

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

~~128-12~~

49-3-10

~~128-12~~

DER

Nº-7776

RITUUM,

QUI OLIM

292

APUD ROMANOS

Ms1a

obtinerunt,

SUCCINCTA EXPLICATIO,

Ad intelligentiam Veterum Auctorum
facili Methodo conscripta

A. G. H. NIEUPOORT:

EDITIO NOVISSIMA,

*A pluribus, quæ in ceteras irrepperant, mendis
expurgata, atque æneis tabulis illustrata.*

Cui præter Cl. JOAN. MATTHÆI GESNERI
Prolusionem, accedunt perpetuæ GUIL. OTH.
REIZII, atque ejus fratris JOANNIS
FRIDERICI adnotationes.

V E N E T I I S,

M D C C L X I.

Ex Typographia Remondiniana.
Superiorum permisso, ac Privilegio.

P R Æ F A T I O

A U C T O R I S.

NUllum umquam imperium ,
 quod quidem litteris proditum
 sit, ad tantam amplitudinem
 a tam exiguis initiis pervenit,
 quam imperium *Romanorum*
 (a); ita ut in ipsos reges do-
 minatum exercuerint, (b) cu-
 jus rei in historia eorum varia exstant exem-
 pla (c). Et, licet verissimum sit, soli Deo
 regnorum incrementa deberi (d), hoc ta-
 men etiam certum est, eum, ut ad finem
 sibi destinatum pertingat, hominibus, variis-
 que eorum institutis, uti solere: unde sane
 liquet, eam rem publicam, quæ præ ce-
 teris adeo emerfit, præstantissimis plane le-
 gibus & moribus fuisse fundatam (e). Nam,
 ut eleganter dicit Cicero (f), *neque viri ,*
nisi ita morata civitas fuisset, neque mores ,
nisi hi viri præfuissent, aut fundare, aut tam
diu tenere potuissent tantam, & tam juste
lateque imperitantem rem publicam (g). Et
 vere Romanos, (præsertim, si antiquiora
 videamus tempora, & paucos excipiamus,
 quorum mores vulgo sunt improbat),
 possumus vocare viros in exemplum omnium
 virtutum natos: ita tamen, ut virtutes eas
 non ad normam veritatis *Christiana*, sed

a 2

ad

(a) *Dion. Halic. I. 3. 9.* (b) *Abram. Not. ad Cia-
 rat. pro Dejot. c. 1.*

(c) *Tacit. Histor. I. 81.* (d) *Plutarch. Romul. p.
 m. 22. C.*

(e) *Liv. præm.* (f) *Ec republ. lib. V. apud Augu-
 stin. de civit. Dei, l. 21.*

(g) *Vid. etiam Dion. Hal. III. 11.*

ad gentilium sapientum præcepta exigamus. Nec aliter umquam tot gentes robore, numero, divitiis, aliisque commodis longe excellentiores (h), (*Græci* facundia, *Galli* gloria belli ante Romanos fuerunt) (i) sibi subicere, vel subjectas in fide retinere potuissent. Hinc tot viri insignes, præcipue qui rem publicam vel domi vel belli administrandi scientiam sibi comparatam vellent, hujus populi mores & leges pernoscere cupiverunt. Hinc etiam tot viri eruditione conspicui, ut aliorum, quibus vel otium, vel occasio non suppetebat, conatus sublevarent, in antiquitatibus his explicandis operam suam posuerunt. Altera quoque ratio dari potest, cur non ii tantum, qui ad rem publicam aliquando sunt accessuri; verum etiam qui Latinos, cujuscumque tandem ordinis sint, scriptores paullo accuratius intelligere cupiunt, necessario huic studio aliquam operam navare debeant: quod scilicet & oratores, & qui philosophi, præcipue vero historici, (quorum lectio ut jucundissima est cunctis, qui non plane ab omnibus artibus humanioribus sunt alieni, ita etiam utilissima) historici, inquam, & poetæ passim alludent ad ritus suo tempore usitatos: ita ut verus auctorum illorum sensus, & recta verborum, quibus utuntur, scientia haberi nequeat absque istorum rituum cognitione. Nam proprium quasi his eruditionis parti & insitum est facem præferre veterum scriptis: unde non solum linguæ Latinæ copiam, sed civilis etiam prudentiæ præcepta hauriant melioris litteraturæ candidati. Præcipue autem iis adolescentibus necessarium est hoc studium

(h) *Veget. de re mil.* I. 1. (i) *Sallust. Cat.* c. 53.

dium, qui juri civili noscendo operam dant; cum plurimæ leges, immo tituli Digestorum & Codicis sine ejus ope explicari nequeant, At cum Jo. Clericus *Artis suæ critic. part. I. ca. 5. §. 3.* pluribus tum rationibus, tum exemplis hoc firmaverit, plura non addam, ne aliena scrinia compilasse videar: verum operam meam elegantioris literaturæ studiosis probatum iri sperans, paucis cœpti mei rationes prodam.

Cum multis operosum nimis esset tot scripta virorum eruditorum, Panviniorum, e. gr. Sigoniorum, Lipsiorum, aliorumque, qui his ritibus illustrandis insudarunt, perlegere; plurimi jam dudum fuerunt, qui breviter eos explicare aggressi sunt: ut Cantelius, Goodwinus, multique alii. Sed nullum adhuc tale compendium vidi, (vidi autem satis multa), in quo non defectus aliquot utentibus incommodos animadvertisse mihi visus sim: vel, quod rebus quibusdam minus necessariis diutius, quam æquum videtur, inhæreant; alia autem majoris momenti vel omnino prætereant, vel breviter saltem delibent: vel quod ordine non satis congruo utantur. Tam præterea quod plerique, (ut e. gr. Cantelius) fontes antiquos, unde sua hauserunt, non indicent: quod tamen mihi perutile, si non plane necessarium esse videtur, in eorum præsertim gratiam, qui ex ipsis veterum scriptorum locis de veritate dictorum convinci cupiunt: aliisque ansam præbet multa veterum scriptorum loca, quæ eatenus non bene intellexerant, explicandi. Verum est, Kippingium multos (& nimis sane multos) auctores citare: at cum ille simul scâteat nugis ineptissimis de præstigiis dæmonum, sagarum, & similibus, corrumpendo potius, quam for-

mando juvenutis: iudicio natus videtur . Mitto digressiones maximam partem ab instituto suo alienissimas , quas nullo ordine , nullo modo pertractat ; ingentem ubique sylvam auctorum ; veterum , recentiorum ; notorum , ignotorum ; bonorum , sequiorum (k) absque ullo delectu citans . Tum ineptissimas opiniones philosophorum de rebus physicis , quæ tamen sua ætate a cordatioribus plerisque explosæ erant , immiscet ; & stilo passim utitur neglectissimo (*) .

Sed eum mittentes seriem potius instituti operis nostri videamus . Distributum illud est in *sex* partes , sive *sectiones* ; quarum unaquæque rursus in membra quædam , sive capita est divisa . *Prima Sectio* agit de variis divisionibus & ordinibus populi Romani ; ejusdemque comitiis . Et *capite* quidem *primo* , exposita breviter urbis origine , agitur de divisione Romanorum in tribus & in curias ; *caput* 2. tractat de senatoribus , sive senatu , quo nihil toto orbe in suo genere majus sol hic umquam vidit ; *caput* 3. agit de ordine equestri ; *caput* 4. de ordine populari ; *caput* 5. de comitiis in genere ; *caput* 6. de comitiis curiatis ; *caput* 7. de censu , & de comitiis centuriatis ; *caput* 8. de comitiis tributis . *Sectione Secunda* agitur de magistratibus , tum majoribus , tum minoribus ; tum ordinariis , tum extraordinariis ; tum urbanis , tum

pro-

(k) E. gr. Pomponacium , Trithemium , Wierium , Schottum , quatuor viros reipublicæ lycanthropicæ constituende .

(*) Quin vel ea nomina justum compendium non dedit , quod neque hilum aut de comitiis , aut de judiciis differit . Taceo , editorem novissimum in ea errores non paucos confiteri , nimis ingenuus .)

provincialibus : & *primo* quidem *capite* de magistratibus in genere ; *capite* 2. de rege , & qui ei adjunctus erat , tribuno celerum ; *capite* 3. de consulibus ; *capite* 4. de prætoribus ; *capite* 5. de ædilibus ; *capite* 6. de tribunis plebis ; *capite* 7. de quæstoribus . Inde explicantur magistratus extraordinarii : itaque *capite* 8. agitur de dictatore & magistro equitum ; *capite* 9. de censoribus , quos alii inter ordinarios recensent ; *capite* 10. de interrege ; *capite* 11. de præfectis urbi , & de præfectis prætorio ; *capite* 12. de decemviris legibus scribendis consulari potestate ; *capite* 13. de tribunis militum consulari potestate , & quibusdam aliis ; *capite* 14. de magistratibus provincialibus , sive de proconsulibus , proprætoribus , eorumque legatis ; & denique *capite* 15. de ministris magistratuum . *Sectio Tertia* agit de judiciis , duobus tantum capitibus , quorum *primum* est de judiciis privatis ; *alterum* de judiciis publicis : quæ ex *Sigonii* lib. *de judiciis* , & ex *Sibrandi Tetardi Siccamae de iudicio centumvirali* libris fere sunt collecta ; cui capiti pauca de suppliciis noxiorum apud Romanos usitatis accesserunt . *Sectio Quarta* sacra Romanorum explicat : quæ quidem in multis cum Græcorum sacris conveniunt ; ita ut eorum explicatio tam ad Græcas , quam ad Romanas antiquitates pertineat ; verum tamen ad scopum nostrum obtinendum , (qui , ut diximus , est vera scriptorum Latinorum , & inter eos poetarum , intelligentia) , brevis eorum enarratio plane fuit necessaria . In his sacris primo , consideravimus deos , quos coluerunt Romani ; neque eos omnes , sed præcipuos ; neque omnia de diis diximus , quæ dici poterant , verum ea tantum , quæ maxime necessaria esse putavimus : & ea *capite primo* . *Caput* 2. agit de

VIII PRÆFATIO AUCTORIS.

ministris sacrorum, sive variorum ordinum & variorum deorum sacerdotibus; *caput* 3. de ritibus, quibus diis sacra facere solebant. Sed quia ad pontifices etiam spectabat ordinatio temporis, addidimus huic sectioni *caput* 4. de anno, mensibus, & de dierum discrimine. Denique claudit hanc sectionem *caput* 5. & satis longum de ludis Romanorum, (qui sapissime in honorem deorum fiebant) : quorum explicatio nostris quidem spectatis temporibus & moribus levis momenti haberi possit; sed qui apud Romanos (1) inter res maxime serias numerabantur. Immo in *Acta urbis* referebatur, quo apparatu, quibusve sumtibus hi ludi essent. Ea autem pars hujus capituli, quæ agit de amphitheatro, & de gladiatoribus, tota, ut ingenue fatear, ex Lipsii: *libris duobus Saturnalium sermonum*, & *libro de amphitheatro* est excerpta; nisi quod forte paucula in hac editione ex nostro penu adpersa sint. Sectio Quinta de militia Romana agens ex ejusdem Lipsii *libris quinque de militia Romana* potissimum est desumpta: (licet etiam hic varia passim aliunde accesserint) & itidem in quinque capita distributa. Eorum *primum* est de delectu; 2. de ordinibus; 3. de armis; 4. de acie; 5. de disciplina militari. In hoc autem Lipsio, ut id obiter addam, præter reliquas ingenii dotes, præcipue admirationem nostram & imitationem meretur ordo accuratissimus, quem tum in aliis suis scriptis, tum in his de militia Romana libris servavit; de quo plura dici possent, si præfationis modulus id pateretur. Sexta denique Sectio, de vita Romanorum privata agens, *primò capite* enarrat vestes a Romanis gestari
foli-

(1) *Cic. Epist. ad divers. II. 8.*

solitas; *caput* 2. agit de ratione conviviorum; *caput* 3. de pecunia Romanorum, & simul aliquid tangit de divitiis eorum & luxu; tum in hac demum editione breviter hic de mensuris & ponderibus Romanorum egimus; *caput* 4. de nuptiis Romanorum loquitur; *caput* 5. de nominibus eorum, gentibus, ac familiis; tum de manumissionibus, & de patria potestate; *caput* 6. denique ultimum actum humani dramatis explicat, scilicet ritus, quibus circa funera Romani sunt usi. In omnibus autem, ut jam diximus, hoc nobis proposuimus, ut ea tantum, quæ ad intelligendos Græcorum Romanorumque libros omnino erant necessaria, poneremus; cum etiam vix ea huic non magnæ molis libro includere potuerimus. Cumque viderimus ex iteratis hujus opusculi brevi annorum spatio quater editionibus, laborem nostrum erudito orbi satis gratum fuisse, animum hoc nobis addidit paullo majoris molis opus conscribendi, *Historiam* nempe *Romanam*, quæ jam etiam, Deo favente, intra paucissimos dies, prodibit in publicum (*). Cumque otium cane pejus atque angue oderimus, jam aliam quamdam materiam tractandam, si Deus adspiraverit cœptis, animo destinavimus. Tu interim, lector, hanc opellam benigno animo suscipe; & sicubi erraverimus, humanitatis memor esse velis. Vale, & utere. *Trajecti* apud Batavos CIOCCXXIII.)

GUIL. OTH. REIZII

PRÆFATIO.

QUando earum quidem rerum , quæ ad priscas litteras pertinent , nihil viris doctis hodie ab ullo , nedum ab homine grammatico scribi potest , quod ex antiquiorum libris haurire non queant ; id solum scripturientibus videtur esse relictum , ut studiosæ juventuti scribant , cui sane pro virili quemque prodesse decet : ita tamen , ut ne (excussis ex eorum manibus majorum gentium scriptoribus) intra ejusmodi subsidia consistere doceantur ; sed ut iisdem tanto magis ad ipsos eruditionis omnigenæ fontes penitus lustrandos avidiusque bibendos provocentur . Pluribus hæc jam persequi nihil attinet : quoniam non aliud propositum in edendis his *Ritibus* sibi stetisse , ipse *Nieuportius* in præfatione hujus libelli satis candide præ se fert . Mihi vero , qui & rogatu bibliopolæ , & maxime hortatu *Jensii* nostri , viri clarissimi atque humanissimi , cujus nominandi occasionem capto , quo magnis ejus non dico officiis , sed meritis gratias publicas persolvam : mihi , inquam , qui quartæ editionis curam , auctore fatis functo , in me suscepi , idem in adspergendis notulis & correctionibus propositum fuisse , non est quod multis probem . Soleo enim tribus tantum , quod ajunt , verbis ostendere , ex quibus auctoribus aliqua suppleri possunt : ut sic adolescentuli ipsorum , quos citamus , volumina consulere cogantur . Immo si licuisset per bibliopolam , passim nonnulla , quæ

Nieu-

Nieuportius justo fufius tractat, expunxiſſem; ipsis tamen auctoritatibus relictis: non quo vel Manibus ejus vel manui ulla fieret injuria, sed quia verebar, ne compendii nomen re vera tueri jam amplius non posset. Hic enim libellus tertium nunc auctus, plus dimidio existit major, quam quantus primum editus fuit. Non potui tamen a me impetrare, quin scribarum Romanorum *notas* sive *figlas* maxime memorabiles adjicerem, ex *Sertorii Ursati Commentario ac mantissa* (tomo XI. *Antiquit. Roman.* a *Grævio* insertis) potissimum excerptas. Quum vero is in *Breviario & Mantissa* earum præcipue delectum addiderit, quæ obviæ magis, & frequentius in veterum monumentis & nummis occurrunt; mihi e re tironum videbatur, si ex ipso *Commentario* adderem notas, quæ in fastis & Latinæ linguæ auctoribus, tam historicis, quam oratoribus & *Ætistis*, reperiuntur. In quibus brevitati sic studuimus, ut singularium maxime litterarum rationem habuerimus. Itaque, si *Ben. Me.* frustra quæſiveris, recurrendum tibi scito, lector, ad singulas *B. M.*

De *servis* etiam appendicem subnectere animus erat, eumque in finem unum *Pignorium*, (qui hanc materiam tam diligenter exauſit, ut perquam pauca vel ex *T. Pompe*, vel ex aliis ei addi possint), excerptum habeo: sed quando præscriptum plagularum additiciarum numerum jam excessi, malo operam luſiſſe, quam libelli molem ac pretium gravare. Attamen erunt fortasse, qui in hoc compendio quatuor aut quinque capita desiderabunt: *primum* de horologiis & clepsydris; *alterum* de re navali; *tertium* de re vehiculari; *quartum* de veterum libris, & ratione scribendi ac studendi;

dendi ; *quintum* de moribus & religione ; quo pertinet liberorum educatio atque institutio &c. Sed hi meminerint , compendium esse juventuti scriptum ; maxime juris studiosis : unde factum , ut materiam de magistratibus , comitiis , atque judiciis fusius quam alia executus sit auctor. Jam vero qua ratione hunc libellum emendare studuerim , clarius aperiam .

I. Neque in orthographia , neque in stilo auctoris quidquam mutandum duximus , etiamsi non satis Latine locutus videbatur ; quod ei tamen non ita sæpe accidit : ut *p. 1. nescituro* , *p. 3. idem cum eo* , *p. 4. juxta Petavium* , *p. 324. Panem* , pro *Panna*. Ea tantum , quæ manifesta operariorum esse *σφάλματα* apparebat , correximus . Et sic præter accentuum Græcorum notulas sæpius reformatas multa emendavimus , quorum plurimam partem a prima editione , quam DRAKENBORCHIIUS pro sua humanitate concessit , firmari , lætus deinde deprehendi : unde pariter

II. non paucis locis vel male affectis , vel mutilis , etiam medicinam fecimus .
Tum

III. in conferendis inter se editionibus ternis haud parum tædii devorandum fuit ; namque nulli ex iis tantum præ reliquis fidei tribuendum censui , ut novam hanc ad illam unam exigerem . Itaque ea non modo loca , quæ discrepabant , in ipsis auctoribus quæsiui , ut , utra citatio veracior esset , innotesceret : sed & , si quæ citationes suspectæ erant , eas examinavi , & , ubi opus erat , sedulo castigavi . Perpetuum

IV. vitium fuit , quod *id.* vel *ibid.* ex prioribus editionibus passim remansisset , et si alii
au-

auctores in editionibus posterioribus inserti erant, quæ suis locis similiter emendavi.

V. Numeros paginarum indices perperam notatos non correxi modo, tum in ipso contextu, tum in toto rerum indice, quem multis etiam locis auxi; sed singulis quoque paginis sectionis opusculi & contenta in fronte adscripti; quod quantæ sit utilitatis, hic docere supervacaneum est.

VI. Ne autem in eisdem errores operæ librariæ aut speciminum correctores inciderent, placuit litteras, auctoritatum indices, quæ in singulis paginis a principe *a* incipiebant, semper ad postremam *z* continuare; & inde ab *a* denuo incipere: nisi quod unam aut alteram, e. c. *i. ii. iii.* interdum addiderim aut exemerim, ne veteres totius paginæ mutare cogerer, quod monendum duxi, ne quis citationes aliquot excidisse, inde suspicetur. Si vulgarem eorum, qui tam vendibiles libros denuo emittunt, sequi voluissem morem, multo equidem labore supersedere potueram: sed malo diligentia nimia incusari, quam juvenum studiis, quacumque demum ratione, non inservire. Quum enim tota hujus opellæ ἀκριβεια ususque maximus in scriptorum veterum auctoritatibus consistat, omni eas religione sartas tectas oportuit conservare. Denique in notulis nostris subitaria opera, ubi quid in mentem veniebat, adscriptis, atque ab auctoris manu hac uncorum nota tam in contextu, quam in margine inferiori secretis, supra dixi, quid propositi mihi fixum fuerit. Quibus autem litteras F. R. subjunctas vides, lector, eas Joanni Friderico, fratri amantissimo, mecum acceptas referes.

At,

At, inquiet aliquis, tantos ob minutias grammaticas sumere spiritus, adeoque diligentiam & industriam in tantillis rebus prædicare, putidum est ac puerile. Lubens hoc faterer, si iusta causa defuisset. Jam vero non solum bibliopola id a me petit, quo sua merx esset vendibilior, sed eo potissimum talia fufius sum executus, ut appareat, quam mendax sit horum *Rituum editio quarta correctior*, quæ Budissæ in charta vilissima superiori anno prodiit. *Editio quarta correctior* scripsissem, nisi ipse titulus vitiosam alteram præ se ferret inscriptionem. Ex ungue leonem scilicet! Plures ejus editionis nævos persequi haud erit operæ pretium, ubi dixerò, omnium primam editionem cum ipsa dedicatione ad v. cl. GER. NOODTIUM tantum modo repetitam, atque erroribus auctam esse. Tu interim, juvenus studiosa, nostris conatibus fave, & vale. Dabam Rotterodami Non. Mart. CIOLOCCXXXIII.

JO. MATT. GESNERI

P R O L U S I O.

PRomissimus in publico prælectionum catalogo per eam, quæ instat, æstatem recitationes publicas habere in *Nieupoorti succinctam rituum antiquorum explicationem*. Prævidemus animo, etiam si, quantum in nobis erit, id acturi simus, ne qua hora, nostra quidem culpa, ab eo labore vacua sit, etiamsi studiose excludamus, quidquid moram objicere nobis inutilem possit; tamen angustia nos & brevitate temporis laboratu.

ratturos. Ut igitur vel unam alteramque horam faciamus compendii, prolegomenis, quas Cicero vocat, tribuendum alias: hac seriptione ea comprehendamus, quæ forte in præfatione expectari a nobis poterant, idque eo magis, cum forte aliis etiam prodesse aliqua ex parte possint. Ea porro cum ad duo fere capita referri videantur, dispiciamus breviter, cum, *cur tractari conveniat ab optimarum litterarum studiosis Romanas antiquitates*; (quo nomine utimur pro locis, hominibus, rebus, actionibus, institutis antiquis) tum, *qua ratione ea felicissime tractentur*.

Tractandas quidem omnino videri, illi fatentur omnes, qui vel libros de ea re magno studio comparant, vel scribendi tirocinia in ea poni volunt a junioribus, cum primum sui gustum dare, & prodire in publicam lucem debent. Sed cur ita videatur doctis hominibus, dispicere operæ pretium est. Ponamus primo, tamquam in prima acie velites quosdam, ea argumenta, quæ nobis non plane nullam illa quidem vim habere videntur, sed neque rem posse conficere. Ipsum sane inspicere res antiquas & cognoscere jam pulchrum est, & inter ea, quæ nascentibus nobis a natura commendata sunt. Ecquis est ita inhumanus ac durus, qui non legendis vel barbarorum ritibus atque institutis delectetur? Quem non dulcedine quadam afficiunt illæ Argonautarum Americanorum Asiaticorumque narrationes? Quis potest evolvere sine voluptate, sine desiderio quodam deponere, cærimoniarum, ut hoc utar, & consuetudinum religiosarum illa volumina, immortalis Piccarti cælo illustrata? Quid igitur mirum, deleniri homines institutis ac moribus non barbaræ alijus

cujus gentis cognoscendis , sed ejus populi ,
cujus fortitudo orbem terrarum subegit , vir-
tus admirationi fuit sæculis , humanitas reli-
quorum barbariem edomuit ? Ut igitur non
opus est interrogare , cur pompas , spectacu-
la , domus ornatas , animalia peregrina , ur-
bes , exercitus , videre cupiant homines : sic
ipsa illa , quæ inest in antiquitate cogno-
scenda , suavitas jam satis excusare debet ,
si qui animum ad illam applicant , si libros
id genus animose emunt , exornant splendi-
de , otium in iis contemplandis consu-
munt . Peregrinationes suscipere nobiles &
beati homines solent , ac videre , quæ visu
digna apud exteros videntur . Quid vero
turpius , & ad ipsum nomen Germanorum
stuporis quadam nota dehonestandum poten-
tius , quam si ad tabulas pictas , ad num-
mos veteres vel novos , ad statuas , ad i-
gnes festivos , ad textilia parietum ornamen-
ta , admissi Semones nostri hiantes adstent ,
& vel ipso silentio , vel multo magis ab-
surdis sermonibus , prodant ignorantiam ;
vel inter illa ingenui animi oblectamenta
ad canem vel aliam bestiam conversi , illa
se , quam humanissimis operibus , magis de-
lectari , id est , tantum similibus sui rebus
gaudere , indicent ? Neque vero non con-
stat , ad ipsam rem publicam feliciter geren-
dam quædam hinc præsidia suppeditari . Est
ne verisimile , ad rei publicæ ordinationem
& munera , ad rem militarem , ad ærarii
& vectigalium curam , ad agrorum colen-
dorum & ædificandi rationem , non multa
hauriri posse a principe terrarum populo ex-
empla ad imitandum ? Denique ad oratio-
nem vel quotidianam illam in sermone fami-
liari , vel eam , quæ in publicum proferen-
da est , tamquam flosculis quibusdam &
gem-

gemmis exornandam , quantum proſit Ro-
manæ antiquitatis cognitio, cum ab aliis o-
ſtenſum eſt, tum a nobis quoque quoties ill.
Heineccii, quem ſemper honoris cauſſa appello,
de ſtilo libellum interpretamur, ſolet
commemorari.

Sunt iſta non plane nullius ponderis, ſed
talia tamen, quæ metuo, ne conficere rem
non poſſint. Sit ſane erudita illa voluptas :
ſed horto ſimilis eſt, ad quem per ſpinas
& vepreta horrida plerumque pervenitur.
Voluptas eſt ejus modi, quæ admonere ali-
quem poſſit Ciceroniani illius Xerxis, copias
cogentis innumerabiles, maria ambulantis,
& navigantis montes, ut conchas aliquot in
littore lectas domum referat. Qui extero-
rum elegantias volunt inſpicere, ii breviori
via edoceri poſſunt, ne ſuo ſe ſorices indi-
cio prodant. Et ubi ſunt illi, qui utilita-
tem rei publicæ ſuæ attulerunt a Romana
antiquitate? Nonne, qui quam diligentiffime
in illo vel ſtudii, vel voluptatis genere ver-
ſati ſunt, iidem fere ita ſe litteris abdidere,
ut nihil inde in medium, quodque e re pu-
blica ſit, conferant? Quod eſt de oratione
ex ornanda, conſtat, vix tantum illi venu-
ſtatis a ſobrio antiquitatum tractatu accede-
re, quantum eidem tenebrarum & horroris
ab antiquariis quibuſdam objectum eſt, qui
ſua cum oratione ad Numam Pompilium
ablegandi erant.

Quid igitur? ſiccine a te commendantur,
dicat aliquis, quas nobis polliceris operæ an-
tiquariæ? Ego vero unam maximam juſtiſ-
ſimamque eſſe cauſſam ajo, propter quam
ſtudio noſtro digna ſit antiquitatis Romanæ
cognitio, *libroſum veterum intelligentiam*. Ne-
que vereor, ne quis convincat alterutrum, aut,
non opus ei, qui eruditus eſſe alicujus ordinis

ac

ac loci velit, libros veteres cognoscere; aut posse recte intelligi libros veteres ab eo, qui non satis luculentam antiquitatis notitiam habeat. De hoc si quis dubitet, illum explicare jubeam nobilissimi cujusque scriptoris librum, aut locum adeo insigniorem quemcumque, & videre, utrum vel singulorum, vel junctorum etiam verborum assequi & interpretari sententiam possit, nisi ex ipsa illa antiquitatis disciplina notitiam locorum, hominum, munerum, consuetudinum, habuerit: & puto, quod præstitit in *Grævio* tum juvene magnus ille, (si quid nostris in artibus magnum est), *Gronovius*, ut illi planum faceret, non intelligi a se, (quod ante illum diem putarat,) *Tullii* epistolas; illud unicuique me ostensurum, frustra nempe esse, si quis sine antiquitatis præsiidiis libros antiquos, sacros, profanos, erectioris præsertim & nobilioris argumenti, tractet.

Sed illud ipsum fortasse adhuc dubium est. sintne libri veteres legendi? Hæc disputatio longior est, quam ut, prouti meretur, hic eam agitemus. Eos quidem, qui religionis nostræ mysteria ex ipsis, quod ajunt, fontibus, idque suo velut instrumento velint haurire, qui de legum Romanarum sententia sibi, non aliis credere; hos igitur librorum veterum lectione supersedere non posse, palam est. Sed neque eos, qui, quid ante se, & a rerum inde origine fecerint, dixerint, senserint, homines, ipsi per se cognoscere, & inde felicem quamdam sibi senectutem, subnixamque experientia tot sæculorum prudentiam comparare, qui illam quasi pueritiam deponere voluerint, qua efficitur, ut nova multi putent, quæ suis a doctoribus audiunt omnia, quibus nimirum omnia nova sint; magistrum suum solum sapere, qui
alios

alios non norint scilicet ; aut , sicut solent pueri , stulta putent , quæ non intelligunt ; ut sæculum nostrum vel sapientissimum & felicissimum , vel infelix & corruptum , utrumque sine causa idonea , temere pronunciet . Porro libros antiquos Romanorum esse legendos , confirmo , vel ob hanc solam causam , quia nihil est in librorum genere (de humanis loquor , & qui solis humanis viribus scripti sunt) , præstantius , nihil ad humanitatem , nihil ad magnitudinem animi , quæ inest in magnifica animi propositione , bene , vel rebus gerendis vel exemplo certe , de hominum genere , suis præcipue civibus , merendi , reliqua autem , quæ in potestate nostra non sunt , contemnendi , accommodatius : nihil proinde aptius ad formandum civem egregium . Nisi forte parum certum putamus , quod & ratione constat , & sæculorum omnium experientia , tales nos fieri , quales ii sunt , quibuscum versamur ; aut nisi arbitramur , posse aliquem hodie commodius cum tot maximis prisci ævi animis versari , quam libris eorum diligenter tractandis , quos illi non famis pellendæ ergo , non perfunctorie , ut moribus aut officio alicui satisfacerent , non humili alia causa , qua hodie plerique libri eduntur ; sed eo consilio scripserunt , ut quales ipsi in vita & republica fuere , id est , viri maximi & patriarum suarum principes , virtute omni cummulati , tales etiam ex libris suis cognoscerentur apud posteros , tales ipsos quoque posteros , felici quodam sensuum & morum contagio ex ipsis illis animorum suorum reliquiis hausto , redderent . Si enim recte dixit , quicumque primus dixit , orationem esse ipsum animum nostrum foras prodeuntem : profectio mens , & animus , & virtus *Tullii* est , quæ ad animum meum pervenit , & cum eo con-

jun-

jungitur, quoties scriptis ab illo legendis me intendo. Hæc eadem caussa fuit, cur sapientes viri, & naturæ nostræ periti, in scholas introduxere eos libros, & pueritiam adolescentiamque iis imbui, tamquam salutaris primo & nutricao succo voluere: non modo uti sermoni purissimo mature assuescerent, quod non contemnendum, sed minimum inter bona est; verum vel maxime, ut ipsum illum sensum atque animum, qui heroas illos agebat, teneris ætatibus infunderent, eo nempe tempore, quo & facilius formam quamcumque accipimus, & ad fidelius reliquo tempore servandam, parati sumus (*). Legendos igitur esse antiquos scriptores certum est, & ut legere illos, id est, intelligere queamus, in antiquitate discenda elaborandum.

Supereſt altera quæſtio, *quomodo comparanda ſit illa antiquitatis notiſſia?* Hac in re erratum interdum eſſe ab adoleſcentibus, obſervamus, qui cum audiere, rem præclaram eſſe antiquitatis cognitionem, & ſuo ſtudio dignam, ilicet Roſinum invadunt Demſteri opera locupletatum, ſi ſint tenuiores: ſi in re lauta, primo illam Pitifci divitem penum comparant, deinde ipſos *theſauros* Gronovii, Grævii, Sallengrii, Montſauconii
ope-

(*) Vid. Anton. Blackuulli de præſtantia clafficorum auctorum liber, quem ex Anglico Latine vertis, atque animadverſionibus inſtruxis conſultiſſimus Ayrebus noſter, cui quantum proſuerint hæ litteræ ad humanitatem & virtutem, ſumma cum voluptate nec minore utilitate experimur. Tum divinitus hunc locum tractavit, in præſatione ad Ciceronem Lipſiæ editum, meus Erenſtus, quem timide ſuſpenſaque manu laudare me illud cogit, quod in illa magis quemdam amoris erga me æſtum, quam ſuum, quod acre alias habet, judicium me commendando ſecutus eſt.

opera collectos domi suæ habere student; certe, si illam Corinthum adire non contingat, quidquid usquam Meursianum aut Lipsianum nancisci licet, cupide coemunt. veterum quoque scriptorum editionibus inhiant illis, quæ quam plurimo antiquariæ eruditionis choragio stipatæ videantur. Ac partim illorum habere eos libros contenti sunt, homines amicis certe suis, quibus librorum suorum usum indulgent, commodi, & vel hoc nomine amabiles: alii vero vel suos vel alienos in hoc genere libros legunt etiam, excerpunt, novos inde libellos conscribunt, magno conatu nec sine ornamentis sua nobis alvearia exhibent; digni sane illo ipso studio suo, qui melius collocare industriam ac tempus discant. Nempe sæpe in ipsis illis antiquarum rerum disceptationibus indicant, ex rivulis se haurire, turbidis non numquam, & multo limo insalubribus; per longas ambages eo contendere, quo planior longe certiorque via ducit; hærare in cortice, in foliis, nimis parum de ipso fructu sollicitos. Horum si libellos legas, putes, solum hunc, non alium fructum ab illis putari, qui e litterarum Romanarum Græcarumque monumentis petatur, ut, quo ritu unumquodque negotium peragi solitum sit, sciamus. Contra se res habet, viri optimi. Quidquid harum rerum discitur, id eo pertinet unice, ut ritus aliquis (utamur nomine angustiore aliquantum, sed quo tamen velut sub exemplo, quid velimus, indicetur) e loco satis aperto boni auctoris perceptus, aperiat nobis alios vel ejusdem, vel aliorum scriptorum locos, in quibus ad eundem ritum, sed obscurius, respicitur, qui ritus dum ignoratur, tenebras meras offerat legentibus, agnitus serena luce eisdem perfundat.

Quid igitur agendum est, ut ille locus illustri-

Strior & clarior nobis occurrat? Legamus totos antiquorum libros, familiaritatem quandam cum civibus illis Romanis contrahamus, discamus ab ipsis, quo tempore, quibus locis, a quibus hominibus, quo ritu, quidque actum sit, nunc hoc, nunc aliud. Ut qui peregrinantur, hodie vident, quo ritu legatus admittatur, alias judicii formam coram intuentur, alias, quomodo supplicium sumatur de facinorosis; & cum sacris interfunt publicis, nunc rationes conviviorum, nunc militaris disciplinæ particulam aliquam observant, eaque re illud consequuntur, ut paulatim & ipsi intelligere sermones civium de rebus suis possint, & inde ad prudentiam juvari.

Verum usu venit in antiquitatum Romanarum Græcarumque studio, quod in rebus plerisque humanis. Instrumentum majus habemus laboriosius, pretiosius, illis ipsis rebus, propter quas paratur. Facilius profecto aliquis scriptores Romanos bonæ ætatis omnes, tum ex Græcis Plutarchum, Dionysium Halicarnassensem, Polybium, legerit, quam ingentem illam librorum recentium de Romanis antiquitatibus multitudinem. Hos novos qui diligenter etiam perlegerit, nisi forte dicat Terentianum illud, *fecistis prope, multo sum quam dudum incertior*; certe multum aberit ab illius prudentia & virtute, qui ipsos harum rerum auctores ipse per se cognoverit. Quin qui uno ex loco illustri partem aliquam antiquitatis semel perceperit, ille plus profecto sciet, plus sapiet, quam si ad *Pitisci* laboriosum opus accedat, & ibi laudatos de illo argumento decem forte scriptores recentioris ævi evolvat unum post alterum: quorum forte duo aut tres ipsi eundem illum locum classicum viderunt, & commendarunt lectori suo; alii secuti priores istos, vel bona fide repetiere superiorum dicta, vel etiam male intellecta corruerunt.

Ne-

Neque tamen , cum disputamus ista , operam
luisse arbitramur eos , qui vel partem aliquam
antiquitatis diligentius explicandam sibi sum-
psere , vel qui sub unum quasi conspectum , re-
digere totam studuerunt . Illi difficiles multos
optimorum scriptorum locos nobis expedierunt ,
quo in genere , ut unum exempli causa nomi-
nem , immortales gratiæ debentur *Lipſio* , qui ,
si omnes antiquitatis partes suo illo more perse-
cutus esset , facile multis aliis & æquo animo
careremus : hi quam commoditatem adferant
studiosis , jam sub ipſo *Nieupoortiani* libelli ex-
emplo ostendemus . Nempe illa libelli hujus
dos est , quod quasi brevi , (si multitudinem re-
rum spectes) tabella comprehensa nobis offert ,
quæ in hoc genere maxime observatu digna sunt
pleraque , qua ratione , & memoriæ subsidium
præstat , & observandi quandam viam præbet ,
ut sciamus ad quid attendendum nobis sit in le-
ctione antiquorum , habeamusque ad manum ,
unde ea mox revocemus , quæ alias observata
non statim subjicit memoria . Magis illa , spe-
ro , patebit utilitas , si statim ostendam ra-
tionem , qua in his , quas promisi , commen-
tationibus versari decreverim .

Molis parvæ initio libellus sic tamen paula-
tim quasi nutritus & alitus est , ut jam major
sit , quam quem intra semestre illud spatium to-
tum prælegere , & perpetua commentatione
persequi liceat , quæ res alioquin uberem satis
materiam , nec nimis forte difficilem præstare
possit homini verborum & rerum non nominis
pauperi . Itaque sive expecto ab auditoribus no-
bilissimis , uti domi diligenter legant ipsi li-
brum , & testimonia , ad quæ provocatur , quan-
tum potest , ipsi considerent , adferuntque adeo
ad prælectiones nostras jam aliquam eorum ,
quæ hic traduntur , notitiam . Tum ego , si
qua videbuntur non satis accurata , eum fi-
de

de & ea humanitate, quæ decet nostras literas, monebo. Loca studiose indicabo tum auctorum veterum, quæ velut classica videbuntur, tum recentiorum hominum, a quibus putamus unamquamque partem feliciter tractatam. Juvabit nos hac in re vicinia bibliothecæ Bulouvianæ, e qua facile depromi ostendique nobilissimis commilitonibus poterunt, quæ privatæ nostræ bibliotheculæ foruli non capiunt. Quæ deesse videbuntur, necessaria cognitu, supplebimus. Princeps autem nostra opera, propter quam maxime totum hoc consilium cepimus, in eo ponetur, ut diligenter, & quantum licebit, indicemus, quorsum prodesse unius cujusque antiquæ rei, quam trademus, cognitio queat, qua quidem ratione magna vis locorum alias obscurorum clara luce perfundetur, & via aperietur ad multa, quæ abstrusiora sunt in libris optimis, tanto felicius pervestiganda. Denique, quam peculiari libello publice proposito sub initium ipsum professionis hujus commendavi, interrogandi utilitatem, illius hic quoque vos admoneo, commilitones optimi. Non ego illum me puto, qui interrogationibus quibuscumque satisfacere possim; nec ignoro, quo proverbio majores nostri usi sint, quod detertere aliquem a concedenda temere omnibus interrogandi se facultate possit. Sed qui discendi amore interrogabunt, hos enim solos quam humanissime possum invito, iis vel e vestigio, vel post aliquod inquirendi spatium, si minus eruditionis copiam, certe ingenuam ignorantia fatendæ modestiam, approbabo.

P.P. Gotting. prid. Kal. April. MDCCXXX.

RITUUM, QUI OLIM APUD ROMANOS

OBTINUERUNT,
SUCCINCTA EXPLICATIO.

SECTIO PRIMA.

De variis divisionibus & Ordinibus Po-
puli ROMANI, Ejusdemque
Comitiis.

CAPUT PRIMUM.

*De origine Urbis Romæ, & divisione Ro-
manorum in Tribus & Curias.*

Antiquitates Romanas noscitur
operæ pretium est breviter ip-
sius urbis Romæ originem altius
paullo repetere : quam juxta
vulgarem, & quæ apud pleros-
que hætenus obtinuit, opinio-
nem explicabimus, de ipsa rei
veritate non anxie nimis sol-
liciti : quia id tantum agimus, ut Lati-
ni scriptores penitus ab harum litterarum stu-
dio.

A

dio.

diosis intelligantur: nec compendii brevitās eam disquisitionem patitur. Sed commodiore loco & paulo latius de hac re agimus in *prolegomenis* ad *Compendium historiae Romanae*, quæ videri possunt.

§. I. De prima urbis origine.

Nihil in antiquiorum apud *Græcos* temporum historia celebratius est, quam excidium *Trojae*; de quo præter infinitos alios auctores, scripserunt duo poetarum principes, *Homerus*, & *Virgilius*. Hac urbe a *Græcis* capta *Æneas*, *Anchisa* & *Veneris*, ut fingitur, filius, ((a) regio certe genere ortus), post varios errores oraculi monitu in regionem *Italiae*, quæ *Latium* dicebatur, apulit, (b) ductaque ibi *Lavinia*; *Latini* regis filia, *Lavinium* urbem ex uxoris nomine condidit. *Æneæ* hujus ex priorē uxore *Creusa* filius *Afcanius* a noverca diffidens post triginta annos *Albanī longam* exstruxit: ubi ei in regno successit *Sylvius Postumus*, *Æneæ* ex *Lavinia* filius, (c) a quo omnes deinceps *Albani reges Sylvi* sunt cognominati; quorum seriem vidē apud *Liv.* 1. c. 3. & apud *Dionys. Halic.* l. 1. c. 70. seqq. Duodecimus a *Postumo Procas* duos reliquit filios, quorum minor natu *Amulius* fratrem majorem *Numitorem* per vim paterno honore privavit: utque regnum scelere partum sibi posterisque suis servaret *Ægeſtum* *Numitoris* filium inter venandum interfecit, (d) filiam vero *Numitoris Ilia*m, sive *Rheam Sylviam*, ut se *Vestæ* cultui consecraret, coegit: specie quidem honoris; revera autem, ne ullam prolem ederet, quia illius *Deæ* sacerdotes in perpetuum viris se abstinere debebant. At *Ilia* a viro aliquo militari, (quem, quia *Doms*
au-

((a)) *Virg. Æn.* 1. 329. & alibi sæptissime.

((b)) *Vid. Dion. Hal. & Tit. Liv. in iis historiæ summum.* (A. ante C. N. 1180. ut vulgo numeramus: at immortalis vir memoria Jf. Newtonus *Trojae* excidium accidisse statuit a. 904. ante C. N. qui fuerit 76. post *Salomonis* regis obitum.)

((c)) *Dion. Hal.* l. 1. c. 70. sext. *Aur. Viſt. de cr. gent. Romæ ex Valer. Antiate*, & paulo aliter *Liv.* l. 3.

((P)) *Dion Hal.* l. 76.

De origine Romæ.

3

auctor culpæ honestior erat, (e) Martem fuisse finxerunt,) compressa geminum partum, & quidem masculum, edidit; qua re cognita Amulius pueros in Tiberim projici iussit. (f) Cum vero is fluvijs forte ripis restagnasset, in proxima alluvie ministri eos deposuerunt, ubi a pica & lupo (g), (quæ animalia Marti sacra sunt,) nutriti finguntur: hodieque Romæ in Capitolio exstat æneum lupæ simulacrum, ex cujus uberibus Romulus & Remus pendent: quod idem esse creditur cum eo, de quo loquitur Cic. in *Castil.* 111. 8. vid. Marlian. *Urbis Romæ topogr.* 11. 9. sed rei veritas esse videtur, eos a Faustulo, regii pecoris magistro, fuisse inventos, & ab ejus uxore, (cui ex moribus lupæ, hoc est, meretricis (h) cognomen adhæserat), fuisse educatos. Hi pueri cum adoleviscent, Numitoris avi sui pastores latrocinia exercentes pulsant (i) eaque occasione capti, ad regiam perducti, & ab avo agniti Amulium obtruncant, avum reponunt, qui nepotibus suis statim novæ urbis condendæ auctor fuit (k), tum, ut urbanam multitudinem quondam sibi adversam exhauriret; tum, ut juvenum ambitioni satisfaceret. Ne autem dissensio inter duos fratres, (quibus Romulo & Remo nomen erat) oriretur, uter regnaret, auspiciis, more tunc temporis usitato, decerni placuit. (l) Remus prior in *Aventino* colle sex vultures; Romulus, sed posterior, in *Palatino* duodecim vidit: inde contentione & pugna orta cæsus est Remus; licet alii eum fossam a Romulo novæ suæ urbi circumdatam per ludibrium transilientem interfectum fuisse velint: fossæ enim urbium, ut & muri & portæ sanctæ apud veteres habebantur. (m) Romulus porro ita solus superstes urbem, vel proprie arcem tantum, in monte Palatino, (ad cujus radices cum fratre expositus fuerat), condidit, eamque

A 2

(e) *Liv.* 1. 4.

(f) *Vid. ingens fragm. de expositione Romuli ex Q. Fabio Pictore ap. Dion. Hal.* 1. 79.

(g) *Ovid. Fast.* III. 37. *S. Aur. Viſ.* de orig. gent. Rom. *Plus. Quest. Rom. num.* 21.

(h) *Vid. Plaut. Epid.* III. III. 12.

(i) *Liv.* 4. 3.

(k) *Dion. Hal.* 1. 25.

(l) *Id.* 26. *ſeq. Liv.* 1. 7.

(m) *S.* 10. *Inst. de re. divif.*

que a nomine suo *Romam* dixit. (*) Condita est urbs, juxta *Petavium*, *Rationar. tempor. par. II. lib. III. cap. 2.* anno mundi 3231. qui fuit *Periodi Julianæ* 3961. ante *Christum* natum a. 753. (ita ut hodie a die *Palilium*, sive ab XI. Kal. Maji 1722. incipiat annus urbis conditæ 2475.) *Olympiadis* VI. anno tertio; post *Trojam* everfam a. 431. cum in *Judæa* pius rex *Jotham* quintum jam annum regnum obtineret: juxta alios vero uno anno serius. (n) Eo tempore *Romulus* ætatis annum decimum octavum agebat. (*) Dies quo urbs condita est, fuit XI. Kal. Maji, (o) qui dies *Palilia*, a *Pale* pastorum Dea, cui tum sacra fiebant, dicebatur; & postea semper festus fuit habitus (p). Urbe ita condita, cum *Romulus* de forma regiminis ad populum retulisset, communi omnium consensu regnum ei est delatum, captisque prius rite auspiciis rex fuit renunciatus; quod deinde semper servatum est (q), ne quid publice, nisi *captis auspiciis*, gereretur.

Ut vero multitudinem civium augeret *Romulus*, inter *Palatinum* & *Capitolinum* montem *asylum* aperuit (r), quod patebat servis fugitivis, obæ-ratis, & maleficis (s): dicebatur autem *asylum* ab *a* privativo, & verbo *συλλάω*, h. e. *spolio*; quia aliquem ibi *spoliare*, vel inde detrahare nefas erat (t).

§. II.

(*) De arcano urbis hujus nomine vid. *Serv. ad Æn. l. 1. 277. & 281. & Falsteri Amœnis. philolog. part. II. pag. 136. seq.*

(n) Vid. *Pig. Ann. Rom. rom. I. part. 11. Scalig. de emend. temp. lib. V. p. 385. ed. Genev. 1679. (Petav. Rat. temp. part. II. lib. II. cap. 10. & imprimis Dion. Hal. l. 74. sequ. ubi multis probat, annam primum VII. Olymp. natalem fuisse Romæ. Otto diverse de Romana æra opiniones examinantur in memoriis litterarum acad. Paris. rom. IV. aut verius rom. III. part. 34. seqq. At cl. Neuvtono urbs condita videtur a. post. captam *Trojam* 277. ante C. N. 619. regnante in *Judæa* *Jesha* pio.)*

(*) (Dionys. Hal. II. 56. f.)

(o) *Plut. Romul. p. m. 23. E.*

(p) *Præper. IV. 4. 73.*

(q) *Dion. Hal. II. 6. Cic. de Divin. l. 16.*

(r) *Dion. Hal. II. 15. Liv. l. 3.*

(s) *Virg. Æn. VIII. 342. Juven. VIII. 272. (Quod etiam colligitur ex Tacit. Ann. III. 60.)*

(t) Vid. *Serv. ad Virg. Æn. II. 700.*

§. II. De ulteriore urbis incremento.

Verum cum etiam sic penuria mulierum res Romana hominis dumtaxat ætatem duratura videretur, (u) nec finitimi filias suas Romanis, (collectitiæ quippe undique hominum turbæ), elocare vellent, eos cum filiabus suis (x) & sororibus ad spectaculum equestre in honorem Dei *Consi*, sive *Nepesini* celebrandum invitavit Romulus; & ut quisque civium suorum uxorem sibi ex constituto inde raperet, iussit. Ab hac injuria bellum cum istis gentibus est ortum; & primum quidem cum *Caninenfibus*, qui a Romulo victi, & saluberrimo consilio, (quo etiam semper fere deinceps Romani sunt usi (y), quodque inter precipuas causas incrementi hujus tanti imperii senseri debet (z)) non deleti, sed in civitatem recepti sunt; ut etiam (a) mox *Antemnates*, & his potentiores *Crustumini*. At ultimum, ob hanc causam, & gravissimum bellum fuit cum *Sabinis*, qui proditione *Tarpeje* virginis, (sed vide, quæ de veritate an falsitate hujus narrationis diximus in *Hist. reip. Rom. lib. I. cap. 1. §. 4.*) arce Romanorum in monte *Tarpejo* potiti media in urbe prælium cum iis committebant, cum raptarum, (quæ jam maritis suis erant conciliatæ), intercessione pax non tantum, sed & artissimum foedus inter duos hos populos factum est, ita ut *Sabini* quotquot vellent Romam migrarent (b); urbs a Romulo pristino nomine (c) *Roma*; cives vero *Quirites* dicerentur, vel a *Curibus*, Sabinorum oppido; vel quod *curis* (d) Sabinorum lingua *bastam*, (fortitudinis symbolum, sicut quod præcipuum telorum olim esset, vide *Virg. Æn. XII. 95.*) denotet: Sabinorum autem rex *T. Tatius* æquato cum Romulo imperio regnaret. *

A 3

§. III.

(u) Liv. I. 9. Dion. Hal. II. 30. Flor. I. 1. §. 10.

(x) Ovi. de arte. amand. I. 101.

(y) Vid. Plat. Romul. p. 27. A.

(z) Cic. pro Balbo, I. 13. (a) Dion. Hal. II. 35.

(b) Dion. Hal. II. 46. (c) Plat. Romul. p. 30. A.

(d) Dion. Hal. II. 48. (Ex 1. edic. addo Ovid. Fast. II. 477.)

(*) De magnitudine tam urbis, quam civitatis Romanæ sic Lippus Angulari libro. Et I. B. Casalius de splendore Romani imperii. Adde Stat. Silv. IV. 11.)

§. III. De tribubus.

Postquam autem rex esset constitutus Romulus, universum, quem possidebat, (e) agrum in tres partes divisit; quarum una ministeriis sacrorum, & templis extruendis inserviret; altera usibus publicis, ut foris & basilicis; tertia denique usibus privatis reservaretur. Hæc postrema rursus in triginta partes æquales pro numero triginta *curiarum* fuit divisa. Nam omnem populum Romulus in tres partes distribuerat; quæ vel a *tributo dando* (f); vel a *numero ternario* (g); vel denique (quod verissimum est), a Græca voce *τρίτες*, quæ apud *Athenienses* *tertiam* tribus partem notavit), tribus sunt diæ (h): easque singulas iterum divisit in decem *curias*; de quibus mox paulo latius. Unicuique tribui a Romulo *tribunus* præfectus dicitur (i); quod tamen posterioribus temporibus non obtinuit, nisi hoc prius de tribuno militari intelligas. Erat autem hæc divisio apta ad delectum militarem habendum; nam ex quaque tribu primo illo tempore mille legebantur pedites, (unde etiam *miles* est dictus a *mile* pro *mille* (k), quia veteres consonas in medio vocis non geminabant), & centum equites; ex quibus prima *legio* Romana constitit.

Post pacem, de qua diximus, cum Sabinis initam, licet plurimum aucta (l) civitate, (præsertim, cum multi, qui ex Latio & *Etruria* Romulo auxilio venerant, in urbe restitissent), idem tamen tribuum numerus mansit, sed nomina tum demum sortitæ sunt, ita, ut prima diceretur *Ramnesium* a Romulo, ut volunt (m), in quam omnes Romani, & postea a *Tullo Hostilio* rege etiam Albani coniecti sunt: (Varro & Propert. IV. 1. 31. hujus tribus cives *Ramnes* vocant: ut etiam Horatius, *Art. poet.* V. 342. Liv. X. 6. ubi vid. Gronov.

(e) Dion. Hal. II. 7.

(f) Ascon. ad aff. in Varr. I. 5.

(g) Plut. Rom. p. 31. B: Anson. Grypho. X. 79.

(h) Grav. Pref. in tom. I. Ant. Rom. Voss. Etymolog. hac. voc.

(i) Vide Dion. Hal. I. prox. d.

(k) Vid. Ibid. Orig. IX. 13. & Varr. de lingu. Lat. IV. 23. ad. Berdracht.

(l) Vid. Plut. Romul. p. 33. A.

(m) Vid. Welsch. ad Pervigil. Ven. 72. et. Acron. ad Horat. de. ars. poet. 342. Varr. de lingu. Lat. IV. 9.

nov. *Es Varro* dicit, omnia illa vocabula *Tusca* fuisse; ita ut frustra, vel certe sine operæ pretio iis explicandis insudetur; secunda *Tatiensium*, a *T. Tatio* Sabinorum rege, in qua *Sabini* omnes; tertia denique *Lucerum*, dicta vel a *Lucumone* Etrusco, qui *Romulo* adversus *Sabinos* suppetias tulerat; vel a *luco*, in quo *asylum* *Romulus* aperuerat: & in hanc tribum omnes peregrini, qui tum erant, & qui postea ante novam tribuum divisionem a *Tullio* institutam ex victis gentibus accesserunt, sunt relati.

Procedentibus temporibus, cum quotidie res Romana augetur, primus *Tarquinius Priscus* (n) quintus Romanorum rex numerum tribuum duplicavit (o), retentis tamen iisdem nominibus; ita, ut dicerentur *primi Ramnenses*, & *secundi Ramnenses*, & sic porro. *Servius* vero *Tullius* rex Romanorum sextus, cum *Lucerum* præcipue tribus immensum augetur, totam hanc rationem mutavit, & universam urbem in quatuor, agrum vero Romanum in quindecim, vel septemdecim, (variant enim auctores) (p), portiones divisit, quarum quædam dicebantur tribus *urbane*, quædam *rustice*; ita ut illæ tribus, quæ ex *Romuli* institutione distinctæ erant juxta genera hominum, distinxerit juxta loca habitationis, sive quot * *ἡ πόλις* *ὑποκρίνω* fecerit *τοὺς ὀνόματι*. Vid. *Sigon. de ant. jur. civ. Rom. l. 3. Urbane* tribus fuerunt (q) *Suburana*, (quæ & *Sucusana* dicebatur (*)), *Esquilina*, *Collina*, & *Palatina*, a locis ita denominatæ (r) in quas initio omnes nobiliores homines coniecti sunt. Sed hi, postquam *Fabius* censor a. u. 450. omnem turbam forensensem in eas coniecisset (s), & postea iis accessissent etiam libertini, in rusticas tribus sunt relati (t), ideoque probrosum fuit a censoribus ex rustica tribu in urbanam transferri:

A 4.

postea

(n) Vide *Fest. voc. Sex. Vestæ Sacerdotes*.

(o) Vid. *Manni. de comit. Rom. c. 2. tom. I. Thes. Ant. Rom. Grav. n. 48. D.*

(p) Vid. *Dion. Hal. IV. 15. (*) Malina scripsses: atque*

(q) Vid. *omn. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. l. 3.*

(*) *Varro de lingu. Lat. p. m. 15. & Sertorius, de nominis Romanor. b. u.*

(r) Vid. *On. Panvin. de civit. Rom. cap. 48. edit. Grav.*

(s) *Idem. IX. 46.*

(t) Vid. *Ascon. ad Cic. pro Mil. 32. Epit. Liv. XX.*

postea vero A. U. 594. Ti. Gracchus censor omnes, qui servitutem serviissent, & quibus quinquennio major filius, prædiave rustica pluris XXX. M. HS. non essent, in unam tribum Esquilinam conjecit, Liv. XLV. 15. (u). Rusticæ tribus vel a locis, vel a gentibus sunt denominatæ; a locis, ut Romilia, (x) Crustumina, &c. a gente, ut Fabia, Horatia, & sic porro (y). Nomen autem tribus sæpe tamquam agnomen reliquis nominibus additur; ut C. Septimus T. F. Quirina, M. Opius M. F. Terentina. Coelius ad Cic. Famil. VIII. 7. & sæpissime in Inscriptionibus. Instituit præterea Servius Tribuum, vel Vicorum præfectos (z), qui nomina, sexum, ætatem, opes &c. tribulium suorum scire debebant; vetuitque quemquam ex tribu sua demigrare. Postea diversis temporibus aliæ adhuc tribus additæ sunt, ita ut tandem triginta quinque numero essent, a locis pleræque dictæ, ut Stellatina, Pomprina, &c. (vid. Panvin. de civ. Rom. c. 1. tom. I. Grav.) Post bellum Marficum tota Italia civitate donata, octo vel decem etiam aliæ tribus sunt adjectæ (a), verum paullo post ad pristinum numerum sunt redactæ (b). Atque hæc sunt triginta quinque illæ tribus, in quarum aliqua quisque civis Romanus, sive intra, sive extra urbem degeret, censeri debebat. Manumissi tamen tribum, sive jus suffragii non statim accipiebant: hoc enim non nisi a populo olim, & postea a Principe concedebatur. Tempore autem Pandectarum hoc jus emebatur: unde legimus patronos aliquando jussisse, ut hæredes sui tribum libertis suis emerent, L. 31. pr. D. de legat. 3.

§. IV. De curiis.

Diximus a Romulo singulas tribus in decem curias fuisse divisas, quibus a raptis Sabinis nomina fuisse indita quidam volunt (c); sed cum ea
(ma-

(u) Plin. Histor. nat. XVIII. 3.

(x) Verr. de ling. Lat. IV. 9.

(y) Inscript. ap. On. Panvin. de rep. Rom. c. 49.

(z) Dion. Hal. IV. 14. seqq.

(a) Vid. App. Alex. Civ. I. p. 641. edit. Tott.

(b) Vid. Gruch. de comit. Rom. I. 4.

(c) Liv. I. 3. Aliter Dion. Hal. II. 47. ex Verr. & Plus. Romulo p. m. 30. Vid. Fam. Nardini Roman. vet. II. 1. tom. IV. Grav. n. 941.

(maximam saltem partem) ad nos non pervenerint, incerta hæc sunt: dictæ autem *curiæ* juxta quosdam a *curando*, scilicet *sacra*; quæque enim curia sacra quædam sibi peculiaris habebat, quæ a *Curione*, (is curiæ præerat?) (d) curabantur. Unde curiæ similes fere erant parœciis vel parochiis, ut corrupte hodie dicuntur. Vid. *Fam. Nardianam*, *Roma vet. libr. II. tom. IV. Grav.* Omnibus vero Curionibus præerat, qui *Curio maximus* dicebatur. Vel forte ita sunt dictæ, quod rem publicam *curarent*, hoc enim primis illis temporibus comitiis *curiatis* (de quibus suo loco) faciebant *curiæ*; unde etiam locus, ubi senatus Romæ habebatur, *curia* est dictus: vel denique, & hoc verius est, a Græco *κῆρυξ* (e), quemadmodum Atheniensibus dicebatur tota populi concio legitime convocata ad vetandum, jubendumve, quod e re publica esse censebat. In curiarum aliquam descripti erant omnes cives in urbe vel in agro Romano degentes; coloni enim & municipes suas quædam peculiares (f) curias in coloniis & municipiis habebant. Numerus triginta curiarum semper mansit, licet postea tribuum numerus augeretur.*

CAPUT II.

De Senatoribus.

§. I. De Institutione & numero Senatorum.

Regnum adeptus Romulus tres ordines populi Romani fecit. Et primum quidem eos, qui virtute, ætate, genere, vel opibus excellebant, a reliquis secrevit, (a) eosque (*) *patricios* dixit, cujus appellationis variæ traduntur rationes. Quidam patricios fuisse dicunt eos tantum, qui a primis pa-

A 5

171-

(d) Vid. *Plaut. Aulul. I. II. 29.*(e) Vid. *Grav. Pref. tom. I. Antiquit.*(f) Vid. *Gruch. ad poster. Sign. disp. refut. c. 5.*(*) (Fuse de tribub. agitur in *Memoriis litterariis academici Parisiensis*, to. II. p. 91. seqq. it. tom. V. a p. 88. ad 150.)(a) *Dion. Halic. II. 2.*

(*) (Quem tamen contra se citat. Namque is cum Livio 8. s. f. patres eos ait fuisse distes, progeniemque eorum patricios.)

tribus, five senatoribus erant orti: alii propterea patricios eos appellatos ajunt, quod soli *patrem* dicere, five *nominare* possent, quasi alii essent fugitivi, vel servi, neque suos patres ingenuos nominare possent (b) sed verius est, (juxta *Vossium Etymolog. voc. patricii*,) duas posteriores syllabas in voce *patricius* esse tantum *patris* vocis productiones; quemadmodum ab *edilis* fit *edilicius*, a *novus*, *novicius*, &c. Ex his porro patriciis Romulus iussit (c) ut singulæ tribus ternos, quos maxime probassent, viros legerent; & idem etiam singulis curiis mandavit: tum his nonaginta novem viris unum, quem ipse maxime idoneum judicasset, adjecit, cui rerum urbanarum curam committeret, quoties ipse exercitum extra fines agri Romani ducturus esset: & hi centum viri *senatores* & *patres* honoris, benevolentiae (d), & ætatis causa sunt dicti (e). Et sic hodie (ut majoris lucis causa hoc addamus), in *Anglia* dicuntur *Aldermanni*, *Hamburgi* *die Oberalten*, qui quinque parœciarum nomine reliquis senatoribus adjuncti sunt. Hinc etiam est Gallorum hodierna vox *seigneur*, quasi *seniorem* dicas: & in patriæ metropoli *Dordrechto* *senatores* *Oud-raaden* dicuntur. Etiam Christianis *presbyteri* sunt sacrorum ministri: & *Vossius de vitis serm. II. 8.* putat Belgice *Graven* dici comites a *grauw*, *canus*: nam olim *graviones* illi iudices tantum fuerunt. Et hæc obiter adjecta sunt. Possunt etiam dicti fuisse *patres*, quia revera nullos alios in senatum legerit Romulus, nisi qui *patres* (*) essent, cum tales majorem rei publicæ curam gesturos esse censi debeat.

Paulo post urbem conditam Romanis & Sabinis societate junctis, ex his etiam centum curiarum suffragio in senatum lecti sunt: (f) *Tullus* quidem *Hostilius* tertius Romanorum rex senatorum numerum non auxit, sed Albanis Romam traductis, & nobilissimis eorum familiis, (quales fuerunt

(b) *Plut. Romul. p. 24. D. Festus voc. patricius.*

(c) *Dion. Halic. II. 12.*

(d) *Plut. Rom. p. 24. E. Sall. Catil. 6.*

(e) *Flor. L. 1.*

(*) *Quod clare significat Liv. l. 1. d. 1.*

(f) *Dion. Hal. II. 47.*

sunt Juliae, Serviliae, Quinctiae, cet. (g) inter patritios adscitis senatum supplevit: (h) Tarquinius vero Priscus, qui homo novus & peregrinae originis erat, potestati suae firmandae (i) centum ex praestantissimis plebeiis inter patritios, & inde inter senatores retulit (**), factionem baud dubiam regis; cujus beneficio in curiam venerant (k): ita ut trecenti jam numero essent. Hi postremi senatores tunc quidem dicti sunt *minorum gentium*: nam aliis senatoribus a Bruto alleclis tractu temporis *majorum gentium* dici coeperunt; itaque conciliandus est Tacitus, *Annalium* XI. 25. cum Livio I. 25. Junius enim Brutus, (vel, juxta alios, P. Valerius Poplicola) cum Tarquinius Superbus patricium & senatorium ordinem cardibus exhausisset, (nam qui iusto majorem potestatem cupiunt, ejusmodi concilia abolere conantur, ut praeiterito saeculo in Francia factum, in Anglia tentatum fuit), praecipuis ex equestri ordine inter *patres conscriptis* senatum supplevit (l); unde *patrum conscriptorum* appellationem, (quae deinceps sollemnis fuit, ut nempe in senatum vocarentur, qui patres, quive conscripti essent), ortam fuisse multi volunt: *Panvinus* vero (*de civit. Rom. c. 9. ex i. edit.*) omnes post Romuli primam lesionem assumptos *patres conscriptos* fuisse dictos asserit. G. Gracchus tribunus plebis a. u. 631. trecentos ex equitibus in senatum allegisse a *Plutarcho* dicitur; (m) at verius est, eum talem aliquam legem quidem tulisse, sed non pertulisse. Vid. *Sigon. de ant. jur. civ. Rom. II. 2.* (n) A. u. 622. M. Livius Drusus tribunus plebis de trecentis equitibus in senatum legendis legem tulit (o); verum ea, aequae ac aliae omnes ab eodem latae, statim eo casu abrogata est. *Sullam* dicta-

A. 6.

sto.

(g) Liv. I. 30.

(h) Vid. Dion. Hal. III. 29.

(i) Ibid. 67.

(**) Malim; centum in patres legit, cum Livio.

(k) Liv. I. 35.

(l) Liv. II. 1. Dion. Hal. V. 13.

(m) In ejus vita p. m. 837. qui locus tamen aliter explicari possit: nempe, ut ex equitibus, 300. iudiceslegerit Gracchus, qui simul cum 300. senatoribus omnes causas judicare possent.

(n) Vid. Pigh. *Annal. ad a. u. 631.*(o) Appian. *Alexand. civil. I. p. 630. edit. Tost.*

Storem senatum auxisse certum est (p), sed quot senatores adjecerit, incertum: hoc constat, post Sullam ultra quadringentos fuisse (q). Tempore vero Julii Cæsaris & per infecutas turbas triumvirorum multis indignis, (facile patientibus triumviris, ut ita eorum tyrannis etiam magis firmaretur), in senatum se ingerentibus, numerus senatorum vel ad mille excrevit; ideoque ab Augusto (r), postquam rerum potitus est, ad pristinum numerum sexcentorum debuit redigi. Et hæc de numero & institutione senatorum dicta sunt.

§. II. De Lectione senatus.

Lectus fuit senatus primo quidem, uti vidimus, ab ipsis regibus, iisque pulsus, a consulibus. Nam, licet ex verbis Ciceronis, *pro Sextio c. 165.* (*deliberentur autem in id consilium ab universo populo*) videri possit, ante censores creatos, senatores nominante consule a populo fuisse cooptatos, rectius tamen & Hostomannus & Cl. Grevius apud Cicero-
nem pro ab legunt ex. Quod non videtur observasse Vertotius in Ep. ad Ill. Stanhodium de difficultatibus quibusdam circa constitutionem senatus Rom. p. 20. donec a. u. 310. censores crearentur, quibus id munus peculiariter fuit demandatum: & semel tantum libera republica dictator senatus legendo creatus legitur, post cladem scilicet Cannensem, N. Fabius Buteo (s). Sub imperatoribus triumviri senatui legendo creati sunt (t). Cujus senatoris nomen a censore senatum legente primum recitabatur, ille erat & dicebatur princeps senatus; isque olim quidem fuit, qui primus censor ex iis, qui viverent, fuisset. Sed post a. u. 544. quem censor dignissimum censuisset, eum senatus principem legebat (u). Licet autem hæc dignitas nec imperium, nec potestatem conferret, tamen amplissima omnino habebatur, quia scilicet nemo,

(p) Id. p. 650. & 688.

(q) Vid. ad Cic. Ar. I. 13.

(r) Suet. Aug. 35.

(s) Liv. XXIII. 13. (In meis exempl. legitur M. Fabius Buteo: solus autem Sigonius malebat N.)

(t) Suet. Aug. 37.

(u) Liv. XXVII. 1.

mo; nisi vita innocentissime) acta, eo adspirare poterat, unde honoris causa sæpe aliquis inde designatur (x): ac fere, qui semel princeps senatus lectus fuerat, sequentibus lectionibus eam dignitatem retinebat (y): eaque dignitas *principatus* dicitur (z): & hinc postea ipse imp. *princeps* fuit dictus; quæ vox proprie tantum *ordinem* notat, non *potestatem*.

Singulis lustris senatus ab alterutro censore recenscebatur; & si quis moribus esset amplissimo ordine minus dignis, vel censum minuisset senatorium (a), in recitatione catalogi senatorii nomen ejus silentio prætermittebatur; ita tamen, ut præteritioni causa adderetur. Vide *Val. Max. II. 9. n. 2. 3. 4. 5.* atque eo ipso, nulla alia nota adscripta *senatu motus* habebatur, hoc est, *senator porro non erat*. Senatu tamen moti infames non erant, nisi infami judicio, vel de ambitu damnati essent, *Dio Cassius XXXVI. p. 8. seq. ed. regie 1548.* ita ut etiam in iudices legi possent, *Cic. pro Cluent. c. 42. seq.* Porro lege Cassia cautum fuit, ut quem populus damnasset, cuive imperium abrogasset, in senatu nec esset. *Ascon. ad Corn. I. p. 969. ed Græv. **

§. III. *Requisita, ut quis senator esse posset.*

In senatoribus legendis hæc quinque potissimum spectabantur, *genus, ordo, census, ætas, & magistratus*. *Primo*, antiquissimis temporibus solis patriciis aditus in senatum patuit; adeo ut illi, qui a Tarquinio Prisco (b) & deinde a Junio Bruto ex plebe fuerunt allecli, prius inter patricios cooptari debuerint (c); & circa tempora decemviro-
rum, five circa a. u. 302. plebeji directo in senatum admissi videntur (d). *Secundo*, quod ad ordinem, servatum est, ut ex equestri maxime ordi-

(x) *Cic. pro Rabir. 7. Id. Phil. VIII. 40.*

(y) *Liv. XXXIX. 57.*

(z) *Cic. fragm. or. pro Scauro. Vid. Onuphr. Panvin. Fast. l. 5.*

(a) *Cic. Fam. XIII. 52.*

(*) (*Sub finem Orat. pro C. Cornelio.*)

(b) *Dion. Hal. III. 67.*

(c) *Id. V. 13.*

(d) *Vid. ann. Sigon. de jure ant. civ. Rom. II. 2.*

ordine senatores legerentur; unde equestris ordo *seminarium senatus* (e) appellatus fuit: sed hoc tamen perpetuum non fuit; *Appius* enim *Claudius* censor etiam libertinorum filios in senatum legisse traditur (f). *Tertio* etiam ratio fuit habita *census*, qui antiquissimis quidem temporibus nullus spectatus fuisse videtur (g); sed florente republica fuit 800. HS. sive 800000. *nummorum sester-tiorum*, qui faciunt nostra moneta 20000. *Philippaeorum*; vel, ut alii, *imperialium*: verum *Augustus* iussit (h), ut census senatorius esset 1200. HS. hoc est, 30000. *Philippaeorum*, vel *Imperialium*; juxta *Dionem* vero *Cassium*, lib. LIX. 1000. HS. Nempe *Suetonius* loco in margine citato posuit censum, quem primum invenit *Augustus* ad remp. accedens; & quem reliquit moriens. *Dio* vero talem posuit, ut primum post bellum civile constitutus fuerat; & ut deinde primo fuerat auctus. *Quarto*, *etatis* quoque habitam fuisse rationem certum est (i): sed quæ ea fuerit, non satis constat: verum cum, ut *Quinto* loco innuimus, ex iis fere tantum, qui jam magistratum aliquem gessissent (k), lecti sint, primusque qui in urbe caperetur, magistratus fuerit quæstura; (nempe ex muneribus honoratioribus; nam vigintiviratum, e. g. etiam juniores capiebant), consequens est, neminem ante quæstoriam ætatem senatorem fieri potuisse (l): ea autem probabiliter fuit annus ætatis vicesimus quintus (m), ut infra dicemus. Licet autem aliquis magistratum gessisset, propterea tamen continuo senator non erat (n), nisi a censoribus in senatum esset lectus; sed equites, qui curulem magistratum gesserant, licet senatores proprie non essent, tamen jus suffragii in senatu ha-

(e) Liv. XXXII. 61.

(f) Id. IX. 46. Suet. Claud. c. 24. (Quæ in re proavertorem generis sui se sequi, falso diffitavit *Claudius Caesar*. Suet. ib.) (Appii lectionem tamen per vim & ignominiose factam ex utroque auctore apparet. F. R.)

(g) Plin. Hist. nat. præf. lib. XIV.

(h) Suet. Aug. c. 41.

(i) Tacit. XV. 28.

(k) Vid. Sigon. de ant. jur. civ. Rom. II. 2.

(l) Vid. Zamosc. de senat. Rom. I. 2.

(m) Vid. omn. Dion. LII. pag. 32. ed. reg. (Quint. XIX. 4. & imprimis Lipsi Eurs. D. ad Tacit. Annal. III. 29.)

(n) Gell. III. 12. (Cic. in Verr. II. 51. pr.)

Habebant; ita, ut ipsi quidem sententiam non dicerent, sed ut *pedibus in aliorum sententiam irent*; (qui mos hodieque a Cardinalibus in eligendo Papa servatur, vid. *Amelott. ad Tacit. Annal. VI. 12.*) unde hi senatores *Pedarii* sunt dicti (o). Verum, ut hoc addam, probabilis satis videtur *Manutii* opinio, qui vult (*de sen. Rom. c. 1.*) quæstores, tribunos, & ædiles plebis, quamdiu magistratum gererent, aditum in senatum habuisse; curules vero magistratus semper; immo hos in legendo senatu a censoribus, nisi fontica causa esset, præteriri non potuisse.

§. IV. Insignia senatorum.

Insignia senatorum fuerunt, *Primus latus clavus*, sive *tunica laticlavata* (p) (*χιτών πλατύσημος*) hoc est, cui *linea purpurea oblonga & quadrata instar fasciæ erat adsuta* (q), quæ *fascia clavus* dicebatur; *latus* autem, quia equites *angustiores* habebant; de quo suo loco: *Secundo calcei nigri* (r) ad medium usque crus subducti, (hinc proverbium: *calceos mutare*, de quo vide *Erasmi Cbil.*) *Tertio, lunula argentea*, sive *figura numeri centenarii in calceis* (s), quod scilicet primi senatores *centum numero* fuissent: *Quarto, locus separatus in spectaculis* proxime podium, vel arenam; qui locus dicebatur *orchestra*, unde hæc vox aliquando pro ipso *senatu* ponitur (t), quæ proprie quidem significat *locum*, ubi *histriones saltabant*; (*ἀρχήματα, saltus*, juxta quem proxime senatores sedebant; verum a theatro etiam ad alia spectacula hæc vox translata fuit.

§. V. De ratione habendi senatum.

Ius convocandi senatum habebant olim quidem
re-

(o) *Id. d. l.* (At ipse Gallius, eam opinionem reprobatur, aliamque veriore proponit: quam ibi velim legas.)

(p) *Ovid. Trist. IV. 10. 35.*

(q) *Vid. Grav. Pref. tom. VI. Ant. Rom.*

(r) *Horat. Serm. I. VI. 27.*

(s) *Juven. VII. 192.*

(t) *Id. III. 178.*

reges, regibusque pulsus consules, dictatores, magistris equitum (u), prætores, tribuni plebis, præfecti urbis; & qui extra ordinem reipublicæ præfuerunt, decemviri legibus scribendis, tribuni militum consulari potestate; & triumviri reipublicæ constituendæ: de præfecto urbis Latinarum causa dubitatum fuit, quum ea ætate fieret, quæ senatoria non esset (x); verius tamen videtur eum senatum cogere potuisse. Observandum autem est, minorem magistratum non potuisse habere senatum, nisi absente majore, ut Cornutus prætor urbanus absentibus consulibus senatum habet more majorum, *Cic. Famil. X. 12.* & hoc etiam non nisi in re nova fieri poterat, *ib. VII. 28.* quod tamen non obtinuit in tribunis plebis, qui etiam invito consule senatum vocabant, ut colligi potest ex *Cicerone, de orator. lib. III. in init.* Convocabatur autem senatus vel edicto, in quo causa convocationis addi solebat, *vid. Tac. Annal. II. 28. f.* vel per præconem (y); & si quis senator non adesset, pignoris captionem multabatur (z). Haberi non potuit senatus nisi in templo, hoc est, in loco ab auguribus consecrato (a); unde in curiis *Hostilia*, *Julia*, *Pompeja*, templa constituta sunt: verum etiam sæpe in templis vulgo ita dictis habebatur (b), ut in templo *Honoris*, *Apollinis* (c), *Concordiæ*, (d) cet. Et hinc templum *Vestæ* non fuit augurio consecratum, ne illuc conveniret senatus, ubi erant virgines (e). Legatis autem, quos in urbem admittere nolebant, & magistratibus, qui ad urbem erant, senatus in æde *Bellonæ* extra urbem dabatur. *Liv. XXXI. 47. XXXIII. 22. & 24. cet. Festus, voc. senacula.*

Legitimum tempus habendo senatum erant *Kalendæ*, *Nonæ*, & *Idus* cujusque mensis: sed, si ne-

(u) *Liv. VIII. 33. Dio l. XXXXII. pag. 197. ed. Lat.*

(x) *Gell. XIV. 8.*

(y) *vid. Zamosc. de senat. Rom. II. 4. Juven. IV. 73.*

(z) *Cic. Phil. I. 5. Liv. III. 38.*

(a) *Gell. XIV. 7.*

(b) *Liv. XXXVII. 52. Sallust. Catil. 47.*

(c) *Cælius ad Cic. Famil. VIII. 2.*

(d) *Sallust. Catil. 47.*

(e) *Serv. ad Virg. Æn. VII. 132.*

necessitas urgeret, omnibus diebus haberi poterat; nisi *comitiales* essent, hoc est, quibus *re ipsa comissa haberentur*, non quibus haberi possent; uti abunde probat *Zamoscius, de Senat. Rom. II. 7.* Ex. instituto vero Augusti singulis modo *Kalendis & Idibus* habebatur senatus; ita tamen, ut mense Septembri & Octobri: nullos alios adesse necesse esset, quam forte ductos, per quorum numerum senatus consulta confici possent (*f*): nam e. g. nemo legibus solvi poterat, nisi ducenti senatores adfuissent, ex lege quam tulit *Cornel. tr. pl. a. u. 686.* (*g*) quod fecit Augustus specie quidem, ut molestiam muneris senatorii levaret; sed revera, quia minus expediebat ei, qui libertatem patriæ suæ opprimerat, frequenter adeo tam augustum procedum concilium convenire.

Nullum ergo senatus consultum fieri potuit, nisi legitimus adesset senatorum numerus (*b*); quis veto ille fuerit, non satis constat: ante Sullam numerus centenarius suffecisse videtur; sed Augusti ætate quadringenti desiderabantur, quod tamen ipse abolevit; & ut infra eum numerum senatus consultum fieri posset, iussit (*i*), ut etiam ea ratione sensim senatus potentiam enervaret. Hinc autem mos inoleverat, ut qui senatus consulto intercedere vellet, diceret magistratui ad senatum aliquid referenti, (*) *Numera senatum.*

Magistratus, qui senatum habiturus erat, ante curiam hostiam immolabat, & auspicabatur; (*k*) atque ita demum curiam intrabat. Olim fere servabatur, ut primus sententiam rogaretur princeps senatus (*l*); & si post (*m*) comitia consularia senatus haberetur, consul designatus: & hoc merito, ut nempe cautius & circumspicius censeret, quia executio decretorum senatus facile, & plerumque se in eorum consulatum extenderet. Vid. *Appian. Alex. Civ. II. 430. Celeberr. Jo. Vinc. Grav. de ortu & progr. iur. civ. l. 1. §. 18.*

(f) *Suet. Aug. 33.*

(g) *Ascon. argum. in Orat. I. pro Corn.*

(h) *Vid. Liv. XXXIV. 18.*

(i) *Dio Cassius libr. LIV. f.*

(*) *Vide Fests. bis vocib. & Brissonijs de formulis, p. 183.*

(k) *Vid. Suet. Jul. 81.*

(l) *Gell. XIV. 7.*

(m) *Cic. Philipp. V. 16. Sallust. Catil. 30.*

§. 18. *fere dico*: nam jam olim libertatis consularis fuisse videtur, ut eum, quem vellet, primum rogaret (n). Tempore vero Julii Cæsaris, vel paulo ante, consul, (o) quem voluisset, primum rogabat, (modo ex consularibus (p), esset), & inde reliquos pro ordine dignitatis, (honoris enim & amicitiae signum hoc erat) (q), ut primum consulares, deinde prætorios, & sic porro: post ædilicios autem ordo ætatis in rogandis sententiis servatus esse videtur (r): & aliquando honoris causa quibusdam concessum est, ut consulari loco sententiam dicerent, licet consules numquam fuissent (s). Tum etiam servatum fuit, ut quem consul Kalendis Januariis primum rogasset (t), eum deinceps toto anno primum rogaret; sed postea hoc, ut alia, quoque neglexit Cæsar: & Augustus nullum ordinem servavit: prudenti consilio, ut ita parati ad dicendum venire cogerentur (u). Quod si res maximi momenti esset, aliquando jurati senatores sententiam dicebant (x). Fiebant senatusconsulta ordinarie *per discessionem*, hoc est, ita, ut, qui censuisset, in certam curiæ partem *discederet*, eumque, qui idem censerent, sequerentur; unde *pedibus in alicujus sententiam ire* dicimus pro *eam amplecti* (y), (& contra: *discedere in alia omnia*), cujus locutionis exempla passim sunt obvia.

§. VI. De ratione referendi ad senatum.

Referre magistratus ad senatum debebat, primum de rebus divinis, tum de humanis (z): neque magistratus tantum, qui senatum habebat, ad eum referre poterat, verum omnes, quibus jus senatum convocandi competeat; unde aliquando legimus diversa a diversis magistratibus eodem

(n) Liv. V. 20.

(o) Svet. Jul. 21.

(p) Vid. Cic. Fam. X. 12.

(q) Vid. eund. post red. in §. 7.

(r) Dion. Hal. VII. 21.

(s) Cic. Phil. I. 6.

(t) Gell. IV. 10.

(u) Svet. Aug. 35.

(x) Liv. XXVI. 17. & ibi Gron. Id. XXX. 40. XXXXII. 11.

(y) Vid. omn. Plin. Ep. VIII. 14.

(z) Gell. XIV. 7.

tempore fuisse relata (a). Sed consul vetare poterat, ne quid se invito ad senatum referretur: quod de tribunis plebis tamen non est intelligendum; nam illis non tantum de alia aliqua re referre poterant, & ad relationem consulis aliquid addere, vel eam mutare (b); verum etiam, si ille referre nollit, ipsi id facere poterant, (c) vel etiam ejus relationi intercedere (d), quod jus quoque omnibus, qui parem majoremve cum referrente magistratu potestatem habebant (e) competeat: potuit etiam consul videns, quo animi inclinaturi essent, antequam omnes sententiæ dictæ essent, orationem paræneticam interponere; cujus rei exemplum est *quarta Cætilinaria*; eam enim Cicero habuit ante quam Cato sententiam dixisset. Perdita autem rep. princeps, licet consul non esset, de una, duabus, tribus rebus referre poterat; quod jus primæ, secundæ, tertiæ relationis dicebatur. Vid. *Casaub. ad Suet. Jul. c. 29. Lips. ad Tac. Annal. XV. 22. Barb. ad Gron. de leg. regia, p. 48. seqq. ed. Gall. Gravina, l. sing. de Rom. imp. p. m. 473.* (f) Quod si aliquis in dicenda sententia plures res complexus esset, quisque senator dicere poterat, *divide*; ut scilicet de unaquaque re seorsim referretur. (*) Et magna hæc vis erat referrentis ad senatum, quod duas res aliquando ita una rogatione comprehenderet, ut dividi vix possent. Vid. *Polyb. Exc. leg. n. 129. Senatorum* (g) etiam singulorum (**) jus erat, cum de aliqua re consules retulissent, & ad se ordo dicendi pervenisset, de alia quadam re, quam e republica esse ducebant, sententiam suam addere, & petere, ut consules de ea re ad senatum

(a) Cic. Phil. VII. inir.

(b) Vid. Manu. ad Cic. Famili. I. 1.

(c) Ibid. X. 16.

(d) Vid. Tacit. An. I. 13.

(e) Cic. de legib. III. 3. Gell. XIV. 7.

(f) Aſcon. ad Verr. III. 46.

(*) Cic. Fam. I. 2. Senec. Ep. 23. sub f. Plura datis Briffon. de formulis, l. II. p. 12. seq. Adde omnino Aſcon. in Milon. c. 6.

(g) Aſcon. ad Cic. pro Mil. 6. Vid. exempl. apud Liv. VIII. 14. & omn. Sen. de vita beata, c. 2. & ep. II.

(**) Non adeo singulis hoc licebat, sed præcipuis tantum; nam juniores non rogabantur. vid. Zamosc. de sen. Rom. c. 10. quamquam neque Gron. mox citandus, hoc distinguit. F. R.

tum referrent, quod *consere* dicebatur (b): & hoc aliquando faciebant, ut *diem dicendo eximerent*; (sic enim proprie loquebantur, (i) vel *diem consumere*. Cic. Att. IV. 2. & in Verr. II. 39. & *tol- lere diem*, id. de legib. I. 18.) nam post horam decimam nova relatio in senatu non poterat fieri (K): nec post solem occasum senatus consultum fieri poterat (l). Sententiam stantes dicebant, unde *excitari* dicitur *Postumius* apud Liv. IX. 8. cum jubetur sententiam dicere. Vid. etiam Cic. ad Att. I. 13. (*) Quod si aliquis intercessisset, non *senatusconsultum*, sed *senatus-auctoritas* perscri- bebatur; quod etiam fiebat, si senatus alieno lo- co, aut tempore, aut numero convenisset (m). Hoc casu de ea re ad populum referebatur; cujus rei insigne exemplum est in *epistolis Cælii ad Ci- ceronem*, quæ exstant inter eas, quas vulgo *ad fa- miliares* dicunt, libro octavo. Consul autem sen- tentiam, quam vellet, primam pronunciare po- terat, ut in eam discessio fieret; quæ ipsius ma- xima vis in senatu erat (n), ejusque formula talis fere erat: *qui hoc censetis illuc transite; qui alia om- nia, in hanc partem*: rationem hanc subjicit *Fe- flus* (o): *bis verbis præit, omnis videlicet causa, ne dicat, qui non censetis*; quæ ex ridicula veterum superstitione desumpta sunt. Primus autem discede- bat, qui retulisset. (p) Senatus-consulto facto, ii, in quorum sententiam factum erat, nomina sua sub- scribebant (q); de qua re festive loquitur *Cicero*, Fam. IX. 15. & tum in ærarium condebatur, (r) ubi etiam leges & alia scripta ad rempubli- cam pertinentia adservabantur: olim vero in ædem Cereris ædilibus custodienda dabantur (s). Locus autem, ubi *tabulæ* publicæ custodiuntur, *tabula- rium*

(h) Vid. Cic. pro Sext. c. 32. Grav. ad Suet. Jul. c. 10. (Gron. Obs. I. 22. & Suet. Aug. c. 35. F.R.) Gell. 4. 10.

(i) *Quintil. dial. de orat.* 19.

(K) *Senec. de tranquill. anim. cap. ult.*

(l) Cic. Phil. III. 10.

(*) *Confer notulam Anna Fabri ad Hom. II. I. 58.*

(m) *Dio l. IV. non procul ab inis. qui locus est clariss.*

(n) Cic. Fam. I. 2. ubi vid. Manus. & Gron.

(o) Vid. voc. *qui hoc censetis*; cet.

(p) Manus. ad Cic. l. d.

(q) Vid. Cic. Fam. XV. 6. Liv. XXXIX. 4.

(r) Tac. Ann. III. 51. (s) Lib. III. 55.

iam dicitur (1). His peractis senatus dimittebatur ab eo, qui senatum habuerat, solemniformula: *non amplius vos moramur, patres conscripti* (2). Res, de quibus ad senatum referebatur, erant omnes quæ reipublicæ administrationem spectabant, præter creationem magistratuum, lationem legum, & belli vel pacis arbitrium (3), quarum rerum potestas penes populum erat. Erat itaque senatus consilium sempiternum reipublicæ (*) propositum: deligebantur autem in id consilium ab universo populo, aditusque in illum summum ordinem omnium civium industriæ ac virtuti patebat. Senatus reipublicæ custos, præses, propugnator collocatus erat; & hujus ordinis auctoritate uti magistratus, & quasi ministros gravissimi consilii esse, voluerunt majores (4). Judices etiam ex senatu legebantur usque ad legem *Semproniam* a. C. *Sempronio* Graccho a. u. 631. latam, qua judicia a senatu ad equestrem ordinem transfuit; quæ tamen postea cum senatu rursus sunt communicata. Denique ærarii quoque cura suprema penes senatum fuit (5). Ex quibus omnibus rebus patet, dignitatem senatoriam in republica Romana fuisse maximam; unde etiam hic ordo *amplissimus* ordinario cognomine dicebatur (6). *Sanctissimum ordinem* eum vocat *Cic. pro Rege Dejotaro* c. 3. *summum populi Rom. populorumque & gentium omnium ac regum consilium*, idem *pro domo sua* c. 28. (maximum ordinem *Martial. IV. 2.*) *patrum sanctum concilium*, *Horatius, Od. IV. 5.* & *curiam* *Cicero pro Milone*, c. 33. *templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, avam sociorum, portum omnium gentium*, cet. Sub imperatoribus sane, comitiis ad senatum translatis, hic in jura populi successit, *Vid. Cl. Gravinæ l. sing. de Rom. Imp. §. 16. seq.* & ita etiam legislatoria potestas ad senatum transiit, *ibid. §. 20.* Et hæc de primo ordine dicta sufficiant; transeamus jam ad *secundum ordinem*, sive *equestrem*.

CA.

(1) *Cic. pro Rabir. 3. Liv. XXXIII. 16.*

(2) *Capitol. in Anton. Phil. 10.*

(3) *Dion. Halic. IV. 20. & VI. 66.*

(4) *An voluit: propositum? & mox: ex universo populo?*

(5) *Vid. Cic. pro Sext. 61. & de singulorum ordinum officiis & potestate vid. omn. Polyb. VI. 13. seqq.*

(6) *Polyb. VI. 13. (a) Leg. 30. pr. & ad C. Vellej.*

CAPUT III.

De Ordine Equestri.

§. I. De origine ordinis equestris.

Romulus, cum populum Romanum in tres tribus divisisset, ex quaque tribu centum juvenes genere, opibus, reliquisque dotibus præstantissimos legit, qui equo mererent, quorumque opera ad custodiam corporis sui uteretur. Hi *celeres* primo sunt dicti, sive a primo eorum præfecto *Fabio Celere*; sive potius a Græco Κέλαις, (*Æolice*, Κέλαιος), quod *celerem* notat, ut recte censet *Jul. Caf. Scaliger, Poetices* l. 22. Distributi autem fuerunt a Romulo in tres centurias, quæ *Ramnensium*, *Tatiensium*, & *Luceyrum*, iisdem nominibus, ac prisce illæ tribus, dicebantur. Tarquinius Priscus numerum eorum auxit, ita ut essent mille & octingenti, (*) eodem tamen centuriarum numero retento: Servius vero Tullius octodecim equitum centurias conscripsit: & hæc origo equestris ordinis fuit. Et hic summæ utilitatis in rep. fuit, inter senatum & plebem, ut vinculum aliquod medium intercedens (a). Postea autem *equites* sunt dicti non omnes proprie, qui equo merebant; sed ii tantum, qui a censoribus in ordinem equestrem lecti, & equo publico erant donati: (omnes enim patricii non erant equites, ut qui exempli gratia censum equestrem non habebant, (b) quidam vero etiam equo privato militabant.

§. II. Quid requisitum fuerit, ut quis eques esse posses.

In equitibus legendis spectabatur *etas*, *genus*, & *census*. Primo, *etas* requirebatur octodecim circiter annorum. (c) Secundo, *genus* quidem erat promiscuum, patricium & plebeum; sed tamen ingenui esse debebant, nisi quod sub imperatoribus aliquando libertini hac dignitate donati sunt. (d) Ter-

(*) Liv. l. 36.

(a) Vid. Gravina. de or. jur. civ. ll. p. m. 304.

(b) Liv. III. 17.

(c) Dio l. III. p. 476. ed. Læz.

(d) Tertio, spectabatur census, qui florente republica fuit 400. HS. hoc est; florentium Hollandicorum 2500. (e)

§. III. De insignibus equitum.

Insignia equitum fuerunt primo equus publicus, quo censor eos donabat (f), vel etiam dux exercitus militiæ tempore. Secundo, annulus aureus: (g) plebs enim ferreis annulis fere utebatur; (h) unde dictio est orta: annulo aureo donari (i), qua significatur inter equites legi. Tertio, angustus clavus, (K) sive tunica angusticlavia, *στένους χιτὼν*; cum senatores, ut vidimus, latum clavum gestarent: & sine his insignibus in publico conspici tam equiti, quam senatori turpissimum erat. (l) Quarto, locus separatus in spectaculis publicis: Roscius (m) enim Orto tribunus plebis a. u. 686. legem tulerat, (n) ut equites in quatuordecim gradibus proximæ orchestræ junctis sederent; unde dicimus, sedere in quatuordecim, (o) pro equitem esse: pro quo etiam dicebant: sedere in equestribus. (p)

§. IV. De muneribus equitum.

Munus equitum erat primo, ut bella obtinent, nam in iis vel præcipuum robur exercitus Romani consistebat: (q) secundo, ut judicia exercerent (r) utique post legem Semproniam, qua, (ut capite præcedente diximus), judicia a senatu ad equestrem ordinem sunt translata; sed quæ, ut ibidem

(d) Suet. Galba, c. 14.

(e) Mart. V. 26. (f) 39. Is. IV. 67. (g) Juven. XIV. 323. Horat. Ep. I. 157.

(h) Liv. V. 7. Grav. Præf. ad tom. I. Ant. Rom.

(i) Horat. Serm. II. 7. 53. Juven. XI. 43.

(k) Plin. Hist. nat. XXXIII. 1. (Quod tamen fere capit: quum vel triumphantes annulis ferreis antea uti fuerint. Jocum Martialis vide Epigr. III. 29. Adde Juven. III. 154. 9. ex 1. ed.)

(l) Suet. Jul. c. 30.

(K) Ovid. Trist. IV. 10. 35.

(l) Hor. I. d. Gell. XIII. 21. (m) Liv. Epit. 99.

(n) Hor. I. 1. 62. (Quam legem Domitianus revocavit, Martialis V. 8. 14. & 36.)

(o) Suet. I. prox. diff. (Martialis V. 28.)

(p) Vide Petron. c. 125.

(q) Liv. XXXIII. 67.

(r) Senec. de benef. III. 7.

dem vidimus, rursus cum senatu communicata sunt. Equites etiam Romæ vestigalia conducebant (*); idque in societates quasdam divisi. *Cis. Fam. XIII. 9.* Quique tali societati præerat, *magister societatis* dicebatur, *ib.* Et adeo honorati hi erant, ut *scriptuarios*, sive publicanos amplissimos homines vocet *Cicero*, *ib. ep. 65.* honestissimos & ornatisimos, *orat. pro leg. Manil. c. 7.* & pro *Plancio c. 9.* dicit, *forem equitum R. ornamentum civitatis, firmamentum reip. publicanorum ordine contineri.*

§. V. De transvectione equitum.

Dignitas equitum senatoriæ proxima fuit, [quia ex iis senatores legebantur; (f) unde hic ordo *senatus seminarium* est dictus; (minor ordo *Martiali* vocatur *IV. 2.*) (t), quam dignitatem etiam census & reliqua, quæ jam diximus, adstruunt: & hinc quoque *splendor* equitibus proprie tribuitur. (u) Nec parvum huic ordini splendorem afferēbat *annua transvectio*: (x) quæ fiebat hoc modo. Quotannis idibus *quintilibus*, hoc est, decimo tertio (*legend. decimo quinto*) die *mensis Julii* omnes equites corona oleaginea cincti, togas palmatas (y) sive *trabeas* induti, equis suis insidentes, & ornamenta militaria, quæ ab imperatoribus virtutis causa acceperant, manu gestantes ab æde *Honoris* extra urbem ad *Capitolium* transvehēbantur. Et hoc quidem quotannis fiebat: (eoque tempore etiam in jus eos vocare non licebat) (z) sed quinto quoque anno, dum ita transvehērentur, ad censorem in sella curuli ante *Capitolium* sedentem accedebant, & ex equis descendentes manu eos ante censorem traducebant. Quod si tum eques aliquis esset corruptis moribus, (a) vel censum

(*) (*Vid. celeb. Burmanni Dissert. de vestigal. pop. Rom.*)

(f) *Vid. Ovid. Trist. IV. 10. 35.*

(t) *Liv. XXXII. 61. Lamprid. Alex. Sev. c. 19.*

(u) *Cic. Fam. I. 3. & ibi Manut. quem vide et. ad ad. in Ver. II. 71.*

(x) *Vid. Dion. Hal. VI. 13. (Addo Valer. Max. II. 2. ex. 9. e prima edit.)*

(y) *Vide Octavi. Ferr. de re vest. II. 3. & 6. (Pl. XV. 4.)*

(z) *L. 2. D. de in jus voc.*

(a) *Vid. Suet. Caj. c. 16.*

sum suum equestrem minuisse, vel denique equum negligentius habuisset, (b) censor, ut equum venderet, jubebat, (isque proprie impolitiae, hoc est, incuriae notari dicebatur (c); atque eo ipso talis eques ordine equestri motus censebatur; si placuisset eques, equum traducere jubebatur (d), Recitabat etiam censor hac occasione equitum catalogum; & quem primum recensuisset, is princeps juventutis dicebatur (e): non quidem quod revera omnes juvenes essent, (multi enim in hoc ordine consenuerunt, & quidem viri illustrissimi, ut, e. g. Mæcenus ille Augusti imperatoris amicus, (& Pomp. Atticus), sed quod prima institutione ita fere fuissent: & præterea ætas juvenilis olim apud Romanos ad annum ætatis quadragesimum quintum extendebatur (f): nec ex nostris hodie moribus de hac appellatione, & similibus, judicari debet, cum adolescentulus etiam dicatur Julius Cæsar, cum pontificatum maximum peteret, (g) cum tamen esset annorum triginta sex, ut ex Suetonio patet, qui eum quæsturam anno demum trigesimo tertio ætatis gessisse scribit; (h) & postea etiam ædilitatem, antequam pontifex fieret, gessit (i). Et seipsum adolescentem vocat Cicero, cum jam esset consul (K). Sub principibus hæredes imperii principes juventutis sunt dicti (l).

B

CA-

(b) Gell. IV. 20.

(c) Id. IV. 13.

(d) Ovid. Trist. II. 39.

(e) Vid. Tac. Annal. I. 3.

(f) Dion. Hal. IV. 16.

(g) Sath. Curit. 39 (Et Liv. IX. 17. Alex. M. adolescentem ait decessisse. Plura in Synonymis nostris dabimus.)

(h) e. 7.

(i) Vid. Manut. ad Sallust. d. 1.3

(K) Phil. II. f.

(l) Vid. numm. ap. Spanh. Diss. XII. p. 353. (Suet. Calig. 15. Tac. Ann. 1. 3. F. R.)

CAPUT IV.

De Ordine Populari.

§. I. De differentia vocum *populus* & *plebs* :

Populi appellatio diverse sumitur. Primo enim notat *universam aliquam gentem*, ut cum dicimus, e. g. *clementiam populi Romani*, *fortitudinem populi Romani*, *fortitudinem populi Carthaginiensis*. Secundo, aliquando opponitur *senatui*, ut in celebri illa formula, quæ his litteris denotatur S. P. Q. R. significantibus, *senatum*, *populumque Romanum*. Tertia significatio est, cum omnes, qui neque senatores, neque equites sunt, *de populo* esse dicuntur; atque ita in hujus capituli inscriptione sumitur. Hac autem notione Cicero (a) & Livius aliquando voce *plebis* utuntur; (b) licet hæc vox proprie *genus* potius, quam *ordinem* significet; ut cum dicimus, *consules esse creatos de plebe*; hoc est *ex iis*, qui *patricii non erant*. Itaque, postquam senatores de plebe legi coeperunt, (quod a decemviris primum factum est, ut diximus (c)), triplex ordo & *patriciarum* & *plebejorum* existit; ita, ut diceretur aliquis *civis Romanus patricius senator*, *patricius equas*, *patricius de populo*; & rursus, *civis Romanus senator plebejus*, *eques plebejus*, & *plebejus privatus*.

§. II. Differentia inter *patricios* & *plebejos* .

Hic porro notandum, *patricios*, *Επαρτίδας* Græce, apud Romanos fere similes fuisse iis, quos nos hodie *nobiles* vulgo dicimus; scilicet, fuisse eos, qui ex antiquissimis familiis erant orti, licet ipsi honores nullos gessissent: (*) *nobiles* vero eorum convenisse cum iis, quos nos hodie vulgo *patricios* vocamus; ii nempe erant, qui vel ipsi, vel quorum majores magistratus curules gesserant, & inde *jus imaginum* habebant, hoc est, qui majorum suo-

(a) Pro Balbo. c. 14.

(b) Etiam Ovid. Fast. II. 127.

(c) Vid. Sigon. de antiquo jur. civ. Pon. II. 2.

(*) Vid. etiam Hist. acad. litt. Paris. tom. 1. p. 194.

suorum imagines in atriis ædium servare, (d) & ut illæ in pompa funebri præferrentur, curare poterant; licet ex antiquissimis illis familiis orti non essent. Dico autem hoc jus non fuisse, nisi eorum, qui magistratus curules gesserant; nam tribunatus, quæstura, & alii inferiores magistratus hoc jus non dabant. Hæ imagines, ut *ὡς ἐν τῷ ποδῷ* illud addamus, nihil aliud fuerunt, (e) quam expressæ humerorum tenus corporis e cera effigies (f); quas in atriis ædium collocare solebant ligneis thecis, sive armariis inclusas, easque non nisi diebus festis aperuisse videntur. Iis subscripti erant *tituli*, sive *indices bonorum*, & rerum in iis honoribus gestarum (g): & hinc *imagines* aliquando pro *ipsa nobilitate* ponuntur (h). Aliquando autem in eadem gente erant & patriciæ, & plebejæ families (i); ut e. g. in gente *Claudia*, in qua fuerunt *Claudii Regillenses*, *Pulchri*, *Nerones*, omnes patricii: *Claudiorum* vero *Marcellorum* familia plebeja erat, (k) licet patriciis ejusdem gentis familiis longe nobilior. Hoc autem accidebat (l) duabus potissimum de causis: primo, si patricius aliquis ad plebem se contulisset, quod sæpe faciebant patricii; vel, ut tribuni plebis fieri possent, eaque ratione inimicos suos vexare; (cujus rei exemplum illustre habemus in nobili illo, non virtutibus, sed flagitiis, *Clodio*, Ciceronis inimico (m), vel, ut facilius honores plebis consequerentur. Secunda hujus rei causa erat *civitatis beneficium*; qui enim civitate donabantur, plebeji fiebant, non vero patricii; & tamen ejus, cujus beneficio in civitatem venerant, nomen assumebant; quemadmodum videmus in *Cornelio Balbo*, qui *L. Cornelii Lentuli* beneficio (n) civi-

B 2

ta-

(d) Vid. *Juven. Sat. VIII. init.*(e) *Plin. XXXV. 2.*(f) *Juven. l. d.*(g) V. d. ver. *Scholias. ad Juven. X. 57. & hinc vir honoratissimæ imaginis futurus ad posterum dicitur ap. Liv. III. 58.*(h) *Tacit. Hist. II. 75.*(i) Vid. *infra sect. VI. c. 3. §. 1.*(k) *Suet. Tiber. c. 1.*(l) Vid. *Serein. de gent. Rom. apud Grav. tom. VII. Aus. p. 1124.*(m) *Suet. Jul. c. 20.*(n) Vid. *P. Mamur. argum. in orationem Cic. pro Balbo.*

tatem adeptus erat . Quod si patricius a plebejo , aut plebejus a patricio adoptaretur , ille quidem in ordinem adoptantis transibat ; verum hoc personam ejus non excedebat (o) .

Initio reipublicæ ingens differentia inter patricios & plebejos fuit ; ita , ut illi soli sacra facere , & sacerdotia ac magistratus gerere possent ; neque plebs jus connubiorum cum ipsis haberet (p) : sed hæc fere omnia sensim cum plebe sunt communicata , ut suis locis docebimus .

§. III. *De patronis & clientibus .*

Ut autem nexus aliquis inter patricios & plebejos esset , Romulus instituit , ut quisque homo plebejus (q) quem vellet ex patriciis *patronum* sibi deligeret ; cujus ipse , quod eum *coleret* , *clients* diceretur . *Patroni* (τὸ προσάτυ) (r) *munus* erat clientis de jure respondere , lites pro eo suscipere : uno verbo , ejus causa facere quidquid parentes liberorum causa vulgo facere solent . *Clients* vero patronum omni modo , qua viribus , qua opibus juvare debebat . Patroni etiam clientum , si intestati decessissent , legitimi hæredes erant ; & ideo quoque legitimi liberorum eorum tutores ; (s) quia plerumque ubi successionis est emolumentum , ibi & tutelæ onus esse debet . Jus hoc erat hæreditarium , & sanctum adeo , ut clientes hospitibus & cognatis præferrentur . (t) Hujus juris similitudine crescente republica universi populi in clientela illustrium familiarum fuerunt , ut *Siculi* in clientela Marcellorum (u) , *Allobroges* in clientela *Fabiorum* , (x) *Cyprus* & *Cappadocia* in clientela *Catonis* , (y) *Bonomienses* in clientela *Antoniorum* (z) . Vid. *Dial. de Caussis corr. eloq. c. 36* . Erant
au-

(o) *Vid. Strein. de gens. Rom. p. 1124.*

(p) *Liv. IV. 2.*

(q) *Dion. Halic. II. 9.*

(r) *Plut. Romul. p. m. 25. (Eidem clients dicitur ἀτλάτης, & sic in Gloss. Labb.)*

(s) *l. un. inst. de legis. patron. tutel.*

(t) *Gell. V. 13. & XX. 1.*

(u) *Vid. Eminensif. Noris ad cenotaph. Pisan. diff. II. V. (& Cic. divin. in Verr. c. 1. & 16. & Ascon.)*

(x) *Sall. Cdtit. 41.*

(y) *Cic. ad famil. XV. 4.*

(z) *Suet. Aug. c. 17.*

autem fere in clientela familiae ejus imperatoris , qui eos primum subegerat , quemadmodum in maiore parte allatorum exemplorum videmus .

Atque ita vidimus tres illos ordines, ex quibus populus Romanus constitit , (a) si vocem *populus* sumamus ea notione , quam primam initio hujus capitis posuimus . Hac mente capite secundo diximus , penes populum fuisse potestatem creandi magistratus , ferendi leges , & pacis bellicque arbitrium ; quod jam inde ab initio reipublicae obtinuit , ita ut regi nihil fere praeter curam sacrorum (b) relictum esset , & praeter administrationem rerum bellicarum , quae plerumque celeritatem desiderant , & ab uno facilius peragi possunt : unde cohæret majestatem penes populum fuisse , quod etiam ex provocatione , quae ad populum semper fieri poterat , etiam (ab) rege (c) , & (d) ex submissione fascium , quae populo fiebat , patet (e) .

C A P U T V.

De Comitiiis in Genere.

§. I. De comitiis in genere :

Comitia dicta sunt a *coeundo* , sive *comenito* , ut veteres loquebantur ; (a) unde etiam *comitium* dictus est locus in foro , ubi ad comitia curiata , & quandoque ad lites decidendas conveniebatur (b) ; sunt enim *comitia* nihil aliud , nisi *conventus universi populi ad ferendum de aliqua re suffragium* . Dico , *universi populi* ; nam , si pars tantum conveniebat , *concilium* (c) potius dicebatur ; licet hæ voces non nimis accurate loquentibus sæpius confundantur . (d) Dico præterea , *ad ferendum de aliqua re suffragium* ; nam , si alia

B 3

de

(a) Vid. Ovid. Fast. IV. 293. Martial. VIII. 13.

(b) Vid. Serv. ad Virg. Æn. III. 20.

(c) Liv. I. 26.

(d) Liv. ib. & III. 35.

(e) Vid. infra sect. II. §. 6. 3. §. 1. Liv. II. 7.

(a) Fest. voc. *comitiales*.

(b) Varro de lingu. Lat. IV. 32. Vid. Plaut. Curc. IV.

1 9.

(c) Gell. XV. 27.

(d) Vid. P. Merul. de comit. pag. 40. edit. 1675. Græc. P. 13. lib. de comi. Rom.

Sect. I. Cap. V. §. 1.

de causa populus conveniebat , non erant comitia .

Habebantur comitia a magistratu , vel in quibusdam causis a Pontifice maximo ; (licet de Pontifice maximo dubitetur , Vid. cl. Grav. Præf. ad som. V. Antiquit. Rom.) hoc est , magistratus , vel pontifex maximus comitiis præerat , eaque dirigebat : & quidem ab uno ex magistratibus , cui id vel sorte , vel comparatione , vel consensu obtigerat . Comitiis agebantur omnia , quæ summam rem publicam spectabant , & quorum potestatem penes populum fuisse diximus : iis scilicet magistratus omnes , & quidam sacerdotes creabantur : nam quidam cooptabantur a collegio , ut augures ; leges ferebantur , (inter quas vel præcipuæ erant leges de bello indicendo , & de pace facienda) , & judicia publica extraordinaria exercebantur . Magistratuum comitia semper in campo Martio habebantur ; ad leges vero ferendas , vel ad judicia exercenda aliquando in foro , aliquando in Capitolio . Non poterant autem haberi comitia , nisi diebus comitabilibus , hoc est , quibus cum populo agere licebat .

§. II. Comitiorum distinctio .

Tria porro fuerunt comitiorum genera : primo nempe *curiata* , instituta a Romulo ; secundo , *centuriata* ex præscripto , sive commentariis (e) Servii Tullii habita ; tertio , *tributa* , a tribunis plebis a. u. 263. primum introducta . Nam *kalata* quæ dicuntur *comitia* , non faciunt aliud comitiorum genus , sed ita dicuntur aliquando *curiata* & *centuriata comitia* ἀπὸ τοῦ καλῆν , sive ab antiquo verbo *kalo* , hoc est , *voca* ; & quidem proprie ea comitia , in quibus testamenta (f) condebantur , vel sacerdotes creabantur .

CA-

(e) Liv. I. 60.

(f) §. 1. inst. de testam. ordin. & id. omni. Theophil. [Vid. Gell. XV. 27.]

CAPUT VI.

De Comitiiis Curiatis.

§. I. De modo habendi comitia curiata.

Curiata comitia erant, quando populus curiatim, hoc est, in curias (κατὰ φρετρίμ, unde legem curiatam νόμος φρετρίμ dicit Dio Lib. XLI, pag. 112. edit. regia 1548.) divisus suffragia ferebat; ita ut, quod plures curia iussissent, id iustum populi diceretur: ergo statim, ac sexdecim curiae in unum consensissent, finis erat comitiarum; cum uniuersus populus in triginta curias, ut vidimus, esset divisus. Habebantur autem hoc modo: convocatis per praekonem curiis, is qui comitia habebat, rogationem suam populo exposcebat; tum populus in suas quisque curias discedebat, quae deinde eo ordine, quo sorte exiverant, suffragium dicebant: quae autem curia prima exhibebat, principium dicebatur (a). Haberi haec comitia debebant auspicate (b); atque adeo augures adesse oportebat. Requirebatur etiam in iis auctoritas patrum (c), sive senatus, hoc est, ut id, quod pluribus curiis placuisset, ad senatum referretur: sed postea crescente plebis auctoritate, patres in incertum comitiarum eventum auctiores fiebant, hoc est, promittebant, se id, quod populus iussisset, ratum habituros (d). Locus his comitiis erat, ut praecedente capite iam diximus, comitium.

§. II. Cause comitiarum curiatorum.

Cause comitiarum curiatorum primis quidem temporibus, cum nulla alia comitia essent, fuerunt omnes res, quas populi arbitrio permissas fuisse diximus. Verum postea, institutis primum comitiis centuriatis, & deinde etiam tributis, haec comi-

B 4

mi-

(a) Liv. IX. 38: Vide legem antiquam apud Frontin. de aqued. libr. II. n. 1667. tom. IV. Grav.

(b) Vid. Gell. XIII. 14. Cic. pro domo c. 13. de har. resp. 6. 23.

(c) Dion. Hall. II. 14. Cic. promon. Plane. 30.

(d) (Vid. cap. 8. §. 1.)

(d) Liv. I. 17.

initia minus celebrari cœperunt, maxime cum lex *Publia* de minoribus magistratibus tributis comitiis creandis perlata esset (*). Ergo post hæc duæ tantum generales causæ horum comitiorum habendorum fuerunt: scilicet prima causa fuit, ut leges quædam ferrentur; secunda, ut sacerdotes quidam crearentur. Prima & præcipua lex his comitiis lata fuit de *imperio magistratibus dando*, hoc est, de *administratione rei bellicæ*, (e) sine qua lege nemini rem militarem attingere licebat (f): magistratus autem, quibus imperium dabatur, erant dictatores, consules, proconsules, prætores, proprætores; & denique quæstores, qui jure prætorio in provincias mittebantur. Verum postea ad usurpationem quamdam vetustatis, & auspiciorum causa triginta tantum listores, qui curias convocare solebant, in suffragia iverunt, si lex de imperio ferenda esset. Secundo, lex de *Camillo* ab exilio revocando his comitiis fuit lata. (g) Tertio, lege curiata etiam fiebant *arrogationes*, cum civis R. injussu populi statum suum mutare non posset (h): (quæ sunt *hominis sui juris in filium assumptiones* (i)), eaque lex arbitris pontificibus ferebatur; scilicet ita, ut illi, an justa causa arrogationis esset, cognoscerent. Quarto, antiquissimis temporibus quidem *testamenta* sua his comitiis condebant; & tum proprie *kalata* comitia dicebantur. (k) Quinto, in iis fiebant *sacrorum detestationes*, (l) hoc est, *heredi, aut legatario cuidam denunciabatur, sacra, quæ hereditatem sequebantur, esse suscipienda*, Cic. de legib. II. 9. unde apud Plautum (m) sine sacris hereditas vocatur, quæ sine ulla incommoda appendice alicui obvenit. Talia sacra fuerunt e. g. in gente *Nautia*, Serv. ad Æn. II. 166. III. 407. V. 704. in gente *Horatia*, Liv. I. 26. in gente *Fabia*, id. V. 46.

Secunda horum comitiorum causa fuit sacerdotum

(*) Vid. (cap. 8 §. 1.)

(e) Vid. Liv. V. 32. Cic. de leg. agr. or. II. 12. 12. & Philipp. V. 16.

(f) Vid. Græcch. & Sigon. disputationes de hac materia in tom. I. Thes. Græv.

(g) Liv. V. 46.

(h) Vid. celeberr. Noodt. ad tit. D. de adopt.

(i) L. 1. §. 1. ff. de adopt. Tac. Hist. 1. 15.

(k) §. 1. Inst. de testam. & ibi Theophil.

(l) Vid. Græv. Pref. ad tom. I. thes. antiqu. Rom. Sect. II. ad Fest. voc. puri.

(m) Capiv. IV. 1. 2. Fest. voc. Ans sacris.

et quorumdam creatio, quierant *flamines*, & *curio maximus*. (n) Quod autem diximus, sublecutis primam rempublicam temporibus triginta tantum lictores in suffragium ivisse, o) sciendum est, hoc dumtaxat factum fuisse dicis causâ, cum lex militaris esset ferenda. Habebantur hæc comitia non nisi a majoribus magistratibus, quia scilicet auspiciato haberi debebant; (minores enim magistratus auspicia non habebant (p)), initio nempe reipublicæ a rege; postea a consule, dictatore, prætore, & interrege; sacerdotum vero creandorum causa a pontifice (q): licet hoc postremum non satis certum sit

C A P U T VII.

De Censu, & de Comitiiis Centuriatis.

Alterum, & præcipuum quidem, comitiorum genus fuerunt *comitia centuriata*, (ἡ λογιστὶς ἐκκλησία, quæ etiam *majora* dicuntur (a) quibus *populus per centurias* (κατὰ λόχους) *divisus suffragia ferebat*; ita ut, quod *plures centuriæ iussissent*, id *tatum haberetur*. Sed ante quam de iis plura dicamus, prius explicandum est, quid fuerit *census*; absque eo enim, quæ *classes* (συμμορίαι vocat Dion. Hal. VII. 59. *) quæ *centuriæ* fuerint, intelligi nequit.

§. I. De Censu.

Census est enumeratio populi cum æstimatione facultatum. Instituit eum Servius Tullius sextus Romanorum rex sapientissimo plane consilio; qui iussit, ut omnes cives, sive intra sive extra urbem habitarent, bona sua iurati *cenferent*, (b)

B §

hoc

(n) Vid. Græch. de comit. Rom. III. 2.

(o) Cic. Agr. II. 12.

(p) Gell. XIII. 15.

(q) Vid. Græch. d. l. III.

(a) Cic. post. red. in senat. 17.

(*) (ir. IV. 18. & 16 etiam συμμαχίαις.

(b) Dion. Hal. IV. 15.

hoc est, *assimarent*; & illum censum, ac simul numerum & nomina uxorum, liberorum, (& suam liberorumque ætatem (c)) servorum, & libertorum, item domicilii locum indicarent (d); qui secus fecissent, eorum bona publicarentur, ipsi virgis cæsi venundarentur (e), quasi qui sibi ipsis libertatem abjudicassent. (f) Præterea prudentissime instituit, ut cum *Paganalia* celebrarentur in singula capita certum numismatis genus conferretur; sed aliud a viris, aliud a mulieribus, aliud denique ab impuberibus (g). Et hac ratione certo, breviter, & quasi uno intuitu omnium civium numerum & opes, atque adeo totius civitatis vires poterat cognoscere. Inde omnes cives pro ratione census in sex *classes* distribuit, (b) quæ rursus in *centurias* erant divisæ modo, quem tabula juncta indicat. (*) Et in acie etiam singulis classibus locum digniorem pro ratione census assignavit, ita, ut quintæ classis cives non nisi inter velites militarent (i). In infima classe, (licet hæc proprie *classis* non haberetur, unde quinque dumtaxat classes nominat Livius I. 43.) videmus nominari *proletarios*, & *capite censos*. (k) *Proletarii* ita dicebantur, quod quasi *proli* tantum *procreande* vacarent; unde *proletarium sermonem* *pro vili* eleganter dicit Plautus, *Milit. glor.* A. III. S. 1. v. 157. *Capite censi* vero erant, in quibus non pecuniæ, sed capitis tantum ratio habebatur; & qui nihil aliud quam civium numerum augebant. Qui in prima classe censebantur, soli proprie *classici* dicebantur, reliqui omnes *infra classem* (l); (illos

Græ-

(c) Id. V. 35.

(d) Vid. L. 4. ff. de censibus.

(e) Cic. Or. pro Cæcin. 34.

(f) Ibid. l. ff. cis.

(g) Dion. Hal. 14. 15. (Conf. Levitis. XXVII.)

(h) Liv. I. 43.

(*) Nota in hanc tabulam. In 1. serie n. 1. lege Civium. In 2. serie n. 1. lege secundum Livium lb. n. 2. adde: huc classi Dionysius Hal. illas Fabrum centurias adjicit. lb. n. 4. de accensis nihil Dionys. sed *σαλπιστῶν, τυμπανιστῶν, & Ἀγκυριστῶν* lb. n. 5. lege seniorum XV. juniorum XV. Livius in his accensos, cornicines, tibicineque in tres scribit centurias distributos. Postremo in 4. serie adde: arma singulorum classium recensent Livius I. 43. & Dionys. Hal. IV. 16. 17. Hic ib. c. 18. CLXXXIII. centurias omnino fuisse ait.)

(i) Dion. Hal. IV. 16. seqq.

(k) Gell. XVI. 10.

(l) Id. VII 33.

TABULA CLASSIUM & CENTURIARUM PRO RATIONE CENSUS.

PRIMA CLASSIS. civium ditissimorum.	CENSUS C. oo. five 10000. æris, hoc est, nostra moneta 1000. im- periales, vel, ut alii, Phi- lippæi.	CENTURIÆ LXXX. Seniorum xxx. Juniorum xxx. qui- bus additæ 18. equitum centuriæ, & duæ fabrum secundum Li- VIUM.	Seniores ad urbis custo- diam præsto esse, Junio- res foris bella gerere de- beant. Vide notulam.
SECUNDA CLASSIS editiorum.	CENSUS LXXV. oo. five 75000. æris, hoc est, 750. imperiales.	CENTURIÆ XX. Seniorum X. Juniorum X. illas Huic classi DIONYS. HAL. illas fabrum centurias adiecit.	
TERTIA CLASSIS divitum.	CENSUS L. oo. five 50000. æris, hoc est, 500. imperiales.	CENTURIÆ XX. Seniorum X. Juniorum X.	
QUARTA CLASSIS mediocrium.	CENSUS XXV. oo. five 25000. æris, hoc est, imperiales 250.	CENTURIÆ XX. Senior. X. Juniorum X. quibus ad- ditæ 2. tibicinum & accensorum, ju- ta DION. HAL. Vid. not.	
QUINTA CLASSIS modicorum.	CENSUS XI. oo. five 11000. æris, hoc est, imperiales 110.	CENTURIÆ XXX. Senior. xv Juniorum. XV. 3. Livius tibi- num & accensorum centurias huic classi adscribit. Vide not.	
SEXTA CLASSIS tenuissimorum.	CENSUS Minor XI. oo. æris, hoc est, minor 110. imperialibus.	CENTURIA UNA sumtaxat in qua etiam proletarii & capite censi, qui omnes, militia & tributis immunes.	

Græce τὰς ἐν τιμήματι dicas; nam τιμήματα *classes* vocat *Plut. Solon. p. m. 87. f.* nisi potius λαβὼν τὰ τιμήματα τῶν πολιτῶν apud eum significat *censum agere*), unde hodieque *classicos auctores* (m). pro antiquis & probatis vulgo dicimus. Hinc quinque tantum *classes* memorat *Salust. Or. II. de rep. ord. Liv. I. 43. Ascon. in Cornel. I. p. 968. edit. Græv.* Arma quæque *classis* habebat digniora (n) pro ratione census; quinta autem *classis* nihil habebat præter fundas (o), & extra ordinem militabat. (p) Mirum autem nemini videri debet, tot *centurias* fuisse ditissimorum, mediocrium pauciores, infimorum tantum unam; sciendum enim est, ditiorum *centurias* parvo admodum civium numero constitisse, cum ultima *centuria* omnibus aliis simul sumtis forte major fuerit: & hæc in tres quasi *classiculas* subdivisa fuisse videtur (q).

§. II. *Causa hujus instituti.*

Causa hujus instituti non una fuit. *Prima* erat, ut in ferendis suffragiis omnis fere potestas penes ditiores esset: cum enim in comitiis *centuriatis* singularum *centuriarum* singula valerent suffragia, & ditissimorum (equitum & fabrorum *centuriis* illis additis) *centuriæ* essent centum, reliquorum autem tantum nonaginta & tres, manifestum est adversus illorum consensum reliquas *classes* nihil potuisse (r). Et hinc C. Gracchus legem promulgavit, ut ex confusis quinque *classibus* forte *centuriæ* vocarentur (s). *Alter*a causa fuit, ut tributorum onera maxime in ditissimos inclinarentur, (t) cum non amplius per capita, sed pro ratione census tributum penderetur. *Tertia* denique causa fuit, ut militiæ gerendæ onus in eosdem derivaretur; cum enim pauciores essent ditissimi, & in plures *centurias* divisi, sine ulla fere intermissione militabant. Unde etiam resp. fidelioribus militibus utebatur; cum ditiorum magis interesset remp. salvam esse.

At-

(m) *Id. XIX. 8. (n) Liv. I. 43-*

(o) *Dion. Hal. V. 67.*

(p) *Dion. Hal. IV. 17.*

(q) *Vid. Lips. de milit. Rom. I. 2-*

(r) *Dion. Hal. VII. 59. (Liv. I. 43.)*

(s) *Sal. de rep. ord. or. 11*

(t) *Dion. Hal. IV. 19. (Liv. I. 47. f.)*

Atque ita licet omnis in republica potestas revera penes ditiores tantum esset, (u) non tamen hoc inique ferebant pauperes, cum divites simul omnia fere onera sustinerent: & cum præterea pauperiores quoque viritim in suis quisque centuriis sententias rogarentur, omnes se pari jure rempublicam administrare arbitrabantur, (x) quemadmodum ima plebs sæpe talibus artibus deludi amat. Et hæc reipublicæ apud Romanos constitutio, quamdiu ipsa respublica salva, hoc est, libera fuit, est servata.

§. III. De censu & lustris.

Censu peracto *lustrum condidit* Tullius, hoc est, in campo Martio suam, ovem, & taurum circum exercitum, sive circum populum Romanum ibi congregatum ducendo eum *lustravit*: (unde *lustrare* etiam pro *circumire* ponitur. Virg. Eclog. X. 55.) eaque animalia mox immolavit; quod sacrificium *suovetaurilia*, vel potius *solistaurilia* est dictum; quia *solidum*, sive *integrum* (y) (id enim *solum* Oscorum lingua (z) significat) *taurum* mactabant. *Lustrum* autem vocatum est a *luendo*, hoc est, *solvendo*; quia eo tempore omnia vectigalia a publicanis *luebantur*, sive *persolvebantur* censoribus (a): & quia hoc quinto quoque anno fiebat, *lustrum* pro tempore *quinquenniali* sæpe, poetis maxime (b), ponitur: differt autem *lustrum* ab *olympiade*, quæ quarto quoque anno finito apud Græcos celebrabatur. (*) *Condi* solebat *lustrum* (hæc enim est propria huic rei dictio) olim a rege, eoque pulso, a consule; donec a. u. 310. censores, proprius huic rei magistratus, crearentur: & olim quidem condebatur in foro; postea in *villa publica* in campo Martio (c). Censa sunt primo lustris civium *octoginta milia*. (**). Et hæc de censu: de ipsis porro comitiis centuriatis jam dicemus.

§. IV.

(u) Ibid. c. seq.

(x) Dion. Hal. l. d. 21.

(y) Virg. Æn. VI. 253.

(z) Fest. voc. *Solistaurilia*. (Quint. l. 3. f. & qui ad eum laudantur.)

(a) Varro de ling. Lat. V. 2.

(b) Horat. Od. IV. 1. 6. Stat. Sylv. II. 6.

(*) (Doctores diffiduum circa olympiadis notitiam facillime ex Dionys. Halic. l. 74. 75. cet. componitur.)

(c) Liv. IV. 24.

(**) Liv. l. 44. At Dion. EV. 22. c. censuræ tabul. LXXXV. milia, demas CCC. numerat.

§. IV. De ipsis comitiis, & primo de ipsorum causis.

Centuriata comitia habebantur tribus de causis. Primo, ut magistratus crearentur: secundo, ut leges ferrentur: tertio, ut iudicium perduellionis exerceretur.

Primo, magistratus his comitiis creabantur, omnes magistratus majores ordinarii, hoc est, consules, & prætores: tum extraordinarii, quales fuerunt censores, decemviri legum scribendarum, & tribuni militum consulari potestate (Qui sic creati, in annum sequentem *designati* dicebantur. Vid. unius Ciceronis titulos *epistolarum*.) Unus præterea sacerdos his comitiis creatus est; nempe rex sacrorum; qui quidem magistratus non erat, sed ei dignitas tamen a populo non alia ratione, quam si fuisset magistratus, dabatur.

Secundo, leges his comitiis ferebantur fere omnes, quæ a magistratibus majoribus promulgabantur; nam quasdam curiatis comitiis latas fuisse vidimus: sic, e. g. lex *Valeria de provocatione ad populum*, leges *duodecim tabularum* (d), lex *de Cicerone ab exilio revocando* (e), & similes hic comitiis latæ sunt; eæque *plebiscitis*, quæ tributis comitiis constituebantur, opponuntur. Tum lex, qua bellum populo alicui, aut regi indicebatur, centuriatis comitiis ferenda fuit (f); nam de pace facienda ferebatur comitiis tributis. Tertio, iudicium unum, sive capitale, his comitiis exercitum fuit, nempe iudicium perduellionis (g): sic enim in lege duodecim tabularum erat, *de capite civis, nisi per maximum comitiatum*, (hoc est, comitiis centuriatis) *ne ferantur*. Perduellis autem est, (h) qui hostili in rempublicam animo esse deprehenditur; (vel brevius, si quis eum hostilitatis reum diceret), *perduelles* enim veteres *hostes* vocabant (i) Angli hodie illud crimen vocant *High-treason*; (Hoog verraad nobis) Galli vero *barbare*,

(d) Liv. III. 34. & 37.

(e) Ipse Cic. ad Attic. IV. 1.

(f) Liv. VI. 30.

(g) Vid. Liv. VI. 20.

(h) L. ult. D. ad leg. Jul. majest.

(i) L. 234. pr. D. de verb. signif.

bare, *crimen laesae majestatis in primo capite*. Diversum igitur est hoc crimen a *crimine majestatis*, & eo gravius: nam perduellionis crimine tenetur, (k) qui civem Romanum quasi peregrinum tractaverit; aut contra legem Porciam (vid. Vaill. de fam. Rom. gens. Porcia n. 10.) & Semproniam servili supplicio affecerit: vel etiam qui regnum affectavit; quod *crimen regni* vocat Ovid. Fast. VI. 189. Cum igitur jus civitatis plane penes populum esset, merito, qui hoc jus aliqua ratione violasset, judicio populi subiciebatur. Deinde hoc crimine reus est, qui, aut regnum affectavit, aut omnino aliquid per prodicionem contra reipublicae commodum molitus est. *Majestatis* vero crimen erat seditionem in exercitu concitasse, magistratui pro imperio agenti resistisse, & similia.

§. V. De iis, qui his comitiis interveniebant.

Hæc comitia habebantur a magistratibus majoribus (l), hoc est, a consule, prætore, dictatore, vel interrege, & ab hoc tantum, si magistratus creandi essent: censores enim populum quidem centuriatim convocabant; sed hæc tamen proprie comitia non erant, ut ex data comitiorum definitione patet; non enim conveniebat populus ad *ferendum de aliqua re suffragium*. At si rex sacrificulus esset creandus, habebantur a pontifice.

Interesse iis poterant omnes, qui pleno jure cives Romani erant, hoc est, qui jus suffragii habebant, sive illi in urbe, sive extra urbem in municipiis, vel coloniis, quibus id juris datum esset, habitarent. Anno urbis 663. a L. Julio Cesare consule lata lex est, qua universæ Italiæ civitas cum suffragio data fuit; licet Grucchius (m) putet, etiam tempore Ciceronis colonias quasdam jus suffragii non habuisse.

§. VI.

(k) Vid. Cic. in Verr. I. 5. Grucch. de comit. Rom. I. 2.

(l) Vid. Gell. Noct. Att. VII. 5. (Nullum ibi de comitiis verbum: sed videatur XII. 15.)

(m) De com. Rom. I. 3.

§. VI. De iis, quæ ipsa comitia precedebant.

Ante comitia per *trinundinum*, hoc est, per *tres nundinas* (n) τρεῖς ἡμέρας (n) sive per *dies viginti & octo* (*) editum proponebatur, (saltem tempore Ciceronis: antea enim in magistratibus creandis hoc omissum videtur) quo dies comitiorum edicebatur, ut cives in agris, vel extra urbem degentes etiam adesse possent; idque lege *Mania Licinia* cautum erat. *Cic. ad Att. II. 9. & ib. Manus* Vid. *eumd. & Abram. ad orat. pro Sext. c. 64.* Quod si legibus ferendis comitia essent, etiam summarium legis proponebatur, ut ita quisque, an ea suadenda, an vero antiquanda esset, apud animum statuere posset; & nundinis a *labe legis* recitabatur, ac ab amico aliquo deserto (qui *auctor legis*, (o) Græcis ὑπάρχων (p) dicebatur) oratione habita suadebatur; qualis fuit, e. g. *oratio Ciceronis pro lege Manilia*, (& hoc idem fiebat in iudiciis), quod proprie est *promulgare legem*. Auctoritas senatus etiam his comitiis, ut *curiatis*, accedere debebat; sed posterioribus temporibus patres ante suffragia in incertum comitiorum eventum auctores fiebant, quemadmodum capite præcedente de *curiatis comitiis* diximus. (q) Præterea ante comi-

(n) *Dion. Hal. VII. 58.*

(*) (Sed rectius *Puteanus de mund. Rom. III. trinundinum* ait *dierum septem & decem* fuisse. Vid. *Gronov. ad Cell. XX. 1.* Sic sane *hodie de ternis promulgationibus*, quas *proclamationes* dicimus, & quæ octavo quoque die sunt, *postrema in diem xv. incidit*, non in *XXII.* Et tamen aliter etiam *erratum in numero XXVIII. dierum*; quasi *nundine decimo quoque die recurrissent*: saltem *XXV. dies numerari oportuisset*. Non ignoro quidem *Macrob. Sat. I. 16* *rusticos dici octo diebus in agris opus fecisse*; nono autem die *venisse Romanam &c.* Sed, nisi pro *VII.* sciolus quis *VIII.* scripserit, ille quam maxime falsus est: cum inter *duas nundinas septem tantum dies mediis fuerint*, ut non modo *Halic. scribit VII. 58.* sed & *Kalendarium vetus ostendit*, in quo *offone litteræ a b c d e f g h continue recurrunt*. Quem (*Macrobius*) *li. brarii errorem fere omnes certatim sunt sequuti*. Et similis circa *olympiadas commissus a multis error*. Ignoscas quæso, lector, *β*, quia *Puteani libello caræo, iusto longior fui*. (*Videatur omnino Cl. Drakenborch. ad Liv. III. 35. F. R. 1.*)

(o) *Cic. ad Att. I. 19. Svet. Jul. 16.*(p) *Lucian. Timone. p. m. 151.*(q) *Liv. I. 17.*

comitia *auspicia* rite *capi* debebant intra pomerium: unde *angusta centuriarum auspicia* dicit Cic. *pro Mil.* c. 16. quod si non recte esset factum; vel, si esset *obnunciatum*, hoc est, si *infausta signa de caelo* essent *nunciata*, vitiosa erant comitia, & in alium diem rejiciebantur solemnibus formulae auguris dicentis, *alio die* (r): posterioribus autem temporibus auspicia dumtaxat ad usurpationem vetustatis retenta sunt. Non poterant haec comitia, ut neque alia, haberi, nisi *diebus comitialibus*, sive quibus *cum populo agendi jus erat*. Tali ergo die, sacris in urbe prius rite peractis, populus in campum Martium descendebat: nam haec comitia in urbe haberi non poterant, quia non nisi *exercitu imperato* habebantur; (s) in urbe autem exercitum imperari nefas erat. Et olim quidem universus populus armatus, & sub signis conveniebat; postea vero pars populi in Janiculo monte excubuit, vexillo ex arce sublato; quod postremum *Dionis Cassii* tempore adhuc obtinuit (t). Ita inchoata comitia adhuc dirimi poterant, si etiam tum *obnunciatum* esset; vel, si aliquis *morbo comitatus*, (quem *caducum* nos vulgo dicimus, & olim etiam *major* dicebatur (u)), corripere: vel etiam si tribunus plebis, aut alius magistratus ejusdem auctoritatis (x), ac ille erat, qui comitia habebat, intercessisset solemnibus illo verbo, *vero* (y); aut etiam si vexillum e Janiculo monte avulisset. (z) Etiam tempestate exorta dirimebantur comitia; ita tamen, ut magistratus, qui jam creati essent, vitiosi non redderentur (a).

§. VII. *Ipforum comitiorum ratio.*

Congregato populo, magistratus, qui comitiis praerat, concionem ad populum habebat, (& tales

(r) Vid. Cic. Phil. II. 33. & ibi Manus. (Brissen. de form. p. 119.

(t) Fests. voc. *iusti dies*, Dio Cassius, lib. XXXVII. (Gellius XV. 27.)

(s) Dio Cassius d. l.

(u) Fests. voc. *prohibere*.

(x) Vid. Acon. ad Verrin. III. 46.

(y) Liv. VI. 35.

(z) Dio lib. XXXVII. de Rabir. perduellionis reo.

(a) Liv. XXX. fin.

tales conciones interdum etiam inter ipsa comitia habebantur ad emendicanda populi suffragia (b). Et quidem, si lex ferenda esset, ut eam populus vel juberet, vel vetaret: si vero magistratus creandi essent, ut ex iis candidatis, qui legitime petierant, quorumque adeo nomina accepta erant, ita ut eorum ratio comitiis haberi oporteret, magistratus eligeret: & ante legem tabellariam etiam alios, quam candidatos, populus creare potuit, modo ut legibus eorum ratio haberi posset.

§. VIII. De candidatis.

Candidati autem dicebantur, qui honores petebant, & hoc intra legitimos dies professi (c) erant (d), a candida toga, quæ petitionis erat signum: nam omnes quidem ditiores Romani vulgo *albam* togam gestabant, non tamen *candidam*, qualis erat cum fullones eam creta addita (e) splendidam fecissent: *candidum* enim proprie est resplendens, a verbo *candere*, quod idem notat ac *splendere*; unde *Horatius* etiam *purpuream* vestem *candere* dixit (f), & idem rursus *purpureos* vocat olores (g): & sic quoque Græci λευκὸν *candidum* (h), λεῦκον vero *album* vertunt. Tunicas autem non gestabant candidati, sive, ut ita submissiores viderentur, sive, ut cicatrices adverso corpore acceptas facilius monstrare possent (i). Candidatorum causa a magistratibus cognosci debebat, ne a populo honores indignis mandarentur; an, scilicet, etiam tum minores (*) essent candidati; an publico, vel turpi iudicio notati, aut ambitus damnati, vel denique an eo tempore criminis alicujus rei agerentur. Quod si eorum rationem habendam esse magistratus censuissent, (nam poterant

(b) Vid. insigne exemplum apud Liv. XLIV. 8.

(c) Cic. Agr. II. 9. Vell. Pat. II. 92.

(d) Sallust. Casil. 18.

(e) Pers. Sat. V. 177.

(f) Serm. II. 6. 103.

(g) Od. IV. 1. 10. (Vid. hic Dacierum)

(h) Vid. Lips. Elect. I. 13. Græsch. de comit. III. 2.

(i) Plut. Coriol. p. m. 220. A. & in problem. p. 276.

(*) (i. e. an iustos ad petendum honorem annos non haberent.)

erant eorum nomina non recipere (k), tum hi candidati per trinundinum (l) populum *prensabant*, hoc est, hominum obviorum manus *prehendebant*, eosque amice compellabant; unde *officissimam nationem candidatorum* eleganter dicit Cicero, *orat. in Pison. cap. 23.* (m), & hoc jam biennio ante annum suum faciebant occasione comitiorum; at anno demum sequente petebant. (n) Cum dies comitiorum venisset, amicos quosdam, qui gratiosi essent apud populum, secum habentes, ab iisque in campum deducti (o) candidati in colle Hortulorum, qui campo Martio imminabat, consistebant, ut ita ab omnibus possent conspici: præterea in concione, ad populum se petituros profitebantur, & jam aliquid in ejus gratiam, si honorem consecuti essent, facturos pollicebantur (p). Habebant etiam servos, quos *nomenclatores* vocabant, (Græc. *ὑπομνηστές* (q), qui eos de nominibus civium obviorum monerent, (r) & *divisores*, qui argentum populo *dividerent* (s): licet hoc sæpe vetitum, vel ad certam summam usque duntaxat concessum sit (t), (u) Tum præterea erant *sequestræ*. (Græc. *μετ' ἐγγυοί*), qui sub mittebantur ad corrumpenda populi suffragia (x), & apud quos pecunia promissa deponeretur; (y) & denique *interpretes*, per quos pactio (de suffragio alicujus pro certa pecuniæ summa obtinendo) indiceretur (z).

§. IX. De ratione ferendi suffragia .

Cum jam populus in centurias suas discessisset,
sorti-

(k) Vid. elegans exemplum apud Val. Max. II. 8. 2.

(l) Cic. ad Fam. XVI. 12.

(m) Et pro Murem. c. 33.

(n) Vid. Manut. ad Cic. Att. I. 1. init.

(o) Vid. Casaub. ad Cic. Att. I. 1. p. 12. ed. l. Grav.

(p) Vid. Cic. ad Att. II. 18. & ibi Grav.

(q) Plut. Cat. Min. p. 763.

(r) Horat. Ep. I. 6. 30.

(s) Cic. Verr. II. 8. & ibi Ascon.

(t) Vid. Cic. Att. I. 18. Vid. etiam Suet. Jul. c. 19. Lucan. I. 178.

(u) Vid. Petron. cap. 119.

(x) Vid. Cic. pro Cael. 7. 13. & alibi.

(y) Id. pro Planc. 18.

(z) Ascon. ad Cic. Verr. II. 12.

sortitio (inter classis primæ centurias) instituebatur; & centuria, quæ prima sorte exhibat, dicebatur *prærogativa*, (*a*) ejusque suffragium maximum erat momenti, (vid. exemplum apud *Liv. XXVI. 22.*) unde *prærogativa* pro *signo future voluntatis* ponitur apud *Cic. Verr. I. 9.* & *Catonem ad Cic. Fam. XV. 5.* Hæc itaque a magistratibus vocata per *ponticulos* (*b*) quosdam in *septum*, sive *ovile* (*c*) transibat, (qui locus erat in campo Martio cancellis clausus (*d*), vel, si alio loco comitia haberentur, septa *extensis funibus* faciebant, unde *περισχοινίσματα* ea vocat *Appian. Alex-Civil. III. p. 885. ed. Tollii*), eamque deinceps ordine reliquæ centuriæ sequebantur. Tulerat quidem C. Gracchus legem, ut ex confusis quinque classibus sorte centuriæ vocarentur; sed eam perferre non potuit. (*e*) Et olim quidem ante a. u. 614. voce suffragia ferebant; sed hoc legibus *Gabinia*, *Cassia* (*f*), aliisque *tabellariis*, (ut *Papiria* a. 622. *Cælia* a. 630. qua etiam in iudicio perduellionis tabella data est) abrogatum est; ut ita plus libertatis populus in ferendis suffragiis haberet. Ergo in introitu ponticulorum quisque civis a *diribitoribus* (*g*), (hi a *diribendo*, hoc est, *distribuendo* sunt dicti), accipiebat tabellas, (*b*) quibus, si magistratus creandi esset, inscripta erant nomina candidatorum. Si leges essent referendæ, in altera tabella erant litteræ V. R. significantes, *uti rogas* (*i*); quibus notabatur, eum, qui suffragium dederat, ita censere, quemadmodum ille, qui legem tulerat, *rogasset*: unde formula initialis legum erat. *coff. populum jure rogaverunt*, *populusque jure scivit* (*k*): in altera vero tabella erat littera A. hoc est, *antiquo*. Si denique iudicium habendum esset; in altera tabula erat littera A. notans *absolvo*; in altera littera C. notans *condemno*; in ter-

(*a*) *Liv. XXIV. 7.*(*b*) *Cic. ad Att. I. 9.* (*De prov. sexagenarios de ponte deicere*, vid. *Erasm. & Sigon. de A. Jure. I. 17.*)(*c*) *Lucan II. 197.*(*d*) *Ovid. Fast. I. 51.*(*e*) *Sallust. (vel alius or. II. de rep. ord. seu potius Ep. II. ad Cæs. c. 2. (al. 16.) vulgo Sallustio adscripta.)*(*f*) *Vid. Vaillant. in Num. famil. gente Cassia n. 3. Cic de legib. III. 15.*(*g*) *Cic. post. red. in sen. c. 11.*(*h*) *Id. ad Attic. I. 14.*(*i*) *Id. I. d. & de leg. III. 17.*(*k*) *Cic. Philip. I. 10.*

in tertia litteræ N. L. hoc est, *non liquet* (1): & hinc *tabella* pro ipso *suffragio* ponitur. (m) Ex his tabellis quisque, quam vellet, in cistam (n), quæ in introitu ovilis a *rogatoribus* (o), (ita dicebantur, *qui tabellas rogarent*, sive *reposerent*), monstrabatur, conjiciebat. Tum *custodes*, (erant autem hi omnes, ut & rogatores, & diribitores ex viris nobilissimis; (p) & quidem ex amicis ejus, cujus res comitiis agebatur; (q) qui quo essent majoris dignitatis, eo major candidati gloria habebatur (r): postea vero certi quidam *custodes* ex equestri ordine sunt creati), *custodes*, inquam, tabellas educebant, & *punctis* in alia tabella notatis singulorum sententias numerabant, (unde *puncta* vocantur *singulorum hominum sententiæ* (s), & quod pluribus placuisset, per præconem pro istius centuriæ suffragio pronunciabatur. Sic dimissa centuria prærogativa, vocabantur aliæ centuriæ, quæ dicebantur *jure vocatæ* (t): & hoc eatenus fiebat, donec major numerus centuriarum, nonaginta septem scilicet, in eandem sententiam convenissent: ac quod illæ censuissent, omnino ratum habebatur. Quod si paria puncta unius centuriæ essent, nullum ejus suffragium pronunciabatur, præterquam in judiciorum comitiis: nisi centuria, quæ non damnasset, absolvisse credebatur (u).

§. X. Finis comitiorum.

Candidatus, qui suffragiis vicerat, statim a magistratu comitia habente appellabatur, & precatione sollemni habita designabatur, ac magna pompa domum deducebatur. (x) Primum autem a populo pronunciari perhonorificum habebatur (y).

Postquam consules Kalendis Januariis magistratum

(1) *Vid. Gell. XIV. 2.*

(m) *Cic. Famil. I. 9.*

((n) *Auctor. ad Heren. I. 12. II. 12.*

(o) *Cic. post. red. in sen. c. 11.*

(p) *Id. in Pison. c. 15.*

(q) *Id. post. red. in sen. c. 7.*

(r) *Id. 11.*

(s) *Horat. de arte poet. 343. Cic. pro Mur. c. 34. Id. pro Plant. cap. 22.*

(t) *Vid. Liv. XXVII. 6. Aſcon. ad Aſ. in Verr. I. 9.*

(u) *Vid. Dion. Hal. VII. 64.*

(x) *Cic. Aſ. in Verr. I. 7.*

(y) *Cic. pro leg. Manil. c. 1. Id. in Pij. c. 4.*

stratum inire cœperunt, comitia consularia Julio vel Augusto mense habita sunt; prætoria paullo post, & censoria circa idem tempus: sed censores statim, ac creati essent, inibant (2). Et mature adeo hoc fiebat; tum, ne periculum esset interregni; tum, ut spatium haberent discendi ea, quæ ad munus suum pertinerent; &, ut inquiri posset, an per ambitum essent designati.

Manferunt hæc comitia (ut etiam tributa, de quibus mox dicemus), libera, ad Julium Cæsarem usque, qui comitia cum populo partitus est, ita, (a) ut, exceptis consulatus competitoribus, de cetero numero candidatorum pro parte dimidia, quos populus vellet, pronunciarentur; pro altera parte, quos ipse dedisset. Ab Augusto libertas comitiorum aliqua ex parte restituta est (b): sed a Tiberio penitus neglecta sunt; (c) & postea omnino in principis potestate fuerunt; ita tamen, ut etiamnum haberentur (d).

C A P U T VII.

De Comitiis Tributis.

§. I. *Definitio & origo horum comitiorum.*

Tertium genus comitiorum erant comitia *tributa*, (ἡ φυλῆτις ἐκκλησία), quibus ex regionibus & locis, hoc est, *tributim* suffragia ferebantur. (a) Haberi primum cœperunt altero anno post creatos tribunos plebis, hoc est, a. u. 263. occasione C. Marci Coriolani; (b) qui in iudicium a tribunis plebis vocabatur, quod in magna annonæ caritate enixe in senatu contendisset, ne frumentum

(2) Liv. XXXX. 43.

(a) Svet. Jul. c. 41.

(b) Id. Aug. c. 40.

(c) Tac. Annal. I. 13.

(d) Vid. Cl. Noods. Observ. I. 35.

(a) Lælius Felix apud Gell. XV. 27.

(b) Dion. Halic. VII. 59.

tum e *Sicilia* adveſtum populo divideretur: (c) qua ratione plebem ad ultimam neceſſitatem redigere volebat, ut ita optimatibus obſequentior eſſet. Quia autem apud optimates gratioſus erat *Marcius*, & centuriata comitia, ut diximus, in poteſtate ditiorum fere erant; fore videbant tribuni plebis, ut *Coriolanus* abſolveretur: ergo voverunt, ut populus *tributim* vocaretur; quo caſu æque pauperiorum, ac ditiorum ſuffragia valebant. Sed magis hæc comitia frequentari cœperunt poſt legem *Pulliliam* latam a. u. 282. qua cavebatur, (*) ut plebei magiſtratus tributis comitiis fierent.

§. II. Cauſa horum comitiorum.

ſtabebantur hæc comitia ob quatuor cauſas: quarum prima erat *magiſtratum creandorum*; ſecunda, *sacerdotum ſubrogandorum*; tertia, *legum ferendarum*; quarta, *iudiciorum exercendorum*.

Magiſtratus, qui his comitiis creabantur, erant primo, *omnes magiſtratus urbani minores ordinarii*; quales erant ædiles curules & plebei, tribuni plebis, quaſtores, triumviri capitales, (e) nocturni, monetales, tribuni militum comitiales (f), (licet hos inter urbanos magiſtratus non referam), cet. Secundo, *magiſtratus urbani minores extraordinarii*, ut præfecti annonæ, duumviri navales, quaſtores parricidii, curatores viarum, cet. Tercio, *magiſtratus provinciales ordinarii*; proconſules nempe (g), proprætores, & proquaſtores. Quarto, *magiſtratus provinciales extraordinarii*, ut triumviri, vel quinque-viri coloniarum deducendarum, vel agrorum dividundorum cauſa creati.

Secunda horum comitiorum cauſa erat *ſubrogatio ſacerdotum*. Et quidem ante legem *Domitiam* (h) latam a. u. 650. ſolus pontifex maximus his comitiis creabatur, reliqui vero ſacerdotes a collegiis ſuis cooptabantur: poſtea vero non tan-

(c) Liv. II. 34.

(d) Ib. 9. 56.

(e) Cic. pro Cluent. c. 11.

(f) Vide Aſcon. ad Aſ. I. in Verr. 10.

(g) Liv. VIII. 23. XXIX. 13. cetera.

(h) Vid. Suet. Neron. c. 2.

tantum omnes pontifices, sed etiam augures, feciales, septemviri epulones, & quindecim-viri sacris faciundis his comitiis creati sunt.

Tertio, his comitiis ferebantur leges, quæ dicebantur plebiscita (i); & erant variæ, ut de imperio triumphaturis die triumphi sui in urbe discernendo (K), de civitate danda, de solvendo aliquem legibus, de quæstionibus publicis constituendis, & maxime de fœdere cum hostibus feriendo (l).

Quarto denique comitiis tributis exercebantur judicia, non quidem capitis; quod centuriatorum erat, ut diximus, sed quibus alicui multa irrogabatur (m); vel etiam, si quis capitis damnatus ad populi iudicium venire recusaret, hæc comitia ad exilium ei indicendum sufficiebant (n).

§. III. De personis, quæ his comitiis interveniebant.

Habebantur hæc comitia, si magistratus creandi essent a dictatore, vel consule, vel tribuno militum consulari potestate; nisi quod tribuni & ædiles plebis a tribunis plebis crearentur (o). Sacerdotum comitia nemo, nisi consul, habebat: (quod ex Ep. 4. Ciceronis ad Brutum colligi potest) iudiciorum vero & legum comitiis consules, prætores, vel tribuni plebis præerant.

Interesse his comitiis poterant omnes, qui centuriatis, nempe cives ius suffragii habentes; quamquam Latinis etiam aliquando datum sit ex indulgentia magistratuum, ut in tribu prærogativa suffragium ferrent (p). Quidam duas habebant tribus, alteram, in qua erant nati, alteram, vel jure adoptionis; (ut Augustus Fabiam & Scaptiam Suet. c. 40.) vel in præmium accusationis de re petundis (q). Vel denique emptam, ut quis majorem in distributionibus partem haberet (r).

§. IV.

(i) §. 4. Inst. de jure nat. gent. & civil.

(K) Liv. XXVI. 21.

(l) Liv. XXXIII. 25.

(m) Id. IV. 41. XXVI. 3.

(n) Id. XXV. 4. & XXVI. 3.

(o) Val. Max. VI. 3. ex. 2.

(p) Vid. Liv. XXV. 3.

(q) Cic. pro Balbo c. 23. seqq.

(r) Panvin. de civ. R. 25. edit. Grav.

§. IV. Ratio horum comitiorum.

Reliqua fere cum centuriatis comitiis communia habebant, sed hoc his comitiis peculiare erat, quod etiam inconsulto senatu haberi possent (f); & quod auspiciis non impedirentur; nisi haecenus si de caelo servatum esset (s); plebei enim magistratus auspicia non habebant; (u) & hoc quia ex institutione Romuli sacra solis patriciis erant commissa (x): unde plebis in his comitiis major erat potestas (y).

Locus his comitiis erat, si magistratus quidem creandi essent, campus Martius; si leges ferendae, vel judicia exercenda, forum, vel capitolium, vel etiam aliquando circus Flaminius (z): & si forum, loca ibi singulis tribubus funibus tensis distinguiebantur; (a) quod etiam *Asbenis* olim usitatum fuit (b).

Singulare etiam in his comitiis erat, quod si sacerdotes creandi essent, non omnes tribus in suffragium irent, sed ex lege Comitiae (quam abrogavit Sulla, restituit Labienus tr. pl. a. u. 690. (c)) septemdecim duntaxat ad id sorte legerentur; ita ut, qui a novem tribubus renunciatus esset, sacerdotium obtineret (d).

Magistratuum comitia habebantur circa Kalendas sextilis; sacerdotum, cum aliquis sacerdos abiisset; reliqua vero, ut legum & judiciorum, omnibus comitialibus diebus haberi poterant.

Defuerunt haec comitia eodem tempore & modo, quo centuriata.

C

S E-

(f) *Dion. Hal.* IX. 45.(s) *Cic. in Vatin.* c. 8.(u) *Liv.* IV. 6.(z) *Dion. Halic.* II. 9.(y) *Vid. Valer. ad Liv.* II. 56.(z) *Liv.* XXVII. 21. *Plut. Marc.* p. m. 314.(a) *Dion. Hal.* VII. 59.(b) *Vid. Poll. Onomast.* VIII. 9. 20.(c) *Dio lib.* XXXVII. p. 27. edit. reg.(d) *Vid. Cic. Agrar.* 12. 2.

SECTIO SECUNDA.

C A P U T I.

De Magistratibus in genere.

§. I. Magistratus definitio & etymon.

Magistratus species est honoris publici; publicus enim honor est ius & titulus super ceteros lege, aut moribus concessus: & est vel divinus, ut sacerdotum; vel humanus: qui rursus est vel dignitas, ut senatorum, & iudicum; vel potestas, quæ est extra urbem; vel ænique magistratus, qui est in urbe: & omnes quidem magistratus cum potestate erant; sed cum imperio illi tantum, quibus id nominatim lege a populo datum esset.

Dicitur autem magistratus a magistro: magister porro est, qui plus aliis potest. (a) Omnes olim prætores dicti sunt; (b) vel, quod ceteros honore præeirent; vel, quod aliis præessent. Sic dictator apud Livium VII. 3. in lege antiqua de clavo figendo dicitur prætor maximus: de consulibus ita loquitur Cic. de legibus III. regio imperio duo sunt; sique præeundo, iudicando, consulendo, prætores, iudices, consules appellantur. Immo etiam proconsules, legati Caesaris, sive præsides; quin & præfecti vigilum, & ædiles, prætores quandoque vocantur. Immo prætor dicitur pro sacerdote apud Gruter. p. 318. n. 6. 7. & p. 398. n. 7. (c).

§. II. Magistratum divisio.

Magistratus Romanorum fuerunt varii generis, & dividuntur primo a temporibus, quod alii sint ordinarii, qui statis temporibus & semper in republica fuerunt; alii extraordinarii, qui non semper. Ordinarii magistratus fuerunt consules, prætores, ædiles, tribuni plebis, quæstores, aliique:

ex-

(a) I. 57. D. de verb. sig. Fess. voc. magistratus.

(b) Acon. ad Cic. in Verr. I. 14.

(c) Vid. Celeb. G. Noods. Probab. I. 6.

extraordinarii, dictator cum suo magistro equitum ; censor, interrex, & plures suo loco dicendi .

Secunda distinctio magistratuum procedit a *per-sonis*, quod alii sint *patricii*, alii *plebei*, alii denique *mixti*. Et initio quidem reipublicæ omne magistratus erant ex patriciis; sed processu temporis honores omnes cum plebe communicati sunt, præter solum interregnum; quemadmodum de singulis mox dicemus. *Plebei* autem magistratus fuerunt tribuni & ædiles plebis; reliqui omnes *mixti*.

Tertio dividuntur a *qualitate* in *maiores* & *minores*, idque duplici ratione: primo enim *maiores magistratus* dicuntur, qui *maiora* habent *auspicia* (*d*); scilicet consules, prætores, & censores; *minores*, qui *minora*; inter quæ differentiam non aliam statuit *Messalla* apud *Gellium* loco in margine citato, quam quod *maiora* minoribus magis rata essent: secundo *maiores* dicuntur, qui *lictorem*, vel *viatorem* habent; quos nec *ædiles*, nec *quæstores* habuerunt.

Quarto ab *insignibus*; fuerunt enim magistratus quidam *curules*, quidam *non curules*. *Curules* magistratus erant, quibus jus erat *setta curuli* (*) utendi; quod competebat dictatori, consuli, prætori, ædili curuli: *non curules*, quibus id jus non competebat, qui erant reliqui omnes.

Quinta denique inter magistratus differentia fuit a *locis*: quidam enim erant *urbani*, quidam *provinciales*; quales fuerunt proconsules, proprætores, & proquæstores.

§. III. De iis, qui apti ad magistratus, & de lege annali.

Habilitas ad magistratum gerendum duplex requirebatur, altera a *gente*, altera ab *annis*. A *gente* olim quidem maxime, cum soli patricii magistratus gerere possent (*e*): sed hoc paullatim, ut diximus, mutatum est; & per *factiones* & *secessiones* plebis effectum fuit primo, ut a. u. 261. crearentur (*f*) tribuni & ædiles plebis, qui peculiæares plebi

C 2

(d) Gell. XIII. 15.

(*) Hujus voc. *etymon*. vid. apud Gell. III. 12.

(e) Dion. Hal. II. 8. 9.

(f) Liv. II. 33.

plebi magistratus fuere . Deinde a. u. 344. primi de plebe quaestores sunt creati . (*g*) a. u. 353. primus tribunus militum consulari potestate, (*h*) & a. 387. primus de plebe consul factus est ; (*i*) anno autem sequente primi aediles curules . (*k*) a. u. 397. primus dictator, (*l*) cum jam a. 385. magister equitum de plebe dictus esset . a. u. (*m*) 402. idem ille, qui primus de plebe dictator fuerat, censuram est (*n*) adeptus : & denique annus urbis 417. primum praetorem plebejum (*o*) vidit, ita ut sola interregia potestas penes patricios remanserit, nec plebi umquam communicata fuerit .

Habilitas altera fuit ab *annis*, utique post *legem annalem*, five *annariam* (*p*) a. u. 573. a. L. *Viblio Tappulo* latam (*q*), qua certus aetatis annus singulis magistratibus capiendis praefixus fuit : (*r*) quamquam forte jam antea aliquid ea de re constitutum fuerit : sed vix aliquid certi ; (vid. *Cic. Phil. V. 17. Tac. Ann. II. 22.*) & haec lex novam quamdam formam illi rei induxisse videtur ; unde etiam ille Tappulus *Annalis* cognominatus est . Quis autem annus cuique magistratui petendo praefixus fuerit, non satis liquet . Quidam quaesturae nullum certum annum, alii tricesimum primum, alii vicesimum septimum ad signant : *Lipsius* autem (*s*), ut mihi quidem viderur, verosimilius vicesimum quintum . Tribunatui & aedilitati *Lipsius* septimum vel octavum & vicesimum annum adscribit ; cum alii dicant aedilitatem anno demum tricesimo septimo aetatis geri potuisse . *Manutius* vero de *legibus* c. 6. putat, hanc legem curules tantum magistratus spectasse . Quidquid sit, constat praeturam biennio post aedilitatem geri fuisse solitam (*t*) . De consula-

(*g*) *Id.* IV. 14.

(*h*) *Id.* V. 12.

(*i*) *Id.* VII. 1.

(*k*) *Ibid.*

(*l*) *Id.* VII. 17.

(*m*) *Id.* VI. 39.

(*n*) *Id.* VII. 22.

(*o*) *Id.* VIII. 15.

(*p*) *Fest. hac voc. Lamprid. Commod. c. 21.*

(*q*) *Liv.* XXXX. 43.

(*r*) *Ovid. Fast.* V. 65.

(*s*) *De magistrat. Rom. c. 9.*

(*t*) *Cic. Fam.* X. 25.

fulatu certum est, quadragesimum tertium (u) annum ei præfixum fuisse: sub principibus autem hæc leges fere sunt neglectæ. De extraordinariis magistratibus quid obtinuerit, adhuc incertius est; nisi quod constat dictatores (x) & censores fere ex consularibus creatos fuisse. In municipiis quoque & coloniis talis quædam lex fuit, (y) quemadmodum etiam de senatoribus & equitibus familia diximus. Observari hic velim ritum singularem, qui sub impp. obtinuit, (sub rep. id non invenio), ut pro singulis liberis gratia unius anni petenti fieret; quod retulit Ulpianus l. XIX. ad l. g. Jul. & Pap. (z)

§. IV. Communia magistratuum.

Leges præterea omnibus magistratibus communes fuerunt, *lex Romuli, ne quis magistratum gerens inires, nisi addicentibus avibus*: *lex Cornelia, de ordine in magistratibus gerendis servando*; ne, scilicet, quis, exempli causa, præturam ante quæsturam, vel consulatum ante præturam gereret (a); quemadmodum ex ædilitate omiſſa prætura consulatum petere licitum non fuisse videmus apud Ciceronem Phil. XI. 5. ubi omnino vide notas in editione Gravii. Lex etiam prisca fuit de intervallo magistratuum, quæ vetabat, ne intra decennium idem magistratus repeteretur. (b) Magistratus etiam plures, (maiores certe & ordinarii) ab uno simul geri non poterant; sed labascente libertate hæc leges, ut reliquæ similes, vulgo neglectæ sunt. Commune præterea omnium magistratuum erat, quod intra quinque dies, quam magistratum inivissent, in leges jurare cogerentur (c): & quod iis magistratu defunctis diem dicere liceret, si quid forte ea occasione deliquissent (d). Atque hæc fere sunt communia magistratuum; tranſeamus jam ad singulos.

C 3

C A-

(u) Cic. Phil. V. 17. (Sequensia ex. 1. ed. hic repetero non abs re fuerit: sed stante rep. aliquando cives gratiosi his legibus soluti sunt. Liv. XXV. 1.

(x) Liv. II. 12.

(y) Plin. Ep. X. 84.

(z) L. 2. D. de minorib.

(a) Appian. Alex. Civ. I. 413. Aſcon. ad Or. pro M. Scauro p. 175. ed Lugd. Bat. 1675.

(b) Liv. X. 13. Plut. Coriol. p. 214. inis.

(c) Liv. XXXI. 50.

(d) Id. XXXVII. 57. Exempli. vid. ap. Juvon. Juli c. 23.

CAPUT II.

De Rege, & de Tribuno Celerum.

§. I. De Rege.

Nascente urbe Roma, ut jam supra vidimus, *regium imperium* more illorum temporum (a) reliquis est prælatum: sed illud non absolutum, verum ætatis satis limitibus circumscriptum: præcipua enim regum munia erant hæc, (b) quæ sequuntur: sacrorum omnium curam supremam habere; legum, morum, & juris patrii custodiam gerere; injurias maximas judicare; senatum habere, ejusque decreta ad populum referre, atque ita rata facere (c); populum ad concionem vocare, ejusque & senatus decreta exsequi. Et hæc quidem in pace; in bello vero maximam potestatem habebant, quia res belli celeritatem plerumque & arcanum desiderant, ita ut pluribus facile communicari nequeant: sed hoc ita tamen, ut summum rerum arbitrium, ac jus belli & pacis semper esset penes populum (d), quemadmodum jam alibi diximus.

Insignia regum fuerunt *corona aurea* (e), *sceptrum*, & *sella ex ebore curulis*: (Græc. *ὑποπόσιον* (f)) tum *trabea*, sive, *toga purpurea immixta albo*; *lictore*s duodecim cum *fascibus* & *securis*, quos jam inde a Romulo institutos fuisse quidam volunt, alii a Tullo Hostilio, plurimi, & verius, ut videtur, a Tarquinio Prisco (g). Regnatum est Romæ per annos 243. (verius 244.) a septem Regibus, quorum ultimus fuit Tarquinius, qui distinguendi a superiore Tarquinio causa, a scriptoribus *Superbus* est dictus, (non enim ei viventi hoc nomen adhæsit, non magis quam *brevibus*, *calvis*, *balbis*, &c. *Francia* regibus; vel ei, qui patriam nostram olim injuria oppressit, *Godefrido Lotharingia* duci *Gibboso* vulgo dicto), & propter superbiam & crudelitatem urbe fuit ejus

(a) *Just.* I. 1.(b) *Dion. Hal.* II. 14.(c) *Id.* VII. 38.(d) *Dion. Hal.* I. d.(e) *Id.* IV. 74. & 75.(f) *Vid. Pollux.* X. 11. 47.(g) *Flov.* I. 3.

Etus (b), Et hinc postea ortæ fuerunt locutiones: *regii spiritus*, *regia superbia*, *regie facere* pro *crudeliter*, (vi d. Ampliſſ. H. R. *Schelsium de jure imperii*, p. m. 107.) licet non nominis regii pertaxos fuisse Romanos, sed factum crudelitatemque regis perosos teltetur *Horatius* apud *Livium* III. 39.

§. II. De tribuno celerum.

Inſtitutus eſt etiam a Romulo *praefectus*, vel *tribunus celerum*, quorum primus dicitur fuiſſe, ut jam c. 3. *praec. ſect.* diximus, quidam *Fabius Celer* (i): hic equitibus proprie praeriat, & proximam a rege dignitatem & poteſtatem in bello obtinebat (K), ſicut poſtea apud dictatorem magiſter equitum: ſed pulſis regibus etiam hic honos fuit geſtari deſitus; immo a Numa jam diſmiſſos celeres vult *Plutarchus* in *Numa* p. m. 64.

C A P U T III.

De Conſulibus.

§. I. De nomine & inſtitutione conſulum.

Summus libera republica omnium honorum *pupae* ſi finis fuit conſulatus (a): unde Graeci eos *ἀρχαί* vocant, quaſi *ſummos* dicas (b). Et ſub imppi conſulatum ipſa praefectura praetorii ſuperiorem fuiſſe ex L. 1. *D. de ſenator* probat egregiam hujus Academiae decus Cl. Ev. *Uſto* in *Papiniano ſuo* c. 14. §. 7. Olim triplici nomine hic magiſtratus appellatus fuit: ita enim loquitur *Cicero* in loco *capitae* primo hujus ſectionis citato, *regio imperio duo ſunſo: iique praecundo, judicando, conſulendo, praetores, iudices, conſules appellantur*. Conſulere autem hic videtur ſignificare *ad ſenatum referre*: nam hoc inter praecipua conſulum munera fuit. *Quintil.* vero *Inſtit. oratoriar.* I. 6. dicit *conſulere* verbum idem olim ſignificaffe, quod *judicare*; atque inde quosdam putare *conſules* eſſe

C 4

(h) *Liv.* I. 60.(i) *Dion. Halic.* II. 13. *Plus.* in *Romulo* p. m. 23. & 34.(K) L. 2. §. 15. *D. de orig. jur.*(a) *Cic. pro Planc.* c. 25.(b) *Dion. Hal.* IV. 76.

esse dictos. Pomponius denique IC. L. 2. §. 18. D. de orig. jur. (c) consules, ait, dicti sunt ab eo, quod plurimum reipublice consulerent. Praetores autem sunt dicti, quod praerent jure & exercitu (d).

Instituti sunt consules statim post reges exactos (e) a. u. (*) 244. cum respublica gubernatoribus carere non posset. Creati autem sunt *binii*, ne unius imperium libertati periculum foret: nam, ut Q. Catulus dicebat, non saepe unus consul improbus, duo vero nunquam post Romam conditam fuerant, excepto illo Cinnano tempore (f): annui sunt creati, ne diuturnitate imperii insolescerent (g); unde etiam, si alter consul mortuus esset, in reliquum anni tempus alius ei subrogabatur (h), qui dicebatur *suffectus*; sed hic comitia rogandis consulibus habere non poterat (i):

§. II. Insignia consulum.

Insignia consulum fuerunt primo, *fiatres duodecim cum fascibus* (k) & *securibus*, (quibus etiam aliae gentes Latii utebantur (l)): & initio quidem quisque consul duodecim fasceshabebat; sed mox ex lege *Valerii Poplicolae* penes alterum durtaxat consulem (m), idque alternis mensibus, fasces fuerunt: licet paullo aliter haec explicet *Dion. Hal.* V. 2. qui etiam tradit, penes eum consulem, qui fasces habebat, imperium quoque fuisse. Praecedebant singuli & in lineam; unde *listor*, qui proximus erat consuli, *postremus* dicitur (n). Antiquis temporibus prior fasces sumebat major natu (o): post legem vero *Juliam de maximandis ordinibus* latam ab Augusto imperatore a. u. 736, ille, qui plures liberos habebat; vel, si par numerus libe-

rorum

(c) Vid. etiam Cic. de orat. II. 19.

(d) Varro de ling. Lat. IV. 14. Vid. omn. etiam. de vi. p. R. II. apud Nonium p. 53. edis. opt.

(e) Liv. I. 60.

(*) (Verius 249. Alias autem annorum passim citatorum differentias adnotare superfedemus.)

(f) Cic. post red. in senat. c. 2. (g) Flor. I. 8.

(h) Liv. II. 2. (i) Id. XXXI. 18.

(k) Horat. Od. II. 169. 9. Ovid. Pont. El. IV. 9. 43.

(l) Dion. Hal. VIII. 44. (m) Val. Max. IV. 1. exempl. 1.

(n) Cic. Divio. I. 28. quem locum non habet Lips. Elect. I. 23 ubi fustissime agit de listoribus.

(o) Plut. Popl. p. 103. Gall. II. 15.

rorum esset; ille qui maritus erat (q). Invenio etiam priorem habuisse fasces consulem, qui primus renunciatus erat (r). Alterum autem consulem accensus, hoc est, *minister quidam publicus* præcedebat, liſtores pone cum virgis & bacillis sequebantur (s): aliquando autem servatum fuit, ut alternis diebus fasces permutarentur (t). Secures etiam Poplicola, (qui, quod tot leges *populares* tulisset, a *populo colendo Poplicola* est dictus (u)), fascibus exemit; saltem in urbe; nam extra urbem eas retinuerunt (x). Secundo utebantur *sella curuli eburnea*, ut antea reges. Tertium fuit, *toga prætexta*, hoc est, quæ in extrema ora purpuram *prætextam* haberet; & hinc olim quidem ante deos Penates primo magistratus sui die sumebant; postea vero ex templo *Jovis Capitolini*, ubi publicitus servabatur (y). Quarto gestabant *scipionem eburneum*, (z) quod vulgo minus notum. Sub imperatoribus imminuta quidem consulum auctoritate, sed aucto fastu, plura insignia accedere, ut *toga picta*, (a) *lanrus* in fascibus, (b) *secures* iterum iisdem additæ &c. (c).

§. III. De consulum potestate & munere.

Sunt itaque, ut vidimus, consules loco regum creati; & initio quidem pleno eorum jure; (d) quemadmodum etiam omnia eorum insignia primi consules tenuere (e); unde recte *Cicero* loco paulo antea citato imperium eorum *regium* vocat. (f) Sed primo statim institutionis eorum anno hoc jus imminuit ille, de quo jam diximus, Poplicola; lege lata de *provocatione* ad populum: nam ea quidem, ut notum est, jam tempore Tulli regis obtinuerat (g); sed tyrannide Tarquinii

C 5

Super-

(q) Suet. Jul. c. 23.

(r) Liv. IX. 8.

(s) Suet. Jul. c. 20.

(t) *Diarium verus apud Figh. ad a. u. 535.*

(u) Dion. Hal. V. 19.

(x) Id. X. 39. Liv. XXIV. 9.

(y) Vid. Capis. in *Gor. dian. c. 4.*(z) Dion. Halic. III. 62. Juven. Sat. X. 43. Vopisc. *Aureliam. c. 13.*(a) *Lamprid. Alex. Sev. c. 40.*(b) *Martian. X. 10.*(c) Vid. *Claudian. prol. II. in Eutrop. 7.*

(d) Liv. IV. 3.

(e) Id. II. 1.

(f) Vid. & *Ovid. de Pont. IV. Eleg. l. 9. 85.*

(g) Vid. Liv. I. 26.

Superbi oblitteratam renovavit Valerius; tempore vero Ciceronis in defuetudinem abiisse videtur. (h) Huic addidit leges de fascium submissione (i), quæ populo fiebat, & de magistratu injussu populi non gerendo (k). Postea vero eorum potestas etiam magis imminuta fuit, cum tribuni plebis fuerunt instituti, quibus jus datum fuit intercedendi omnibus omnino magistratuum actis. Tamen etiam postea aliquando extra ordinem summa potestas (& eadem, quæ dictatoris: vid. omnino Liv. VI. 19. quod Pompejo in III. consulatu obtigit, vid. Asc. ad Orat. pro Mil. c. 25.) illis delata fuit; turbidis, scilicet, & in summum discrimen adductis civitatis rebus, sollempni senatusconsulti formula (l): *viderent consules, ne quid respublica detrimenti caperet*. Hoc Græci dicebant, διὰ προτίδος αὐτὰς ἔχειν, ὥστε μὴ δύναιτο ἀποτρίβειν τῷ δημοσίῳ συμβῆναι: (m) eaque forma senatus consulti ultimæ semper necessitatis habita est: (n) & aliquando etiam prætores, tribuni plebis, & proconsules, qui ad urbem erant, ea formula comprehensi fuerunt. (o)

Et semper quoque stante republica multa eorum munia, magna & amplissima plane dignitas fuerunt (p); ita ut Curio non sine ratione Ciceronis consulatum vocaverit ἀποδείξαι (q) Nam Prime caput erant totius reipublicæ, & tantæ auctoritatis, ut reges & nationes exteræ gloriæ sibi ducerent, si in eorum tutela forent (r): & hinc omnes magistratus ipsis erant subiecti, præter tribunos

(h) Ipse Phil. I. 9.

(i) Vid. Liv. II. 7.

(k) Dion. Hal. V. 10.

(l) Vid. omn. Manut. ad Cic. Phil. V. 12. Sall. Catil. 29. Liv. III. 4. (Ad alios quoque magistratus S. C. hujusmodi pertinebat. Vid. exempla apud Briffon. de form. II. p. 112.

(m) Dio l. XXXVII.

(n) Liv. III. 4.

(o) Cas. de bello civil. I. 5. Sall. Fragm. hist. 1.

(p) Polyb. VI. 10.

(q) Cic. ad Att. I. 36. nam licet hoc maxime spectet oppressionem conjurationis Catilinariæ, & reliqua gesta Ciceronis, tamen etiam dignitatem consularem notat.

(r) Id. pro Sext. 39.

bunos plebis; qui, ut diximus, omnibus eorum actis intercedere poterant. *Secundo*, militiæ tempore supremam potestatem obtinebant, quemadmodum antea reges; tribunos militum (pro parte; nam pars creabatur a populo,) centuriones præfectos constituebant (s). *Tertio*, imperium in provincias habebant; & subditos inde evocare (t), coercere, punire poterant. *Quarto*, populum convocare, cum eo agere, leges ad populum ferre, iisque de se nomen dare poterant. *Quinto*, litteras omnes a præsidibus provinciarum, vel exteris recipiebant, (u) legatos audiebant, senatus vel populi decreta exequiebantur. *Sexto*, senatum convocabant, consulebant, sententias numerabant, eumque dimittebant. *Septimo* denique, annus ab iis denominabatur (x): quod etiam apud Athenienses solebat fieri ab uno ex archontibus; qui ἐπὶ τὴν πόλιν inde dicebatur (y). Et hæc omnia ita obtinuerunt, quamdiu libertas reipublicæ constitit: ea vero Julii Cæsaris, secutorumque proxime principum scelere oppressa, consulebant dumtaxat senatum, & principum placita ad eum referebant, (z) tutores dabant (a), servos manumittebant, (atque inde quidem consulare munus auspicabantur) (b), (c) vestigalia locabant (d), (quod antea censorum erat) ludos quosdam publicos edebant, annum nomine signabant: quo eleganter alludit Seneca, Ep. 4. his verbis: nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat; qui inter magna bona multos consules numerat. Cum vero sub imperatoribus plures in singulos annos consules crearentur, (ut ita sensimeorum dignitas evilescheret): a primis tantum, qui ordinarii dice-

C 6

bantur

-
- (f) Cic. de legib. III. Polyb. VI. 24.
 (t) Cic. AB. in Verr. 7. & 18 & 1 in Verr. 33. 11. &
 39. Id. Attic. V. 11. Tac. Ann. XIII. 4.
 (u) Cæs. de bell. civ. I. 1. & 6.
 (x) Lucan. V. 399. Senec. de benefc. III. 16.
 (y) Pollux. VIII. 9. 30. Pausan. Laced.
 (z) Ovid. de Pont. El. IV. v. 17.
 (a) Capr. in Anson. philos. 10.
 (b) Claudian. in Eutrop. 1. 310.
 (c) l. i. Ann. Marc. XXII. 4. Claud. l. 6.
 (d) Ovid. d. l. 17. & El. IX. 45.

bantur (e) & reliquis honoratiores erant, annus denominabatur; reliqui vero dicebantur *suffecti*, (f) quemadmodum tales jam, libera republica, vocatos fuisse vidimus. Quin alii adhuc sub principibus fuerunt consules *honorarii*, qui ex codicillis tantum a principe acceptis hoc nomen consequebantur (g).

§. IV. De aliis ritibus consularibus.

Antiquis temporibus, five ante primum bellum *Punicum*, Kalendis Martiis consulatum iniisse videntur (h), quod tamen non satis certum est: sed post a. u. 598. Kalendæ Januariæ huic rei destinatae sunt. (i) Eo die consules primo mane a senatu & populo domi suæ salutabantur, quæ solemnitas proprie *officium* dicebatur, quæ vox in genere significat id, quod studium, aut cultus gratia alicui exhibemus. Estque hic actus posterioribus temporibus *processus consularis* dictus. Vid *Spanhem. de us. & præstant. numism. dis. XII. p. 457.* (K) inde in Capitolium ducti *vota concipiebant* (l), & boves

(e) Vide *Suet. Domit. c. 7.*

(f) *Id. Jul. c. 80.*

(g) *Cassiod. Variar. I. 10. Guther. de offic. domus Aug. J. 13.*

(h) *Ovid. Fastor. III. 47.*

(i) Vid. *Liv. Epit. 47. Ov. Fast. I. 81.* (Ut consularium a nobis ratio clarius appareat, pauca, quid post Scalligeri, Perizonii, Sigonii, Dodwelli sententias cognitae discussasque certi statuerim, ostendam. Primo ab a. u. 245. ad 530. usque incertissimus atque vagus valde ineundi consulatus erat dies quod ex tot tantisque turbis, interregnis, reliquo publica mutationibus ortum. Deinde ab a. u. 530. ad 599. Kal. Martiis. Postremo ab a. u. 599. constant Kal. Jan. annui magistratus curules: inibantur. In *Epit.* autem *Liv.* tantum legitur: *coff* a 598. ab u. c. magistratum, peractis comitiis iniquis etque anni consulibus creatis, inire ceperunt. Mutandi comitiis causa fuit, quod Hispani rebellabant. sed *Dodwellus* in *Chron. Dion. p. 54.* ante verba; inire ceperunt sic interpolat: (abdicarunt novi autem *coff.* Hinc liquet, *Ovid. Fast. III. 147.* parum a nostro fuisse intellectum, quum ait: ad spatium belli, perfide *Pene*, cui. Quod *Nieuphorus* exponit: ad 1. belli Punici initium; ac ego cum *Neap. de fine III. Punici belli* interpretor. Si quis reget, eversam fuisse Carthaginem a. u. 605. huncque numerum a certo illo 598. septem annis differre, cogitet poetam non accuratam nobis chronologiam, sed memorabilem eius rei epocham proximam dare voluisse.

(K) *Ovid. de Pont. IV. El. 4. 42.*

(l) Vide *Lampr. Heliog. c. 13.*

Boves singulos Jovi immolabant (m); ac deinde senatum habentes munus suum auspicabantur (n): & de feriis Latinis habendis ad senatum referebant (o). Intra quinque dies post initum magistratum in leges jurare debebant (p), quod etiam fecisse videntur, cum designati essent: atque ita cum magistratu abirent, jurejurando declarabant se leges servasse (q) concione de rebus a se gestis ad populum habita. (r) Tum etiam his primis diebus provincias inter se sortiebantur, vel comparabant (s), hoc est, sine sorte de iis conveniebant. Legitimum annum consulatui gerendo diximus fuisse quadragesimum tertium; quamquam vi, vel gratia sæpe juniores consules facti sint. (*) Qui autem reliquos magistratus bene gessissent, deberi sibi consulatum quodammodo putabant; unde suum annum petitionis dicebant (t).

§. V. De duratione consulatus.

Fuerunt Romæ consules ex solis patriciis ab a. u. 244. ad a. 302. (**) quo decemviri consulari potestate creati sunt; sed post duos vel tres annos iterum consules ad annum urbis usque 309. ex quo aliquando consules, aliquando tribuni militum consulari potestate, prout vel plebs, vel patres contentionibus vicerant, creati sunt: donec a. u. 387. plebs pervicit, ut alter utique consul de plebe crearetur; quorum primus fuit L. Sextius Sextinus Lateranus (u): & postea obtinuit, ut duo quidem consules plebei simul fieri possent; patricii vero non item.

(m) Ov. de Pont. IV. El. 9. 29.

(n) Vid. omn. Liv. XXI. 63. & XXII. 1. XXVI. 25.

(o) Cic. or. post red. ad Quir. c. 5.

(p) Liv. XXXI. 50.

(q) Vid. Plin. Paneg. c. 64. Cic. Fam. V. 2. & nos. ad eund. ad Att. VI. 1. p. 592. ed. Grav.

(r) Cic. Fam. V. 1.

(s) Liv. XXIV. 10. & alibi. (Cass. de bell. civ. I. 6.)

(*) Suet. Aug. c. 26. Cic. Phil. V. 17.

(t) Vid. Casaub. ad Cic. Att. I. init. R. Cic. de petit. conf. 6.

(**) (Liv. III. 33.)

(u) Liv. VI. 42.

item (x). Inde summa potestas penes consules mansit ad Julium Cæsarem usque, qui patriæ suæ vim nefario scelere inferens; libertatem e republica sustulit, & consulum auctoritatem labefactavit: sub principibus enim ex more quidem creati sunt, at nullam fere potestatem habuerunt. Tum quoque non in annum, ut antea, sed in sex, in tres, vel in duos menses (y); (quod tempore *Dionis Cæsarii* legitimum fuit) (z) vel etiam in paucos dies, immo horas, creati sunt (a); ut ita princeps pluribus gratificari posset. Et hi suffecti consules *minores* dicebantur (b). Verum tandem *Iustiniano* imperante a. u. 1293. post *Christum* natum vero anno 541. plane creati desierunt: nisi quod primo adhuc imperii anno consulatum susciperent. Idque obtinuit; donec a S. P. Q. R. per ministerium *Leonis* papæ imperium *Carolo M.* deferretur.

Quod autem modo de Julio Cæsare diximus, sciendum est, necessarium quidem fuisse mutare statum reipublicæ tempore Julii Cæsaris, veluti opinio satis probabilis est *C. A. Ruperti* ad *Pomponium de orig. jur.* XII. p. 139. quam etiam tuetur in *Observat. ad Besoldi Synopsin minorum*. Verum non minus scelestus fuit Julius Cæsar, quippe qui nec jure, nec amore boni publici, sed misera ambitione & libidine regnandi ductus jus omne abruptit, & patriam suam in tristem servitutem coniecit. Sed contradicendi studio, ut videtur, & paradoxa tuendi tenebatur *Rupertus*, qui etiam *Tiberium* & *Assilam* homines perditissimos defendit, *Trajanum* vero laudatissimum principem vituperat; ut & *Iustinianum*, qui inter mediocres saltem censi merebatur.

CA-

(x) Vid. *Lambin. ad Cic. pro dom. c. 14.*

(y) *Lucan. l. supra d.*

(z) Ipse lib. XLIII. p. 155. ed. reg. 1548.

(a) Vid. *Macrobi. Saturn. ll. 3. Suet. Jul. c. 76.*

(b) *Dion. XLVIII. p. 254.*

CAPUT IV.

De Prætoribus.

§. I. Origo Prætorum.

Secundus magistratus ordinarii in urbe honor fuit *prætoris* (a) (*πραιτωρ* ;) quod nomen antea, ut dixi, omnium magistratuum commune fuerat (b), sed demum hoc magistratu creato peculiariter ei adhæsit. Primus prætor creatus est a. u. 387. Sp. *Furius Camillus* (c) duabus potissimum de causis; primo, ut solatium patriciis esset communicati cum plebe consulatus; secundo, ut *jus diceret*; cui rei consules, cum frequentibus bellis avocarentur, vacare amplius non poterant; & hinc in nummis prætorum aliquando *bilanx* conspicitur (d). Creatus fuit prætor comitiis centuriatis iisdem auspiciis, quibus consules (e); unde etiam aliquando *collega* eorum vocatur (f).

§. II. De numero prætorum.

Creatus est primo unus dumtaxat prætor; at a. u. 510. ob negotiorum frequentiam alter est additus, (g) qui inter cives & *peregrinos* jus diceret, unde *peregrinus prætor* est dictus (h); alter vero, qui inter cives solos jus dicebat, vocabatur *urbanus*, & erat *honoratior*; unde proprio quasi nomine honoratus dicitur apud *Ovidium*, *Fastor.* I. 52. & *major*, (i) & *jus*, quod ab eo edictisque ejus descendit, *honorarium* (k). A. u. 526. cum *Sicilia* & *Sardinia* in provinciæ formam redactæ essent, duo etiam prætores, qui eas regerent, sunt creati

(a) *Lucan.* III. 104.(b) *Afc. ad I. in Ver. c. 14.*(c) *Liv.* VI. 42. & VII. 1.(d) *Vid. Spanch. de us. & præst. numism. diss. X. p. 104.*(e) *Gell.* XIII. 19.(f) *Plin. Panegy. prop. finem.*(g) *Liv. Ep. lib. XIX.*(h) *L. 1. §. 18. ff. de or. jur.*(i) *Est. v. major Consul.*(k) *§. 7. Inst. de jur. nat. gent. & civ.*

creati (1). A. u. 556. Hispaniis ulteriori & citiori subactis, duo quoque prætores iis provinciis regundis adjecti sunt (m). Sed a. u. 561. lege *Bæbia* (quæ tamen non diu obtinuisse videtur) constitutum fuit, ut alternis annis quatuor dumtaxat prætores crearentur (n), atque ex his duo tantum, (urbanus scilicet, & peregrinus) in urbe manebant; reliqui statim in provincias, quas sortiti erant, proficiscebantur. Cum autem circa a. u. 605. (vel paullo post, cum Africa, Achaja, Macedonia in potestatem a. u. 607. redactis, ingens incrementum res Romana accepisset), constitutæ essent *questiones perpetuæ* (o), (de quibus mox amplius) visum est, ut omnes prætores anno magistratus sui in urbe jus vel publicum, vel privatum dicerent, & finito demum anno in provincias proficiscerentur. L. Cornelius Sulla auctis questionibus perpetuis a. u. 672. duos præterea adjecit; licet alii dicant, ad decem usque numerum prætorum ab eo auctum fuisse (p). Quidquid hujus rei sit, Julius Cæsar certe a. u. 707. decem prætores creavit, (q) & mox eorum numerum ad quatuordecim, immo ad sexdecim auxit (r): cum nempe sociis sceleris sui obnoxius quovis pretio eos remunerare cogeretur. Sed eo interfecto, ad denarium numerum redierunt. Augustus rursus duodecim prætores creavit, & paullo post sexdecim facti sunt, quibus *Claudius* imperator duos adjecit, qui de fideicommissis jus dicerent: qui tamen ad certam tantum summam judicasse videntur; ut de majore consul appellandus fuerit (s). (t) Ex his unum detraxit *Titus*, restituit *Nerva* inuncto munere, ut inter privatos & fiscum jus diceret (u). Tutelarem prætorem instituit *M. Aurelius Antoninus* vulgo dictus *Philosophus* (x). Minuente imperio rursus

(1) Liv. Epist. XX.

(m) L. 2. §. 32. D. de or. ju.

(n) Liv. XL. 44.

(o) Vid. Pigb. ad a. u. 609.

(p) L. 2. §. 32. D. de or. jur.

(q) Dio libr. XLII.

(r) Id. libr. LIII.

(s) L. 2. §. 32. D. eod.

(t) Vid. *Quintil.* III. 6.

(u) L. 2. §. 32. D. eod.

(x) *Capitolin.* ejus vit. c. 10. L. 2. C. de off. prætor.

rursus numerus prætorum minutus, ita ut tempore *Valentiniani & Marciani* imperatorum tres dumtaxat crearentur (y) : & denique circa tempora *Justiniani* omnino creari desisse videntur.

§. II. Insignia prætoris.

Insignia prætoris fuerunt primo *sex lictores cum fascibus*, saltem extra urbem (z); nam quod quidam duos tantum ei tribuunt, ita intelligendum est, ut duo ad minimum lictores semper ei prætor fuerint: atque inde *ἑξαπισταχὺς* dictus fuit (a). Secundo, *toga prætexta*; quam, ut consules, primo magistratus sui die, votis nuncupatis, in capitolio lumbabant. Tertio, *sella curulis*. Quarto, *stilunal*; quod erat locus altior in hemicycli formam, in quo sella curulis prætoris ponebatur (b); inferiores enim magistratus & iudices *subsellia* tantum habebant. Quinto, *hasta*, quæ jurisdictionis (c); & denique, *gladius*, qui quæstionis signum erat.

§. IV. Munera prætoris.

Munera prætoris fuerunt Primo, ut *ludos ederet*; præsertim eos, qui in Circo dabantur (d), ut *Megalenses*, *Florales*, & similes: quod ingenti admodum pompa & sumtu fiebat: & hinc in histriones, similisque farinæ homines, saltem sub principibus, jurisdictionem quamdam exercuerunt (e) prætores. Secundo, ut *farta testâ vacante censura* exigeret; sed non nisi ex *senatusconsulto* (f). Tertio, ut *absentibus consulibus munus eorum sustineret* (g), *senatum cogeret* (ita tamen, ut nunquam id fieret, nisi ad rem novam (h). *sententias*

(y) Val. Max. l. 1. ex. 9. App. Alex. Syriac. c. 39.

(z) Appian. ibid.

(a) Censor. de die nat.

(b) Tac. Annal. l. 75.

(c) Senec. de brev. vitæ, c. 11.

(d) Juven. XI. 191.

(e) Tac. Annal. l. 77.

(f) Acon. ad Verr. III. 30. (potius I.)

(g) Liv. X. 45 XXX. 17. & 22.

(h) Cic. ad fam. XII. 22.

tias rogaret, comitia & conciones ad populum haberet; ita ut absente consule plane summus magistratus esset (i): &, præter consules, a reliquis magistratibus comitatum & concionem avocare poterat (k); quamquam quædam ex his prætoris urbani dumtaxat fuisse videntur. *Quartum* & præcipuum prætoris urbani munus fuit *iurisdictio*, ut loquitur Cicero, *de legibus*, III. 3. *iuris disceptator, qui privata iudicet, iudicative jubeat, prætor esto: is juris civilis custos esto: huic potestati parento*. Et ob hæc tot ac tanta munia non licebat prætori urbano plus quam decem dies urbe abesse (l). Ut autem quid fuerit *iurisdictio* recte intelligatur, pauca de *judiciis* apud Romanos *ratione* adjicienda sunt; quæ tamen sequenti sectione accuratius examinabimus.

§ V. De *iurisdictio*ne.

Judicia omnia erant vel *privata*, vel *publica*. *Privatis* (quorum proprie *iurisdictio* dicta est) præerant duo prætores, urbanus scilicet, & peregrinus: *publicis* vero *judiciis*, sive *questionibus*, olim ipse populus præfuit, qui ad ea exercenda *questitores* (m), vel dictatorem (n) creabat: de servis vero & infimæ sortis hominibus *triumviri capitales* (o) iudicabant; ædiles de rebus ad suum munus pertinentibus (p). Sed, cum auctis immensum Romanorum opibus non minus, ut fieri amat, augerentur scelera, circa a. u. 605. constitutum est, (q) ut duo quidem prætores, urbanus scilicet & peregrinus, consuetam *iurisdictio*nem in causis *privatis* obirent; quatuor vero reliqui *capitalium criminum questiones* a senatu pro temporum statu decretas exercerent: quæ *questiones perpetuæ* sunt di-

(i) C. ad fam. X. 12. Vid. Spanb. de us. & præstant. munism. diff. X. p. 119.

(k) Cic. Philip. II. 13.

(l) Gell. XIII. 5.

(m) Virg. Æn. VI. 432.

(n) Liv. X. 26.

(o) Plaut. Amph. 1. 1. 13. & Aulul. III. 2. 3. & Asin. L.

2. 5. (Gell. III. 3. f. Vid. Pignor. de serv. p. 26.)

(p) Tit. ff. de edil. ed.

(q) Cic. in Brut. c. 27.

diar, tum quod certa quædam formæ esset præscripta, ita ut nova semper lege, sicut antea, opus non esset; tum quod prætores perpetuo (r), sive toto anno, has quæstiones exercerent; nec populus, ut antea, extra ordinem quæstiones ad eas exercendas crearet.

Præmæ quæstiones perpetuæ fuerunt de *repetundis*, de *ambitu*, de *majestate*, & de *peculatu*. L. Sulla iis adjecit quæstiones de *falso*, (quod iudicium etiam adversus *monetarios* fuit, (s) sive adversus *adulteratores monete*, ut vocantur in L. 16. §. 9. ff. de *pæn.*) de *sicariis*, de *parricidis* & *veneficis*. Mox etiam plures aliæ promanarunt, ut de *corrupto iudicio* (t), de *vi publica*, vel *privata*, &c. Sed etiam sic extra ordinem aliquando populus, vel etiam senatus, (ut in causa *Silani* repetundarum rei (u), de criminibus cognoscebat, vel quæstiones dabat: ut, si res atrox esset, veluti in causa *Milonis*, qui *Clodium* interfecisse dicebatur: vel, si nova; ut cum ipse ille *Clodius* sacra *Bonæ Deæ* violavisset, quando quæstio de *pollutis sacris* decreta fuit; (x) de *Vestalibus incestus reis* (y); & sic in similibus. De perduellione, ut jam ante vidimus, ipse populus comitiis centuriatis quærebat.

Quæstionibus a senatu decretis sortiebantur inter se prætores, quæ cujusque quæstio futura esset; nam comitiis incertam duntaxat jurisdictionem accipiebant. Aliquando autem duo prætores uni quæstioni præerant, quod propter multitudinem criminum in quæstione de *sicariis* frequens fuit (z); aliquando rursus unus de duabus causis quærebat (a). De repetundis aliquando quæsit prætor peregrinus (b), quia ita jurisdictionem & quæstionem simul habebat; & etiam quandoque ex senatus decreto prætor urbanus quæstiones publicas exercebat, de qua re tamen dubitari potest: nam quod

Ver-

(r) *Terent. Hecyr. I. 2. 12.*(s) L. 8. *Jegu. ff. ad leg. Corn. de falsis.*(t) *Vid. Cic. pro Clu. 54.*(u) *Val. Max. V. 8. 25. 40.*(x) *Suet. Jul. c. 6.*(y) *Ascon. ad Cic. pro Mil. c. 13.*(z) *Cic. pro Cluent. c. 33.*(a) *Cic. pro Calp. c. 13, coll. cum add. ad Quint. fr. 11. 3.*(b) *Vid. Asc. in Or. in toga candida in nos. 2.*

Verres in prætura urbana iudicium publicum exercuit, contra leges fecit (c): denique urbana quoque & peregrina fors iunctæ fuisse leguntur (d).

Prætor urbanus, ut dixi, reliquis honoratior erat, & etiam *honoratus* κατ' ἔξοχην dicebatur (e): is enim erat *custos iuri Quiritium* (f); & ex ejus edictis prætor peregrinus, (de quo tamen dubitat Sigonius) & prætores provinciarum edicta sua efformabant, unde etiam *prætor major* vel *maximus* aliquando est dictus (g). Idem juratus ex eo ordine, penes quem iudicia eo tempore erant, decurias iudicum selectorum conscribebat (h); ex quibus tum ipse, tum alii prætores eo anno *concilia iudicum* sibi sortiebantur (i). Initio magistratus prætor urbanus in albo proponebat *edictum*, sive *formulam*, juxta quam eo anno *jus dicturus* esset de rebus jurisdictionem suam concernentibus (k), sive de iis, quæ privato jure Quiritum continebantur, quod *jus adjuvandi*, vel *supplendi*, vel corrigendi juris civilis gratia prætores introduxerunt (l): & hoc edictum quotannis a prætore ejus anni renovabatur; unde *lex annua* dicitur apud Ciceronem in Verrem I. 24. & actiones prætorie etiam plerumque intra annum vivebant (m). Sed, cum prætores sæpe propter gratiam & ambitionem varie jus dicerent, & ab edictis suis discederent, a. u. 686. lege *Cornelia*, lata a C. Cornelio tribuno plebis, jussi sunt ex *edictis* suis *perpetuis* jus dicere (n). Tempore autem & jussu d. Hadriani imperatoris *Salvius Julianus*, *Di-dii Juliani* imperatoris proavus, magni nominis Iustus omnia illa edicta collegit, (o) in unum volumen redegit, ac certo ordine disposuit; quod proprie deinceps *edictum perpetuum* & *jus honorarium* est dictum (p).

Ju-

(c) Vid. in Verr. I. 60. & Histom. ib. ad 40.

(d) Liv. XXV. 3. XXVII. 36. XXXV. 41.

(e) Ovid. Fast. I. 32.

(f) Cic. de legib. III. 3.

(g) Fast. voc. maximum.

(h) Horat. Serm. I. 4. 12.

(i) Vid. Cic. in Verr. I. 61.

(k) L. 2. §. 10. ff. de or. ju.

(l) L. 7. §. 1. ff. de iust. & iur.

(m) Pr. inst. de perp. & temp. ag.

(n) Afcon. arg. in or. 1. Cic. pro C. Corn.

(o) Eurap. VIII. 17.

(p) L. 2. §. 10. ff. de or. iur. §. 7. inst. de iur. nat. gen. & civil.

Jurisdictionem suam omnem tribus his verbis prætor exequabatur, scilicet, *do, dico, & addico*, (q) quorum primum tum *dandi* iudicis significabat potestatem; tum bonorum possessionis, vindictarum, actionum dationem; secundum, *iuris dicendi*, & *sententiæ ferendæ*; tertium, *judicatum faciendi & exequendi*.

Cognoscebat prætor vel *e tribunali*, sive *per decretum*; vel *de plano* (r), sive *per lilellum* in causis levioribus. Non autem cognoscebat, nisi *diebus factis*, qui ita dicti sunt a *fando*; quod tria mox dicta verba iis diebus *fari* liceret (f).

Et hæc quidem omnia libera republica ita obtinuerunt; sed extremis imperii temporibus nihil fere præter ludorum curam prætoribus est relictum (t): unde Boethius (u) de prætoribus sua ætate verba faciens eleganter *præturam* vocat *inane nomen*, & *senatorii census gravem sarcinam*: omnia enim eorum munia in præfectum prætorio, qui Cæsaris magistratus erat, sunt translata, populari magistratu a magistratu Cæsaris possessione deturbato (x).

C A P U T V.

De Ædilibus.

§. I. Ædilium nomen, origo, & differentia.

Ædiles dicti sunt, vel quod *edes* publicas privatasque curarent (a); vel, quod plebiscita in *ede Cereris* asservarent (b). Fuerunt autem triplices; ædiles nempe *plebei*, *curules*, & *cereales*, diversis temporibus instituti.

Plebei ædiles primum creati sunt eodem tempore, iisdemque comitiis, quibus tribuni plebis (de

(q) Varro de ling. Lat. V. 4.

(r) Vid. Sen. de Clem. l. 5.

(f) Ovid. Fastor. l. 47.

(t) Juven. XI. 193.

(u) De cons. pb. III. pp. 4.

(x) Vid. Scaliger. Epist. 121.

(a) Varro de lingua. Lat. IV. 14.

(b) L. 2. §. 20. ff. de or. jur.

(de quibus mox dicemus) a. u. scilicet 260. comitiis curiatis : unde etiam *collegia tribunorum dicuntur*. Jam enim, post ingentem seditionem, & secessionem plebis in montem sacrum, reconciliatis ordinibus plebs petiit, ut sibi liceret binos viros quotannis creare, qui tribunis plebis velut administris (c) & adjuutores essent; & eas causas *judicarent*, quas ipsi (tribuni) iis commisissent (d): unde etiam iudices aliquando sunt dicti. Creati sunt initio quidem, ut diximus (e), comitiis curiatis; sed post legem Publiliam, ut reliqui Magistratus minores, comitiis tributis.

A. u. 387. cum senatus post communicatum cum plebe consulatum propter ordines in concordiam redactos diem unum ludis maximis adjiciendum censuisset, (f) recusantibus id munus ædilibus plebis, conclamatum est a patriciis adolescentibus, se id honoris deorum immortalium causa libenter aduros, ut ædiles fierent; atque ita duo etiam ex patriciis ædiles creati sunt: sed sequenti statim anno hic quoque magistratus cum plebe est communicatus (g). *Curules* autem hi postremi sunt dicti, quia sella *curuli*, toga prætexta, jure imaginum æque ac magistratus majores utebantur; quæ omnia ædilibus plebis negata sunt.

Denique a. u. 709. Julius Cæsar duos ædiles addidit; qui, quod annonam curarent, *Cereales* a *Cere* frugum dea præside sunt dicti (h); & semper ex patriciis sunt creati.

§. II. *Munus ædilium* his paucis verbis describit Cic. de legib. III. 3. *suntque ædiles curatores urbis, annonæ, ludorumque sollemnitium; quibusque ad honoris amplioris gradum is primus adscensus esto.*

Primum itaque horum magistratuum munus fuit *cura urbis*, (unde Græcis *ἀστυνόμοι*, quasi *urbis legistatores* dicas, sunt appellati), ad quam spectant

(c) V. Dion. Hal. VI. 35.

(d) Id. VI. 90.

(e) Sect. I. c. 2. §. 1. 2.

(f) Liv. VI. 42.

(g) Id. VII. 1.

(h) L. 2. §. 31. ff. de or. jur. Suet. Jul. c. 41. Id. lib. XLIII. f.

sunt sequentia: *primo*, ut ædificia publica, templa scilicet, basilicas, porticus, aquæductus, &c. tuerentur & curarent, præsertim vacante censura (i); tum etiam privatorum ædificiorum curam gererent, ne scilicet ruinosæ essent, & ita deformitas urbi, transeuntibus periculum crearetur. *Secundo*, curabant, (k) ut loca publica, balnea, puta, cloacæ, (quæ inter præcipua opera erant magnitudinis Romanæ, (l)) &c., præcipue autem viæ mundæ essent (m); & eos, qui hac occasione deliquissent, mulstabant. *Tertio*, luxum, petulantiam (n); fornicum & popinarum libidines coercerant, & peculiarem quamdam in meretrices jurisdictionem exercebant (o). *Quarto* incendia curabant; quod munus ab Augusto imperatore primum iis impositum videtur (p). *Quinto*, funerum aliorumque minimorum rituum conservatio penes eos erat (q). *Sexto*, curabant, ne quis animal, quod nocere posset, (ursum forte, vel asprum), in publico haberet (r). *Septimo* denique prospiciebant, ne dii, vel sacra peregrina in urbe tolerentur (*).

Secundum munus ædilium fuit *cura annonæ*: unde, quod hanc partem attinet fere similes (s) fuerunt iis, quos Græci ἀγορανόμους vocant (t). Itaque omnes res in foro venales inspiciebant & æstimabant; merces improbas iactabant (u); pondera & mensuras iniquas frangebant (x); unde forte etiam foeneratores coercere potuerunt (y); animalia & mancipia morbosa & vitiosa redhiberi curabant (z); jus de his rebus dicebant; multas

de-

(i) *Sex. Jul. Frontin. de aquad. Rom.* 11. 165b. T. IV. *Ant. Grav.*

(K) *Vid. omn. L. un ff. de via publ.*

(l) *Dion. Hal.* III. 57. (*Liv.* I. 56.)

(m) *Plaut. Stich.* II. 2. 28. & *Trucul.* II. 7. 5.

(n) *Gell.* X. 6.

(o) *Senec. de vita beat.* 6, 7; *Lips. ad Tacit.*

II. 85.

(p) *Dio lib.* LIV.

(q) *Cic. Philipp.* IX. 7. (& ex 1. *edil.*

VI. 663.)

(s) *L. 40. seq. ff. de Æd. ed.*

(* ex 1. *edis.* *Liv.* IV. 30.)

(t) *Dion. Hal.* VI. 90.

(u) *Plaut. Capt.* IV. 2. 44

(v) *Facet idem.* 1. II.

(x) *Juven.* X. 101. *Perf.* I. 2.

(y) *Vid. Liv.* X. 23.

(z) *Tor. sis. ff. de Adil. ediff.*

de inquentibus imponebant (a); edicta concipiebant & proponebant, quæ etiam pars iurishonorarii fuerunt (b). Sed hoc postremum tantum ædilium curulium fuisse videtur, sicut titulo Digestorum de *edictio edicto* docemur.

Tertium denique ædilium munus erat cura ludorum sollemniū (c), ut Romanorum aliorumque statorum (d); non vero privatorum, quales erant ludi funebres, votivi, & similes: sed & hoc præcipue ædilium curulitum erat, ut ex eorum institutione patet. Fiebant autem hi ludi immani sumptu ad insaniam usque; unde demum ex provinciis pecuniam ad eam rem colligebant, viam sibi hac munificentia ad altiora sternentes (e). Hos itaque ludos ordinabant; præmia & poenas actoribus distribuebant. *Plant. Trin.* IV. 2. 147. fabulas agendas examinabant (f); unde etiam in reliquos libros aliquid juris iis fuisse videtur (g). Quartum munus erat peculiare ædilibus plebis, ut scilicet *plebiscita* & *senatusconsulta in aede Cereris*, & postea in *ætrio* adservarent (h); ne consules ea vitare possent. Cerealium vero ædilium proprium erat frumento publico præesse (i), quod antea omnium ædiliū erat; & paullo post rursus (k) *præfecti*, & *curatoris annonæ* fuit (l).

§. III. Insignia ædiliū, & quedam alia.

Ædiliū curulium insignia fuerunt præcipue sella curulis, & toga prætexta: tum etiam habebant jus imaginum, & antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum (m).

Licet autem ædiles populi Romani magistratus essent, tamen nec vocationem (n), nec prehensionem

(a) *Diarium vetus apud Pigh. Ann. ad a. m. 585.*

(b) §. 7. *Inst. de jur. nat. gens. & civ.*

(c) *Cic. de leg.* III. 3.

(d) *Id. in Verr.* V. 14.

(e) *Vid. eumd. Offic.* II. 16. *sequ.*

(f) *Didascalie comædiarum Terentii.*

(g) *Tac. Annal.* IV. 35.

(h) *L. 2. §. 21. ff. de or. jur.* III. 95.

(i) *Id. L. 2. §. 31.*

(k) *Tacit. Annal.* I. 7.

(l) *Vid. Dionem lib. LIV. init.*

(m) *Cic. in Verr.* V. 14.

(n) *Gell. XIII. 12.*

tionem habebant, nisi jussu tribunorum plebis, & hinc etiam a privato in jus trahi poterant: nec lictoribus, vel viatoribus utebantur; sed servis dumtaxat publicis. Tamen aediles plebis etiam sacrosanctos fuisse, ex Catone adfirmat Festus, voc. *sacrosanctum*; quod ita intelligendum videtur, ne quis eos impune injuria laedere posset (o). Etiam municipia aediles suos habebant (p), qui *quinquennales* sunt dicti (q), & censorum vicem obivisse videntur; quamquam in quibusdam municipiis, Arpinis exempli gratia, (r) nulli alii magistratus crearentur: eamque dignitatem honestissimorum Romanorum filii in municipiis, unde orti essent, exercebant, ut Marcus & Quintus Ciceronum filii Arpinis. Quia autem, ut dixi, nulli alii magistratus in istis municipiis crearentur, hinc *summos aediles* eos dicere censetur Juvenalis, Sat. III. 179. Durasse hic magistratus, ut plures alii, videtur ad tempora Constantini Magni; licet forte aliqua interdum mutatione.

CAPUT VI.

De Tribunis Plebis.

§. I. De nomine & origine tribunorum plebis.

Quidquid de etymo vocis *tribunus* sit, constat (a) in genere *curatorem*, vel *praefectum* alicui rei ea voce significari, unde dicti sunt *tribuni militum*, & *tribuni aerarii*, (qui ita sunt vocati, quod quaestori stipendium militum adnumerarent), (b) & postea sub imperatoribus

D

tri-

(o) Vid. omnino Liv. III. 35.

(p) Juven. X. 101. L. 30. §. 1. D. locat. cond.;

(q) Spartian. Hadr. c. 19. & ibi Gajaub. & Salmas.

(r) Cic. ad fam. XIII. vi.

(a) Vid. Voss. Lexic. etymol.

(b) Varro de lingu. Lat. IV. 36. Ascon. ad Cic. Or. in Verr. l. 13.

tribuni voluptatum (c), *matrimoniorum*, *scholarum* (d), cet. Sed præ omnibus eminuerunt *tribuni plebis* occasione, quæ sequitur, creati.

Cum plebeji homines per continuas expeditiones militares, quibus rem suam familiarem curare prohibebantur, multum æris alieni contraherent, & sæpe a creditoribus, quando solvendo non essent, in servitutem abducerentur (e), hanc injuriam ulterius non ferentes sapius a patribus hujus mali levamen petierunt: sed sæpius elusi, tandem auctore *Sicinio* quodam viro strenuo a. u. 259. in *sacrum montem* trans *Anienem* fluvium secesserunt (f); nec ante in urbem reversi sunt, quam patres debitorum remissionem, & nexorum solutionem iis promississent, & plebi concessissent, ut ad defensionem sui lege sacrata proprios quosdam magistratus sibi crearet (g); qui *tribuni* dicti videntur, quod ex *tribunis militum* sint facti.

§. II. Ritus quidam tribunicii.

Creati sunt primo *tribuni plebis* curiatis comitiis duo: inde a. u. 283. lege *Pubilia* comitiis *tributis* quinque (h). Anno demum 297. decem *tribuni* creari coeperunt, bini videlicet ex singulis classibus (i), quamquam *Cicero* dicit, primum duos fuisse creatos; postero autem anno auspicato decem, comitiis centuriatis (k). His comitiis præerat unus ex *tribunis plebis* sorte ductus. Quod si comitia dirempta essent, antequam decem forent

(c) *Cassiod. Var. VII. Ep. 10. & XII. 24. (Non possum hic ex Ursi Comment. de notis explicationum notæ Trib. Volup. non brevissime addere: tribunum voluptatum ludis Romæ ac voluptatibus P. R. præfuisse, notum ex L. XV. Cod. Th. L. 13. tit. de scenicis. Verum numquid ille idem fuerit, ac qui a voluptatibus, a Tiberio institutus, multi ambigunt. Vid. Sueton. c. 42. Tribunum hunc magni aestimatum, constat ex Cassiodoro, Var. VII. Ep. 10. ubi formata tribunatus voluptatum hæc est, &c.)*

(d) *L. un. C. de com. & trib. schol. L. 8. C. de erog. milit. ann.*

(e) *Liv. II. 21.*

(f) *Id. 31. (A. u. 260. & redierunt a 261. ut satis docet Liv. III. 30. & sic Dionysius.)*

(g) *Ibid. 33.*

(h) *Ibid. 33.*

(i) *Id. III. 30.*

(k) *Cic. Or. I. pro Corn. p. 568. ed. Crav.*

rent creati, reliqui a collegio cooptabantur: verum hoc a. u. 305. lege *Trebonia* abrogatum est, qua cautum fuit, ut, qui plebem Romanam tribunos plebei rogaret, is usque eo rogaret, dum decem tribunos plebei faceret (1). Lex etiam fuit antiqua, ut tribuni, qui successores sibi in annum sequentem non creassent, vivi cremarentur, si credimus *Valerio Maximo*, levis auctoritatis scriptori (m). Quia autem primi tribuni plebei IV. idus Decembris magistratum inierunt, idem deinceps reliquis sollemne fuit. (n) Creati sunt tribuni semper (*) ex plebe, & primis quidem temporibus sæpe ex infima; neque ex patriciis, nisi adoptione ad plebem transfuissent, (o) aut ex senatoribus, quamvis plebejis, creari poterant: nec in senatum ipsis aditus erat, sed ante valvas curiæ in subselliis sedebant; (p) unde ea, quæ in senatu agebantur, intelligere poterant: & tamen senatum poterant habere. Postea vero cautum fuit *Asinio*, ut videtur, plebiscito (ad a. u. 623. *Pigbii* *Atinii* tribunatum refert) incertum tamen quo tempore, ne quis, nisi senator plebejus, tribunus plebis crearetur (q).

§. III. Munus tribunorum plebis.

De his tribunis plebis ita loquitur *Cicero*, de *Legib. lib. III. plebs*, quos pro se contra vim auxilii ergo creassit, tribuni ejus sunt; quodque ii prohibessint, quodque plebem rogassint, ratum esto. Cum patribus, populoque agendi jus habento; iidemque ad plebem, quod censuerint, ferant. Sanæque sunt; neque plebem orbam tribunis relinquunt. Et hæc quidem ita *Ciceronis* tempore obtinuerunt: sed initio institutionis eorum unicum ipsis munus erat plebi contra patricios & magistratus auxilio esse (r); ita ut eorum potestas in

D. 2

pro-

(1) *Liv. III. 65.*(m) *Val. Max. VI. 1. ex 2. Liv. III. 35.*(n) *Dion. Halic. VI. 29. Pius Quæst. Rôm. 10.*(*) (Hoc nimis generate: neque sequentia solum contra dicunt, sed & *Liv. III. 65.*)(o) *Vid. Suet. Jul. c. 20.*(p) *Val. Max. II. 2. c. 20.*(q) *Vid. Lips. Elect. II. 13. (Et Dissol. ad Gell. XIV. fin.)*(r) *Liv. II. 35.*

prohibendo tantum (r), non item in *agendo* consisteret: (s) unde etiam primis temporibus pro magistratibus habiti (u) non sunt, (neque etiam vestem prætextam habebant (x)), sed potius pro impedimento magistratuum (y): verum postea vulgo magistratus dicti sunt (z). Itaque supplicem a iudicio & vinculis liberare poterant (a); & propterea ædes eorum dies noctesque patere debebant (b): nec extra urbem iis pernoctare fas erat (c), (neque etiam ullam illic potestatem habebant) (d) nisi feriis Latinis; vel, si aliquo reipublicæ causa proficisci juberentur: (e) quin nec moenia quidem egredi iis licebat, si fides *Appiano*, *Civil. II. pag. 736. ed. Tollii*. Poterant præterea SCtis, & omnium omnino magistratuum actis intercedere verbo illo sollemni, Veto (f); cujus tanta vis erat, ut, qui non paruisset, sive ille privatus, sive magistratus esset (g), extemplo per viatorem in carcerem duci juberetur, (quemadmodum etiam apud *Lacedæmonios Epbori*, quibus in multis rebus similes erant tribuni plebis, poterant reges in carcerem conjicere (h)) vel ad populum violatæ sacrosanctæ potestatis reus ageretur: erant enim tribuni plebis sacrosancti (i); ita, ut si quis re, vel verbo eos læsisset, sacer, hoc est, detestabilis esset, ejusque bona publicarentur. Quomodo autem vox sacer scelestum & execrandum notet, eleganter deducentem vide summum *Perizonium*, *Not. ad Sanctii Minerv. pag. m. 759*. Si non intercessissent SCTo, littera T. subscribebatur (k),
ut

(r) *Vid. Dionys. Halic. VII. 52. Plut. Cat. Min. pag. 763. F.* (s) *Gell. XIII. 12.*

(u) *Plut. Coriol. p. m. 221. B.*

(x) *Id. Quest. Rom. 80. sive p. 283.*

(y) *Liv. II. 56.*

(z) *Vid. omnino Man. ad Cic. Fam. I. 7. not. ad Sallust. Jug. 41. 357. ed. I. Voßs. Ors. pro Quinct. c. 20. & ad Att. III. 23.*

(a) *Vid. Gell. Noct. Attic. VII. 19.*

(b) *Plut. l. prox. d.*

(c) *Gell. XIII. 12. App. Alex. Civ. II. p. m. 447.*

(d) *Dion. Hal. VIII. 27. Gell. III. 2.*

(e) *Vide. exempl. apud. Liv. XXIX. 20.*

(f) *Liv. VI. 35.*

(g) *Id. IV. 16. VII. 3. IX.*

(h) *Nepos, Pausan.*

(i) *Liv. II. 33. (c. III. 83.)*

(k) *Val. Max. II. 2. c. 27.*

ut ita *tribunos* quoque censuisse indicaretur: si intercessissent, *senatus auctoritas* (1), (ut ita tamen, quid senatus censuisset, constaret) dumtaxat perscribebatur. Unus etiam ex collegio acta reliquorum intercessione sua impedire poterat; (*) eoque auxilio patres adversus plebem sæpe sunt usi. Etiam in causis civilibus aliquando intercedebant; licet hoc iniquissimum esse pronunciet *Cicero* (m). (n) Sed postea longe maiorem potestatem sibi usurpare cœperunt, fiducia præsertim sacrosanctæ illius potestatis: itaque non tantum omnia, quæ ipsis non placuerant, rescindebant; tributorum collationes, militumque delectus prohibebant; at etiam senatus, (quod primo factum a. u. 297.) (o), populique comitia pro arbitrio coegant & dissolvebant; leges, sive plebiscita quæcumque promulgabant: quæ primo quidem solum plebem obligabant, at post legem *Horatiam* (p) latam a. u. 304. & legem *Horrensiam* latam a. u. 466. universum populum obligare cœperunt (q). Agros denique, vestigalia (r), pecunias publicas, provincias, & imperia (s), magistratibus quibuscumque pro lubitu dabant, vel adimebant; quæ omnia fiebant prætextu tuendæ libertatis. atque ita, dum potestate justis de causis primum iis data abutuntur, maximarum in republica turbarum sæpe auctores fuerunt: quod jam queritur *Cicero de leg. III. 9.*

§. IV. At L. Sulla optimatum partibus addictus, cum rempublicam armis oppressisset, eorum potestatem valde minuit, (t) immo fere sustulit (u) lege lata a. u. 672. *ne qui tribunus plebis fuisset, alium deinceps magistratum caperet; neque iis jus esset concionandi, vel leges ferendi; neve ad eos provocaretur: sed solam & nudam intercessionem* ipsis reliquit (x). Verum a. u. 679. Cotta consul jus magistratus capiendi iis restituit (y); & reliqua omnia a.

D 3

u. 683.

(1) *Vid. sup. sess. I. c. 2. §. 6.*(*) (*Vid. unum Liv. VII. 35.*)(m) *Philipp. II. 2. Vid. eund. Acad. quest. 4. 30.*(n) *Vid. Liv. IV. 48. Dion. Hal. IX. 5.*(o) *Dion. Hal. X. 31.*(p) *Liv. III. 55. (a. u. 305.)*(q) *§. 4. Inst. de jur. nat. gent. & civ.*(r) *Tac. Annal. XIII. 50.*(s) *Vid. Suet. Jul. c. 11. 22. 26. 28.*(t) *Dion. Hal. V. 6 ult. (u) App. Alex. Civil. I. 445.*(x) *Epist. Livian. 89. Caesar de bell. Civil. II. 5. & 7.*(y) *Athen. ad var. pro Germ. I.*

u. 683. Pompejus Magnus (z); atque ita hæc potestas usque ad Julium Cæsarem perstitit.

Demum a. u. 730. in Augustum, & reliquos deinceps imperatores Scto *tribunicia potestas* est translata (a): licet tamen etiam tribuni plebis crearentur; quippe quibus Augustus concessit, ne ante in jus vocarentur, quam magistratu abiissent (b): & sub Tiberio, qui ea simulacra libertatis *senatui præbebat*, etiam jus intercedendi habuerunt (c). Temporibus vero Nervæ & Trajani imperatorum dignitas eorum nihil aliud fuit, nisi inanis umbra, & sine honore nomen (d); atque hoc ita ad Constantini Magni tempora in republica remansisse videtur, cum postea nulla amplius eorum mentio occurrat.

C A P U T VII.

De Quæstoribus.

§. I. Quæstorum nomen, origo, & numerus.

Quæstores dicti sunt a *querendo*, quod *conquererent* pecunias publicas & maleficia, quæ postea triumviri capitales *conquisiverunt* (a). Fuerunt autem triplices, *quætores* nempe *urbani*, sive *æarii*; *provinciales*, sive *militares*: & *quæstores parricidii*, sive *rerum capitalium*: sed hi postremi ad hunc locum non pertinent.

Origo quæstorum antiquissima censeri debet (b). & forte sub Romulo, vel Numa, certe sub Tullo Hostilio jam Romæ fuerunt; sed qui ab ipsis regibus crearentur; quemadmodum etiam primis consulibus ad a. u. 307. usque jus quæstores sibi creandi tribuit Tacit. *Annal.* XI. 22. Alii vero dicunt, statim post reges exactos lege *Valeria* duos *ruæstores* a populo creatos fuisse (c), qui *æario* iræssent. Postea a. u. 333. (& tum etiam permis-

sum

(z) Cic. in Verr. l. 15.

(a) Suet. Aug. c. 27. Tac. *Annal.* III. 16.

(b) Dio in Excerpt. Peiresc. p. 664. & ibi Valest p. 23.

(c) Tac. *Annal.* l. 17. & vid. eund. XIII. 28. ubi *iam* *men* *jus* *eorum* *imminutum* *est*. (d) Plin. *Epiq.* l. 23.

(a) Varro de lingu. Lat. IV. 14.

(b) L. un. pr. D. offic. quæst.

(c) Plut. *Roplis.* p. 103. Dion. *Hist.* V. 34.

sum est, ut ex plebe creari possent), duo sunt additi (d), qui consules ad exercitum sequerentur; & ad ministeria belli iis præsto essent. A. u. 488. universa jam Italia subacta, quatuor etiam quæstores sunt adjecti (e), qui per quatuor Italiæ regiones, quæ erant *Ostiensis, Calena, Umbria, & Calabria*, redditus & vectigalia populi Romani curabant. Sulla quæstorum numerum ad viginti auxit (f): a Julio Cæsare vero quadraginta sunt facti (g); ut ita aliqua ratione præstaret, quæ multa multis promiserat, quorum quidam a populo, quidam ab imperatore creati videntur (h): sub ceteris imperatoribus numerus eorum incertus & arbitrarius fuit. Ex his omnibus duo fortiebantur *cüram ærarii*, qui *urbani* sunt dicti; reliqui vero *quæstores provinciales*, sive *militares* dicebantur.

§. II.

Urbanorum quæstorum munus præcipuum fuit *cúra ærarii publici* (i), quod erat in æde Saturni (k): quia aurea ætate sub regno Saturni, neque avaritia, neque mala fides locum habebat (l). Itaque pecuniam publicam accipiebant, expendebant, & in tabulas accepti & expensi referebant; leges & Senatusconsulta custodiebant (m): signa militaria ex ærario ad consules in expeditionem ituros mittebant (n); prædam ex hostibus captam (o), & damnatorum bona subhastabant, & vendebant (p); legatos exterarum gentium excipiebant (q), deducebant, hospitia ipsis assignabant (r). Præterea imperatores a bello redeuntes apud ipsos jurare debebant (s), se verum numerum hostium & civium

D 4

occi-

(d) Liv. IV. 43. (e) Ejust. epis. 15.

(f) Tacit. Annal. XI. 22.

(g) Dio XLIII. p. 356 ed. reg. a. 1548.

(h) Vid. Pighii Annal. ad a. u. 672.

(i) Ascon. ad Verr. III. 4.

(k) Suet. Claud. c. 24.

(l) Plut. Qu. R. 40. 275.

(m) Suet. Aug. c. 54.

(n) Liv. III. 69. VII. 27.

(o) Dion. Hal. VII. 63.

(p) Gell. XIII. 14.

(q) Plut. Qu. Rom. 47.

(r) Val. Max. V. 1. 2.

(s) Id. II. 8. 1.

occisorum ad senatum scripsisse, ut ita triumphus
iis decerni posset. Denique jurisdictionem quam-
dam exercuerunt, ut, e. g. inter scribas suos (c).

§. III. *Provincialium quaestorum munus.*

Provincialium quaestorum munus erat consules,
vel praetores in provincias, quas sortiti erant, comi-
tari; ut stipendia & annona exercitui suppeterent,
curare; vectigalia, tributa, (*vectigalia* proprie
immobilia, *tributa* mobilia, & capita spectarunt
(u),) frumentum publicum exigere, manubias
vendere (x), & omnium rationem ad aëarium
referre (y); exquirere, si quid reip. deberetur,
vel in commissum venisset; (z) pecuniam mili-
tum privatam apud signa depositam custodire (a);
jurisdictionem a praesidibus suis mandatam exercere
(b). Quod si praesides ante adventum successoris sui
provincia decessissent, munus eorum quaestores obi-
bant (c). Et maxima necessitas inter quaestorem
& suum praesidem intercedebat: ita ut hic illi pa-
rentis loco esset (d). Si autem mortuo quaestore
alius praesidi quaestoris loco esse incepisset, hic *pro*
quaestore esse dicebatur (e).

§. IV. *Alia quaedam de quaestoribus.*

Urbanus quaestor nec lictorem, nec viatorem ha-
bebat; quia non habebat vocationem, vel prehen-
sionem (f); licet concionis convocandae jus ha-
beret (g): militari vero, sive provinciali qua-
stori sui lictores adfuisse videntur, saltem absen-
te praetore (h). Erat autem hic primus
hono-

(v) *Plut. Cat. Min. p. m. 766. B.* (u) *Vid. Lips. de magn. R. II. 2.* (x) *Cuiac. Obs. VII. 4. Sizon. de ant. jur. civ. R. I. 16. & L. Bos ad Th. Mag. vcc. φέρος, τέλας.*

(x) *Plaut. Bacchid. IV. 5. 107.*

(y) *Vid. Cic. in Verr. II. 8.*

(z) *Suet. Domit. c. 7. Veget. II. 20.*

(a) *Suet. Jul. c. 7.* (b) *Cic. ad fam. II. 15. & 18.*

(c) *Id. Div. in Verr. c. 10.*

(d) *Id. ad fam. XIII. 10. & 15. & pro Planc. c. 11. (Corn. Nep. in Vit. Car. c. 10.)*

(e) *Cic. Verr. I. 16.*

(f) *Gell. XIII. 17.*

(g) *Dion. Hal. VIII. 77.*

(h) *Vid. Cic. pro Pl. c. 41.*

honoris gradus (i); nam quæstura fides, edilitalis magnificentia, præturæ diligentia & integritas viam ad consulatum sternebant (K). Poterat gerere quæstura circa annum vigesimum sextum, vel vigesimum septimum ætatis (l), quique hoc magistratu functus erat, in senatum venire poterat, licet ipse senator nondum lectus esset (*). Sub imperatoribus quæstura varie abrogata, vel restituta est (m); & quod curam ærarii quidem attinet, ei a. u. 725. binos prætores præfecit Augustus (n); sed eam curam quæstoribus, & quidem triennialibus (o), reddidit Claudius (p): post alias vero mutationes rursus præfecti e prætoribus constituti sunt (q). Procedentibus demum temporibus aliud genus quæstorum exortum est, qui dicebantur quæstores, vel candidati principis (r), vel Augusti; & libellos ejus in senatu recitabant (s). Inde postea orti sunt quæstores palatii (t), qui cum hodiernis cancellariis fere conveniunt; & in aula Constantinopolitana οἱ μεγάλοι Δογασταὶ sunt dicti.

— S. V. De aliis magistratibus minoribus ordinariis.

Fuerunt & alii magistratus minores ordinarii, ut triumviri capitales, qui de infimæ sortis hominibus judicabant (u), & aliquando etiam alios damnatos poena capitali affici curabant (x). Triumviri monetales, sive auro, argento, æri, flando, feriundo; quod in monumentis priscis his notis, seu litteris singularibus denotatur, A. A. A. F. F. Ab his diversi fuerunt nummularii, ad quos

D 5 num-

(i) L. un. §. 3. D. de off. qu. (Ita tamen, ut ante vigintiviratum capessere debuerint, vid. Tac. Ann. III. 29.)

(K) Vid. Cic. Philipp. XI. 5.

(l) Licet non satis constet. Vid. h. sect. 1. §. 3. (Ex des. ad p. 10. 11.)

(*) (Ex 1. ed. Gell. III. 18.)

(m) Vid. omnino Tacit. Annal. XIII. 25.

(n) Dio lib. LIII. vid. Svet. Aug. c. 36.

(o) Inscript. vet. apud Raper. ad Pompon. de orig. jur. II. 2.

(p) Svet. in ejus vit. c. 24. Dio lib. LX. (Ex 1. edit. Gell. XIII. 24. ubi vid. Gronov.)

(q) Vid. Plin. III. Epist. 4. Capit. Anton. Phil. c. 9. & in Gord. c. 4.

(r) A. L. un. D. de off. q. Inscr. apud Grut. p. 352. n. 52.

(s) Tac. Annal. XVI. 27. (t) L. 32. C. de appell.

(u) Plaut. Aul. III. 2. 2.

(x) Sall. Catil. vers. fm.

nummi probandi causa deferrebantur (y); eosque pecunia spectatores vocat *Donatus ad Terent. Eun.* III. 5. 18. Δοκιμασὰς dicit *Menander*, p. 134. ed. *H. Steph.* a. 1569. Præterea fuerunt triumviri nocturni, qui incendia curabant (z), & vigilias circumibant (a): triumviri valetudinis, quatuorviri viales, & multi alii similes; quales magistratus multos instituit Augustus (b), & qui recensentur ab *Cnephrio Panvinio*, de civ. Rom. cap. 58. & seqq. Et ex triumviris monetalibus & capitalibus, ac quatuorviris vialibus simul cum decemviris de litibus judicandis componebatur collegium vigintivirorum, de quo *Tacit. Annal.* III. 29. (*) Sed cum horum mentio non adeo frequens occurrat, & magnam partem munus suum ipso nomine denotent, amplior eorum expositio necessaria non videtur: maxime cum hoc præcipuum nobis propositum sit bonarum litterarum studiosis eatenus tantum auxilio esse,

Externi ne quid valeat per læve morari,
in optimis auctoribus legendis.

C A P U T VIII.

De Magistratibus Extraordinariis, & primo de Dictatore, & de Magistro Equitum.

§. I. De nomine & origine dictatoris.

Dictator, Græce Διτομήτης (a), (qui exemplo a Latinis, vel Albanis sumto, creatus videtur; nam etiam postea in municipiis Latinis dictatores fuerunt (b)) a dicendo dictus est; vel, quod a consule diceretur (c), cui dicto omnes audientes essent; vel potius a distando, quod multa

(y) *L. 10. ff. de solut.* (z) *Val. Max.* VII. 1.

(a) *Plant. Amph.* l. 1. 7. (b) *Suet. Aug.* 27.

(*) (Uti omnino vid. *Lipsius*: sic intelligitur locus *Cicero ad Attic.* II. 7.)

(a) *Dion. Hal.* V. 73. (*Dionysius* διτομήτης appellat, β. milemque ait veteribus διτομήταις apud Græcos. *Glossarij Labbei*: dictatō διτομήτης. ἀντιφολῶς. τιμῆταις ὑπαρχοῦναι cet.)

(b) *Ascon. Arg. orat. Milon.* & *Cic. ead. orat.* 10.

(c) *Varro*, de ling. Lat. IV. 14.

dictaret, hoc est, *ediceres* (d): & *dictum* apud veteres etiam *summum imperium* significat, ut apud *Virg. Æn. VI. 73*. Alio vero nomine *magister populi* (e), & *prætor maximus* dicitur (f).

Primus apud Romanos dictator *dictus* est (ita enim proprie loquebantur (g)), licet hoc perpetuum non fuerit (h)) *T. Lartius Flavius* a. u. 252. (i) vel, ut alii volunt, triennio serius, cum gravissimum bellum æ Sabinis & Latinis metueretur, & simul domesticæ seditionis metus ingrueret, quod plebs ære alieno oppressa delectui dare nomen recusaret; ita ut majore imperio, quam esset consulare, respublica indigere videretur.

§. II. *Causæ, ob quas dictator crearetur.*

Causa igitur, ut vidimus, *creandi dictatorem* prima & præcipua fuit seditionis, aut belli gravioris metus: & hæc initio quidem causa fuit unica (k); verum postea alias etiam ob causas dictatores creati sunt, qui tamen etiam belli gerendi haberent potestatem (l). Secundo, comitiorum habendorum causa (m); tertio, senatus legendi (n); quarto, quæstionis exercendæ (o); quinto, ludorum instaurandorum (p), præsertim ægroto prætore; sexto, feriarum constituendarum (q); septimo, denique etiam *clavi figendi* causa aliquando dictator creatus (r) est; quod ex prisca religione fiebat in dextro latere ædis Jovis pestilentiae tempore, aut gravi aliquo prodigio nunciato, ut omne infortunium a republica averteretur. Et in genere dictator dicebatur, quoties extraordinario & brevi imperio opus esset (s) Creabatur

D 6

au-

(d) *Dion. Hal. l. d. vid. Svet. Jul. c. 77.*

(e) *Cic. de leg. III. Sen. Epist. 108.*

(f) *Liv. VII. 1.*

(g) *Curius Fortunatianus, III.*

(h) *Pompon. L. 2. §. 18. D. de orig. jur. ad quem. vido Ruper.*

(i) *Liv. II. 18. (K) Vid. §. præc.*

(l) *Vid. Liv. VI. 38. VII. 3.*

(m) *Liv. IX. 7.*

(n) *Id. XXIII. 22.*

(o) *Id. IX. 26. (p) Id. VIII. 40. IX. 34.*

(q) *Liv. VII. 28. (Vid. Memor. acad. litter. Paris. 1788. p. 306.*

(r) *Liv. IX. 3. (Vid. eisd. Memor. pag. 300. seqq.)*

(s) *Vid. Liv. XXX. 24.*

autem, non ut reliqui magistratus, populi suffragiis; sed iubente senatu (*) alter consul, quem vellet, ex senatoribus consularibus (u) (ordinarie quidem) dictatorem dicebat; idque silente nocte (x), & captis antea rite auspiciis. Et etiam absens consul dictatorem dicere poterat; modo in agro Romano, qui Italia terminabatur, esset (y). Aliquando tamen populus iubebat, quem dictatorem a consule dici vellet; cuius rei exemplum occurrit a. u. 543. in *A. Fulvio Flacco* (z). Sulla etiam & Julius Cæsar comitiis dictatores creati sunt; ille interrege (a), hic prætor (b) comitia habente. *Prodictator* (c) a populo a. u. 536. creatus est *Q. Fabius Maximus Verrucosus*; ille, qui *Cunctator* est dictus. Primus de plebe dictator fuit *C. Marcius Rutilus* a. u. 397. (d).

§. III. *Potestas dictatoria.*

Potestas dictatorum plane regia, imo regia potestate major fuit, unde ἀπειρὴν τυραννίδα quasi eligibilem tyrannidem dicas, eam vocat *Dion. Hal. V. 73.* quemadmodum etiam *Æsymnetarum* potestatem vocat *Aristoteles, Polit. III. 14.* Et *Appianus Alex. Civil. I. n. 412.* dictatorem appellat τῖραρνον αὐτοκράτορα, tyrannum potestate singulari. Itaque pacis & belli, & uno verbo omnium rerum arbitrium penes eos erat (e); de capite & bonis civis Romani inconsulto populo statuere poterant; idque sine provocatione (f) ad a. u. usque 304. quo *Horatius*, & *Valerius* consules legem tulerunt, quæ vetabat nullum magistratum sine provocatione creari (g); eaque lex a. u. 453. a *M. Valerio* consule tertium lata est (h).

Dicta-

-
- (*) *Epist. Liv. 19.* (u) *Liv. II. 18.* (x) *Id. IX. 38.*
 (y) *Liv. XXVII. 9. VIII. 23.*
 (z) *Id. XXV. 5. (Q. Fulvium appellat Livius XXVII. 3.)*
 (a) *Cic. Agrar. III. 2.*
 (b) *Cæs. Bell. civ. II. 31.*
 (c) *Liv. XXII. 2.*
 (d) *Id. VII. 17.*
 (e) *Dion. Hal. V. 74.*
 (f) *Liv. II. 25. vid. etiam Dion. Hal. VI. 38.*
 (g) *Liv. III. 54. seqq. Fest. voc. optima lex; qui locus notissimus.*
 (h) *Liv. X. 9.*

Dictatore creato omnes alii magistratus exceptis tribunis plebis abdicabant (i): ad quod singulare jus demonstrandum viginti quatuor listoribus (quod nempe idem juris tenerent, quod duo coff. (K)) (l) cum fascibus & securibus (m) etiam in urbe, & ceteris regum insignibus utebatur, unde eleganter *dictatoris imperium ingenio suo uebens* vocatur apud *Livium* II. 30.

Sed tamen quibusdam terminis hæc tanta potestas fuit circumscripta: & *Primo* quidem semestris tantum erat, ne diuturnitate potentiae in tyrannidem verteretur: itaque si sex mensium spatio negotium, ad quod dictator creatus fuerat, perfectum non esset, tamen dictaturam deponere cogebatur: quod enim bis terve ea prorogata sit, ut in *Camillo* (n) & *Papirio Cursore* (o) dictatoribus, in summa reipublicae necessitate fuit factum: nam Sulla & Cæsar vi dictaturam perpetuam invadentes reipublicae leges palam spreverunt, execrando omnibus, quotquot in libera republica nasci contigit, exemplo. Immo statim sublata causa, ob quam creati erant, sæpe se abdicarunt (p). *Secundo*, nihil pecuniae publicae impendere poterant, nisi senatus aut populi iussu. *Tertio*, non licebat iis cum imperio extra Italiam ire; quod semel tantum libera republica, sed summa necessitate urgente, violatum est in *Attilio Calatino* (q). *Quarto*, equum adscendere dictatori, nisi ad bellum ituro, vetitum fuit; quod tamen Fabio Maximo honoris causa concessum est (r): itaque ad populum ferre solebat, ut equum adscendere liceret (s). Atque his rebus effectum est, ut per totos trecentos & plures annos nemo hac tanta potestate abusus sit (t); donec L. Cornelius Sulla a. u. 672. per centum & viginti annos intermissam dictaturam arripuit: eamque immaniter exercuit,

(i) *Polyb.* III. 37. *Plut. libro, qui Amatorius dicitur*, p. m. 768. (K) *Cic. de legib.* III. 3.

(l) *Plut. Fab.* p. m. 175. *A. & vid. Lips. Elef.* I. 23.

(m) *Liv.* II. 18. *Dion. Hal.* V. 75. & X. 24.

(n) *Liv.* VI. 1. *Plut. Camill.* p. m. 144.

(o) *Vid. Pigh.* ad a. u. 425.

(p) *Liv.* III. 29. & IV. 20.

(q) *Liv. Epit.* 18. (r) *Plut. ejus vita*, p. m. 175.

(s) *Liv.* XXIII. 14. (t) *Dion. Hal.* V. 27.

tuit, occisis ultra quadraginta civium millibus, multisque rebus inique, & superbissime gestis. Is tamen dictaturam, (quam *perpetuam reipublicæ constituendæ causa*, ut ferebatur quidem, nactus erat), deposuit: at, qui in multis ejus exemplum, licet non tanta crudelitate, secutus est Julius Cæsar, ad mortem suam usque eam retinuit (u). Itaque eo cæso, lege *Antonii* consulis in perpetuum dictatura e republica est sublata (x); & Augustus, cui ea postea fuit oblata, dictatoris appellationem sprexit (y).

§. IV. *De Magistro equitum.*

Dictatori aderat *magister equitum* (*Ἰππάρχης* (z)) eodem fere modo, quo olim regi tribunum celerum adfuisse diximus: & hic ita dicebatur, quod, sicuti dictator universo populo, sic ille proprie *equis* dumtaxat præficeret (a). Dicebantur autem ab ipso dictatore e consularibus fere, vel prætoris viris: nisi quod aliquando a senatu, vel etiam a populo datum legimus (b). Munus magistri equitum erat dictatorem omnibus modis, qua re, quo consilio, juvare, eique obedientem esse. *Insignia* magistri equitum eadem fere fuerunt, quæ prætoris; lictores nempe sex cum fascibus, prætexta, cet. Unus tantum libera republica dictator sine magistro equitum fuit N. *Fabius Buteo* senatui legendo (*) a. u. 537. eodemque tempore, quod numquam alias factum, etiam alter dictator in rep. fuit rei gerundæ causa M. *Junius Pera*: (c) & postea idem sibi sumxit Julius Cæsar a. u. 705. (d). (Plura qui desiderat, *Jen. sum* nostrum consulat in *Ferculister*. & abbatem *Couture* in *Historia critica dictatorum*; dummodo ea in lucem prodierit.)

CA-

-
- (u) *Suet. Jul. c. 77.* (x) *Cic. Philipp. I. 10.*
 (y) *Suet. Aug. c. 52.*
 (z) *Dion. Hal. V. 75.*
 (a) *Vid. Liv. III. 27.*
 (b) *Vid. Abram. ad Cic. Philipp. II. 29. Liv. VII. 12. 24. 28.*
 (c) *A. 536: Vid. insuper quæ notavimus ad pag. 12.*
 (d) *Liv. XXIII. 22.*
 (e) *Vid. Festus.*

CAPUT IX.

De Censoribus.

§. I. De origine Censorum.

Censores a quibusdam inter magistratus ordinarios recensentur; sed, cum non perpetuo in republica fuerint, juxta nostram ordinariorum magistratuum descriptionem (a), extraordinariis eos potius adnumerabimus. De censu præcedente jam sectione, quod satis est, diximus, qui primo a regibus, postea a consulibus (b), qui iis successerunt, vel a dictatoribus actus est (c). At cum consules propter negotiorum & libellorum frequentiam vacare censui agendo non amplius possent, ideoque aliquot annis jam census fuisset intermissus, a. u. 310. utilius visum est, peculiares huic rei magistratus creare, qui a censendo censores sunt dicti. Censere autem primo quidem significat arbitrari (d), qua notione sumitur, cum senatores in senatu censere dicuntur: secundo, significat ἀποτιμᾶν, sive censum pro conditione subditorum imponere (e), ut cum regio aliqua censeri dicitur: tertio etiam excellentiam quamdam notat; ut apud Val. Max V. 3. ex. 3. extr. Aristides, quo totius Græciæ justitia censetur; Sen. Ep. 76. eleganter: id in quo ne optimum est, cui nascitur, quo censetur. Media autem notio huic rei, quam agimus, convenit. Creati semper sunt bini censores, & initio quidem in quinquennium; at a. u. 319. lege Æmilia cautum est (f), ut singulis quidem quinquenniis censores crearentur; sed ita, ut potestas tamen eorum annua tantum & semestris esset; quod nempe grave esset, iisdem per tot annos magna parte vitæ obnoxios vivere. Creabantur fere ex spectatissimis consularibus, utique post secundum bellum Punicum; & primo quidem tantum ex patriciis: verum a. u. 402. pri-

(a) Vid. sup. h. sec. c. 15. §. 2.

(b) Liv. III. 3. & 22. Dion. Halic. VI. f. IX. 36. Liv. IV. 8.

(c) Dion. Halic. V. 75.

(d) Vid. Plaut. Rud. IV. 3. §. 594.

(e) Cic. in Verr. II. 16.

(f) Liv. IV. 24. & IX. 33.

primus de plebe censor est creatus C. Marcius Rutilus, idem qui primus de plebe dictator fuerat: & paullo post lex lata est, ut semper alter censor de plebe crearetur: immo post a. u. 622. aliquando ambo censores de plebe creati sunt (g).

§. II. *Munera censorum.*

Munera censorum ad duo capita præcipua referri possunt, ad *æstimationem nempe facultatum*, & ad *æstimationem morum* (h). Ad primum caput spectat *census civitatis*, quem peragebant censores in campo Martio sellis curulibus insidentes; ubi per præconem singulas tribus, & ex iis ordine singulos cives citari jubebant (i). Hi ad censores accedentes rerum suarum gestarum rationem iis reddere debebant (k); tum qua classe, quave centuria censerentur indicare, ut & ætatem suam, uxorem, liberos, familiam, & facultates (l): qui incensus mansisset, vel fraude in bonis suis indicandis vel æstimandis (m) usus fuisset, virgis cæsus sub hasta vendebatur, bonaque ejus publicabantur quasi ejus, qui se ipsum libertate indignum judicasset (n). Cives in coloniis & municipiis a censoribus earum civitatum censebantur (o), & qui in provinciis erant a præsidibus earum, ex formula tamen a censoribus urbanis data (p); quorum etiam omnium ratio ad censores urbanos referri debet; ita ut senatus uno quasi intuitu totius imperii opes & statum pernoscere posset: nam hæc omnia in tabulas referebantur; quæ Græc. *σάϊδες* dicebantur (q). Præterea pro ratione opum cives in classes & centurias distribuebant; tribus novas, cum opus esset, veteribus addebant (r); vestigalia omnia (s) locabant: (quique ea redimebant honesti erant ordinis, & plerumque ex equitibus) locare autem ea, nisi Romæ, non licebat: his vestigalibus etiam per provincias leges dabant

(g) *Vid. Liv. Ep. 50.* (h) *Vid. Cic. de leg. III. 3.*
 (i) *Vid. elegantem locum Varr. de ling. Lat. V. 9.*
 (k) *Vid. Gell. IV. 20.* (l) *Dion. Hal. IV. 15.*
 (m) *Senec. Epist. 95.* (n) *Dion. ib. Liv. I. 44. Vid. Cic. pro Cæc. c. 34.* (o) *Liv. XXIX. 15.*
 (p) *Id. ib. Cic. Verr. IV. 53.* (q) *Theoph. Inst. I. 3. §. 1.*
 (r) *Liv. X. 9. & Epir. 19.*
 (s) *Cic. Agrar. I. 3. & Famil. II. 13.*

bant (*s*), quæ *leges*, vel *tabula censoria* vocantur (*u*): eæque diligentissime, quasi sacra quædam paterna, posteris relinquebantur (*x*): locabant etiam equos Circensibus præbendos (*y*), & cibaria anseribus in Capitolio (*z*). Opera publica facienda vel reficienda *redemptoribus* (*a*) & mancipibus locabant: *redemptores* enim dicuntur, qui certa quadam pecuniæ summa accepta opus aliud quod faciendum suscipiunt, Belgice *Aannemers*, vel *Ondernemers* dicimus; ut e. g. apud *Plin. Hist. nat. XXXV. 3. redemptor tutela Capitolii est, die aangenomen heeft het Capitoel t' onderhouden*; & ita etiam accipe *redempturam* apud *Liv. XXIII. & L. 5. §. 2. D. de inst. act. ergolabi* autem vocantur in *L. un. C. de monop.* & labente Latinitate *susceptores* dicti sunt (*b*), quod cum Belgica nostra voce convenit. Tum locatorum præterito lustro facta testâ exigebant (*c*); sacrificiorum denique publicorum pretia curabant.

Secundum muneris *Censorii* caput fuit *æstimatio morum*: & hinc *censores* etiam hodie vulgo dicimus, qui *aliorum moribus reprehendendis intenti sunt*. Animadversio autem censorum non proprie delicta publica spectabat (*d*), (nam illa legibus & judiciis vindicanda servabantur) sed domestica, & minora; ut si quis, e. g., in prælio, vel alia occasione belli (*e*), se minus fortiter gessisset (*f*); agrum minus diligenter coluisset (*g*); celebs sine causa mansisset (*h*); æs alienum sine necessitate contraxisset, cet. (*i*) tum de nulla re diligentius, quam de jurejurando judicabant (*k*). Et hæc animadversio plerumque nihil fere præter ruborem afferebat, ita ut non haberetur pro re iudicata (*l*): immo notati iudices esse poterant (*m*); &, quia in nomine tantum, hoc est, *dignitate* versabatur, *ignominia* proprio nomine est dicta (*n*): quæ
nota

-
- (*u*) *Cic. Ver. III. 6.* (*v*) *Id. Agrar. I. 2.*
 (*x*) *Dion. Hal. I. 74.* (*y*) *Liv. XXIV. 18.*
 (*z*) *Cic. pro Rosc. Amer. c. 10. Plin. Hist. nat. X. 21.*
 (*a*) *Vid. Fest. voc. redemptores. Hor. Od. III. 1. 34. & II. 3. 72.*
 (*b*) *Justin. VIII. 3. Vid. Salmas. de modo usur. c. 5.*
 (*c*) *Liv. XXIX. 37.* (*d*) *Vid. Val. Max. II. 9.*
 (*e*) *Val. Max. II. 9. ex. 7.* (*f*) *Liv. XXIV. 18.*
 (*g*) *Gell. IV. 17. Plin. Hist. nat. XVIII. 3.*
 (*h*) *Val. Max. II. 9. ex. 1. Fest. voc. uxorium.*
 (*i*) *Vid. Val. Max. loc. cit.* (*k*) *Cic. Offic. III. 31.*
 (*l*) *Cic. pro Cluent. c. 47.* (*m*) *Id. seq.*
 (*n*) *Id. de rep. IV. apud Non. 1.*

nota tamen a sequentibus censoribus rursus tolli poterat (o); ac notati iterum ad honores admitti; quin C. Geta, cum a. u. 639. senatu motus esset, sequente lustro ipse censor factus est (p). Notæ autem censorum præcipuæ fuerunt quatuor. Prima erat, cum senatorem aliquem *senatu moverent* hoc est, in recitatione catalogi senatorii silentio præterirent (q); qua re se talem pro senatore non amplius habere innuebant. Secunda nota erat, cum equiti alicui *equum publicum adimerent* (r); si quis scilicet improbis moribus esset, vel equum suum publicum male partum habuisset, quæ culpa proprie *impolitie*, sive *incuriæ* dicebatur (s). Tercio, quandoque civem aliquem *tribu movebant*, id est, ex honesta in minus honestam, sive ex rustica tribu in urbanam transferiebant t; omnibus enim tribubus neminem move e poterant (u), quia scilicet nemini poterant jus suffragii adimere. Quarta denique & gravissima nota erat, cum aliquem inter *ararios* (*ἀρετριῶν*) (x) vocant Græci, sive in *Cæritum tabulas* referrent (y), hoc est, in ultimam Classem; in qua incolæ oppidi Cære, (qui ob conservatorum bello Gallico sacrorum meritum olim civitate sine suffragio donati fuerant z), censebantur (a), hisque aliquando etiam tributum pendendum augebatur (b). Notas has infligere poterant censores etiam ex unius delatione, vel etiam ex propria sua scientia (c); nam erant *ἀντιπαιδευτοί*, sive reddendis rationibus non obnoxii (d): iisque notis causa adscribebatur (e), quæ proprie dicebatur *elogium* vel *subscriptio censoria* (f). Et hoc etiam fiebat in senatu motis: quod quidam negant: sed disertissimis verbis affirmat

Liv.

-
- (o) Id. pro Cluent. c. 43. (p) Cic. ib. c. 42. Val. Max. II. 9. 9.
 (q) Liv. XXXIV. 44. (r) Ovid. Trist. II. 8c.
 (s) Gell. IV. 12. (t) Plin. Hist. nat. XVIII. 3.
 (u) Liv. XXV. 15. (x) Bud. Comm. ling. Græc. n. 208.
 (y) Gell. IV. 20. Astor. ad Cic. Divin. in Verr. 3. Horat. Ep. I. 6. 62.
 (z) Liv. V. 40. (a) Gell. XVI. 3.
 (b) Liv. IV. 24. (c) Vid. Astor. ad Or. in Pis. c. 4.
 (d) Dion. Hal. in excerpt. in or. Fabricii ad Pyrrhæum.
 (e) Liv. XXXIX. 42.
 (f) Cic. pro Cluent. c. 43.

Liv. XXXIX. 42. Alter censor alterum in notis infligendis prohibere poterat (g): & etiam se invicem poterant notare (h).

Ad hanc partem muneris censorii etiam spectavit potestas ferendi *leges sumtuarias*, (quales fuerunt *Fannia*, *Licinia*, aliaque (i)), ceterasque ad disciplinam & mores publicos pertinentes. Nisi potius illas *leges* aliis magistratibus ad populum ferendas dederint (k).

§. III. Ritus quidam censorii.

Peculiarior huic magistratui fuerant, quod eundem bis censorem creare non liceret (l); quia iterata eorum potestas populo oneri futura videbatur: quam legem tulit C. Marcius Rutilus a. u. 488. cum ipse secundum censor esset creatus; unde *Censorini* cognomen meruit (m). Altero quoque censorum mortuo alium ei sufficere non licebat (n); sed alter etiam se abdicare debebat: immo mors censoris ominosa erat, quia sacrosancti habebantur. Tum, secus ac alii magistratus, statim, ac creati essent, magistratum inibant (o). Antequam munus suum auspicarentur censores, jurabant, (p) se nihil gratiae vel odio duros; sed omnia sincero animo acturos. Exitu censurae in *leges* jurabant; & inde in *ararium* *ascendentes*, (ita saepe apud *Livium* legitur, pro *ascendentes*, ut *effigo* dicunt pro *affiga*; & inde *affigim*) (q) ibi nomina eorum, quos *araribus* relinquebant, dabant (r). Denique omnibus rite peractis, alter censorum, cui id sorte obvenerat (s), in campo Martio plerumque *lustrum* condebatur (t; vota pro salute publica concipiebat (u), *sue*, *ove*, & *tauro* circum concionem primum ductis sacrum faciebat, quod *suavetaurilia*, vel *solitaurilia* (x) dicebatur, quemadmodum in praecedentibus jam docuimus (y).

Di-

(g) Liv. XXXIX. 42. XLII. 10. XLV. 11.

(h) Val. Max. II. 9. ex. 6. (i) Gall. II. 24.

(k) Vid. Plin. Hist. nat. XXXV. 17. (l) Vid. Val. Max. IV. 1. ex. 7.

(m) Vid. Plut. Coriol. ipso init. (n) Liv. V. 31. IX. 34.

(o) Liv. XL. 45. (p) Zonaras. H.

(q) Plaut. Amph. I. 3. 19. Marc. II. 3. 107. ccc.

(r) Liv. XXXIX. 37. (s) Id. XXXVIII. 36.

(t) Id. X. 9. (u) Val. Max. IV. 1. 10.

(x) Fest. ea voc. (y) Fest. praef. 2. §. 3.

Dignitas censorum maxima fuit (z), & non vi quidem, sed honore, supra ipsos consules; quorum etiam omnia insignia habebant; præter li-
tiores: itaque a Cic. merito vocatur censura, *magistra pudoris & modestiæ* (a); & a Plut., Κορυφαία τις τιμῆς ἀπάσης, καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἀπάσης ἐπιτελείωσις (b), hoc est, *fastigium quasi omnis honoris* est hic magistratus, & quodammodo omnium in republica actionum *consummatio*: & alibi (c), Ἀρχὴ πασῶν ἱερωτάτη. Sed censuræ vim primus imminuit P. Clodius (d) tribum plebis lege lata a. u. 695. ne quis senator nota censoria affici posset, nisi legitime accusatus & damnatus esset, cum ipse, ut videtur, omni vita turpissimus eam suo merito timeret: verum ea lex a. u. 702. a Metello Scipione est abrogata (e). Diu intermissam censuram Augustus revocavit semel censoribus ex privatis creatis L. Munacio Planco, P. Æmilio Lepido (f); & ter ipse *magistri morum* nomine præditus censum agens (g): sed jam Julius Cæsar præfecturam morum gesserat (h). Vespasianus item imperator cum Tito filio (i) a. u. 827. censuram gesserunt, & lustrum condiderunt (k). Domitianus (*) vero censoris perpetui nomen sibi arrogavit (l). Subsequentibus vero principibus censura sensim in desuetudinem abiit, nisi quod sub Decio Valerianum, qui mox imperator fuit, censuram gessisse legimus (m). (Plura de censoribus dabit tom. I, Hist. Acad. litt. Paris. p. 75. seqq.)

C A-

- (z) Vid. Liv. IV. 8. (a) In Pison. cap. 4.
(b) In Cat. Mai. p. m. 345. (c) P. Æmil. p. m. 275.
(d) Vid. Cic. de harusp. resp. c. 27. (e) Dio XL.
(f) Id. LIV. (g) Svet. Jul. c. 76.
(h) Svet. Aug. c. 27. (i) Plin. VII. 49.
(K) Censorin. de die nat. Grut. p. 1075. numer. 8. Wheler. Itiner. III. p. 220. ed. Amst. 1689.
(*) (Eum Martialis Censor maxime appellat VI. 4.)
(l) Inscrit. apud Grut. p. 574. n. 5. 6. 7.
(m) T 166 Bell. Polh. in Valer. c. 1. seqq.

CAPUT X.

De Interrege.

I *Nterreges*) Græce (a) (μεσοβασιλεις ,) primum post mortem Romuli instituti sunt (b). Cum enim ordines inter se dissentirent, & inter Romanos ac Sabinos de regno contentio orta esset, placuit, ut penes unum ex senatoribus insignia & munus regium per quinque dies esset (minus recte, puto, dicit *Plut. Numa p. m. 61.* horis 12. potestatem interregiam fuisse inclusam: & in voce *Κυρίως* locus corruptus est); atque is, eo tempore finito, alteri, quem nominare vellet (c), ea traderet; is post alteros quinque dies tertio, atque ita deinceps donec rex creatus esset (d); quæ forma regiminis tum temporis per integrum annum obtinuit. Libera vero republica ad interregnum deveniebat, cum nec consules, nec dictator in republica essent (e); quod eveniebat, vel per repentinam eorum mortem; vel, si tribuni plebis intercessione sua comitia diremissent (f); vel ob similes causas. Creabantur vel *prodebantur*, (nam & hic proprium illud verbum erat (g),) præcipue ad comitia magistratuum habenda, quæ tamen a primo interrege haberi non solebant (h); & munus eorum porro idem, quod consulum, fuit. Hic solus magistratus (i), ut jam diximus, numquam cum plebe est communicatus; & post tempora Cæsaris creari desit.

CA.

(a) *Dion. Halic. sæpe, qui tamen IX. 69. eos vocat αντιβασίλιας.*

(b) *Liv. I. 17.*

(c) *Dion. Hal. V. 72.*

(d) *Id. II. 57. VII. 25.*

(e) *Liv. III. 53.*

(f) *Vid. eund. VI. 13.*

(g) *Cic. pro dom. c. 14. Liv. III. 40. VI. 41.*

(h) *Asc. ad Cic. pro Mil. c. 5.*

(i) *Cic. pro dom. c. 14.*

C A P U T XI.

De Præfectis Urbi, Prætorio, & Annona.

§. I. De præfecto urbi.

Præfectus urbi diversis temporibus diversi generis fuit : & initio quidem reipublicæ, cum reges, & mox consules frequentibus bellis avocarentur, ne urbs sine magistratu esset (a), aliquem sibi substituebant, qui omnia regia, vel consularia munia obiret (vel, ut dicit Tac. loc. cit. qui *jus redderet, ac subitis mederetur*) & præfectus urbi diceretur, qualem primus instituit Romulus *Dentem Romulum* (b). Hic itaque senatum habere, & consulere, ac cum populo agere poterat; adeoque comitia centuriata habere (c); quamquam ad comitia magistratuum habenda dictator potius, si opus esset, crearetur.

§. II. De præfecto urbi Latinarum causa.

Creato vero prætore, cum penes ipsum summa potestas absentibus consulibus esset, præfectus urbi dumtaxat, (nam extraordinarium plane est, quod Cæsar sex vel octo præfectos urbi instituit in Hispaniam proficiscens), (d) creari cœpit ad usurpationem vetustæ religionis *Latinarum feriarum* (e) causa, quæ a Tarquinio Superbo ultimo Romanorum rege institutæ per quatuor dies (f) a consulibus, priusquam ad bellum proficisci possent, in monte Albano celebrabantur in honorem *Jovis Latialis*, simul cum magistratibus quadraginta septem Latii populorum, inter quos, post Romanos, præcipui erant *Latini, Hernici, & Volsci* (g): & hac re Tarquinius Romam La-
tii

(a) Tacit. Annal. VI. 11.

(b) Id. d. l. (c) Liv. I. 59.

(d) Dio XXXIII. p. 149. ed. R. Stepb. 1548.

(e) (Tacit. ib. &) L. 2. §. 33. D. de orig. jur. (Sæpe omittitur: *sextarum* aut *Sexti Jul. 75. & al.*)

(f) Plut. Camill. in f. (g) Dion. Hal. IV. 49.

tii (*) metropolim agnoscere fecit, cum a Magistratibus Romanis hæ feriæ indicerentur : & Romani sacris, quæ ibi fierent, præessent. Quo tempore a mutuis injuriis diligenter abstinere debebat; unde *ἀνοχαι*, sive *induciæ* vocantur (h). Creabatur autem fere adolescens, qui senatoria ætate nondum esset, & tamen in rebus subitis senatum habere poterat (i): cum populo vero agere non poterat, quod feriæ eo tempore essent. Sed hæ feriæ procedente tempore valde neglectæ sunt (k).

§. III. De *praefecto urbi* ab *Augusto* instituto.

Augustus imperator ex consilio *Mæcenasis* alium præfectum urbi instituit (l), cujus potestas ordinaria, continua, & per plures sæpe annos prorogata fuit, cujus rei exemplum est in *Pisone* apud *Tacitum*; *Annal.* VI. 11. ubi egregie de hac præfectura loquitur: valebatque ejus potestas intra urbem, & centesimum ab urbe lapidem, L. 1. §. 4. D. de off. præf. urb. quam præfecturam ipse *Mæcenas* (m) primus gessit. *Munus* (n) ejus erat jus dicere unde prætoris insignibus usus esse videtur (o), præsertim inter dominos & servos, libertos & patronos; de criminibus tutorum & curatorum cognoscere; nummulariorum fraudes coercere, & omnino quietem publicam procurare. Tum etiam quædam, quæ ædificii muneris fuerant, usurpabat; ut curam carnis venalis (p), & disciplinam spectaculorum (q). Habebat etiam potestatem relegandi, deportandique in insulam (r), quam imperator designavisset. Creabatur hic præfectus plerumque ex iis, qui jam alios honores omnes cum laude gesserant; & quasi vicarius principis erat: unde in *Novell.* LXIII. §. 2. constituitur, ut *urbicaria præfectura omnibus aliis præsideat*.

(*) Id jam *Servius* perpulerat, *Liv.* I. 45.

(h) *Dionys.* I. d. (i) *Gell.* XIV. 8.

(k) *Vid.* *Cic. pro Planc.* c. c. (l) *Suet. Aug. cap.* 17.

(m) *Horat. Od.* III. 8. 17. & 29. 25.

(n) L. 1. D. de off. præf. urb.

(o) *Vid.* *Spanhem. de us. & præf. numisep. diff.* X. 118.

(p) *Pausir. Nor. imp. cœ.* 4. (q) d. L. 1. §. 11. seq.

(r) L. 2. §. 1. de ff. de pœn. L. 6. §. 1. D. interdict. & r. leg.

fideat dignitatibus; & parem cum *præfecto prætorio* dignitatem obtinebat (1). Unde eum *amicum suum* vocant imperatores apud *Ulpianum L. 4. D. de off. præf. vig.* Præfecto urbi etiam additus fuit *vicarius*, qui eo absente vel mandante jurisdictionem exerceret (2).

§. IV. De præfectis prætorio.

Præfectis urbi subjungamus jam *præfectos prætorio* (qui magistris equitum successisse dicuntur (a)) quos Augustus primum ex equestri ordine binos creavit eo consilio, ut sibi invicem obstarent (x), si quid novi alter moliretur. Tiberius vero unum fecit *Ælium Sejanum*; qui vim præfecturæ modicam antea intendit (y), dispersas per urbem cohortes prætorias in una castra conducendo: sed alii rursus Augusti duos præfectos prætorio creaverunt (z). Initio autem institutionis suæ præfecti prætorio res bellicas tantum curabant; erantque proprie magistratus Cæsaris, quemadmodum prætor populi: sed primum M. Antoninus coepit secum præfectos habere, quorum auctoritate & periculo jura dictabat (a): & tandem *Commodus* imperator, ut ipse deliciis vacaret, *Perenni* præfecto prætorio omnes curas commisit; eoque interfecto, quia nimia potestas videbatur, duos constituit (b), at postea tamen rursus in ea re variatum est. Itaque demum judicia & appellationes ad præfectum prætorio sunt delatæ [c]: & ab eorum sententiis appellatio [salva supplicatione] interdicta fuit [d].

Postea *Constantinus*, immensa præfectorum potestate divisa, pro duobus quatuor constituit; unumque *Orienti*, alterum *Illyrico*, tertium *Italiae* & *Africa*, quartum denique *Galliis*, *Hispaniis*, & *Bri-*

(1) L. 1. C. de præf. Præf. 1. 4.

(i) *Cassiod. Var. IX. 115. Vid. Clar. Noods. de jurisd. II. 1.*

(u) L. un. D. de off. præf. præf.

(x) *Dio LII. p. 325. & LV. p. 377. ed. reg. 1548.*

(y) *Tac. Annal. IV. 2.*

(z) *Suet. Cai. c. 56. Tac. Annal. XII. 52. XIV. 35.*

(a) *Capit. M. An. c. 11.*

(b) *Herodian. I. 9. (c) Vid. L. 32. §. 4. Cod. de appell.*

(d) L. un. §. 1. D. de off. præf. præf. *Vid. Pancir. ad not. sig. dign. imp. etc. 3.*

& *Britannia* præfecit (e): sed militum curam iis ademit, eamque ad *magistros militum* transtulit (f). Verum etiam ita magnam semper auctoritatem retinuerunt: edicta enim perpetuo observanda promulgabant; nisi a principe revocata fuissent (g): provinciarum, quibus præerant, præsidibus imperabant (h): iudices delinquentes puniebant, aut inhabiles removebant (i): tributum a principe indictum per provincias describebant (k): omnia denique vestigalia, portoria, salinæ, annonæ, ac classes ad species illas transvehendas erant sub eorum dispositione. Præterea etiam a præsidibus provinciarum ad præfectum prætorio appellabatur (l).

Olim præfecti prætorio (plerumque quidem, non semper) (m) erant ex equitibus (n): sed *Alex. Severus* senatoriam dignitatem iis addidit, ne, qui senator non esset, senatores judicaret.

Habebat autem præfectus prætorio sub se *vicarios* (o), sub quibus rursus tota erat *diçesis*. *Diçesis* autem multas *metropoles* sub se continet: *metropolis* multas *civitates*. Hæc autem ita breviter subjungere visum est; licet, nec præfecti prætorio, nec eorum vicarii proprie ad scopum nostrum pertineant; cum de iis maxime agere statuerimus, quæ libera rep. obtinuerunt.

§. V. De Præfecto annonæ.

Præfectus annonæ olim inter magistratus urbanos extraordinarios fuit; nempe nonnisi arctissima annonæ creatus (p). Et ita etiam Pompejus M. hunc magistratum gessit (q). Augustus ordinarium *curatorem frumenti populo dividendi* instituit (r): quæ dignitas etiam magna esse debuit; quod *Varus* eam in solatium ablatae præfecturæ prætorio acceperit (s).

E

C A.

(e) *Zosim.* II. p. 100. ed. Oxon. 1679.

(f) *Vales.* ad *Amm.* Marc. XIV. p. 48. ex eodem *Zosimo*.

(g) L. 2. C. de off. præf. pr. Or. & *Illyr.*

(h) L. un. C. de P. P. *As.*

(i) L. 3. 4. C. de off. P. Or. & *Ill.*

(k) L. 13. C. de ann. & *trib.* 10. 15.

(l) d. L. 32. C. de appell. (m) *Tac. Hist.* IV. 68.

(n) *Capit. Comm. & M. Anton.* (o) *Scalig. Ep.* 183.

(p) *Liv.* IV. 12. 13. (q) *Cic.* pro dom. c. 5.

(s) *Suet. Aug.* c. 37. (s) *Tacit. Hist.* IV. 68.

C A P U T XII.

De Decemviris Legibus scribendis Consulari
Potestate.

I Nitio Reipublicæ paucae admodum leges Romæ fuerunt; sed regum arbitrio lites judicabantur; & quod illi iustum judicassent, pro lege erat (a). Denique cum paucae illæ leges solis patriciis essent notæ, consules plerumque libidinem & licentiam pro legibus habebant. Hoc cum plebs diutius ferre nec vellet, nec posset, A. U. 291. P. Terentius Arsa, tr. pl. legem promulgavit, ut quinqueviri scribendis de imperio consulari legibus crearentur; utique quod populus in se jus dedisset, eo consules uterentur, neve ipsi licentiam ac libidinem suam pro lege haberent (b). Sed assiduus inter patres & plebem contentio in A. U. 299. res est protracta; quo tandem anno ex Senatus consulto legati in Græciam missi sunt, qui Atheniensium leges a Draco- ne & Solone, aliarumque gentium ab aliis legumlatoribus latas describerent (c). Iis A. U. 302. reversis, cum omnes alii magistratus abdicassent, decemviri consulari potestate ad leges præscribendas ex patriciis creati sunt (d); qui primo quidem summa æquitate jus populo dixerunt, singuli decimo quoque die imperii insignia habentes. Tum etiam decem legum tabulas centuriatis comitiis pertulerunt æquissimas (e): ita ut universo populo summo opere placerent. Sed cum etiam duas tabulas reliquis adjici placuisset, in annum sequentem iterum Decemviri creati sunt: verum hi de libertate opprimenda, & imperio sibi retinendo conjurationem inierunt, & cum multa tyrannice admodum & impotenter gessissent, abdicare tandem sunt coacti (f), & in carcere, vel fuga perierunt. Leges tamen, quas tulerunt: ut erant æquissimæ, ita quoque sanctissimæ semper sunt.

(a) Dion. Hal. IV. 24. X. 1. Tacit. Ann. III. 26. Pompon. I. 2. §. 1. D. de orig. jur.

(b) Liv. III. 6.

(c) Ibid. 31. Vid. §. 19. Inst. de jur. nat. gens. & civ.

(d) Liv. III. 33. (e) Ibid. 34.

(f) Ibid. 34.

sunt habitæ. Et hæ sunt celebres illæ duodecim (g) tabulæ, juris publici privatique per orbem Romanum norma & fundamentum (*): easque ad tempora Ciceronis usque nobilior juvenis memoriæ mandabat (b), post quæ tempora jus prætorium introduci cœpit.

C A P U T XIII.

De Tribunis Militum Consulari Potestate, & quibusdam aliis.

§. I. De tribunis militum consulari potestate.

CUM tribuni plebis ingenti molimine communicandum esse cum plebe consulatum urgerent, & patres viderent se contentione pares amplius non futuros, nec tamen ipsum consulatum cum plebe communicatum vellent, ut specie saltem aliqua super plebejos eminerent, A. U. 309. Senatus-consulto, & decreto populi sancitum (a) est, ut pro consulibus tribuni militum tres ex patriciis, tres ex plebeiis crearentur, qui consulari potestate rem publicam gererent (b); eoque anno finito rursus ex Senatus consulto plebs rogaretur; *consulesne, an tribunos mallent?* quique magis placuissent, fierent. Tribuni autem militum consulari potestate sunt dicti, quia inter homines plebejos maxime eminebant illi, qui tribuni in castris fuissent. At primo illo anno tres dumtaxat ex patriciis creati sunt; iique paullo post, quod vitio creati esse dicerentur, abdicarunt, subiectis ipsis consulibus (c). Sequentibus annis consules iterum, vel tribuni militum creati sunt, prout vel plebs, vel patres contentionibus prævaluissent: & hoc obtinuit usque ad A. U. 387. quo primus de plebe consul factus est ille quem jam diximus, L. Sextius Sextinus Lateranus (d). Creati sunt primum tres, inde

E 2

de

(g) *Auf. Gryph. torn. 61.* (h) *Cic. de legib. II. 23.*(*) (*De his legg. omn. consule Tacit. Annal. III. 27.*)(a) *Liv. IV. 6.* (b) *Dion. Halic. XI. 60.*(c) *Liv. ibid. 7.*(d) *Liv. VI. 42. Tab. Cap.*

de quatuor, demum sex: octo vero numquam; licet id jam olim creditum sit. Vid. *Cl. Perizon. Animadv. hist. c. 2. p. 45. Rupert. ad Pompon. de orig. jur. II. 11.* ex nomine autem ipso apparet, eorum munus & insignia eadem quæ consulum fuisse.

§. II. De quibusdam aliis magistratibus.

Triumviros, vel *tresviros rei publicæ constituendæ*, (qui post trucidatum in senatu Julium Cæsarem, (*) fuerunt *M. Æmilius Lepidus*, *M. Antonius*, & *C. Julius Cæsar Octavianus*, qui postea *Augustus* est dictus) quidam etiam magistratibus extraordinariis accensent; sed verius est, eorum meram tyrannidem (c), non magistratum fuisse.

Fuerunt alii quoque magistratus extraordinarii minores; ut *quinqueviri mensarii* (f), qui curarent, ut æs alienum dissolveretur; *quinqueviri muris*, *turribusque reficiendis* (g); *duumviri navales* (h); *triumviri ædibus sacris reficiendis* (i), cet. Sed de iis idem dicendum, quod de similibus ordinariis diximus, scilicet nomine ipso munus eorum satis indicari. Hi autem omnes magistratus, licet minores, ex honoratissimis fere capiebantur, ut de duumviris navalibus videmus apud *Livium*, XL. 42. & de triumviris coloniæ deducendæ, *ibid.* c. 29. & 43. Atque ita *Pompejus M.* & *Piso* colonos *Capuam* deduxerunt (k): & antea *Iutacius Mutinam* (l). Sub imperatoribus etiam fuerunt *curatores Kalendarii*, qui foenus principibus debitum exigebant (m).

CA-

(*) (Nam & hic cum Pompejo & M. Crasso societatem ac triumviratum inierat. Vid. *Suet. Cæs. c. 19. Liv. Epist. CV. Flor. IV. 2. 12.* quæ respicit etiam *Lucan. I. 84. F. R.*)

(c) *Suet. Aug. c. 27. (Flor. IV. 7. 5. Liv. Epist. CXX)*

(f) *Liv. VII. 21.*

(g) *Id. XXV. 7. (h) Id. XIX. 30.*

(i) *Id. XXV. 7.*

(k) *Cic. post red. in sen. 11.*

(l) *Polyb. III. 40.*

(m) *Vid. omnino Cl. Noode de sen. II. 1.*

CAPUT XIV.

De Magistratibus Provincialibus, five de Proconsulibus, Proprætoribus, eorumque Legatis.

§. I. De nomine, & diversis proconsulum generibus.

Provincia (Græc. *ἰσαρχία*) (a) est regio, quam populus Romanus provicit (b) vel procul vicit (c); & quia talis provincie regendæ munus quotannis alicui imponebatur, hinc vox ea pro omni munere, five officio sumi cœpit; (d) ut consularis provincia dicitur obtigisse Verri, cum quæstor esset consulis Carbonis (e). Hi vero magistratus proconsules & proprætores sunt dicti, quibus aderant quæstores & legati.

Italiam autem proprie dictam hic honos est datus, ut numquam pars ejus in provincie formam redacta fuerit. Et hic obiter notandum, septem federati Belgii civitates non recte Latine provincias dici, quæ vox potius terris in Brabantia & Flandria, tum in aliis orbis partibus ordinum nostrorum imperio parentibus conveniat. Disputatur autem, an aliquis dicendus sit proconsul unica voce, an vero pro consule (f); sed ea res magni momenti non est, & utrumque apud probos auctores inveniri puto (g). Ante bellum Punicum secundum imperio proconsulari raro opus erat, quia scilicet magistratus urbani omnibus fere negotiis sufficiebant; at postea aucto imperio provincie extra ordinem mandari cœperunt, quod quatuor potissimum modis factum est. Primo, aliquando privatis imperium proconsulare mandabatur; quod primum contigit K. Fabio, & Sp. Furio A. U. 275. & ita postea P. Cornelio Scipioni (h), qui A. U. 542. nullo dum magistratu gesto, vigesimum quartum ætatis annum agens in Hispaniam cum imperio est mis-

E 3 : fus

(a) D. Luc. *As.* XXIII. 34. XV. 1.

(b) *Fest.* (c) *Id.* XIV. 3.

(d) *Ter. Phorm.* I. 2. 22. & ibi *Donat.*

(e) *Cic. in Verr.* I. 13.

(f) *Man. ad Cic. Fam.* I. 1. qui tō proconsul prebat.

(g) *Et ira Pigh. ad. a. u.* 275.

(h) *Dion. Hal.* IX. 16.

sus (i). Et huc etiam referendi sunt, qui sequentibus temporibus post aliquot annos, quam consulatum gesserant, in provincias mittebantur, & qui ex prætura imperium proconsulare acceperunt, ut M. Marcellus A. U. 538. (k, & A. U. 562. L. Æmilius (l).

Secundo, alicui quandoque ultra annum tempus provincia prorogabatur; quod primum factum est A. U. 427. in Q. Publilio Philone (m).

§. II. *De tertio & maxime usitato procons. genere.*

Sed tertio, usitatus proconsules dicebantur, qui post gestum in urbe consulatum in provincias mittebantur; de quibus exactius jam est dicendum.

A. U. 631. C. Sempronius Gracchus legem tulit, cum tribunus plebis esset, (vide omnino *Manus. ad Cic. Famil. l. n. 7. & Pigbii Annales ad b. a.*) quæ etiam deinceps observata fuit, ut senatus, (nam ad eum omnino hæc cura spectavit, licet tribuni plebis sæpe se ei negotio immiscerent) (n), ante comitia duas provincias consulares, & sex prætorias futuris magistratibus decerneret, quas designati inter se sortirentur, vel *compararent*. Sed tamen hæc provinciæ certæ non erant; verum pro re nata, & arbitrio senatus (o) eadem provincia aliquando consularis, aliquando prætoriana fuit (p). Etiam labente jam Republica aliquando contra leges plures provinciæ uni sunt datæ, & aliis (e. gr. Pompejo, Cæsari) (q), per plures annos imperium est prorogatum. Post hanc legem Semproniam itaque comitiis ad constituendos proconsules nihil opus erat; sed sub finem annui in urbe magistratus, consules, vel prætores legem ad populum curiatis comitiis ferebant de imperio militari obtinendo (r), sine qua lege bellum administrare non poterant (s). Distinguendum

(i) *Liv. XXVI. 12.* (k) *Liv. XXIII. 30.*

(l) *Plul. eius vi. p. m. 236. (Liv. XXXVII. 2. pr.)*

(m) *Id. VIII. 26.*

(n) *Cic. or. de prov. consular. 1.*

(o) *Vid. senatus auctoritatem apud Cælium ad Cic. epist. 2. & omn. Manus. ad Cæl.*

(p) *Id. 7. Id. de prov. cons. 7.*

(q) *Suet. Jul. c. 25.* (r) *Liv. X. 32.*

(s) *Vid. super sect. 1. c. 6. §. 2.*

dum enim hic est inter *imperium & potestatem*: nam *potestatem* habere dicitur, quicumque a populo negotio alicui praefectus est: *imperium* vero is tantum, cui a populo (*) nominatum eligendi potestas data est. Imperium autem mandari solebat dictatori, consuli, praetori; & aliquando, ut hic videmus, privatis: proconsules enim proprie magistratus non erant (1), sed tantum cum potestate, & si levis accessisset, cum imperio esse dicebantur: ideoque nec auspicia habebant, nec triumphus facile ipsis decernebatur, praesertim si ex privatis in provincias ivissent (u), quod tamen perpetuum non fuisse, ex Pompejo Magno patet, qui eques Rom iterum triumphavit (x).

Postquam provinciae ita praesidibus suis obvenissent, vel potius ante, quam eas fortiti essent, ne ita locus odio vel gratiae daretur (y, senatus-consulto ornantur (z), hoc est, earum latitudo, magnitudo exercitus, stipendium, viaticum, comitatus, sive cohors (a), (in qua erant legati, tribuni, praefecti, centuriones, ministri, contubernales) (b) decernebantur: ornare enim saepe nihil aliud est, quam instruere (c). Contubernales autem proprie dicebantur adolescentes primarii, qui cum praesidibus ibant, ut sub eorum quasi oculis militiae aliorumque munerum rudimenta discerent (d). In ea cohorte praeterea erant amici imperatoris, iique varii gradus, ita ut vel primae, vel secundae, vel tertiae admissionis dicerentur (e), quos Galli hodie dicerent *du grand & du petit coucher, ou lever*; qui scilicet ita familiares sunt praesidi, vel principi suo, ut ipsi cubitum eunti, vel lecto exsurgenti adsint: olim etiam comites sunt dicti (f). Post haec proconsul, sacris in capitolio rite per-

E 4

actis,

(*) (Fest. cum imperio cet.)

(1) Aperiit Liv. XXVIII. 38. Vid. omn. Spanh. de us. & prest. numism. diff. X. p. 175.

(u) Val. Max. II. 8. 5. (x) Cic. pro leg. Man. c. 21.

(y) Vid. exempl. apud Liv. XXXIII. 43.

(z) Cic. Agrar. II. 13. (a) Tac. An. VI. 9. & ibid. Lips.

(b) Svet. Jul. c. 2.

(c) Cic. in Verr. IV. 10. & saepe alibi.

(d) Cic. pro Cael. c. 30. Id. pro Planc. c. 11. Tacit. Agric. 6. 7.

(e) Senec. de benef. VI. 11. Svet. Vesp. c. 14.

(f) L. 4. D. de off. assessor. L. 16. de off. praef.

affis, *paludatus* (hoc est, *paludamento*, quæ vestis erat imperatoria (g), (*indutus*) in provincias proficiscebatur (h), lictoribus cum fascibus & securibus adsumtis, & amicis aliquanto spatio extra urbem eos deducenribus (i).

§. III. *Proconsulum in provincia munus*

In provinciis hi magistratus, ut jam vidimus, habebant *imperium & potestatem*; illud militiam, hæc jurisdictionem & cognitionem spectabat: hanc autem ut exercerent, plerumque paullo post, quam in provinciam venerant, conventum provincialium in civitatem aliquam indicebant (k; vel ipsi provinciarum civitates juri dicundo obibant (l), idque *forum agere* proprie dicebatur (m). Ius porro dicebant, (honestioribus quibusdam provincialibus in iudicium adscitis) (n), ex legibus, quas imperator, quum primum regionem illam in provinciam formam redegit, ex decem plerumque legatorum (o) sententia ei imposuerat; vel ex iis, quæ postea de ea provincia in urbe latae erant; vel denique ex suis *edictis* (p); quæ, quia plerumque ex edicto prætoris urbani sumebantur, *translatia* dicebantur (q), & sæpius edictis urbicis erant similia (r): licet tamen multa, quæ olim singulari jure in urbe recepta erant, ad provincias non porrigerentur (s). Habebant præterea curationem omnium rerum, quæ ad provinciarum administrationem spectabant: ubi etiam omnia ad imaginem administrationis urbanæ fieri solebant (t).

§. IV. *Reditus ex provincia.*

Finito annuo munere, (annus autem ille putabatur a tempore; quo provinciam ingressi essent,

(g) *Juv. Sat. VI. 400. Cic. Verr. V. 11.*

(h) *Diarium vetus apud Pigh. ad a. u. 585.*

(i) *Liv. XLII. 40. Cic. in Pis. c. 11.*

(k) *Cic. Famil. III. 8. (l) Svet. Jul. c. 7.*

(m) *Cic. ib. 6. Att. II. 16. 17. (n) Cic. Verr. II. 20.*

(o) *Liv. XXXIII. 24. Cic. Verr. II. 35.*

(p) *Quorum exempla exstant apud Cic. ad Att. VI. 1.*

(q) *L. 9. §. 3. D. de off. procons. (ubi tamen hujus vocabuli nulla mentio. Sed vide Briss. de verbor. quæ ad ius pertinent sen.)*

(r) *Vid. Menard. not. ad Cic. in Verr. II. 43.*

(s) *Needs Obs. II. 5. (t) Cic. Fag. X. 32.*

sent, non a tempore profectionis ex urbe) (u), proconsul successori, si advenerat, provinciam & exercitum tradebat; & intra triginta dies juxta legem *Corneliam* (x) provincia decedebat; postquam (quod lege *Julia* cautum erat) (y) rationes provinciae apud duas ejus civitates deposuisset: quod si successor ejus nondum advenisset, tamen decedebat, legato, vel quaestore suo (z) (quod frequentius erat, quia quaestor erat magistratus P. R. (a)) cum potestate in provincia relicto. Cum Romam redisset proconsul, privatus urbem ingrediebatur, nisi triumphum peteret; tum enim urbem non intrabat, sed senatui extra urbem in aedem *Bellone*, (vel etiam aliquando aliam) (b), evocato res suas gestas exponebat: & si triumphum impetrasset (c), donec eum egisset, imperium, lege ea de re ad populum lata, retinebat (d), & interea ad urbem esse dicebatur (e). Inde rationes provinciae gestae ad aërium referebat; ut & *beneficiarios* (f), sive eos, quos testimonio suo ob negotium aliquod in provincia bene gestum honoratos volebat: & hoc intra triginta dies post rationes relatas debebat fieri (g). Si provinciam bene rexissent proconsules, magnos honores a sociis consequiebantur, statuas, (ad quas improbi prætores etiam pecuniam exigebant) (h), fana (i), dies festos (k), &c. quemadmodum e. g. *Luculleæ* festum in honorem *Luculli* apud *Cyzicenos* celebratum legimus (l), & *Marcelleæ* in honorem *Marcelli* *Syracusis* (m): sin secus, judiciis repetundarum, peculatus, aliisque accusari poterant.

E §

§. V.

(u) *Id.* ad *Ar.* V. 14. 15. 21. (x) *Cic.* *Fam.* I. III. 6.

(y) *Cic.* *Famil.* V. 10. & not. ad II. 17.

(z) *Ibid.* II. 18. (a) *Ibid.* 15. 18 & ad *Att.* VI. 6.

(b) *Liv.* XXXVIII. 44. (c) *Id.* XXXIX. 4.

(d) *Cic.* ad *Att.* IV. 16. *Liv.* XLV. 35.

(e) *Cic.* ad *Att.* VII. 16. *Phil.* III. 10. 11.

(f) *Cic.* pro *Arch.* c. 5. & *Famil.* V. 20.

(g) *Cic.* I. prox. d. (h) *Cic.* in *Verr.* II. 11. 10.

(i) *Cic.* *Famil.* III. 7. & omn. ad *Attic.* V. 21.

(k) *Ascov.* ad *Cic.* in *Verr.* II. 10.

(l) *Plut.* *Lucull.* p. m. 505.

(m) *Cic.* in *Verr.* II. 11. De divinis process. humoribus

Memor. acad. litt. Paris. 1790. II. p. 450.)

S. V. De *proprætoribus*.

Omnia, quæ de proconsulibus dicta sunt, etiam de *proprætoribus* dicta esse oportet intelligi; inter quos nulla fuit differentia, nisi quod illi duodecim, hi sex tantum lictoribus uterentur; tum quod proconsulis exercitus, cohors &c. fere ampliora essent: immo qui ex prætura in provincias mittebantur, aliquando proconsules dicti sunt (n); & rursus *proprætore*s qui ex consulatu: quin quæstores in provincia relictis proconsules quandoque dicuntur (o). Aliquando denique etiam quæstor *proprætore* in provinciam missus legitur, ut *Piso* apud *Sallustium Catilin.* c. 19. cui adde eumd. in *Jugurth.* c. 111. edit. *Jes. Vuasse*, & *Cato* in *Cyprum* (p).

S. VI. *Ordinatio provinciarum ab Augusto instituta.*

Quarum proconsulum genus ab Augusto imperatore institutum est: is enim totum orbem Romanum in duas partes divisit, & provincias quidem validiores, & quæ hosti patebant (q) magis, sibi retinuit; pacatioribus vero senatui populoque tribuit; eo consilio, ut ita omnes regiones & omne imperii robur penes se essent; licet specie populum exercituum onere levandi. Prima hæc divisio talis fere fuit (r): *senatoriae* & *populares provinciae* erant *Africa*, *Numidia*, *Asia*, & cum *Epiro* *Græcia*, *Dalmatia*, *Macedonia*, *Sicilia*, *Creta*, *Cyrene*, *Bitynia* cum *Ponto* finitima, *Sardinia*, atque *Hispania Bætica*. *Imperatorias* provincias constituit hæc, *Hispania* quod reliquum erat, ut *Tarraconensem* & *Lusitaniam*, tum omnem *Galliam*, *Narbonensem* scilicet, *Lugdunensem*, *Aquitanicam*, & *Celticam*, cum iis populis, qui eorum coloni essent: item *Cælesyriam*, *Phœniciam*,
Ci-

(n) *Fr. Fabric. ad Cic. pro Ligar. c. 1. Svet. Aug. c. 3.*(o) *Manut. ad Cic. Famil. II. 17.*(p) *Vel. I. I. 45. ubi male Heins. & Burmann. legunt. quæstorius.*(q) *Svet. Aug. c. 47.*(r) *Dio. lib. LIII. ad A. U. 724.*

Ciliciam, Cyprum, Ægyptum; quibus postea ad-
huc aliæ accesserunt. Sed tamen sæpe regionum
istarum conditio mutata est, ita ut, quæ antea
senatoriæ provinciæ fuissent, deinde essent impe-
ratoriæ: & rursus vice versa (s). Ad provincias
senatorias regendas a senatu sortito mittebantur,
qui *proconsules* dicti sunt (t), licet aliquando præ-
torii tantum essent, (vid. Ez. Spanii de us. &
præst. numism. diff. XIII. p. 59: sequi) qui autem
in Cæsaris provincias mittebantur, *legati consula-
res* (u); vel simpliciter *consulares*; item *legati
Cæsaris pro consule* (x), vel *pro prætore diceban-
tur*: & aliquando etiam *præsides* (y); vel *procura-
tores*; præsertim si ex privatis missi essent. His
quidem, ut gladium & habitum militare gere-
rent, & militem capite plectere possent (z), con-
cessit Augustus; quæ omnia proconsulibus ademit
(a). Proconsules anno, legatos suos quamdiu ipse
iussisset, provinciis præesse voluit: illis, ne de-
lectum militare habere, vel pecuniam extraor-
dinariam cogere possent, interdixit: (quamquam
delectus nec libera republica, nisi speciali permis-
su iis concessus videatur) (b), tum constituit, ut
successore misso statim provincia decederent. Ve-
tuit quoque, ne quis ante quintum annum post
gestum magistratum urbanum provinciam sortire-
tur. A præsidibus etiam multum differebant *pro-
curatores Cæsaris*, qui *curatores* quoque, & *ratio-
nales Cæsaris* (c) dicebantur: & res fisci dumtaxat
curabant (d), & aliquando etiam legatus & procu-
rator in eadem provincia, ille jurisdictionem, hic
vestigalia curabat (e). De quæstoribus provincia-
libus jam supra c. 8 hujus sectionis diximus.

§ VII. De legatis.

Proconsulibus & proprætoribus aderant *legati*,
vel a senatu dati (f), vel senatus permisso ab
E 6 ipfis

(s) Vid. ann. Lips. ad Tacit. l. 76.

(t) Salmas. ad Suet. Aug. c. 47.

(u) Strab. III. p. 185.

(x) L. 20. D. de offic. præf.

(y) L. 1 D. eod. (z) l. 6. §. 2. D. off. præf.

(a) Dio lib. LIII. (b) Cic. Famil. XV. 1.

(c) Lamprid. Alex. Sev. c. 45.

(d) Tac. Agric. c. 15.

(e) Ill. Bynkersh. Obs. jur. Rom. II. 20. seqq.

(f) Cic. Vatin. c. 19.

ipsis proconsulibus adsciti (g) qui tum aliquem *se-*
bi legare dicebantur (h); vel denique lege extra
ordinem constituti. Numerus eorum minimum
erat ternarius (i): qui pro dignitate præsidis, &
magnitudine provinciae sæpe augebatur (k). Mu-
nus legatorum erat, ut quasi vicarii quidam sui
præsidis essent, eumque omni ratione, qua ope-
ra, qua consilio juvarent: tum privatarum caus-
arum cognitionem mandata jurisdictione habebant
(l), publicas vero quaestiones ipse proconsul exer-
cere debebat (m): nec etiam legati animadver-
sionem habebant, nisi proconsul a provincia abes-
set: unde fiduciarium tantum operam obtinere di-
cuntur (n). Aliquando etiam legati (o) sine præ-
fide provincias, pacatas scilicet, populi Romani
nomine obtinebant (p). Munus hoc honoratum
valde habebatur (q); & sæpe consulares (r) & præ-
torii eo functi leguntur: quin lictoribus quoque &
fascibus legati, aliquando certe, utebantur. (s).

§. VIII. *De legationibus liberis.*

Senatores, qui negotium aliquod privatum
(unde tales reipublicae causa abesse non censentur)
(t) in provinciis gerendum habebant, ali-
quando *liberam legationem* a senatu impetrabant
(u), hoc est, *legati nomine & insignibus orna-*
bantur, ut ita honoratiores apud exterarum nationes
essent (x), & ut facilius negotia sua perficere
possent; quemadmodum exemplum talis legatio-
nis, voti solvendi causa susceptae, habemus apud
Ciceronem *ad Att. IV. 2. XV. 8. & 12.* Sed cum
multi facilitate senatus hac in re abuterentur,
atque

(g) Cic. Fam. XIII. 15. & Manut. ib. ad l. 7. Cic. in
Verr. I. 17. (h) Fam. VI. 6.

(i) Sigon. de ant. jur. prov. II. 2.

(k) Cic. Philipp. II. 13. (l) Cic. pro Flacc. c. 21.

(m) L. 1. pr. D. de off. ej. cui mand. est jur.

(n) Cas. de bell. civ. II. 17. & III. 51. Vid. & L. 1. §.
1. D. de off. ejus, cui mand. est jur.

(o) d. L. 1. §. 1. (p) Cic. de prov. cons. 3.

(q) Cic. in Varin. c. 15. qui locus visu dignus est.

(r) Liv. XXXVII. 10.

(s) Cic. Famil. XII. 30. Vid. & Liv. XXIX. 9. & Cic.
Fam. XII. 21. (t) L. 14. D. de legatione.

(u) Cic. Famil. XII. 1. & XII. 21.

(x) Val. Max. V. 3. ex 3.

atque ita sociis sumptui onerique essent, Cicero (γ) in consulatu suo, cum rem plane tollere non posset, tempus minuit, & ex indefinito annuum fecit: quod tamen postea ex lege Julia rursus quinquennale factum fuisse videtur (z).

CAPUT XV.

De Ministris Magistratuum.

§. I. De scribis.

INter ministros magistratuum primo loco erant *scribæ*, qui singulis magistratibus apparebant, ut rationes publicas in tabula referrent, & leges actaque omnia perscriberent; quique id munus exercebant, *scriptum facere* dicebantur (a). De nominabantur autem scribæ a magistratibus, quibus apparebant (b), ita ut *questoris*, *adilicii*, (*scriba librarius adiliam curatum* est apud Grut. p. 94. n. 11.) *pretoris*, & sic porro dicerentur: erantque in decurias divisi: unde *decuriam emere* dicit Cicero in Verr. III. 79. pro *emere munus scribæ*. Munus eorum non nimis honorificum erat; sed tamen ingenui plerumque eo fungebantur, rarius libertini: (*) immo *bonestus eorum* ordo ibidem Cicero dicitur: vid. eund. de legib. III. c. ult. & adeo demum se extulerant, ut *Caeso* in quaestura eorum audaciam reprimere coactus fuerit (c): sed certum tamen est, eorum munus apud Græcos multo honorificentius, quam apud Romanos, fuisse (d).

§. II.

(γ) Ipse de legib. III. 8.

(z) Cic. ad Attic. XV. 21.

(a) Liv. IX. 46. Piso apud Gell. VI. 6.

(b) Sigon. de antiqu. iur. civ. Rom. II. c.

(*) Eos a servili comitatu distinguit Livius, XXXVIII.

51. s. sed quod servos publicos aliquando scribarum munia obisse ait Pignorius, p. 61. dubito, an satis evincat I. 3. C. de serv. veip. manumit. Belgice dixeris eos *staafschryvers*, *boekhouders*: as *barbara voce klerken* audimus.)

(c) Plut. Cat. Min. p. m. 766.

(d) Nepos Eumen. c. 2.

§. II. De accensis.

Accensi (*Stads-boden of dear-vaudders*) dicti sunt ab *acciendo*: hi populum ad concionem, & jus poscentes in iudicium ad prætorem *accibant*; silentium indicebant; consuli eo mense, quo fasces non habebat, præbant (e); erantque fere ex libertis.

§. III. De præconibus.

Præcones etiam in decurias divisi erant: eorum vero usus erat multiplex: scilicet primo in *sacris*, ut silentium indicerent, & verbis male ominatis parcere juberent (f), unde apud Græcos *ἱερονόμοι* sunt dicti (g), quasi *sacros præcones* dicas: eoque alludit D. Paulus, 1. Tim. II. 7. 2. Tim. I. 1. Secundo, interveniebant præcones in *auctionibus* (h), ut bona venalia proclamarent, & pretia oblata renunciarent: qui autem in auctionibus publicis emebant, *secleros* dicebantur (i); immo ipsa *auctio sectio* appellatur apud Cic. Philip. II. 26. 29. &c. Tertio, in concionibus, ut *audientiam facerent* (k). Quarto, in *comitiis* (l), ut populum ad suffragia citarent, & magistratus designatos renunciarent. Quinto, in *legibus ferendis*, ut eas subjiciente scriba populo recitarent. Sexto, in *iudiciis*, ut reos, accusatores, testes citarent, instrumenta prælegerent. Septimo denique, in *senatur*, ut litteras ad eum missas, aliaque recitarent. Eorum autem ars admodum erat lucrosa (m), erantque plerumque liberi (*). His affines fuerunt

COA-

(e) Liv. III. 33. (f) Infra sect. IV. c. 3. §. 6.

(g) Homer. *Iliad.* IX. 170. (*καὶ οὐκ ἔστιν ἱερονόμος* invenit; neque enim alteram vocem reciperet versus.) Athen. IV. p. 149.(h) Plaut. *Men.* V. 9. 93. (De *formulis* subbustare, subjicere *hastæ*, vidi Briffon. VI.)(i) Flor. II. 6. (48.) & Cic. pro S. Rosc. c. 29. 33. 36. &c. (k) Plaut. *Poen.* prol. 2.

(l) Cic. in Verr. V. 15.

(m) Martial. V. 57. VI. 8. Juven. VII. 6.

(*) Immo ex antiqua lege apud Briffon. de *formulis*, p. 340. *cives Romani esse debebant, quod etiam clares ex Martialis, II. 66.*

coactores, qui rerum in auctionibus venditarum pretia exigebant (n). Sed fuerunt etiam *coactores publicanorum ministri*, qui pecunias publicas *cogebant* (o).

§. IV. De Lictoribus.

Lictorum origo a Romulo fuit; exemplum rei ab Etruscis. Dicti sunt, juxta (p) plerisque, a *ligando* (q); & magistratibus majoribus, exceptis censoribus, apparebant; primo, *praundo* cum fascibus virgarum, (unde Græce *παβδῆχος*) & securibus, de qua re jam satis dictum est; secundo, *submovendo* (r) obvios, (*τῶ ἀνασέλλειν*) (s), ut locum magistratibus facerent, formula sequente: *si vobis videtur, discedite Quirites*; unde tribunorum plebis accensus id facere non poterat, quia illi non omnium, sed plebis tantum magistratus erant (t); tertio, *animadvertendo*, ut debitus honos iis redderetur (u). Damnatos etiam jubente magistratu hac vel simili formula: *Illictor, adde virgas reo, & in eum lege age* (x), virgis cadebant, & securi percutiebant (y): erantque fere ex ima plebe, sed tamen libera, & sæpe liberti illius, cui apparebant (z). Itaque diversi erant lictores a servis publicis, de quibus existat senatus consultum apud Frontin. de aqueduct. L. II. n. 1658. in Theff. Grav. T. IV. (Adde Pignor. & T. Popmam de servis publicis) Adparitores autem eorum similes fuisse credo, quos nostri majores *vaard gel ders* dixere: quique hodie Amstelodami ac Lugduni *stoepen*, & Rotterodami *bellebardiers* vocantur, & magistratibus a custodia corporis sunt.

§. V. De viatoribus.

Viatores, qui proprie ædilium & tribunorum plebis erant ministri, ita sunt dicti, quia frequens

(n) Cic. pro Cluent. c. 64. Horat. Serm. I. 6.

(o) Grav. ad Cic. pro Rab. Post. c. 41. Inscript. apud Grut. p. 636 n. 5. 6. p. 617. n. 1.

(p) Plut. Rom. p. m. 34.

(q) Non. I. p. 80. edit. Plant. 1563.

(r) Liv. VIII. 33. Horat. Od. II. 16.

(s) Dion. Hal. X. 59. (t) Liv. II. 56.

(u) Id. XXIV. 44. (x) Id. XXVI. 16.

(y) Id. II. 5. Nonius l. prox. d. (adde Liv. I. 25. II. 5. & VIII. 7.) (z) Cic. in Verr. I. 26.

quens eorum ab urbe in agros *via* erat (a), cum proceres illi prisca, quos arcessebant, plerumque ruri degerent (b); agriculturæ enim studiosissimi erant Romani veteres (c).

§. VI. De carnifice.

Carnifex fuit, qui servos, vel infimæ fortis homines gravioribus pœnis damnatos supplicio afficiebat: servi enim & liberti diverso ab ingenuis supplicio afficiebantur (d). Erat autem tanto contemptui, ut extra urbem habitare cogeretur (e): quod etiam apud Græcos obtinuit (f); immo apud Rhodios urbem numquam ingrediebatur (g) carnifex.

(a) Colamell. *Præf.* 1. *Fest.* hac voc. (Inscriptio quadam apud Gruter. p. 258. habet: *Viatores qui Cesarib. & cos. & pr. appartent.*)

(b) Cic. *de senect.* c. 10.

(c) Juven. *X.* 86. *Sen. de prov. c.* 3. (Cives Romani erant, ut jubebat lex vetus apud Briffon. *de formul. lib. II.*)

(d) Tac. *Annal.* III. 50. & XV. 60.

(e) Plaut. *Pseud.* 1. 3. 98. Cic. *pro Rabir. perd. reo, c.* 50.

(f) Pollux, *Onom.* IX. 1. f.

(g) Meurs. *Rhod.* I. 21. (& Falster. *Amœnis. philol. æon.* I. p. 155.)

SECTIO TERTIA

DE JUDICIIS.

CAPUT I.

De Judictis.

Judicia sunt vel privata, vel publica: privata judicia sunt controversiarum de rebus privatis legitima discussiones, cognitiones, & definitiones. Eorum porro ratio hæc erat.

§. I. De citatione.

Si domi inter amicos lis componi non potuisset, (quod tamen plerumque tentabatur) (a) die postulationum petitor (*) adversarium in jus vocabat, hoc est, rogabat, ut se ad prætorem sequeretur. Si sequi nollet, ex legibus XII. tabularum obtorto collo eum in judicium rapere poterat (b); si antea præsentem aliquem antestatus esset (c), hoc est, sestem advocasset (d); quod fiebat tacta ejus auricula (e), quia ima auris memoriæ sedes habebatur (f). Sed postea edicto prætoris cautum fuit, ut, si quis in jus vocatus non iret, fatisdaret fore, ut se in jure sisteret (g). Si reus satis, vel cautum non dedisset, post antestationem in jus ducebatur ad prætorem postulationibus sedentem; alioquin in carcerem, ubi servaretur in sequentem postulationis diem in jure sistendi causa (h). Quod si quis domi suæ latitaret, extrahere quidem eum inde non licebat (i), quia sua domus.

(a) Cic. pro Quint. c. 5. & 11. Et ibi not. Id. pro Cæc. c. 2.

(*) (Qui ambo olim rei sunt dicti. Vid. Synonyma nostra.)

(b) Plaut. Pæn. III. 5. 45. (c) Horat. Serm. I. 9. 79.

(d) Plaut. Pers. IV. 9. 50. Curs. V. 2. 11. Pæn. V. 4. 59.

(e) Hor. d. l. 77. Plaut. Curs. V. 2. 23. seq.

(f) Servius ad Virg. Ecl. VI. 3.

(g) Tit. D. si quis in jus voc. non irr.

(h) Plaut. Pers. II. 4. 18. Noodt observ. II. 10.

(i) L. 12. & 21. D. de in jus voc. Cic. pro dom. 42.

domus tutissimum cuique retugium atque receptaculum est; verum edicto prætoris, quod ad ædes rei cum testatione affigebatur, citatus fuit: & si tertia citatione, (fiebant citationes decem diebus inter singulas interpositis) (k), reus non paruisset prætoris decreto bona ejus possideri, proscribi, & distrahi jubebantur l. Si reus in iudicium venisset, actor *edebat actionem* (m), hoc est, *declarabat, qua actione uti, & qua ex causa agere vellent*; nam sæpe plures actiones in unam causam concurrebant; ut e. g. in causa furti aliquis poterat acere rei vindicatione, vel conditione furtiva, vel denique ad poenam dupli in furto nec manifesto vel quadrupli in furto manifesto (n); ei, qui domo sua prohibitus fuerat, actio iniuriarum, & alia de vi illata competeat: & sic in aliis. Tum actor a prætore *actionem*, sive *iudicium postulabat*, hoc est, *petebat, ut sibi in adversarium liceret intendere* (o); reus vero *postulabat advocatum*. His impetratis actor certa formula *vades petebat*, fore, ut reus certo die, (qui plerumque perendinus erat), se iudicio sifteret; isque reum *vadari* dicebatur (p), reus contra dicebatur *vadimonium promittere* (q); & si non adesset, *vadimonium deferere* (r). Tertio inde die, nisi *transactum esset* (s), prætor litigatores citari jubebat, quique non adfuisset, (nisi *causa* (t) *sonica* fuisset impeditus), causa cadebat (u).

§. II. De intentione actionis.

Si uterque adesset, *actionem suam actor intendebat* certa formula conceptam; singulæ enim actionum intentiones propriis suis formulis erant inclusæ, a quibus nec latum unguem recedere licebat (x), nec vel uno nummo e. gr. plus petere (y).

- (k) L. 68. seq. D. de iudic. (l) Sigon. de iudic. l. 18.
 (m) L. 1. §. 1. D. de edict. Prætor. l. 1. §. 8.
 (n) §. 5. Inst. de oblig. que ex del. nasc.
 (o) L. 1. §. 1. D. de postul. L. 4. §. 2. D. de damn. infest.
 (p) Hor. Serm. I. 9. 36. Plaut. Curc. I. 3. 5.
 (q) Gell. VII. 1. (r) Cic. pro Quir. c. 14. 16. &c.
 (s) Quid sit transigere vid. L. 1. D. de transact.
 (t) Tor. tit. D. si quis caus. in iud. sist.
 (u) Suet. Cai. c. 39. Horat. Serm. l. 9. 36.
 (x) Suet. Claud. c. 14.

(y); easque composuisse dicebatur *Cn. Flavius* scriba primum, mox ædilis curulis A.U. 449. (z): (a) sed eas formulas prudenter sustulit imperator Constantinus L. 1. C. de form. & imp. act. subl. Concepta actionis intentione, actor *judicium* sive *judicem* in eam a prætore postulabat: si *judicem*, aut eum, qui proprie *judex* dictus est, aut *arbitrum*, si *judicium*; aut *recuperatores*, aut *centumviros*. *Judex*, quia ex albo (b) prætoris dabatur (c), cognovit omnis generis causas, sed leviores; nec a formula judicii vel tantillum, ut dixi, ei licebat discedere (d). (Judex inter partes *sedere* dicitur Phædr. Fab. I., 10. Gell. XIII., 2. p. 643. ubi vid. Gronov.) *Arbiter* cognoscebat de iis causis, quæ *bonæ fidei* (e) & *arbitrariæ* dicuntur: & in arbitriis aliquando pecunia deponebatur, quæ dicebatur *compromissum* (f). *Recuperatores* dicti sunt, qui de rebus privatis *recipiendis*, reddendisque cognoscebant, & in controversiis de facto tantum dabantur, ut in injuriis (g), &c.

§. III. De centumviris.

De *centumviris* paullo latius est dicendum. Hi fuerunt creati terni ex singulis tribubus, ita ut re vera centum & quinque numero essent, qui in causis gravioribus, & quæ non facti sed juris erant, (præcipue in hæreditatis petitione, causa inofficiosi testamenti (h), & similibus) (i), judicia faciebant. Hæc autem centumviralia judicia nec privatis, nec publicis judiciis erant similia, vid. *Græv. Pref. ad tom. II. Thes. antiquit. Rom.* sed propriam quamdam sibi formam habebant:

(y) *Plau. Mos.* III. 1. 117.

(z) *Liv.* IX. 46. L. 2. §. 7. D. de orig. jur. §. 7.

(a) *Cic. ad Attic.* VI. 1. pro Mur. c. 11. & de orat. I. 41.

(b) *Cujus meminit Senec. de benef.* III. 7.

(c) *Gell.* XIII. 8.

(d) *Sen. de clem.* II. 3. & *epist.* 48.

(e) §. 10. seq. *Iust. de act.* Vid. omnino *Cic. pro Q. Rosc. Com.* 4.

(f) *Cic. ibid.* & in *Vorr.*

(g) *Gell.* XX. 1. *Horom. ad Cic. pro Cacin.* c. 1.

(h) L. 13. D. de inoffic. testam. (De centumviralium causarum profanatione &c. malea conqueritur P. Ep. II. 34.)

(i) *Cic. de Or.* I. 38.

bant : ac præterea centumviri in tribunalibus sedebant (k), cum aliis iudices subselliis dumtaxat uterentur (*); nec ab iis appellari poterat (l), quia totius populi hic confessus quodammodo consilium erat. Videntur creati centumviri circa a. u. 513. quando primum triginta quinque tribuum numerus expletus est, & facit eo L. 2. §. 29. D. de or. jur. At post Augustum hæc judicia magis frequentari coeperunt (m), & centum ac octoginta ordinario iudices conscripti sunt, & in quatuor consilia, sive tribunalia divisi (n). Hi prætoris denunciante a decemviris filitibus judicandis (o) cogebantur, qui inter minores magistratus, & in consilio prætoris erant; ac etiam centumviris quodammodo præerant : erant autem quinque senatores, & quinque equites Romani (p). Præsidebat huic iudicio prætor urbanus medius, ut videtur, inter quatuor consilia; sed causæ leviores in duplici tantum consilio aliquando agebantur, ita ut uno tempore duæ diversæ causæ agi possent (q). Conveniebant centumviri in Basilicis, quæ fuerunt ædificia splendida; ubi deposita erat hasta (r), signum jurisdictionis : unde hastæ iudicium pro centumvirali dicitur (s) : & hastam cogere dicebantur decemviri; quemadmodum iudicium cogere dicuntur, qui iudicio præsumt (t).

§. IV. De forma iudicii.

Iudex, ut arbiter, a reo probari debebat, ac tum iudex convenire dicebatur (u) : & iudicio quoque centumvirali uterque, tam actor, quam reus, subscribere (x) debebat, ut ita in illud consensisse eos

(k) L. 76. pr. D. de legat. 2.

(*) (Gell. XIV. 2. ubi vid. Gronov.)

(l) Siccama de iud. centumvir. l. 6. Svet. Domit. c. 1.

(m) Dial. de cl. or. c. 38.

(n) Plin. Ep. I. 18. IV. 24. VI. 33. Quintil. XII. 1.

(o) Lucan. ad Pison. 41.

(p) Nood. de jurisd. l. 12.

(q) Vid. omn. Plin. Ep. II. 14.

(r) L. 2. §. 29. D. de or. jur. Svet. Aug. c. 36. Martial. VII. 62. (s) Val. Max. VII. 2. 10.

(t) Val. Max. IX. 12. 7. Noods de jurisd. l. 12.

(u) Val. Max. II. 2. Cio. pro Cluent. c. 41.

(x) Plin. Epist. V. 1.

eos appareret. Judex porro ille dabatur (y), qui nec legibus, nec natura, nec moribus, quo minus judex esset, prohiberetur: & in ea verba dabatur, quibus postulatus erat. Tum interponebantur *satisfactiones* iudicatum solvi, & rem ratam haberi. Prior præstabatur a procuratore rei, absente reo (z), vel ab ipso reo, si præsens esset, in iudicio, vel extra iudicium, procuratorem suum confirmante (a). Hujus satisfactionis tres erant clausulæ (b), nempe de *re iudicata soluenda*; de *re defendenda*, hoc est, iudicio fisci; & de *dolo malo*. Sed in propria persona conventus reus satisfactione non gravabatur (c): at de exitu litis expectando vel juratoriam cautionem, vel nudam promissionem, vel satisfactionem pro qualitate personæ suæ dare compellebatur. *Rem ratam haberi*, satisfactionem præstare debebat procurator actoris (d), de cuius mandato aliqua ex parte dubitabatur (e): vel, si mandatum exhibere non cogeretur, quales erant personæ conjunctæ actori (f). Hujusque rei ratio erat, ne iudicia fierent elusoria, atque ita dominus de eadem re iterum experiri cogeretur. Tum etiam actor eum, unde petebatur, sponcione provocabat, *ni ita esset*: & pecunia, quæ deponebatur, dicebatur *sacramentum* (g).

Deinde fiebat *litis contestatio*; quæ nihil aliud est, quam *rei controversæ apud iudicem ex utraque parte testato facta narratio* (h): & iudicium demum a lite contestata incipere dicitur; unde ante iudicium conceptum, & ante litem contestatam idem valent (i). Post litem contestatam uterque litigator denunciabat alteri in diem tertium, sive *perendinum* (k), unde *comperendinatio* est dicta, quæ eadem *condictio* (l). Eo die iudicium fiebat; nisi

(y) L. 11. §. 2. D. de iudic.

(z) §. 5. Inst. de satisfd.

(a) §. 4. Inst. eod.

(b) L. 6. D. iudicatur. sol.

(c) §. 2. Inst. de satisfd.

(d) §. 4. Inst. h. t. Mem. argum. in orat. Cic. pro Quint.

(e) L. 1. C. de proc. (f) d. §. 3. Inst. h. t.

(g) Vales. ad Liv. III. 57. Varr. de ling. Lat. IV. 4.

(h) L. un. C. de lit. cons. (i) Noodæ de iurisd. l. 151.

(k) Asem. ad 1. in Verr. 6. 9.

(l) Fest. hæc voc.

nisi iudex aut alter litigantium morbo fontico (m) impeditus abesset; tum enim dies diffiniebatur (n). Si alter litigatorum non venisset, neque morbum excusasset, prætor in eum edictum peremptorium (o) dabat; ad quod non post tria, sed post duo edicta ventum est (p). Si uterque venisset, iudex primo jurabat, se e lege judicaturum: & mox uterque litigatorum ejus jussu iurandum calumnie (q) præstabat, hoc est, jurabat, se non frustrandi, aut vexandi causa litem suscipere (r): calumniari enim proprie est, quod Galli hodie dicunt, *cbicaner* (s). Actor etiam in quibusdam causis in litem jurabat (t), hoc est, juratus litem asseverabat (u); scilicet in judiciis bonæ fidei, ubi res repetebatur (x), vel, si contumacia, aut dolus rei intervenisset (y). Iudex, si unus esset, unum vel alterum amicum jurisperitum in consilium sibi adsumebat (z). Tum causa perorabatur, quod vel breviter fiebat, & causæ conjectio dicebatur (a), vel pluribus & artificiosis verbis, quales sunt orationes Cic. pro Quintilio, & pro Roscio Comedo. Rabulæ autem, qui causas tantum morabantur, moratores inde fuerunt dicti (b). Denique testes audiebantur; & tabulæ laliaque instrumenta producebantur.

§. V. De exitu judicii.

Post meridiem ante solem occasum ad sententiam dicendam ventum est, nisi iudex causam non intellexisset; tum enim jurabat sibi non liquere, atque ita iudicatu illo solvebatur (c): & hinc post-

(m) Qui quis sit, vid. L. ult. §. 1. D. de edil. edict. Gall. XX. 1. L. 60. D. de re jud. L. 113. D. de verb. sign.

(n) L. 2 §. 3. D. si quis caut. in jud. sist. Gell. IV. 2. vid. legem Numæ apud Fest. voc. reus.

(o) L. 68. seq. D. de jud. (p) Vid. Noodt. Obs. I. 8.

(q) Cic. pro Mil. c. 17.

(r) Vid. L. 233 D. de verb. sign. & ibi Goedd.

(s) Pollux, Onomast. VIII. 3. 35.

(t) Cic. pro Q. Rosc. Com. c. 1. L. 3. D. de in lit. jur.

(u) L. 8 D. eod. (x) L. 3. §. 2. D. commod.

(y) L. 2. D. de in lit. jur. (De jurejurando qualicumque veterum lege Memor. acad. lit. Paris. tom. II. p. 244. & som. V. p. 1. seqq.)

(z) Gell. XII. 13. Plaut. Merc. IV. 3. 34.

(a) Gell. V. 10. Vid. L. 1. D. de reg. jur.

(b) Vid. Asc. & alios ad Div. in Verr. 6. 35.

(c) Gell. XIV. 2.

postea, ne temere judicarent, aliquando imperatoris judicium efflagitabant (d). el etiam amplabat (e) iudex causam, hoc est, differabat: (ἀναβάλλειν dicunt Græci) (f), quod tamen publicis judiciis magis usitatum fuisse videtur. Pronunciabant autem plerumque iudices *videre* (g) sibi rem aliquam ita esse, vel non esse, etiam si certissime rem cognovissent (b.: alioquin alterum litigatorum condemnabant (i), alterum absolvebant (k). Arbitri vero primo arbitrium pronunciabant; deinde, ni reus arbitrio paruiſſet, eum condemnabant (l); & quidem, si dolus rei interveniſſet probaretur, in quantum actor jurejurando litem æstimasset (m); licet etiam quandoque officio iudicis jurejurandum taxatione refrenaretur (n). Et in arbitriis quidem iudex liberior fuit (o); quam in judiciis, quæ stricti jûris erant; quia in arbitriis poterat rationem habere ejus, quod bona fides exigebat (p): licet tamen etiam arbitri prætoris auctoritati essent subiecti (q); isque eorum, ut aliorum judicum, sententiam & pronunciaret, & exequeretur. Cum autem semel iudex, sive bene, sive male, sententiam dixisset, iudex in ea causa esse desinebat (r).

Peraçto iudicio, reo aliquando ex justis causis dabatur *restitutio in integrum* (s); quæ est *reintegranda rei, vel causæ actio*: & proprii erroris veniæ petitionem, vel adversarii circumventionis allegationem continet, cum *appellatio* iniquitatis sententiæ querelam prodat (t).

Reus, nisi intra triginta dies, quam condemnatus fuerat, iudicatum fecisset, vel appellasset, a præ-

(d) Phedr. III. 10. (e) Ascon. ad Verr. I. 9.

(f) Lucas Aſtor. XXIV. 21. & XXV. 17.

(g) L. 25. §. 1. D. de liber. caus. (Phedr. I. 10. ubi vid. Rittersb. & Rigalt. Adde Brisson. de form. Quod si non liquere sibi jurassent, iudicatu illo solvebantur. Vid. Gell. XIV. 2. f. addg Phedr. III. 10. 41.

(h) Cic Acad. IV. 47.

(i) Vid. e. g. L. 1. §. 1. D. que sent. sine ap. resc.

(k) Vid. Sizon. de jud. I. 22. (l) L. 18. pr. D. de dol. mal.

(m) L. 68. D. de rei vind. (n) d. L. 18. pr. D. de dol. mal.

(o) Sen. de benef. III. 7 (p) §. 30. seq. Inst. de act.

(q) L. 3. §. 1. D. de recepto qui arbitr.

(r) L. 35. D. de re jud.

(s) L. 1. seq. D. de jur. in integr. rest.

(t) L. 17. D. de minor.

prætor nexus creditori addicebatur ^(u), ut eum in privatum carcerem conderet, donec pecunia, vel opera satisfecisset ^(x). Actor contra calumnie judicio tenebatur; calumniatores autem sunt, qui accepta pecunia litem falso intendunt ^(y). In judiciis vero divisionis tam reus, quam actor, de calumnia jurare debebat ^(z).

Judex denique, si sciens ^(a) dolo malo injuste judicasset, litem suam faciebat, hoc est, veram liti estimationem præstare cogebatur ^(b); de quo crimine aliquando etiam lege repetundarum quaesitum fuit. Quodsi pecuniam judex a litigantibus accepisse convinceretur, ex lege XII. tabularum capitis damnabatur ^(c). Et hæc de judiciis privatis: sequuntur publica.

C A P U T II.

De Judiciis Publicis.

§. I. Publica judicia que sint.

Publica judicia sunt, in quibus queritur de criminibus; atque ita vocantur, quia in iis cuiusvis de populo actio permittitur ^(a). Ita igitur recte possunt definiri, quod sint decreta, quæ de criminibus, quaestore aliquo iudicium exercente, iudices ab eo dati fecerunt, prout leges de singulis criminibus late iusserunt ^(b). Fuerunt hæc judicia, vel ordinaria, vel extraordinaria: illa, quæ a prætoribus; hæc, quæ a quaestoribus (qui quaestores parricidii ^(c) dicebantur & duumviri) ^(d).

^(u) Ter. Phorm. II. 2. 20. Cic. pro Flacc. c. 20. Gell. XX. 1. omn.

^(x) Quinfil. Inst. VII. 3. (Hi temporarii servi erant, & proprie nexi dicebantur; at durius a dominis haberi magnos sæpe turbas dedere. Vide c. 8. Liv. II. 23. Hoc tamen ligandi jus desit a. u. 420. teste Livio VIII. 28.)

^(y) Tor. tit. D. de calum. ^(z) L. 44. §. 4. D. fam. ere.

^(a) L. 15. D. de judic.

^(b) pr. Inst. de obl. qua quasi ex d. n. rubr. tit. 13. l. 1. Dig.

^(c) Gell. XX. 1.

^(d) §. 1. Inst. b. t. Salin. de modo usur. c. 3. p. m. 107.

^(b) Sijon. de judic. l. 1. ^(c) L. 2. §. 23. ff. de O. J.

(d) a Populo extra ordinem constitutis exercebantur. Atque olim quidem omnia judicia publica erant *Extraordinaria* ; verum circa A. U. 605. constitutæ sunt *Quæstiones perpetuæ* , (de quibus jam aliquid , cum de Prætoribus ageremus , diximus) hoc est , *certa crimina certis Prætoribus judicanda sunt data* ; ita ut novis legibus ad eam rem amplius opus non esset . Post hoc tamen tempus multæ etiam Quæstiones , vel ab ipso Populo in Comitibus , (de quibus judiciis paulo post dicemus) vel a Quæstoribus extra ordinem creatis exercitæ sunt ; & hoc vel ob atrocitatem , vel ob novitatem criminis : ut , exempli gratia , in causa Milonis , qui Clodium occidisse dicebatur (e) ; & in causa ipsius Clodii pollutorum sacrorum rei (f) . Et sic A. U. 640. de incestu Vestalium extra ordinem quæsit L. Cassius Longinus (g) . Primæ autem Quæstiones perpetuæ fuerunt *Repetundarum* , *Peculatus* , *Ambitus* , & *Majestatis* .

§. II. De materia horum judiciorum.

Repetundarum , subintellige , *pecuniarum* ; (Græci dicunt , κρῖναι τινὰ κακώστεως ἐπαρχίας , *judicare aliquem repetundarum* (b) ; & ἰνδύνας ὀφείναι , *damnari repetundarum* (i) ; *repetundarum* , inquam , *judicium est* (k) , quo socii provinciales pecunias , sibi a magistratibus provincialibus contra legem ereptas , *repetunt* ; unde *socialis hæc lex* a Cicerone in *Verrinis* (l) vocatur : & hoc judicio ex lege *Julia* etiam poterat agi adversus eos , ad quos ea pecunia

F

per-

(d) Cic. pro Rab. perd. V. 4. Lib. I. 26.

(e) Vide Orat. pro Milone.

(f) Cic. ad Att. I. 12. Plus. Cic. p. m. 874.

(g) Ascen. ad Cic. pro MH. 11.

(h) Plus. Cas. non longa ab inis.

(i) Asch. m. ap. Bud. comm. L. Gr. n. m. 42.

(k) L. 1. 3. 4. 8. ad L. Jul. repet. Possel. Calligr. p. 46.

(l) Vid. Divinat. 5. & 20.

pervenerat (m) : licet videatur etiam exilii poe-
na fuisse constituta repetundarum damnatis (n) ;
Peculatus iudicium est , quo quis accusatur furti
pecuniae , publicae , vel sacrae (o) ; itaque *κλοπῆ*
ὑπὸ δημοσίων dicitur Plutarcho aliisque . *Pecula-*
tui affinis est quaestio de pecuniis residuis , ut
nempe pecuniae publicae , quae residuae apud quem-
que essent , exigenterentur (p) . *Ambitus* crimine
tenetur , qui malis artibus honores a Populo im-
petrare conatus est (q) ; itaque hoc iudicium in
Urbe cessavit , postquam ad curam Principis ma-
gistratum creatio pertinuit , non ad Populi fa-
vorem . *Majestatis* crimen est (non ut vulgo ho-
die prave enunciant , *laesae Majestatis* ; * & hoc
crimen aliquando simpliciter *Majestas* dicitur (r))
quod adversus Populum Romanum , aut ejus se-
curitatem committitur (s) , ut exercitum e pro-
vincia educere ; sua sponte bellum gerere ; injus-
su Populi , aut Senatus in regnum accedere (t) ;
legiones sollicitare (u) . Sed hujus criminis prae-
textu secuti Principes plurimos innocuos sustule-
runt , ita ut *Plinius Paneg. p. m. 121.* elegan-
ter dicat , *Majestatis singulare & unicum crimen*
fuisse (sub Domitiano scilicet) *illorum , qui cri-*
mine vacarent . Majestas autem , ut id obiter ad-
dam , quemadmodum ea vox hodie sumitur , vel
potius quemadmodum sumi oporteret , nihil aliud
est , quam *dignitas ex Imperio & honore* ; nec ta-
le quid , quale hodie sibi fingunt omnipotentiae
Principum patroni (x) . Hoc crimen sub Imperato-
ribus *impietatis crimen* dictum fuit (y) : *δίκη*
πρὸς ἀσεβείας (z) . His quaestionibus postea Sul-
la

(m) *Cic. pro Rabir. Post.*

(n) *Vid. Cic. Verr. 1v. 10. collato cum orat. pro Balbo*

21. *nam ex iis locis videmus , C. Catonem Tarracone exulasse .*

(o) *I. 1. & 4. ff. ad l. Jul. pecul. Cic. 1. Verr. 4.*

(p) *Ascon. ad Cic. Cornel 1. p. 965. ed. Grav. Rubrica*
sit. 13. XLVIII. ff

(q) *Vid. l. un. pr. ff. de L. Jul. amb.*

* (Tamen Tac. Ann. III. 24. dixit : *nam culpam...*
gravi nomine lazarum religionum ac violatae majestatis ad-
Pellando.) (r) *Cic. ad Famil. II. III.*

(s) *L. 1. §. 2. ff. ad L. Jul. Majest. Cic. Verr. 1. 5.*

(t) *Cic. in Pis. 21.*

(u) *Id. pro Cluent. 33. (Insigne exemplum in Pisone*
v. ap. Tacit. 11. 79. 199.

(x) *Vid. elegantiss. Radd. Herm. Schelium de jure Im-*
perii p. m. 46.

(y) *Tac. Ann. VI. 47. (z) Xiphilini. 66.*

La Dictator adiecit quæstiones de *Sicariis & Veneficiis*, (quibus qui teneantur, videri potest in titulo Pandectarum ad eam legem) & de *Falso*. *Falsi* crimen committit, qui testamentum, vel aliud instrumentum falsum fecerit, vel monetam adulterinam sit fabricatus (*a*) : unde hæc lex etiam *testamentaria & nummularia* dicitur a Cicero-
ne in *Verrum* L. 1. c. 42. §. 7. *Instit. de publ. jud.* Mox etiam aliæ quæstiones accesserunt, ut quæ fiebant *ex lege Pompeja de parricidiis*: (quorum poena erat (*b*), ut cum simia, cane, serpente, & gallo gallinaceo culleo insuti, & virgis sanguineis verberati in mare demergerentur (*c*) : quod si mare longius abesset, secundum D. Hadriani constitutionem ad bestias dabantur, vel vivi exurebantur (*d*) *ex legibus Julii de vi publica*, vel *privata* : *vis publica* est, quæ principaliter rei iurique publico (*e*) contraria est ; *vis privata*, quæ rei iurique privato (*f*). Et sic aliæ præterea quæstiones, ut *de adulteriis*, *de de perjuriis*, &c. fuerunt.

§. III. De Ordine iudicii publici.

Ordo Iudicii Publici hic erat : Qui aliquem accusare volebat ; eum in jus vocabat eo modo, quem in Privatis Iudiciis diximus : & hoc sæpe juvenes nobilissimi faciebant, qui ex virorum illustrium accusatione gloriam sibi aucupabantur (*g*) ; vel, ut loquitur Cicero *pro Cælio cap. 7. adolescentiam suam commendare volebant* (*h*). Inde accusator a Prætorē postulabat, ut sibi ejus *nomen deferre* liceret : (quod itaque ab ipsa accusatione distinguendum

F 2

est

(*a*) *Vid. tit. x. ad l. Corn. de fals. l. 2. & 9. eod.*

(*b*) *L. 9. ff. h. t.*

(*c*) *Juven. VIII. 213. Suet. Ner. 45.*

(*d*) *L. 9. ff. ad l. Pomp. de parr. Vid. Cl. Noëst præf. I. II.*

(*e*) *L. 1. & 2. ff. ad l. Jul. de vi publ.*

(*f*) *Tit. x. ad l. Jul. de vi priv.*

(*g*) *Exem. ap. Suet. Jul. 4. Cic. in Verr. 1. 32.*

(*h*) *Vid. etiam Cic. Ib. 30.*

est (i)) sed hoc nec mulieribus (k), nec pupillis (l) (nisi in certis causis , ut si parentum , liberorumque , & patroni , & patronæ , & eorum filii , filiæ , nepotis , neptis mortem exequantur) nec militibus concedebantur (m) , nec infamibus : neque etiam licebat magistratus , vel eos , qui causa Reipublicæ abessent , accusare secundum legem *Memmiam* (n) .

Si autem plures essent accusatores , iudicium fiebat (o) , uter deferre deberet , quod *Divinatio* dicebatur : de cuius nominis ratione vide *Ascon. argumento in divinationem Ciceronis* , & *Gellium* II. c. 4. Alii vero , si vellent , accusationi subscribere poterant (p) . Inde die constituta coram Præatore *dilatio nominis* certa etiam formula fiebat , (exempli gratia , *Ajo te spoliasse Siculos* , &c. atque eo nomine *sestertium mil. lies ex lege repeto* (q)) si prius accusator iurasset *calumniarum* (r) , hoc est , *se non calumniandi causa rei nomen esse delaturum* . Quod si reus tacuisset , aut confessus esset , *lis aestimabatur* (s) in iudiciis repetundarum , aut peculatus ; aut *pœna repetebatur* in aliis . Si inficiatus esset , postulabatur , ut *nomen ejus inter reos reciperetur* , hoc est , *in tabulas inter reos referretur* (t) : delatio autem libello subscripto , quo omnia & singula ad accusationem spectantia comprehendebantur , apud Prætorem relinquebatur (u) . Tum Prætor certum diem , quo uterque , reus scilicet & accusator , adesset , constituebat ; qui aliquando decimus , aliquando tricesimus erat ; & in-

(i) Vid. Cic. ad Famil. VIII. 6. & ibi Manus. Id. prædome 10.

(k) L. 8. ff. de accus.

(l) L. 2. §. 1. eod.

(m) D. l. 8. ff. eod.

(n) Cic. in Varin. 14. Val. Max. III. 7. 9.

(o) l. 16. ff. de caus.

(p) Cic. divin. in Verr. 10. & ibi Ascon. Tac. Ann. I. 74. Coelius ad Cic. 8. Liv. XXXIII. 47. (Nepos Antic. 6.)

(q) Divin. in Verr. 5.

(r) Coelius ad Cic. Famil. VIII. 8. Liv. XXXIII. 47.

(s) Cic. in Verr. Aff. 1. 13.

(t) Coelius ad Cic. l. d.

(u) L. 7. pr. & §. 1. ff. de caus. Gell. III. 4.

in judicio repetundarum sæpe longior (x), quia scilicet probationes ex provinciis multa inquisitione erant petendæ . His factis reus cum amicis & cognatis suis *sordidum* (y), sive obsoletum habitum adsumebat , & patronos sibi conquirebat . Cum dies dictus advenisset , accusatores , reus & patroni ejus per præconem citabantur , quique non adfuisset , *caussa cadebat* (z) : sive absente accusatore rei nomen ex tabulis eximebatur (a) . Si adessent , *sortitio judicum* fiebat eo numero (b), quem lex præscribebat ; & ex illis , qui eo anno ad judicia selecti erant (c) : quæ ut jam antea vidimus , aliquando penes Senatores , aliquando penes Equites fuerunt ; quibus demum ex lege *Aurelii Cottæ* Prætoris accedere *Tribuni æarii* (d) : quos sustulit Julius Cæsar (e) : sed iis restitutis *Ducenarios* addidit Augustus , qui de levioribus summis judicarent (f) . Ex his litigantes , quos idoneos sibi non putabant , *rejicere* poterant (g) ; atque in eorum locum Prætor , vel Judex quæstionis alios *subsortiebatur* (h) : in judicio vero repetundarum ex lege *Servilia* (i) actor ex quadringentis & quinquaginta judicibus edebat centum , ex quibus reus quinquaginta rejicere poterat . *Judices citati* (nisi ex justis causis se excusassent) *jurabant* (k) , se ex lege judicatuuros . Hinc jam causa peragebatur *accusatione* , & *defensione* . *Accusatio* maxime nitebatur *testimoniis* , quæ sunt probationes artis expertes ; suntque

F 3

171.

(x) *Ascon. argum. Aff. I. in Verr.*(y) *L. 49. ff. de injur. Liv. II. 54.*(z) *Ascon. in argum. Corneliam.*(a) *Cic. Verr. II. 40. & IV. 19.*(b) *Ascon. in Proem. Aff. in Verr. & 6.*(c) *Vid. de hac re omn. Patric. ad Or. pro Scauro p. 1006. ed. Grav.*(d) *Ascon. ad Or. in Pis. 39.*(e) *Suet. Jul. 41.*(f) *Id. Aug. 32.*(g) *Vid. Abram. not. ad Cic. in Vatin. II. P. Manu., in argum. Or. pro Mil.*(h) *Ascon. in Verr. I. d. & ipse Cic. Aff. I. in Verr. 10.*(i) *Vid. Sigon. de jud. II. 27.*(k) *Vid. Cic. Lucull. vers. fin. & Phil. V. 5.*

scriptices. Primo, *Questiones*, sive *testimonia de servis tormentis expressa* (1); quod tamen contra dominos non licebat, nisi in causa incestus (m), vel conjurationis. Secundo, *Testes*, qui debebant esse homines liberi & non infames (n): erantque vel *voluntarii* vel *invisi* (o), quibus ex lege accusator testimonium denunciare poterat (p): utrique autem *jurati* testimonium dicebant; unde etiam *juratores* dicuntur (q). Alii autem *juratores*, ut hoc obiter addam, erant, qui portum intrantes de nomine suo, de patria, de mercibus, quas ferebant, interrogabant; quorum meminit modo citatus *Plautus in Trinummio A. IV. S. II. vers. 30.* posses eo hodie Gallice dicere, *des commis de recherche*. Sed ē diverticulo in viam. Tercio etiam ex tabulis accusatio instituebatur, quarum nomine omne scripturarum genus venit, quo causa firmari potest: ut ex. gr. tabulæ dati & expensi; tabulæ auctionariæ (r); tabulæ argentariorum (s). His productis accusator dicebat oratione ad inferenda & augenda crimina artificiose composita; cui patroni rei defensionem ad misericordiam movendam factam opponebant: itaque, præter testimonia, etiam argumenta petita ex vita antea rei, tum conjecturas, suspiciones, &c. addebant: & præcipue in peroratione iudicum animos flectere conabantur. Præter patronos reus etiam plerumque *laudatores* exhibebat viros amplissimos (t); præsertim si quis reus repetundarum esset, qui provinciales quosdam testes sibi adducere solebat: dabanturque fere, quasi legitimo numero, laudatores decem (u): & præterea etiam personæ miserabiles, liberi, forte rei impuberes, uxor simileque producebantur (x).

§. IV.

(1) *Id. pro Cluent. 63.* (Exempla frequentia occurrunt ap. Livium. Adde Tacit. III. *Annal.* 14. 22. 23. 67. & *Ascon. in Miltonian.* p. m. 2777. Terent. *Adelph.* III. 4. 37.)

(m) *Cic. pro Mil. 21. & in partit. 34.*

(n) *L. 3. pr. ff. de testib. (Terent. Phorm. II. 1. 63.)*

(o) *L. 4. eod. Vid. l. 19. Cod. de test.*

(p) *Cic. pro Rose. Amer. 38. & in Verr. I. 9.*

(q) *Plaut. Probi Pœn. 58. Senec. Apocoloc. init.*

(r) *Cic. Casil. II. 8. Id. II. 25. (s) Quintil. XI. 2.*

(t) *Cic. pro Balbo 18. Id. Famil. I. 9. Svet. Aug. 56.*

(u) *Cic. Verr. V. 22. (x) Vid. eund. pro Sext. 69.*

§. IV. De Sententiæ latione.

Inde Iudices Sententiam ferebant; nisi lex Comperendinationem haberet, ut in iudicio repetundarum (y). Comperendinatio autem differebat ab Ampliatione (de qua mox) præcipue, quod hæc in certum diem pro arbitrio Prætoris, illa semper in perendinum fiebat (z): tum, quod in comperendinatione prior defensor, inde accusator dicebat, quod in ampliatione secus obtinebat. Sententia ferebatur hoc modo: Prætor iudicibus tabellas dabat (a), eosque, ut sententiam ferrent, in consilium mittebat (b). Tabellæ autem erant triplices (c). Una absolutionis, in qua erat litera A. Altera condemnationis, in qua litera C. (d). Tertia Ampliationis, in qua literæ N. L. significantes Non liquet: & hæc ampliatio, incertis iudicibus utrum absolvere, an condemnare reum deberent, sæpius fieri poterat (e). Hæ tabellæ a iudicibus in urnam conjiciebantur (f); unde cum essent eductæ, Prætor sententiam, postquam eam ex tabellis cognovisset, (prætexta prius posita (g)) pronunciabat certa formula conceptam, scilicet, *videri aliquem aliquid fecisse*, (ut nempe dubitationis aliquam speciem præ se ferrent) vel, *videri iure fecisse* (h), vel contra: æquis autem suffragiis reus absolvebatur (i). Atque in ipsa formula condemnationis Pœna plerumque etiam exprimebatur hoc modo, exempli gratia, *Videtur vim fecisse, eoque nomine aqua & igni*

F 4.

et.

(y) Cic. Verr. I. 11. & II. 7. & 9. Val. Max. VIII. 1. 2.

(z) Aſcon. ad Cic. in Verr. I. 9.

(a) Cic. pro Flacc. 39.

(b) Cælius ad Cic. Famil. VIII. 2.

(c) Aſcon. ad Cic. in Verr. 7. Vid. Or. pro Cluent. 18.

(d) Cic. pro Mil. 6. (Vel ⊕ Martialis. VIII. 36 & Aſcon. Pedian. ap. Eram. in Chiliad. Iſidorus quoque 1. Orig. c. 3. Nam iudices eandem literam Theſſa apponebant ad eorum nomina, quos ſupplicio afficiebant.)

(e) Val. Max. VIII. 1. Liv. XLIII. 2.

(f) Vid. Virg. Æn. VI. 431.

(g) Senec. de Ira. I. 16. Val. Max. IX. 12. 7.

(h) Vid. Cic. Lucull. verſ. fin.

(i) Id. pro Cluent. 27. Dion. Hal. IV. 64. f. licet ibi de iudicio populari agatur. Lex autem ibi, ὡς ἐν μὲν πρὸς ἡδὲ αὐτῷ φυχῇ &c.

ei interdico; quod Græcis est, *κρὸς καὶ ὑδᾶτος ἱππῶ*. Dion. Halic. IV. c. II. apud *Plutarchum* vero in *Mario* p. m. 420. A. additur καὶ σίγης, & *τεστο*: & idem Græce etiam dicebatur *ἱππῶδες ἀγορᾶς, καὶ τῶν ἱερῶν* (k): verum licet poena expressa non esset, tamen legis potestas in reum exercebatur (l): quemadmodum fere hodie in Anglia iudices ex privatis, quos iuratores vocant, pronunciant, *guilty or no guilty*, *fontem esse vel infontem*, Iudex vero regius legem exequi curat. Condemnatum reum sequebatur *litis æstimatio* in iudiciis repetundarum (m) & peculatus; in aliis *animadversio* pro ratione delicti. Reo vero absoluto duo iudicia adversus accusatorem relinquebantur: alterum *Calumniæ* (n), si falsum crimen dolo malo intulisse constaret; cuius poena erat, ut frons calumniatoris (o) lit. K. (ab ea enim litera olim vox hæc inchoabatur scribendo *Kalumniam* (p)) inureretur; unde *integre frontis hominem* dicimus pro *probo* (q); alterum *Prævaricationis*, si accusatorem cum reo coluluisse, vel vera crimina reticuisse probaretur (r).

Præter Prætorem etiam his iudiciis præerat, qui *Judex Questionis* dicebatur. Hunc Sigonius (s) (cui adsentitur *Celeberr. Noode de jurisd.* II. c. §. (t)) putat fuisse magistratum captum post ædilitatem (u); ejusque fuisse munus, tum, ut absente Prætore ejus munere fungeretur; tum, ut datam actionem exerceret, iudices sortiretur, testes audiret, tabulas inspiceret, quaestiones haberet, & reliqua feceret, quæ Prætor

tor

(K) Bud. comment. ling. Gr. 394.

(L) Cic. pro Sulla 22 l. 1. §. 4. ff. ad SC. Turpil.

(M) Vide Cic. pro Rabir. Post. 4 & ibi Abram. Velleja Favere. II. 8.

(N) L. 1. §. 1. seq. ff. ad SC. Turpill.

(O) Plin. Paneg. (Schol. ad Cic. pro S. Roscio 2a.)

(P) Marrian. Capell. III. (Plin. Paneg. XXXV. 3. & ibi

(Q) L. 13. ff. de Testib.

Cellar.)

(R) L. 1. §. 6. ff. ad SCum Turpil. l. 1. ff. de prævar. Vid. Cic. Partit. Orat. 36.

(S) De judic. II. 5.

(T) Vid. etiam Suet. II. & ibi Cas.

(U) Vid. Grav. ad d. l. Suet. & omnia Grav. Inscr. CCXXV. 7. Cic. pro Cluent. 27. & 29.

tor fere vel propter dignitatem, vel propter occupationes minus curabat.

S. V. De Judiciis popularibus.

Constitutis Quæstionibus perpetuis quædam tamen *judicia*, ut diximus, apud *Populum Comitibus* peracta sunt (x): & *judicium* quidem *perduellionis* semper Comitibus centuriatis. *Perduellis* autem dicitur (y), qui *hostili in Rempublicam animo esse deprehenditur*: nam *hostes* veteres *perduelles* dicebant (z). Ergo hoc crimine tenebatur, qui directo contra leges de jure civitatis, aut libertatis Populi fecerat, ut contra legem *Porciam*, (latam A. U. 556. a P. Porcio Lacca Tr. pl. (a)) vel *Semproniam* (b): quarum illa vetabat, ne quis civis Romanus verberaretur, aut necaretur (c); hæc, ne de capite civis Romani injussu Populi judicaretur (d): merito enim de his rebus ipse Populus cognoscebat, eratque hoc crimen inter crimina majestatis atrocissimum (e). *Tribus* Comitibus *judicia* facta sunt, cum Magistratus, vel Pontifex non capitis aliquem arcefferet, sed multam indiceret (f): vel, si capitis die dicta, antequam illa venisset, reus sponte sua in exilium abiisset, hæc Comitibus sufficiebant, ut exilium ei confirmaretur (g).

Forma Judicii popularis hæc erat: Magistratus, qui aliquem accusare vellet, Populo per præconem convocato e rostris (h), diem reo dicebat ad audiendam accusationem; & in rebus capitalibus quidem *Vades* (i), (quod primum contigit in K. *Quinctio* (K) A. U. 291.) in multa *prædes* a reo petebat (l), qui si dati non essent, reus ad diem judicii in carcere

F 5

fer.

(x) Cic. pro Sext. 30. & de LL. III. 4.

(y) L. 13. ff. de V. S.

(z) Plaut. Amph. I. 1. 94.

(a) Vid. Vaill. G. Porcia 10.

(b) Vid. exem. ap. Val. Max. VI. 5. 3.

(c) Liv. X. 9. Cic. pro Rab. perd. res 4.

(d) Ibid. Plut. Gracch. p. m. 836. D.

(e) Vid. Cic. Verr. I. 3. Liv. XXVI. 3.

(f) Cic. de legg. III. 3. (g) Liv. II. 33. XXVI. 3.

(h) Vid. Plut. Bruto p. m. 996.

(i) Auser. Technopagn. p. 488. ed. Toll.

(k) Liv. III. 13. (l) Gron. ad d. Liv. l.

servabatur. Cum dies dicta venisset, neque par, vel major Magistratus intercessisset, reus per præconem e rostris citabatur (m); & si non venisset, neque excusatus esset, multa ei dicebatur (n). Si venisset, accusator testibus & argumentis adhibitis accusationem instituebat, eamque ter intermissa die peragebat. In singulis autem accusationibus *pœnam*, *multamve* pro arbitrio accusator dicebat, eaque *inquisitio* dicebatur (o): Populus vero, qui multam aut remittebat, aut jubebat, *multam cessare* dicebatur (p). Tum per tres nundinas (q) rogationem scriptam promulgabat, quæ crimen & pœnam continebat (r): ipsis deinde tertiis nundinis quartam accusationem peragebat (s), & tum denique potestas dabatur reo ad dicendum. Post hæc magistratus, qui accusabat, diem Comitibus edicebat, vel, si Tribunus plebis aliquem perduellionis accusaret (t), diem Comitibus a majore Magistratu petebat. Tum deinde reus cum amicis Populum *sordidati* (u) supplicabant & *prensabant* (x); ac iudicium fiebat suffragiis latis eo modo, quem capite de Comitibus diximus: nisi intercessisset aliquis, aut iudicium auspiciis, vel excusatione morbi, exilii, aut funeris curandi esset discussum: vel etiam si accusator accepta excusatione diem prodixisset (y); aut placatus plane ab accusatione (z) destitisset. Denique, vel *absolutio* rei, vel in eum damnatum *animadversio* sequerebatur.

§. VI. De suppliciis Rom.

Itaque pauca hic addamus licet de diversis *pœnarum*, quæ apud Romanos obtinuerunt, generibus. Eæ vel bona spectarunt, ut *damnum*; vel

-
- (m) Liv. XXXVIII. 51.
 (n) *Exem. vid. apud Liv. XXV. 4.*
 (o) Id. II. 12. XXVI. 3.
 (p) Id. XXV. 3. Cic. *de LL. III.*
 (q) Cic. *pro domo* 16. (Dionys. Halic. VII. 58.)
 (r) *Ascon. in Or. Cic. pro M. Scauro inst.*
 (s) Cic. *pro domo* 17. (V. Sigonius, de omnibus his late differentem). (t) Liv. XXVI. 3.
 (u) Gell. III. 4. (x) Liv. II. 61. III. 2. & 3.
 (y) Liv. d. 2. (z) Id. IV. 142.

capus, ut *vincula*, *verbera* & *talio*; vel *jus*, ut *ignominia*, *exilium*, *servitus*; vel denique ipsa morte quidam puniti sunt. *Dammum* alio nomine *Mulcta* est dicta: & antiquissimis temporibus in ovibus & bubus dumtaxat constitit (a): sed cum ea mulctæ punitio inæqualis esset, quod boves, ovesque alias parvi, alias majoris pretii adducerentur, postea lege *Aeria* constituti sunt in oves singulas aeris deni, in boves aeris centeni: ita ut maxima mulcta tunc esset termille & viginti assium (b).

Vincula erant, vel *publica*, vel *privata*: *Publica* erant carcer; in quem post confessionem rei conjiciebantur (c): (unde nisi x. die post latum iudicium ad supplicium duci poterant. Vid. Tacit. Ann. III. 51. & ibi Gronovium.) *Privata*, cum apud magistratus domi, aut etiam privatos nobiles custodiendi ponebantur (d).

Verberatio, quæ virgis fiebat, extremum mortis supplicium præcessit (e): *fustuarium* autem in castris magis obtinuit; de quo ergo suo loco dicemus.

Talio ex lege duodecim tabularum erat poena injuriæ propter membrum ruptum (f); nisi reus cum læso de poena remittenda pactus fuisset (g).

Ignominia fuit infamia, ita dicta, quod in nomine tantum verfaretur (h); ut jam supra diximus, eaque jus munerum, honorumque civilium ferme ademit.

Exilium quidem in irrogatione poenæ non nominabatur, sed *aquæ & ignis interdictio*, quam necessario sequebatur exilium: neque enim sine aquæ & ignis usu esse quisquam in Urbe poterat (i): sed aquæ & ignis interdictioni sub Au-

F. 6.

gusto

(a) Gell. XI. 1.

(b) Fest. V. *Mulcta*. (Qui ad nostram monetam valent 75 $\frac{1}{2}$ floren.)

(c) L. 5. ff. de cust. reor.

(d) Liv. XXXIX. 14. Sallust. Catil. 35.

(e) Suet. Ner. 49.

(f) §. 7. Institut. de injur.

(g) Gell. XI. 1. Fest. V. *Talionis*.

(h) Cic. de Rep. IV. apud Non. I. 93.

(i) Vid. eund. pro Cæcio. 34.

gusto successit deportatio (k). His mitius puniebantur *relegati* (l), quippe qui civitatem retinerent; quæ aquæ & ignis interdictione, sive exilio tollebatur (m): eaque poena honestiorum ferme erat (n).

In *Servitutem* vendebantur, qui nomen suum in censum non detulissent (o); vel, qui citati nomen militiæ non dedissent (p).

Mortis damnati, vel *securi percutiebantur* prævia, ut diximus, verberatione (q): eaque poena *more majorum* infligi dicebatur (r); vel *laqueo* ipsis guttur in carcere frangebatur (s); vel de *vobore*, qui locus quidam in carcere erat, præcipitabantur (t), vel denique de saxo *Tarpejo* deciciebantur (u): sed hoc poenæ genus postea abolitum fuisse videtur (x): *Servorum* vero supplicium ordinarium erat *crux* (y), sive *furca*, quam ipsi *ferre* debebant, unde *furcifer* commune servorum opprobrium (z); licet alii *pasibulum* furcam fuisse dicant (a). Aliquando etiam servorum frontes literis inurebantur (b). Dum autem ad supplicii locum ducebantur, *nolam* de collo pendulam gestabant (c), ne obvii forte infausto occurso polluerentur.

Aliquando etiam ignominie causa cadavera uncis per Urbem tracta (d) in *scalas Gemonias* abjecta sunt (e); vel etiam in Tiberim (f).

Alia suppliciorum genera, quod arbitraria fere fue-

(K) Vid. P. Manus. de LL. Rom. 23. f.

(l) Ovid. Trist. II. 137.

(m) L. 2. ff. de publ. jud. (n) Juven. XIII. 247.

(o) Dion. Halic. IV. 15. & V. 75.

(p) Cic. pro Coccin. 34. Valer. Max. IV. 3.4. (v. et. p. 207.)

(q) Liv. II. 3. & XXV. 15.

(r) Suet. Ner. 49. (& Cæf. g. b. VI. 44.)

(s) Sall. Catil. 55.

(t) Fest. V. Robur. (u) Liv. VI. 20.

(x) L. 24. ff. de poen.

(y) Plaut. Mil. II. IV. 10. Juven. VI. 219.

(z) Donat. & Eugraph. ad Ter. Andr. III. V. 12. Plaut. quæst. Rom. p. 220. (Similes tituli sunt, *maffigia*, *verbera*, *cruciaris*.)

(a) Id. Orig. V. 27.

(b) Juven. X. 14. Plaut. Cas. II. VI. 40.

(c) Id. Pseud. I. III. 98.

(d) Juven. X. 66.

(e) Suet. Vitell. 17. (Tib. 73.)

(f) Lamprid. Heliog. 17.

fuert, & pro libidine ac savitia Principum exacta sunt, non recensetimus.

Locus, ubi iudicia publica exercita sunt, fuere forum, vel Campus Martius, vel etiam Capitolium: privata in foro coram tribunali, vel in basilicis, vel denique de plano sunt peracta.

[Inter notas, scelestis post mortem adjectas, potissimæ fuere *nominis* atque *imaginis*. (1) Ne quis ex eorum gente idem deinde prænomen gereret. *Liv. VI. 20. Tacit. II. 32. & III. 17.* (2). Ut eorum nomen e fastis raderetur. *Tac. Ann. III. 17.* (3) Ne eorum imago funus familiare sequeretur. *Tac. Ann. II. 32. & III. 57.* Sequentia autem loca ex Falsteri V. CL. Amœnit. Philolog. de *pæna nominis* transcribimus; *Gell. II. 6. VII. 20. & IX. 2. Lactant. de Persec. III. 3. Svet. Domit. c. ult. Lamprid. in Commod. c. ult.*] plura dabit consultis. C. H. Trotz in *Mæmoriam damnata*.

{ Crucem & patibulum idem esse vid. Just. XXII. 7. Et alia apud. Lips. & Bartholin. de cruce. FR. }

SECTIO QUARTA.

De Sacris Romanorum.

CAPUT PRIMUM.

De Diis.

IN sacris Romanorum hæc tria potissimum consideravimus: primo scilicet, quos coluerint, secundo, per quos; tertio, quomodo.

§. I. De diversis Deorum generibus.

Dii, quos coluerunt Romani, fuerunt fere innumeri (a); præsertim cum procedente tempore & prolato Imperio omnia fere sacra peregrina in Urbem penetraverint (b); quorum tamen Deorum maxime celebratos duntaxat recensebimus. Distribuebantur in Deos Majorum gentium (c), & Minorum gentium: Majorum gentium Dii erant duodecim Consentes, ita dicti ab antiquo verbo conso pro consulo (d), & octo Selecti (e). Minorum gentium Dii sunt, qui Semones, Indegetes & Semides vocantur: quibus etiam Dii agrestes, marini, fluviales, & similes sunt accensendi.

§. II. De Jove.

Consentum, (quos Ennius his versiculis comprehendit (f)),

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovi, Neptunus, Vulcanus,
Apollo.)

Con-

(a) Vid. Plin. H. N. II. 7. Juven. XIII. 46.

(b) Min. Fel. p. 15. ed. Rigalt.

(c) Cic. Tuscul. I. 13.

(d) Augustin. de C. D. IV. 23.

(e) Vid. Varr. fragm. p. 41. ed. Durd.

(f) P. 263. edit. Neap.

Consentum, inquam, primus est *Jupiter* omnium Deorum maximus (g); Deorum atque hominum Pater (h); & *Jovis* quidem nomine communiter summa divinitas significata fuisse videtur, ut in Oriente τῷ Bel, sive Baal. Vide *Selden. de DIIS Syris Synt.* II. c. 1. p. m. 109. qui recte, ut videtur, inde statuit *Jovis* nomine pro vero Deo nos uti posse (*). Hic juxta quosdam (i) ita dictus est, quasi *Juvans Pater*: sed verius est antiquum nominativum *Jovis* fuisse junctum voci *Pater*, & inde primum factum esse *Jovis pater* (k), mox *Jovipiter*, & *Jupiter*. Canterus vero annotationibus in epitaphia Heroum Homericor. p. 23. vult: id *Jupiter* esse diminutivum a *Diuspiter*; cum antiquis *Dius* fuerit, quod nobis est *Deus*. *Jovis* autem ab Hebraico *Jehovah* dictum videtur: nisi verior sit opinio *Salmassi* in epist. ad Menagium p. m. 5. *Jupiter* vocem esse a Ζῆνιτρον. Vid. & *Voss. Etymol.* V. *Juvo*: & *L. Cappell. dissert. de nom. Jehovah* p. m. 289. Fuerunt hoc nomine plures; & *Varro* vel trecentos fuisse dicit (l); quorum omnium res gestæ postea uni *Jovi Cretensi* sunt adscriptæ. Hic *Saturni* & *Rhea*, sive *Opis* filius fuisse, & in Creta insula (m) natus, educatus, & a quibusdam etiam sepultus dicitur (n). Cum autem adolevisset, patrem suum regno expulisse, atque illud cum fratribus suis divisisse fertur; ita ut ipse quidem aerem & terram, *Neptunus* mare, *Pluto* inferos obtinuerit. Et quidem hæc fabulæ in historiæ veritate originem habent (o), sed earum tamen omnium explicatio hic nimis longa, satis incerta, & operosa foret: præsertim cum id tantum agamus, ut poetæ potissimum ab adolescentibus minore negotio intelligantur. *Pingebatur*
Ju.

(g) *Horat. Od.* I. XII. 17.

(h) *Virg. Æn.* I. 254.

(*) (At Jovem fabulosum a poetis nostris Hebræorum more Deum Deorum dici, non minus pie quam graviter conqueritur *Vir Amplif. atque amicif. B. Huydecoper, Criseos* in *Vondel.* p. 26. seqq.)

(i) *Cic. N. D.* II. 25. (K) *Gell.* V. 12.

(l) *Apud Terull. in Apolog.*

(m) *Virg. Æn.* III. 104.

(n) *Cyprian. de idolor. vanis. Init. Callin. hymn. in Jovem vers. 7. Lucan. VIII. vers. ult.*

(o) *Diod. Sic.* V. 15.

Jupiter plerumque sedens in throno eburneo, sceptrum sinistra manu, dextra *fulmen* tenens, *aquila* *lam* avem sibi sacram, (unde illa *ministra* (l. *ministra*) *fulminis* (p)) cum *Ganymede* pocillatore suo, juxta se habens: nam hunc Jovi, *Heben* Junonis filiam Diis aliis ministrasse quidam dicunt (q); vel etiam *Vulcanum* (r). Arbor ei sacra erat *Quercus*, (præsertim Jovi *πολλίουχρον*, *urbium præfidi* (s)) vel *Æsculus* (t).

Cognomina Jovis apud Romanos plurima fuerunt; inter præcipua autem hæc: Jupiter *Feretrius* (Græcis *τροπαιδύχρος*, sive *σχυλοφόρος* dici possit (u)) dictus est a *ferendo*; quia ei *spolia opima*, hoc est, quæ dux duci hostium in acie detraхisset (x), afferebantur, & consecrabantur; licet a *feriendo* ita dictum velit Plutarchus in *Romulo* p. m. 27. C. Huic primus templum dedicavit Romulus cæso *Acrone* Cæninensium Rege (y). Jupiter *Stator* (Græcis *Ζεὺς Οἰστάσιος* (z), qui & *Ἐπιστάσιος* (a) dici possit) a *sistendo* appellatus, cui idem Romulus templum vovit (b), ut *Sabinos* victores, & *Romanos* fugientes *sisteret*. Jupiter *Elicius* ab *eliciendo* dictus, quia se eum certo carmine e coelo *elicere* posse putabant (c) ad prodigia expianda, & præcipue fulmina; cui primus aram exstruxit *Numa* (d). Jupiter *Capitolinus* ita dictus a *Capitolio*, quod erat templum in monte *Tarpejo* (unde etiam aliquando *Tarpejus* Jupiter dicitur (e)) (omni-

- (p) Horat. Od. IV. IV. 1.
 (q) Br. Schol. ad Hom. Il. 8. 2.
 (r) Lucian. Deor. Dial. 5.
 (s) Plut. Coriol. p. m. 114. E.
 (t) Plin. H. N. XVI. 4.
 (u) Dion. Halic. II. 34. Vid. omn. Propert. IV. Et. II.
 (x) Fest. V. Opima.
 (y) Liv. I. 10.
 (z) Dion. Halic. II. 50.
 (a) Plut. Romul. p. m. 29. B.
 (b) Liv. I. 12.
 (c) Ovid. Fast. III. 327.
 (d) Liv. I. 10. & 34.
 (e) Juven. XII. 6.

(*omnium magnificentissimum* (*f*), & quasi sedes quædam Imperii Romani, & *arx omnium nationum*, ut dicit Cicero *Verrin.* VII. c. 72. ita ut eo exusto finis Imperii adesse crederetur (*g*). Votum fuit hoc templum a Rege Tarquinio Prisco, altius exstructum a Servio Tullio, perfectum a Tarquinio Superbo, & dedicatum denique ab *Horatio Pulvillo* Consule A. U. 244. (*h*). Postea ter incendio, vel ruina eversum, ter restauratum est, a Sulla nempe, a Vespasiano (*i*), & postremum ab ejus filio Domitiano (*k*), cum sub Tito rursus arsisset: hic, Domitianus scilicet, in ejus duntaxat inaurationem (quod pro nostrorum temporum tenuitate vix credibile sit) duodecim millia talentorum sive 7200000. nostratium florenorum (imperialium potius) absumpsit (*l*). In eo Consules primo magistratus sui die, & Imperatores ab bellum ituri sacra faciebant, & vota nuncupabant (*m*), ac victores reversi triumphali pompa eo deducebantur (*n*). Jupiter Latialis a Tarquinio Superbo consecratus est, ut ab omnibus *Latii* populis (*o*), inter quos erant præcipui Romani, coleretur, cum serias Latinas *πανδημῶν* in monte Albano celebrarent (*p*): & ex tauro immolato quisque populus (erant populi quadraginta septem) partem acciperet (*q*). Diespiter (*r*), quasi *diei & lucis pater*; qui etiam Lucetius (*s*) & Di-jovis (*t*) est dictus. *Jupiter Lapis*, † ita di-

(*f*) *Vid. Plin. H. N. XXXVI. 15.*

(*g*) *Tacit. Hist. IV. 34.*

(*h*) *Paulo aliter Dion. Halic. V. 35. & Tac. Hist. III. 72.*

(*i*) *Tacit. Hist. IV. 53.*

(*k*) *Suet. 3. Stat. Sylv. IV. 3. 16.*

(*l*) *Plin. Poplic. p. m. 105.*

(*m*) *Liv. XLII. 49.*

(*n*) *Virg. Æn. XI. 236.*

(*o*) *Vid. Cic. pro Planc. 9.*

(*p*) *Liv. XXI. 63.*

(*q*) *Dion. Halic. IV. 49.*

(*r*) *Horat. Od. I. 34.*

(*s*) *Fest. hac voc.*

(*t*) *Varr. de LL. IV. 10. Gell. V. 12. omn.*

† (*Lactant. c. 20. ait, lapidem quem Saturn. pro Jove devoravit, deinde terminum esse factum: cui consentit Pausan. in Phoc. & ita Jupiter Lapis esset Jupiter terminalis FR.*)

dictus a lapide *silice* (*u*), quem jurantes manu tenebant; quod jusjurandum sanctissimum habebatur (*x*), ejusque formula videri potest apud *Festum V. Lapidem*. *Hospitii* juri sanctissimo quoque præsidere credebatur *Jupiter*, unde *Ξένιος*, sive *Hospitalis* est dictus (*y*). *Vejo*vis denique appellatus est, qui *nocendi* tantum vim haberet; ita dictus a particula privativa *ve* (*z*), & a *juvando*, quasi *minime* juvaret; vel, ut alii putant, quasi *parvus Jupiter* (*a*). *Sacra Jovi* fiebant *juvenca*; nam *taurum* ei immolare *mafi ominis* fuisse vult *Servius ad Virg. Æn. IX. vers. 627*. Sed aliter *Ovidius Metam. IV. vers. 755*. ubi vid. *Farnab. (b)*; & *omn. Vossium Idol. L. IX. c. 17*. (De *Jove Fulgeratore* singularem libellum conscripsit *Cl. P. Burman*. adde *Hist. Acad. Litter. Paris. T. 1. p. 13. de Jove Tonante &c.*).

§. III. De *Junone*.

Jovi comitem dabimus *uxorem & sororem* (*c*). *Junonem*, quam etiam a *juvando* dictam quidam volunt (*d*). *Jungebatur* hæc *Dea throno* insidens, habitu regali, scilicet *sceptro & diademate* insignis, *pavonem*, qui ipsi *sacrat*us erat (*e*), juxta se habens. Hæc *Dea primo divitiis* propriis præsidebat, & *regnis* (*f*): unde *Juno Regina* *Romæ* in *Aventino* culta fuit, captis *Vejis* eo *traducta* (*g*); & absolute etiam aliquando *Regina* [*h*], & *Regina Deorum* (*i*) dicitur. Secundo *Matrimonii* præerat (*k*); & hinc dicta est *Matrona* (*l*); & *Materfamilias*. (*m*); (quæ eadem.

(u) *Gell. I. 21.* (x) *Gell. ibid.*

(y) *Virg. Æn. I. 731. & ibi Serv.*

(z) *Gell. V. 12.*

(a) *Ovid. Fast. III. 447.*

(b) *Id. & Dion. Halic. IV. 49.*

(c) *Virg. Æn. I. 46. unde explicandus Cic. pro domo,*

84. f. (d) *Serv. ad Virg. Æn. I. 4.*

(e) *Ovid. Metam. I. 722.*

(f) *Id. Epist. Paridis. 81.*

(g) *Liv. V. 22. XXII. 1. XXII. 37.*

(h) *Juvon. XII. 3.* (i) *Virg. Æn. I. 9.*

(k) *Id. Æn. IV. 59.* (l) *Horat. Od. III. IV. 59.*

(m) *Plaut. Amph. II. 11. 201.*

eadem fere quæ Gr. γαμνλία). Juno Jaga (α) item , Gr. Ζωγία : (ο .)) quod conjuges jungeret ; & Pronuba quod nubentibus præflet (p) : & ex eo munere etiam Cinxia vocatur a cingulo , sive zona virginali , qua sponsa (q) cingebatur . Tercio , puerperarum Dea præses erat , & tum dicebatur Juno Lucina (r) , quod lucem nascentibus daret , & eo nomine apud Comicos a puerperis invocatur (s) . Juno Moneta etiam celebris Romæ fuit (t) , a monendo dicta ; quia monuerat terræ motum sue plena esse procurandum . Junonis ministra & nuncia erat Iris (u) , cujus occasione obiter addere debeo , (licet nihil ad hunc rhombum .) Homerum etiam dicere Jovem statuisse iridis ostentum mortalibus , (Il. λ. v. 28.) ἡ νῆπι ἑνῆψε Τέρας μερόπων ἀνθρώπων , quod ex sacris nostris (x) haustum videri possit .

§. IV. De Vesta .

Vestas duas fuisse volunt , alteram Majorem Cæli uxorem , Saturni matrem (y) ; unde sæpe cum Cybele-Deorum matre confunditur (z) : alteram Minorem hujus & Opis filiam (a) : Illa terram , hac ignem significatum fuisse dicunt ; unde hæc etiam semper virgo fuisse credita est ; quia ignis nihil producit (b) : sed plerumque confunduntur (c) , & posteriori , quæ prioris sunt , adscribuntur ; atque hoc vice versa . Diædam volunt quidam Vestam , quod vi sua flaret (d) : sed verius est etymon , quod a Græca voce ἑστία , hoc est , foco deducitur (e) ; quippe in

cu.

- (a) Fest. V. Jugarias .
 (o) Apul. VI. non longe ab inis. Poll. Omn II. 13. Segna. 38.
 (p) Virg. Æn. IV. 166. (q) Fest. V. Cinxia .
 (r) Varro de L. L. IV. 10.
 (s) Plaut. Trucul. II. V. 23. Terent. Andr. III. 1. Ov. II. 449.
 (t) Ib. VI. 183. (u) Id. Metam I. 270. Virg. Æn. IV. 694.
 (x) Genes. IX. 12. seq. (y) Virg. Æn. IX. 259.
 (z) Vid. Eæ Spanhem. diss. de Vesta . §. 19.
 (a) Ovid. Fast. VI. 285.
 (b) Ibid. 293. (c) Vid. Voss. Idol. II. 51.
 (d) Ovid. Fastor. VI. 299.
 (e) Cic. de Nat. Deor. II. 27.

cujus honorem ignis perpetuus (de quo mox)
in foco servaretur : nisi quis cum *Becmanno de*
Orig. L. L. p. m. 355. deducere velit ab *WM* ,

ignis , & *יהוה* , *jab* , *dominus* : quod postea etiam

^T
fecerunt *Voss. in Etym.* & *alibi* ; & *Leigh. in*
Crit. Sacr. p. m. 13. Cultus ejus fuit antiquissi-
mus , utpote ab ipso *Ænea* in Italiam allatus
(*f*). Romæ autem ei templum primus extruxit
Numa ; quod *rotundum* erat , quia tellus *rotunda*
est (*g*) : vel potius , quod universum mundum eo
adumbraverint ; cujus in medio ignis sit (*b*). In
eo statua nulla erat ; sed *ignis* ille *perpetuus* (*i*) ,
quem certissimum Imperii pignus esse credebant
(*k*) , adservabatur a *Virginibus Vestalibus* (de qui-
bus infra hac Sect. c. 2. §. 17.) , magna in eam ,
quæ id extingui passa fuerat , poena constituta (*l*) ;
& hoc etiam magni & infauatissimi prodigii loco
habebatur : eoque casu a radiis solaribus rursus
accendebatur (*m*) ; licet etiam quotannis Kalendis
Martii renovaretur (*n*). Tamen etiam hodie in
nummis statua ejus conspicitur (*o*) , tum alia for-
ma , tum tympanum manu gestans , quia ventos
terra (*p*) , ut aerem tympano , contineri crede-
bant . In ejus templo pernoctare , (nam ingredi
fas erat (*q*)) aut ejus penetrale ingredi viro ne-
fas erat (*r*) : in quo alia etiam sacra adservata
fuisse volunt (*s*) ; sive illa *Palladium* (*t*) , hoc est ,
minuta quædam Palladis effigies (*u*) , (quæ ma-
xime vulgaris est opinio) sive aliud quid fuerint .
Solebant etiam veteres in vestibulis ædium aram
Vestæ sacram habere (*x*) .

§. V.

(f) *Vid. Virg. Æn. II. 296.*

(g) *Fest. V. Rotundum.*

(h) *Plut. Numa p. m. 67.*

(i) *Ovid. Fast. VI. 295.*

(K) *Ibid. 445.*

(l) *Liv. XXVII. 1. Val. Max. I. 1. &*

(m) *Plut. Numa p. m. 65. &*

(n) *Ovid. Fast. III. 143.*

(o) *Vid. Lips. Syno. de Vest. 3.*

(p) *Suid. V. Ἑστία*

(q) *Dion. Hal. II. 67. Tac. A. XV. 36. & H. I. 43.*

(r) *Ovid. Fast. VI. 450.*

(s) *Vid. Dion. Halic. II. 66.*

(t) *Ovid. Trist. III. 1. 26.*

(u) *Vid. Lucan. IX. 998.*

(x) *Eugraph. ad Ter. IV. III. 15.*

§. V. De Minerva & Musis.

Minerva dicta fuit ab antiquo verbo *meneo*, pro quo hodie dicimus *moneo*; alio vero nomine *Pallas* est vocata ἀπὸ τῆ πάλλων τὸ δόρυ, sive a *vibranda hasta* (y). Hæc Jovi dignitate fuit proxima (z); unde etiam in Capitolio cum eo & Junone culta fuit (a), & fulmen a Jove acceptum (b) vibrare credebatur. Imo ex ejus *cerebro* nata fingitur (c), quia *sapientia* & omnium bonarum *artium Præses* habetur (d): quin ipse Jovis intellectus, sive providentia (e): & hinc *patrima* dicitur, quod *patrem* tantum, non vero *matrem* habebat (f); hinc quoque illæ phrasæ sunt ortæ, *invita* (g), vel *crassa Minerva* (h) aliquid facere: quarum illa significat, conari aliquid, cui negotio a natura dotes tibi non sint concessæ; ut, si quis, qui poeta natus non sit, versus conetur facere: hæc vero notat tenui filo, & quasi aliud agas, rem quandam perficere. Ob hanc ergo causam præcipue Athenis, ubi maxime vigeant literarum studia, culta fuit, ἡ Θεὸς κατ' ἐξοχήν ibi dicta (i). Speciatim autem *lanificii* (k) dicitur inventrix, & *oleæ* (l); unde *Pallas* aliquando pro ipso oleo ponitur (m): & præterea *architectura* præsidere dicebatur (n). Tum *bellorum* etiam & *armorum* Dea erat; unde *Armipotens* (o) dicta fuit, & *belli præses*.

(y) Serv. ad Virg. Æn. 1. 19.

(z) Hor. Od. I. XII. 10. sed vid. ibi Cl. Bentleyum.

(a) Liv. III. 17. (b) Virg. Æn. I. 42.

(c) Lucian. Deor. Dial. 8.

(d) Ovid. Fast. III. 233.

(e) Pharnur. de nat. Deor. 20. (& id passim inculcat Anna Dacier ad Hom. Iliad.)

(f) Catull. 1. quicquid ibi tumultuantur interpretes. (Vide tamen Vossium ad eum.)

(g) Horat. de arte 385.

(h) Cic.AMIL. III. 1.

(i) Aristoph. Pluto 1195. & Nub. 600. Catull. epith. Pen. 212.

(k) Virg. Æn. V. 284. VIII. 409.

(l) Id. Georg. I. 12.

(m) Ovid. Trist. IV. 3. 64. (n) Virg. Æn. II. 15.

(o) Ibid. 435.

Jes (p): & denique *quadrigas* & *bigas*, quibus in bellis utebantur veteres, invenisse scribitur (q). Hinc *pingitur* armata torvo vultu, glaucis oculis (r), (quemadmodum perpetuum ejus epitheton apud Homerum est γλαυκῶπις Ἀθήνη) scutum, five *egidem* (nam *egis* erat scutum pelle caprina obductum) manu tenens, quo belli Trojani tempore a Jove donata fuerat; in eoque *Gorgonis*, five *Medusæ* caput effictum (s) erat. Festum ejus celebrabatur mense Martio per *quinque dies*, unde *Quinquatrus*, five *Quinquatria* dicitur (t): vel potius quod post quintum Id. Mart. celebraretur (u): qualia ei in Albano monte celebranda etiam postea instituit Domitianus Imperator (x). *Avis* ei sacra fuit *noctua* (y), *arbor* vero *olea*.

Minervæ jungendæ sunt *Musæ* Jovis filiæ [z], *Scientiarum præfides*: Sed notius est, quam ut moneri oporteat, eas novem numero fuisse; quarum nomina fuerunt hæc: *Calliope*, *Clio*, *Erato*, *Tbalia*, *Melpomene*, *Terpsichore*, *Euterpe*, *Polyhymnia*, & *Urania*. De his singulis vero dicere nimis longum, & minus utile foret, (v. *Auson. Eidyll. xx.*)

§. VI. De Cere.

Ceres Saturni & *Opis* filia (a) ita dicta (juxta veterum quidem mentem) ab antiquo verbo *creo* pro *creo* (b), quasi *frugum creatrix*; prima enim sationem & usum frumenti homines docuit; cum illi antea glande vescerentur (c): unde

(p) *Id. XI. 483.* (q) *Cic. de N. D. III. 23.*

(r) *Prop. II. XXI. 14. Ovid. Art. II. 659.*

(s) *Virg. Æn. VIII. 435.* (De Gorgonib. v. *Memor. Acad. Litter. Paris. T. IV. p. 70.*)

(t) *Ovid. Fast. III. 810.*

(u) *Varr. de L. L. V. 3. Gell. II. 21.*

(x) *Sacr. Domis. 4.* (y) *Hygin. fab. 204.*

(z) *Hesiod. Theog. V. 25. & 51.*

(a) *Ovid. Fastor. VI. 285.* (quasi *Ceres*, ait *Cic. de N. D. II. 26.* ubi & aliorum numinum clypea persequitur.)

(b) *Serv. ad Virg. Georg. I. 7.*

(c) *Claud. de rapto. Prof. I. 30. Juven. VI. 10.*

De sapissime *alma* dicitur ab *alendo* scilicet (d.); Græcis, *Ζυντῶν Σπέντεραι προπάντων* (e); licet etiam aliis Deabus hoc cognomen tribuatur ut Veneri apud Ovid. *Metam.* XV. *ves.* 844. Primum autem hanc artem monstravit *Triptolemo* (f); ille deinde reliquis hominibus, & hinc *Ceres* pro *ipsis frugibus* dicitur (g). *Leges* etiam prima hominibus dedisse creditur (h), unde *Θεσμοφώρας* Græcis, Latinis vero *legifera* dicitur (i): & ejus sacra *Θεσμοφώρα* dicta sunt: unde unum ex drammatibus *Aristophanis* *Θεσμοφώρα* ζῆσαι hoc est, mulieres sacra Cereris celebrantes inscribitur: & hoc ideo, quia homines ad mitiorem cultum, a glandibus ad fruges traducens, legibus vivere fecit: præsertim cum etiam agros tum distinguere oportuerit (k). Sacra ejus peragebantur Romæ mense Aprili per dies octo a matronis castis (l), quæ tum viris & vino abstinere debebant (m), & in casto Cereris esse dicebantur (n). Quia autem hæc sacra religioso quodam silentio celebrabantur, *Horatius* *Od.* III. n. 5. *arcanam Cererem* dicit, quod tamen maxime ad sacra (o) *Eleusinia*, quæ ei in Attica fiebant, spectat; qui enim non initiati iis adfuissent, morte plectebantur (p).

Faces in ejus sacris adhibebant (q), (unde *Πυρφόρος* Græcis dicitur (r)) quæ facibus ad *Æt-nam* accensis filiam suam *Proserpinam* a *Plutone* raptam quæsierat (s). Filius Cereris fingitur esse *Plutus divitiarum Deus*, quia priscis hominibus divitiæ ex agricultura proveniebant (t).
Im-

(d) *Ser. d. l.* (sed credibilis, esse ab Hebr. עלמה *virgo*.)

(e) *Orpheus hymn. in Cererem* 7.

(f) *Virg. Georg.* I. 19. *Marmor. Arundell.* 24.

(g) *Terent. Eun.* IV. V. *Lucan.* IV. 381.

(h) *Ovid. Metam.* V. 341. (i) *Virg. Æn.* V. 58.

(k) *Serv. Æn.* IV. 58. *Gros. de J. B. & P.* II. 1. §. 2.

(l) *Juv. VI.* 50. (m) *Dion. Halic.* I. 33.

(n) *Fest. V. Minusitur.* (o) *Suet. Ner.* 34.

(p) *Liv. XXXI.* 14. (q) *Juven.* XV. 341.

(r) *Eurip. supplic.* 260.

(s) *Ovid. Fast.* IV. 493.

(t) *Hædod. Scioy.* 969.

Immolabatur Cereri *porca fœta*, quia illud animal frugibus noxium esse solet (u). *Pingebatur* vero coronam gestans spicis ornatam (x), *facem* plerumque altera manu tenens, altera quandoque *parauer*. In Cereris sacris etiam *vulpes* comburebatur (y), quod *Carseolis Æquorum* oppido segetes incendissent vulpes, eodem fere modo, quo *Samsonem Philistæorum* segetes incendisse legimus.

§. VII. De Diana.

Diana juxta quosdam dicta est quasi *Dea Tana*, hoc est *Luna* (z); nam eadem *Luna* fuisse plerumque putatur (a): alii nomen ejus deducunt a Græco *διὸς*, hoc est, *Jovis*; ejus enim & *Latonæ* filia est habita: unde & *Latonia Virgo* (b) dicitur; nam semper virgo fuisse fertur. Hæc venationibus, sylvis & montibus præfuit (c); unde *canes* ei sacre fuerunt (d): & primitias feræ capiendæ, sive *πρωτάγρια* Dianæ *Ἀγροτέρα*, sive *Venatrici* vovere solebant (e). Hinc etiam *Ἀγρεύλος*, *Ὀρεῖα*, *Ὀρειλόχη* dicta est (f). Eadem & *parturientibus* opem ferebat (g); & tum cum Junone *Lucina* confundi videtur, (ita certe (h) vocabatur) & etiam *Ilisbya* a Græco *ἱλυθον*, hoc est, *veni* (i); ac *Diva genitilis* dicitur. Hinc etiam imago ejus multis *mammis* & *uberibus* aliquando instructa est, & ipsa

æo-

(u) *Ovid. de Ponto* II. IX. 29.

(x) *Horat. carm. sec.* 30.

(y) *Ovid. Fast.* IV. 679. seq.

(z) *Varr. de R. R.* 1. 37. ut quidem emendat *Scal. de Emend. Temp.* II. p. 174.

(a) *Vid. Varron de R. R.* I. 37. *Voss. Instit. Or.* IV. 1. §. 7. & *de Art. Gr.* II. 13.

(b) *Virg. Æn.* IX. 57.

(c) *Horat. Op.* III. 22.

(d) *Ovid. Fast.* V. 141.

(e) *Vid. omn. Ex. Span. ad Callim. hymn. in Dian.* 104.

(f) *Vid. Celeb. Perizon. ad Æl.* V. H. II. 25.

(g) *Hor. carm. sec.* 13. (Timæi jocum in Dianam Ephesiam v. ap. Cic. II. de Nat. D. 27.)

(h) *Catull. carm.* 33.

(i) *Horat. l. mox d. ubi tamen Cl. Bensl. legendum vult Genetivis; quem vid.*

Pag. 145.

Pag.
145.

Pag.
151.

Pag.
151.

πολύμαστος, sive *multimammia* est dicta (k). Hæc quoque, ut dixi, Luna credita fuit, unde cum *lunula bicorni* in fronte pingitur, (nam eosdem Deos veteres sub diversis sæpe nominibus colebant) eoque nomine hæc cum Apolline fratre suo ludis sæcularibus maxime colebatur (l): quibus ludis in eorum honorem pueri & puellæ patrimi & matrimi choreas ducebant, & hymnos canebant: ac ob eandem rationem etiam *Noctiluca* (m), & *siderum Regina* vocatur (n). Templum Dianæ primum Romæ exstructum fuit sub Servio Tullio Rege in monte Aventino quod τὸ κοινὸν τῶν Ἀδελφῶν, sive *Latinorum commune* erat (o). Pingebatur coma dissoluta, arcum & sagittas manu tenens, (unde ἰσχυραῖρα dicitur (p), & τοξότης (q) cervos, vel alia animalia persequens, ac canes & instrumenta venatoria juxta se habens. Immolabatur ei *verres* (r), & *pinus* arbor ei sacra fuit (s). Confunditur eadem sæpe cum *Hecate* (t), sive *Proserpina*; de qua nos tamen separatim potius dicemus.

§. VIII. De Venere, Cupidinibus, & Gratiis.

Venerem a *veniendō* dictam volunt, quod *Amor* (cujus hæc Dea præses est) *ad omnes veniat* (u). Alii derivant a *Succoth Benoth*; quæ II. Reg. X VII. 30. (x) Cl. Clericus deducit ab *Æolico φέρωσις* pro *φέρωσις* (y).
G Eam

(K) Minuc. Fel. p. 97. ed. Rigalt. & ipse ad eum loc. (S. cap. XXI. p. 118. ed. Dais.) Nummus ap. Vail. G. Claudia. 41.

(l) Horat. Od. IV. VI.

(m) Ibid. 38.

(n) Id. earm. sac. 35.

(o) Dion Halic. W. 26.

(p) Hom. Il. E. 53.

(q) Hesiod. Scio. 14.

(r) Horat. Od. III. 27. (s) Ibid.

(t) Vid. Meurs. Misc. Lucan. I. 5.

(u) Cic. de N. D. II. circa med. (vide Belg. Græc. p. 331.)

(x) Selden. de Diis Syris S. II. 6. Voss. Idem. II. 28.

(y) Bibl. Select. T. VII. p. 149.

Eam quidam *Jovis & Diones* filiam dicunt (z) : plures *spuma* maris ortam volunt, & inde Græcis *Ἀφροδίτην ἀπὸ τῆ ἀφρῆ*, hoc est, a *spuma* esse dictam (a) : unde etiam plerumque in *concha* stans, vel *concham* manu tenens (b) *pungitur*, & quidem *nuda* : ac propterea *marinam* eam vocat Horatius *Od. IV. XI. 14.* & ideo etiam a navigantibus invocabatur (c). Aliquando etiam curru vehitur tracto a *cygnis*, vel *columbis* (d), vel etiam *passeribus* (e) ; quæ aves, vel ob pulchritudinem, vel ob salacitatem Veneri erant sacræ, eique etiam immolabantur, quamquam vulgo sanguine non placaretur (f), sed ture & vino ; quia scilicet non decebat Deam generationi præsentem caso animali placare. Colebatur præcipue a Romanis, quia genus suum per Æneam ab ea deducebant (g) ; unde ille sæpe apud Virgilium, aliosque *Dea natus* vocatur (h) : & propterea Julius Cæsar templum *Veneris genitricis* (i) Romæ extruxit. Aliis etiam cognominibus Romani eam venerabantur, ut *Veneris Erycinæ* (k), & ita dictæ ab *Eryce* Siciliæ monte (l), ubi Æneas ei templum extruxerat. *Cluacina* vocata est ab antiquo verbo *cluere* (m) ; hoc est, *purgare*, quia ejus templum eo loco stru-ctum erat, ubi Romani & Sabini positis armis se a bello *purgaverant*, & reconciliati erant. *Libitina* (n) Venus vocabatur (o), in cujus templo ex instituto Servii Tullii Regis (p) pro singulis mortuis singulus nummus solvebatur ; (quemadmodum in templo Junonis Lucinæ pro natis & in templo *Juventutis* pro iis, qui vi-
rilem

(z) *Virg. Ecl. IX. 47. & Æn. I. 256.*

(a) *Ibid. v. 321. Senec. Hippol. 2. v. 273.*

(b) *Vid. Plaut. Rud. III. III. 42.*

(c) *Ovid. ep. Parid. 24.*

(d) *Ovid. Metam. XIV. 397.*

(e) *Apulej. Metam. VI. non longe ab init.*

(f) *Tacit. Hist. II. 3. Catull. de Coma Berenice. 50.*

(g) *Lucr. ipso init.*

(h) *Virg. Æn. V. 710.*

(i) *Suet. Jul. 61.*

(k) *Horat. Od. I. II. 33.*

(l) *Virg. l. d. 760.*

(m) *Plin. H. N. XV. 29.*

(n) *Horat. Serm. II. VI. 19.*

(o) *Vid. Plut. Numa p. m. 67.*

(p) *Dion. Halic. IV. 15.*

xilem togam sumpserant (*q*) ut ita doceretur omne, quod natum est, etiam mori debere: & in eo templo a *Libitinariis* omnia vendebantur (*r*), quæ ad procurationem funeris necessaria erant. Hinc *Libitinarius* in glossariis dicitur ἐνταφιαστής, ἐνταφιοπωλὴς, & νεκροδάπτης; cujus servus erat *Pollinctor* (*s*): & ipsa *Libitina* ἐντάφιον, sive funus (*t*). Fingebatur Venus uxor esse Vulcani, sed cum Marte adulterium committere dicebatur, & cum eo aliquando reti a marito suo mira subtilitate facto deprehensam fingeant (*u*). Arbor *myrtus* ei sacra erat (*x*), & mensis *Aprilis*; * unde Kalendis Aprilis mulieres myrto coronatæ lavabant (*y*): quem mentem tamen non ἀπὸ τῆς Ἀφροδίτης, sive a Venere, (quæ plurimorum sententia est) sed ab *aperiendō* dictum vult Varro (*z*), quod cælum, terra & mare tunc *aperiantur*: unde idem mensis apud Athenienses Ἀπρῖς καλεῖται vocatur, quod hoc tempore cuncta florescant (*a*).

Veneris comites & filii fuerunt gemini *Cupidines* Eros & Anteros (*b*), quibus eleganter significatur, amorem, nisi mutuus sit, subsistere non posse. Hi finguntur & pinguntur pueri; quia amantes pueris plerumque vix sunt sapientiores (*c*); finguntur *nudi* ad puritatem, *alati* ad levitatem amantium significandam; vel etiam, quia amantes agiles esse convenit: sagittis instructi dicuntur, vel, ut velocitas amoris denotetur; vel etiam ob dolorem (*d*), qui eum sæpe sequitur: *lampades* habent, ut ardor amoris

G 2

note-

(*q*) Ibid.(*r*) Plut. Quæst. Rom. 13. p. m. 269.(*s*) l. 5. §. 7. ff. de inst. aff.(*t*) Vid. Lips. ad Senec. de benef. VI. 18.(*u*) Ovid. Metam. IV. 171. (Adde Homer. Odys. 8. 257. 365. Lucian. in Dial. Deor. p. 150. & 155. Ed. Bened. It. epigrammation elegans in Anth. l. 11. vs. χαλκός. De Mæ. ja Vulcani uxore pauci prodiderunt, at Lucian. priori loco Vulcanum uxores ait duxisse Venerem & Gratiam.)(*x*) Horat. Od. I. IV. 9. Virg. Ecl. VII. 62. * (cxi. Ed. Horat. IV. Od. XI. 15.)(*y*) Ovid. Fast. IV. 139.(*z*) Apud Macrob. Saturn. 1. 12.(*a*) Ibid.(*b*) Horat. Od. 1. 19. Senec. Hippol. 27. (Cupido Vulcani Venerisque filius fuit, v. Anstol. l. c. Unde prius vignus Martis, & hic ejus vitricus dicitur Ovid. II. Amor. El. IX. 47. 48.) (*c*) Vid. Omm. Propert. II. 9.(*d*) Horat. Od. II. 8.

notetur (e); atque ipsæ etiam sagittæ eorum ar-
dere dicuntur (f).

Tres *Gratiæ* etiam *Veneris Comites* fuerunt
(g), quæ mudæ plerumque finguntur; quia ami-
citiæ sine fūco esse debet; & manibus junctis, ut
concordia amicorum significetur (h). (*Memora-
bilia de Gratiis* habent *Memor. Litt. Acad. Paris.
T. IV. p. 10.*)

§. IX. De Marte, Bellona, & Victoria.

Mars, ut notum est, *Belli Præses* fuit (i),
atque ita dictum est, quod *marilus* in bello præ-
esset (k); vel potius a Græco *Αἰνς* præposito
M. *Mavors* etiam dicitur, quod *magna veritas*.
(l); & *Gradivus* (m); Græcis *Θούπος Αἰνς*
(n), vel *Θούπιος*, ut est apud *Servium ad Virg.
Æn. III. v. 35.*) vel a *gradiendo* in bellum;
vel potius a Græco verbo *κράδαινσι*, hoc est,
vibrare, quod *hastam vibres*. Fingitur Mars (ju-
xta quosdam; nam aliter *Hom. II. E. v. 896.*)
ex *Junone* (o) sine maris ope natus, & solo flo-
ris cujusdam contactu conceptus. A Romanis au-
tem præcipuo honore afficiebatur, quia *Romuli* &
Remi pater fuisse vulgo creditus est: & quod et-
iam genti bellicosissimæ ejus cultus maxime con-
veniebat: ac præter alia templum habuit in foro
magnificentissimum, ubi *Martis Ultoris* nomine
colebatur (p). Dux etiam *Romani exercitus* ad
bellum profecturus antea *sacrarium Martis* ingre-
diebatur, & *ancilia* (q) (*scuta quædam sacra*
erant, de quibus infra Sectionis hujus cap. 2. §. 13.)
commovebat, ac mox hastam ipsius simulacri dicens,
Mars vigila (r). Sacerdotes Martis peculiares erant

SA.

(e) *Claudian. de rap. Prof. I. 26.*

(f) *Horat. Od. II. 3. 34.*

(g) *Id. Od. I. IV. 1. & I. XXX. 5.*

(h) *Vid. de iis iuse Senec. de benef. 1. 3. & Pausan. Bæot. 34.*

(i) *Ovid. Fast. III. 85.*

(k) *Varro de L. L. IV. 10. sed rectius ex lingua Hebraica
ejus nomen deducit Cl. Periz. ad Æl. IX. 16. & Voss. de
Idol. I. 22. & magis Ib. 17.* (l) *Cic. de N. D. II. 26.*

(m) *Virg. loco in textu not. (Ovid. Fast. v. 555.)*

(n) *Hom. II. E. 30. & sæpe.* (o) *Ovid. Fast. v. 229.*

(p) *Vid. cap. seq. §. 13.*

(q) *Serv. ad Virg. Æn. VIII. 2.*

(r) *Ovid. Fast. III. 36.*

Salii, & *Flamen Martialis*; de quibus suo loco. Animalia ei sacra erant *Lupus*, *Picus* (s), & maxime *Equus*; qui etiam ei immolabatur mense *Octobri* in campo *Martio* (t). *Pingebatur* ardente vultu, curru plerumque insitens, vel equo insidens; hasta & flagello armatus, gallum gallinaceum quandoque iuxta se habens ad vigilantiam militibus adeo necessariam denotandam, vel etiam ob pugnacitatem ipsius animalis. In ejus honorem primus anni mensis, qui nunc nobis tertius, a *Romulo Martius* dictus fuit.

De Bellona.

Marti aurigæ vicem præstabat *Bellona* (u), sive illa ejus uxor, sive soror fuerit. Hæc dicta fuit a bello, & ejus sacerdotes *Bellonarii* dicebantur; qui in furorem asti (x); (unde in Gloss. vet. *Ἰερόθυμοι* vocantur) dum sacra ejus celebrarent, futura prædicere credebantur (y): tum etiam cultris se ipsos cruentabant, ut sanguine suo Deam placarent (z): (qui mos pluribus gentibus fuit familiaris, ut vel ex sacris literis (a) discimus) sed hæc festio membrorum postea simulata duntaxat fuit. *Enyo* etiam est dicta, unde hæc vox pro ipso bello ponitur (b). *Ædes* ejus extra Urbem fuit, in qua *Senatus* dabatur iegatis exterarum gentium (c), & *Imperatoribus* a bello redeuntibus, & triumphum petentibus (d): ante illam ædem columella stabat, quæ *bellica* (e) dicebatur; in quam hastam mittere solebat *fecialis*, cum bellum populo alicui indixisset.

(s) *Iucret.* II. 660. *S. Aur. Viſt. de Or. gent. Rom.*

(t) *Fest.* V. *Equus*, & *Iatius* V. *October*.

(u) *Statius Theb.* VII. 71.

(x) *Horat. Serm.* II. III. 223.

(y) *Juven.* IV. 124. & VI. 512.

(z) *Lucan.* I. 565.

(a) *I. Reg.* XVIII. 28.

(b) *Hom.* II. E. 333. & ibi *Schol. Murriak. de Spec. Hæc.* 14.

(c) *Liv.* XXX. 21.

(d) *Id.* XXVIII. 32.

(e) *Fest.* V. *Bellona*.

De Victoria.

Victoria, quæ simul cum Minerva educata fuisse dicebatur (*f*), etiam Romæ colebatur sub forma virginis alatæ, coronam, vel palmam manu præferentis.

§. X. De Mercurio.

Mercurius a *mercibus* dictus *Jovis* & *Majæ* (quæ filia erat *Atlantis*) filius (*g*), *Nuncius* & *Minister Deorum*, & præcipue *Jovis* fuit : unde *Gamillus* apud Romanos est dictus (*b*), quæ vox *ministerium* notat . Hic *Deus sermonis* habebatur (*i*), (unde lingua ei sacra erat (*k*)) & inde *Deorum superiorum* & *inferorum inter-nuncius* (*l*); unde *Lybrenses Paulum Mercurium* dicebant, quia is præibat in loquendo, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τῷ λόγῳ (*m*); itaque animas defunctorum ad inferos deducere, loca iis assignare (*n*), & rursus si opus esset, eas inde reducere (*o*) credebatur, ψυχᾶγωγός (*p*) & νεκροπομπός (*q*) inde dictus . *Mercatorum* quoque & *lucri* (*r*) unde κοινὸς Ἑρμῆς dicitur (*s*), quia divitias procurat omnibus expetitas ; περδιὸς (*t*) etiam ἐμπολαῖος & ἀγοραῖος (*u*); & hinc etiam mercatores certo ritu præterita sua mendacia expiabant, & futurorum veniam (*x*) a Mercurio petebant (*lucris*, inquam, & ex ratione *furum* etiam *Deus* habebatur (*y*) : unde *Aristophani Τοιχωρύχος* dicitur (*z*), quod *per-fossorem parietum* diceret *Plautus* (*a*) : & ab hac *lucris* causa cum marsupio aliquando pingitur (*b*).

Ar-

-
- (*f*) *Dion. Halic.* l. 33. (*g*) *Virg. Æn.* 1. 107.
 (*h*) *Plut. Numa* p. 64. C. (*i*) *Horat. Od.* l. X. 3.
 (*k*) *Schol. Aristoph. Plut.* 112.
 (*l*) *Claudian. de rapt. Pros.* l. 50.
 (*m*) *Affor.* XIV. 12. (*n*) *Horat. Od.* l. X. 35.
 (*o*) *Virg. Æn.* IV. 243. (*p*) *Hesych.*
 (*q*) *Lucian. Deor. Dial.*
 (*r*) *Ovid. Fast.* V. 671.
 (*s*) *Lucian Navigio.* p. 456. ed. Grav.
 (*t*) *Id. Timone.* p. 111.
 (*u*) *Poll. Onom.* VII. 2. fin.
 (*v*) *Ovid. Fast.* V. 623.
 (*y*) *Horat. l.* p. prox. d. (*z*) *Plut.* 1143.
 (*a*) *Pseud.* IV. II. 23.
 (*b*) *Vid. Pasin. num. Imp. ex æve med. form.* p. 374.

Artium quoque omnium præses, & præcipue *musices*, & *lyræ* inventor (c): tum etiam *palaestris* (d) & *gymnasis*, *astronomiæ* (e), *poeticæ*, (unde poetæ viri *Mercuriales* dicuntur (f)) aliisque, ut dixi, artibus præsidebat, unde *Λόγιος* *Ἐρμῆς* dicitur (g); ita ut plane esset negotiosissimus (h). *Pingebatur* ut juvenis formosus, petaso & talaribus aureis alatis insignis (i); *caduceum*, sive virgam manu tenens (k), cui duo serpentes erant circumvoluti, quia præconis etiamungebatur munere, & pacis auctor erat, cujus symbolum olim fuit hic caduceus. In triviis & quadriviis statuae quædam e lapide quadrato in ejus honorem ponebantur solo capite exerto, quæ *Mercuriales*, & Græcis *Hermæ* dicebantur (l), quia ob crebra ejus itinera viarum etiam curam peculiarem gerebat: unde *ἱερόδιος*, vel, ut alii, *ἱερόδιος* etiam dicitur (m). In bibliothecis quoque, quia scilicet omnis eruditionis præses erat Mercurius, statuae ejus ponebantur mixtæ cum statuis Minervæ, vel etiam *Herculis*, quæ inde *Hermathenæ* & *Hermæracæ* dicuntur (n).

§. XI. De Neptuno, Portumno & Matuta.

Neptunus aquarum Deus a nubendo, hoc est, regendo dictus, quia aqua terram obregit (o), Saturni & Opis filius, Jovis frater dicitur; & in sortitione universi maris imperium, ut dixi, obtinuit (p). Hic a plerisque a primis jam temporibus Romæ cultus dicitur sub nomine *Con-*

G 4

ff

(c) Horat. l. d. (d) Lucian. Deor. Dial. p. 233. edit. Grav.

(e) Manil. 31. (f) Hor. Od. II. XVII. 29.

(g) V. Bud. comm. lin. Gr. n. m. 225.

(h) Lucian. l. prox. c.

(i) Virg. Æn. IV. 240.

(k) Ibid. 242.

(l) Nepos Alcibiade 7. Javen. VIII. 53. Ampliff. Vander Maelen de die mundi Diff. I. p. 143.

(m) Phurnut. de nat. Deor. V. 16. (V. Cl. Otto de diis tutelæ Virat.

(n) Cie. ad Agr. 1. l. 2. & d. (V. summum in tabella. At Neptuni crymon ego arceſſebam a τῶν πρῶ, quod Scaligero jam placuisse video. Qui Hebraicam originem mavult, consulat Voſſii Etymol. & Bocharti Phaleg, ubi plura ejusmodi reperientur).

(o) Varro de L. L. IV. 10. Arnob. III.

(p) Virg. Æn. I. 138.

si (q), quamquam alii dicant diversum fuisse. *Consus* autem ille *consiliorum* Deus fuit (r), cujus ara subterranea fuit (s), quia consilia, ut prospera sint, secreta esse debent: & ipsa vox *Consus* participium antiquum est verbi *condo*, pro quo hodie dicimus *conditus*; unde hodieque *abscosum* pro *absconditum* dicimus (t). Ejus festum *Consualia* dictum celebrabatur maxime ludis *equestribus* in Circo; quia Neptuno *equus* facer erat, qui eum primum e terra produxisse dicebatur (u): veritas autem hujus rei esse videtur, eum primum *equitandi* artem invenisse (x); unde etiam equorum cura (y) ei tribuitur, & quadrigarum (z). *Terræ motuum* etiam causa credebatur; quia mare sæpe numero terram vehementius concutit, eamque quasi movere videtur: unde *Ennosigæus* (a) & *Σησιγῆθωρ* (b), hoc est, *terram quatiens* dicitur; & hinc Trojæ muros & fundamenta evertere fingitur a Virgilio *Æn.* II. *vers.* 643. Et quia mare ita sævum est & importunum, hinc in fabulis homines sævi Neptuni filii dicti sunt, ut *Bufris*, *Cyclopes*, *Læstrygones* (c). Pingebatur vultu senili, stans plerumque iu curru a *Tritonibus*, equis marinis, vel delphinibus tracto, tridentem manu gerens (d).

Neptuno adjungi potest *Portumnus*, sive *Portunus portuum* Deus (e), a quibus denominatur: hic Græce *Παλαίμωρ* dicitur (f). Ejus mater fuit *Matuta*, Græcis *Λευκοθέα*, quæ eadem *Aurora* credita est (g), & a matronis Romanis culta fuit (h); ejusque festum *Matralia* est dictum (i), Antea ille *Melicerta*, hæc *Ino* dice-

(q) *Plut. Romul.* p. m. 25. D. *Auson. Epigr.* 69.

(r) *Ovid. Fast.* III. 169. (s) *Dion. Halic.* II. 31.

(t) *V. Voss. Etymolog.* (u) *Virg. Georg.* I. 18.

(x) *Vid. Sophocl. Oed. Colon.* 705.

(y) *Homer. in hymn.* (z) *Orph. in hymn.*

(a) *Juven.* X. 182.

(b) *Amm. Marc.* XVI. 7. (v. omn. *Gell.* II. 28.)

(c) *Phurnut. de nat. deor.* c. 22. f. *Gell.* XV. 21.

(d) *Virg. Æn.* I. 142. 149. (& 160.)

(e) *Ovid. Fast.* VI. 547.

(f) *Id. Metam.* IV. 541.

(g) *Lucret.* V. 655.

(h) *Plut. Quæst. Rom.* 15. p. m. 267.

(i) *Ovid. Fast.* IV. 533.

dicebatur (k); qui enim in deos referebantur, eorum nomina mutari solebant: quemadmodum sic etiam *Leda Nemesis*, *Circe Marica* fuerunt dictæ (l):

§. XII. De Vulcano.

Vulcanus ignis & fabrorum deus. Dictum enim ajunt quasi *Volicanum* (m), quod ignis quasi per aerem volitet: sed verius est a *Tubalcaino*, qui primus artem fabrilem invenit (n); nomen ejus derivari. *Mulciber* etiam fuit dictus a *mulcendo* (o), hoc est, molliendo ferro. Jovis & Junonis, vel, ut alii dicunt, solius Junonis filius fuit (p): sed ob deformitatem a Jove cælo ejectus, & in *Lemnum* insulam delapsus, ac inde *claudus* factus fuisse fingitur (q). Vulcani uxor fuit *Maja*, unde quidam mensẽ *Majum* dictum fuisse volunt; sed *Piso* eam *Majestam* vocari dixit (r). Officinam suam in Lemno habuisse dicitur, & in insulis *Æoliis* prope Siciliam (s); quia in iis insulis montes ardentes sunt, quos hodie etiam vulgo *Vulcanos* vocant. Ejus ministri fuerunt *Cyclopes* (t), quos Gigantes monoculos fuisse finxerunt. Per hunc Deum veteres ignem terrestrem (u) maxime significarunt, ut per *Vestam* ignem cælestem, & hinc sæpe *Vulcanus* pro ipso igne, vel *flamma lucente* ponitur (x). Inde etiam *Vulcanos* quosdam fideles juxta focum collocare solebant, tanquam dæmones *επιστάτας* (y). In ejus festo facibus, sive lampadibus decurrebant: & qui cursu superabatur, *Lampadem* alteri tradere debebat: unde vulgata illa phrasis est orta, *lampadem suam alteri tradere*, hoc est,

G 5

se

(k) Ibid. 494. & 505.

(l) LaBant. de fals. relig. I. 21.

(m) Serv. ad Virg. Æn. VIII. 414. Isidor. Orig. VIII.

c. 11. (n) Genes. IV. 23.

(o) Virg. Æn. VIII. 714. & ibi. Serv. Fest. es V.

(p) Lucian. de sacrif. & forte Hesiod. Scëly. 927. ubi vid. Grav.

(q) Lucian. in contempt. init. Hom. II. A. v. 591.

(r) Macrob. Satur. I. 12. (Vid. nos ad pag. 175.)

(s) Juvén. I. 8. Sed vid. omni. Virg. Æn. VIII. 456. seq.

(t) Virg. I. d. 424.

(u) Id. Æn. V. 662.

(x) Virg. Ib. Plaut. Amph. I. I. 185.

(y) Bazarbi. ad Od. p. 455.

senio, vel alio casu fatigatum munere suo alteri cedere (z).

§. XIII. De Apolline & Æsculapio.

Apollo dictus est a Græco verbo ἀπόλλυμι, hoc est *perdo*; quia radii solis pestilentiae tempore animantibus perniciem adferunt (a). Hic enim idem est qui *Sol* *; unde etiam *Phœbus* dicitur a Græco φοῖβος, hoc est, *splendidus*. *Jovis* & *Latonæ* (b) filius fuit, cum sorore *Diana* in insula *Delo* natus (c); (unde *Delius* hic; illa *Delia* dicta) ubi templum & oraculum celeberrimum habuit (d): & ibi sex menses æstivos degere credebatur; ut sex menses hybernos apud *Pataram* *Lyciæ* civitatem, unde *Patareus* dicitur (e). Quatuor præcipue artium inventorem eum & præsidem fecerunt. Primo quidem medicinæ, & præcipue *botanicæ*, sive *herbariæ* inventor esse dicebatur, quia solis calor herbas fovet (f). Secundo, *arti sagittariæ* præsidebat, quia radii solares sagittis quodammodo comparari possunt, & inde semper arcus ei tribuitur (g): hinc etiam *Pæon* dicitur ἀπὸ τοῦ παίνειν, a feriendo (h). Tertio, *musicæ* & *poeticæ* præses erat (i); unde a poetis maxime invocatur (k), & *lyram*, vel *citharam* tenens plerumque pingitur (l). Quarto, *artem divinatoriam* exercere credebatur, unde *Augur* (m) vocatur, & Græce προοπίων (n), quasi *presagum* dicas; Ἀοχίης etiam ἀπὸ τοῦ λοχεῖν, hoc est, *obliquo* (o), quia *obliqua*, sive *dubia* responsa confusentibus dabat; cum sacerdotes scilicet ejus conjecturas suas pro oraculis credulis venditarent.

Ro.

(z) *Lucret. II. 77. Schol. Aristoph. ad ranas 131.*

(a) *Hom. II. A. 43. ** (Vid. nos infra.)

(b) *Horat. Od. IV. 6.*

(c) *Ovid. Metam. VI. 120. seqq.* (Callim. in *Delum*; quod negant Ephesii, & hoc sibi honoris vindicant ap. Tacit. Annal. III. 61.)

(d) *Virg. Æn. IV. 143.*

(e) *Serv. ad Virg. I. præf. 6.*

(f) *Ovid. Metam. I. 321.*

(g) *Horat. Od. I. XII. 23.* (h) *Juvén. VI. 172.*

(i) *Ovid. Metam. I. 318.*

(k) *Id. Amor. I. XV. 33.*

(l) *Horat. Od. I. 21.* (m) *Id. Od. I. XI. 32.*

(n) *Pausan. Att. 32.* (o) *Herod. IV. 193.*

Romanis post Augustum etiam Apollo *Ælius* in memoriam victoriæ *Æliacæ* fuit cultus (p). Plurima autem per totum terrarum orbem oracula ei tribuuntur, quorum omnium præcipuum fuit oraculum *Delphicum* (q): imo etiam hominibus quibusdam divinandi artem largiri credebatur (r). *Pingebatur* Apollo specie imberbis juvenis, promissis capillis (s), (unde Latinis *intonsus*, Græcis *Ἀκροβόλεις* (t) est dictus) dextra arcum & sagittas, læva citharam, vel lyram tenens (u), quia cœli temperiem & intemperiem regit (x). Coronatur *lauro*, quæ arbor ei sacra fuit (y); unde, qui divinare volebant, *laurum* comedebant (z); & hinc etiam poetæ lauro coronantur. *Avēs* ei sacræ erant *accipiter* (a) & *corvus* (b).

Apollinis filius fuit *Æsculapius*, qui peculiari-
ter magis *medicinæ* præerat (c). Hic fingitur arte sua mortuos in vitam revocasse, & propterea a Jove irato fatorum ordinem ita turbari, fulmine percussus fuisse (d). Colebatur olim præcipue *Epidauri* in Græcia forma serpentis, vel baculo innixus, cui serpens circumvolutus erat. Unde oraculi jussu Romam arcessitus fuit (e); ubi templum ei in insula Tiberina exstructum est. Sed merentur videri de cultu *Æsculapii* & *Serpentis* ejus Viri Celeberr. *Mich. Rossallus*, qui locum *Joannis Apoc. II. 13.* de hujus Dei cultu explicat; & *Theod. Haseus in Bibl. Hist. Phil. Classis III. Fasc. 1.* *Pingebatur* vultu senili, barba promissa, (unde jocus *Dionysii Syracusarum* tyranni, dum barbam auream statuae ejus abraderet, dicentis, *Non convenire filium esse barbatum,*
G 6 *dum*

(p) Propert. IV. VI. 67.

(q) Juven. VI. 555.

(r) Virg. Æn. III. 251. (at hic Harpyla loquitur. Potius citasset Æn. II. 247. & ibi Serv.) & XII. 391.

(s) Tibull. I. IV. 37.

(t) Hom. II. Y. 39.

(u) Horat. Od. I. 21.

(x) Macrob. Saturn. I. 17.

(y) V. Claud. de rapt. Prof. II. 109. Ovid. Met. I. 538.

(z) Tibull. II. 5. 63.

(a) Homer. Od. I. 515.

(b) Ælian. de animal. II. 47. seq. VII. 13.

(c) Virg. Æn. VII. 772.

(d) Id. d. I.

(e) Ovid. Metam. XV. 612. seqq.

dum pater imberbis esset (f), pallio indutus, & baculum manu tenens, Immolabatur ei Gallus. Solebant etiam in ejus fano cubare ægroti, ut per somnium de remedio monerentur (g).

DE DIIS SELECTIS.

Dii Selecti fuerunt octo : Janus, Saturnus, Rhea, Genius, Pluto, Bacchus, Sol, & Luna.

§. XIV. De Jano.

*Janus anni Deus (b). (nam eo nomine etiam Solem intellexerunt (i); unde Matutinus pater dici videtur apud Horatium *Serm. II. VI. vers. 20.*) dictus fuit ab eundo (k), quasi Eamus; quia annus, sive tempus semper it, vel procedit; vel quia cum Horis foribus cæli, per quas itur, & veditur, præesse dicebatur. (l) hinc etiam foribus in terra præest, quæ ab eo januæ dicuntur; & propterea quoque Januarius mensis, qui annum aperit de Jano, ita est dictus (m); ejusque prima die felicem anni successum sibi mutuo optabant Romani (n), & munuscula mittebant (o), quæ Aræne (p) dicuntur. Hic primus homines sacrorum ritus docuisse dicitur; & inde in omnibus sacris primus invocabatur (q): vel forte, ut Ovidius refert, hoc fiebat, ut per eum quasi janitorem ad reliquos Deos aditus esset (r). Quia autem antiquissimus Deorum erat (s), hinc peculiariter Pater dicebatur (t), (& in formulis precum plerumque primus nominari solebat (u)).*

li-

(f) *Val. Max. I. 2. ex. 3. (Cic. III. Nat. D. 34.)*

(g) *Plant. Curcul. II. 1. Aristoph. Plaut. 662. &c.*

(h) *Ovid. Fast. I. 65.*

(i) *Macrob. Saturn. I. 17.*

(k) *Cic. de N. D. II. 27.*

(l) *Ovid. d. I. 125.*

(m) *Varr. L. L. V. 4.*

(n) *Ovid. I. Fast. 175.*

(o) *Suet. Aug. 57. Tib. 34. Cajo 42.*

(p) *Vid. Fest. hac V.*

(q) *Cic. de N. D. II. 27. Martial. X. Epigr. 23. Macrob. Saturn. I. 9.*

(r) *Ovid. Fast. I. 173.*

(s) *Juven. Sat. VI. 393.*

(t) *Horat. Epist. I. XVI. 59.*

(u) *Cato de R. R. n. 133.*

licet id cognomen aliorum etiam Deorum esset. Revera autem antiquissimus quidam Italiae Rex fuisse videtur (nam Græcis quidem hoc numen incognitum fuit (x)) qui *vinum* usum Italos primum docuit; unde ab Hebræo יין *Jain*, quæ vox *vinum* notat, nomen ejus potius deducas: & hinc idem fuerit cum *Noacho*, cui revera vini inventio debetur: eadem de causa *Oenotrius* quæque est dictus, quod Græcum οἶνος *vinum* significet: & facit, quod *Oenotrius* septendecim ætatibus, ante bellum Trojanum regnasse dicitur (z), quod fere in Noachi ætatem incidit. Templum ei primum extruxit Romulus, postquam pacem cum Sabinis fecisset (a), in quo templo statua ejus erat *bifrons*, vel ad unionem duorum populorum notandam; vel quia omnis janua duas frontes habet (b); vel, quia Noachus primum & secundum orbem habitavit (c); vel denique, quia tempus præterita & futura respicit: digitis ita figuratis, ut trecentorum sexaginta quinque dierum nota per significationem anni, temporis & ævi Deum indicaret (d). Aliquando etiam *Quadrifrons* (e) pingitur, ut *quatuor* anni partes significentur. *Clavem & virgam* manu tenet, quia janitor cæli est (f). *Patulcius & Clusius* nominatur, quia ejus templum bello indicto patebat (g), pace facta claudebatur (h): quod intra annos 724. ter tantum Romæ accidit. Non tamen putandum est, semper bellum ipso actu extitisse, sed bellum esse credebant veteres, cum firma pax facta non esset, licet re ipsa bellum non exerceretur.

§. XV. De Saturno.

Saturnus, (per quem *universam mundi-naturam* intellexisse veteres auctor est *Dionysius* Ha-

(x) *Ovid. Fast. I. 30. Athen. Deipnos. XV.*

(z) *Pomp. Sabin. ad Virg. Æn. I. 532.*

(a) *Serv. ad Æn. I. 291.*

(b) *Ovid. Fast. I. 135.*

(c) *Arnob. adv. gent. VI.*

(d) *Plin. H. N. XXXIV. 7.*

(e) *Macrob. I. 9.*

(f) *Ovid. Fast. I. 69.*

(g) *Ibid. 129. Virg. Æn. VII. 407.*

(h) *Horat. Od. IV. XV. 9.*

Halicarnacensis L. I. c. 38.) temporis in genere Deus, ita dictus fuit a *satu* (*b*), quia homines primum *serere* docuit ; Græcis autem *Κρόνος* dictus est, quasi *Χρόνος* * (quæ vox *tempus* notat ; antiquissimi enim Græci literas adspiratas ignorabant) quia auctor est *temporum* (*i*). Hic Cœli & terræ, sive Veste Majoris filius fuit ; & fœdere cum fratre suo majore *Titano* facto, liberos suos se devoraturum esse promisit ; quod etiam fecit, donec pro Jove & reliquis lapis ei obtruderetur (*k*). Postea a filio Jove regno pulsus ad Janum, qui parti Italiæ imperabat, confugit ; & ibi *latuit* unde ea regio *Latium* est dicta (*l*). Et ipsum Dei nomen verius est ab Hebræo סתר *Satar*, quod *latere* significat ; unde primum parentem nostrum *Adamum* per eum significatum fuisse putant (*m*), quia pudore nuditatis suæ *latuerit* coram DOMINO (*n*) : alii Noachum per eum adumbratum putant, quia ille diu in Arca *latuit*. Hinc etiam in nummis Romanorum navis (qua scilicet in Italiam advectus dicebatur) & Janus bifrons conspicitur (*o*). A Jano in regni societatem adscitus homines agrestes ad cultum humaniorem traduxit ; unde sub eo *aurea ætas* fuisse perhibebatur (*p*). *Pingebatur* Saturnus ut senex decrepitus, quia nihil est tempore antiquius (*q*) ; falcem manu tenens, quia tempus omnia defecat ; vel etiam aliquando anguem caudam sibi mordentem ; qua re significabatur tempus se ipsum quasi consumere ; aliquando denique infantem devorans, qua re etiam *tempus edax rerum* denotabatur (*r*). In templo Saturni Romæ erat *Ærarium* (*s*), in quo præter pecuniam pu-

(*b*) *Varro de L.L. IV. 10.* * (*Cic. 11. Nat. D. 25. final Saturnum dictum ait, quod saturesur annis.*)

(*i*) *Macr. Sat. I. 8.*

(*k*) *Uid. Apollodor. Biblioth. 1.*

(*l*) *Ovid. Fast. I. 237. Virg. Æn. VIII. 319.*

(*m*) *Fr. Junius not. ad Terent. de Spect. 8. Voss. Idol. I. 2. & 18.* (*n*) *Genes. III. 10.*

(*o*) *Ovid. Fast. I. 239. Lactant. de fals. rel. 1. 13.*

(*p*) *Virg. Æn. VIII. 324. Ovid. Metam. 1. 89. seqq.*

Tibull. I. III. 35.

(*q*) *Ovid. Fast. I. 234.*

(*r*) *Id. Metam. XV. 234.*

(*s*) *Suet. Claud. 24.*

publicam, etiam monumenta publica, & signa militaria adservabantur, quia nempe regnante Saturno inviolata fides & iustitia obtinuisse credebatur (t). Festum *Saturnalia* dictum in ejus honorem celebrabatur mense Decembri (u) per quinque, vel septem dies (varie enim traditur) maxima lætitia, conviviiis agitandis, muneribus passim mittendis, & feriis agendis (x): imo omnis civitas feriata publico edicto conferre se in montem Aventinum, ac rusticari quodammodo solita fuit (*). Tum quoque servis, ut cum dominis luderent, & jocarentur, concedebatur (y). iisque ad mensam accumbentibus domini ministrabant (z); ut ita aurea ætas significaretur, qua omnes homines ejusdem conditionis fuerunt. *Gladatores* quoque in ejus honorem depugnabant, quia Saturnus sanguine humano placari credebatur; sævus enim & terrestris deus fuit habitus (a); imo olim humanæ victimæ ei immolabantur (b): quod apud Italos primum abolevit *Hercules* hominum simulacris stramineis substitutis, quæ *Æpyæus* vocabant (c). Sacra ei fiebant capite aperto secus ac reliquis Diis (d): nempe, quia tempus omnia aperit (e).

§. XVI. De Rhea.

Rhea, qua (ne cum *Vesta* confundatur) *tellus habitata* significatur, *Cœli* filia, *Saturni* uxor & soror fuit. Hæc etiam *Ops* dicta est, quia terræ munera *opem* omnibus ferunt (g), (sed dissentit Varro de L. L. IV. c. 10.) & festum ejus *Opalia*

(t) *Plut. Quest. R. p. m. 275. sive num. 47.*(u) *Mummius vetus poeta apud Macrob. Sat. I. 10.*(x) *Accius apud Priscian. V. (de origine Saturnalium differitur in Histor. Acad. Litt. Paris. T. 1. p. 78. seqq.)*(x) *Porcius Latro declam. in Cutil. 17. p. 158. ed. I. Wasse. Senec. ep. 18.*(y) *Horat. Serm. II. VII. 4.*(z) *Auson. de feriis Rom. 16.*(a) *Plut. Quest. R. II. sive p. m. 266. & 34. sive p. 272. Auson. d. I. V. 35.*(b) *Ovid. Fast. V. 627.*(c) *Fest. V. Argeos. (latius exequitur in V. Sexagenarius.)*(d) *Macrob. Sat. I. 10. Serv. Aen. III. 407.*(e) *Plut. Q. R. 12. sive p. m. 260.*(g) *Vid. Fast. V. Opis.*

Rhea (b). *Magna mater* (i), quia tellus tanquam *mater* omnia animantia nutrit; *Mater Deorum* (k), quia Saturni, a quo omnes fere Dii progeniti sunt; uxor fuit: & inde etiam *Domina* (l) sæpe dicitur (m). *Cibele* (n), *Berecynthia* (o), (vel *Berecynsia* potius (p)) & *Idæa mater* vocabatur (q) a montibus *Phrygiæ*, ubi præcipue colebatur: vel etiam *Cybele* vocata fuit a *cubo*, quæ figura omnium maxime stabilis est, sicut inter elementa, quæ vulgo vocant, terra: imo *Cybele* sæpe dicitur: & ubicunque apud poetas *Cybele*, aut *Cibele* media longa legitur rescribendum esse *Cibele* voluit *Gudius ad Phædr. L. III. P. 20. (r)*. Bello Punico II. monitu librorum *Sibyllinorum Pessinuntæ* in Asia, ubi sub forma lapidis colebatur, Romam arcessita fuit (s). *Pingebatur Rhea*, sive *Cybele* matronali habitu coronam (*turritam* gestans, quia tellus urbes cum suis *) *turribus* sustinet; *clavem* tenens, quia hieme velut *clausa* tellus vere *recluditur*; currui insidens a *leonibus* tracto (t), quia materna benignitate omnia, etiam ferocissima, mitescunt; veste picta induitur ob flores & animalia, quibus terra quasi est vestita. *Festum* ejus *Megalesia* dicitur. Cum celebrabatur mense Aprili ludis præcipue scenicis. Ejus sacra peragebantur a sacerdotibus, qui *Galli* dicebantur a quodam *Phrygiæ* fluvio ita dicto (u); iisque præerat *Archigallus*. Hi in furorem acti (x) vaticinabantur, & se ipsos castrabant (y) ad imitationem *Atyos* cujusdam, quem cum

Cybe-

-
- (h) Varr. L. L. V. 3. Fest.
 (i) Varro ap. August. de Civ. Dei VII. 14.
 (k) Virg. Æn. VI. 784.
 (l) Ibidem III. 113.
 (m) Catull. Attini. V. 13 & 91. Virg. Æn. III. 113.
 (n) Strabo XII. p. 567.
 (o) Virg. Æn. VI. 784.
 (p) Serv. ad Æn. IX. 82.
 (q) Lucr. II. 611.
 (r) Vid. & Grav. ad Lucian. T. II. p. 295. Drœkch.
 ad Prop. III. 15. 15. Voss de Idol. II. 57.
 (s) Liv. XXIX. 14. Ovid. Fast. IV. 247. seqq.
 (*) Hæc verba ex 1. Edit. restitimus.)
 (t) Ovid. ib. 215.
 (u) Ibid. 361.
 (x) Lucan. 1. 561.
 (y) Juven. VI. 513. Ovid. in Ib. 453.

Cybele adamasset, cumque amore nymphæ *Sanguitidis* irretitum invenisset; in furorem egerat, ita ut ipse sibi genitalia ferro demeteret. In ejus sacris *sympana* & *cymbala* adhibebantur, quia Rhea his instrumentis adhibitis Saturnum prohibuerat, ne Jovis vagitum, dum eum pareret, exaudire posset (z). Immolabatur ei bos (a), vel porca facta (b), ut terræ *fecunditas* significaretur. Arbor vero ei sacra erat *pinus*, in quam quoque Atyn. mutatum fuisse fabulabantur (c).

§. XVII. De Genio, Penatibus & Laribus.

Genius dicebatur *Naturæ Deus*, qui omnium rerum *gignendarum* vim habebat. Dictus est ab antiquo verbo *geno* (qua voce utitur aliquando *Lucretius*, ut, exempli gratia, l. 1. vers. 130.) pro *gigno*; vel, quia curat ut *gignamur*; vel, quia nos *genitos* suscipit, ac tuetur (d): credebant enim veteres unicuique homini (e), & etiam loco (f) suum adesse *Genium*; cujus munus esset hominem istum, vel locum assidue tueri, eique præsidere: unde ab *Apulejo*. (g) dicitur *singularis præfectus, domesticus speculator, individuus arbiter, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator, &c.* * Et hinc phrasæ sunt ortæ, *defraudare Genium suum*, hoc est, negare naturæ, quod appetis (h); cui contrarium est, *indulgere genio* (i). Cum igitur aliquem enixe obtestari vellent, *per genium ejus* orabant (k). Sic etiam quisque jurabat *per Genium suum*, servi per *Genium veri*, omnes autem Rom. post perditam libertatem per *Genium principis*; *fustuarii poena* (l) in peje.

(z) Id. Fast. IV. 207.

(a) Ibid. 630. seqq. (at vers. 335. Cibelz ait. Romæ sine labe juvenem, mactatum, operum conjugiiq. rudem: nisi id honori Claudiz virginis tributum fuit. Ceterum de *Taurapolio* v. Memoir Acad. Litt. Paris. T. IV. vel. verius, p. 111. seqq.)

(b) Horat. Epist. II. 1. 143. (c) Ovid. Metam. X. 104.

(d) V. Censorin. de die natali c. 3. Fest. V. Genium.

(e) Astor. XII. 15. Horat. Epist. II. 2. 187.

(f) Virg. Æn. VII. 135. Menand. p. 160. v. 558. ed. Cl. Clerici.

(g) De Deo Socratis. (*) (Censor. de N. D. c. 3. Eundem, inquit, esse Genium & Larem, multi veteres memoria prodiderunt. V. ibi Lindenbr. & nos in *Synonymis*.)

(h) Terent. Phor. I. 5. 1. (i) Persius S. V. 151.

(k) Horat. Epist. I. VII. 94. (l) L. 12. §. ult. ff. de jurejo.

pejerantes constituta : mulieres vero & ancillæ per *Junonem suam* (*m*), vel *Genium heræ suæ* (*n*) jurabant . Plerique autem duos Genios , alterum bonum (*o*), alterum malum hominibus adesse credebant (*p*); quorum ille homines ad bonum, hic ad malum impelleret : & hi sunt , qui in monumentis sepulchrorum *Dii Manes* vocantur (*q*) . Colebatur sæpe Genius sub forma serpentis (*r*); & aliquando juvenili , aliquando rursus senili forma effingebatur . Sacra ei fiebant natali potissimum cujusque die (*s* , floribus & vino (*t*), & unguentis (*u*), & thure (*x*), quia incongruum videbatur eum sanguine placare , qui vitæ auctor erat : aliquando tamen etiam porcum ei immolabant (*y*), nisi hic ad convivium potius fuerit . Græci *Δαίμονα bonum Genium* vocant : & ita in conviviis ultimum poculum, quod in ejus honorem sumebatur , dicebatur *Ἀγαθὸν Δαίμονος* (*z*) .

Geniis affines fuerunt *Penates* & *Lares* : ita enim dicebantur Dii , qui præ aliis eligebantur pro lubitu, vel ex Diis magnis, vel ex Majoribus defunctis (*a*), vel ex aliis Heroibus (*b*), (quemadmodum *Alexander Severus* Imperator etiam *Abrahamum*, *Christum*, & *Orpheum* in larario suo coluisse legitur) ut uni alicui regioni, urbi, (unde *πολιῶχοι, ἑτοῖ* (*c*) Græcis dicuntur) aut familiæ præessent . Dicti sunt *Penates* (*d*), quia in *penitissima* sive *intima* ædium parte , ubi *penus* adservabatur , colebantur ; unde etiam *penetrales* (*e*) fuerunt dicti , & sacra eorum *penetralia* (*f*) .

(m) *Peston*. 25. *Tibull.* IV. XIII. v. 15.

(n) *Juven.* II. 98. (o) *Serv. ad Virg. Æn.* VI. 747.

(p) *V. Plutarch. Bruto* p. m. 1000.

(q) *V. Sancti Minerv. p. m. 611. & ibi Cl. Perizon.*

(r) *Virg. Æn.* V. 95. (s) *Perf. Sat.* II. 1.

(t) *Horat. Epist.* II. 1. 144. (u) *Tibull.* II. 2. v. 5.

(x) *Ib.* IV. 2. v. 9. (y) *Id. Od.* III. 17.

(z) *Vid. Ælian.* V. H. 1. 10. (& *Ritus Conviv. Altema Schelling*)

(a) *Serv. ad Æn.* VI. V. 152.

(b) *Vid. Lamprid. Alex. Sev.* 29.

(c) *Poll. Onom.* I. 1. 24.

(d) *Cic. de N. D.* II. 27.

(e) *Senec. Theb.* 440.

(f): *Lares* vero dicuntur ab Etrusca voce *Lar* quæ *Principem* (g), sive *Præsidentem*, τὸν προσάτην, notat: inter quos & *Penates* hæc differentia fuisse videtur, quod *Lares* proprie dicuntur, qui uni alicui familiæ (b), *Penates*, qui urbi cuidam vel Reipublicæ præsunt; (qui etiam *Publici* vocantur, & Romæ in Capitolio colebantur (i)) licet sæpe hæc voces confundantur (*). Erant autem *Lares* hæreditarii familiis, unde *patrii* dicuntur Virgilio (k); Græcis vero πατρῷοι, γενέθλιοι, κτήσιοι, μύχιοι, ἑρκίοι (l): & quisque domi suæ in *larario* (m), vel ædícula quadam sacra (n), parvas eorum imagunculas habebat cereas (o), canina pelle vestitas, & *canem* juxta se habentes (p), qui *ædium custos* habetur. Ante eas imagines ignem perpetuum alebant; & quia in *atriis* ædium fere erant locatæ, ipsa *atria* inde denominari potuerunt (q), quod ex fumo *atra* fierent; & majorum imagines, quæ in *atriis* servabantur, *fumosa* inde dictæ videntur apud Juvenalem VIII. vers. 8. Hæc imagines floribus & ferris exornabant (r), quæ diebus festis renovabantur (s). Et quisque quidem in ædibus suis talia sacraria habebat (t), ubi sacra hæreditaria colebant: sed maxime tamen proceres, quemadmodum simile quid hodie apud Pontificios obtinet (u). Offerebant laribus frugum primitias, & porcum iis immolabant (x). Per egre autem abeuntes, vel inde redeuntes Deos *Penates* salutabant (y). *Compita* etiam Laribus erant sacra; & in eorum honorem festum *Compitalia* dictum celebrabatur (z). Denique *Penates* & *Lares*, qui *ædibus* præsunt, sæpe pro *ipsis ædi-*

(f) Fest. hæc V. (g) Vid. Liv. IV. 9. II. 17.

(h) Juven. XII. 29. (i) Liv. III. 17.

(*) V. (Synon. nostra.) (k) Æn. IV. 309.

(l) Dion. Halic. 1. 67. (m) Lamprid. d. l.

(n) Juven. VIII. V. 110. (o) Juven. XII. 29.

(p) Ovid. Fast. V. 137. seq. (q) Ibid. Orig. XV. 3.

(r) Plaut. Aulul. Præf. 24. & II. VIII. 15. (s) Juven. d. l.

(t) V. Cic. Verr. VI. 2. seqq. & omn. not. ad Petron. 29. p. 102. ed. Cl. Burn.

(u) V. Cic. Fam. XIII. 2. & ibi Manst.

(x) Horat. Od. III. XXIII. 3.

(y) Terent. Phorm. II. 1. 81. Plaut. Merc. A. V. II. v. 24.

(z) Ovid. Fast. V. 140.

adibus ponuntur (a); & etiam *Lar* singulari numero pro *interiore parte domus* (b). *Mater Larium* dicebatur *Lara*, vel *Larunda* (c): vel etiam *Mania*; nisi hac forte eorum avia fuit (d).

§.XVIII. De Plutone, & Proserpina, sive Hecate.

Quæ de inferis narrantur, sapientiores veterum pro fabulis habuere (e); licet tamen animæ immortalitatem minime negarent. Verumtamen nobis ea paucis explicanda veniunt. *Pluto* itaque *inferorum Deus*, Saturni etiam filius, dictus est ἀπὸ τοῦ πλῆτος, hoc est, a *divitiis*, quia *divitiæ* in inferioribus terræ partibus latent, unde Latinis etiam *Dis* dicitur (f). *Orcus* etiam dictus est ab *urgendo* (g), quia omnes ad mortem urget; vel potius ab Hebraica (Chaldæa potius) voce ארץ, hoc est, *terra* (h): licet vox *Orcus* pro ipsa *habitatione defunctorum* (i) sæpius sumatur. Saturni, ut dixi, & Opis filius fuit; & in fortitione universi *inferos* obtinuisse (k), ac plenum in defunctos imperium exercere credebatur: unde *Jupiter infernus* & *Stygias* dicitur (l) a *Styge* palude infernali: quemadmodum uxor ejus *Proserpina* Juno *Profunda* (m), & *Infera*. *Jupiter* etiam *Magicus*, ut quidam legunt apud Virgilium in *Ceiri vers.* 374. *Pingebatur* Pluto solio insidens, torvo vultu (n), sceptro & corona ex ebano insignis; clavem etiam habens, quia *inferorum custodiam* gerit (o). *Victima* ejus fuit *taurus* (p).

Plutonis ergo uxor *Proserpina* (q) Jovis & *Ce-
reris* filia; quam ex Sicilia rapuisse dicitur: *Ce-
reris*

(a) Virg. Æn. VIII. 123. (Ovid. I. Trist. IV. 31. & VIII. 47.)

(b) Ovid. Fast. I. 136. (vid. Pignor. de Serv. p. 451.)

(c) Auson. Technop. p. m. 480. Lactant. de fals. relig. 20.

(d) Varro de LL. VIII. 38. Fest. vel Paulus prius, v. *Mania*.

(e) Horat. Sat. I. IV. 15. Cic. pro Cluent. 61. & Tuscul. I. 5. seqq. (V. Hist. Acad. Litt. Paris. T. II.)

(f) Virg. Æn. VI. 260. Cic. de N. D. II. 26.

(g) Cic. in Verrem. IV. 10. Fest. V. *Orcus*.

(h) Jerem. X. 1. Voss. Etymol. (i) Virg. Æn. VI. 273 & (K) Juven. XIII. 49.

(l) Sen. Herc. Fur. 47. Virg. Æn. VI. 252.

(m) Claud. de rapt. Prof. I. 2. Stat. Silv. II. l. 1470.

(n) Claud. d. l. 80. (o) Pausan. Eliac. pr. 20.

(p) Virg. Æn. VI. 253. (q) Juv. XIII. 50.

reus tamen precibus effectum fuisse fingunt, ut sex mensibus apud maritum in inferis, sex reliquis apud matrem in cælis degeret (r): qua re significabatur semen hyeme terra latens æstate prorumpere; per hanc enim Deam *fœcunditatem terræ*, vel forte ipsum semen (s) notabant. Eadem *Libera* est dicta (t) & *Baccho* socia jungitur ap. *Claudian. de rapt. Pros. l. I. v. 16.* Hæc etiam in mortuos imperium habere (u), & morti proximos tondere credebatur, antequam mori possent (x). Eadem etiam *Hecate* (y) dicitur, & tum sæpe cum *Diana* & *Luna* confunditur (z); ac fingitur triplici capite, equis scilicet (a), canis, ac hominis; quia vim suam tribus locis exerit, in cælo nempe, in terris, & apud inferos. *Veneficiis* etiam præesse credebatur (b); quia Lunam in herbas, quibus veneficia exercebant, despumare (c), atque ita vim quandam magicam iis addere putabant. *Triviis* etiam præerat, & in iis colebatur (d); ac inde *Trivia*, Græcis (e) *τρίδιτις*, *τρίμορπος*, *τρίπρόσωπος*, dicitur (f). Et Athenis in triviis ditiores certo tempore cœnam *Hecate* apponebant a pauperibus diripiendam (g). *Immolabatur* ei vacca sterilis (h); vel etiam canis (i); quia canum ululatu spectra, quæ immittere credebatur *Hecate*, fugari credebant. (Quod triplex munus his versiculis ingeniose comprehenditur:

- „ Terret lustrat agit Proserpina Luna Dia-
 „ na
 „ Ima suprema feras sceptro fulgore sagit-
 „ ta.)

Re-

(r) *Ovid. Metam. V. 568.* (s) *Cic. de N. D. II. 25.*
 (t) *Cic. Verr. IV. 48.* (Tac. *Ann. II. 40.*)
 (u) *Tibull. III. El. V. 5.* *Hor. Serm. II. v. ult.*
 (x) *Virg. Æn. IV. 600.* (y) *Ibid. VI. 247.*
 (z) *Vid. Horat. Od. III. 72.* (a) *Virg. Æn. IV. 512.*
 (b) *Horat. Serm. l. VIII. 33.* (c) *Lucan. VI. 505.*
 (d) *Vid. Virg. IV. 609.* (e) *Athen. VII. Deipnos.*
 (f) *Catull. carm. 35.*
 (g) *Aristoph. Plut. V. 594. seqq. & ibi Schol.*
 (h) *Virg. Æn. VI. 231.* (i) *Ovid. Fast. I. 385.*

Reliqua inferorum numina, quod non ita multum ad institutum nostrum faciunt, silentio transibimus: nisi quod paucis verbis de *Parcis* & *Furiis* monendum est.

Parcae juxta plurimos, & magni quidem nominis grammaticos veteres, ita dictæ sunt κατ' ἀντίφρασιν, quod *nemini parcant* (*k*): sed cum ea sit merum inscitiae asylum, verius cum *Vossio* & *Jul. Cæs. Scaligero* (*l*) dicas a *parcendo* esse dictas, quia *parcant*; una enim tantum dicitur filum vitæ incidere; duæ vero, altera vitam dare, altera vitam continuare: nisi a *partiendo* dictas velis, quod sortem hominibus *partiantur*, quemadmodum Græcis ἀπὸ τοῦ μεῖρεν Μοῖραι dicuntur. Fuerunt autem tres sorores, Jovis & *Themidis* (*m*), vel etiam solius *Noctis* (*n*) filiae: *Clotho* dicta a verbo κλώθω, *neo*; quia stamen ducit, eaque homines in vitam vocare credebatur: *Lachesis* a λαγχάνω (*o*), *fortior*; quia humanæ vitæ sortem præfinit: & *Atropos* dicta a verbo ἀτρέπω, *verso*, & ab α privativo; quod scilicet *versi*, sive *flecti* nequirit, eaque filum incidere dicebatur.

Furiæ, sive *Diræ* itidem tres fuere, *Eumenides* etiam & *Erinyes* dictæ. Nomina earum fuerunt *Alecto*, *Tisiphone*, & *Megæra*. Iisque nihil aliud significabatur, quam impios sceleratosque continuis & furdis conscientiae flagellis cædi (*p*); quemadmodum elegantissime id deducit Cicero *pro Roscio Amerino* c. 2. (De *Parcis* ac *Furiis* differitur in *Memor. Ac. Litt. Par. T. VII. p. 21. & 51.*)

§. XIX. De *Baccho*, ejusque comitibus.

Bacchus, sive *Liber*, vini Deus, Jovis & *Semeles* filius, sed miro modo natus, ut apud *Mythographos* late videri potest (*q*). Dicitur ab *Hebræo*

(K) *Isidor.* VIII. 18. (l) *Poetic.* III. 90.

(m) *Hesiod.* *Scog.* 904.

(n) *Ibid.* 217. (o) *Aor.* 2. ἐλαχον.

(p) *Juv.* XIII. 195. (*Baccho Moysen* expressum autumant *Huetius* & *Dacertius*; at *Newtonus* in *Chronol. Septim.* De *musicibus* *Bacchi* lege *Hist. Acad. Litt. Paris. T. III. p. 151.*)

(q) *Vid.* *Ovid. Metam.* III. 310.

bræo verbo *Bacchab*, quod *ejulare* notat: quia illud in sacris ejus usitatum erat. *Bochartus* (r) vero dictum fuisse vult quasi *Bar-Chus*, hoc est, *Chusi filius*; unde eundem *Nimrothum* fuisse putat (s). *Liber* autem, & *Liber Pater* Latinis dicitur (t), quia vinum homines curis *liberas* u): vel κατ' ἐξοχὴν *Jovis Liber*, hoc est, *filius*: vel denique melius a Gr. λιβω, *libo*, *stillo* (x). *Dionysius* dicitur a Διός, hoc est, *Jovis* (subaudi *filius* (y)) & *Nysa* insula, in qua educatus dicitur. *Lenæus* (z), ἀπὸ τοῦ ληνῶν, quod *torcularia* scilicet vino ex uvis exprimendo invenisset (a). *Pingebatur* Bacchus fere puer, quia vinum immodice sumptum sapientiam hominibus aufert; vel etiam adolescens comatus (b), formosus & nudus, quæ omnia vini naturam notant: *cornutus* etiam plerumque fingitur, quia vinum homines ad *audaciam* impellit (c), cujus symbolum sunt *cornua* (*): vel, quia prisci mortales cornibus boum bibebant (d): *bedera* coronabatur, quia ea planta ebrietatem arcere credebatur: *thyrsus* manu gestat, hoc est *bastam bedera* (f), vel *pampinis circumvolutam*; quam *gravem* vocat *Horatius* (g), quia magnam potestatem ea exercere credebatur; quemadmodum etiam dicebant, eum universum Orientem domuisse (h): & hinc *thyrsus* aptissima translatione pro *quovis stimulo*, vel *impetu* ponitur (i). *Currus* ejus a tigris (k), aliquando vero a leonibus, vel lyncibus trahebatur; vel, quia vinum ferocissimos quosque domat (l); vel, quia homines feroces reddit.

Co-

- (r) *Pheleg.* I. 2.
 (s) *Vid. Ampliff. ; Vander Muelen de die mundi Diff.* p. 526.
 (t) *Macrob. Saturn.* I. 19.
 (u) *Horat. Od.* II. 11. 17. & *Epist.* I. 9. 16.
 (x) *V. Cl. Perizon. ad Sanct. Min.* p. m. 569.
 (y) *Lucian. in Deor. Dial.* (z) *Tibull.* III. 6. V. 38.
 (a) *Serv. ad Virg. Georg.* II. 4. & *clarius ad Æn.* IV. 214.
 (b) *Tibull.* I. IV. 37. *Senec. Œd.* 404. & *Hippel.* I. 751.
 (c) *Ovid. Art. Am.* I. 239. *Horat. Od.* III. 21. 15. *segg.*
 (*) (V. *Burm. ad Petron.* c. 39.)
 (d) *Vid. Voss. de Idol.* III. 71. (e) *Ovid. Fast.* II. 767.
 (f) *Id. Metam.* III. 667. (g) *Od.* II. 19. 8.
 (h) *Ovid. Fast.* III. 729. (i) *Lucrer.* I. 921.
 (k) *Hor. Od.* III. 30. 33. (l) *Hor. Od.* II. 19.

Comites Bacchi erant *Nymphæ*, *Satyri* (m) & *Silenus* (n); qui ejus præceptor fuisse dicebatur: tum mulieres ebriæ & furentes, quæ *Bacchæ* (o), & *Manadæ* ἀπὸ τῆς μανείας, hoc est a furendo dicuntur: ut etiam *Tbyades* (p), a θυῶν, impetu feror, ruo. Sacra ejus *Bacchanalia*, quæ etiam *Dionysia* & *Orgia* vocantur, Romæ olim omni genere turpitudinis sunt celebrata (q); donec A. U. 567. ex Senatus-consulto prohibita sunt (r). *Orgia* etiam dicta sunt ἀπὸ τῆς ὀργῆς (s), a furore: licet ea vox pro quibusvis sæpe sacris (t), arcanis certe, ponatur: ut pro sacris *Musarum* (u), pro sacris *Cereris* (x), pro sacris *Cybeles* (y). Festum autem Bacchi legitimum *Liberalia* dictum est, quo ei liba ex melle offerebantur; quia etiam mellis inventor habitus fuit (z). Immolabatur ei hircus, vel caper: quod animal vitibus nocere solet (a).

De Priapo.

Bacchi & Veneris filius erat *Priapus* (b), horum custos, ingenti virili membro insignis (c); quo forte impudentia, quæ ex ebrietate & illegitimæ Veneris usu consequi solet, denotatur. Statuæ ejus vertici etiam arundo ad terrendas vocucres addebatur (d).

§. XX. De Sole.

Sol idem quidem est qui *Apollo*, & propterea pleraque ad eum pertinentia, ubi de Apolline agebamus, dicta sunt; sed in theologia tamen gentili distinguuntur*: cum enim inter selectos Deos

(m) Id. d. l. (n) Sen. Od. 429.

(o) Horat. Od. III. 25. 15.

(p) Horat. Od. II. XIX. v. 8.

(q) Juven. II. 3.

(r) Vid. omn. Liv. XXXIX. 8. seqq.

(s) Serv. ad Virg. Æn. IV. 309.

(t) Vid. Juven. II. 91.

(u) Aristoph. ἐν Βατραχ. 355.

(x) Herod. v. 61. (y) Strabo XVII.

(z) Ovid. Fast. III. 735.

(a) Horat. Od. II. 8. Ovid. Met. XV. 7. 114. & Fast. I. 6. 357.

(b) Tibull. I. IV. 75. (c) Horat. Sermon. I. VIII. init.

(d) Ibid. v. 4.

* (Sic ap. Lucian. T. I. 355. Mercurius narrat Apollini, Solem Veneris fustum Vulcano indicasse.)

Deos refertur, Sol dicitur fuisse filius *Hyperionis* (e) fratris Saturni & *Tibie* (f); vel juxta *Homerum* *Hyperionis* & *Euripheæ* (g): & ipsæ etiam interdum *Hyperion* dicitur (b). Hujus & *Tethyos* filia credita fuit *Aurora* (i); unde etiam *Hyperionis* dicitur (k), quia scilicet Solem præcedens quasi ex eo nascitur. *Pingebatur* Sol juvenili forma, capite radiis cincto, currui insidens a quatuor equis volucris tracto (l). Immolabatur ei *equus* ob celeritatem (m); quod tamen an apud Romanos obtinuerit, dubito: apud *Lacones* certe factum (n), & apud *Æthiopes* ob velocitatem quadrigæ albæ ei sunt oblatae (o).

§. XXI. De Luna.

Luna quoque eadem quidem est, quæ *Diana* (p), sive *Proserpina*: cum vero inter Selectos Deos numeratur, *Hyperionis* filia, *Solis* soror dicitur (q). Veterum autem superstitione credebatur eam, cum deficit, incantationibus magicis affligi: ideoque pelvibus æneis, aliisque rebus magnum sonum excitabant (r), ne eas audire posset: eamque superstitionem apud varias Orientis gentes obtinere hodierni itinerariorum scriptores testantur*. Ejus currus a duobus dumtaxat equis trahebatur (s). In *Palatino monte* templum habuit *Luna*, ubi nomine *Noctiluca* (t) colebatur; & item alterum in *Aventino* (u).

H

DE

(e) *Claudian. de rapt. Prof. II. 44.*

(f) *Hesiod. Story. 371.*

(g) *Homer. hymn. in Solem.* (h) *Ovid. Fast. V. 383.*

(i) *Hesiod. l. 8.* (k) *Ovid. Fast. V. 139.*

(l) *Id. Met. II. 153.* (m) *Id. d. Faste. 1.*

(n) *Pausan. Lacœ. 30.*

(o) *Heliod. Aeth. l. X.*

(p) *Vid. Var. de L.L. IV. 10.*

(q) *Claud. d. l. V. 45.*

(r) *Juven. VI. 442. Plin. H. N. II. 120.*

* (*Lud Comes in Memor. Chines. T. 1. p. 101. seq.*)

(s) *Manil. Astron. V. 3.*

(t) *Vid. Horat. Od. IV. VI. 38.*

(u) *Ovid. Fast. III. 89.*

DE DIIS MINORUM GENTIUM.

§. XXII. De Diis minorum gentium.

Dii Minorum Gentium (x) fuerunt Indigetes, Semones, Virtutes & Affectiones animi & similia; quibus subjungemus Deos quosdam Peregrinos Romæ cultos.

Dii Indigetes (Gr. *παρέγγατοι* (y), quasi *adscriptitios* dicas) sunt, qui propter merita & virtutem in Deos sunt relati (z); & Heroes etiam dicuntur. Indigetes autem sunt dicti, quod in Diis (a), sive inter Deos agerent; vel potius ab indigetando, hoc est, invocando (b). Ex his celebriores tantum recensebimus; Quirinum scilicet, Herculem, Castorem & Pollucem & Æneam.

§. XXIII. De Quirino.

Quirinus dictus fuit Romulus, Urbis Romæ conditor, postquam inter Deos relatus esset (c); vel a Curibus Sabinorum oppido; unde omnes Romani Quirites sunt dicti, postquam Sabini in civitatem recepti sunt; vel a voce *Curis*, quæ Sabinis *hastam* notabat, quia magnus bellator fuerat Romulus, & quod *hastæ* olim præcipuum quidem telum, quo in bello utebantur, fuit. Hic cum asperius regnaret, concionem ad populum habens, cum subito ingens tempestas exorta esset, a Senatoribus dicitur discerptus (d); qui deinde, ut cædis invidiam a se amolirentur, Proculum quendam subornarunt, qui juraret se Romulum in cælum euntem vidisse, eumque iussisse, ut sibi divini honores fierent (e). Hinc templum ei exstructum est, & sacerdos ei proprius constituitur.

(x) Vid. Ovid. in Ibin 79.

(y) Lucian. Jove Trag. p. 140. ed. Grav.

(z) Horat. Od. III. 1. 9. Cic. de L. 11. 8.

(a) Serv. ad Virg. Æn. XII. 794.

(b) Macrob. Satur. I. 17.

(c) Ovid. Fast. II. 475. seqq.

(d) Flor. I. 1.

(e) Liv. I. 16.

Pag.
171.

EÆRI

Pag.
173.

G.ÆRI

Pag.
175.

Pag.
175.

Titutus, qui *Flamen Quirinalis* est dictus. Festum autem, quod mense Februario in ejus honorem celebrabatur (f), dicebatur *Quirinalia*. Uxor Romuli *Herfiliæ* etiam in Deos relata, & *Hera* dicta est (g).

§. XXIV. De Hercule.

Hercules Jovis in *Amphitryonem* mutati, & *Alcmene* (h) *Thebanæ* uxoris *Amphitryonis* filius, *Eurytheo Mycenarum* Regi propter odium novercæ suæ Junonis servire coactus est; & duodecim labores (sive *ærumnas* (i)), ut proprie vocant) ab eo impositos exantlassè dicitur (k): quanquam etiam plura alia egregia facinora perpetraverit; sed quæ eo nomine *ærumnarum* non comprehenduntur, quia non fuerunt illi ab *Eurytheo* imposita. Fuit autem *Hercules* revera vir aliquis fortissimus, vel potius fuerunt viri hoc nomine plures (l); sed Græci suo more omnium illorum res gestas uni suo *Herculi Thebano* adscripserunt. * Pingitur ergo tanquam vir robustus, clavam dextra manu gerens, & indutus exuvias leonis, quem interfecerat, *Nemæi*. Romæ variis cognominibus cultus est, & inter alia nomine *Herculis Musagetis*, sive *Herculis Musarum* (m), hoc est, *Musarum ducis*; quia fortitudo Musis, sive doctrinæ studiis, quietem præstat; vel, ut verius loquamur, præstare oporteret: inter arma enim fere silent Musæ. *Sancus* etiam, vel *Sanctus* (n), & *Sanctus pater* proprio quodam nomine Romanis, vel Sabinis (o) est dictus: atque idem etiam *Dius Fidius* dictus videtur,

H 2 tan-

(f) *Ovid. Æ. l.*(g) *Id. Met. XIV. vers. ult.*(h) *Vid. Plaut. Amphitr.*(i) *Cic. de Fin. II. extr.*(k) *Auson. Eidyl. XIX. etiam Lucr. V. 21. Martial. IX. 105.*(l) *Tacit. de mor. Germ. 34. Cic. N.D. III. 15. seqq. Serv. ad Æn. VIII. 564.*

* Pluſima SAMSONIS facta in Herenlem translata fuiſſe, eleganter probat Mr. de Laveur dans la Conférence de la Fable avec l'Hiſt. Saint. T. II.)

(m) *Suet. Aug. 29. Vid. Vaillant. de fam. R. G. Pomponia II.*(n) *Propert. IV. 10. 70. Cic. pro Sext. 68.*(o) *Varr. L. L. IV. 10.*

tanquam $\pi\epsilon$ Διός, hoc est, *Jovis Filium* dicas (p): D enim & L litteræ apud veteres sæpe permutantur (q). *Tbesauris* quoque præerat (r); unde, qui divites fieri cupiebant, decimam (s) bonorum suorum partem (t) Herculi consecrabant, quod dicebant *pollucere* (u); & epulum, quod hujus decimationis causa populo dabatur (x), dicebatur *polluctum*; unde etiam *pollucibilis* (y) *cena* pro *opipara* ponitur (z). Ejus sacris interesse mulieribus non licebat, quod olim Herculi sitienti aquam negassent (a). Peragebantur ea sacra (quæ aperto capite fiebant (b)) a propriis Herculis sacerdotibus, *Potitiis* nempe & *Pinariis*, quæ duæ nobiles Romæ gentes erant, quarum progenitores ipse Hercules sacra sua docuisse dicebatur (c): postea vero A. U. 441. extincta gente Potitiorum (d) (a qua ipse Deus manifestam poenam exegisse credebatur, quod hæc sacra ad humile servorum ministerium transfulissent) ea sacra a Pinariis tantum, & a servis publicis, qui in locum Potitiorum substituti fuerant, peracta sunt. *Arbor* Herculi sacra fuit *Populus* (e).

§. XXV. *Castor & Pollux.*

Castor & Pollux, sive Διόσκουροι, hoc est, *Jovis filii*, inter alios etiam Romæ culti sunt. Hi, ut plures auctores sunt, ex Jove in cygnum mutato, & *Leda Tyndari Spartanorum Regis* (f) uxore fuerunt progeniti; alii vero *Pollucem & Helenam*, quæ *Meneloi* (hic etiam Spartæ Rex fuit) uxor erat Jovis; *Castorem* vero & *Clytemnestram*, quæ *Agamemnoni Mycenarum Regi* nupsit, Tyndari liberos fuisse volunt; certe *Oebalii*

(p) *Fest. V. Medius Fidius. Varr. de L. L. IV. 10.*

(q) *V. Vossium de perm. litterar.*

(r) *Horat. Serm. II. VI. 12. Pers. II. V. 12.*

(s) *I. 2. §. 2. ff. de pollicitat.*

(t) *Plaut. Bacch. IV. IV. 15.*

(u) *Id. Scicho I. III. V. 80. Macr. Sat. III. 12.*

(x) *Locus notand. ap. Cic. de off. II. 17. d. I. 2. §. 2. ff. de pollicit.*

(y) *Plaut. Rud. V. III. 63. (z) Macrob. Saturn. III. 17.*

(a) *Id. I. 12. Propert. IV. IX. 69. (t) Macrob. Ib. 6.*

(c) *Virg. Aen. VIII. 269. (d) Liv. IX. 29. Val. Max. I. 1. 17.*

(e) *Virg. Ecl. VII. 61. (f) Horat. Od. I. XII. 25.*

balii dicuntur (g); & *Therapnai* (h) a locis *Laconia*, cujus regionis caput fuit Sparta. Cum autem Castor mortuus esset, Pollux divino semine natus immortalitatem suam cum eo partitus fuisse dicitur (i); ita ut alternis semestribus, vel, ut alii, diebus (k) apud inferos agerent: quod ideo fictum est, quia in sidus Geminorum translatis esse dicebantur, quorum dum alter oritur, alter occidit. Eorum sidera conjuncta navis periclitantibus salutem adferre putabant (l); unde Græcis *συνήες* sunt dicti (m); si vero unica tantum stella appareret, exitium portendi credebant (n); unde sæpe naves ab iis denominabantur (o). Hinc plerumque *pinguntur* stellam in *Pileis* (quos *Laconum* more gestant (p), licet alii dicant eos pileos representasse dimidiam partem ovi, ex quo nati finguntur, (q)) habentes, equis albis insidentes; quia sæpe in præliis ita conspecti dicebantur (r). Castor *equis*, Pollux maxime *pugilatu* nobilis fuisse dicitur (s). Romæ eis templum primus exstruxit (*malim* vovit) *Posturnius* Dictator (t) A. U. 257. cum crederentur bello Latino pro Romanis pugnasse: & licet illud amborum esset, tamen *Castoris* solius dicebatur (u); unde jocus *Bibuli*, quando *Ædilis* cum *Cæsare* illum solum communium ad ludos impensarum gratiam apud Populum capere videret, dicentis: *sibi idem evenisse, quod Polluci. Ut enim geminis fratribus ædes in foro constituta tantum Castoris vocaretur: ita suam Cæsarisque munificentiam, unus Cæsaris dici* (x). Imo ambo aliquando *Castores*

H 3 sunt

-
- (g) *Sat. Sylv.* III. II. 10.
 (h) *Id. Theb.* VII. 791. (i) *Virg. Aen.* VI. 137. u
 (k) *Lucian. Deor. Dial.* ult.
 (l) *Horat. Od.* I. 12. 27. (*Ovid.* 1. *Trist.* X. 45. seqq.
 (m) *Æliam. Var. Hist.* 1. 30.
 (n) *Senec. Quæst. Nat.* 1. *Plin. H. N.* II. 37.
 (o) *D. Lucas Affer.* XXVIII. II.
 (p) *Vid. Meurs. Misc. Lac.* 1. 17. *Catull. carm. ad Com-*
mod. *five* 35.
 (q) *Textor. ad Lycophr.* 506.
 (r) *Fior* I II. *Val. Max.* I. 8. 1.
 (s) *Horat. Serm.* II. I. 26.
 (t) *Liv.* II. 20. 42.
 (u) *Juv.* XI. 260.
 (x) *Sust. Jul.* 10.

unt dicti, τὸ Κάστωρ (γ). Jurabant mulieres Romanæ per Castorem, viri per Herculem, utri-
que per Pollucem (z).

§. XXVI. *Æneas.*

Sed huc vel præcipue referendus fuerat Æneas: qui flumine Numicio merfus in Indigetum (a) Deorum numerum receptus est: sed de quo pauca sequentibus temporum monumentis inveniuntur.

§. XXVII. *Imperatores in Deos relati.*

Ad Deos Indigetes etiam sunt referendi *Imperatores in Deos relati*; quorum primus fuit Julius Cæsar (b); tum Augustus (c), & reliqui deinceps omnes etiam *Christiani* ad *Gratianum* Imperatorem usque; quod ex veteribus Inscriptionibus (Vid. *Op. Panvini de Civitate Romana c. 28. edit. Cl. Grævii in Thesouro suo. Tomo I.*) manifestissimum est. Fiebat hæc ἀποδίωξις ingenti pompa, cum cadavera eorum cremarentur in Campo Martio, & tum statim *Flamines* (d), & *Sodales* (e) sive *Sacerdotum collegia* accipiebant: & etiam *Flaminicas*, sive *Sacerdotes fæminas* (f). Nec tantum ipsi Imperatores inter Deos referebantur, sed etiam eorum uxores (g), sorores (h), filię: & quod magis mirandum est, Hadriani Imperatoris amasium *Antinuum* Græci *Alexandrini* turpissima adulatione consecrarunt (i). Imo vivis illis (k) divini honores aliquando sunt exhibiti; ut Julio Cæsari (l), Augusto, Domitiano (m), &c.

(γ) Scalig. ad Catull. carm. 4.

(z) Gell. XI. 6. (Bassen de jurciur and.)

(a) Ovid. Met. XIV. 607. Tibull. II. v. 45. Diom. Hal. I. 63. (Liv. I. 2. f.)

(b) Suet. Jul. c. 28.

(c) Horat. Od. III. 3. 11.

(d) Suet. Jul. 76.

(e) Capitol. Anton. Pio in f.

(f) Grut. p. CCCXX. 19. seqq.

(g) Capitol. ibid. 6.

(h) Suet. Cajo 24.

(i) Spartian. Hadr. 14.

(k) Horat. Epist. II. I. 15. (l) Suet. Jul. 76.

(m) Martial. V. 3. (Tac. Ann. IV. 15. 37. & alibi.)

&c. In provinciis etiam magistratibus Romanis, aliisque viris illustribus sana & aræ erectæ sunt, ut jam supra *Señ. 11. cap. 14. §. 4.* innuimus; & sic postea *Druso* aras statutas (*n*), & ad ejus tumulum a Galliæ civitatibus supplicatum fuisse legimus (*o*). Signum consecrationis in nummis Imperatorum esse *aquilam*, vulgatum est; ut in nummis Augustarum *pavonem* (*p*). (Dignus qui videatur *Fabricius* in Bibliogr. Antiq. p. 268. seq.)

DE DIIS SEMONIBUS.

Semones Dii dicti sunt, quasi *semibomines*; nam veteres *hemonem* pro *homine* dicebant (*q*): erant enim *Semones*, quos nec *caelo* adscriberent propter meritis *paupertatem*, nec *terrenos* deputare vellent pro *gratiæ* veneratione (*r*). Inter eos primum locum dabimus Diis rusticis, qui *rura*, quæque in iis, curabant.

§. XXVIII. De Pane.

Primum igitur hic recensebimus Panem (vel *Panna*) *Arcadem*, *Pastorum* (*s*) & *pecoris Deum* (*t*); qui *Mercurii* & *Penelopes* filius fuit habitus (*u*). Hic juxta quosdam dictus est a Græco *πᾶν*, hoc est, *universum*: quia eum *totius universi* symbolum fuisse volunt; unde etiam *Flamen Dialis*, qui *Jovis* sacerdos proprius erat, ejus sacris interveniebat (*x*). Hinc *pingitur* superne humana specie ad cælestium rerum pulchritudinem notandam; inferne forma belluina, ut terræ deformitas, & inæqualitas significetur: cornua habet ad radios Solis, & cornua Lunæ significanda; & quæ de his dici possent plura. Hic primus *fistulam* (*y*)

H 4

ex

(n) *Tacit. Annal.* II. 7.(o) *Suet. Claud.* 1.(p) *Vid. Patin. num. Imp. ex med. æro* p. 325. 337.(q) *Fest. V. Hemona. Vid. Enn. p. 232. ed. Neap.*(r) *Fulgens. de prisco Serm.* II.(s) *Virg. Ecl.* II. 335.(t) *Ovid. Fast.* II. 271.(u) *Lucian. Deor. dial.* p. 229. ed. Grav.(x) *Ovid. Fast.* II. 282.(y) *Virg. d. 1.*

ex arundinibus in usum pastorum compegisse dicitur. Ab eo etiam *Panici terrores* sunt dicti (z), qui sine causa manifesta homines corripiunt (a); quia ipse, cum Baccho e exercitus Dux esset, hostes vano timore fugasse fertur: & inde *cornua* ei tributa esse quidam volunt, quod primus aciei ordinem & *cornua* invenerit (b). Cultus ejus antiquissimus fuit (c), & ipse apud Arcades Deorum antiquissimus: unde sæpe *Arcadiae Deus*, ut etiam *Lycaeus* & *Tegeus* a quibusdam Arcadiae locis dicitur (d). Est autem ejus cultus ab *Evandro Arcade* in Italiam allatus (e): & ipse postea *Inuus* (f), ob salacitatem scilicet, ab *ineundo passim* est dictus (g). Offerebant ei pastores in suis poculis lac & mel. * *Festum Pani* Romæ celebrabatur mense Februario dictum *Lupercalia*, & sacerdotes ejus dicebantur *Luperci*; de quibus suo loco.

§. XXIX. De Fauno & Fauna, siue Bona Dea.

Faunus a multis idem dicitur fuisse, qui *Pan*: imo *Turnebus Advers.* XIII. c. 8. etiam hunc a Græco *παῦν* dictum censet. Ab aliis vero hi duo distinguuntur. Dictus est, vel a *fando*; vel potius a Græco verbo *φαῖν*, vel *Φαῦν*, quod idem notat; quia vaticinia multa edidisse credebatur (h). *Pingebatur* eadem fere forma ac *Pan*; & similiter in Venerem admodum pronus esse credebatur (i), ut etiam totum hoc genus caprinum; quod ideo fictum est, quia generandi vim per hæc numina significabant (k). Ei in lucis præcipua sacra fiebant agna, vel hœdo (l). Romæ præter alias ædem habuit in insula (m) *Fiberina*, ubi colebatur

(z) *Dion. Halic.* v. 16. *Polyan. Strat.* I. 2.

(a) *Vid. Ovid. Fast.* II. 285.

(b) *Polyan.* I. 2. (c) *Dion. Halic.* L. 32.

(d) *Virg. Ecl.* X. 26. & *Georg.* I. 16.

(e) *Ovid. Fast.* II. 279.

(f) *Æv.* I. 5. (g) *Virg. Æn.* VI. 776.

* (V. Broukh. ad *Fib.* I. I. 14. & II. 5. 28.)

(h) *Vid. Virg. Æn.* VII. 31.

(i) *Horat. Od.* III. XVIII.

(k) *Rusil. Numas. Itiner.* I. 235.

(l) *Horat. Od.* I. IV. 11.

(m) *Quid. Fast.* II. 193. *Liv.* XXXIII. 42.

tur nonis Decembribus (n); & Idibus Februariis: Faunos etiam plurali numero (o) dixerunt numina quædam agrestia (p), quæ noctium ludibria, sive ephialten immittere credebantur (q): eosque Paniscos vocare videtur Cicero de *Natura Deor.* L. III. c. 17.

Uxorem habebat Faunus, quæ dicebatur *Fatus* (r), vel *Fauna*, eadem de causa qua maritus eam appellationem sortita. Hanc plerique *Bona Dea* nomine a Romanis fuisse cultam volunt, cujus sacra in loco secreto (s), qui proprie *opertum* (t) dicebatur, fiebant a folis mulieribus; quia tanta pudicitia hæc Dea fuisse dicebatur, ut post nuptias præter maritum virum nunquam conspexerit: & viri tanto studio ab his sacris (u) arcebantur, ut picturas quoque viriles velarent (x): licet tamen plurima flagitiose in iis sacris fierent (y). *Mysteria* ea sacra vocat Cicero (z): & Plutarchus *μυστήρια*: cui etiam Dea *ἡ γυναικεία θεὰ* dicitur (a). Narrant autem hanc Faunam a marito aliquando ebriam fuisse deprehensam, & virgis myrteis ad necem cæsam, postea vero ab eodem facti jam poenitente in Deos fuisse relatum; ideoque in sacris ejus amphora vini obtesta poni solebat; & mulieres vinum, quod ejus sacris bibebant, non *vinum*, sed *lac* vocabant (b). Fiebant autem hæc sacra in ædibus Pontificis Maximi (vel potius Prætoris; nam Cæsar, in cujus ædibus ea celebrata legimus, & Prætor erat, & Pontifex Maximus) pro toto populo (c); unde *publica* (d) vocantur, & ipsum sacrificium *Damium* (e) dicitur a Græco δῆμος, sive *Dorica* dialecto δᾶμος, hoc est *populus*.

H 5

§. XXX.

(n) Horat. Od. III. XVIII. 10.

(o) Virg. Georg. I. 10.

(p) Ovid. Metam. VI. 392.

(q) Plin. H. N. XXV. 4.

(r) Justin. XLIII. 1.

(s) Vid. Juven. VI. 128.

(t) Cic. Paradoxo 4.

(u) Cic. de Harusp. resp. 5. & 17. Suet. Jul. 6. Tibull.

1. El. VI. 22.

(x) Juven. VI. 340. Senec. Epist. 97.

(y) Juven. VI. 34.

(z) Ad Att. V. 21. f. VI. 1. f.

(a) Plut. Cic. p. m. 270.

(b) Plut. Quæst. R. 20. f. p. 268. Macrobi. Saturn. I. 12.

(c) Juven. IX. 117.

(d) Id. VI. 335.

(e) Fest. in ea voce.

§. XXX. De *Sylvano*.

Sylvanus etiam sæpe cum Fauno vel Pane confunditur, & eodem fere modo, sed *senior* plerumque (f), pingitur; *Pater* enim dicitur (g): nam per omnes hos Deos (ut jam de Pane diximus) *naturam universi*, vel *materiam primam* adumbrare voluerunt; unde etiam hic deus *Sylvanus* a Græco ὕλη hoc est, *materia* præposito fibilo, est dictus. Erat certe etiam ruris Deus (h), ac finium custos (i); & a pastoribus lacte placabatur (k), vel etiam porco (l). Admodum quoque libidinosus dicebatur, & matronarum festinator (m). Erat autem *Sylvanus* Genius viro- rum, ut Juno feminarum; ita in lapidibus legitur *Sylvanus Augusti* (n): & ideo soli viri ei faciebant (o).

§. XXXI. De *Vortumno & Pomona*.

Vortumnus, sive *Vertumnus* a *vortendo*, sive *vertendo* dictus est, quia in omnes formas se *vertere* posse credebatur (p); qua re frequentem mutationem, quæ in fructibus, dum maturescunt, evenit, notari puto: tum etiam hominum mentes in rebus emundis vendundisque *vertere* eum posse credebant; unde *Vortumnus natus iniquis* (q) dicitur *homo inconstans & quotidie fere propositum mutans*. Hic aliquando in anum mutatus, cum *Pomona pomorum* Deæ persuadere non potuisset, ut sibi *Vertumno* nuberet, pristinae formæ redditus, vim ei inferre parabat; sed vi nihil opus fuit; nam Dea ejus pulchritudine capta, ultro nuptum ivit (r), nec auspices mansit. Hæc etiam proprium sibi Flaminem, qui *Pomonalis* est dictus, Romæ habuit.

§. XXXII.

(f) *Ovid. Metam. XIX. 639.*(g) *Horat. Epod. II. 21.*(h) *Virg. Æn. VIII. 600.*(i) *Horat. Epod. II. 23.*(k) *Horat. Epist. II. I. 143.* (l) *Juven. VI. 447.*(m) *Augustin. de civ. Dei XV. 23.*(n) *Grut. p. LXIII. 9. 10. &c.*(o) *Cato de R. R. 23. Juven. VI. V. 447.*(p) *Propert. El. IV. 2. Ovid. Metam. XIV. 765.*(q) *Horat. Serm. II. VII. 14.*(r) *Ovid. Metam. XIV. 770.*

§. XXXII. De Pale,

Pales Deus, vel *Dea* (s) (non satis enim certum est utrum fuerit; licet *Broukhusius ad Tibull.* II. v. 29. (perperam: rescribo I. I. 14.) probare conetur, eam potius *Deam* fuisse) *pabulo* curando præfuit; eique sacra fecerunt pastores pro felici proventu pabuli & incolumitate pecoris (t). Ejus festum *Palilia*, sive *Parilia* dictum celebrabatur XI. Kalendas Maji, eo solemnius, (nam jam ante Urbem conditam celebratum fuerat (u)) quod idem dies Urbi Romæ natalis fuisset (x). Eo etiam die pastores pecora sua lustrabant (y).

§. XXXIII. De Flora.

Flora *florum* *Dea* habita est: sed hæc insignis meretrix révera fuisse dicitur (z), quæ *Populum Romanum* ingentis patrimonii sui, quod *Venerem* exercendo acquisiverat, hæredem instituerit, ea lege, ut quotannis in ejus memoriam festum celebraretur: quod cum turpe Senatui visum esset, & pecuniam tamen appeterent, finxerunt *Deam* quandam esse, quæ Græcis *Χλωρίς* (a), Latinis *Flora* diceretur; quæque *Zephyro* vento nupta a marito potestatem in omnes flores acceperit: sed alii, ut jam innui, hæc omnia negant; alii eam jam olim *Sabinorum* numen fuisse volunt (b). Hoc festum *Floralia* dictum celebrabatur initio mensis Maji summa lascivia (c), nudis meretricibus in scenam productis, & maxime verborum petulantia (d): licet venerando nomine *Flora Mauser* a Cicerone vocetur (e).

H 6

XXXIV.

(s) Virg. Georg. III. I.

(t) Ovid. Fast. IV. 747.

(u) Plut. Romul. p. m. 24.

(x) Propert. IV. El. IV. 73.

(y) Ovid. Fast. IV. 735. Vid. multa de Pale ap. Broukhusius ad Tibull. I. v. 14.

(z) Laffont. de fals. vol. I. 20.

(a) Ovid. Fast. V. 195.

(b) Vid. Cl. Grav. Pref. ad Tom. 1. Antiq. Rom. Voss. de Idol. I. 12. Varr. de L. L. IV. 10.

(c) Val. Max. II. 10. ex. 3.

(d) Vid. Juven. VI. 249.

(e) In Verr. V. 14.

§. XXXIV. De Termino, aliisque Diis.

Terminus, quæ agrorum fines tuebatur (f), colebatur forma lapidis quadrati, vel stipitis dedolati, qui in finibus agrorum fixus erat. Hunc die festo coronabant (g), vinum juxta eum libabant, & liba (h) ei offerebant. Romæ colebatur in Capitolio simul cum *Juventa* (i); cum ipsi Jovi, dum templum ejus definiretur, cedere noluisset (k); qua re Imperium Romanum nullos habiturum terminos, & perpetua Juventute gavifurum esse, portendi credebant. * Festum ejus *Terminalia*, dictum celebrabatur extremo mense Februario (l), qui olim anni ultimus fuit; ita ut eo annus *terminaretur*. Qui terminum movisset, ex lege Numæ sacer erat (m). In ipsis provinciarum finibus aræ Deo Termino erectæ fuisse videntur (n). (Plura dabunt *Mem. Ac. Litt. Paris.* T. II. p. 63.)

De Numinibus rerum.

Et multis etiam aliis rebus propria sua numina præfecerunt; exempli gratia, infantibus recens natis aderat *Leuana* (o), cum a terra *levarentur*; *Cunina* (p), cum in *cunis* jacerent; *Potina* & *Edusa* (q), quæ infantium *potui* & *esui* præfessent, sive *Eduia* & *Posica*, ut eas nominat *Donatus ad Terent. Phorm.* I. I. vers. 15, qui præterea etiam *Cubam* Deam addit. A paullo adultioribus, cum iam sari inciperent, *Fabulinus* Deus (r) colebatur. Parturientibus præerant

Dii

(f) *Ovid. Fast.* II. 641. seq.(g) *Tibull.* I. 1.(h) *Juven.* XVI. 11.(i) *Flor.* I. 7.(k) *Vetus poeta ap. Cell.* XII. 6.* (*Liv.* I. 37.)(l) *Ovid. Fast.* II. 830.(m) *Dion. Halic.* II. 74.(n) *Vid. Herodian.* VI. 5.(o) *August. de Civ. Dei* IV. 1.(p) *Ibid.* (q) *Varr. ap. Non.* III. 2. 310.(r) *Id. Ibid.* XII. 56.

Dii Nixii a *nitendo* (s), sive a *nifu* puerperarum, dum liberos in lucem edunt, dicti: tunc *Prosa & Postverta* (t), quæ bonum vel malum infantis in utero situm efficere credebantur: *Natio* Dea, quæ partus matronarum tueretur (u). *Nuptiales Dii*, præter *Hymenæum*, etiam fuerunt *Domiducus* (x), *Jugatinus* (y), *Viviplaca* (z). Sic in aliis Nationibus erant *Dea Murcia* (a), quæ homines *murcidos*, hoc est, nimis desidiosos redderet; *Horta* ab *hortando* (b), *Serenua* a *strenuitate* (c), *Vacuna* a *vacando* dicta (d). Porro ab erroribus *Viarum* *Dea Vibillia* liberat: in tutela sunt *Orbona* orphanis liberis parentes; in *Naniæ*, quibus extrema tempora (e). *Averruncus*, dictus fuit ab *averruncando* (f), sive *avertendo* mala: vel potius Dii omnes, quos Græci dixerunt *Ἀποκατακταῖς*, *Ἀποτροπαῖς*, *Ἀλεξικάκεις*, *Σωτήρες* (g), *Averrunci* sunt dicti: licet hoc forte inter Jovis cognomina referri possit, qui idem tunc fuerit, ac *Jupiter Prodigialis*, de quo *Plaut. Amph. A. 1. S. 1. vers. 107. Angerona* Dea fuit silentium suadens, unde ore obligato, obsignatoque simulacra habet (h). *Ajus Locutius* vero Romanos aliquando bene monuisse credebatur (i). *Laverna* furum Dea (k); & apud rusticos *Hippona*, vel *Epona* (l), quæ equorum curam gerebat, cujus imago ad equorum præsepia pingebatur: *Stercutius* (m), qui agris stercoreandis præerat; *Robigus*, qui robiginem a segete arcebat (n); *Mephitis* Dea putori arcendo præsidens (o); *Pollentia* potu-
teu- 4

(s) *Festus* (t) *Gell. XVI. 16.]*(u) *Cic. de N. D. III. 18.*(x) *August. de C. D. IV. 16.*(y) *Ibid. 11.*(z) *Val. Max. II. 1. ex. 6.*(a) *August. d. l.*(b) *Antist. Labco ap. Plur. in quest. Rom. p. m. 375.*(c) *August. d. l.* (d) *Ovid. Fast. VI. 307.*(e) *Arnob. IV. V. H. Junii animad. III. 1.*(f) *Varr. de L. L. VI. 5.*(g) *V. Bud. comment. ling. Gr. n. 312.*(h) *Plin. H. N. III. 5. V. Ampliss. Cuperi Hypoc.*(i) *Cic. de Divin. I. 45. II. 32. Liv. V. 50.*(k) *Plaut. Aul. III. 11. 31. Horat. Epist. I. XVI. 60. Fast. V. Laverniones.* (V. Memor. Acad. Litt. Par. T. VII. p. 77.)(l) *Juvén. VIII. 147. & ibi Schol.*(m) *Plin. H. N. XVII. 9.*(n) *Varr. de L. L. V. 3.*(o) *Tacit. Hist. III. 33.*

tentiæ, ut videtur, Dea (p), & alii, ὅσα νόμις.
Ipsam denique *Mortem* pro Dea habuerunt veteres (q).

*DE VIRTUTIBUS, AFFECTIONIBUS
ANIMI, ET SIMILIBUS.*

§. XXXIV. *De Virtutibus, affectionibus animi,
& similibus.*

Virtutes, affectiones animi & similia colebantur, quia majorem aliquam vim in rebus humanis obtinere credebantur (r). Sic ergo Mens ædem in Capitolio habuit (s): Virtus & Honor duas ædes habuerunt extra Urbem ita positas, ut per ædem Virtutis ad ædem Honoris aditus esset (t), cujus rei rationem quilibet facile perspicere potest. Pietas ædem in foro olitorio (u), Fides in Capitolio (x), Spes plures etiam ædes habuit (y). Pudicitia duplex fuit, Patricia culta in foro boario, & Plebeja, quæ colebatur in vi-co longo (z). Concordia quinque, vel plura templa habuit (a), inter quæ fuit templum Concordiæ virilis (b). Clementiæ ædes ad honorandam lenitatem Cæsaris decreta (c). Colebant etiam res per se optabiles (d), ut Pacem, cui templum magnificentissimum juxta forum extruxit Imperator Vespasianus (e), in quo erant vasa templi Hierosolymitani; Quietem, quæ extra portam Collinam ædem habuit (f); Salutem (g), cujus ædes quinta regione Urbis fuit; Felicitatem (h), & Libertatem, quæ pulchrum templum in Aventino habuit (i); & ibidem Arrium (k),

-
- (p) Liv. XXXIX. 7.
 (q) Serv. ad Virg. Æn. XI. 197.
 (r) Vid. Cic. N. D. II. 21. & 31. III. 17. 18.
 (s) Liv. XXIII. 31. Ovid. Fast. VI. 241.
 (t) Symmach. 1. Epist. 14.
 (u) Plin. H. N. VII. 36.
 (x) Id. XXXV. 10.
 (y) Vid. Suet. Ruf. & Publ. Vist. de region. Urb.
 (z) Liv. X. 23.
 (a) Vid. Ovid. Fast. VI. 91. (b) Ibid. 637.
 (c) Plut. Cæs. p. m. 754.
 (d) Vid. Cic. de N. D. II. 23.
 (e) Suet. Vesp. 9. (f) Liv. IV. 41.
 (g) Cic. N. D. II. 21.
 (h) Plin. H. N. XXXIV. 8.
 (i) Liv. XXIV. 16.

(*k*), cujus mentio in monumentis veterum sæpe occurrit. Ipsa etiam *Urbs Roma* pro Dea habitata fuit (*l*), cui *Alabandenses Cariae* populus primi templum extruxerunt (*m*).

Ad hanc classẽ etiam censeo referendam *Fortunam* multis nominibus a Romanis cultam, quam vulgus putavit esse Deam, quæ prospera & adversa pro solo lubitu nulla meritorum ratione habitata (*n*) hominibus dispensaret; unde eam *inconstantem* (*o*), *sevam*, *cacam*, *lubricam* passim scriptores appellant (*p*): & propterea etiam pingitur globo insidens, clavo sive navis gubernaculo innixa, alata (*q*) &c. Prudentiores vero vel omnino eam negarunt (*r*), vel per *Fortunam* nihil aliud intellexerunt, quam *providentiam divinam*, cujus decreta cum nobis incognita sint, res humanæ casu (nobis quidem) evenire videntur: itaque *Fortuna* non est dicenda cæca, sed magis hominibustribuendum est, qui parum dextre sibi prospiciunt (*s*). Inde Cicero *Topicorum* c. 17. dicit, *Latent, quæ subiecta sunt fortunæ. Cum enim nihil sine causa fiat, hoc ipsum est fortunæ eventus obscura causa, quæ latenter efficit; & hinc aliquando cum fata confunditur* (*t*). Romæ quam plurima templa habuit, & variis cognominibus culta est, ut *Fortuna Primigenia* (*u*) in Capitolio; *Fortuna Muliebris* extra Urbem (*x*) in memoriam Coriolani mulierum precibus ab Urbe averſa (*y*); *Fors Fortuna*, quæ non nisi boni eventus (*z*) esse credebatur; *Fortunæ Malæ* ara fuit in Esquiliiis (*a*); sed plura Fortunæ cognomina, & plura ejusmodi numina recensere ad scopum nostrum non facit. Hoc ob-

(*K*) Cic. ad Att. IV. 16.

(*l*) Suet. Aug. 52. ad quem locum vid. nummum Patini.

(*m*) Liv. XLIII. 5.

(*n*) Senec. Hippol. 974.

(*o*) Horat. Od. III. XXIX. 49.

(*p*) Boeth. de Cons. Phil. 1. Metr. 5.

(*q*) Curt. VII. 2.

(*r*) Juven. X. 165.

(*s*) Vid. Diss. Catonis IV. 4.

(*t*) Vid. Lucan. VI. 612. seq.

(*u*) Plut. Quest. Rom. p. m. 281.

(*x*) Val. Max. I. 3. ex. 4.

(*y*) Plut. Coriol. p. 231.

(*z*) Ovid. Fast. VI. 773.

(*a*) Cic. de N. D. III. 24.

observandum est cum Plutarcho de *fort. Rom. p. m.* 318. Romanos plus *Fortunæ*, quam *Virtuti* tribuisse; cum illi jam Ancus Rex templum statuerit; *Virtuti* sero Scipio Numantinus. Tum etiam plura & splendidiora fuisse *Fortunæ* templa: neque ulla fuisse *Temperantiæ*, aut *Tolerantiæ*, aut *Magnanimitatis*, aut *Continentiæ*. Potest *Nemesis* etiam huc referri, quam Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenisse dicit *Plinius* (b); per eam autem significata fuit *ultio divina* (c), qua *Deus improbos persequitur*; itaque dicta fuit a verbo Græco *νεμεσάω*, succensco; vel potius a *νέμω*, distribuo, debitas scilicet pœnas. Dicitur etiam *Rhamnusia* (d) a *Rhamnunte Attica* vico, ubi templum habuit: & *Ἀδράστια* (e) ab *α* priv. & *δράω*, fugio; quia scilicet eam effugere non datur (f). Colebatur a Romanis in bellum ituris, ut ita significarent, se nisi iusta bella nunquam suscipere.

Quin & vitia quædam & res noxiæ divino honore sunt cultæ, ut *Voluptas*, *Venus Lubentina*, *Cupido* (g). *Pavori* & *Pallori* sana consecravit *Tullus Hostilius* (h): & *Audaciæ* ac *Pavori* sacra fecit *Scipio* (i). *Febris* quoque tria templa, five ædes sacras Romæ habuit (k); *Tempestas* (cui *agna* (l) immolabatur) unam in prima Urbis regione. Multis denique aliis rebus propria sua numina præfecerant Romani: sed nimis jam diu huic materiæ explicandæ inhæsimus; itaque properemus ad ejus finem.

DE

(b) *Hist. Nat.* XI. 45.(c) *Vid. Catull. Epigr.* 91. in *fo.*(d) *Ovid. Trist.* V. El. 2. 9.(e) *Amm. Marcell.* XIV. 11.(f) *Suid.*(g) *Cic. de N. D.* II. 83.(h) *Liv.* I. 27.(i) *App. Al. Punic.* 12.(k) *Val. Max.* II. 5. ex. 6. *Cic. de N. D.* III. 25.(l) *Virg. Æn.* III. 119. & V. 771.

DE DIIS PEREGRINIS.

§. XXXVI. De Diis peregrinis.

Primis quidem temporibus *sacra peregrina* Romæ non ferebantur (m); sed prolatis sensim Imperii finibus omnium tere gentium *sacra* in Urbem recepta sunt, maxime vero *Ægyptiorum*; unde mirandum non est, quod in *notitia Imperii* (n) legimus quadringentas & viginti ades *sacras* Romæ fuisse.

De Iside.

Ægyptiorum numen præcipuum fuit *Dea Isis*, quam *Græci* fabulantur fuisse *Io, Inachi Argivorum Regis* filiam, quæ in *Ægyptum* adveſta, cum homines illic agriculturam & multa alia vitæ utilia docuisset, pro *Dea* fuerit culta (o): sed, ut vere dixi, fabulantur: fuit enim antiquum & proprium *Ægyptiorum* numen, & *Græci* præterea potius ab *Ægyptiis*, quam hi ab illis agriculturam & alias artes accepisse censendi sunt. Sed quicquid hujus sit, certe *sacra* ejus Romæ sunt recepta, & tanta ibi superstitione culta est, quanta nulum aliud numen (p). Templum habuit in campo Martio, in quo & juxta quod plurima stupra committebantur (q); ut etiam in ipsis ejus sacris multa nefarie fiebant (r): itaque tum A. U. 695. tum sæpius Romæ Senatusconsulto sunt prohibita (s); sed postea iterum restituta, ut præter alia ex *Juvenalis* loco paullo supra citato patet. Celebrabantur hæc *sacra* a sacerdotibus *Isiacis*, qui erant capite raso, & lineis vesti-

(m) Liv. IV. 30. XXV. 1. XXXIX. 16.

(n) Vid. Theſ. Græv. T. VII. 1734.

(o) Vid. Ovid. Metam. I. 747.

(p) Lucan. VIII. 811.

(q) Ovid. Amor. II. 2. V. 25. Id. Arte Am. I. V. 77.

(r) Juven. VI. 480.

(s) Tertull. Apolog. 25. Jos. Ant. Jud. XVIII. 4. Dio XL. p. 91. & aliibi.

observandum est cum Plutarcho de *Dea linigera* *Fortune* *m. 318.* Romanos plus *Fortune* buisse; cum illi jam Ancus tuerit; *Virtuti* sero Sci. hoc est, cum ejus etiam plura & splendor & vino se abstinere pla: neque ulla *Cereris*; a multis enim *lia*, aut *Magna* ab aliis vero cum Deo- est *Nemesis* etia (y). In iisdem sacris men ne in Ca- (z), quod erat crepi- *mus* (b); per *vina* (c), sonum ad similitudinem dicta fuit? *potarum*. Ejus formam hic jun-

potius a

Dicitur

sic vi

ab a

per

tr

)

De Osiride.

Osiris frater & maritus quum varias & *leges* *Ægyptiis* dedisset, & agriculturam *locuisset*, (a) a fratre *Typhone* interem- *dicitur* (b). Animam ejus in bovem migra- *ferunt*, qui *Apis* est dictus, & summo studio *Ægyptiis* colebatur: erat autem niger & cer- *maculis* distinctus, ac post certum tempus a *sacerdotibus* sacro fonte mergebatur; quo tempo- *re* universa *Ægyptus* lugebat, donec alterum bo- *rem* priori similem invenissent, qui tum magna *cum lætitia* *Memphim* perducebatur (c). Idem, *ut plerique ferunt*, *Serapis* est dictus, quem per *somnia* de valetudine sua ægrotantes consulebant (d). Quidam *Josephum Patriarcham* in hoc *Serapide* cultum volunt, quia in statuis modius fru- *mentarius* in ejus capite apparet; Josephus enim, *ut e sacris literis* scimus, frumenti copiam *Ægyptiis* præbuit: & hinc etiam fortasse fuit, quod (ut modo diximus) per somnia eum consulerent, quia

(t.) *Martial.* XII. 29.

(u.) *Ovid. Amor.* II. 2. 24. & alibi.

(x.) *Propert.* II. El. 33.

(y.) *Juven.* VI. 530.

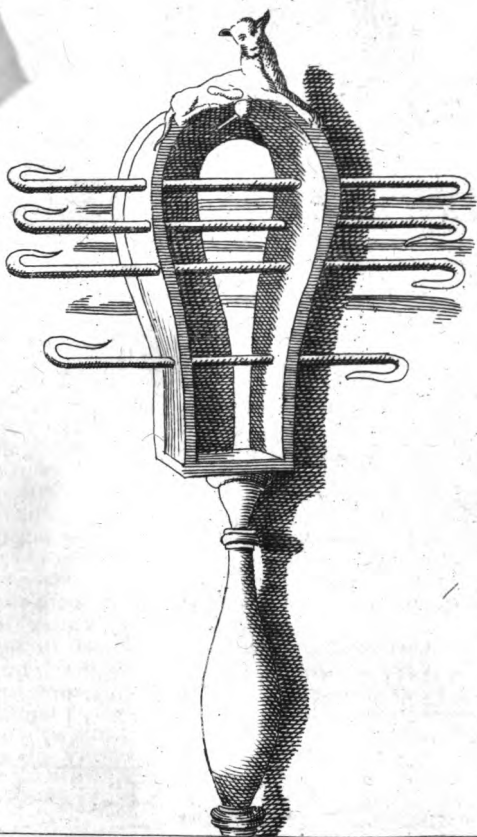
(z.) *Id.* XIII. 91. (*Perf. Sat.* v. f.)

(a.) *Tibull.* I. VII. 29.

(b.) *Ovid. Amor.* II. El. XIII. 14. (*De Iside* a Suevia culta, ut testatur *Tacitus*, sub forma liburnæ, agunt *Memor. Acc. Lit. Par.* T. VII. p. 96. & 129. seqq. It. de *Typhone* T. IV. p. 162.)

(c.) *Juven.* VIII. 29.

(d.) *Vit. Suet. Vesp.* 7.

vestibus induti (t), quia ipsa *lini* usum primum homines docuerat: unde etiam ipsa Dea *linigera* dicitur (u). Præcipue colebatur a mulieribus, quæ, cum *in ejus casto essent*, hoc est, cum *ejus sacra celebrarent*, concubitu & vino se abstinere debebant (x), ut in sacris Cereris; a multis enim cum Cerere, ut diximus, ab aliis vero cum Deorum Matre confunditur (y). In iisdem sacris etiam adhibebatur *sistrum* (z), quod erat crepitaculum acutum edens sonum ad similitudinem spicarum vento motarum. Ejus formam hic jungi curavimus.

De Osiride.

Osiris *Isidis* frater & maritus quum varias & plurimas leges Ægyptiis dedisset, & agriculturam ipsos docuisset, (a) a fratre *Typhone* interemptus dicitur (b). Animam ejus in bovem migrasse ferunt, qui *Apis* est dictus, & summo studio ab Ægyptiis colebatur: erat autem niger & certis maculis distinctus, ac post certum tempus a sacerdotibus sacro fonte mergebatur; quo tempore universa Ægyptus lugebat, donec alterum bovem priori similem invenissent, qui tum magnam cum lætitia Memphim perducebatur (c). Idem, ut plerique ferunt, *Serapis* est dictus, quem per somnia de valetudine sua ægrotantes consulebant (d). Quidam *Iosephum Patriarcham* in hoc *Serapide* cultum volunt, quia in statuis modius frumentarius in ejus capite apparet; *Iosephus* enim, ut e sacris literis scimus, frumenti copiam Ægyptiis præbuit: & hinc etiam fortasse fuit, quod (ut modo diximus) per somnia eum consulerent, quia

(t) *Martial.* XII. 39.

(u) *Ovid. Amor.* II. 2. 24. & alibi.

(x) *Propert.* II. El. 33.

(y) *Juven.* VI. 530.

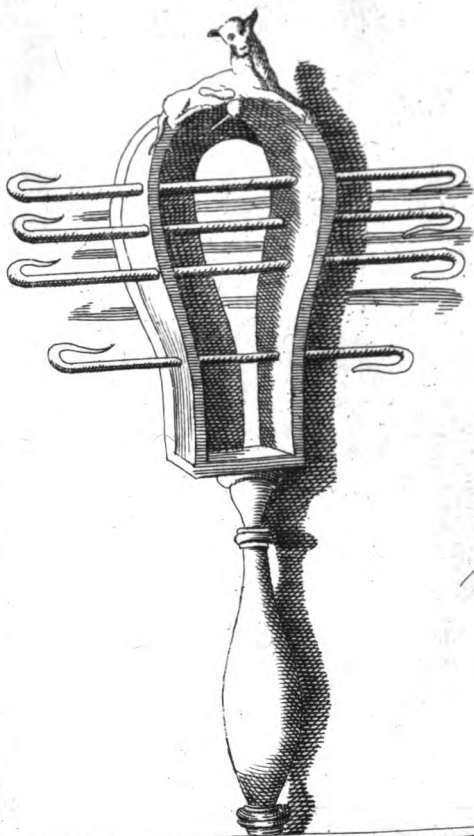
(z) *Id.* XIII. 91. (*Perf. Sat.* v. f.)

(a) *Tibull.* I. VII. 29.

(b) *Ovid. Amor.* II. El. XIII. 14. (*De Iside* a Suevis culta, ut testatur *Tacitus*, sub forma *liburnæ*, agunt *Memor. Ac. Lit. Par.* T. VII. p. 96. & 129. seqq. It. de *Typhane* T. IV. p. 162.)

(c) *Juven.* VIII. 29.

(d) *Vit. Suet. Vesp.* 7.

quia Iosephus, ut notum est, optimus somniorum coniector fuit.

Isidis comes & minister habitus fuit *Anubis* (c), qui ei in quærendo Osiride bonam operam navasse dicitur. Hic cum Græcorum *Hermes*, & Romanorum *Mercurio* fere convenit, & ob sagacitatem *canina forma*, vel certe *canino capite pingitur*. De aliis Ægyptiorum Diis, *Harpocrate*, *Canopo* &c. hic dicere instituti nostri ratio non patitur.

C A P U T II.

De Ministris Sacrorum.

§. I. De Ministris sacrorum in genere.

Ministri Sacrorum apud Romanos prudentissimo consilio diversi a reliquis civibus ordinis non fuerunt; sed iidem viri & sacris & civilibus rebus tractandis adhibebantur, ne unquam turbæ religionis causa moverentur (a): plerumque autem capiebantur Sacerdotes, etiam numinum inferioris ordinis (b), ex viris honoribus & eminenti dignitate maxime conspicuis: sed & adolescentibus nobilioribus statim ac virilem togam sumpsisset aliquando conferebantur (c): imo Septemviros Epulorum etiam prætextatos fieri potuisse indicat Livius XL. c. 42.

Ordinis causa in duas classes eos dividemus: vel enim omnium Deorum Sacerdotes erant, aut potius nulli certa numini ad dicti; quales erant Pontifices, Augures, Quindecimviri sacris faciundis, Aruspices, Fratres Aruales, Curiones, Septemviri Epulones, Feciales, Sodales Titenses, & Rex sacrorum, sive Rex sacrificulus. Vel uni aliqui Numini sacra faciebant; in quo genere sunt

Fla-

(c) Virg. Æn. VIII. 698.

(a) Cic. pro Domo sua ipso initio.

(b) Vid. exempl. ap. Cic. de Cl. Orat. 14.

(c) Just. Jul. I. (De gradu & honore Sacerdotil dignus qui videatur Falsterius in Amœnit. Philol. T. I. p. 187. & T. II. p. 111. de insignibus Ordinis Sacri) .

Flamines, Sali, Luperce, Potitii, & Pinarii, Galli maris Deorum, Virgines Vestales; de quibus omnibus singulatim dicendum est.

§. II. De Pontificibus.

*Pontifices dicti sunt vel a posse & facere (d), quod eorum in sacris faciundis maxima esset potestas & auctoritas (e); vel potius a ponte subli- cio; cujus reficiendi cura ipsis incumberebat (f), quia per eum plurima sacra deducebantur. Insti- tuti (g) Pontifices primum sunt a Numa Rege quatuor, iique patricii; quibus ut etiam quatuor e plebe adjicerentur A. U. 454. factionibus tribu- niciis pervictum est (h). Sulla rursus septem alios Pontifices adjecit; sed ex his quindecim octo illi priores, & qui deinde in eorum locum cooptati sunt, *Majores* dicebantur, reliqui vero *Minores* (i). *Cooptabantur* a collegio suo usque ad legem Domitiam (k) latam A. U. 649. qua constitutum est, ut Comitibus tributis a septem- decim tribubus sorte lectis Pontifices crearentur (l; quam legem abrogavit Sulla, restituit A. U. 690. T. Labienus, auctore Julio Cæsare (m). Sub Principibus vero eorum arbitrio creati sunt. Munus Pontificum erat de omnibus causis ad sacra pertinentibus inter omnes personas judicare (n), leges de rebus sacris condere, omnes alios sacerdotes, eorumque ministros, in officio contine- re (o), iis delinquentibus mulctam indicere, de cultu Deorum denique & religionibus respondere (p). Licet autem magna eorum esset auctoritas, tamen etiam ipsi censoriarum notarum erant obnoxii, & a Tribunis plebis ad officium cogi poterant (q), quod*

(d) *Plut. Numa p. m. 65.*

(e) *Vid. Lucan. I. 505.*

(f) *Varro de L. L. IV. 15. Dion. Hal. II. 73.*

(g) *Idem III. 45.*

(h) *Liv. X. 6.*

(i) *Inscrips. ap. Grut. p. CCCLX. 4. CCCCXI. 1. CCCCXXXIII. 4.*

(k) *Suet. Ner. 2.*

(l) *Cic. Agrar. II. 7.*

(m) *Dio 37. p. 27. ed. A. 1342.*

(n) *Cic. de Har. resp. c. 7. l. 2. §. 6. ff. de Or. Jur.*

(o) *Liv. XXVII. 8.*

(p) *Exemp. ap. Liv. V. 25. & VI. 1.*

(q) *Cic. pro domo sua 45.*

quod tamen rarissime accidit; ita ut eos neque populo, neque Senatui rationem reddidisse tradat Dion. Halic. II. c. 73. Quod autem tres Pontifices statuissent, id satis sanctum habebatur (r).

De Pontifice Maximo.

Pontificum collegio præerat Pontifex Maximus a Numa institutus (s), qui semper Comitibus tributis ex ipso collegio est creatus: & initio quidem ex solis patriciis; at circa A. U. 500. Ti. Coruncanius primus de plebe Pontifex Maximus creatus est. Post mortem Lepidi, qui unus de Triumviris fuerat, sacerdotium hoc suscepit Augustus; & post eum deinceps omnes Imperatores, etiam Christiani, ad Gratianum usque (t): (quem hoc nomine etiam honoratum fuisse ex inscriptionibus patet, nisi dicamus eas ipso inscio positas fuisse) & hoc, quia Pontificatus dignitas maiorem venerationem, quam quæ privato conveniret, illi, qui ea præditus erat, tribuere videbatur: nam a Græcis etiam hoc Sacerdotium ἱερωσύνη μεγάλη dicitur (u). Hic itaque summam in rebus sacris potestatem obtinebat; religiones interpretabatur, & pro collegio Pontificum respondebat; ne quid religio detrimenti pateretur, providebat; Vestales capiebat & iudicabat, earumque sacris peculiariter præerat (x), in actis solemnibus verba præibat; (quanquam id aliquando a scriba tantum factum fuisse legamus (y)) Comitibus aliorum sacerdotum intererat, eosque inaugurabat; arrogationibus etiam aderat, & de matrimonialibus quibusdam causis cognoscebat; anni, annaliumque curam gerebat (z); in omnes personas sacras jurisdictionem quamdam exercebat; denique de caeremoniis quibusdam dispensabat: An vero comitia habere potuerit, disputatur, ut jam antea innuimus. Licet vero Pontifex Ma-

ximus

(r) Cic. de Har. resp. 6.

(s) Liv. I. 20.

(t) Vid. omn. Bossius de Pont. Max. Imp. R. 3.4. Spanb. de P. & U. N. Diff. XII. p. 422. Zosim. IV. p. 249. ed. Oxon.

(u) Plut. Fab. Max. p. m. 189. Vid. & Dion. Hal. III. 36.

(x) Ovid. Fast. III. 423. Plut. Numa p. m. 66.

(y) Val. Max. IV. ex. 10.

(z) Vid. omn. Cic. de Orat. II. 12. 13.

ximus tanta potestate polleret, in plurimis tamen rebus nihil sine Pontificum collegio poterat, atque ab eo ad collegium provocatio erat (a); & inde ad Populum. *Insigni* utebatur toga prætexta, & apice in capite, qui etiam *Tutulus* dicitur; an vero sellam curulem habuerit, incertius est. Duravit hoc sacerdotium Romæ, ut pleraque alia, ad tempora Theodosii Magni.

§. III. De Auguribus :

Augures (Græcis *οἰωνοπόλοι* vel *οἰωνισαί*) dicti sunt ab *augurio*; hoc vero quasi *avigerium* (b) dicitur, cujus appellationis ratio ex sequentibus perspicui poterit. Eos primum instituit Romulus (c), ut tres pro numero tribuum essent, quibus postea (nec satis certum est a quo, forte a Servio Tullio) quartus est additus; iique omnes erant patricii A. U. 454. quinque Augures plebei adjecti sunt (d); & demum a Sulla quindecim sunt creati, quorum qui primus erat, *Magister collegii* dicebatur (e). Proprium Auguribus fuit, quod sacerdotium illis vivis eripi non potuerit (f); quia scilicet artis & scientiæ potius, quam honoris hæc appellatio erat (g); vel potius hoc fiebat, ne ullo modo hæc sacra evulgarentur, quæ revera prudentioribus ludibrio erant. Hinc etiam non a populo creati, sed a collegio cooptati sunt (h). Auguribus præterea proprie *specio* tantum; *specio* vero & *nunciatio* magistratibus, qui omne jus auspiciorum habebant, competeat (i). Valde tamen honorati erant augures, ita ut trabea de purpura & cocco uterentur (k): unde *dibaphum*, sive *purpuram bis tinctam* pro ipso *auguratu* ponit Cicero (l).

Mu-

(a) Liv. XXXI. 9. (b) Serv. ad Virg. *Æn.* V. 513.

(c) Dion. Halic. II. 64. (d) Liv. X. 9.

(e) Vid. J. C. Buleng. de *aug. & ausp.* III. 11.

(f) Vid. Liv. I. 18. Plin. *Epist.* IV. 3.

(g) Plut. *Quest. Rom.* p. m. 187. S. *quest.* 99.

(h) Vid. Abram ad Cic. *Philipp.* II. 2.

(i) Fest. V. *Specio*, & ibi Scalig.

(k) Serv. ad *Æn.* VII. 612. ex Suet.

(l) Fam. II. 16. & *Att.* II. 9.

Munus igitur Augurum erat ex volatu, cantu, & tripudio avium futura *prædicere*; quod modo sequenti fiebat, vel, ut verius dicam, fieri credebatur. Sedens Augur *toga augurali*, sive *trabea* amictus orientem versus prospiciens *lituo*, hoc est, *baculo incurvo certam cæli partem designabat*, quæ pars dicebatur *templum* (m), & hoc etiam *sabernaculum capere* dicebatur (n). Tum diligentissime observabat quæ aves, quo gestu (o), cantuve, & qua parte hujus templi se ostenderent; signa autem læva felicia (p), dextra vero infelicia habebantur: unde locum Horatii *Od. III. XXVII. 15.* recte corrigere videtur *Lambinus*. *Virgilius* vero *Bucol. 1. vers. 18.* læva infausta dicit, ut contra *Suetonius in Claud. c. 7. & Vitell. c. 9.* dextra fausta vocat: sed forte in avibus aliter obtinuit, aliter in fulmine. Verum nihil mirum est, veterum in nugis superstitionis fluctuasse animos. Aves, quæ cantu auspicia faciebant *Oscines* (q), quæ volatu *Præpetes* (vel *alites* (*)) dicebantur (r). Si fausta essent auspicia *addicere* (s) & *admittere*; sin minus *refragari* aves dicebantur: nec satis erat unum auspiciū vidisse, nisi id altero confirmaretur. Præterea etiam Augures *de cælo servabant*, hoc est, *ex tonitru* (t) & *fulmine* (u) futura prædicebant. Locus, qui fulmine tactus esset, *bidental* (x) dicebatur, quia *bidente*, sive *ove*, sacra faciebant (y); & deinde religiosus erat; ibique reliquiæ & vestigia fulminis collecta, & terræ condita fuerunt (z). *Tertium* augurii genus capiebant ex *pullis*, quibus pul-

tem,

(m) Vid. *Lucret. II. 1043. Varro de LL. VI. 3.*

(n) *Liv. I. 18. & IV. 7.* (Templum determinare & *sabernaculum capere* hic male confunduntur. Quid illud sit, docet *Livius I. 18.* At de hoc vid. *Rosin. VI. 14. p. m. 486. & Briffon. de Form. p. 120.*)

(o) *Plaut. Asin. II. 1. 13. Id. Epid. II. II. 2. licet aliter Id. Aulul. IV. III. 1.*

(p) *Lucan. I. 601. Vid. rationem ap. Dion. Halic. II. 5.*

(q) *Varro de L. L. V. 7. Cic. de Div. I. 53.*

(r) *Fest. V. Præpetes.*

(*) (V. *Cic. I. Divin. 53. & nostra Synon.*)

(s) *Liv. XXVII. 16. Plaut. I. d. v. 11. Liv. IV. 18.*

(t) *Virg. Æn. IX. 630.*

(u) *Lucan. I. 533.*

(x) *Pers. Sat. II. 27.*

(y) *Cornel. Fronto vetus Gramma.*

(z) *Juv. VI. 587. & ibi Sebel.*

tem, vel offam objiciebant: quod si avidè vescerentur pulli, & præsertim si aliquid ex offa decidens *terram pavires* (a), sive *pulsaret*, optimum erat augurium, & *tripudium solistimum* (quod scilicet offa *solum* contingeret) nunciabatur (b): sed si vesci nollent pulli (c), vel avolarent, triste omen erat. Hic autem obiter notandum est, Romanorum auspicia talia plerumque fuisse, ut secundum naturæ ordinem læta potius, quam tristia esse deberent: facile enim erat pullos fame eo redigere, ut lubentes vescerentur. Et jam tempore Ciceronis (d) auspicia sibi fingeant verius, quam observabant (e): & ita sæpe magistratus impediabant Tribunos plebis, ne cum populo agere possent (f). Qui pullos servabant, *Pullarii* dicebantur (g); cavea autem ipsa dicebatur *auguraculum*. Præterea etiam ex quadrupedibus & aliis rebus forte accidentibus (h) omnia captabant, eaque explicabant, (ac tum proprie *commentari* (i) dicebantur) & quomodo *procurari* (k) (& hoc proprium ei rei verbum est) (l) deberent, indicabant: & si faustum esset augurium, *impetratum* & *inauguratum* esse dicebant (m). (De Augurii prima origine agunt Memor. Ac. Litt. Par. T. II. p. 371.)

§. IV. De *Auspiciis*.

Auspices (Græcis ἰεροσκόποι (n) & θυροσκόποι) a victimis in *ara* inspicendis dicti sunt; vel etiam ab *baruga*, quæ vox olim *hostiam* significavit (o). Hi quoque a Romulo primum insti-

(a) Fest. V. Puls.

(b) Liv. X. 4. Cic. de Divin. II. 8. & 34.

(c) Id. de N. D. II. 3.

(d) Ipse ad Fam. I. 2. Liv. XXI. 63. Vid. omn. Græc. de Comit. Rom. I. 4.

(e) Cic. de Divin. II. 31. 36.

(f) V. Manut. ad Cic. Fam. VIII. 11. (adde Cic. II. Div. 12. & 31.)

(g) Cic. de Divin. II. 34.

(h) Juven. XIII. 62. seq. (Hor. III. Od. 27. Liv. XXI. ult. & XXII. 1.)

(i) Cic. de amicis. 2. (K) Id. de Divin. I. 2.

(l) Gell. IV. 6. (m) Plaut. Aſin. III. 1. 15.

(n) Dion. Halic. II. 12.

(o) Donat. ad Ter. Phorm. IV. IV. 26. Jac. Perizon. ad Hel. V. H. L. II. 36.

instituti sunt numero ternario; sed eorum collegium æque ac aliorum sacerdotum processu temporis augmentum fuisse certum est; verum non ita honorati fuerunt ac Augures: imo ipsos in Senatum legere aliquando non licuit (p). Sed videtur distinguendum; ut quidam fuerint honoratiores, & in collegium conscripti; alii vero parva mercede operam suam quibusvis locaverint (q): ita ut ex prioribus *Spurina* fuerit, de quo *Suet. Julio c. 81.* Aruspicum munus erat ex vitima ante mactationem (r), & post eam ex extis (s), flamma, fumo, aliisque rebus occasione sacrificii forte accidentibus, futura prædicere; ac deinde ea portenta explicare (t), & procurare. Hæc scientia, (si ita dicenda est ars nugatoria) cujus primus auctor *Tages* quidam fuit, ab Etruscis (u) ad Romanos pervenit.

§. V. De Quindecim-viris sacris faciundis.

Quindecim-viri sacris faciundis hac occasione instituti sunt. *Tarquinius Romanorum Rex*, sive ille *Priscus*, sive *Superbus*, ut vult *Dionysius Halicarnassensis*, fuerit, miro quodam modo, quem narrat idem *Antiquit. Roman. l. iv. c. 62.* tres libros *Sibyllinos* nactus, eorum custodiam duobus viris illustribus permisit; quorum loco *A. U. 387.* *Decemviri* sacris faciundis facti sunt (x); simulque lege cautum est, ut pars eorum ex plebe crearetur. Sulla etiam hoc sacerdotium ad numerum *quindenarium* auxit, qui eodem modo ac Pontifices sunt creati (y): & qui iis præerat, *Magister collegii* dicebatur (z). Munus *Quindecimviro-rum* fuit custodire libros *Sibyllinos*; difficili

I
Rei.

-
- (p) *Cic. Famil. VI. 16.*
 (q) *Plaut. Pœn. II. V. 10. 17.*
 (r) *Senec. Oedipo V. 301. seq.*
 (s) *Virg. Georg. IV. V. 486.*
 (t) *Juven. II. 121.*
 (u) *Vid. Lucan. l. 584. & 627.*
 (x) *Liv. VI. 37. & 42.*
 (y) *Vid. §. 2. hujus cap.*
 (z) *Plin. H. N. XXVIII. 2.*

Reipublicæ tempore, vel cum insigne aliquod portentum nunciatum esset, ex Senatus-consulto eos *adire*, sive *consulere* (a), & quæ legissent, ad Senatum referre: tum cæremonias, sacrificia, aliaque, quæ libri præscribebant, procurare (b), & in specie quidem ludos sæculares (c). Hi Quindecim-viri a militia & aliis muneribus urbanis erant immunes (d), secus ac alii sacerdotes; ut scilicet solis libris interpretandis vacare possent. Sed hi libri, quibus fata Imperii Romani contineri credebantur, A. U. 670 cum ipso Capitolio (ubi publicitus adservabantur, ut quidam ajunt; nam quidam, & recte credo, putant antiquiores illos libros nunquam exstitisse; ideoque nemini, nisi sacerdotibus, licebat eos inspicere, qui sacramento erant adacti, ne quid de iis vulgarent) cum ipso, inquam, Capitolio hi libri cremati sunt (e); verum paullo post legati undique sunt missi, qui omnia ubicunque terrarum oracula Sibyllina conquirerent; ex quibus Quindecim-viri rursus alios libros confecerunt, qui ab Augusto sub basi Apollinis *Palatini* sunt conditi (f); & erant Quindecim viri proprie Apollinis Sacerdotes; unde *corinam* domi suæ habebant, sive tripodem æneum Apollini sacrum (g). Demum jussu Theodosii Magni Imperatoris A. C. 388. a *Stilicone* sunt combusti (h). Distinguendi autem sunt hi libri Sibyllini ab iis, qui hodie supersunt; & a *Christianis* pia quadam, ut vulgo dicitur, fraude suppositi sunt (i).

§. VI. De *Fratribus Arvalibus*.

Fratrium Arvalium origo hæc est: cum *Acca Larentia* (k) Romuli nutrix ex duodecim filiis, quibuscum sacra facere consueverat, unum morte amisisset, Romulus se illi in filii locum adoptandum dedit: seque & illos *Fratres Arvales* dixit, quia sacra quædam publica faciebant, ut *arva* fru-

(a) Liv. III. 10. V. 13. VII. 28. &c. (b) Liv. *itid.*

(c) Horat. *carm. sec.* 3. & 70.

(d) Dion. Halic. IV. 82. (e) Ibid.

(f) Suet. Aug. 31.

(g) Suet. Aug. 32. Serv. ad Æn. III. V. 332.

(h) Rust. Numat. II. 41. & 55.

(i) Vid. Rev. Jo. Alb. Fabric. *Bibl. Græc.* I. 30. seq.

(k) Gell. VI. 7.

fruges ferre possent (l) ; quæ sacra dicebantur *Ambarvalia* (m). *Larentalia* etiam in hujus Larentiæ honorem mense Aprili a flamine Martiali sunt acta (n). Hujus sacerdotii insigne erat corona spicea , & albæ infulæ : nec nisi cum ipsa vita hic honos fieiebatur (o), & captos etiam , exulesque comitabatur .

§. VII. De Curionibus .

Curiones triginta ex Romuli instituto a suis quisque *Curiis* lecti sunt , qui sacra publica pro *Curiis* suis *curarent* (p), (fere ut hodie *Parochos*, quos vocant , apud Pontificios aliosque ; licet apud veteres *Parochi* sint dicti , qui magistratibus iter facientibus per municipia , quæ ipsis necessaria essent , publicitus præberent (q)) unde a *curando* *Curiones* sunt dicti (r), qui etiam *Magistri Curiae* Plauto (s) dicti videntur , *edes* vero , in quam *Curiales* conveniebant , *Curia* vocata est , & Græce *εστιατόριον* , quia ibi *epulabantur* (t) : vel etiam *πρωταρείον* (u) facellum illud Græci dicunt , ipsos vero *Curiones* *πρωταρείς* . Eligebantur *Curiones* quisque a suis *curiis* ; sed omnibus præerat , qui *Curio Maximus* (x) dicebatur , *curiatis* Comitibus a Populo creatus , cujus auctoritate ceteri regebantur .

§. VII. De Septem-viris Epulorum .

Septem-viri Epulorum hanc originem habuerunt (y) . Cum Pontifices multitudine sacrorum gravarentur , A. U. 557. primum *Tres-viri Epulones* sunt facti (z) , qui *ludorum epulare sacrificium* facerent ; quibus postea a Sulla , ut videtur , quatuor adjecti sunt . Curabant autem has epulas

I 2 sum-

(l) Varr. L. L. IV. 15.

(m) Vid. Virg. Gerg. 1. 341. Tibull. II. 1. 15. & ibi Broukh.

(n) Plut. Romul. p. 19. E. (o) Plin. H. N. XVIII. 2.

(p) Dion. Halic. II. 64. (q) Horat. Serm. 1. V. 4.

(r) Varr. de L. L. V. 6. (s) Aulul. I. 2. 29.

(t) Dion. Halic. II. 23.

(u) Ibid. c. 65. ubi vid. not. in ed. Angl.

(x) Fest. V. Maximus .

(y) Vid. Lucan. 1. 605.

(z) Liv. XXXIII. 42.

summa lautitia ; unde *Saliarum*, *Augurales*, *Pontificales epulae* pro *lautissimis* ponuntur (a) : eorumque munus luculenter describit Cicero de *Harusp. resp.* c. 10. *Lentulus* enim ille, de quo ibi sermo est, *Septem-vir Epulo* fuit. Hi quoque ad *Pontifices* referebant, si quid in sacris omis- sum, commissum, aut pollutum esse diceretur. Illis etiam, quemadmodum *Pontificibus*, togæ prætextæ gerendæ jus fuit (b) ; quippe summa etiam *Septem-viratus dignitas* habebatur (c). De eorum creatione, idem, quod de *Pontificum* creatione est dicendum.

§. IX. De *Fecialibus*.

Feciales (quos Græce εἰρηνοδίκας dixeris (d), vel εἰρηνοφύλακας (e), vel ἀσπδοφύλακας (f)) *dicos* volunt a *faciendo*, quod *pacem* & *fœdera facerent* (g) : vel forte etiam a *fatu*, five *fando* (h) ; oratorum enim vicem sustinebant. Hi a *Numa Rege* instituti quidem sunt, sed formam juri *feciali* primus constituit *Ancus Marcius*, Romanorum Rex quartus (i) ; *Valerius Maximus* vero, five quis alius, in *libello de nominibus*, *Ser-torem* quendam *Regium* ejus juris auctorem facit. Collegium *Fecialium* erat *Sacerdotum* viginti, qui eodem modo ac *Pontifices* creabantur. Horum præcipuum munus (k) erat bello indi-cendo, & fœderi faciendo præesse, & prospice-re, ne *Romani* bellum, nisi legitimum, face- rent (l). Itaque quum gens aliqua Romanos in-juria

(a) Cic. ad *Att.* V. 9. *Hor. Od.* I. 37. 23. (*Macrob. Sa-turn.* II. 9.)

(b) *Liv.* XXXIII. 42.

(c) *Vid. Dion.* LIII. *in is.* *Gruter.* p. CCXXXV. 10. & CCXXXVI. 9.

(d) *Dion. Halic.* II. 71.

(e) *Plut. Numa* p. m. 68. A.

(f) *Dion. Hal.* I. 21.

(g) *Festus* hac V. qui tantum corruptus est : & pro feri-endo ibi faciendo legendum esse videtur.

(h) Ita *Voss. Etymol.* & de *virtutis Serm.* I. 13. (*Fecialis* cum scribendum esse, docet *JENSEIUS* noster in *Fer-tiliter*, ubi & munia eorum fusius persequitur.)

(i) *Liv.* I. 32.

(k) Cic. de *Offic.* I. 11.

(l) *Varr. de L. L.* IV. 25. *Vid. omn. Var. de vitis P. R.* L. III. p. 65. ed. *Dordr.* & ap. *Nom.* p. 154 ed. *Plans.* 1565.

juria affecisset, unus ex Fecialibus eo proficisceretur (*m*); ut vel res ablatas, vel fontes profugos reposceret (*n*): quod si injuria confestim non sarciretur, triginta dies illis ad consultandum dabat; quibus elapsis pium bellum poterat isti genti indici. Tum rursus ad fines hostiles progressus Fecialis hasta sanguinea in illos projecta, bellum certa formula ipsis indicebat (*o*): postea aucto immensum Imperio Romano, ut tamen plebi superstitionis satisficeret, simulatio quædam hujus juris in agro prope Urbem, qui *hostilis* dicebatur, est servata (*p*). Fœdera quoque fiebant per unum ex Fecialibus (*q*), qui dum eo munere fungeretur, *Pater patratus* dicebatur (*r*), quia iusjurandum pro toto populo *patrabat*, sive *præstabat*. Judicabant etiam feciales de injuriis (*s*) sociis illatis; curabant, ne legati violarentur (*t*); pacem non legitime factam rescindebant, ejusque sponsores dedebant (*u*); & uno verbo omnia curabant, quæ ad fœdera spectabant.

§. X. De Sodalibus Titii.

Sodales Titii (*x*), vel *Titientes* (*y*) a *Tito Tatius* sacris Sabinorum retinendis, vel a *Romulo* in honorem ipsius *Tatii* instituti sunt; nam utrumque ab uno *Tacito Annal. l. c. 54. Hist. 11. c. 95.* traditur; plura de his certo dicere nec possumus, nec operæ pretium videtur ultra inquirere: nisi quod forte munus eorum a munere *Septem virorum Epulorum* non alienum admodum fuerit; cum iis & apud *Lucanum loc. cit. & in Inscriptione apud Gruter. pag. CCCXCVI. 1.* jungantur: apud quem etiam pluribus locis memorantur.

I 3

§. XI.

(*m*) *Vid. omn. Dion. Halic. II. 71.*

(*n*) *Liv. IV. 30. Serv. ad Virg. Æn. X. 14.*

(*o*) *Cincius ap. Gel. XVI. 4. Liv. I. 32. Dion. Halic. II. 71.*

(*p*) *Ovid. Fast. VI. 205.*

(*q*) *Liv. XXX. 43. omnino.*

(*r*) *Liv. I. 2.*

(*s*) *Dion. Halic. l. d.*

(*t*) *Val. Max. VI. 6. 3. & 5.*

(*u*) *Liv. IX. 10. (x) Lucan. I. 602.*

(*y*) *Gruter. CCCXCVI. 1.*

§. XI. De Rege Sacrorum.

Rex Sacrorum (z) (Græcis ἱερῶν βασιλεὺς) five *Rex sacrificulus* (a) creatus est exactis Regibus , ut ea sacra perageret , quæ antea ab ipsis Regibus peragi solebant ; unde quoque nomen suum nactus est : sed ne tanto nomine insolefceret , Pontifici subiectus fuit , nec magistratum gerere , aut cum populo agere ei licuit (b) : unde , postquam sacra fecisset , se quasi fuga ex Comitio proripiebat (c) . Creatus autem est Comitiiis Censuratis ex patriciis (d) . Uxor etiam ejus *Regina* est dicta , quæ & ipsa sacra quædam faciebat (e) . Domus quoque publica , in qua Rex sacrorum habitabat , *Regia* est dicta (f) .

SACERDOTES SINGULORUM DEORUM.

§. XII. De Flaminibus , & præcipue de Flamine Diali .

Flamines (ἱερειῶται Græcis) sacerdotes erant uni alicui numini addicti (g) , ejusque sacra curantes . Appellantur ita a *filo* , quo caput cingebant , ac si *flamines* dicerentur (h) ; vel a *pileo* , quasi *pilamines* juxta quosdam (i) ; vel denique a *flameo* capitis tegumento , ut vult *Vossius* post *Dionysium Halicarnassæum* II. c. 64. Hoc etiam *Apex* dicebatur ab antiquo verbo *apere* , hoc est , *vincire* (k) , & proprium Flaminum insigne erat (l) , ita tamen , ut etiam Pontifex Maximus eo uteretur ,

(z) Liv. II. 2.

(a) Liv. XXVI. 6.

(b) Dion. Halic. V. 1.

(c) Plut. Quæst. Rom. p. m. 279. sua n. 62. Ovid. Fasti V. 727.

(d) Cic. pro Demo 15.

(e) Macrob. Saturn. 1. 15.

(f) Fest. V. Regia.

(g) Cic. de LL. II. 8.

(h) Varro de L. L. IV. 15. Plut. Q. R. 39. S. p. m. 274.

(i) Plut. Numa p. m. 64.

(K) Fest. Voc. Apex. Vid. Lucret. VI. v. 1065. Kirg. Georg. III. 168. Æn IV. 483. & hic. Serv.

(l) Lucan. I. 604.

retur, sicuti supra diximus. Creati sunt primum a Numa tres, *Dialis* nempe, qui Jovis erat sacerdos, *Martialis* & *Quirinalis*: sed his variis temporibus alii duodecim sunt additi in honorem aliorum Deorum; qui *Flamines Minores*, quemadmodum priores illi *Majores* sunt dicti: *Minores* quidem ex plebejis creari poterant, *Majores* (m) vero ex solis patriciis. Dicebantur vero proprie *prodi* *Flamines* cum crearentur (n). Quamquam autem *Flamines* non simul *Pontifices* essent, tamen in eorum collegio sedebant (o), certe *Majores*. Creabantur a Populo Comitibus tributis; nempe ita ut *Pontifex Maximus* tres simul nominaret, ex quibus unus legeretur (p), & a *Pontifice Maximo* inaugurabantur. Majoribus *Flaminibus* commune fuisse videtur, ut ab Urbe abesse ipsis non licuerit (q), ne scilicet sacra defererentur; neque etiam divortium facere (r). Quamquam autem *Flaminium* esset perpetuum, tamen certis de causis poterat eripi; veluti si quis sacra non rite curasset: (vid. Livium XXVI. c. 23.) *Sulpicio* inter sacrificandum apex a capite prolapsus sacerdotium abstulit (s). Omnium porro *Flaminum* longe dignissimus fuit *FLAMEN DIALIS*, qui etiam lictore, sella curuli, & veste prætecta utebatur (t): & ex jure sacerdotii sui Senatum ingredi poterat (u). Hic plurimis caeremoniis obstrictus fuit (x), quarum potissimas duntaxat recensebimus: nempe religio ei erat equo vehi; *classens procinctam*, id est, *exercitum armatum* extra pomerium videre; quin nec noctem unam extra Urbem manere ei fas erat (y), nec poterat jurare (z); (vel certe

I 4 non

(m) Cic. pro domo 14.

(n) Id. pro Milone 10. & 17.

(o) V. eund. de Harusp. resp. 6.

(p) Tacit. Ann. IV. 16.

(q) V. Liv. Epit. & XIX. XXXVII. 51. Val. Max. 1. 1. 2.

(r) Gell. X. 15.

(s) Val. Max. I. 1. 4.

(t) Liv. I. 20. & XXVII. 8.

(u) Ibid.

(x) Gell. X. 15. ex Fabio Pictore, Massurio Sabino, aliisque. Plut. Q. R. 39. 43. & p. 274. seqq.

(y) Liv. V. 52. Tac. Ann. III. 71.

(z) Plut. Quaest. Rom. 45. Liv. XXXI. c. ult.

non cogebatur (a)) nec annulo uti , nisi pervio ;
 castroque : ignem a *flaminia* , five *Flaminis domo*
 efferre nisi sacrum , jus non erat ; vinctum *ædes*
 ejus ingressum solvi necesse erat , & vincula per
 impluvium in tegulas subduci , atque inde foras
 in viam demitti ; reum , si ad pedes ejus supplex
 accidisset , verberari eo die piaculum erat ; no-
 dum nulla parte corporis habere poterat ; capil-
 lum ejus , nisi qui liber homo erat , nemo de-
 tondere poterat ; capram , carnem incoctam , he-
 deram , fabam nec tangebatur , nec nominabat (b) ,
 propagines e vitibus altius prætentas non succide-
 bat ; vel potius , non succedebat , hoc est , vetitum
 ei erat transire per viam , ubi vites in sublimi
 essent prætentæ (c) ; pedes lecti ejus tenui luto
 circumlitos esse oportebat , nec ab eo trinoctium
 continuum decubabat , nec alteri in eo cubare
 licebat ; unguium ejus & capilli segmina subter
 arborem felicem terra obruebantur ; quotidie festa-
 tus erat * , quapropter Pontificibus , cum judi-
 cium de aliquo exercerent , adesse non poterat
 (d) ; sine *apice* sub dio esse non licebat , (unde
apicatus dicitur Ovidio *Fastor.* IV. *vers.* 347.) sub
 tecto licebat ; apicatum tamen mori nefas erat
 (e) ; farinam fermento imbutam attingere ei fas
 non erat ; tunicam interiorem nisi in locis testis
 non exuebat , ne sub cælo tanquam sub oculis Jo-
 vis , nudus esset ; in convivio , nisi Rex Sacrificu-
 lus , haud quisquam alius supra eum accumbebat
 (f) ; uxorem cum amitteret , *flaminio* decedebat ;
 ejus matrimonium , nisi morte , dirimi non pote-
 rat ; locum , in quo bustum esset , nunquam in-
 grediebatur ; mortuum non attingebat ; funus ta-
 men exequi poterat ; unus omnium galero albo
 utebatur ; ungi sub dio ei fas non erat ; antiqui-
 tus

(a) *Edictum perpetuum apud Gell. X. 19.*

(b) *Plin. H. N. XVIII. 17. Fest. V. Fabam.*

(c) *Lips. Elef. 1. 21. Boxborn. ad Plut. Q. R. 105. & d. minino hoc firmatur ex Probl. seq.*

* (Occurrit hæc vox inter varias lectiones ap. Gell. X. 19. sed maluit Viri Docti aliam substituere. Nos id nunc non agimus.)

(d) *Vid. Guther. de veter. jura Pontif. I. 32.*

(e) *Appian. Civ. I. 305.*

(f) *Vid. sament Macrobi. Sat. II. 5.*

tus nec magistratum capere, nec petere poterat; quod procedentibus temporibus observatum non fuit (g); opus facientem videre religiosum ei erat, itaque, cum per Urbem incederet, eum præcedebat *præcia*, sive *præclamitator*, qui homines monebat, ut ab opere faciendo, dum transiret Flamen, desisterent; quædam autem ex his cæremoniis iis postea sunt remissa. Eisdem fere cæremoniis *Flaminica* (h), sive *uxor Flaminis* observabat; sed etiam alias, ut quod, quoties tonitru audiisset, feriata erat, donec placasset Deos (i). Sacerdotium hoc ab adolescentia Cæsaris intermissum Augustus extremo suo tempore restituit (k). Theodosius Magnus Imperator cum plerisque aliis gentilium sacerdotiis abolevit.

Flamen Martialis Diali dignitate proximus erat, & e patriciis etiam semper est creatus: quem honore sequebatur *Flamen Quirinalis* (l) in honorem Romuli institutus, qui duo quoque collegio Pontificum, ut dictum est, assidebant. Reliquorum duodecim, qui *Flamines Minores & Plebeji* sunt dicti, nomina recensere nihil attinet; quorum omnium postremus fuit *Flamen Pomonalis* (m).

Imperatoribus inter Divos relatis postea etiam singuli Flamines tributum sunt (n); nec tantum Flamines, sed etiam *Sacerdotum collegia* iis sunt decreta, qui sacerdotes *Sodales* sunt dicti cum adiectione nominis ejus, in cujus honorem erant instituti; ut exempli gratia, *Sodales Augustales* (o), *Hadrianales* (p) &c. ut jam capite præcedente §. 26. diximus.

(g) Liv. XXXIX. 45.

(h) Gell. X. 15.

(i) Macr. Sat. I. 16. (Intactas nostro cæremonias vide ap. Tac. Ann. IV. 16.)

(k) Suet. Aug. 31.

(l) Liv. I. 20.

(m) Fest. V. *Maxima dignationis*.

(n) Vide Onuphr. Panv. de sibi. Rom. 27.

(o) Suet. Claud. 6.

(p) Spartian. Hadrian. 29.

§. XIII. De Saliis.

Salii Martis Sacerdotes a Numa instituti sunt (q) occasione pestilentiae, qua Urbs laborabat. Tradunt enim scutum aeneum coelo fuisse delapsum (r), & confestim morbum cessasse; ac tum Egeriam nympham praedixisse, urbem, in qua hoc scutum fervaretur, potentissimam futuram. Itaque ne furriperetur, undecim (vel forte plura; nam de numero nihil dicens Dionysius ὀπλὰς πολλά ea vocat, quod de duodecim vix dici posse videtur) alia ejusdem formae scuta fabricari curavit Numa per *Veturium Mamurrium* quemdam, cujus nomen idcirco *carminibus Saliaribus* est insertum (s): licet alii *veterem memoriam* a Saliis celebrari dixerunt (t). Tunc Numa duodecim juvenes patricos, patrimos & matrimos (u) legit, qui haec *Ancilia* (ita enim a forma haec scuta dicebantur, quod undique *ancisa* essent absque omni angulo (x)) Kalendis Martiis saltantes, & carmina illa Saliaria, quae etiam *assamenta* (y), sive *axamenta* sunt dicta, canentes in honorem Martis per Urbem ferrent; unde *Salii* a *Saliendo*, sive *Saltando* sunt dicti, & quibus praerat, *Præsul* (z), & *Magister Salicrum* appellatus est: quanquam *Magister collegii* commune sit nomen omnium προκρίτων cujusunque collegii Sacerdotalis (a). Alii vero hoc distinguunt, & *Præsulem* quidem vocant τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς προσηγόμενον Latine etiam *Profatorem*; *Magistrum* vero τὸν ἑξαρχον, penes quem inaugurandi & exaugurandi potestas. Præter hos etiam erat ὑμνωδός, sive *Vates*, qui carmen saliare canebat (b). Dicebantur hi *Salii* etiam *Palatini* quia sacra in *Palatio* faciebant (c); & ut distinguerentur a *Saliis Collinis*, qui a Tullo Hostilio instituti (d)

in

(q) Vid. Plut. Numa p. m. 68.

(r) Dion. Halic. II. 71. Ovid. Fast. III. 373.

(s) Ovid. d. l. 387. (t) Plut. Numa p. m. 69.

(u) Cic. pro Domo 14. (x) Ovid. d. l. 327.

(y) Fest. V. Axamenta.

(z) Lucil. ap. Fest. V. Redamstrugre.

(a) V. Casaub. ad Capitol. Antonin. 4.

(b) Vid. Salmas. ad d. Capitol. l.

(c) Dion. Halic. III. 70. (d) Id. II. 32.

(e) Serv. ad Æn. VIII. 235.

in colle Quirinali Sacrarium habebant, & Quirinales etiam (e), atque Agonales sunt dicti. Et in genere Salii & Salisubfusi sunt appellati omnes ludii & saltatores, qui ad cantum & tibiam in sacris Iudunt, ut in sacris Herculis apud Virgilium *Æn. VIII. V. 285. (f)*. Saltabant induti tunica picta (g), hoc est, auro & purpura variegata, & toga prætexta, sive trabea (h), æreis baltheis & gladiis accincti, dextra hastam, vel simile quid; læva ancile ferentes, capite autem gestantes pileum, sive galerum (i), Græce κυρβασιαν dictum (k); atque inter saltandum carmina illa obsoleta canebant (l), quæ jam Horatii ætate vix a quocumque intelligebantur (m); tempore vero Quirilianis ne ab ipsis quidem Sacerdotibus (n).

§. XIV. De Lupercis.

Luperci Panis Sacerdotes omnium antiquissimi fuerunt, quippe jam ab Evandro Arcade instituti (o). Dicti sunt Luperci a lupo, quia Pan Græcis Λυκαῖος ἀπὸ τοῦ λύκου cognominatur (p), quasi lupinum dicas; imo etiam ipse Lupercus dictus est, si fides Justino L. XLIII. c. 1. credo quia lupos a pecore arcere crederetur: & inde locus, ubi colebatur, Lupercal, & festum ejus Lupercalia est dictum; quod celebrabatur mense Februario, eratque quasi lustratio quædam Urbis (q). Eo festo Luperci nudi per Urbem discurrebant (r), pudenda tantum cincti pellibus caprarum, quas paulo ante immolaverant. Scuticis etiam e caprino corio factis obvios cædebant, quod catomidiare dicebant (s), quasi verberare κατ' ὤμων, in humeris (t), & præcipue quidem mulieres, quas inde foecundas reddi credebant (u): canem

I 6

quo

(f) Vid. Scal. ad Catull. XVII. (g) Liv. l. 20.

(h) Dion. Halic. II. 70.

(i) Juven. VIII. 109. (k) Dion. Halic. l. d.

(l) Vid. Guesbert. de Saliis 21. seq.

(m) Ipse Epist. II. 1. 36. (n) Ipse Instit. I. 6.

(o) V. Ovid. Fast. II. 270 seq.

(p) V. Serv. ad Virg. Æn. VIII. 343.

(q) Ovid. Fast. II. 31.

(r) Rationem vid. ibid. 103.

(s) Ver. Schol. ad Juven. II. 142. Salm. ad Sport. Hadr. 13.

(t) Salm. d. l. & probat Voss. Esym.

(u) Ovid. Fast. II. 425.

quoque eo tempore immolabant ; quod animal ob pecoris custodiam Pani gratum esse putabatur . Luperorum tres fuerunt sodalitates . *Fabiorum* , nempe (x) , & *Quintiorum* , qui ita a ducibus suis sunt dicti ; & *Juliorum* denique , qui in honorem Julii Cæsaris instituti sunt (y) . Serius reliquis hoc sacerdotium desit , sub Imperatore scilicet demum *Anastasio* , qui obiit A. C. 518. (z).

§. XV. De Potitiis & Pinariis .

Potitii & Pinarii Hercules Sacerdotes fuerunt (a) : ille enim apud Evandrum divertens ipse sacra sua duas has gentes docuisse dicitur . Cum autem Pinarii serius ad sacrificium venissent extis jam adesis , vetitum ipsis est in posterum extis solemnibus vesci ; & secundus duntaxat honos in his sacris illis tributus est (b) . Deinde cum A. U. 441. impulsu *Appii* Censoris Potitii sacra Hercules fervis quibusdam publicis peragenda tradidissent , inter annum vertentem omne Potitiorum nomen in duodecim familias divisum (*hospitio Deorum immortalium sanctam gentem* vocat Livius IX. c. 34.) interisse dicitur (c) ; ipse autem Appius irati factio Numinis luminibus captus fuisse fertur (d) . Sacra porro illa penes feros hos publicos , & gentem Pinariam remanserunt .

§. XVI. De Gallis Matris Deorum .

Galli Sacerdotes Matris Deorum sive *Cybeles* , dicti a Gallo fluvio Phrygiæ (e) , cujus aqua pota furorem inducere credebatur . Hi , ut prædictum est (f) , genitalia sibi , & testa quidem Samia (g) , præcidebant (h) , in memoriam

(x) *Propert.* IV. l. V. 23. *Sex. Aur. Vist. de Or. G.* §

(y) *Suet. Jul.* 36.

(z) *V. Om. Panv. de civit. Rom.* 12. edit. Grav.

(a) *Virg. Æn.* VIII. 269.

(b) *Liv.* I. 7.

(c) *Id.* IX. 29.

(d) *Val. Max.* I. I. ex. 17.

(e) *Ovid. Fast.* IV. 361. *seqq.*

(f) *Señ. hujus c.* 1 & 16

(g) *Plin. H. N.* XXXV. 12. f.

(h) *Juven.* VI. 513.

riam Atyos, qui cum perpetuam Deæ castitatem vovisset, deinde nympham Sangaritidem amare occœpit; & propterea a Dea in furorem actus testiculos sibi exsecuit (i). Itaque etiam ipsi furore perciti brachia sibi cruentabant (k): & vaticinari credebantur (l). Qui huic collegio præerat, Archigallus dicebatur (m); sed hi omnes in magna dignatione non erant (n): tum ob alias causas, tum etiam quod stipem colligere solerent (o).

S. XVII. De Virginibus Vestalibus.

Virgines Vestales (Græce Παῖδες ἱεραὶς (p)) in honorem *Vestæ* Romæ primum a Numa Rege creatæ sunt quatuor (q), iisque duæ sunt additæ a Tarquinio Prisco (r), vel Servio Tullio Rege (s), cujus moribus id magis convenire videtur (t). *Capiebantur* (nam hoc proprium huic rei verbum est) initio ab ipsis Regibus, iisque pulsas, a Pontifice Maximo; cujus arbitratu viginti virgines e Populo eligebantur majores sex, minores decem annis, quæ honesto genere & decenti corpore essent: nam Pontifex M. peculiarem quamdam horum sacrorum curam habuisse videtur; credo, quod directe magis, quam alia sacra ad salutem Imperii spectare crederentur (u). Ex his porro in concione Populi a Pontifice una eligebatur; vel etiam ultro a parentibus una offerebatur: dicebatur autem illa, ut diximus, proprie a Pontifice *capi*, quia eam quasi vi *captam* a potestate patris abducebat (x). Ita captæ per triginta annos ad ministerium Deæ

(i) Augustin. de C. D. VII. 25.

(k) Tibull. I. IV. 64.

(l) Lucan. I. 385.

(m) Vid. Juven. VI. 511.

(n) V. Ovid. Fast. IV. 244. & ibi Heins.

(o) Ovid. Fast. VI. 350.

(p) Dion. Halic. II. 64. (q) Ibid. 67.

(r) Dion. Halic. III. 67.

(s) Plut. Numæ p. m. 65. D.

(t) De earum sacris vid. Ovid. Fast. VI. 231. seq.

(u) Vid. Cic. de Orat. III. 3. Ovid. Met. XV. 777.

(x) Gell. I. 12. qui locus omn. videndus.

Deæ obligabantur: & primis quidem decem artis sacra discebant, sequenti decennio ea exercebant, tertio denique alias juniores ea docebant, & his triginta annis elapsis nubere poterant; quod tamen raro factum & semper infaustum est habitum (y). Quæ ætate omnium maxima erat, *Virgo Maxima* dicebatur (z), quæ Tacito *Annal.* XI. c. 32. est *Vestalium* vetustissima, quemadmodum Dioni L. LIV. ἡ πρεσβύτατα: eaque reliquis summa cum dignitate præerat (a). *Munus* earum erat, primo, custodire ignem perpetuum (b); quæque id extinguere passa esset, flagris à Pontifice Maximo cadebatur (c): secundo, ad servare arcanum Imperii pignus, quod plerique Palladium putant fuisse (d): tertio, sacra assidue Deæ facere. Pro his laboribus honores ingentes illis tributis sunt*; ut jus testamentum condendi, licet minores essent; jus ætrium liberorum; lictorem habendi; reum forte obviam factum (e) supplicio liberandi; carpento vehendi (f); vittis & veste prætexta utendi (g): præterea jurare non cogebantur (h): tum agri iis & stipendia splendida e publico præbita (i), ut & locus honestior in spectaculis (K), & in deprecando auctoritas maxima (l). Ob hanc tantam reverentiam etiam aliquando testamenta, præsertim Principum, apud eas deponebantur (m). Sed si quæ Virgo incestu se pollui passa esset (n), Pontificum judicio damnata in campo, cui inde nomen *scelerato* (o) fuit, viva defodiebatur;

(y) *Dion. Halic. d. c. 95. Plut. Numa d. 1.*

(z) *Suet. Jul. 83.*

(a) *Tacit. Annal. II. 86.*

(b) *Fl. J. 2.* (c) *Val. Max. I. 1. ex. 6.*

(d) *Ovid. Trist. III. El. I. 29.*

(e) *Plut. Numa p. m. 66.*

* [V. omnino Tac. Ann. III. 86. & IV. 16. item *Memor.* Acad. Lit. Paris T. V. p. 211. seqq.]

(f) *Vid. Lips. ad Tacit. Annal. XII. 42.*

(g) *Ovid. Fast. III. 30.*

(h) *Edictum perpetuum ap. Gell. X. 15.*

(i) *Liv. I. 20. Vid. & Tac. Ann. IV. 16.*

(K) *Suet. Aug. 44.*

(l) *Cic. pro Pont. 18. Suet. Jul. 1. Tac. Hist. III. 31.*

(m) *Suet. Aug. 101. Tac. Ann. I. 8.*

(n) *Plut. Numa p. m. 67. & in Quæst. R. 95. Juven. VI. 9.*

(o) *Ovid. Fast. VI. 459. Dion. Hal. VIII. 90.*

tur; stuprator vero in foro sub furca verberibus necabatur (p). Desiit hoc Sacerdotium cum reliquis plerisque extremis Theodosii Magni temporibus (q).

DE MINISTRIS SACERDOTUM.

§.XVIII. De Sacerdosum ministris.

Camilli & Camillæ dicuntur pueri & puellæ ingenue sacris ministrantes (r), qui ex Romuli instituto a Sacerdotibus, qui liberis carebant, sibi jungebantur; nam, qui liberos habebant, eorum ministerio uti debebant (s). Hi ministrabant, pueri quidem ad pubertatem usque, puellæ vero donec nubarent.

Flamini & Flaminie dicebantur (t), qui *Flamini* Diali, ejusque uxori ministrabant, & patri-
mi ac matrimi esse debebant.

Quindecim-viri etiam ministros habebant, qui ipsis a *commentariis* esse dicebantur (u).

Æditui, vel *Æditumi* [quæ enim scriptio melior sit, dubitatur (x)] erant, qui ædes sacras suebantur, sive *sartas tectas servabant*; hoc enim vox *tuerti* significat (y); easque purgabant, &c. qui Græcis *νεωκόποι* sunt dicti.

Tibicinum usus plurimus erat in omnibus sacris, ludis, & funeribus (z): hi Idibus Junius personati per Urbem discurrebant; de cujus ritus origine vide Livium IX. c. 30. & Ovidium *Fastorum* VI. vers. 653.

Tublicines etiam sacris adhibiti sunt, qui bis singulis annis *tubas lustrabant*; unde dies, quo id fiebat, *Tubilustria* est dictus (a).

Po-

(p) *Sves. Domis.* 8. (Liv. XXII. 57.)

(q) *Vid. Symmachi legationem ad Theodosium, Valentinianum & Arcadium Impp. apud On. Panv. de Civ. Rom.* 71. p. 183. *Edic. Wech.*

(r) *Macrob. Saturn.* I. 8. III. 8. *Vid. Ampliff. Vander Muelen de die mundi diff.* 1. p. 142.

(s) *Dion. Halic.* II. 32.

(t) *Fest. in his Vocib.*

(u) *Grut. CCCVII. 1.*

(x) *Vid. Gell. XII. 10.*

(y) *Varro de L. L. VI.*

(z) *Ovid. Fast. VI. 659.*

(a) *Id. Fast. V. 725.*

Popæ & Victimarii hostias & *victimās* ligabant (b), easque laureati & seminudi ad aras adducebant; cultros, aquam, ceteraque ad sacrificium necessaria expediebant; victimas feriebant, & jugulabant.

Fictiores, qui de pane, vel cera simulatas hostias fingerent (c); nam simulata in sacris pro veris habebantur (d); & ita *Fictor Pontificum* legitur apud Gruterum p. MLXXXI. 1.

Fuerunt quoque *Præciæ*, sive *Præclamitatores* Flaminis Dialis (e); ejusdem & Vestalium *Lictiores*; *Scribeæ* Pontificum, & Quindecim-virorum; Auditores Haruspicum, ad quos *Pullarios* etiam referre possis; *Kalatores* (f), qui Sacerdotum præcones erant.

Præficiæ dicebantur mulieres in funeribus conductæ (g), ut ceteris plangendi modulos præirent, & laudes defuncti cantarent (h) (& plorarent.)

Designatores, qui constituendæ funebri pompæ præerant (i), & cuique ordinem suum adsignabant; lictorum etiam, ut videtur, ministerio ad eam rem utentes.

Vespæ sive *Vespillones*, qui pauperum cadavera *vesperi* efferebant (k). Hi postremi vero inter sacrorum ministros recensentur, quia etiam manes sua sacra habebant; quorum hi potissimum erant ministri.

CAPUT TERTIUM.

De Ritibus Sacrorum.

§. I. De locis Sacris.

Loci, ubi sacra peragebantur, fuerunt *Templa*; *Ædes Sacræ*, *Fana*, *Delubra*, *Sacella* & *Luci*.

(b) Proper. IV. III. 61.

(c) Vid. Græv. ad Cic. pro domo 54.

(d) Vid. Polluc. On. 1. Seg. 30. seq. Serv. Æn. II. 116.

VI. 112. (e) Fest. his Vocib.

(f) Fest. V. Calator. & ibi Scal. Serv. ad Georg. I. 168.

(g) Nevius apud Fest. hac V.

(h) Lucil. ap. Non. 1. Plaut. Trucul. II. VI. 14.

(i) Horat. Epist. I. VII. 6. Senec. de benef. VI. 42.

(k) Martial. I. 47. Fest. V. Vespæ.

ci • *Templum* dicitur a *templando*, vel a *tuendo*; (quæ duo verba idem significant quod *videre*, unde etiam hodie *intueri* pro *videre* dicimus) significat enim *omne spatium*, quod *videmus* (a), ut *templa Neptuni* pro *mari* (b), *templa Acherusia* pro *inferis* (c), *templa Parnasia* pro ipso *monte Parnasso* (d): Sed strictius, *spatium in caelo* ab *Auguribus* definitum (e); & inde jam, *locum muro clausum*, *Dei alicujus cultui destinatum*, & ab *Auguribus* consecratum: unde *Templa Augusta* vocantur (f), & eo differunt ab aliis ædibus sacris, quod illæ quidem divino cultui dicatæ sunt; sed non ab *Auguribus* consecratæ. Ut autem antequam pergam hoc addam, vocis *Templi* derivatio verior videtur a Græco *τεῖνον*, quæ opinio est *Menagii in amœnit. juris* c. 39.

Templa plerumque certis de causis *vovebantur* (g), postea *desinebantur*, hoc est, *certi fines* iis *constituebantur* (h), quod dicebatur *effari*, vel *terminare* (i) *templum* (k). *Condita* *templa* *dedicabantur* ab eo, qui ea *voverat*, *Consule* scilicet, vel *Imperatore*: nec hoc *injussu* *Senatus*, aut *majoris partis Tribunorum plebis* fieri poterat (l). *Pontifex* autem *solemnia* *dedicationis* *verba* *præibat* (m), dum *alter*, qui *dedicabat*, *postem templi* *teneret* (n). *Demum* *templa* ab *Auguribus* *consecrabantur*. *Docet* quidem *Grævius*, ὁ μακαρίτης, ad *orationem* *Ciceronis* pro *domo sua* (o) *consecrationem* *præcessisse* *dedicationem*; sed hoc intelligi debet de *consecratione*, quæ a *privato* fiebat, & a *voto* vix distinguitur. Hæc autem *Augurum consecratio* est ille *actus*, quem *Germani* & *Belgæ* vocant, cene

(a) V. Giphani Ind. Lucretian.

(b) Plaut. Mil. Gl. II. V. 3. & Rud. IV. II. 4.

(c) Lucret. I. 121. & alibi sæpe.

(d) Ovid. Metam. V. 278.

(e) V. cap. præc. §. 3. Varr. de L. L. VI. 2.

(f) Ovid. Fast. I. 609.

(g) Liv. I. 13.

(h) Ibid. 19.

(i) Liv. V. 50.

(k) Varr. de L. L. V. 7.

(l) Liv. IX. 56.

(m) Vid. Tac. Hist. IV. 53.

(n) Cia. pro domo 46. ubi in seqq. etiam consecrationis ritus describitur.

(o) S. 48.

eene inwyding; Galli & Angli *inauguration*. In templorum fundamentis aurum sæpe & argentum rude vel signatum deponebatur, *Tacit. l. d. Templum* porro unum duobus numinibus consecrare vix licitum erat (p), licet hoc perpetuum non fuerit; & qui simul in una æde colebantur *Consubernales* (q), Græcis *Σύνναοι* sunt dicti (r), & *Σύμβωμοι* (s). Omnibus tamen Diis ea dedicare moris fuit, quale templum fuit Romæ Augustissimum, *Pantheon* dictum, quod a M. Agrippa Augusti Imperatoris genero dedicatum, hodieque superest, *Maria Rotunda* nomine insignitum, & omnibus etiam sanctis, ut vocantur, dicatum. Hinc, si in loco, ubi templum condere vellent, aliquod jam numen esset, id certis cæremoniis inde evocabatur; quod *exaugurare* dicebant (t).

Fana dicuntur in genere omnes ædes sacræ (*), quia Pontifex, dum ea dedicat, certa verba *fasur* (u); vel a *Fauno*, qui ea primus condiderit; (x) vel denique verius, ut vult Vossius in *Etymologico*, a Græco *ναός*, quod per metathesin *αἶνον* fuerit; spiritu, ut sæpe fit, in F. abeunte, *Fanum*.

Delubrum (y) dicitur locus, in quo Dei unius, vel plurium simulacra sunt dedicata (z): vel etiam fons, aut lacus ante templum, in quo ingressuri templum sordes deluebant (a). Sed in genere hæc vox pro quavis Æde sacra ponitur (**): & verior forte est Varronis sententia, *delubrum* dici, ubi Deus sit positus, ut *candelabrum* illud, in quo figitur candela (b).

Sacellum est diminutivum a *sacro*: est enim proprie locus sacer muro tantum septus absque tecto; Græ-

(p) Liv. XXVII. 25. Plut. Marcell. p. m. 314.

(q) Cic. ad Att. XIII. 28. (r) Ib. XII. 45.

(s) Schol. Pind. ad Olym. Od. V. 20.

(t) Liv. I. 55.

(*) (Quid *fanum* sit, unde dicatur, & qui differat ab æde, docet Liv. X. 37. f. Ceterum de differentiis vocum Ædis, delubri, fani, lavarii, sacelli, templi, v. Synon. nostra.)

(u) Varro de L. L. V. 7. Fest. ea V. (z) Corn. Fronson.

(y) V. I. Rycq. de Capitol. Rom. 12.

(z) V. Ascon. ad Divin. Cic. in Verr. I.

(a) Serv. ad Virg. Æn. II. 225.

(**) Juven. XIII. 69.

(b) Macr. Sat. III. 4.

(Græcis (c) ἱερός περίβολος) sed etiam pro quavis ade sacra, præsertim parua, ponitur (d).

Luci erant sylvæ Diis sacrae, ita dictæ a lucendo; quia in iis plurima lumina in honorem Deorum accendebantur (e): quod apud plerosque idolorum cultores obtinuisse, tum ex libris sacris (f), tum aliunde docemur. Hinc ἄγλὸν ἄλσος dicitur Homero Il. β. v. 506. *Splendidus lucus*.

§. II. De Adoratione.

Cultus jam sacer consistebat fere in *Adoratione Deorum*, & institutione *supplicationum*; maxime vero in *sacrificiis*: de quibus singulis ordine est dicendum.

Precantes stabant capite plerumque velato (g), ne qua *hostilis facies* ipsis occurreret, *Virg. Æn. III. vers. 407.* & ibi *Serv.* (licet aliam rationem tradat S. *Aurelius Victor de Orig. gentis Rom. circa med.*) & mentem a precibus averteret; sacerdos autem de scripto (h) *verba præibat* (i), ne quid præpostere diceretur. Inter precandum aras tangebant (k), (quod etiam faciebant iurantes (l), unde *ara* pro *jurejurando* (m) ponitur) vel etiam genua Deorum (n); quia genua misericordiæ quasi sedem esse putarunt veteres (o); in gyrum se (p) convertebant, & cum precati fuissent, confidebant, ne παρέργως rem divinam facere viderentur (q). Tum etiam manum *ori* admovebant (r), unde ipsa *adoratio* est dicta: & ad

(c) V. not. ad Polluc. IX. 40. ed. noviss.

(d) Liv. X. 23.

(e) Isid. Etym. XIV. 8.

(f) Deuter. XVI. 21. 1. Reg. XIV. 21.

(g) Plaut. Amph. V. 1. 42. Dion. Halic. excerpt. p. 709. ed. Oxon. (Non poenitebit super τῶν ἐθνηῶν precibus ante alios omnes legisse Nobiliss. Ellys in. Fortuna sacris ad Matth. VI. 7. & Falsteri Amœnit. Philol. T. I. p. 81.)

(h) Plin. H. N. XXVIII. 2. (i) Juv. VI. 390.

(k) Virg. Æn. IV. 220. (l) Juv. XIII. 89.

(m) Propert. III. El. 19 25. (n) V. Serv. ad Æn III. 607.

(o) Plin. H. N. XI. 45.

(p) Ovid. Fast. III. 281. Plut. Marcello p. m. 301.

(q) Id. Numa p. m. 69 segg.

(r) Plin. H. N. XXVIII. 2 vid. omn. Min Fel. p. 6. ed. Rigalt. & vid. Kemp. de osculis, & Lips. Elect. L. 2. 6. E. R.)

& ad Orientem plerumque solem versi precabantur (s). Debebant autem Dii vero & proprio suo nomine invocari, unde ne imprudentes laberentur, dicere solebant, *sive tu Deus, sive tu Dea es* (t). Vota sua in tabulis perscripta ad genua statuarum cera affigebant (u); & cum voti essent compotes facti, tabula (x) vel alia quadam re in templo suspensa (y) id testabantur (*). Statuæ, (ita loquor ex usu vulgari, licet sciam *statuas* proprie hominum, Deorum vero *simulacra* fuisse) (z) statuæ, inquam, rite consecratæ a Numine, cui dicatæ erant, insideri credebantur (a); unde ipsas statuas aliquando *Deos* vocabant (b), & templa a Diis *incoli* dicebant (c): licet Varro apud *Augustinum de C. D. IV. c. 9.* dicat Romanos plus quam 170. annis Deos sine simulacris coluisse. Eas statuas unguentis in devoti animi signum perfundebant (d); & statò tempore flumine vivo eas abluebant (e).

§. III. *De Supplicatione.*

Supplicatio (pro qua etiam *supplicia* dicit *Salustius Catil. c. 9.* & *Festus in ea voce*) erat honor, qui belli ducibus præstabatur, cum a Senatu *Imperatores* appellarentur; & consistebat in eo, ut templa populo aperirentur ad gratias Diis pro victoria relata agendas; quod initio Reipublicæ per unum (f), vel paucos, si plurimum; postea crescente ambitione per plures dies factum est (g). Talis itaque supplicatio cum decerneretur, lætitiæ

(s) *Virg. Æn. VII. 172.*

(t) *Cato de R. R. 139. Gell. II. 12.*

(u) *Juven. X. 55.* (z) *Id. XII. 17.*

(v) *Horat. Od. I. 5.*

(*) (Votum *Veris sacri* quid proprie sit, docet *Liv. XXII. 10.* & *XXXIV. 44.* & *Fest.* cum *Paulo VV. Mamertini & Ver sacri. Μεταφορικῶς* juventutem sacram notat ap. *Justin. XXIV. 4.* & *Dionys. Hal. I. 16. & II. 1.* Vide etiam *Hist. Acad. Litt. Paris. T. I. p. 130.*)

(z) *Vid. Abram. ad Cic. Philipp. II. 43.*

(a) *Arnob. adv. gent. VI. p. 154. ed. Paris 1607 & ibi Herald.*

(b) *Liv. XXVII. 16. XXIX. 11. Genes. XXXI. 30.*

(c) *Silius Ital. X. 433.* (d) *Tibul. II. El. 11. 7.*

(e) *Lucan. I. 600.* (f) *Liv. XXXVII. 47.*

(g) *Vid. Cic. Philipp. XIV. 11. (& Cæf. B. Gal. IV. c. ult. An. P. R.)*

titia fuit; at etiam tempore gravi (b) supplicationes habebantur: (quæ etiam *obsecrationes* (i), Græcis *προσοδοί* (k), sunt dictæ, & a Duumviris ad eam rem creatis curabantur); sed præcipue tunc instituebantur *Lectisternia*, quæ monitu & cura Quindecim virorum sacris faciundis peragebantur; & erant quasi convivia quædam, quibus Deos excipiebant, & quæ a Septemviris Epulonum curabantur. His epulis Diis tanquam vere coenaturis *lecti sternebantur*, qui dicebantur *Pulvinaria* (l), & rem ipsam *suscipere pulvinaria* dicebant (m): & inde *Pulvinaria* quandoque pro ipsis templis ponuntur (n). Deabus vero pro antiqua frugalitatis ratione ponebantur *sellæ* (o); & hinc *sellisternia*, sive *solisternia*; earum epulæ vocantur apud Tacitum *Annal.* XV. c. 44. ut quidem ibi in libris antiquis legitur: unde explicandus etiam est *Catullus carm.* LXV. v. 47. Et vide omn. Cl. Græv. *ad Cic. de Har. resp.* c. 27.

§.IV. *Sacrificiorum ritus, & primo de personis, quæ iis interveniebant.*

Sacrificiorum ritus vel spectabant Personas sacrificantes, vel animalia immolanda, vel ipsum sacrificium.

In *Personis sacrificantibus* primo requirebatur, ut *caste* Deos adirent (p), & a Venere abstinere (q); sicut in legibus duodecim Tabularum dicitur: *ad Divos caste adeunto.*

Secundo, ut ante *lavarent* (r), & præcipue quidem manus (s); ad quem usum vasa quædam in promptu erant juxta Tempia; quæ, si grandiora essent, *fauissæ* (t); si minora, *futilia* (& *futa*) dicebantur (u): licet *fauissæ* vox etiam signi-

(h) *Liv.* VII. 28. (& XXII. 10. f.)

(i) *Liv.* IV. 21. XXXI. 8.

(k) V. *Bud. comm. ling. Gr. n. m.* 155.

(l) *Suet. Jul.* 76. (m) *Liv.* V. 52.

(n) *Serv. ad Virg. Georg.* III. 37. *Liv.* XXVII. 4. XL. 19.

(o) *Val. Max.* II. 1. ex. 2. (p) *Tibull.* II. *El.* l. 11.

(q) *Quint. Metam.* X. 434. (r) *Tibull.* d. l. 11. *seqq.*

(s) *Plaut. Trucul.* II. V. 28. (t) *Pest. hac* V.

(u) *Vid. Donat. ad Ter. Andr.* III. V. 1. (Ita Varr. & omn. Scrv. *ad Æn.* XI. 339. unde verbum *effusio*. v. Donat. *ad Phorm.* V. l. 18. & Schol. *vct. ad Horat. art.* 231.)

significet cellas quasdam cisternis similes, in quibus reponerentur, quæ in templis per vetustatem inutilia erant facta (x). Ipsa autem vasa, quibus ad sacrificandum utebantur, pura adornari debebant (y).

Tertio, ut vestes puras haberent (z), & quidem candidas (a). Præterea etiam coronas capite gestabant ex arbore (b), quæ Deo, cui sacra faciebant, gratissima esse credebatur; quibus Sacerdotes etiam vittas (c) & infulas (d) addebant, Aliquando etiam ut in ἱεραίοις, sive votivis sacris, passio capillo (e), soluta veste, & nudis pedibus erant (f), quia eo habitu supplices uti solebant.

Quarto, ante ipsum sacrificium vota & preces instituebantur.

§. V. De Animalibus immolandis.

Animalia immolanda Victimæ dicebantur, vel *Hostiæ*; inter quas hæc est differentia. Primo, quod *Hostia* a quovis immolaretur; *Victima* proprie tantum ab eo, qui hostem vicerat (g). Secundo, *Hostia* ante, quam in hostes iretur; *Victima* post victoriam immolabatur (h). Tertio, *victimæ* plerumque major; *Hostia* minor erat (i). Sed sæpiissime hæc voces confunduntur (k). *Victima* a vincendo; *Hostia*, vel ab hoste victo (l), vel ab hostiando, hoc est, feriendo est dicta (m).

Ho-

(x) Gell. II. 10. Fæst. ex V.

(y) Plaut. Amp. V. 2.

(z) Tibul. l. d.

(a) Ovid. Amor. II. XIII. 23.

(b) Stat. Theb. III. 466.

(c) Ib. XII. 478.

(d) Senec. Agam. V. 687.

(e) Liv. XXVI. 9.

(f) Ovid. Metam. VII. 182.

(g) Ovid. Fastor. I. 335.

(h) Serv. ad Virg. Æn. I. 334.

(i) Corn. Fronso de propr. Lat. serm. inf.

(k) V. Ovid. Amor. III. 13. 16 & Gell. IV. 6.

(l) Odid. d. Fast. l.

(m) Fæst. V. Hostia.

Hostiæ, quæ ante solemne sacrificium immolabantur, dicebantur *Precidaneæ* (n); (Græcis προτελαις θυσιάαι ο) *Succidaneæ* vero, quæ cædebantur, si prioribus hostiis *litatum* non esset (p); unde eleganter servus *Plautinus* (q) *tergum suum herili stultitiæ succidaneum* vocat. *Litare* porro nihil aliud est (r), quam Numine placato voti compotem fieri (s); & hoc certis ex signis deprehendere. Hinc *litabilis hostia* *Mnucio Felice* (t) dicitur *bonus animus*, & *pura mens*; & *sincera conscientia*. Ducta vox est ἀπὸ τῶν λιτῶν, hoc est, a *precibus supplicibus*. Græcis vero *litare* καλλιερεῖν dicitur (u), *Pacem Deorum exorare* (x), vel *exposcere* (y), etiam locutio huic rei propria fuit. Sed in sacris, quæ inferis fiebant, non *litasse* optatius habebatur (z).

Hostiæ debebant esse corpore integræ & decoræ; ideoque a sacerdotibus probabantur, & creta (a) vel alia nota insigniebantur; unde etiam egregiæ, eximiæ (b) *lectæ* vocantur: nec omnes omnibus Diis, sed quæ cuique Deo gratæ esse credebantur, ei immolari debebant (d); quemadmodum dicit Cicero de LL. 11. *Quæque cuique Divo decora grateque sunt hostiæ, providento*. Observabant etiam, ut gregales essent, non feræ: & pingues maxime Diis acceptas esse putabant (e); sed tamen pro cuiusque facultatibus eligebantur (f). Ornabantur hostiæ vittis, sive insulis & coronis (g); & præterea earum cornua deaurabantur (h).

§. VI.

- (n) Gell. IV. 6. (o) Athen. IX.
 (p) Plut. P. Æmil. p. 254. (q) Epid. I. II. 36.
 (r) Suet. Jul. 81. (v. Synon. vestia.)
 (s) Martial. X. 73. (t) Pag. 95. ed. Rigalt.
 (u) Bud. comm. ling. Gr. 918. f.
 (x) Virg. Æn. III. 370.
 (y) Vid. Liv. VII. 2.
 (z) Suet. Oth. 2. (a) Juven. X. 66.
 (b) Virg. Georg. IV. 538.
 (c) Id. Æn. IV. 57. Fest. V. *Eximium*.
 (d) Serv. ad Virg. Georg. II. 380. & Æn. III. 118.
 (e) Juven. XII. 11.
 (f) Horat. Od. IV. 2. 53.
 (g) Affor. XIV. 13. Virg. Æn. II. 186.
 (h) Ibid. IX. 627. Liv. XXV. 12.

§. VI. De ipso Sacrificio.

In ipso Sacrificio observatur, primo, *Indictio silentii* solemni formula, *Hoc ago* (i), &, *Favete linguis* (k), (Græcis ἐπέχεσθε τὰς γλώσσας) quod fiebat silentio servando, & temperando a verbis male ominatis (l); & hoc etiam *pascito linguam* (m) (Græce εὐφημεῖ vel εὐφημία ἐσθ (n)) dicebant. E contrario jubebantur *bona verba dicere* (o), & profani ac impuri a sacris ablegabantur, ut eleganter est apud Virgilium, *Æn.* VI. v. 258.

— *Procul, o, procul este, profani.*

Conclamat vates, totoque abssistite loco.

(Ex I. Ed. Horat. III. Od. I. 1.) Similiter Græci: ἐκὰς, ἐκὰς ὅστις ἄλιτρος (p); vel: Δύρας δὲ ἐπίθεσε βιβήλοισι (q).

Secundo: his factis *mola salsa* (r) victima aspergebatur, quæ constabat ex farre tosto & sale (s); & hæc actio proprie *immolatio* dicebatur, unde *immolare* idem significat, quod *sacrificare*: nec ullum sacrificium ex lege Numæ sine farre fieri potuit, ut ita agricultura, tanquam magna pietatis pars, commendaretur; & propterea etiam libare, nisi ex vite putata, non licebat (t). Hoc facto hostia dicebatur *maesta*, quasi *magis aucta* (u): unde *maestare* quoque pro *cedere* dicitur; & hoc ideo fiebat, quia diligentissime sibi a verbis male ominatis (qualia sunt *cedere*, *jugulare*, & similia, quæ scævitiā quandam denotare videntur) cavere conabantur: quemadmodum etiam exactissima diligentia cavebant, ne quid præposterè diceretur, vel mali ominis audiretur (x). His

(i) *Plut. Coriol. p. m. 225.* (h) *Virg. Æn. V. 71.*
(l) *Horat. Od. III. 14. 11.* (m) *Fest. his voc.*

(n) *Eurip. Iphig. in Aul. 1564. Arist. ΣΕΣΜΑΘΟΡΟΡ. v. 302.*
(o) *Tibull. H. 11. 1.*

(p) *Callim. hynn. in Apoll. 2.*

(q) *Orpheus de Diis p. m. 142. edit. Trajett. 1689.*

(r) *Senec. CEd. 335.*

(s) *Dionys. Fast. I. 317. Horat. Od. III. 23.* (Virg. *Æn. II. 133.* & *Serv. ad Æn. XII. 173.* ubi & de cultro notabilia habet. Cur farre sint usi, docet etiam *Dionys. inalic. II. 25.*)

(t) *Plut. Numa p. m. 69. E.* (u) *Serv. ad Virg. Æn. IX. 646.*

(x) *Plin. H. N. XXVIII. 2.*

Mis factis sacerdos ex *simpulvio* (y) ipse prius leviter vinum degustabat (z), inde adstantibus etiam gustandum præbebat: & demum inter cornua hostiæ ex patera affundebat (a); quod *libare* dicebatur. Mox pilos quosdam e fronte hostiæ evellerebat (b), qui igni super aram injecti *libamina prima* dicebantur (c). Nec tantum vinolibabant, sed etiam sanguine (d), quem aræ affundebant; tum aqua, melle (e), & lacte Viis præsertim rusticis (f), oleo quoque, sed in inferiis maxime (g), licet ea occasione etiam melle & lacte uterentur (h): veruntamen vini libatio proprie dicta est, & præcipue obtinuit.

Tertio: sequebatur *ignis in ara accensio*, qui debebat fieri ex lignis aridis & sectis (i), & quidem ex ea arbore, quæ Deo, cui sacra fiebant, maxime grata esse putabatur; qualis erat *esculus Jovis*, *myrtus Veneris*, *populus Herculi*, &c. (K). Tum etiam verbenas sive frutices ex iis arboribus in aris adolebant (l).

Tburis usus frequentissimus erat in sacris (m); (unde etiam nobis *uvierook*, & apertius Germanis *Benrauch* pro) *Beiberauch* quasi *sacrum suffimen* dicas, vocantur) quod vel adolebant in thuribullis; vel injiciebant focis (n); & ex ejus fumo & crepitu futura conjiciebant (o).

Deinde hostia ad aras adducebatur a popis (p): vel victimariis seminudis; & quidem, fune-

K

la-

(y) *Juven. VI. 343.* (quod & *simpulum* videtur dictum fuisse *Cic. III. Leg. 16* Proverbialiter dicit: *excitavit Aulus in simpulo*, ubi conf. *Turneb.*)

(z) *Virg. Æn. XII. 174.*

(a) *Ovid. Metam. VII. 354.*

(b) *Homer. II. 2. 173.*

(c) *Virg. Æn. VI. 245. seq.* (ubi omn. consulend. *Servius.*)

(d) *Virg. eund. Ecl. I. 2.*

(e) *Appian. in Mithrid. p. 362. edit. Tollii.*

(f) *Virg. Ecl. V. 67. v. Broukh. ad Tib. I. I. 14.)*

(g) *Id. Æn. VI. 254.*

(h) *Heliod. Æth. VI. fini propius.*

(i) *Id. III. p. m. 145. edit. Lat.*

(K) *Virg. Ecl. VII. 61. (Phædr. III. fab. 17.)*

(l) *Virg. Ecl. VIII. 63. (ut) Ovid. Fast. IV. 410.*

(n) *Tibull. II. 2.*

(o) *Senec. Oed. V. 306. segg. LaBant. ad Stat. Theb. IV. 411. 468.*

(p) *Propert. IV. III. 62.*

laxiore (q), ne invita víctima duci videretur ; quod mali habebatur ominis (r). Eadem de causa ante aras jam stans solvebatur (s). Pessimum autem omen erat, si hostia aufugisset (t).

His peractis *víctima percutiebatur*, quod minister, sive *cultivarius* non perficiebat, nisi iussus ; unde sæpe rogabat *Agone* (u) ? cui respondebat præco, *Hec age* (x). Feriebatur autem securi vel clava, deinde cultris jugulabatur : & statim sanguis pateris exceptus aræ inspergebatur (y).

Jugulata víctima *Anclabri*, hoc est, *mensæ sacræ* (z) imposita exoriabatur, & dissecebatur : & aliquando quidem tota cremabatur (a) ; (quemadmodum e lege Mosaica *όλοκαυτώματα*) plerumque vero cum Diis dividebatur, quod *prosecare exta* (b) dicebant ; *exta* vero *divisa proficæ* & *profecta* (c) dicebantur ; & Græce, ut est in antiquis Glossariis, *αἱ τῶν θυμάτων, ἢ ἱερῶν ἀπαρχαί* ; unde *ἐμπύρων ἀπάρχεσθαι* dicitur ; qui *ἀπαρχὰς*, sive *proficias* in ignem inferunt (d). Sacrificantes autem partem, quæ sibi obvenerat, cum amicis comedebant (e) : unde multi gulæ causa tantum sacra faciebant, ut sumptuosius epularentur (f) : & inde *μεθύειν*, *largius bibere*, dicitur, quasi *μετὰ τὸ θύειν*, post sacrificium factum, si fides *Suide* V. *Μέθυ*. *Popæ* vero partem Deorum in ædibus suis vendebant ; unde *popine* videntur denominatæ (g) : nam ea occasio-

ne

(q) *Juven.* XII. 5. (r) *Senec. Oepid.* V. 337. *segg.*

(s) *Virg. Aen.* V. 774. (v. omn. Serv. ad *Virg. Aen.* II. 234.)

(t) *Suet. Jul.* 59 (v. omn. Serv. *Aen.* II. 104.)

(u) *Ovid. Fast.* I. 321. (x) *V. Suet. Cal.* 58.

(y) *Virg. Aen.* VI. 248. (z) *Fest. bac* V.

(a) *Virg. Aen.* VI. 253.

(b) *Plaut. Pæn.* I. IV. 8.

(c) *Ovid. Metam.* XII. 152. *segg.* & *Fast.* VI. 163.

(d) *V. not. ad Dion. Halic.* I. 40. ed. Oxon.

(e) *V. Pl. Amph.* III. III. 13. *Mil. glor.* I. III. 117. *Stich.*

I. III. 96.

(f) *Menand. ap. Athen.* IV. p. 146.

(g) *V. Abram. ad Cic. pro Mil.* 24. (Abram. nihil probat, nec video quomodo *popæ* possint eas partes vendere, quæ cremari debebant, ut mox Nieup. dicit. Sed *V. Wolf.* ad 1. Cor. X. 25. & *Laënt.* 37. F. R.)

ne etiam vinum vendere solebant (h). P'inc *exta* inspiciebantur (i) ab Arusp'icibus, de quibus tuo loco dictum est; qui cultris ea educebant: nam manibus tangere nefas erat, & proprio verbo *exta consulere* dicebantur (k); quod si bona essent *exta*, litasse se dicebant (l); sin minus, succidanæ victimæ, ut iam dixi, adhibebantur. Partes autem victimæ, quæ Diis obvenerant, cum particulis ex omnibus hostiæ membris decerptis farina (m), vino & thure conpergebantur, & in ara cremabantur, quod *adulere* dicebatur: proprio etiam verbo *reddi exta* dicebantur (n), & *porrici*, quasi *porrigi*, vel *porro jaci* (o), cum aræ imponerentur; vel, si Diis marinis sacra fierent, cum in mare projicerentur (p). Hinc *inter cesa & porrecta* proverbialiter fieri dicitur aliquid, quod sit tempore incommodo, cum quis majore aliquo negotio occupatus ad ea, quæ minoris momenti sunt, animum attendere non potest (q).

Peracto sacrificio, lotis iterum manibus, & precibus quibusdam dictis, denuo libabant: & denique populus a sacris dimittebatur vocibus solemnibus *Licet*, vel *Extemplo* (r); quæ exinde idem fere, quod *cito*, sive *continuo* notarunt*. Ipsum denique sacrificium sequebantur *Epulæ sacrificales*; quæ erant, vel *publicæ*, si *publicum* sacrificium fuisset, & sumptuosissime (s) a Septemviris Epulonibus curabantur; vel *privatæ* (t), si ex privatis hominibus quis sacra fecisset: tum enim

K 2

ami-

(h) Vid. Cic. *cod. loc.*(i) Ovid. *Metam.* XV. 136.(K) Virg. *Aen.* IV. 64.(l) De *præva extorum constitutione* vid. Senec. *Oed.* 353. Jeqq.(m) Virg. *Aen.* VIII. 176. (hunc locum male co trahit.)(n) Id. *Georg.* II. 104. Tac. *Hist.* IV. 53.(o) V. Ver. *Flacc.* & *Fest.* de V. S.(p) Virg. *Æn.* V. 238.(q) Cic. *ad Att.* V. 12. & ibi *Malasp.* & *Grav.*(r) Plaut. *Aul.* I. II. 15.* Vocem *Extemplo* male exponit. Videatur Serv. ad *Aen.* I. 65. & II. 699. & alibi. *Plausi* autem locum sic corrigo. *Aul. I. I. 53.* Livius alicubi ait: *minatur se exercitum ex templo ex urbe educturum.*(s) Horat. *Od.* I. 17 & II. 14. *Fest.* V. *Salios.*(t) Vid. Virg. *Aen.* VIII. 181.

amicis convocatis partes cum Diis divisas comdebant (u).

§. VII. *De Sacrificiis, quæ Diis inferis fiebant.*

Magna autem erat differentia inter ea sacrificia, quæ Diis superis, & ea quæ Diis inferis fiebant; nam

Primo: *Superis* sacrificantes albis; *Inferis*, nigris vestibus erant induti (x).

Secundo: *Superis* albæ (y) hostiæ, quæ a *Clitumno* fluvio maxime veniebant (z), immolabantur; *Inferis* vero nigræ (a).

Tertio: *Superis* cervice sursum reflexa; *Inferis* pronæ, & terram intuentes hostiæ mactabantur (b).

Quarto: *Superorum* victimis ferrum imponebatur; *Inferorum* victimis supponebatur (c): hoc est, illorum hostiæ a *superiore*; horum ab *inferiore* parte jugulabantur.

Quinto: *Superis* sacrificantes abluebantur; *Inferis*, qui faciebant, tantum aspergebantur (d).

Sexto: *Superis* in ara sanguis aspergebatur; *Inferis* in scrobe, vel fossa adfunde batur (e).

Septimo: Libatio *Superis* fiebat *fundendo*, hoc est, *manu supina*; *Inferis*, *invergendo* (f), ita ut manu in sinistram partem versa patera converteretur.

Octavo: preces *Superis* fiebant manibus (ex 1. *Ed. suppleo*; in cælum sublatis: *INFERIS* manibus) dimissis & pedibus terram percutiendo (g); quia scilicet sub terra eos habitare credebant.

(Nono; *Inferis* sacrificantes etiam vasa in ignem mittebant. *Serv. ad Æn. VI. 225.*)

§. VIII.

(u) *Plaut. Amph. III. III. 13. & Stich. II. III. 96.*

(x) *Vid. Ovid. in Ibin. 100.*

(y) *Juven. XII. 3.*

(z) *Virg. Georg. II. 146.*

(a) *Id. Æn. VI. 243.*

(b) *Homer. I. A. 459. & ibi Eustath. p. 101. edit. Basil.*

(c) *Virg. ibid. 248.*

(d) *Ibid. 230. (Serv. ad Æn. IV. 635. & VI. 636.)*

(e) *Ovid. Metam. VII. 243.*

(f) *Virg. Æn. VI. 244. & ibi Serv. (v. Feilhi. Antiq. Homer. p. 40.)*

(g) *Vid. Cic. Tuscul. Quest. II. 25.*

§. VIII. *Alia Sacrificiorum divisio.*

Sacrificia etiam ita possunt *dividi*, quod quædam facta sunt ἀπὸ μαντείας (b), hoc est, *jussu oraculi* cujusdam aut *vatis*; tum, quod alia fuerint χαριστήρια, sive σῶσρα (i); quibus ob bonum acceptum, (ut exempli gratia pro incolumi (K) adventu) vel ob malum aversum, Diis gratias agebant (l); quæ sæpe antea vovebantur (m). Alia rursus fuerunt ἐυχραία, quibus bona precabantur, vel Deos testes invocabant (n): nullam enim rem alicujus momenti incipiebant, nisi sacris antea rite peractis (o). Tum quædam fuerunt ἀπειρήρια, quæ fiebant placando numini (p). Tales erant *postulationes*, Latinis ita dictæ, quod Dii violati eas fieri *postulabant* ad avertenda mala, quæ ostenta minabantur (q). Ad hanc classem etiam debent referri *Sacrificia expiatoria*, vel *piacularia*, quibus portentum aliquod, vel piaculum *expiabant*, hoc est, *piaculum* quidem *purgabant*; *portentum* vero *avertebant*: *piaculum* enim proprie significat *crimen expiandum* (r); metonymice autem *sacrificium*, quo illud *crimen expiatur* (s). Sic etiam somnia infaulta, & quæ alia ominosa accidisse (t) dicerentur, *expiabant*; & hoc proprie dicebant *procurare prodigia* (u): hinc etiam *Jupiter Prodigialis* (x) dicitur, cui ea sacra fiebant.

Huc etiam pertinent *Februalia*, sive *lustrationes*: *februare* enim Sabinorum lingua significavit *expiare* (y), sive *purgare*: & hoc ipsum si-

K 3

gnifi-

(b) Exem. ap. Senec. *Œd.* 299. *seqq.*(i) Herod. I. 118. V. Barnes. ad Eurip. *Ion.* 852.(l) Virg. *Æn.* VII. 136.

(m) Juvén. XII. 22.

(n) Horat. *Epist.* I. 3. 36. Vid. eund. *Od.* IV. II. 53. *seqq.*(o) Virg. *Æn.* VIII. 641. - (p) Id. *Æn.* IV. 16.

(q) Dion. Halic. I. 67. & vid. Indic. in On. Pollucis.

(r) Grav. ad Cic. de Har. resp. 10.

(s) Virg. *Æn.* VI. 569.(t) Horat. *Od.* I. XXVIII. 34. Tac. *Ann.* XV. 44.

(u) Tibull. III. IV. 9.

(v) Id. I. V. 13. (x) Plaut. *Amph.* II. II. 107.(y) Vid. Ovid. *Fest.* II. 15. *seqq.*

gnificat verbum *lustrare*, deductum a Græco verbo *λῦω*. Hinc *Februa* dicuntur *purgamina*, sive *piamina*: & *Februarius* mensis ita est dictus (z), quod tum populus *februaretur*, hoc est, *lustraretur*, sive *purgaretur*; quia extremus olim hic anni mensis fuit (a), quo totius anni peccata purgari conveniebat. Et in genere quidem hæc sacra piacularibus sacris conveniunt; sed tamen magis proprie ita dicebantur vulgo, cum Urbs, vel agri, vel etiam universus populus *lustraretur*. Urbs *lustrabatur*, cum insignis aliqua calamitas accidisset, vel ingens aliquod scelus esset admissum, sacrificio, quod *Amburbium* (b) vocabant, quia hostiam, quæ *Amburbialis* dicebatur (c), *circa Urbem* ducebant (d): (*am* enim veteribus in compositione idem quod *circum* (e)) significat; & hinc *lustrare* sæpe idem, quod *ambire*, notat (f). Similiter agri *lustrabantur* circumtione (g), & sacrificio pro felici proventu frugum (h); quod sacrificium inde *Ambarvale* est dictum, & a Fratribus Arvalibus peragi solebat. Populus *lustrabatur* quinto quoque anno a Censoribus in campo Martis *sue*, *ove*, & *tauro*, circum exercitum ductis & mox immolatis; quod sacrificium *Suovetauralia*, vel potius *Solitaurlia* (i) dicebatur: & hoc vocabant *lustrum condere* (k), ut jam supra *Seet. 1. c. 7. §. 3. & Seet. 11. c. 9. §. 3.* diximus. Multis etiam aliis occasionibus *lustratio* adhibebatur, quæ fiebat spargendo adstantes ramo humido ex lauro (l), vel oliva (m).

§. IX.

(z) *Ibid.* 31.(a) *Ibid.* 49.(b) *Vopisc. Aureliano* 20.(c) *Fest.* ea V.(d) *Lucan.* 2. 392.(e) *Cato apud Macrob. Sat.* 1. 14.(f) *Signanter Ovid. in Ib.* 334.(g) *Virg. Ecl.* V. 74.(h) *Id. Georg.* I. 341.(i) *Fest.* hac V.(k) *Liv.* I. 44.(l) *Juvén.* 11. 157.(m) *Virg. Aen.* VI. 222.

§. IX. Tertia Sacrificiorum divisio.

Sacrificia etiam alia erant *stata*, & *solemnia*, quæ fiebant diebus festis in Calendario Romano notatis, & quos hic referre longum esset. Alia erant *Fortuita* & *ex accidenti nata*; qualia, verbi gratia, erant *Expiatoria*, & quædam sacra, quæ in funeribus fiebant; ut *Denicalia* (n), & *Novendialia*; de quibus forte commodius dicemus, ubi funeris ritus explicabimus: alia autem ab his *Novendialia* erant (o), quæ prodigia procurandi causa (maxime cum lapidibus pluisse diceretur (p)) per *novem* dies fiebant. Et hoc discrimen (inter *stata* scilicet sacra & *fortuita*) tam privatim, quam publice obtinebat. nam etiam familiæ quædam sacra anniversaria habebant, quæ etiam ad hæredes transibant*; unde *sine sacris hereditas* apud Plautum (q) pro *commodo*, quod alicui *sine ulla incommoda appendice obvenit*, ponitur. Eaque sacra *gensilitia* dicebantur, quæ omnes unius gentis homines anniversaria faciebant (r). Talia fuerant *Bacchanalia* illa, quæ permittuntur apud Livium L. XXXIX. c. 18.

DE VASIS SACRIS.

§. X.

Acerra est *avcula thuraria* (s); vel, ut aliis placet, *foculus*, in quo thus accendebatur.

Thuribulum est vas, quo thus adoletur.

Præfericulum, vas æneum patens, velut pelvis, quo utebantur in sacrario *Opis Consue* (t)*.

Simpulum (u), vel *simpuvium* vas a *sumendo*.

K. 4.

di-

(n) Vid. Fest. V. Denicales.

(o) Liv. I. 31.

(p) Vid. Cl. Clericum ad cit. Livii loc.

* (Leg. omni. Cic. de Leg. II. 19. 20. 21.)

(q) Capr. IV. l. 2. & Trin. II. IV. 21. Fest. bis VV.

(r) Cic. de Har. resp. 15.

(s) V. Virg. Æn. V. 745.

(t) Fest. bac V.

* (De faviis & de fano s. vase futili V. supra p. 253.)

(u) V. Hadr. Jun. animadv. II. 10.

dictum, ut vult Varro (w); quod priscis temporibus ligneum erat, vel fictile (x).

Guttum, quo vinum *gustatim* fundebant (y). *Patera* a *patendo* dicta, qua vinum Diis offerebatur (z); & sanguis victimarum (a) excipiebatur. *Secespita* est culter oblongus (b), vel ad jugulandam victimam, vel ad eam educenda in sacris usitatus; dictus autem est a *secando*.

Securis, & *Malleus*, quibus victima percutiebatur.

Aspergillum (*Wylewaß*) factum ex pilis candæ equinæ, quo ad lustrationes vice rami utebantur (c).

Præterea habuerunt *capides*, (*gusta*.) * *candebatra*: *ollas extares* (d), *tripodas*, (qui mensæ usum præbuerunt, vel ad ornatum tantum sunt habiti (e)) & multa alia.

Distinguendum hic porro est inter *Aram* & *Altare*. *Altare* augustum aliquid est, in quo victimæ adolentur; *Ara*, (quæ dicta est ab *ansa*, pro quo olim *asa* dixerunt (f); quia precantes, & jurantes, ut diximus, eam tangebant (g)); *Ara*, inquam, erat, in qua supplicabatur tantum, aut libabatur. *Altare* Diis superis (h); *Ara* terrestribus & inferis statuebatur: licet his plerumque sacra fierent in *scrote*, vel *scrobiculo* (i). Sed hæc omnia sæpe inter se confunduntur. Erant quoque aliquando aræ subitariae, e cespite vivo structæ (k).

CA.

(w) De L. L. IV. 16.

(x) Juven. VI. 342.

(y) Varr. de L. L. IV. 6.

(z) Virg. Æn. IV. 60.

(a) Ibid. VI. 247.

(b) Fest. in hac V.

(c) R. Mich. Ang. Causs. de la Chaussée ap. Grev. T. V. *Thesaur. Antiquit. Rom.* p. 315.

* Varro p. m. 31.

(d) Plaut. Rud. I. II. 47.

(e) Causs. de Chaussée d. I. p. 327.

(f) Macrob. Saturn. III. (*Ara* ab *ares*, seu loco puro dictam vult Varro; sed vide Scal. Conj. *Altare* autem singulariter exulit Petronius Arb. c. 135.)

(g) Propert. III. 19. 24.

(h) Virg. Ecl. v. 65. & ibi Serv.

(i) Ovid. Metam. VII. 243.

(k) Horat. Od. I. 15. Sil. Ital. VII. 769.

CAPUT IV.

De Tempore.

§. I. De Anno.

AD Pontificum curam etiam spectavit *Ordinatio anni & temporis*; cujus summa divisio est in annum, menses, & dies.

Forma anni apud Romanos diversis temporibus diversa fuit. Primus enim Romulus instituit, vel potius a Latinis institutum accepit annum dierum 304. (a) qui dies in decem menses erant divisi, eorumque primus erat *Martius* (b); quem deinceps reliqui eodem ordine, quo hodie sequebantur. Sed cum talis annus neque solis, neque lunæ cursui conveniret, Numa eum ad lunarem anni formam redegit; quæ est dierum 354. horarum 8. minutorum, ut vulgo dicunt, 48. quibus tamen amore, ut fertur, imparis numeri unum diem adiecit; & ex aliis decem mensibus (qui absque eo triginta quinque vel triginta sex dierum fuissent) sex diebus detractis duos menses formavit, unum viginti novem, alterum viginti octo dierum, *Januarium* scilicet, & *Februarium*, quorum illum primum, hunc ultimum anni mensem statuit (c): sed hic postea, nec satis certum quando, inter *Januarium* & *Martium* mensem est interjectus: *Martium* autem primo loco movit Numa, quod pacis potius, quam belli artibus studeret (d). Omnes menses imparem numerum dierum habuerunt, excepto *Februario*, qui ideo etiam funestus est habitus (e); nisi id potius fuerit, quia

K 5 Pa-

(a) *Aliter Plut. Numa p. m. 71. & Vid. Scalig. de emend. semp. II. p. m. 173.*

(b) *Ovid. Fast. I. 39.* (De Romanor. annis ac mensibus vide præter hodiernos Chronologos Liv. I. 19 & imprimis Censorin. de D. N.)

(c) *Ovid. Fast. II. 49. V. Plut. Numa p. m. 72. A.*

(d) *Ibid. E.*

(e) *Vid. Virg. Ecl. VIII. 73.*

Parentalia festa majorum animabus placandis instituta, eo mense fuerunt celebrata (f). Cum vero annus solaris lunarem quotannis undecim diebus, & quarta circiter diei parte superaret, singulis bienniis mensis interkalaris fuit insertus post diem vigesimum tertium Februarii, qui dicebatur *Merkedonius*, & uno biennio viginti duobus, altero viginti tribus diebus constabat: & a Dea *Merkedona*, quæ mercedibus & pensionibus solvendis præerat, nomen habere creditur (g). At cum in eo peccasset Numa, quod annum hunc lunarem uno die justo longiorem fecisset, rursus hæc anni forma a cursu Solis recessit: itaque institutum fuit, sive a Servio Tullio Rege, sive a Decem-viris, ut vigesimo tertio, vel vigesimo quarto quoque anno *Merkedonius* mensis (h) omitteretur. Sed cum hæc interkalatio arbitrii Pontificum esset (i), illi pro libidine sua nunc plures sæpe dies, nunc pauciores interkalabant (k); ita ut tempore Julii Cæsaris initium anni per sexaginta septem diem retrocessisset. Nam Pontifices, si, exempli gratia, citius aliquem magistratu abire vellent, pauciores dies interkalabant: si publicanos pensiones serius persolvere cuperent, plures inferebant (l). Ergo Julius Cæsar, rerum potitus, annum ad cursum solis reformavit (m), & iussit, ut A. U. 708. sexaginta & septem illi dies una cum *Merkedonio* mense adicerentur; ita ut annus ille (qui *annus confusionis* dicitur) dierum esset 445. Porro vero constituit, ut annus in posterum constaret diebus 365. & horis sex, quæ horæ quibusque quatuor annis unum diem afficientes, post sextum Kalendas Martias, hoc est, 23. Februarii infererentur; unde is annus *bissextilis* (quod *sextus* dies ante Kalendas Martias *bis* numeraretur) est dictus: & hæc forma anni est, qui hodie *Julianus*, sive *filii veteris* vulgo dicitur.

(f) Ovid. Fast. II. 533.

(g) Vid. Scalig. de emend. Tem. II. p. m. 177.

(h) Vid. Gronov. Observ. II. 18.

(i) V. Malasp. ad Cic. ad Att. V. 9.

(k) Vid. Manut. ad Cic. Famil. VII. 2. in f.

(l) Suet. Jul. 49. (Censor.)

(m) Vid. Ann. Mart. XXVI. 22.

tur. De anno Gregoriano, sive *stili novi*, ut vocant, dicere ad institutum nostrum nihil attinet.

§. II. De Mensibus .

Menses eadem fere nomina olim, quæ hodie apud nos, obtinuerunt: quorum ratio paucis verbis reddenda venit. *Januarius* mensis, qui annum aperit, a *Jano*, temporis Deo, est dictus (n). *Februarius* a *februando*, sive *purgando*, quod tum populus *purgaretur* (o): unde Græcis *καθάρσιος*, hoc est, *expiatorius* appellatur (p). *Martius* a *Marte*, cui sacer fuit. *Aprilis* ab *aperiendo*, quod tunc terra mater sua viscera recludat: alii *Ἀπρίλης* *Ἀποδίτης*, a *Venere* deducunt, cui eum tanquam generis sui per *Æneam* auctori sacraverit *Romulus*. *Majus* in honorem *majorum* (q), sive *seniorum*; quemadmodum *Junius* in honorem *juniorum* dicitur: licet alii *Majum* a *Maja* (r) *Mercurii* matre; alii denique a *Majestate* *Dea*, quæ *Honoris* & *Reverentiæ* filia fuit, dictum velint: *Junium* vero a *Junone*, unde *Junonius*, & *Junonialis* apud quosdam Latii populos est dictus (s). *Julius* mensis olim ab ordine *Quintilis*; (scilicet a *Martio* initium faciendo) postea in honorem *Julii* *Cæsaris* *Julius* est appellatus; & eadem ratione sequens mensis *Sextilis* a *Julii* *Cæsaris* successore *Augustus* dicitur. Reliqui menses ab ordine, quem post *Martium* mensem obtinebant, *September*, *October*, *November*, *December* sunt dicti. Postea etiam per adulationem insequentium Principum honorem menses quidam ab iis sunt denominati; ut *September* *Tiberius* (t); *October* *Livius* in honorem *Tiberii*, ejusque matris, (quod tamen ipse fieri vetuit) iidemque menses postea *Germanicus* & *Domitianus* in honorem Imperatoris cognominis appellati.

K 6 sunt.

(n) *Supr. sect. IV. c. 1. §. 14.*

(o) *Supr. c. præc. §. 2.*

(p) *Plur. Rom.*

(q) *Ovid. Fast. V. 37. seq.*

(r) *Ibid. V. 81. seq.*

(s) *Id. Fast. VI. 67. seq. Fest. V. Junius.*

(t) *Succ. Tib. 26.*

sunt (u). Imo Commodus Imperator omnibus mensibus nomina a suis cognominibus desumpta imposuit: sed hæc omnia, ut usus testatur, post mortem eorum Principum sunt abolita (x). (Qui menses *Neronei*, *Claudii*, *Germanici* cognomina habuerint, vid. ap. Suet. Ner. 55. Tac. Ann. XX. 74. & XVI. 12.)

Divisi erant *Menses* in tres partes a *Kalendis*, *Nonis*, & *Idibus* dictas. *Kalendæ* dicuntur *primus dies cujusque mensis*, a verbo antiquo *Kalo*, hoc est, *uoco*; quia Pontifex *Kalando*, sive *vocando* novam lunam populo nunciabat (y). Et *Kalendis* quidem *Januariis munuscula* sive *strenas* sibi invicem mittebant, ut hodieque sæpe fieri affolet (z). Omnium autem mensium *Kalendis* pecuniæ foenori datæ exigi solebant *; unde liber, in quo debitorum nomina scribebantur, *Kalendarium* dicitur (a). *Nonæ* mensibus *Martio*, *Majo*, *Julio*, & *Octobri* sex dierum, reliquis quatuor dierum erant; & nomen sortitæ sunt, quia ad eas ab *Idibus* retro *novem dies* numerabantur (b). *Idus* probabiliter ἀπὸ τῆς ἰδέειν, sive a *videndo* sunt dictæ; quia tum *Luna* plene conspiciebatur: vel, juxta alios, ab *iduando* (c); quod verbum *Etruscorum* lingua significavit *dividere*, quia *Idus* mensem fere medium *dividunt* (d). *Kalendæ* in *Junonis* (quæ inde *Juno Kalendaris* (e) est dicta) *Idus* in *Jovis* tutela erant (f). Ratio denique dies more Romano numerandi e. quovis *Kalendario* peti potest. **.

§. III.

(u) Id. Domit. 13.

(x) Lamprid. 11. Suid. V. Κόμμοδος.

(y) Varr. de L. L. v. 4.

(z) Ovid. Fast. i. 185. see Suet. Caj. 42.

* (Horat. Epod. 2. f.

(a) Vid. Celeberr. Noode de Janu. II. c.

(b) Varro l. d.

(c) Macrobi. Sat. 1. 15.

(d) Horat. Od. IV. XI. 15.

(e) Macrobi. Saturn. II. 15.

(f) Ovid. Fast. I. 55. (& 56. ubi *Kalendas Ausonias* vocat, quod eas Græci non habebant. Unde quid Augusti pro- verb. ad Kal. Græcas v. luerit, intelligitur. Suet. 6. 87.

** (V. Append. 11.)

§. III. De Die.

Dies Civilis apud Romanos, sicut apud nos hodie, incipiebat a media nocte (g) † *Partes* ejus erant *Media nox*, *Medie noctis inclinatio*, *Gallicinium*, *Conticinium* (h), *diluculum* (i), *Mane*, *ad Meridiem*, *Meridies*, *Meridiei inclinatio*, *Sol occasus*, vel *suprema tempestas* (k), *Vesper*, *Crepusculum*, *Prima fax*, *Concubium* (l), *Nox intempesta*, *Ad mediam noctem*. Sed alias dies, ut & nox, in quatuor partes, *excubias*, sive *vigilias* dictas, erat divisa.

§. IV. De diebus festis & profestis.

Dierum porro alii sunt *Festi*, alii *Profesti*. *Festi* dies sunt, qui *Diis* sunt dicati; iisque insunt (m) *Sacrificia*, de quibus satis diximus: *Epulae*, cum dies divinis *epulationibus* celebrabatur; *Ludi*, qui in honorem Deorum fiunt, de quibus capite sequenti; & denique *Feriae*. *Feriae* dicuntur a Græco verbo ἱεῖον, hoc est, *festum diem agere*; olim enim *Festas* eas vocarunt (n). Fuerunt hæ *Feriae* vel *Publicæ*, vel *Privatæ*: *Publicæ* rursus erant vel *Stativæ*, vel *Conceptivæ*, vel *Imperativæ*. *Stativarum* feriarum præcipuæ fuerunt *Agonalia* acta in honorem Jani idibus Januariis (o); *Carmenalia* acta in honorem Carmentæ (cujus templum erat Regione Urbis VIII. eam plurimi memorant conjugem fuisse Evandri Arcadis, & versibus oracula solitam red-

(g) *Macrob. Saturn. I. 3.*

† (i. e. in definiendo die mensis; non in horis numerandis: nam earum ratione dies dividebatur in horas XII. sive longus esset, sive brevis. Eod. modo etiam nox. Ita oriente sole numerabatur hora prima diei, & sic porro usque ad XII. Tum post occas. solis rursus hora prima noctis F. R.)

(h) *Plaut. Asin. III. III. 95.*

(i) *Id. Amph. II. II. 105.*

(k) *Lex XII. Tabb. ap. Gell. XVII. 2.*

(l) *Plaut. Trin. IV. II. 44. quod tempus eleganter describit Virg. Æn. II. 268.*

(m) *Macrob. Saturn. I. 16.*

(n) *Vid. Vossii Etym. Voc. Festum.*

(o) *V. Ovid. Fast. I. 317. seqq. (ubi in vocis etymon inquiri.)*

reddere; propterea a *Carminibus* dictam *Carmen-*
ſam, cum *Nicoſtrate* verum ei nomen eſſet) (p);
 III. Idus Januarias (q); & XVIII. Kalendas Fe-
 bruarias (r); *Lupercalia* acta (XV.*) Kalendas Mar-
 tias in honorem *Panis* (s); *Matronalia*, quæ Ka-
 lendis Martiis agebantur in memoriam dirempti a
matronis inter Romanos & Sabinos belli (t).
Conſcriptivæ feriæ ſunt, quæ quotannis a magiſtra-
 tibus, vel a Sacerdotibus *conſcripiuntur*, ſive *indi-*
cuntur; quales erant *Feriæ Latine*, de quibus ali-
 bi diximus (u); *Paganalia*, quæ quotannis cele-
 brabantur a *pagis* ruſticarum tribuum. Diis tute-
 laribus (x); *Sementinæ* feriæ actæ, cum *ſemina*
 terræ mandaffent ruſtici, pro felici proventu fru-
 gum (y); *Compulſalia* (z), quæ Laribus celebra-
 bantur in *compitiis* (a). *Imperativæ* feriæ erant,
 quas Conſul, Prætor, vel Pontifex Maximus ur-
 gente neceſſitate *indicebat*, ſive *imperabat* (b);
 cujus generis fuerunt *Novendialia*, maxime indi-
 ci ſolita, cum lapidibus pluiffe nunciatum eſſet
 (c). *Privatæ feriæ* erant ſingularum familiarum,
 vel hominum: erantque vel *ſtativæ*; vel celebra-
 bantur occasione *natalium* (d), *ſuſceptionum ful-*
gurum (e), (quemadmodum Flaminica, quoties
 tonitrua audiſſet, feriata erat, donec placaffet
 Deos (f).) & *expiationum*, vel *funerum*. Publicæ
 feriæ indicebantur a Rege ſacrorum (g), & a Præ-
 tore (h): ab illo, ut ſacra rite peragerentur;
 ab hoc, ut a negotiis forenſibus vacaretur: nam
 nul-

(p) *Plut. Rom. p. m. 31.*(q) *Ovid. ib. 461.*(r) *Ibid. 617.*

* (ex 1. Edit. ſupplevimus.)

(s) *Ovid. Faſt. II. 167. 421. ſeqq.*(t) *Id. III. 170. ſeqq.*(u) *Seſſ. II. c. 2. §. 2. & bujus Seſſ. c. 1. §. 2.*(x) *Ovid. Faſt. I. 669.*(y) *Ibid. 657.*(z) *Gell. X. 24.*(a) *V. Ovid. Faſt. V. 140.*(b) *V. L. 16. §. 7. ff. ex quib. cauſ. maje.*(c) *Liv. I. 31.*(d) *Ovid. Triſt. III. 13. ſeqq.*(e) *Macr. Sat. I. 16. (Liv. III. 5.)*(f) *Auguſt. de Civ. D. VI. 10.*(g) *Varro de L. L. V. 3.*(h) *Gell. X. 24.*

n ullum opus feriis facere licebat, nisi quod intermissum noceret (i). (Justitij non meminisse auctorem, miror. Id autem indicabatur tum ob res publice lætas ad supplicationes aut ferias agendas, Horat. IV. Od. 2. 43. tum in mœrore publico, & in primis exorto tumultu ad delectum habendum. Exempla illustria sunt ap. Liv. III. 3. 5. & IX. 7. Svet. Tib. 52. Tac. Ann. II. 82. III. 6. Vid. & Peto ad Liviam vers. 185. seq. Cessante causa, remittebatur Justitium, Liv. III. 5. Tac. Ann. III. 7. &c. Fufius hæc peragit Briffon. de Form. p. 252.)

De Diebus profestis..

Profesti dies sunt, qui ad administrandam rem publicam, privatamque hominibus sunt concessi. Hi rursus erant vel Fasti, (Græcis δικάσιμους (k), vel ἡνδικαί) quibus Prætori tria illa verba (l), Do, Dico, Addico (nam his, ut diximus, omnem suam jurisdictionem absolvebat) fari licebat; vel Nefasti, (Græcis ἀδικάσιμους, ἀπρακτοί (m), vel ἀνοσφάδες) quibus id non licebat, quales erant omnes feriæ, quando res prolatae esse dicebantur (n) (vacantiæ); cui contrarium est, cum res redisse dicuntur (o): & præterea vindemiarum & messis tempore res prolatae erant (p). Vel denique erant dies Intercisi (q), vel Endocisi (aliis Endotercisi), ut olim dicebant, cum quibusdam horis jus dici posset, quibusdam licitum non esset; qui in fastis ita notantur, F. P. vel N. P. hoc est, fastus prior, vel nefastus prior. Nefastos autem imperite vulgo cum religiosis diebus confundunt, qui erant tristi omine infames im-

diti-

(i) Virg. Georg. I. 368. Tibull. II. 1. 9.

(k) Pollux VIII. V. 26. ex Menandro.

(l) Ovid. Fast. I. 47. seqq.

(m) V. not. ad l. Poll. modo d.

(n) Plaut. Cap. I. 1. 10. & seqq. V. omni. Men. & alios ad Cic. Att. VII. 12. & ad Or. pro Mur. 13.

(o) Id. pro Sexto 61.

(p) Stat. Sylv. IV. 4. 40. l. 1. pr. ff. de feriis.

(q) Ovid. d. l. 49.

ditique, ut *dies Alliensis*, de quo mox (r): licet tamen verum sit, *nefastos dies* aliquando improprie pro *infamibus* poni (s); quemadmodum etiam apud Græcos *ἡμέραι ἀποφράς* (t).

§. V. *De aliis Dierum Discriminibus.*

Rursus alii dies erant *Comitiales*, quibus *Comitia* haberi poterant (u); alii dicebantur *Nundinae*, quasi *Novendinae*, quod *nono* quoque die redirent; (nam a *Nundinis* ad *Nundinas* novem dies erant, diversi octo, intermedii septem (x)) cum rustici ad mercatum, judicia & leges accipiendas ferendasque in Urbem venirent, & post legem Hortensiam, ad lites quoque curandas (y): nam antea fuerant nefasti. *Præliares* dies erant, quibus fas erat res repetere, vel hostes laceffere (z); iisque opponuntur *Non præliares*, ut *Dies atri*, qui erant *postridie* Kalendas, nonas, & idus cuiusque mensis: nam ridicule infaustum aliquid in particula *post* inesse credebant (a). Et ita etiam Græci *dies prosperos* *ἡμέρας λευκάς* vocant (b); quemadmodum e contrario Dion. Halic. IX. c. 23. diem, quo *Fabii* ad *Cremeram fluvium* sunt cæsi, *μέλαιναν καὶ ἀποφράδα* vocat. His diebus nihil publice geri poterat; sed tamen recte distinguendi sunt a *nefastis*: *feriæ* enim, ut vidimus, erant dies *nefasti*; sed nihil minus, quam *atri*. *Inominales* dies erant quartus ante Kalendas, nonas & idus cuiusque mensis (c); & etiam quædam *feriæ*. Denique *dies Alliensis* (d) infaustissimus habebatur; quod eo die, qui erat XV. Kalen-

(r) *Gell. IV. 9.*

(s) *Horat. Od. II. XIII. l. Suet. Tib. 35.*

(t) *Lucian. Timone p. 137. ed. Græv.*

(u) *Ovid. Fast. l. 53. Tac. Ann. XIV. 12.*

(x) *Dion. Hal. VII. 58. Varr. de R. R. 11. init. licet hodie quidam diversum sentiant. (v. nos ad p. 40.)*

(y) *Macrob. Satur. I. 15.*

(z) *Ibid.*

(a) *Id. ib.*

(b) *Menand. ἐν Λευκαδίᾳ p. 112. ed. Cl. Oler.*

(c) *Vid. Gell. V. 17. (& Bensl. ad Horat. III. 14. 11.)*

(d) *Ovid. in Idin. 219. Cic. Attic. IX. 4. Tac. Hist. II. 9.*

lendas Septembres, Romani ad *Alliam* fluvium a Gallis, & ad *Cremeram* a Vejentibus cæsi fuerant (e).

In iure nostro invenimus dies *Comperendinos* (f), quos litigatores sibi invicem in diem *perendinum* denunciabant; dies *Statos*, qui iudicii cum peregrino, sive cum *hoste* (g), (ita enim *peregrinos* vocabant (h)) causa instituuntur; & dies *justos*, sive triginta dies, qui dabantur ex Lege XII. Tabularum confesso, vel condemnato ad pecuniam conficiendam, vel alio modo sententiæ iudicis satisfaciendum (i).

C A P U T V.

De Ludis Romanorum.

De Ludis publicis.

AD Sacra etiam pertinebat cura *ludorum publicorum*; qui fiebant, vel *Deorum immortalium ira placande*; vel *benevolentie conciliande* (a); vel pro salute *Populi*; vel, ad *Populi gratiam demerendam* (b).

Dividi possunt primo quidem a *forma* in *Circenses*, *munera* sive *spectacula gladiatorum*, & *ludos Scenicos*: deinde a *tempore*, quod fuerunt, vel *Stati*, vel *Votivi*, vel *Extraordinarii*.

§. I. De Ludis Circensibus.

Ludi Circenses primum a Romulo occasione raptus *Sabinarum* sunt instituti (c) in honorem *Dei Cons*, (qui, ut diximus, idem ac *Neptunus* fuisse videtur (d)) unde *Consuales* sunt dicti, & in *Campo Martio* primum videntur celebrati, *Circenses* autem primum dici coeperunt, cum

Tar-

(e) Liv. VI. 1. (f) Macrob. Saturn. I. 16.

(g) Plaut. Curcul. I. 1. 5.

(h) Fest. V. *Status dies*. Cic. de off. I. 12.

(i) Gall. XV. 13. (a) Tac. Ann. XIV. 22.

(b) Vid. Cic. de Off. II. 17.

(c) Vid. Virg. Æn. VIII. 653.

(d) Auson. Epigr. 69.

Tarquinius Priscus *Circum* (ἱππικὸν θιάτρον vocat Plutarchus *Paullo* *Æm. p. m.* 272.) Romæ exstruxisset (e) in *Valle Murcia* inter *Aventinum* & *Palatinum* montes, qui postea, distinctionis causa, cum plures *Circi* ædificarentur, *Circus Maximus* fuit dictus. Ejus longitudo fuit *stadiorum trium cum dimidio*, sive *passuum 437½* latitudo unius *stadii*, sive *passuum centum viginti quinque*. *Circum* ejus aream erant *gradus*, sive *sedilia*, quæ *fori* dicebantur; quos initio sibi quisque faciebat (f), donec a Tarquinio Superbo *linea* & *permanentia sedilia* (g), postea ab aliis *lateritia*, & denique *marmorea* sunt facta; quæ triplici porticum ordine sustentabantur. Et dicitur quidem Tarquinius Priscus jam loca *Patribus* & *Equitibus* assignasse (h), (certe singulis *Curiis* loca sua assignavit, *Circo* in triginta partes diviso (i), (sed tamen libera *Republica* rursus promiscue spectarunt, donec primum *Augustus* (k), mox *Claudius* (l), & demum *Nero* (m) (ac *Domitianus*) varios ordines iterum separarunt: *Augustus* nempe & *Claudius* *Senatores*, *Nero* (& *Domitianus*) etiam *Equites* *. Capiebat *Circus* loca, ut, qui minimum dicunt, 150000. (n), ut, qui plurimum, 485000. (o). *Circuitus* ejus erat mille *passuum*, sive *stadiorum octo*. In altera extremitate *Circi*, quæ in *hemicyclum* desinebat, ingens erat ostium *Maniano* subjectum; qualia etiam duo erant a lateribus: in altera vero extremitate, quæ *rectilinea* erat, duo erant *maniana* (p) ad angulos, & in medio unum, cui rursus ingens ostium erat subjectum: atque in horum aliquo videtur fuisse *cubiculum Principis* (q), cui, *Circum* ingredienti, ab omnibus assurgebatur (r), & plaudebatur (s); in alio forte locus *Editoris*, quod

(e) Liv. l. 35. (f) Ibid. (g) Ibid. 36.

(h) Liv. d. c. 35. (i) Dion. Halic. III. 68.

(k) Suet. Aug. 44. (l) Id. Claud. 21. (m) Id. Ner. 11.

* (Marzial. V. Epigr. 2. 14. 24. 26. 28. 36. & alibi. Suet. Domit. 8. v. supra p. 40.)

(n) Dion. Halic. III. 68.

(o) Notitia dign. Imp. Occid. 13.

(p) Vid. de manianis DD. ad l. 242. §. 1. ff. de V. S. & Festum. cum aliis. (q) Suet. Ner. 12.

(r) Plin. Paneg. p. 158. ed. Trajess. 1652.

(s) Cic. pro Sext. 30.

quod murus sapissime substinebat Prætor (r). Ex utroque latere ostii, quod erat in parte rectilinea, sex erant ostia minora, unde equi emittebantur; quæ dicebantur *Carceres* (u), (Gr. φυλάξη, vel βαλβίς (v)) & cancellis erant clausa: hæc autem universa Circi extremitas *Oppidum* dicebatur (w). Ante carceres stabant duo *Hermuli*, sive *signa Mercurii*, funem, vel catenulam tenentia; ne equi ante datum signum excurrerent (x); cuius loco *alba linea* aliquando videtur fuisse ducta; sive sulcus transversus creta repletus (y); ad quam a *moratoribus* frontes equorum æquabantur, ne ante justum tempus lineam transilirent (z); & hinc jam eleganter admodum Horatius. *Epist.* L. XVI. *vers.* 79. *mortem vocat ultimam lineam rerum*. *Area* Circi, sive *arena* adversus ferarum eruptionem non tantum claustris erat circumdata; sed etiam *Euripo* (a), sive *canali*, qui a Nerone quidem sublatus (b), at postea ab aliis Principibus restitutus fuit (c). In medio Circi murus erat latericius, duodecim circiter pedes latus, altus quatuor, qui dicebatur *Spina* (d); quia tanquam *Spina dors*i corpus humanum, ita ipse Circum secabat: ad hujus spinæ ambas extremitates columnæ, sive pyramides erant tres in formam coni, vel cupressi, circum quas currus flectebant; ita ut spinam & metas semper a sinistra haberent (e); eæque dicebantur *Metæ* (f); unde proverbiali locutione *a carceribus ad metas*, pro *ab initio ad finem* dicimus. In media spina ab Augusto Imperatore positus fuit *Obeliscus*, altus pedes centum triginta duos ex Ægypto advectus, qui Soli sacer erat: nec lon-

(r) Joven. X. 36.

(u) Varr. de L. L. IV. 32. Virg. Georg. I. 512.

(v) Lucian. de non sem. cred. cal. p. m. 413.

(w) Vetus Poeta ap. Varr. de L. L. IV. 32. Vid. Sider. Apollin. carm. XXIII. v. 317.

(x) Cassiodor. Variar. III. Epist. 51.

(y) Cic. de amic. c. ult. Lucret. VI. 91. uterque omnia vidend.

(z) Vid. Cl. Grav. Pref. T. IX. Ant.

(a) Vid. Suet. Jul. 39. (b) Plin. H. N. VIII. 7.

(c) Vid. Lampr. Heliog. 2. 23. (d) Cassiod. l. d.

(e) Ovid. Am. III. 2. 72. Lucan. VIII. 2000.

(f) Vid. Horat. Od. I. 1. 4.

Longe inde alius erat pedum octoginta octo in honorem Lunæ erectus (g). Præterea hic erant ædiculæ quædam, statuæ, & aræ Deorum, *delpbines* & *ova*; de quibus mox plura. Et hæc de forma Circi.

Ante ipsos ludos statuæ Deorum in *Tenſis* (b) suis, sive *Ferculis* celebri *Pompa* (i) per Circum traducebantur. Atque (k) in ea pompa præterea erant procerum filii pubertati proximi equis investiti, quorum patres erant ordinis equestris; ceteri pedibus, qui in pedestri ordine erant militaturi: illi in alas & centurias; hi in classes, & ordines distributi. Inde sequebantur curruum, & equorum singularium agitadores: & post eos athletæ pudenda tantum velati: tum saltatores, tibicines, citharistæ; ministri, qui thuribula argentea & aurea, & sacra publica ferebant: denique Deorum simulacra hominum humeris portata. Et hac pompa peracta Consules & Sacerdotes sacra faciebant.

§. II. De Variis Circensium generibus.

Ludorum Circensium sex potissimum genera fuerunt: *Cursus* nempe, *Lucta*, sive *certamen gymnicum*, *Ludus Trojæ*, *Venatio*, *Pugna equestris* & *pedestris*, & denique *Naumachia*. Præcipue tamen *Circensium* appellatio *equorum cursibus* adhæsit, quibus supra fidem & modum delectabantur Romani (l).

De Cursu.

Currebant vel *Curribus*, vel *Equis*; & *Equis* quidem vel *Singularibus*, vel *Desultoriis*, cum in ipso cursu ex uno in alterum transilirent (m).

Aurigæ (qui fere erant homines ignobiles, & plerumque servi, donec corruptis Reipublicæ moribus nobilissimi quique, imo multi ex Imperato-

(g) P. Viſtor. de reg. Urb.

(h) Vid. Suet. Jul. 76.

(i) Ovid. Amor. III. 11. 43. Vid. omn. Voss. de Idol. II. 10.

(k) Dion. Halic. VII. 72.

(l) Vid. Juven. III. 213. VIII. 118. X. 78. XI. 195.

(m) Propert. IV. II. 35.

ratoribus ; sese turpissime huic studio dede-
runt), *autigæ*, inquam, divisi erant in quatuor
greges, sive *societates* (quas proprio nomine *fa-*
ctiones (*n*) dicebant) colore vestium distinctas
(*o*). Vocabantur autem *Factiones Albata*, quæ
albis; *Ruffata*, quæ *rubris* sive *ruffis*; *Veneta*, quæ
venetis, sive *cæruleis* (*p*); & *Prasina* denique,
quæ *porraceis* (*πράσιν* Græcis est *porrum*) sive
viridibus vestibus utebantur (*q*); sed harum fa-
ctionum præcipuæ erant *Prasina* & *Veneta* (*r*).
Domitianus *Aurata*m & *Purpuream* factiones ad-
jecit (*s*); sed earum rarior occurrit mentio. Hæ
factiones universum populum in varia studia scin-
debant (*t*), ita ut pro hac vel illa factione spon-
sionibus certarent (*u*); & aurigis identidem num-
mos ostenderent, qui victori contingerent, ut eo-
rum spe majores conatus ederent (*x*); imo ad
atrocissimas seditiones aliquando hæ contentiones
eruperunt (*y*). Et etiam Principes (sed nequiores
fere) factionem aliquam sibi dilectam habebant :
quod de *Cajo*, *Nerone*, *Vitellio*, *Vero* Imperatori-
bus ll. citt. videri potest (*z*).

Currendi porro *ratio hæc fuit* : Curribus ante
carceres stantibus eo ordine, qui forte obtigerat
(*a*), (nam multum referebat ex quo quis ostio
emitteretur ; qui enim ex extremo ostio versus
Circi latus emittebatur, longe majus spatium
absolvere debebat, quam ille, qui spinæ erat pro-
ximus) ille, qui ludis præsidebat, *mappa* (*b*),
vel *panno* (*c*) misso signum cursui dabat. Tum
statim (*d*) catenula Hermulorum dimissa in
cursum effundebantur a dextra parte Circi
cir-

(n) *Fest. hæc* V.(o) *Ovid. Am. III. 2. 78.*(p) *Suet. Virell. 14.*(q) *Sidon. Apoll. carm. XXII. 313.*(r) *Martial. X. 48.*(s) *Suet. Domit. c. 7.*(t) *Ovid. Amor. III. 2. 67.*(u) *V. Juven. XI. 195. & seqq. Mart. XI. 1.*(x) *Suet. Claud. 11.*(y) *Vid. Minut. Fel. p. 42. ed. Oiz. & ibi Oiz.*(z) *Suet. Cajo 55. Ner. 12. Vit. 14. Capitol. Vero 4.*(a) *Vid. Virg. Æn. V. 132.*(b) *Martial. XII. 29.*(c) *Juven. XI. 195.*(d) *Vid. elegantem locum Lucr. II. 165.*

circum metas arctissime sinistram versus (e) ; quique primus illud curriculum septies (f) absolvisset (quod maximæ artis & industriæ fuisse, facile potest concipi) victor erat (g) . Hæc autem septem curricula unus *Missus* dicebantur ; quales viginti quinque fere quoque *Circensium* die absolvi solebant (b) , aliquando magna quadam festivitate plures (i) : & , ne in numero curriculum erraretur , ex septem *delphinibus* , (& hoc quidem , quia ludi *Circenses* primum in honorem *Neptuni* , cui hæc animalia sacra sunt , fuerunt instituti) vel (k) *ovis ligneis* columnis in spina stantibus impositis (l) quoque curriculo unum tollebant ; vel , ut vult *Cl. Grævius* , (m) (qui etiam *delphinas* illos & *ova* paullo aliter explicat) columnis ea imponebant . Finito missu auriga in spinam desiliebat ; & , postquam voce præconis victor pronunciatus esset (n) , præmium accipiebat : quod sæpe ingens erat , etiam in pecunia numerata (o) .

Secundum ludorum *Circensium* genus fuit *Gymnicum* , sive *Athleticum* ; quod eorum erat , qui virium vel velocitatis gloria certabant , & comprehendit *Cursores* , *Pugiles* , & *Luctatores* (p) . Originem habuit a Græcis (q) , quod ex nomine patet ; dicitur enim certamen *Gymnicum* a Græco *γυμνός* nudus ; quia *nudi* certabant , pudenda tantum subligaribus velati . Hinc etiam *Gymnasium* dicitur locus , ubi aliquis quavis ratione *exercetur* :

(e) *Ovid. Amor. III. 2. 12. & 65. seqq.*

(f) *Varro ap. Gell. III. 19.*

(g) *Propert. II. XV. 65.*

(h) *Varro ap. Serv. ad Virg. Georg. III. 12.*

(i) *Suet. Domit. 4.*

(k) *Liv. XL. 27. Juvén. VI. 590.*

(l) *Dio L. XLIX. circa fin.*

(m) *Præf. Tom. IX. Antiq. Rom.*

(n) *Vid. Virg. Æn. V. 245.* (o) *Mars. X. 74.*

(p) *Dion. Halic. VII. 73.*

(q) *V. Horat. Ep. II. 1. 32.* (Varias artis *Gymnasticæ* species enumerant *Propert. III. 12.* & *Martial. VII. 31.* Tum præter *Mercuriales* de hac arte , quæ tam ad militiam & medicinam , quam ad athletas pertinet , doctæ ac fule differunt *Auctores Histor. Acad. Lit. Paris. T. I. p. 108.* Vide etiam eorumdem *Memor. T. II. p. 120. & 150. de saltatione p. 167. de spheristica p. 270. 303. 329. seqq. de Athletis , T. IV. 8p. 316. de luffa , p. 353. de Pugilatu , p. 388. de Cursu , p. 441. de Pentathlo , p. 458. de Disco .)*

certur: *Athleticum* quoque dicitur vel a Græco ἀθλος, *certamen*; vel ab ἀθλον, quod *certaminis premium* notat; quamvis hoc nomen pugilibus tantum proprie & luctatoribus adhæserit.

Cursus certamen eadem ratione instituebatur, ac id, quod equorum erat & currum; ut scilicet ex quaque factione unus vel plures currebant. Hi aliquando cum aurigis per aliquod spatium simul vestri postea desiliabant; & *Parabata* dicebantur (r). Conficiebant autem quandoque, teste Plinio H. N. VII. c. 20. passuum CLX. millia & ultra.

Pugiles dicti sunt a *pugno*, ut Græcis πύκτης a πύξ, quia *pugnis cestibus* armatis certabant (s): *Cestus* autem fuerunt genus *chirotecharum* ex corio (t), quibus plumbum, vel ferrum erat insutum, ut ictus essent graviores (u); & loris firmitatis causa ad humeros & brachia alligabantur (x). (v. omn. Lamb. Bos. in Διάτρ. ad 1. Cor. IX. 27. & prov. Os pugilis.)

De Lucta.

Lucta est, cum alter alterum in terram brachiorum viribus prostrernere conatur, quæ Græcis πάλη dicitur; unde locus, ubi exercebantur luctatores, dicebatur *Palæstra*; quamvis ea vox sæpe pro ipso exercitio (y), sæpe pro *quovis gymnasio* ponitur, veluti apud *Martialem* IV. n. 8. ut mihi quidem videtur. Luctatores oleo, vel ceromate ungebantur (z), ut membra eorum agilia essent; & rursus pulvere, vel arena conspergebantur (a), quod facilius possent prehendi (b) (& ad sudorem comprimendum. V. *Mercur. de arte gymnastica* F. R.): unde *Anacharsis Scythæ* philosophus *oleum* vocavit

μα-

(i) *Dion. Halic.* VII. 73.

(s) *Horat. Serm.* II. 1. 26.

(t) *Virg. Æn.* V. 404.

(u) *Cic. Tusc.* 9. II. 17.

(x) *Virg. Æn.* V. 425. *Proper.* III. 17. 9.

(y) *Terent. Eun.* III. 2. 24.

(z) *Juven.* III. 68.

(a) *Suet. Ner.* 45.

(b) *Lucian. de Gymnas.* non procul ab init.

μαγνὰς φάρμακον, quod eo uncti Athletæ, ut in-
sani, in amicos pugnarent (c): & hinc etiam de-
cus olei pro præstanti athleta ponitur apud Catul-
lum LXIV. vers. 62. Omnes autem Gymnici ex-
quisitissima (d) diætâ, & multa exercitatione ute-
bantur (e). Et etiam hyeme exercebantur in lo-
co tecto, qui *Xylas* dicebatur: *Xylum* vero erat
locus apertus, ubi sudo cælo se exercebant Gr.
παιδποις (f). (Hanc distinctionem nihili esse,
docet Gudianus ad Phædr. II. fab. v. 18.

Præterea inter gymnicos ludos erat *Saltus*, &
Disci jactus (g); & quia ita quinque exercitii ge-
neribus hi ludi constabant, Græcis Πένταθλον
(h) & Περικράτιον, Latinis *Quinquertium* (i)
sunt dicti: sed duo posteriora genera raro, aut
nunquam apud Romanos usitata fuisse videntur.

De Ludo Troje.

Tertio: in Circo etiam *Ludus Troje* fiebat a
pueris nobilibus (k) majoribus & minoribus (l),
turmatim in equis discurrentibus & speciem ludi-
cri certaminis exhibentibus; quod graphice descri-
bit Virgilius *Æn.* V. vers. 561. seqq.

De Venatione.

Quartum spectaculorum Circensium genus erat
venatio; quæ erat pugna ferarum inter se, vel
cum hominibus: vel etiam, ostentatio tantum &
traductio ferarum per Circum: vel denique etiam,
usus ferarum mansuefactarum altiarumque, ut leo-
nis & leporis (m): ad quam exhibendam Circus
aliquando in modum sylvæ arboribus replebatur
(n).

(c) Diog. Laert. I. 104.

(d) S. Paul. 1. ad Corinth. 9. 25.

(e) Vide Horat. de Arte 413.

(f) Vitruv. V. 2. & ibi Philand. Vid. Suet. Aug. 54.
Galba 15. coll. c. Plut. Galba p. m. 1060.

(g) Martial. XIV. 161.

(h) Plin. H. N. XXXIV. 8. (Epiæt. Manual. 18. 2. ubi
etiam lectu digna de Athletarum diætâ invenies, F. R.)

(i) Fest. hac v. (Et qui quinque his certam. gener. victori
fuisse vocabatur *Quinquertio*. Id.)

(k) Tacit. Ann. XL. 11. (l) Suet. Jul. 39.

(m) Martial. l. 6. 14. & alibi.

De Pugna &c. ac Naumachia, &c. 241.

(n). Prima venatio fuit L. Metelli (o), qui A. U. 503. elephantos centum quadraginta duos, de poenis captos, in Circum induxit; quos jaculis interfectos tradunt penuria consilii, quoniam neque ali placuisset, neque donari Regibus. Postea hæ venationes sæpissime sunt repetitæ, feris omnis generis incredibili multitudine (p) & immani sumptu ex diffitis regionibus Romam advectis (q), quæ, donec ludorum tempus appeteret, in Vivario servabantur, & saginabantur (r). Hæ feræ aliquando ab ipso Populo jaculis interficiebantur; aliquando inter se pugnabant, vel cum Bestiariis (s), qui erant, vel ad hanc poenam damnati (quod in Christianos (t) frequentissimum erat) vel sponte pugnabant (u), sive ferocia, sive auctoramento inducti; qui tamen infames vulgo habebantur (x).

De Pugna equestri & pedestri.

Quinto: pugna equestris & pedestris ad imaginem veri belli fiebat; castris etiam quandoque in Circo positis (y), ita ut multi sæpe occiderentur: & ad hunc modum Claudius Imperator in campo Martio expugnationem, direptionemque oppidi edidit (z).

De Naumachia.

Sexto: Naumachia, sive praelii navalis assimulatio primis temporibus etiam in Circo edita fuit aqua per subterraneos meatus in eum inducta, tum ad delectationem, tum ad exercitium: postea vero solo excavato (a) Naumachiæ hinc inde constitutæ sunt, in quibus justis pene classibus certabatur (b).

L

Lu-

(n) Vopiscus Probo 19. (o) Plin. H. N. VIII. 6.

(p) Ibid. 16. & seq.

(q) Cælius ad Cic. Famul. VIII. 2. 4. 6. Dio LV. p. m. 377. Symmach. IX. ep. 125. 132.

(r) Procop. de bell. Goth. I. (s) Cic. in Vatin. 17.

(t) Cyprian. Epist. 54. (u) Juven. VI. 59.

(x) L. 1. § 6. ff. de postul. (y) Suet. Jul. 39 & Domit. 4.

(z) Id. Claud. 21. (a) Martial. de spectac. 26.

(b) Tacit. Ann. XII. 56. Suet. Claud. 21.

Ludi scenici, & Gladiatores etiam quandoque in Circo sunt dati; sed nos de illis seorsim dicemus.

Pompa Circensium temporibus Constantini Magni sublata fuit, cum ille gentilium ritus averfaretur; & circa idem tempus Naumachia defuisse videtur; pugnas vero equestres ac pedestres ad Justinianum usque obtinuisse verosimile est: reliqua spectacula, Roma a Gothis A. C. 419. capta, sunt abolita; sed Constantinopoli curule certamen, usque dum Urbs a Latinis, vel potius Francis & Venetis A. C. 1204. expugnaretur, permansit.

§. III. De Gladiatoribus.

Alterum ludorum genus fuit *Speſtaculum Gladiatorum*; quod olim omnium celeberrimum, & populo gratissimum fuit (c). Unde lege Tullia Ciceronis vetitum fuit, ne quis biennio, quo peteret, Gladiatores daret (d). Hoc propria voce dicebatur *Munus* (e); quia *munus*, sive officium se mortuis præstare putabant; hinc *Munerarius* & *Munerator* (f) est dictus, qui hos ludos edebat, qui etiam *Editor* (g), & *Dominus* (h): & hic per dies, quibus Gladiatores dabantur, licet privatus esset, insignibus tamen magistratum utebatur (i).

Exemplum rei ab Etruscis; origo a funeribus fuit: quia olim captivis ad sepulchrum maſtatis cæſorum manes placari credebant (k). Hoc prætextu ergo Romæ primum publice Gladiatores sunt dati a *Brutis fratribus* (l) A. U. 490. in funere patris sui (m), & prisca quidem Republica

(c) Cic. pro Sext. 58. segg.

(d) Ipse pro Sext. 64. in Var. 15.

(e) Suet. Jul. 26.

(f) Flor. III. 20.

(g) Capitolin. M. Anton. Phil. 23.

(h) Cic. Att. II. 16.

(i) Cic. de L. L. II. vers. fin.

(k) Vid. Virg. Aen. x. 518.

(l) Val. Max. II. 4. 7. (ex. I. Edit. Liv. Epit. XVI.)

(m) Quod turpissima & risuosa ad Brutum primi Cons. filios refert Kipping.

blica nonnisi in funeribus illustrium virorum; sed mox quoque in privatorum (n), & denique etiam in mulierum funeribus sunt dati (o): processu vero temporis voluptatis tantum, & Populi gratiam captandi causa Gladiatores dari cœperunt (p). Dabantur autem a magistratibus: ut primo ab Ædilibus (q), ad quos proprie ludorum cura spectabat; tum a Prætoribus (r), & ex instituto Claudii a Quæstoribus (s); a Consulibus (t), & a Sacerdotibus aliquando, ut videtur (u), sed rarius dati sunt. Postea ex instituto *Alexandri Severi* Imperatoris *Arcarii* eos dederunt ex *arca fisci* (z); denique Imperatores, & uno verbo omnes, qui gratiam Populi captabant.

In Provinciis etiam a Regibus (a) & Præsidiibus earum, & in coloniis ac municipiis ab eorum magistratibus sunt dati; & denique etiam a privatis, & quidem vilissimis (b). (sed sub *Tiberio* cautum fuit *Senatusconsulto*, ne quis gladiatorum munus ederet, cui minor *CCCC. millium res*. Tac. Ann. IV. 63.) Dies, quibus præcipue dabantur, erant *Saturnalia* (c), & *Quinquatrus* (*Minervæ festum* (d)); iisque diebus in honorem Principis, vel ab ipso Principe, vel a Senatu aliquando plures dies sunt additi. *Trajanus*, exempli gratia, licet optimus Princeps esset, per dies centum & viginti tres, decem millia Gladiatorum dedit (e): & eo denique hæc infamia evasit, ut legibus fuerit coercenda (f), donec a *Constantino Magno* plane fuit sublata (g):

L 2

(n) Vid. *Horat. Serm. II. III. 85.*(o) *Suet. Jul. 26.*(p) *Cic. pro Mur. 18. 36. &c.*(q) *Suet. Jul. 10. & passim auctores.*(r) *Juven. VIII. 143.*(s) *Suet. Claud. 24.*(t) *Id. Ner. 4.*(u) *Id. Aug. 44. Plin. Epist. VII. 24. licet illi forte de Circensibus, vel Scenicis ludis loquantur.*(z) *Lampr. ejus vita 43.*(a) *Joseph. Ant. Jud. XIX. 77.*(b) *Juven. III. 34. seq. (Martial. III. 16.)*(c) *Auson. De feriis Rom. 36.*(d) *Quint. Fast. III. 811.*(e) *Xiphilin. in Trajano.*(f) *Suet. Jul. 10.*

(g): quanquam vel sic tempore res opus habuerit, ut omnino tolleretur, & demum ab Honorio Imperatore plane vetita fuerit (h).

Habebantur & alebantur Gladiatores Romæ in ludis (i), qui plures in Urbe fuerunt; quique suos habebant Procuratores (k), vel Curatores; quod munus etiam inter honores fuit (l). Alebantur autem cibo multo & valido; unde gladiatoriam saginam dicit Tacitus Hist. L. II. c. 88. Præerant illis Lanistæ, (a laniando, ut videtur, dicti (m)) qui Gladiatores eruebant, aut pueros exposititios huic rei tollebant: tota autem manus, quæ sub uno Lanista erat, dicebatur Familia (n). Hi lanistæ, cum Gladiatores erudirent, dicebantur commentari, & dictata dare (o), & ipsi etiam magistri vocabantur (p); quia revera scripto ea committebant (q): tirones autem ita instituebant, ut rudibus cum Lanistâ batuerent (r); (unde ipse ludus Batualia est dictus (s), & inde hodierna vox Gallica Bataille descendit) erat autem rudis gladius e ligno qui Lanistis e ferula arbore (t), tironibus e graviore ligno fuisse videtur.

§. IV. De Amphitheatro.

Locus pugnae aliquando fuit ad rogum, cum in defunctorum honorem munus daretur; sæpe in foro (u), quod tum signis & tabulis ornatum erat (x): ordinarie vero in Amphitheatris. Amphitheatra primum quidem lignea & temporaria fuerunt: sed hortatu Imperatoris Augusti Statilius Taurus (y) primum e lapide struxit. (Amphitheatrum Atriliani casus Fidenæ L. hominum milia obruit. v. Tac. Ann. IV. 62, 63. cum nota Li-

(g) L. un. Cod. de gladiat.

(h) Theodores. Hist. Eccl. v. 26.

(i) Suet. Jul. 26.

(k) Id. Cajo 27. Grut. p. CCCLXXVI. 3.

(l) Tacit. Annal. XI. 35.

(m) Donat. ad Terent. Eun. II. 26.

(n) Suet. Aug. 42.

(o) Id. Jul. 26. Varro de L. L. v. 7.

(p) Cic. de Orat. III. 23. (q) Juvén. XI. 8.

(r) Suet. Cajo 32. & 54. (s) Gloss. veteres.

(t) Xiphilin in Commodé.

(u) Propert. IV. IX. 50.

(x) Cic. Verr. I. 22. & ibi Aft.

(y) Suet. Aug. 29.

Lipſii.) Maximum autem fuit, quod a Veſpaſiano Imperatore coeptum (z), a filio ejus Tito perſectum eſt (a), & hodie *Coliſeum* dicitur, corrupte pro *Coloſſeum* a Neronis *Coloſſo*, qui juxta hunc locum fuit; cujus ſtupendæ ruinæ hodieque ſuperſunt (b). Dicebatur etiam *cavea* a forma *concava* (c); & *arena* (d), quia locum pugnæ *arena* ſternebant, quo certantes firmius ſtarent (aut *ſcobe*, quæ cruorem inbiberet): unde etiam *arena* (e) pro ipſo *ſpectaculo* dicitur, &, qui in ea pugnant, *arenarii* (f), Capiebat arena amphitheatri Titi locorum octoginta & ſeptem millia (g), & forma ejus erat, ut vulgo dicitur, ovalis (h). In medio arenæ videtur ara fuiſſe Jovis Latiaris; infra ſpectantes vero erant offiola quædam ad emittendas feras (i): nam hic venatio etiam quandoque inſtituebatur. Proſectura muri, qui proxime arenam cingebat, dicebatur *Podium*; ad quod primi ſenatorum, & magiſtratus in ſellis ſuis curulibus ſpectabant (k): ubi etiam erat *Suggeſtus*, ſive *Cubiculum Principis* (l), *Tribunal Ediſſoris*, & *ſedes Veſtaliſum* (m); qui locus contra inſultum ſerarum cancellis (n), & lignis quibusdam verſatilibus erat munitus (o). *Sedilia*, ſive *gradus* ſenatorum & equitum pulvillis erant inſtrati (p); reliqui vero nudo lapidi inſidebant, ut apud Græcos quoque obtinuit: unde ſcitum narratur dictum *Arifſippi* a quopiam interrogati, *Cui bono etuſditio? ad hoc ſaltem*, inquit, *ne in theatro lapis ſuper lapidem ſedeat*. *Præcinſiones* erant *gradus* majores (q), qui reliquos

L 3

qua-

(z) *Id. Veſp. 9.* (a) *Xiphil. in vita ejus.*(b) *Vid. Martial. de ſpectac. l. 2.*(c) *Amm. Marc. XXIX. 2.*(d) *Horat. Ep. l. I. 6.* (e) *Juven. III. 34.*(f) *L. 38. pr. ff. de oper. libr. l. 21. §. 2. ff. de teſtibus.*(g) *P. Viſſor. de Reg. Urb. Reg. III.*(h) *Calpurn. Ecl. VII. 33.*(i) *Vid. Plaut. Perſa III. III. 31.*(k) *Juven. II. 145. ſeq.*(l) *Vid. Suet. Jul. 76. & Ner. 12.*(m) *Id. Aug. 44. Cic. pro Mur. 35.*(n) *Plin. H. N. XXXVII. 3.*(o) *Calpurn. Bucol. Ecl. VII. 51. Amm. Marcell. XIX. 50.*(p) *Juven. III. 153.*(q) *Vitruv. V. 3.*

quasi cingebant : *aditus* vero , quibus ad *sedilia* ibatur , dicebantur *Vomitoria* (*r*) ; quia *populum* , qui frequentissimus eo convenire solebat , quasi *evomebant* (*s*) . Ab his profectæ *Via* (*t*) gradus . *Caveæ* secabant , quæ dicebantur *Scalæ* (*u*) : spatia autem inter duo *scalæ* dicebantur a forma , *Cunei* (*x*) , qui certi certis erant assignati (*y*) ; unde *excuneare* aliquem dicitur apud *Apulejum Florid.* III. *initio propius* , pro ordine suo *removere* . Superior *Amphitheatri* pars consistabat porticibus & loco plano , ubi pullati & foeminae spectabant (*z*) . Infimi gradus , qui *Arenæ* proximi erant , *Senatoribus* & *Legatis* exterarum gentium erant assignati (*a*) , & dicebantur *Orchestra* (*b*) . proximi *Quatuordecim* gradus *Equitibus* & *Tribunis* (*c*) militum ex lege *Roscia* (*d*) erant tributi : reliqua loca populo patebant , & *Populæria* dicebantur (*e*) ; nisi , quod honoris causa aliquando locus *Gladiatoribus* publice datus fuit (*f*) : & arbitrii *Editoris* etiam fuisse videtur iis , quos honoratos vellet , locum digniorem assignare (*g*) : quod nescio an alias jam observatum sit . Ad hæc loca cuique *disignanda* constituti erant *Disignatores* (*h*) , qui etiam *Locum* dicebantur (*i*) ; quorum proprium verbum , quum aliquem indignum loco pellerent , erat *excitare* (*k*) , vel *suscitare* . Erant etiam in *Amphitheatris* occulti *tubuli* , ex quibus spectantes croco diluto (*l*) , aut aliis fragrantibus liquoribus conspergebantur (*m*) . Æstu solis urgente-

to-

(*r*) *Macrobi. Saturn.* VI. 4.(*s*) *Vid. Virg. Georg.* II. 462.(*t*) *Martial.* V. 14.(*u*) *Vitruv.* V. 6.(*z*) *Juven.* VI. 61.(*y*) *Suet. Aug.* 44. *Martial.* V. 41.(*z*) *Calpurn. Bucolic.* VII. 26.(*a*) *Suet. Claud.* 25. *Iustin.* XLIII. 5.(*b*) *Juven.* III. 177. (*c*) *Martial.* III. 95.(*d*) *Horat. Epist.* I. I. 62. (*v. supra ad pag. 28.*)(*e*) *Suet. Claud.* 25. *Et Domit.* 4.(*f*) *Cic. Phil.* IX. 7.(*g*) *Id. ad Att.* II. I. p. 173. *ed. Grav.*(*h*) *Plautinus prologus Pæn.* 19.(*i*) *Martial.* V. 24.(*k*) *Id.* V. 14. *Et III.* 95.(*l*) *Id.* V. 26. *Et de spectat.* 3. *Senec. Nat. Quest.* II. 9.(*m*) *Vid. copiosissime de hac re differentem Celeb. Ez. Spanhem. ad Callim. hym. in Apollin.* 83.

totum quantum erat Amphitheatrum velis (*n*), (quæ aliquando, tanta erat luxuria temporum! serica (*o*) vel purpurea erant (*p*), & velaribus etiam videntur dici *Juvenali* IV. vers. 122. *Pagmata* autem, de quibus ibid. loquitur, erant machinæ ligneæ, ita artificiose compositæ, ut occulte crescerent, & decrescerent (*q*); quales ferre hodie videmus in dramatibus musicis, quas *Operas* vulgo dicunt.) velis, inquam, amphitheatrum obducebant; ad quem finem in summa muri circumferentia foramina erant, quibus mali immittebantur (*r*): nimio autem vento hæc vela prohibente utebantur *causis*, (quemadmodum *Cajum* Imperatorem illud Senatoribus concessisse legimus (*s*)) five *pileis*, & *umbellis* (*t*). Juxta amphitheatrum erat *Spoliarium* (*u*), five locus, in quem mortui, vel letaliter saucii unco trahabantur.

§. V. De ipsis Gladiatoribus.

Gladiatores olim fuerunt e servis, iisque vel ad ludum, vel ad gladium damnatis; quæ duo ita differunt, quod ad gladium damnati intra annum consumi deberent; in ludum vero damnati post certum tempus poterant liberari (*x*). Fuerunt etiam sumpti ex captivis, aut ab Imperatore datis, aut a Lanista emptis. Postea vero etiam liberi homines aut pretio (*y*), aut libidine pugnandi (*z*) inducti in arena depugnarunt: & denique etiam viri nobiles (*a*) in gratiam Principum eo indignitatis venerunt (*b*); quia, quod magis quis miretur, etiam feminæ (*c*) hac rabie ferre correptæ; & improbo quoque novitatis quodam

L 4

dam

(*n*) *Martial.* XII. 29.(*o*) *Dio* L. XLIII.(*p*) *Xiphilin.* *Nerone.*(*q*) *Mart. de spect.* 18. (v. omn. notas ad *Phzdr.* v. 7. 7.)*Claudian. de Mull. Conf.* 323.(*r*) *Lucrer.* IV. 73.(*s*) *Dio* L. LVIII.(*t*) *Martial.* XIV. 26. 27.(*u*) *Lamprid.* *Com.* 18.(*x*) *Ulpian.* ap. *Pisheum.* coll. L. L. *Mosaic. & Rom. Tit.* XI.(*y*) *Juven.* VIII. 151.(*z*) *Liv.* XXVIII. 21.(*a*) *Juven.* II. 143.(*b*) *Suet. Jul.* 39. & *Neron.* 12.(*c*) *Id. Domit.* 4. (*Juven.* (*xpius.*)

dam studio nanos in arena congregientes videre cupiverunt (d) : sed tamen omnes infames sunt habiti (e). Liberi homines, qui se ipsos in arenam vendebant, dicebantur proprie *auctorati* (f), & eorum merces *auctoramentum* (g), sive *gladiatorium* (h). Hi auctorati iusjurandum præstabant, se omnia facturos, quæ legitimos Gladiatores deceret; cuius formula apud *Petronium Arbitrum* c. 117. ita extat: *Uri, vinciri, verberari, ferroque necari; & quidquid aliud Eunuchus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino corpora animasque religiosissime addicimus.*

Distincti fuerunt Gladiatores tum *armis*, tum *ratione pugnandi*: non singula eorum genera levi calamo recensimus. Quidam dicti sunt *Secutores* (i), quorum arma fuerunt *galea*, *clypeus*, & *gladius*, vel *massa plumbea* (k): cum his plerumque committebantur *Retiarii* (l), qui *reti* jaculo adversarios impedire conabantur, & *fuscina* (m), sive *tydente* interficere: hos, cum frustra rete misissent, inter illud colligendum per arenam fugientes secutores *insequebantur*, unde illis nomen. *Ibretes* (n) *parmam*, sive *pelsam* habuerunt, & *sicam*, sive *harpen*, qui gladius est incurvus (o); cum quibus fere compositi fuerunt *Mirmillones* (p), qui *piscis* effigiem in *galea* habebant: unde *Retiario* cum *Mirmillone* pugnante (nam & hi sæpe committebantur) canebatur: *Non te peto, piscem peto; quid me fugis Galle* (q)? *Samnites*, qui postea *Hoplomachi* (r), scuta habebant argento cælata (s), *balsheum*, sive *spongiam* (ut *Livius* loco in margine libri citato appell-

(d) *Stat. Sylv. I. VI. 60.*

(e) *Vid. l. 21. §. 2. ff. de testib.*

(f) *Horat. Serm. II. VII. 58.*

(g) *Vell. Patere. 11. 28. de Sulla, licet alio sensu. Suet. Tib. 7.*

(h) *Liv. XLIV. 31.*

(i) *Cic. Att. VII. 13. Juven. VIII. 210.*

(k) *Isidor. Orig. XVIII. 35.*

(l) *Suet. Cajo. 20. Id. Claud. 34.*

(m) *Juven. II. 6. 143.*

(n) *Horat. Serm. II. VI. 44.*

(o) *Vid. Juven. VIII. 200. Suet. Cajo. c. 32.*

(p) *Auson. Technopagnia p. 488. ed. Tollii.*

(q) *Fest. V. Retiarii. 1.*

(r) *Suet. Cajo. 35.*

(s) *Vid. Liv. IX. 40.*

pellat) pectoris tegmen , ocreas in crure sinistro (*r*), galeam denique cum cristis , sive pinnis . *Essedarii* ex *essedo* Gallorum & Britannorum (*u*) more pugnabant (*x*); *Andabatae* vero ex equis , & quidem clausis oculis (*y*). *Dimachæri* duobus gladiis (*z*); *Laquearii* laqueo ad adversarios impediendos utebantur (*a*). Et hæc fere diversa gladiatorum genera fuerunt . Sed tamen etiam aliis cognominibus fuerunt distincti : dicti enim sunt quidam *Suppositicii* (*b*), qui aliis victis , vel fessis *supponebantur* ; quidam *Meridiani* , qui inermes fere & indocti pugnabant (*c*); alii *Fiscales* , sive *Cæsariani* , & *Aulici* : ex quibus fuerunt *Postulaticii* (*d*), qui a populo nominatim *postulabantur* (*e*), quod eximii arte, virtute , & ornatu essent : *Cateruarii* denique dicti , qui confuse & *cæteruatim* pugnabant (*f*). *Arma* gladiatorum *Ornamenta* dicebantur (*g*).

Ante ipsum muneris diem Editor per libellum publice affixum illud edicebat (*b*), quod etiam *pronunciare* (*i*), *ostendere* , *proponere munus* dicebant . In eo libello numerum & nomina celebriorum Gladiatorum (*k*), & totius muneris apparatus edebant ; eumque etiam in provincias mittebant (*l*) : quin etiam in tabella omnia illa *depingebant* (*m*). —

L §

§. VI.

(*t*) *Vid. Juven. II. 158 & VI. 255.*

(*u*) *Tac. Agric. 35 seq.*

(*x*) *Cæs. B. G. IV. 33. Virg. Georg. III. 304.*

(*y*) *Vid. Martial. V. 24.* (hoc nil ad rhombum . Sed, Epigr. seq. *Hermes omnibus eruditum armis laudat . Ceterum de prov. Andabatarum more pugnare , v. Erasmus.)*

Cic. Fam. VII. 10.

(*z*) *Artemid. r. II. 3.*

(*a*) *Ibid. Orig. XVIII. 36.*

(*b*) *Martial. V. 24.*

(*c*) *Suet. Claud. 14. Senec. Epist. 7.*

(*d*) *Vid. Suet. Domit. 4.*

(*e*) *Claud. 2. Martial. de Spect. 22.*

(*f*) *Vid. Suet. Aug. 45.*

(*g*) *Id. Tito 9. Fest. V. Ornatus.*

(*h*) *Senec. epist. 117.*

(*i*) *Suet. Jul. 26.*

(*k*) *Cic. Famil. 11. 8.*

(*l*) *Cic. Ibid.*

(*m*) *Horat. Serm. II. VII. 95. seq.*

§. VI. De ratione pugnandi, &c.

Ipso Muneris die, cum *Pompa* traducta esset (n), *paria* inter se componebant; (unde eleganter *Homerum* *Deorum paria composuisse* dicit *Minucius Felix* p. 67. ed. Rigaltii) vel *comparabant* (o): & quidem pares, cum paribus (p): mox gladii explorabantur (q), an satis acuti essent arbitrio Eductoris (r). His factis *præludebant* rudibus ferientes (s), & arma hastasque mira quadam arte jacentes (t), quod proprio verbo *ventilare* dicebant (u); unde hæc vox translate *doctrinam aliquam per examen discutere* significat apud *Boethium de Cons. Phil.* III. metr. XI. nisi ibi potius pro *evannare* sumatur. Deinde signo tuba dato abjectis *luforiis* armis ad *decretoria* (x) transibant: quod etiam *versis gladiis* (y) pugnare dicebatur. Tum magna cura se componebant (z), & in statu stabant (a); unde illæ locutiones apud *Ciceronem* ortæ, *moveri* (b), *dejici*, vel *deturbari de statu mentis* aut *animi* (c): *depelli gradu* (d) &c. Denique se *petebant* (e), & *repetebant* (f), (unde de causarum actionibus translate hoc verbo utitur *Cicero* (g).) quæ propria invadendi verba erant, sicuti vitandi, *exire* (h), vel *excedere* (i). Præcipua autem iis cura erat, ut *latus tegerent*; quo respicit hæc locutio apud *Terentium* in *Heautontimoroumena* A. IV. S. II. vers. 5. *Triumpho, s. liceo*

(n) V. *Capitol. M. Anton. Phil.* 10. *Horat. Serm. l. VII.* 20.

(o) *Cic. ad Quint. fr.* III. 4. *Liv.* XXX. 17.

(p) *Alludit eleganter Plin. Hist. Nat.* VIII. 22. (& *Terent.* *And.* II. 1. 4.)

(q) *Suet. Tito* 5.

(r) V. *Lips. Exc. ad Tac. Ann.* III. 37.

(s) *Ovid. Art. Am.* III. 515. (t) *Mart.* IX. 538.

(u) *Senec. Epist.* 117. (x) *Quid. Art. Am.* III. 539.

(y) *Plut. Caf.* II. v. 36. (ubi videnda. *Lips.*)

(z) *Sen. de Prov.* 3. *Petrone.* 19.

(a) V. *Plaut. Mil. glor.* IV. IX. 12.

(b) *Laberius ap. Macr. Sat.* II. 7.

(c) *Cic. de Orat.* 37.

(d) *Nepos Themist.* 5.

(e) *Serv. ad Æn.* IX. 439.

(f) V. *Suet. Caf.* 58.

(g) *Divin. in Verr.* 14.

(h) *Virg. Æn.* V. 438.

(i) *Cic. Catil.* I. 6.

*Licet me latere tecto abscedere ; hoc est , incolu-
mem: & altera apud Ciceronem in Vatinius c. 5.
Per alterius latus peti. Contra, latus apertum dare,
vel nudum, est, se periculo obicere (k). Gladia-
tore aliquo vulnerato populus acclamabat, Hoc
habet (l): at ille arma submittebat (aut digitum
tollebat; V. Chil. Erasmi), quod victi signum
erat; sed tamen salus ejus ab arbitrio Populi (m),
vel aliquando Editoris pendebat: imo Imperatoris
solo adventu laeso missio concedebatur (n). Missio
autem distinguenda est a Rude: Missio enim victo
(o; Rudis victori tribuebatur (p): hujus perpe-
tuus; illius in eum tantum diem erat effectus:
aliquando vero sine missione (q) pugnatum fuit,
quod Augustus fieri vetuit (r). Itaque si Populus
Gladiatorem servari vellet, pollicem premebat (s),
si occidi, pollicem (t) vertebat; &, ut ferrum reci-
peret (u), jubebat; ad quod ultro jugulum præ-
bere solebant (w): de qua re dignissimus est qui
videatur Seneca Epist. 7. & de tranquill. animi
c. 11. ubi etiam Ciceronis locum in eum finem
citatur. Aliquando etiam ictus repetebant, & ma-
num in vulnus mittebant (x), ne quis morte si-
mulata evaderet. Nihil igitur mirum post hæc
tam atrocia, si apparatus funebris, sive Libitina
(y) in Amphitheatro fuerit: unde etiam una ex
ejus portis Libitinensis est dicta (z). Hinc oppo-
sita fuisse dicitur porta Sana vivaria; ut docet
Cl. Grævius Præf. ad T. IX. Antiq. Rom. ex pas-
sione SS. Perpetuæ & Felicitatis, & paratipomenis
ad eum Petr. Possini: ego tamen dubito, an ea
vox priscae Latinitatis sit. Præmia victoribus data
L 6 fue-*

(k) Tibull. I. IV. 46. & ibi Broukh.

(l) Vid. Senec. Agam. 895. Virg. Æn. XII. 296.

(m) Horat. Epist. I. l. 6. Senec. epist. 117.

(n) Ovid. de Pont. II. VIII. 53.

(o) Vid. Martial. XII. 29.

(p) Id. de spectac. 32. (29.)

(q) V. Apul. Metam. II. in med.

(r) Suet. Aug. 49.

(s) Plin. H. N. XVIII. 2. V. Horat. Ep. I. XVIII. 66.

(t) Juven. II. 36.

(u) Cic. pro Sext. 37.

(w) Id. pro Mil. 34. & Tusc. Quest. II. 17.

(x) Lampr. Comm. 16.

(y) Plin. H. N. XXXVII. 3.

(z) Lamprid. l. d.

fuerunt *Palma* (a), *Pecunia* (b), & denique *Rudis* (c). *Rudis* arbitrio Populi dabatur ab Editore, vel lanista Gladiatori veterano, vel etiam novicio in strenuo aliquo facinore. Effectus ejus erat, ut auctorati quidem libertatem reciperent, servi vero vacationem tantum a pugna (d): hi enim, ut liberi fierent, *pileo* etiam donari debebant (e). Rude donati dicebantur *Rudiari*, & arma sua ad *Herculis* (f) consecrabant: qui peculiaris Gladiatorum Deus erat; unde etiam *Commodus* Imperator, qui item Gladiator erat, *Herculis* instar effingi voluit (g). Hi tamen postea aliquando iterum pugnabant ingenti auctoramento inducti (h): cum vero, vel propter ætatem, vel propter debilitatem ludo abirent, *deluisse* dicebantur (i).

Factionibus, studiis, & sponfionibus in arena eodem modo certabatur (k), ac in Circo.

§. VII. De Ludis Scenicis.

Tertium ludorum genus fuerunt *Ludi Scenici*, qui celebrabantur in *Theatris*, quorum forma fere erat semicircularis, sed lateribus paullo productioribus. Et antiquis quidem temporibus stantes spectarunt; imo A. U. 599. occasione theatri tunc primum structi Senatus-consulto cautum est (l), *ne quis in Urbe propiusve passus mille subsellia posuisse, sedensve ludos spectare vellet*: sed tamen etiam sedendi in theatris mentionem fieri videmus in *prologis* *Plautinis* in *Captivos*, in *Pseudolum*, & aliis: unde quis existimare possit eos *Plauti* non esse. Postea temporaria theatra per

(a) *Martial. de Spectac.* 31.

(b) *Suet. Claud.* 21. *Juven.* VII. ult.

(c) *Horat. Epist.* 1. 1. 2.

(d) *Ovid. Amor.* II. IX. 22.

(e) *V. Ulpian. ap. Pith. coll.* I. L. *Rom. & Mosais.* Tit. XI.

(f) *Horat. Epist.* I. I. 4.

(g) *Lamprid. Comm.* 2. *seq.*

(h) *Suet. Tib.* 7.

(i) *Plin. H. N.* XXXVI. 27.

(k) *Suet. Tiro* 2. & *Domit.* 19. *Martial.* IX. 68.

(l) *Val. Max.* II. 4. 20.

per occasionem extrui cœperunt, quale fuit illud magnificentissimum *M. Æmilii Scauri*, dum ludos Ædilis faceret, quod capiebat octoginta milia hominum, & cujus apparatus (quod, nisi idoneo tibicine fulciretur, omnem fere fidem superat) constitit *H. S. millies*, hoc est 2500000. *Philippæis* (m). Primus autem Pompejus in consulatione suo secundo (n) Theatrum ex lapide quadrato extruxit, quod capiebat quadraginta milia locorum: ne vero notam censoriam incurreret, superposuit (o) ei Ædem Veneris, cui, inquit in edicto, quo Populum ad ejus dedicationem convocabat, *Subjecimus gradus spectaculorum* (p). Postea plura Theatra Romæ fuerunt (q), & præcipua quidem *Marcelli* ex marmore (r), & *Balbi*.

De *sedilibus theatri*, & eorum forma eadem fere sunt dicenda, quæ de Amphitheatro; ut etiam de velis, quibus tegebatur; & de odoribus in eo sparsis (s). Theatra, cum comœdia quidem ageretur, sacra erant Apollini (t); cum vero tragœdia, Baccho: & hoc, quia tragœdia apud Græcos in honorem Bacchi fuit peracta (u), cujus ara ad alterum theatri cornu stabat; ad alterum vero illius Dei, in cujus honorem ludi agebantur (x). Hinc porro *Tragœdi* vocantur *οἱ περὶ Διόνυσον τεχνῖται* (y), & ipse Bacchus *Sophoclem* *tragicum* vocat *delicias suas* (z): inde etiam *εὐδὴν πρὸς Διόνυσον* esse, vel *ἀπρὸς Διόνυσον* fieri aliquid dicitur, quod nihil ad rem facis; æque ac si Tragici non laudem Bacchi, sed alia quædam cantarent.

Theatri partes erant *Scena*, *Proscenium*, *Postscenium*, *Pulpitum*, & *Orchestra*. *Scena* (alii *scæna* scri-

(m) Vid. *Plin. H. N. XXXVI. 15.*

(n) *Id. VIII. 7.*

(o) Vid. *Sueton. Claud. 21.*

(p) *Tertull. de spectac. 10.*

(q) *Ovid. Trist. III. XII. 23.*

(r) *Id. Amor. II. VII. 3.* (De Theatro præter alia consulendæ *Memor. Acad. Litt. Paris. T. II. p. 174. seqq.*).

(s) *Propert. IV. I. 1. 15.*

(t) *Donat. ad Ter. Andr. IV. III. 1.*

(u) Vid. *Virg. Georg. II. 310. ibique Serv.*

(x) *Plaut. Most. V. I. 45. seqq. & in Rud. II. IV. 14.*

(y) *Aristot. ap. Gell. XX. 4.*

(z) *Plin. H. N. VII. 29.*

scribunt; quia *Aeoles*, a quibus magna pars linguæ Latinæ, dixerunt *σκαίνῃ* & *σκαὶνῃ* (a) erat locus, unde primum actores prodibant, & porrigebatur ab uno theatri cornu ad alterum; eratque triplex: *Tragica*, quæ in regium morem signis & columnis erat ornata: *Comica*, & *Satyrica*, quæ arbores, speluncas, montes, &c. præferebat. Erat etiam *Scena* vel *Versatilis*, cum subito tota scena machinis quibusdam *vertebatur*; vel *Ductilis*, (qualem nostram hodie dicere posses) cum tractis tabulatis facies scenæ interior nudabatur (b); vel *aulæa* subducebantur (c): unde *aulæa* pro *ipsis ludis* ponuntur (d). Scena enim, ut hodie apud nos picturis est ornata, sic olim aulæis erat testæ (e), quæ *Siparia* dicebantur (f). Sed etiam anterior scenæ facies aulæo testæ erat; quod aperta scena humi jacebat (g); peracta fabula tollebatur (h). *Proscenium* erat locus scena depressior, in quo agebant & loquebantur maxime histriones (i). *Postscenium* erat locus, in quo peragebantur ea (k), quæ apte vel decore in Scena agi non poterant (l): licet tamen vox ea vix usu vulgi obtinuisse videatur. *Pulchrum* fuit locus in proscenio elevatior (m), in quo recitantes stabant: & aliquando pro *ipsis ludis scenicis* ponitur (n). *Orchestra* denique (quasi *Saltatorium* dicas, a Græco ἐρχεῖσθαι, sive a saltando) erat locus ultimus (o), in quo saltabatur, & juxta quem sedebant Senatores (p). Qui ita etiam dicebantur *federe in Senatu* (q); quemadmodum etiam *in Equite spectare* (r) pro-

in

- (a) Vid. Voss. *Etymol.*
 (b) Virg. *Georg.* III. 23. & ibi Serv.
 (c) Ovid. *Metam.* III. 111.
 (d) Juven. XIV. 263.
 (e) Horat. *de arte* 154.
 (f) Juven. VIII. 186. ubi vid. not.
 (g) Hor. *Ep.* II. 1. 189.
 (h) Cic. *pro Cæl.* 27.
 (i) Serv. *ad Virg. Georg.* II. 381.
 (k) Lucret. IV. 1178. loco elegantissimo.
 (l) Horat. *de Arte* 182. *segg.*
 (m) Ovid. *Trist.* II. 517.
 (n) Juven. VIII. 105.
 (o) Auson. *ludo VII. Sapient.* in *Cleob.* 4.
 (p) Suet. *Jul.* 39.
 (q) Id. *Claud.* 25.
 (r) Id. *Domit.* 8.

in Equestribus dicitur. Græci etiam τὴν Βουλὴν pro loco Senatorio dixerunt (s).

Origo totius rei ab Etruscis fuit (t); eaque circa A. U. 309. primum (u) Romæ usurpari cœpit; unde etiam actores *Histriones* sunt dicti ab Etrusca voce *Hister*, quæ ludium notat (w).

Ludorum Scenicorum genera apud Romanos fuerunt *Comædia*, *Tragædia*, *Satyra* & *Mimus*.

Comædia (κωμῳδία a κῶμη vicus, pagus δὲ ὡς ἡ cantus) (x) est poema dramaticum sive negotiosum, exitu lætum, stilo populari conscriptum. Distincta fuit *Comædia* apud Græcos. (quorum inventum fuit) (y) in *Veterem*, *Mediam* ac *Novam*; apud Romanos vero a personis in scenam productis in *fabulas Prætextatas* (z), quibus scilicet inducebantur personæ *prætextatam* vestem gerentes, sive Magistratus & Sacerdotes: hisque similes videntur fuisse *Træbeatæ*, quas invenit C. *Melissus* grammaticus (a); *Togatas* (b), (quales scripsisse *Afranium* legimus (c) quibus privati; & denique in *Tabernarias* (d), quæ vilissimorum hominum, qui in *tabernis* fere degere solent, actiones imitabantur; sed tamen in genere omnes fabulæ Romana lingua conscriptæ *Togatæ* sunt dictæ, ut a *Palliatis* (e), hoc est, Græcis distinguerentur. Diversi ab his generis fuerunt *Atellane* ab *Atella* municipio dictæ, quæ agebantur a scurris urbanis (sed & ab juventute honestiore, ut videtur dicere *Livius VII. s. 2.*) inter & post actus fabularum ridicularia fundentibus (f): unde etiam vocantur εἰσόδια, ἐξόδια & ἐμβολα (g), quemadmodum etiam πᾶρος est carmen, quod

(s) *Lucian. de Saltat. p. m. 816.*

(t) *Val. Max. II. 4. 4.*

(u) *Liv. VII. 2.*

(w) *Vid. Ovid. Art. Am. I. 111.*

(x) *V. Jul. Caf. Scalig. Poet. I. 5.*

(y) *Horat. Serm. I. IV. init. Id. de Arte 281.*

(z) *Ibid. 288.*

(a) *Suet. de ill. gramm. 21.*

(b) *Juven. I. 3.*

(c) *Gell. II. II. XX. 6.*

(d) *Diomed. III.*

(e) *Vid. Horat. de arte 278.*

(f) *Juven. VI. 71. & vid. eund. III. 274.*

(g) *Scal. ad Manil. V. 145.*

quod chorus sub primum ingressum in theatrum canebat, quod sequebatur *ᾠσισμὸν* (b). Atellarii etiam *Osci* dicuntur, quorum urbs *Atella* fuit (i).

Tragœdia est imitatio per actiones illustris fortune exitu infelici, oratione gravi (k) & metrica (l). Dicta est a Græca voce *τράγος*, quæ *hircum*, & *ὄδῃ*, quæ *cantum* notat; quia scilicet olim apud Græcos *hircus* actorum præmium erat (m). Tragœdi *palla*, sive *syrmate* erant induti, unde *Syrma* pro ipsa *tragœdia* (n), sive rebus tragicis ponitur, & hinc etiam pro verbis magnificis & ampullatis (o): tum personis (p), sive larvis utebantur (unde eleganter *Publius Mimosgraphus* *Heredis fletum sub persona risum* vocat) sed ante larvas inventas facilius ora perungebant (q); unde *τραγῳδαίμορες* dicti *Aristophani* (r). *Corburos* (s) denique, sive calceos altiores gestabant, quo statura proceriores & angustiores esse viderentur: Comœdi vero gestabant *soccos* (t); unde hæ voces sæpe pro ipsis fabulis ponuntur, ut in loco *Horatii* in margine libri citato: vel etiam pro *stilo*, sive gravi, sive populari (u). Peracta autem fabula, si quidem *steterat* (x), hoc est, *placuerat*, *pōpulus* clare *plaudebatur* (y): sin minus, sibilis (z), & suppletionem pedum explodebatur, & tum *cadere* dicebatur, eamque *exsibilationem* eleganter *pastorisiam fistulam* vocat *Cicero* ad *Atticum* 1. ep. 16.

Satyra poema est argutum & mordax, dicta juxta quosdam a *Satyris* Diis protervis: sed verius

Sa.

-
- (h) Poll. IV. VII. 53.
 (i) Vid. Cic. Fam. VII. 1. & ibi Grev.
 (k) Hor. arte 280.
 (l) Scal. d. l. 6.
 (m) Horat. arte 220.
 (n) Juven. VIII. 229. XX. 30.
 (o) Martial. IV. 49.
 (p) Horat. arte 278.
 (q) Ibid. 278.
 (r) ἐν νεφέλῃ 294.
 (s) Juven. XV. 29.
 (t) Horat. arte 80.
 (u) Martial. V. 5. VIII. 2. Propert. III. VI. 39.
 (x) Horat. Epist. II. l. 176.
 (y) V. ubique eam clausulam in fine comœdiarum Plauti & Terentii: V. Quintil. VI. 1.
 (z) Cic. pro Rosc. com. 11.

Satira, vel *Satura* scribitur, & a *lance satura*, sive *variis rebus referta* denominantur: est enim *omnigeni argumenti poesis* (a), at maxime *mordacis*, quales *Horatii*, *Lucilii*, aliorumque *Satiræ* fuerunt: hæc a Romanis potissimum exculta fuit, licet a Græcis originem habuerit (b). (vid. unum instar omnium *Casaub.* de *Satyra Rom.* qui *Liber* etiam fasciculis *Crenii* est insertus. F. R.)

Mimus est *poema*, quod *sermones & facta ejusque imitatur cum lascivia* (c); & denominatur a Græco verbo *μιμῆσθαι*, hoc est, *imitari*: ipsi quoque actores *Mimi* dicuntur, & erant vulgo impudentissimi (d). Hinc porro *Pantomimi* sunt dicti homines, qui saltando (e) & gesticulando omnia miris modis *effingere* noverant (f). Hos primus invenisse dicitur *Mæcenas*; vel, ut alii tradunt, ipse *Augustus*: erant autem *nudis pedibus*, unde *Planipedes* aliquando sunt dicti (g).

§. VIII. De aliis Ludorum generibus.

A tempore etiam *Ludi* dividuntur; ita ut fuerint vel *Stati*, vel *Votivi*, vel *Extraordinarii*.

Ludi Stati fuerunt, qui certo tempore in bonorem alicujus *Dei* fiebant, quales erant

Primo, *Megalenses* sive *Megalesia*, acta in honorem *Magnæ Deorum matris*: celebrabantur autem potissimum ludis scenicis (b) (pridie *Non. Apriles* & deinceps); & per eos dies *proceres mutitabant*, hoc est, *munera sibi invicem mittebant* (i); & convivia mutua inibant; quemadmodum *plebs Cerealibus* (k).

Secundo, *Cereales*, quibus *matronæ luctum Cereis Proserpinam a Plutone raptam quaeren-*

(a) *Scalig. ad Manil. V. 487.*

(b) *Horat. de Arte 220.*

(c) *Ovid. Trist. II. 115. Mart. III. 86.*

(d) *V. Cl. Grav. ad Cic. or. pro Cal. 27.*

(e) *Horat. Epist. II. 2. 135.*

(f) *Juven. VI. 63. Svet. Ner. 53. V. omn. Manil. V. 472.*

(g) *Juven. VIII. V. 190.*

(h) *Ovid. Fast. IV. 187.* (Originem horum ludorum narrat. *Liv. XXIX. 14. f.*)

(i) *Ovid. ib. 353.*

(k) *Gell. II. 24.*

rentis, repræsentabant, fiebant pridie Idus Aprilis per octo dies certaminibus equestribus habitis (l).

Tertio: *Florales* in honorem Floræ acti IV. Kalendas Maji, ut flores recte provenirent (m). Vid. supr. III. c. 1. §. 31.

Quarto: *Martiales* in honorem Martis Ultoris (n) celebrabantur IV. Idus Maji ludis Circensibus (o).

Quinto: *Apollinares* III. Nonas Quintileis a Prætore Urbano in Circo & in Teatro (p) celebrati (q).

Sexto: *Capitolini*, qui fiebant Jovi Capitolino pro servato a Gallis Capitolio (r); qui distinguendi sunt ab *agone Capitolino*, quem Domitianus Imperator instituit, ut singulis lustris celebraretur (s), quo præcipue certabant poetæ (t).

Septimo: *Ludi Romani*, sive *Magni* celebrati a pridie nonas ad pridie Idus Septembris in honorem *Magnorum Deorum* (u) (i. e. *Iarium urbis Romæ*), Jovis nempe, Junonis & Minervæ pro salute Populi: & hi aliquando male cum *Megalesiis* confunduntur (v).

Octavo: *Plebeji Ludi* in Circo fasti XVII. Kalendas Novembres (Decembres secundum Fastos: *) in memoriam libertatis exactis Regibus recuperatæ, aut *plebis* cum Patribus post secessionem in Aventinum reconciliatæ (w).

Nono: *Consuales* acti in honorem *Cons*, sive Ne-

(l) Ovid. Fast. IV. 391. seqq.

(m) Ibid. V. 327.

(n) Ibid. 510. seqq.

(o) Ibid. 597.

(p) Cic. cl. or. 20. Att. II. 10. &c.

(q) Vid. Liv. XXV. 12. (& XXVII. 23. cum nota Th. Hearne.)

(r) Id. V. 40. (& 51.)

(s) Suet. Domit. 4. Juven. VII. 387.

(t) Stat. Silv. III. 31. V. III. 234.

(u) Cic. V. in Verr. 14.

(v) V. Manut. ad Cic. Famil. II. II. (Iidem qui Circenses. At *Cons* sacros quoque fuisse, contra Ascon. negat Rosinus.)

* (Ex Rosini L. V. 20. hunc errorem transcripisse videtur, qui tamen p. 297. recte se habet. Similiter omnino lapsus video Manutium ad Cic. 1. Act. Verr. 10. ubi victorie ludos ait celebratos fuisse vi. Kal. Octobr. cum Novemb. dicere debuisset.)

(w) Ascon. ad Cic. Verr. II. (potius Aff. I. c. 10.

Neptuni xii. Kalendas Septembres in memoriam raptarum Sabinarum (x).

Decimo : *Iudi Compitalitii* in honorem Deæ Maniæ (y) & Larium celebrati in *compitis* (z) : & maxime quidem a servis, unde eos aliquando vetitos fuisse videmus, ne occasio ipsis conspiciendi daretur (a). Curabantur autem a Magistris vicorum (b).

Undecimo fuerunt etiam *Iudi Augustales* (c), & *Palatini* (d), qui in honorem Augusti & Cæsaris sunt celebrati.

Duodecimo : *centesimo & decimo* quoque anno (e) agebantur *Iudi Sæculares* pro incolumitate Imperii (f), ex commentariis Quindecim Virorum, quibus eorum cura incumberebat (g). Iis instantibus præco populum ad ludos convocabat, quos numquam quisquam spectasset, nec spectaturus esset (h). Celebrati autem fuerunt præcipue in honorem Apollinis & Dianæ per tres dies & noctes (i) continuas ludis per omnia theatra celebratis, & sacrificiis ad omnia templa peractis. Tertio demum die in Apollinis Palatini templo viginti septem pueri nobiles, & totidem virgines, omnes patrimi & matrimi, carmen sæculare canebant (k).

Votivi Iudi sunt, qui ab Imperatoribus ad bellum ituris voventur; quibus postea accesserunt *Iudi Quinquennales, Decennales* (l), *Vicennales* ab Imperatoribus facti, cum quinque, vel decem, vel viginti annos imperassent.

Extraordinarii Iudi fuerunt *Funebres, Juvenales*, quos instituit Nero Imperator, cum primum barbam poneret (m) : *Iudi*, qui a Magistratibus in auspiciis honorum dabantur: tum natalitii, & alii variis occasionibus dati.

In

(x) Varro de L. L. V. 3.

(y) V. Ovid. Fast. II. 571. seqq.

(z) Plin. H. N. XXXVI. in fin.

(a) Cic. in Pis. 4. ibique Ascon. & alii.

(b) Cic. in Pis. 4. (c) Dio LVI. in fin.

(d) Suet. Cajo 55.

(e) Hor. Carm. sec. 21. (v. omnino Censori de N. D. 17. & Scalig. de Emend. Temp.)

(f) Ibid. 45. & 65. & Od. IV. 6.

(g) Id. Carm. sec. 69. Vid. omn. Zosim. II. p. m. 72. seqq.

(h) Ovid. Trist. II. 25. Suet. Claud. 21.

(i) Horat. Carm. sec. 23. (K) Ibid. 5. seqq.

(l) Dio LIII. (m) Suet. Ner. II. seq. Tac Ann. XIV. 15.

In theatris etiam, sicuti in circo, partes & actiones erant (*n*). Poetæ autem, qui fabulas agendas exhibebant, docere (*o*) eas dicebantur; quemadmodum etiam Græci τῶν δίδασκων utuntur (*p*). Sed histriones infames erant, ita ut tribu moverentur, præter Ateïlanarum actores (*q*).

Hæc autem materia nostris moribus quidem minus seria videri possit; sed apud Romanos, quibus hæc cultus divini pars erat, aliter obtinuit; & hæc talia etiam in acta publica relata sunt (*r*); quæ acta *Urbis diurna*, videtur vocare Tacitus *Annal.* XIII. c. 31.

(*n*) *Id. Ann.* I. 16. *Suet. Nero* 26.

(*o*) *Horat. de arte* 282.

(*p*) *Herod.* VI. 21.

(*q*) *Liv.* VII. 3.

(*r*) *Vid. Cic. ad Fam.* II. 3.

SECTIO QUINTA ▲

De Militia Romana.

IN explicanda *Militia Romana* cum Lipsio (quo melius nemo hanc materiam tractavit) hæc quinque considerabimus, *Delectum*, nempe, *Ordines*, *Arma*, *Acie* & *Disciplinam*. Sed maxime ad tempora, quæ Marium præcefferunt, respicimus: cum ab eo primum, & mox a Cæsare tota fere militiæ ratio immutata sit; quod multis probat *Salmas. in opere postumo de Mil. Rom.* quod legitur *Tom. X. Ant. Rom. Græv.* Licet ille non ubique veritati litaverit.

C A P U T I.

De Delectu.

§ I. De iis, qui legebantur.

Designatis anni sui Consulibus creabantur viginti quatuor Tribuni militum in quatuor Legiones, (ex iis enim olim cum sociis & auxiliis duo exercitus Consulares, qui ordinarie conscribebantur, constabant) quatuordecim nempe ex equitibus, qui quina stipendia fecissent, decem ex peditibus, qui dena. Et equites quidem dena stipendia conficere debebant (a), quia intererat Reipublicæ, ut cives primarii citius ad honores pervenirent; pedites vero senadena (b), idque ab anno ætatis decimo septimo usque ad quadragesimum sextum: qui vero, sive casu quodam, sive morbo impeditus stipendia sua non confecerat, usque ad quinquagesimum annum poterat cogi, qui annus (sive facta, sive infecta stipendia essent) plene a militia liberabat (c): nec quisquam magistratum ullum urbanum capere poterat, nisi qui decem stipendia fecisset (d). Primis temporibus

ex

(a) Liv. XXVII. 2. (b) Id. LII. 34. Polyb. VI. 17.
(c) Senec. de brev. vita c. ult.

ex infima civium classe nulli milites legebantur, nisi summa necessitate urgente (e); sed tenuiores, & libertini (f) ad militiam navalem servabantur (g): & hoc fiebat hoc consilio, ut eosdem, quos res privatae, etiam publicae commodis patriae alligarent. Postea vero, & jam aetate Polybii, etiam ex illis, qui quatuor millia aëris habebant, legi coeperunt (h); & demum post Marium libertini quoque, & capite censi milites facti sunt (i): cum ipse Marius a tali genere hominum celebratus auctusque esset (k). At servi nunquam militarunt, nisi in summa Reipublicae inopia, ut post praelium Cannense, cum liberandorum servorum etiam facultas non daretur (l): imo dare se militem, cui non licebat, grave crimen habebatur (m), & severe in eum animadvertebatur (n).

§. II. De Delectu.

Delectum igitur habituri Consules (κατάλογον ποιοῦμενοι τῆς στρατίας (o)) voce praconis, edicto proposito & vexillo ex arce sublato (p), omnes cives militaris aetatis in Capitolium (q), vel in campum Martium convocabant. Tum Tribuni militum eo ordine, quo creati erant, ita se in quatuor partes dividebant, ut in prima & tertia parte essent quatuor juniores, duo seniores; in secunda & quarta (nam quatuor legiones, ut diximus, ordinarie scribebant, licet saepe longe plures) tres juniores, totidem seniores. Mox seorsim sedentes Tribuni ordine sortis (r), ut aemulatio & querela tolleretur, tribus evocabant, quatuor juvenes aetate & habitudine propemodum pares eligebant, & cuique legioni unum ex illis tri-

(e) Gell. XVI. 10.

(f) Liv. XLII. 27. 31. XLIII. 12.

(g) Vid. Liv. XXXII. 23.

(h) Vid. Lips. de Mil. Rom. I. dial. 2.

(i) Gell. I. pr. x. d. Epis. Livii L. 74.

(k) Sall. Jug. 86.

(l) Serv. ad Virg. Aen. IX. 547. Val. Max. VII. 6. 1.

(m) L. 2. §. 1. ff. de re milit.

(n) Trajanus Imp. ad Plin. Ep. X. 31. (addo n. 38. C. 39.)

(o) Dion. Halic. (X. 5.

(p) Vid. Virg. Aen. VIII. 11. C. ibi Serv. Dim. Hal. VIII. 81.

(q) Liv. XXVI. 31. (r) Val. Max. VI. 3. 4.

tribuebant, atque ita porro, donec numerum legionum impleissent; quod fiebat eo consilio, ut vires ita æqualiter per omnes legiones distribuerentur. Observabant etiam, ut primi legerentur milites boni nominis, ut *Valerius*, *Salvius*, *Statorius* (s). In subito tumultu quandoque raptim milites scripti sunt, qui *subitarii* (r), vel *tumultuarii* (u), ut videtur, sunt dicti. Refractarii, sive qui nomen militiæ dare recusarent, verberibus & bonorum ablatione ad militiam coacti sunt (x), imo a severioribus in servitutem venditi (y), aut infamia notati: sed hoc quandoque intercessione Tribunorum plebis est (z) prohibitum, licet ea cognitio proprie Consulum esset (a), quippe penes quos bellicarum rerum administratio esset. Quia autem quidam, ut militiæ se ineptos redderent, *pollicem sibi truncabant*, Galli hodie videntur tales homines vocare, *des polirons*. (b). At justæ causæ detrectandæ militiæ erant, primo, *Vacatio*; quam quis habebat vel ab ætate (c); vel ab honore (d), ut Magistratus & Sacerdotes; vel a beneficio (e), a Senatu scilicet, aut Populo concessio (f): Secundo, *Emerita stipendia*: tertio, *Morbus*, vel *Vitium* (g); ut, exempli gratia, si quis surdus esset, quippe qui classicum exaudire non posset. Sed hæc tamen in *tumultu* aliquando neglecta sunt (h). *Tumultus* (*) autem *bellum gravius* dicitur, ut, exempli gratia, *Gallicum*; & quando *Tumultus* esset, *Senatusconsulto* definiebatur (i). Sub Principibus vero

(s) Cic. Div. I. 45. Fest. v. *Lacus Lucrinus*.

(t) Liv. III. 4. (u) Id. XXXV. 2. & 23.

(x) Id. VII. 4.

(y) Cic. pro A. Cæcin. 34.

(z) Vid. Val. Max. VI. 3. 4.

(a) Liv. XLII. 32.

(b) V. Menag. anacris. jur. 3.

(c) Liv. XLII. 34.

(d) Plut. Camillo. vesp. fin.

(e) Vid. Cic. Philipp. V. 19.

(f) Liv. XXXIX. 19. Vid. aliud exem. ap. Cic. de N. D. I. 2.

(g) Vid. Suet. Aug. 24.

(h) Cic. Phil. VIII. 1. Id. Ass. I. 18.

(*) (est bellum subitum in Italia).

(i) Liv. XXXIV. 16. & ibi omn. Sigon. (& Brissou. de Form. p. 258.)

vero hæc delectus ratio concidit, & plurimum libidini ac rapacitati delectus habentium datum est (k), quod etiam vel inter præcipuas causas habendum est ruinæ Imperii Romani. Equitum vero delectus facilius erat, quia illi jam in tabulis Censorum erant perscripti; ex quibus cuique legioni trecentos fere attribuebant (l). Nam falsum est, quod quidam voluere, etiam ante Marium alios fuisse equestris ordinis, alios, qui equo meruerint (m). Peracto delectu ex singulis legionibus miles unus eligebatur, qui reliquis verba *sacramenti militaris* præiret, de cujus religione videri potest Dionysius Halic. XI. c. 43. (& Gellius) in cujus verba deinde reliqui jurabant (n): jurabant autem, *se pro viribus Imperatori obtemperaturos, ducem secuturos, signa non deserturos* (o), &c. Et anno prælii Cannensis primum jurejurando adactos milites legimus, cum antea sacramento tantum rogarentur (p).

§. III. De Sociis, aliisque militum generibus.

Socii conscribebantur a Romanis ducibus ex civitatibus Italicis, quibus Consules diem & locum, in quem convenire deberent, dicebant. Hi suo sumptu militabant (q) nihil a Romanis accipientes præter frumentum (r); unde etiam proprium sibi Quæstorem habebant (s). Ab his distinguendi sunt milites *Auxiliares*, qui erant ex gentibus exteris (t). *Evocati* vero (ἀνάκλητοι) (u) erant milites veterani, qui expletis suis stipendiis in gratiam Ducum sponte militiam sumebant (x), & valde honorati erant, atque ab operibus militaribus immunes; imo *vitem* etiam gestabant, & pro Centurionibus (quorum insigne erat *vitis*) erant (y).

CA-

-
- (k) Vid. Veget. I. 7. (l) Liv. VIII. 8.
 (m) Vid. Celeb. Grav. præf. ad T. I. Ant. R.
 (n) Feft. V. Præjurationes. (o) Polyb. VI. 19.
 (p) Liv. XXII. 38. (q) Id. XXVII. 9.
 (r) Dion. Halic. X. 21. (s) Polyb. VI. 19.
 (t) Feft. hac v.
 (u) Dio XLV. p. 182. ed. veg. 1548.
 (x) Vid. Dion. Halic. X. 41. Liv. XXXVII. 4.
 (y) Dio XLV. vid. J. Wasse ad Sall. Catil. 2. Caf. B, C. 27.

CAPUT II.

De Ordinibus.

§. I. De Ordinibus militum Romanorum.

Ordines sunt vel *Militum*, vel *Ducum*. *Militēs* distinguuntur vel per *Genera*, vel per *Partes*. *Genera* peditum fuerunt quatuor. *Primi*, sive infimi ordinis erant *Velites*, qui fuerunt ex pauperioribus & junioribus; quia hæc militia parum honorata (a), & parum etiam tuta erat. His honore & ætate proximi dicebantur *Hastati*; quos sequebantur *Principes*, qui ætate erant florentissimi (b); itaque dicti sunt, quod olim a principio pugnabant (c): hos denique excipiebant *Triarii* (qui *Pilani* etiam dicebantur (d)), quod *pilis* uterentur, reliqui vero *Anto-Pilani* (e) ætate maximi, & usu exercitatissimi, qui tertio ordine in subsidiis deponerentur (f), unde *scd poi* in gloss. dicuntur: horum in legione nunquam plures erant, quam sexcenti, reliquorum vero par inter se erat numerus. Singula hæc *Genera* dividebant in decem *Partes* (g), quæ *Manipuli* dicebantur, quia olim tenuibus *Reipublicæ* initiis *manipulus* (h) *fæni* pro signo ipsis præferebatur (i). Quisque manipulus, *Hastatorum* quidem & *Principum*, ex duabus *Centuriis*, sive *Ordinibus* sexaginta militum constabat: *Centuria* enim non semper significat ordinem ex centum hominibus constantem, sed certam dumtaxat hominum collectionem; ut jam supra Sect. 1. c. 7. §. 1. notavimus. *Triariorum* vero manipulus sexaginta tantum militum erat. Ex tribus manipulis cujusque generis, addito nempe manipulo velutum, componebatur *Cohors*, quæ ita erat viro-

M
rum

(a) Frontin. Strateg. IV. I. 19.

(b) Liv. VIII. 2.

(c) Vid. Varr. de L. L. IV. 16.

(d) Ovid. Fast. III. 119.

(e) Liv. d. I.

(f) Varro loco cit.

(g) Ovid. d. I. 117. seqq.

(h) Plut. Romulo p. m. 22.

(i) Ovid. d. I. 117.

rum quadrigentorum & viginti. Sed cohors sub Republica ordinaria non fuit: verum, si res posceret, ex uno cujusque generis militum manipulo componebatur: fere ut hodie, quæ vocantur *Brigades* (K). Ex decem tandem cohortibus constabat *Legio* (l), quæ tempore Romuli (cum cohortes tunc quoque minores essent) fuit peditum ter mille, libera vero Republica quater mille & ducentorum, qualem hic pro modulo sumimus: nam aliquando (posterioribus præsertim temporibus) longe major fuit; ita tamen, ut intra sex millium fere numerum semper æteterit. His semper fere adjecti fuerunt trecenti Equites (m), qui *Ala* dicebantur: eaque divisa erat in decem *Turmas* (n); quæque vero *Turma* rursus in tres *Decurias*.

Sociorum Peditum numerus Romanos fere æquabat, aut aliquando superabat (o); Equitum duplo major erat. Hi omnes erant divisi in duo *Cornua*, vel potius *Alas* (p) ad ambas extremitates exercitus dispositas; unde etiam nomen habent, quia, tanquam *Alæ* avem, ita Socii utrimque Romanos tegebant: quod ideo factum videtur, ut civium quidem vires unitæ; sociorum vero, si quid forte novæ rei moliri vellent, dissipatæ essent. Ex eorum equitibus tertia pars, sive ducenti, eligebantur ad proprium usum Consulium, qui dicebantur *Extraordinarii*, & ex his rursus sumebatur una turma quadraginta *Allectorum*, qui Consulibus quasi satellites essent; reliqui quadringenti in decem turmas erant divisi: & prætexebatur quidem hic a Romanis honoris species, sed vera rursus causa suberat, ut ita nobilissimi quique sociorum simul juncti, & sub oculis Imperatoris agentes quasi obsides essent fidei populorum, a quibus erant missi: & præterea, ut ita separati res novas, si forte vellent, agitare non possent. Peditum quinta pars, sive octingenti & quadraginta in *Extraordinarios* tegeba-

(K) Vid. *Manur. ad Cas. B. C. III. 64.*

(l) Vid. *supr. Sect. 1. c. 1. §. 3.*

(m) *Liv. VIII. 8.* (n) *Ovid. l. 1. prox. d.*

(o) *Liv. III. 22.*

(p) Vid. *encl. XXXI. 21.*

batur in duas cohortes militum trecentorum triginta sex, & dimidiam cohortem Ablestorum centum sexaginta octo distincta: reliqui in decem cohortes militum trecentorum triginta sex erant divisi. An vero socii in manipulos etiam distincti fuerint, incertius est, licet convenientia ordinis suadere videatur, hoc apud eos quoque obtinuisse. Duæ porro legiones cum suis sociis & equitatu dicebantur *exercitus Consularis* (q); qui ita erat in universum militum octodecies mille & sexcentorum.

[*Schema Exercitus Consularis.*]

pedes	Roma- ni.	1200. Velit.] divisi in denos Man. seu vicens Centur.
		1200. Hast.	
		1200. Princ.	
		600. Triar.	

Capita --- 4200. in LEG. 1. seu Cohort. 2.
Equit. Ala 300. in Turm. 2. seu Dec. xxx.

Corna	Sociorum Pedit.	Equit.	40. Ablest. Turm. 1.
			160. Extraord. T. 14.
			400. Alar. Turm. x.
			268. Ablest. Cohors Dimid.
			672. Extraord. Coh. 11.
			3360. Alar. Cohort. x.

Capita 9300. in Una LEG. cum Equit. & Sociis.
Quæ summa duplicata efficit duodeviginti capitum millia cum sexcentis. Itaque Exercitus Consularis ex 9000. Roman. & 9600. Sociis.

§. II. De Ordinibus Ducum.

Duces in exercitu sunt vel *Proprii*, qui uni alicui parti exercitus præsent; vel *Communes*, qui universo.

Duces Proprii primo fuerunt *Centuriones*, sive *Ordinum ductores* (λογαγοι (r), vel πρῶτοι ἀρχαί). Hi jussu Consulium (s) eligebantur a Tribunis

M 2 (s) ex

(q) Vid. Liv. X. 25.

(r) Dion. Halic. 14. 12.

(s) Vid. Cic. in Pis. 36. Liv. XLII. 14.

(*s*) ex quoque genere militum, exceptis virtutibus, & quidem virtutis maxime ratione habitata (*u*); licet hoc sub Principibus (qui præmia fere non pro virtutis meritis, sed pro libidine distribuire solent) sæpe neglectum sit (*v*): gerebant autem hi baculum e *vise* insigne muneris sui (*vv*); (ut jam diximus) (qua immorigeros castigarent *.) unde *vitis* pro ipso centurionatu ponitur; & *vise* donari est designari ad centurionatum (*x*). Centuriones ipsi sibi legebant duos *Uragos*, sive *Optiones*, qui etiam *Succenturiones* sunt dicti, (*y*); & duos *Signiferos* vigore animi & corporis præstantes; licet forte unum signum tantum in manipulo fuerit (*z*). Promovebantur autem milites ita, ut in eadem cohorte ad aliud genus militiæ adscenderent, ut a *decimo hastato* (*a*) (ita vocabant *Centurionem decimi manipuli hastatorum*) ad *decimum principem*, & inde ad *decimum pilum*, sive ad *desimum ordinem triariorum*: inde jam numero procedebant, & fiebant *Noni*; *Octavi* &c. donec ad *Primum Pilum* (*b*), sive ad *Primum ordinem Triariorum* pervenirent, quod tarde demum debuisse fieri, quivis videt (*c*). Summa autem dignitas erat primi hujus Centurionis (*d*), (nam ita aliquando vocatur (*e*)), qui etiam *Primopilus* dicebatur; quippe qui quasi caput omnium Centurionum erat, eosque ducebat (*f*), unde Græcis dicitur

(*r*) *Id. Ibid. segg.*

(*u*) *Vid. Lucan. VI. 145.*

(*v*) *Veget. II. 3.*

(*vv*) *Vid. Juven. XIV. 193.*

* (*Tac. I. Ann. 24.*)

(*x*) *Spartian. Hadr. 10. & ibi Casaub.*

(*y*) *Liv. VIII. 2. (Fest. V. Optio.)*

(*z*) *Varro de L. L. II. 16.*

(*a*) *Liv. XLII. 34.*

(*b*) *Veget. II. 2.*

(*c*) *Vid. Plin. H. N. XIV. 2.*

(*d*) *Vid. eund. VII. 41.*

(*e*) *Ibid.*

(*f*) *Dion. Halic. IX. 10.*

ὁ ἡγεμὼν τῷ τάγματι (g), στρατοπιδάρχης τοῦ
τάγματος (h), & ἱλν τῷ τάγματι ἄρχων (i).
quæ omnia *Legionis ducem* notant: itaque cum
Tribunis in consilio Imperatori aderat, *aquilam*
præcipue tuebatur (k), (& hinc etiam *Aquila*
pro ipso *Primopilatu* ponitur in elegantissimo lo-
co Plinii modo ad marginem citato, & etiam a-
pud Juvenalem XIV. vers. 193.) & iussa Impo-
ratoris accipiebat: opima quoque præmia capie-
bat l), & pro equite erat (m).

Toti legioni præerant *Tribuni* (n), qui a
Romulo primum tres duntaxat sunt creati; au-
ctis vero legionibus in unaquaque legione sex
Tribuni fuerunt. Hi initio creati sunt a Regi-
bus, & postea a Consulibus; donec A. U. 393. a
Populo sex Tribuni creari cœperunt (o), sicut
A. U. 444. sexdecim (p). At post bellum Per-
ficum cum Perseo Macedonum Rege gestum æ-
quali numero a Populo, æquali a Consulibus
creabantur: illi *Comitiati* (q), hi *Rusili*,
& postea *Rusuli* sunt dicti (r): verum Ciceronis
tempore cum militia jam perpetua esset, sæpe in
castris a Consulibus, vel Proconsulibus creaban-
tur (s): & sæpe etiam ex prætoriiis, vel consu-
laribus viris erant (t). Sub Imperatoribus etiam
Tribuni militum *Semestres* creari cœperunt, quo
ita pluribus gratificari possent (v): & tum
etiam Tribunorum quidam sunt dicti *Lati-*
clavii, qui, in spem *Senatorie dignitatis* (ic
βουλευας ἡγεμόνα, ut loquitur *Xiphilinus* &

M 3

Dio.

(g) *Ibid.* 13.(h) *Id.* X. 36.(i) *Id.* IX. 10.(k) *Tac. Hist.* III. 23.(l) *Juven.* l. c.(m) *Vid. Ovid. Am.* II. VIII. 9. & 27. *Martial.* VI. 38.(n) *Horat. Serm.* I. VI. 48.(o) *Liv.* VII. 1.(p) *Id.* IX. 30.(q) *Ascon. ad Cic. Agr.* I. in *Verr.* 10.(r) *Fest.* V. *Rusuli*.(s) *Cic. Famil.* VII. epist. 5.(t) *Vid. Liv.* XLIII. 49. XLII. 5. XLIV. 37. *Plut. Cat.**Maj. p. m.* 342.(v) *Juven.* VII. 89.

Dione l. 66.) tribunatum gerebant; alii *Augusti clavi*, (Græcis. *σαρόνιστος*) qui *equestrem* tantum dignitatem consequiebantur (x). Tribunorum præterea insigne erat *pugio*, sive *parazonium* (y). Tribunorum autem *munus* erat jus dicere (z); signum excubiis ab Imperatore acceptum reliquis tradere (a); munitiones, exercitia, vigiliâs curare, aliaque quædam peragere (b); de quibus omnibus suo loco dicemus. Bini autem Tribuni per duos menses (c) legioni imperabant, alternis, ut videtur, diebus; ita ut in exercitu consulari quatuor semper, ut minimum essent, qui imperarent, vel potius, qui mandata imperatoris exequerentur. Qui Tribunatum militare m gesserant, ut de Primopilis dictum est, deinceps pro Equitibus habebantur (d), & annulum aureum gestabant (e).

Cuique turmæ equestri præerant tres (f); quorum qui primus electus erat, toti turmæ imperabat, eoque absente sequens. Et hi quoque totidem Optiones sibi adsumebant (g).

Socii regebantur a Præfectis suis (h), qui securitatis Populi Romani causa a Consulibus constituebantur; & eodem numero erant, ac eodem jure in suos utebantur, quo Tribuni in cives.

§. III. De Ducibus, qui toti exercitui præerant.

Duces, qui universo exercitui præerant, fuerunt, primo *Imperator*; secundo, *Legati*. Imperator erat, qui *ductu*, aut *auspicio* suo rem gerebat; *ductu* (i) quidem, cum ipse præsens; *auspicio* vero, cum ejus mandatu alius (k): quod oppressa Republica maxime usitatum a veteri more sumptum fuit, quo nihil nisi auspiciato geri poterat; auspicia autem nemo, nisi qui

im.

(x) *Suet. Oct. 10. & Domit. 10.*

(y) *Marshall. XIV. 31. (z) Liv. XXVIII. 24.*

(a) *Ibid.* (b) *L. 11. & 2. ff. de vo milit.*

(c) *Liv. XL. 41. (d) Marshall. III. 95.*

(e) *Juven. loc. paulo ante cit.*

(f) *Varro de LL. IV. 16. (g) Ibid.*

(h) *Vid. Subt. Aug. 38.*

(i) *Ibid. 21.*

(k) *Vid. Horat. Od. IV. XIV. 33. Ovid. Trist. II. 173.*

imperator esset, habebat. *Insigne Imperatoris erat Paludamentum, sive chlamys coccinea* (1); quam in Urbe inter vota & sacrificia sumebant (m). Lictores etiam paludatos fuisse vult Lipsius; sed tamen verius est, solius Imperatoris paludamentum fuisse, reliquorum vero *sagum*: licet saepius haec voces confundantur (n).

Legati plerumque ab ipsis Ducibus adsciti videntur (o), ita tamen ut Senatus-consultum interveniret (p); erantque Legati fere viri prudentia & fortitudine militari insignes (q); nam munus eorum perhonorificum habebatur (r), quemadmodum, exempli gratia, illustris ille P. Cornelius Scipio Africanus *Pomorum* domitor fratri suo Lucio (qui mox *Asiaticus* dictus est) bello *Asiatico* legatus fuit: & A. U. 556. P. Sulpicius & P. Villius viri Consulares legati in Macedonia fuerunt (s). Numerus legatorum pro re nata varius fuit; Pompejus enim *bello Piratico* viginti quinque Legatis usus est (t), quia scilicet id bellum totum quantum erat mare internum occupaverat: Cicero *Ciliciae* Proconsul quatuor suos legatos nominat (u); plerumque tamen pro numero legionum Legati adsumebantur. Munus Legatorum fuit Imperatori in omnibus rebus vicariam operam dare, (unde *Sub-consules* postea aliquando sunt dicti (w).) ita ut eorum potestas satis larga esset; sed tamen fiduciaria (x). Augustus cum ipse Imperator esset, & solus auspicia haberet, omnia per legatos egit (y); & ex iis quosdam *Consulares* vocavit, qui totis exercitibus praeerant; quosdam *Prætorios*, qui singulis legionibus (z).

M 4

CA-

(1) Joven. VI. 399.

(m) Liv. XLII. 49.

(n) Horat. Epod. IX. 28. Nonius 14.

(o) Liv. IV. 17. Cic. pro lege Manil. 19.

(p) Id. in Vatim. 15.

(q) Exem. ap. Liv. XXXVII. 1.

(r) Vid. Cic. loc. prox. d.

(s) Liv. XXXII. 28.

(t) Appian. Mithrid. p. 392. ed. Tollii.

(u) Ad Famil. XV. 4.

(w) Vet. Inscr. ap. Scalig. Epist. 1. 66.

(x) Caesar de bell. civ. II. 17. & III. 31.

(y) Dio. LII.

(z) Vid. Tacit. Annal. II. 36. Hist. I. 75.

CAPUT III.

De Armis.

Armis utimur vel *ad petendum*, vel *ad regendum*: illa proprie *tela* *, hæc *arma* dicuntur; nam *telum* est a Græco *τῆλε*, vel *τίλοσι*, *procul*: diversa autem fuerunt apud Romanos pro diverso genere militum. (Quæ singulis Romanorum civium classibus arma tribuerit Servius Rex, docent Liv. & Dion. Halic.)

§. I. De Levis Armatura militis.

Levis armatura milites in genere *Ferentarii* dicti sunt (a); & olim quoque *Rorarii* & *Accensi* (b): at post A. U. C. 542. *Velites* instituti sunt (c), qui Italia civitate donata deserunt; iisque substituti sunt *Funditores*, *Jaculatores* (d), & id genus alii. Velitum arma erant (e) primus *Gladius Hispanicus* omnibus militibus communis, eximium habens mucronem, & utrinque validum ictum; ita ut non tantum cæsis, sed etiam punctim (quod longe utilius (f) esse facile deprehendi potest) pugnare possent: & hunc tempore Polybii ad dextrum femur gestabant. Habebant secundo *basias velitares* septem (g), quæ erant crassitie unius digiti, longitudine tripedati cum mucrone novem digitorum; qui tenuissimus erat, ita ut telum remitti non posset (h). Muniti erant *parma* sesquipedali (i) e ligno corio super inducto (k); & *galea*, five *galero* e pelle, quæ ita distinguenda est a *casside* (l); hæc enim erat ex metallo. Et sæpe etiam veteres exuviis ferarum pro galeis sunt usi (m).

§. II.

* Vid. l. 233. ff. de V. S. §. 2. Liv. 1. 43.

(a) Vid. Fest. hæc V. & V. Velati. Varr ap. Non. p. 545-579. ed. Plant. 1565.

(b) Fest. iis vocibus. L. VIII. 8. (c) Id. XXVI. 4.

(d) Id. XXX. 33. (e) Id. XXXVIII. 21. & XXXI. 14.

(f) Vid. omn. Polyb. II. 30. 33. Veget. l. 1. 12.

(g) Liv. XXVI. 4. (h) Id. XXIV. 34.

(i) Vid. Polyb. VI. 20. ex vers. Casaub. nam Græci *corvæ* sunt. (k) Varr ap. Non. 18. 2.

(l) Isidor. Orig. XVIII. 14.

(m) V. Stat. Theb. VII. 276. Sib. Ital. VII. 492.

§. II. De Armis reliquorum peditum.

Hastatorum & Reliquorum Peditum Arma erant, primo, *Scutum*, Græcis *Συγείς*, ὅτι εἶσι τῇ Συγεί. (n) quod distinguendum est a *Clypeo*; (Gr. *κλῑπεῖς*) hic enim rotundus (o), illud oblongum fuit. Scuti latitudo erat pedum duorum & semis; longitudo fere pedum quatuor (p), ita ut hominem leviter sese inclinantem tegeret. Erant etiam *Scuta imbricata*, sive in modum *imbricis* formata, quæ plane digniorum erant (q). Omnia hæc fiebant e ligno lento & levi (r) corio super inducto, & aliquando lino, ut posset inhærere pictura (s; & hinc postea *arma*, quæ vocant *gentilitia*, sunt orta (t). Extremitas scuti ferro erat munita, & ad ictus firmitus sustinendos, & ne lignum terræ aliquando impositum putredinem facile contraheret: in medio autem scuto erat ~~Umbo ferreus~~ paullum protuberans; lorum etiam habebat, quo illud gestarent, quod Græcis *ἀσπίς* dicitur. Quod autem clypeum sinistra gestarent, hinc conversio ad sinistram dicebatur fieri *ad clypeum* (ἐν ἀσπίδα); conversio opposita, *ad bastam* (ἐν ἰδοῦ). In equite vero conversio ad sinistram ἐπ' ἐνδοῦ, *ad frenum* (u). Secundo habebant *Pila* (w) (unde Belgica vox *Pyl*) quæ Romanorum propria tela fuerunt (x): ea erant vel rotunda ea crassitie, ut plane manum implerent (y): vel quadrata ambitu quatuor digitorum, longitudine ligni quatuor cubitorum; cui ferrum hamatum (ne facile telum revelli posset) paris fere longitudinis firmissime adnectebatur (z); sed ita ut pars ejus dimidia ligno esset adfixa, mucro vero extaret cubiti unius & dimidii, adeo ut totius pili longitudo esset cubitorum quinque cum dimidio (a): crassities ferri, ubi ligno committebatur, erat digiti

M 5

unius

(n) Eustath. ad Homer.

(o) Vid. Virg. Æn. III. 617. VIII. 661.

(p) Pelyb. VI. 21. (q) Xiphilin. Macrin.

(r) Plin. Hist. Nat. XVI. 40. (s) Serv. ad Virg. Æn. X. 784.

(t) Vid. Voss. de Idol. III. 76.

(u) Vid. Polyæn. Strat. L. IV. c. III. §. 17. 21.

(w) Lucan. 1. 7. (x) Serv. ad Virg. Æn. VII. 864.

(y) Dion. Halic. V. 46. (z) App. Al. in Cælicis.

(a) V. d. Sil. Italic. XIII. 308.

unius & dimidii, unde patet; gravissimum omnino fuisse (b), ita ut jactu omnia perforaret (c); unde *lentum* etiam a gravitate dicitur. Pila *ὄσους* Græci dixerunt. Sed aliquando etiam leviora tela habuerunt venabulis, sive *sebutis* (vel *fibinis*) fere similia (d). Tertio *Galeam* gestabant ex ære, aut alio metallo, vultu tamen aperto: (unde vox Julii Cæsaris in prælio *Pharsalico*, *Miles faciem feri* (e);) hæc apice plumeo & crista ex tribus pennis puniceis erectis (f), vel aliquando juba equina constante (g) erat insignis. Cives ex prima classe induti erant *lorica*: ea autem facta erat e laminis, vel catenulis; & tum dicebatur *hamata* (h); vel etiam fiebat e squamis, aut laminis ferreis (i), quæ plane honestiorum erat, & toti corpori maxime apta: quam graphice describit *Heliodorus*. *Æthiopicorum* l. IX. circa medium. Plerique vero pro lorica habebant dumtaxat *pectorale*, sive laminam æream duodecim digitos latam (k). Hæc autem, scutum, galea, lorica, auro & argento ornata (l), & variis figuris calata fuerunt. Unde ea testa gerebant, nisi in prælio, aut pompa (m). *Ocreas* habuerunt aliquando in alterutro (n), aliquando in utroque crure. Vulgo etiam gestarunt *caligas*, unde etiam *caliga* pro militia ponitur (o), & *caligati* pro militibus, & quidem *gregariis* (p): (qui etiam clavis eas suffixas habebant (q)), atque inde etiam Cajo Imperatori *Caligula* cognomen fuit, quod scilicet in castris inter milites *caligatos* educatus fuerat (r).

§. III. De Armis Equitum.

Equites olim quidem veste tantum succincti fuerunt, quo facilius equos conscenderent, (non enim

(b) Flor. II. 7. (c) Titull. ad Messal. 50.

(d) Suid. V. *Σιβύνη* (v. *Etymol. Volut. V. Sibus*.)

(e) Flor. IV. 2. (f) Virg. Æn. IX. 50.

(g) Ibid. X. 350. Vid. & Serv. ad Æn. II. 391. & 412.

(h) Id. Æn. III. 467.

(i) Id. Æn. VI. 487. Claud. in Ruf. II. 17.

(k) Paus. VI. 11.

(l) Cic. in Verr. IV. 44. Juven. XI. 103. seq.

(m) Cæs. B. G. II. 21. Plut. Lucull. p. m. 310.

(n) Liv. IX. 40. Veret. 1. 2.

(o) Sen. de brev. vit. 17. & de ben. v. 16. Plin. H. N. VIII. 45.

(p) Juven. III. fin. (q) Id. XVI. 24.

(r) Suet. ejus vita 9.

enim *stapedas*, sive *subjices ephippiarios*, ut eos vocat *Budeus* in *comment. ling. Gr. n. m.* 541. *seq.* habebant (1), ut nec *ephippia*, nisi forte vestem aliquam stragulam (2)) hastas graciles & scuta e solo corio ferentes. Postea *Græcanicis armis* usi sunt, nempe *gladio longiore*, *conso*, sive *hasta grandi*; * tum *galea*, *scuto*, & *lorica*: aliquando etiam *jaculis* fuerunt armati.

§. IV. De Poliorceticis.

Arma, sive *machine* potius, in *oppugnationibus artium maxime usitata* fuerunt varia; ut *Testudo*, cujus usus etiam fuit in *præliis* (u), cum *scutis* supra caput elatis, & *artissime junctis* muro succedebant primis altioribus, & ordine paulatim decrescente, cujus elegantissima descriptio est apud *Livium* XLVI. c. 9. Usitatus vero *Testudo* significat *Machinam ligneam*, quæ murum subruentes tegebat (x). *Crates*, *Vineæ*, *Plutei* (y) *machinæ* erant, quæ paulatim urbi obsessæ admotæ milites ad eam accedentes tegebant, unde *subrepere* dicuntur (z). *Turres* ligneas, quæ *falsæ* seu *phalæ* dicebantur **) adhibebant plerumque mobiles (a), quæ aliquando rotulis erant impositæ, & pluribus tabulatis constructæ. *Ariete* ex firma trabe ferro prominente (b) facto muros quatiebant; qui erat vel simplex, vel alteri trabi appensus (c), ut vi majore conatu levio re libraretur; ejusque vis erat maxima (d): unde civitati obsessæ aliquando promittebatur salus, si deditionem facisset, prius quam aries muris esset admotus: plane

M. 6. ut.

(1) *Vid. Lips. de Milis. Rom.* III. 7.

(2) *Varro ap. Non. p. m.* 138. *Caf. B. G.* IV. 12.

* (*Ex I. Edit. addimus: Joseph. de B. Jud.* 114. 6.) .

(u) *Lucan.* III. 474.

(x) *Liv.* XXXIII. 29.

(y) *Lucan.* III. 487. *seq.*

(z) *Id.* II. 505.

** (*Plaut. Mostell.* 11. 1. 10. *Vide Veges.* 1111. 18. & adhibere *Strawch.* p. 377.) .

(a) *Id.* III. 418.

(b) *Propert.* IV. XI. 33.

(c) *Lucan.* III. 490.

(d) *Joseph. de bell. Jud.* III. 15.

ut hodie de majoribus tormentis obtinet (e). *Caesapultarum*, & *Balistarum* vis maxime consistebat in nervis (f): illis jacula grandiora, Balistis saxa ingentia (g), faces ardentes, aliaque mittebant (h); licet postea has voces confuderint. Quia autem hastas aut lapides tormentis excutiebant, *libratores* sunt dicti (i). His tormentis etiam, ut hodie ad aditus castrorum, aut urbium a vi hostili defendendos utebantur (k).

CAPUT IV.

De Acie.

§. I.

Aciei forma ordinaria erat, ut primi pugnam lacefferent *Velites*, qui stabant, vel ante frontem Aciem (a), vel in intervallis manipulorum (b), vel ad utrumque cornu. Indi pugnant *Hastati* (c); quod si illi pellere hostem non potuissent, vel ipsi pellerentur, recipiebant se in intervalla *Principum* (d); vel post eos, si plane fessis essent. Si apud Principes quoque minus prospere pugnatum esset, illi sensim a prima Acie ad *Triarios* referebantur, juxta quos etiam videntur fuisse *Extraordinarii sociorum*, & *Evocati*. Tunc hi simul exurgentes (sedebant enim, unde *subsidia* (e) dicuntur, & in Glossariis Græcis *ἐκδοτοὶ* pro *triariis*) pugnam restaurabant (f); & inde rem aliquam ad *triarios* rediisse, quum in aliqua re laboratur, proverbio increbuit (g). Hæc omnia fiebant beneficio *Viarum*, quæ erant inter manipulos in quincuncem dispositos (h); erantque vel *transversæ* inter genera, hastatos scilicet, principes & triarios; vel *directæ*, inter partes nempe, five

(e) *Cæs. B. G. II. 37.*(f) *Quid. Metam. VIII. 357.*(g) *Lucan. III. 460.*(h) *Id. II. 675.*(i) *Tacit. Annal. II. 20.*(K) *Cæs. B. C. I. 1. Tacit. Hist. III. 25.*(a) *Liv. XXXV. 11.*(b) *Id. XXX. 33.*(c) *Vid. Ib. 8.*(d) *Id. VIII. 2.*(e) *Fest. in fragm. hujus V. (f) Dion. Halic. V. 15. f.*(g) *Liv. VIII. 8.*(h) *Vid. Virg. Georg. II. 179. 180.*

five manipulos. Græce autem, qui se in eadem ferie sequentes profunditatem Aciei efficiunt ἐπιστάται vocantur; & dicuntur σοιχαῖν. Παρὰστάται sunt, qui ad latus aliorum stantes Aciei longitudinem efficiunt: & hi dicuntur ζυγαῖν (i). Equites aliquando a tergo Aciei pedestris fuerunt positi, unde per vias directas subito emitti poterant (k; sed plerumque tamen in cornibus ita, ut in altero cornu socii, in altero cives cum Extraordinariis sociorum essent. Socii pedites ad latera legionum plerumque fuerunt dispositi (l). Inter Triarios & Principes (m) intervallo majore ordinarius Imperatori locus erat (n), ut inde, quippe e media Acie, mandata ejus quaquaversus facilius perferri possent. Juxta eum stabant Legatorum quidam, Tribuni (o), Præfecti, & Evocatorum præcipui; qui etiam quandoque inter manipulos erant dispersi (p), ut reliquis animum adderent, vel ordines ducerent. Quisque autem locum, ubi in Acie stare deberet, ita notum habebat, ut necessitate urgente sine duce eam struere possent (q). Et hæc de ordinaria Aciei forma dicta sufficiant. Pro re nata vero etiam diversæ acierum formæ fuerunt, ut quæ struebatur in modum Cunei (r), cui contraria fuit Forceps; tum Turris, Laterculum, Serræ &c. (s). Gregariis militibus a suis centurionibus certus ordo (t) pro eorum judicio juxta vires cujusque fuit assignatus, quem ordinem qui vel uno passu deseruisset, gravi pœna (v), & plerumque quidem morte mulstabatur: in agmine vero, qui longius, quam ut tubæ sonitum exaudire posset, excefferat, pro desertore habebatur (x); quæ leges licet duræ, utilissimæ tamen fuerunt.

§. II.

(i) Vid. Casaub. ad Polyæn. II. 10.

(k) Liv. X. 5.

(l) Id. XXXVII. 29.

(m) Vid. Virg. Æn. IX. 28.

(n) Vid. Sall. Catil. 59.

(o) Vid. Tacit. Hist. II. 89.

(p) Cas. de bell. civ. III. 88.

(q) Liv. IX. 3.

(r) Veget. I. 26. & III. 19.

(s) Gell. X. 9. (t) Vid. Liv. IX. 32.

(v) Liv. Epit. 59.

(x) Appian. Punic. p. 16. ed. Tolli.

§. II. De Signis.

Signa, quæ in suis quæque manipulis erant disposita, olim nihil aliud fuerunt, quam *manipulus fæni*, unde *manipulo* nomen (y). Postea usi sunt ligneolo transverso hastæ adfixo, supra quod ordinarie *manus* figura eminebat; eique orbiculi quidam erant subjecti, in quibus imagines Deorum, & postea etiam Principum conspiciebantur (z); quemadmodum hoc ex nummis, aliisque veterum monumentis perspicuum est (a). Et procedentibus temporibus argentea fuerunt; unde a Quæstoribus in ærario servabantur (b). Totius legionis signum erat *Aquila aurea* (c); (utique post tempora Marii (d); antea enim *Lupo*, *Minotaur*, *Equo*, *Apro*, pro signis utebantur) quæ expansis alis super hastam stabat (e) in primo manipulo. Triariorum, sive apud primum pilum: postea rursus *Dracones* (f), aliaque animalia pro signis adhibuerunt. Equites habuerunt *vexilla*, sive *Flammulas* (g) fere hodiernis nostrorum equitum similes; quibus nomen Imperatoris aureis litteris erat intextum (h). Hæc omnia signa sacra erant (i), (unde Ovidius *Fast. V. vers. 585. signa vocat decus belli*) & Deorum fere loco colebantur (k), mortis pœna in milites, qui ea amissent, constituta (l); quemadmodum etiam milites ob ea violata severissime puniebantur (m). Itaque τὸ βδελύγμα τῆς ἐρημώσεως, *abominatio vastatrix*, ut vertit Beza Matthæi XXIV. 15. hunc signo.

-
- (y) Ovid. *Fast.* II. 117.
 (z) Vid. *Suet. Tib.* 48. & *Cajo* 14.
 (a) Herodian. II. 6.
 (b) Liv. III. 69.
 (c) Lucan. I. 7.
 (d) Plin. H. N. X. 4.
 (e) Vid. Tacit. *Ann.* XV. 29.
 (f) Claud. de VI. Hon. Conf. 585.
 (g) Veget. II. 1.
 (h) Suet. *Vesp.* 6.
 (i) Dion. Halic. VI. 47. omni & X. 16. Cic. *Vatil.* II. 6.
 (k) Tacit. *Ann.* II. 17. Herodian. IV. 4.
 (l) Liv. II. 59.
 (m) L. 7. §. ult. ff. ad l. Jul. Maj. V. Cf. Bass. de ratione emend. leg. 17.

signorum cultum multis denotare videtur. Et hinc est quod legimus, ea urgente periculo aliquando in hostilem Aciem fuisse coniecta (n), ut & pugnæ metu, & pudore inde repeterentur. Imo ob hanc signorum religionem præcipuo signo, quod *tabarum* eo ævo dicebatur; Constantinus literas initiales nominis CHRISTI inscribi iussit (o).

§. III. De iis, quæ proxime pugnam præcedebant.

Ante pugnam utiliter instituto Imperator in suggestu ex cespitibus (p), plerumque facto stans, [hoc autem *Tribunal* dicitur; nam ita vocatur *quævis altitudo manu hominum ex cespitibus, vel simili materia structa*] (q) in eo; inquam; stans exercitum alloquebatur; milites vero vel clamore (r), vel dextris sublatis (s); vel denique scuta hastis percutientes (t); alacritatem suam testabantur: quemadmodum silentium e contrario pro signo timoris habebatur (u). Multi etiam hoc tempore testamenta sua condebant, quæ *in procinctu facta* dicuntur (v); Græci διαθήκας ἀγράφους *testamenta non scripta*, sive *nuncupativa* vocant (w). Inde omnia signa pariter *clavum* canebant (x); (τὸ πολεμικὸν ἰσημερινόν (y)) quod fiebat, vel *Tubis*, quæ erant directæ (z); vel *Litis*, qui leviter erant inflexi (a); vel denique *Cornibus* plane incurvis; quibus fere similes, sed minores, erant

(n) Dion. Halic. VIII. 65.

(o) Vid. numm. ap. Patin. de numm. Imp. R. ex ære &c. p. 378. &c.

(p) Facit eo Lucan. V. 376.

(q) Vid. Plin. H. N. XVI. 1. de patria nostra, vel regionibus vicinis loquentem.

(r) Liv. XXX. 14.

(s) Lucan. I. 386. seq.

(t) Amm. Marc. XX. 5.

(u) Lucan. II. 504. seq. (v) Gell. XV. 27.

(w) Plut. Coriol. p. m. 217. (x) Veger. II. 22.

(y) Dion. Halic. XX. 11.

(z) Ovid. Metam. I. 98. (a) Vid. Senec. Q. 734.

erant *Buccinae* (b). Et hæc omnia signa erant ex
ere (c), unde *Aeneatores*, qui ea inflabant, sunt
dicti (d). *Tympana* vero nostris similia Romani
(milites) non habuerunt. (Sed ea Gallorum Cy-
beles & luxuriæ instrumenta fuerunt. *Plaut. Truc.*
II. 7. 49. *Suet. Aug.* 68. *Justin.* XXX. 1. 9.) Cum
jam ad hostem ventum esset, clamor quidam in-
conditus tollebatur ad hostium terrorem (e), &
sui incitamentum, qui posteriore ævo *Barritus* est
dictus (f), ex cujus alacritate de eventu pugnae
sæpe judicabant (g); & ad eam demonstrandam
etiam denuo hastis scuta percutiebant (h). Si-
gnum præterea pugnae erat Tunica rubra in Præ-
torio extensa (i), (*vexillum* proprie diceba-
tur. *)

C A P U T V.

De Castris, & Disciplina Militari.

§. I. De Castris, & primo de superiore eorum parte.

Disciplina Militaris sedes fuerunt *Castra*, sine
quibus nullam noctem agebant exercitus Ro-
mani (a). Nec unquam fere prælium commit-
tebant, nisi antea *Castra*, quo receptus esset vi-
ctis, munivissent (b). Ea apud Romanos semper
fere uniformia fuerunt & quadrata; sed aliquan-
do

(b) *Propert.* IV. IV. 61. *Ovid. Metam.* I. 335.

(c) *Vid. Virg. Æn.* VI. 165.

(d) *Suet. Jul.* 11.

(e) *Cæs. de B. G.* III. 95.

(f) *Veger.* III. 18.

(g) *Liv.* IV. 17. *Appian. Parth.* 148.

(h) *Amm. Marc.* XIV. 2.

(i) *Plut. Fabio Max.* p. m. 182. & alibi *Cæs. B. G.* II. 100.

* (*Macrob.* I. 16. *Exlat. B. G.* 2. 10. & ibi *Brant. Li-*
psius ad Tac. Ann. I. 39. quamquam ipsum locum male ex-
ponit.)

* (De formula militari: *Vir Virum legi* V. *Torrent.* ad
Suet. Aug. 35. it. *Saliner.* & *Savil.* ad *Tacit. Hist.* I. 18.
At *Virg. XI. Æn.* 632. aliter multo exponendus. V. *Pict.*)

(a) *Vid. omn. Liv.* XLIV. 39.

(b) *Vid. Cæs. B. G. V. 9. f. 15. VIII. 2. 5. & Liv.*
XXXVII. 12.

do *Æstiva*, aliquando *Hiberna*. *Æstiva* rursus erant,
vel in unam tantum noctem, & tum dicebantur
Mansiones (c); (posteriore certe ~~etiam~~ in
Hæ-

erant *Buccina* (b). Et hæc omnia signa erant ex
 ere (c), unde *Æneatores*, qui ea inflabant, sunt
 dicti. ~~Quædam~~ vero nostris similia Romani

(r
 be
 Il
 ia
 co
 fu
 di
 fa
 e
 B
 u
 t

do *Æstiva*, aliquando *Hiberna*. *Æstiva* rursus erant, vel in unam tantum noctem, & tum dicebantur *Mansiones* (c); (posteriore certe ævo) vel in plures, quæ *Stativa* (subaudi, *Castra*) appellatur (d). *Hiberna* castra accuratius omnibus rebus erant instructa, (unde *adificare hiberna* dicitur apud Livium XXVI. c. 1.) ut armamentario, fabrica, valetudinario, &c. ac ejusmodi Castra pluribus urbibus hodie exstantibus originem dedere; ut *Veteribus*, quæ hodie *Santen* dicuntur, *Colonie Uxororum*, *Tassavio*, aliisque; & in nostra vicinia pago multis urbibus illustriori *Alphen*, ubi *Alphani* quondam castra fuisse dicuntur. Nec florente demum Republica hoc obtinuit; verum jam tempore Tarquinii Superbi in formam fere urbium *Hiberna* struebant (e). Castris hibernis subiecta erant *Procestria* (f); ubi lixæ, calones, similibusque fortis homines manebant.

Forma castrorum erat, qualis in tabula hic juncta ex Lipsio eam delineari curavimus; ubi videmus ea latiore via in duas partes fuisse distincta, in *Superiorem* nempe, & *Inferiorem*. In Superiore castrorum parte primo erat *Prætorium*, A, sive *Tabernaculum Imperatoris*, & circa illud area laxa & quadrata ad ejus comitatum, contubernales, impedimenta, &c. recipienda: fuit autem hoc *Prætorium* in medio Ducum & militum præcipuorum. Ad *Prætorii* dextrum latus & dimidia ejus magnitudine fuit *Quæstorium*, quod tamen ante Polybii ætatem ad portam decumanam fuisse videtur (g). B. ad sinistrum vero *Legatorum tabernacula*, C. Ante hæc omnia erat forum rebus venalibus, conventibus, legationibus audiendis inserviens. *Triluni* collocati erant post *Prætorium* ab utraque parte sex; via intermedia quæ ad legiones duceret; ita ut quisque ordo suam legionem spectaret, D. Juxta hosi eadem linea versus exteriora castrorum tenebant *Præfecti sociorum* ab utraque parte sex, iti-

(c) Lamprid. Alex. Sev. 41.

(d) Liv. l. 57. XXIII. 30. XXXVII. 18. & 33.

(e) Dion. Halic. IV. 61.

(f) Fest. huc V. Vid. Tac. Hist. IV. 22.

(g) Liv. X. 32. f. XXXIV. 47.

itidem ex adverso alarum suarum, E. In hac Castrorum parte etiam erant *Evocati*, F. H. tum sociorum equitum & peditum *Ablecti*, G. I. & *Extraordinarii*, K. L. Et hæc superior pars Castrorum fuit.

§. II. De Inferiore parte Castrorum.

Inferior pars Castrorum rursus in duas alias partes erat divisa via intermedia, ad quam utrimque tendebant *Equites legionum*, N. post hos in eadem area *Triarii*, O. mox via interjecta *Principes*, P. & *Hasati*, Q. & demum rursus via eos dirimente, *Equites*, R. & *Pedites sociorum*, S. *Velites* ad vallum, quod Castra ambit, videntur reiecti, V. Tentoria militum sere fuerunt ex corio, vel pellibus (unde *sub pellibus hyemare* dicitur apud *Florum* I. c. 12.) funibus exiensa, unde illis nomen; sed in Hibernis forte etiam asseres fuerunt adhibiti. In quoque tentorio tendebant decem milites cum suo *Decano*, (ut *Vegetii* tempore dicebatur) quod proprie *Consubernium* dictum est (h).

§. III. De aliis Castrorum partibus.

Castris *Vallum* erat circumjectum, (*vallum* jacere proprie dicebant Latini (i)) quod undique ducentos pedes a tentoriis distabat; cuius intervalli varius erat usus. Consistebat hoc vallum ex aggere (k) & sudibus, quæ superne erant acutæ, & in ramos divisæ (l), ac *Valli* masculino genere dicebantur; licet hoc perpetuum tamen non sit (m). Tales vallos quisque miles tres, quatuor, vel plures (n) ferre erat solitus (o), eosque graphice describit *Livius* XXXII. c. 5. Altum erat vallum plerumque pedes tres, vel quatuor (p), nisi vicinus hostis immineret; tum enim altius illud exstruebant.

Val.

(h) *Cæs. B. C.* III. 76. *Veget.* II. 8.

(i) *Liv.* III. 25.

(k) *Virg. Æn.* VII. 159.

(l) *Id.* *Georg.* II. 25.

(m) *V. Cæs. de B. C.* III. 63.

(n) *Liv.* III. 27. *Id.* ep. 57.

(o) *V. Horat. Epod.* IX. 13.

(p) *Veget.* I. 24.

Vallo prætendebatur *Fossa*, plerumque novem pedes alta, & duodecim lata (q). *Portæ* Castrorum erant quatuor: prima *Prætoria* (Xa) hosti plerumque obversa, quæ etiam *Extraordinaria* dicitur (r): eique opposita fuit *Decumana* (s) (Xb) ab hoste averfa (t), a *decimis* cohortibus dicta, quæ juxta illam portam tendebant: a lateribus duæ portæ *Principales* erant (Xc Xd) dictæ a *Principiis* (u); de quibus mox agemus. *Via* in castris erant tres *Transversæ*, quinque *Directæ*: illarum prima erat supra Prætorium; ultima medias cohortes secabat, *Quintana* dicta a *quintis cohortibus* (v); media vero via *Principia* dicebatur, (Gr. *τὰ ἀρχία* (w) eratque celeberrimus & sacratissimus Castrorum locus: ibi enim a *Tribunis* jus dicebatur (x); ibi aræ, numina (y), imagines Principum (z), & præcipua legionum signa stabant (a); ibi jurabatur (b), supplicia peragebantur (c), &c. ibi ergo, tanquam (d) loco sancto, pecunia a militibus deposita custodiebatur. Castrorum Consularium ambitus erat circiter miliaris unius cum dimidio. Hæc omnia opera ab ipsis militibus (e) struebantur sub cura & inspectione Tribunorum, nisi si qui *immunes* essent, quod vel ob dignitatem consequiebantur, ut Tribuni, Centuriones, Equites (f) & Evocati (g); vel beneficio Imperatoris concessum est: sed hoc postea a Centurionibus emi coëptum militiam Romanam perdidit (h); & demum tota hæc Castra muniendi ratio posterioribus temporibus, cum desidra & luxus dominarentur, desit.

§. IV.

- (q) Vid. Tibull. IV. 1. 83. (r) Liv. XL. 27.
 (s) Vid. Fest. v. *Prætoris porta*. (t) Vid. Liv. III. 5.
 (u) Vid. Fest. v. *Principales*.
 (v) Vid. Lips. de Mil. Rom. V. 4.
 (w) Plut. Galba p. 1057. F.
 (x) Liv. XXVIII. 24. (y) Tac. Ann. IV. 2.
 (z) Ibid. CXV. 29. & ibi Lips. (a) Ibid. I. 39.
 (b) Tac. Ann. I. 15. (c) Suet. Oct. 1.
 (d) Id. Dom. 7. Veget. II. 20. (e) Juv. VIII. 147.
 (f) Front. Strat. IV. 1. 23.
 (g) Tacit. Ann. I. 36.
 (h) Vid. omn. eund. Hist. I. 46.

§. IV. De Munis Militaribus.

Disciplina Militaris constat *Munis*, *Exercitiis*, & *Legibus*. Inter *Munia* primo loco sunt *Ministeria*; secundo, *Excubie*; tertio, *Vigilie*. Primo loco dixi fuisse *Ministeria*: positis enim castris Tribuni ex hastatis & principibus duos eligebant, qui Principia curarent, ut munda essent, ex reliquis octodecim manipulis singuli Tribuni tres sortiebantur (i), qui tentorio statuendo alii que ministeriis, ut aquandi, pabulandi, lignandi & similibus essent intenti (k).

Secundo: Ex illis porro tribus manipulis duas *Excubias* quaternorum virorum tum ad dignitatem, tum ad commoditatem Tribuni habuisse videntur (l); quemadmodum etiam *Quæstor* & *Legati* suas excubias habuerunt. *Triarii* vero per excubias equitibus, quibus a tergo tendebant, ministrabant, & equos eorum curabant. Apud Imperatorem quotidie unus manipulus excubabat, & turma equitum, ut ex *Sallustio* colligo (m). Et hæc omnia de Sociis eodem modo sunt intelligenda. Ad singulas portas ordinario una cohors cum turma equitum stationem habuit (n), quæ ex instituto *Pauli Æmilii* circa meridiem mutabatur (o).

Tertium *Munus* militare fuit *Vigiliarum*: in quibus considerata veniunt primo, *Tessera*: secundo, ipsæ *Vigilie*: tertio, *Circuitio*. Quod Primum attinet: ex quoque decimo signo unus eligebatur, quem *Tesserarium* vocabant (p): hic sole inclinante a Tribuno excubitore *tesseram*, sive *sabellam ligneam* accipiebat, cui iussu Imperatoris verba unum, vel plura erant inscripta (q), (exempli gratia, prælio *Philippensi* *Apollo* a *Cæsare* & *Antonio* signo datus fuit (r) iisque etiam man-

(i) *Polyb.* VI. 11. (k) *Neger.* III. 8.(l) *Facit eo Lamp.* *Alex. Sev.* 320.(m) *Jug.* 65.(n) *Cæs. de bell. civ.* I. 43.(o) *Liv.* XLIV. 11.(p) *Vid. Tacit. Hist.* I. 25. *Plut. Orb.* p. 1045. F.(q) *Suet. Claud.* 42. 1.(r) *Val. Max.* I. 5. 7.

mandata quædam per exercitum fuerunt distribu-
ta (1): & quovis tempore diei etiam per tesseras
mandata edebantur (2). Hanc ad suum signum re-
gressus tesserarius proximi signi duci testibus præ-
sentibus tradebat; ille rursus sequenti, atque ita
deinceps: ita, ut ante solis occasum ad Tribunum
omnes essent relatæ (u), qui statim ex inscriptio-
ne quadam peculiari (quæ singulas partes exerci-
tus, hastatos puta, principes, triarios & equites,
notabat) cognoscere poterat, cuius partis tesse-
ra non esset perlata: neque id negari poterat te-
stibus, ut in re capitali, adhibitis (u). Secundo:
Vigiliæ singulæ constabant, ut excubiæ, ex qua-
tuor militibus, (quod perpetuum fuisse videtur
(W)) earumque numerus apud Imperatorem &
Tribunos idem erat qui excubiarum; quemadmo-
dum etiam per singulos manipulos singulæ vigiliæ
erant dispositæ; apud Quæstorem ternæ, apud
Legatos binæ vigiliæ constituebantur. Exteriorem
ambitum castrorum tuebantur Velites, quorum
etiam decuriæ erant in singulis portis, quanquam
his quoque alii iuncti fuisse videntur (x): imo, si
castra hostis in propinquo haberet, noctu quoque
ante castra excubabant, unde *Procubitores* sunt di-
cti (y). Non autem omnes simul vigilarunt, sed
nocte in quatuor vigilias ope clepsydrarum divisa
(z) unus ex quaque vigilia divisus vicibus vere vi-
gil perstabat (a); reliqui juxta accubabant: acci-
piebant autem omnes a Tribunis tesserulam diver-
sam a priore, qua dignoscebatur quota quis vigi-
lia, & ex quo manipulo miles munus fecisset:
exempli gratia, H. I. V. I. hoc est, *hastatus ma-
nipuli primi vigilia prima*. Tertio, hic et-
iam memoranda venit *Circuitio*, (Græcis
ἐποδεία, *circuitores ἐποδοί*, & ipsa actio *ἐ-
ποδείναι* (b)) quæ mandata erat quatuor
ple-

(1) Liv. VII. 15. XXVIII. 14.

(t) Liv. IX. 12.

(u) Vid. Stat. Theb. V. l. 217.

(u) Polyb. VI. 34.

(W) Joan. XIX. 13. Lucas in Act. 12. 4.

(x) Vid. Veget. III. 2.

(y) Cato ap. Fest. En. V.

(z) Vid. Lucan. V. 306.

(a) Vid. Veget. III. 2.

(b) Polyb. VI. 33. seqq.

plerumque equitibus (c) ex quaque legione, quos turmae ordine praebebant. Hi vigilias inter se sortiebantur, & ad primum pilum accubabant, cuius Centurio ad quamque vigiliam signum bucina dari (d), & tempora clepsidra aequaliter dividere curabat. Initio vigiliarum, cum Praetorium dimitteretur (e) (ita dicebatur multitudo hominum ad tabernaculum Imperatoris convenientium (f)), omnia signa pariter canebant (g); & suo tempore, qui primam vigiliam sortitus erat (ex 1. Edit. eam amicis aliquot stipatus obibat), & a vigilantibus quidem tessellam capiebat; dormientem vero, aut loci desertorem, si quem invenisset, proximos attestatus abibat. Prima luce quisque Circuitor ad Tribunum, cuius eo die imperium erat, tessellam deferrebat: quod si qua deesset, nocens quaerebatur, & inventus morte plectebatur. Eodem circiter tempore Decuriones omnes & Centuriones cum suis Tribunis (h) Imperatorem salutabant, (quod ad dignitatem & reverentiam imperantibus conciliandam utilissimum) qui tum mandata Tribunis dabat; illi Centurionibus, Centuriones militibus. De Sociis hic idem dicendum videtur, quod de civibus.

§. V. De exercitiis Militaribus.

Alter pars Disciplinae militaris constitit Exercitiis, a quibus ipse Exercitus est dictus, quod exercitando fiat melior (i); eaque fuerunt vel Onerys, vel Operis, vel Armorum. Onera militum fuerunt maiora, quam quis facile credere possit (k): ferebant enim Cibus (l), Uensilia, Vallos, & Arma (m). Cibus plerumque ferebant dimidiati mensus, vel ultra (n); qui olim fere in solo frumen-

(c) Liv. XXII. 1.

(d) Propert. IV. IV. 63. Liv. VII. 35. Sall. Jug. 99.

(e) V. Prop. III. 3. 41.

(f) Liv. XXI. 54. V. & C. P. Periz. de Prat. Diff. 1. §. 17. Diff. 11. §. 1.

(g) Liv. XXX. 5. Polyb. XIV. p. 946. ed. Gron.

(h) Joseph. de Bell. Jud. III. 6.

(i) Varro de L. L. IV. 16. & 1. 1. §. 1. ff. de castam. mil.

(k) V. Virg. Georg. III. 346. segg. Hor. Serm. II. V. 10.

(l) Liv. III. 27.

(m) Horat. Epod. IX. 13.

(n) Liv. Epist. 57.

mento consistebat, quod, cum eo uti vellent, pinsebant, vel molis frangebant (o): at sequenti ævo etiam panem *bis coctum*, sive *buccellatum* ferebant (p); quod utilius erat, quia levius. *Ustensilia* militum erant ferra, corbis, rutrum, securis ad muniendum; falx & sorum ad pabulandum; catena; olla ad cibum coquendum (q). *Vallus* plerumque tres, aut quatuor ferebant; aliquando plures (r). *Arma* vero milites Romani non onus, sed quasi *membra* sua esse censebant (s); & tamen ita onusti stupendum quandoque iter conficiebant, & sæpe quinque horis viginti millia passuum (t) confecisse leguntur, quod longo usu doctore discebant: *calones* enim, sive *servos militares* non nisi digniores habebant (u); a quibus diversi fuerunt *linæ*, qui quæstus tantum causa castra sequebantur (v). *Jumenta* etiam erant quædam; sed non multa (vv): eaque erant vel publica, quæ tentoria, molas, similiaque ferrent; vel digniorum quorundam peculiaria: nam vehiculis raro sunt usi, quia magis impediunt.

§. VI. De Agmine.

Incedebant compositi in *Agmen*, quod ad classicum instituebatur; & cum primum quidem signum (quando *vasa conclamari* dicebantur (x)) datum esset, cuncti tabernacula defendebant, & sarcinas componebant (quod erat *colligere vasa*): ad secundum signum jumentis sarcinas imponebant: ad tertium denique primi procedere incipiebant (y), qui erant Extraordinarii; quos sequebantur Socii dextri cornu cum suis impedimentis. Post hos incedebant prima & secunda Legio, & denique Socii alterius cornu, singuli cum suis impedimentis: ita, ut Agminis forma eadem fere, quæ Castrorum esset; & *Castra jure confidens Agmen*; Agmen vero

am-

(o) Vid. Liv. XXVIII. 45.

(p) *Amm. Marc.* XVII. 8. & ibi *Lindembr.*

(q) *Joseph. l. prox. d.*

(r) Liv. III. 27. & *epist.* 57.

(s) *Cic. Tuscul.* II. 16. p. m. 260.

(t) *Veget. l. 9. omnino.*

(u) Vid. *Sall. Jug.* 45.

(v) *Tacit. Ann.* II. 52.

(vv) *Sall. d. l.*

(z) *Cæs. B. C. I.* 66. (V. *Brisson de Formul.* p. 346.)

(y) Vid. *Joseph. de bell. Jud.* III. 6.

ambulans *Acies* dici posset (z). Equites vero interdum a latere, interdum a tergo incedebant; & hoc *agmen Quadratum* dicitur; *Pilatum* vero *agmen* (πτελεῖν τὰς λόγους pro *densare cohortes* dicunt Græci (a)) erant, quando, si periculum propinquum imminere crederetur (b), acie instructa procedebant, jumentis cujusque generis militum ei præpositis (c); ita ut, si subito pugnandum esset, jumentis se tantum evolvere tenerentur. Velites a fronte plerumque videntur constituti. Imperator (juxta quem ordinarie *Evocati* & *Ablecti* fuerunt) vel in medio agmine (d), vel, ubi res ejus præsentiam desiderare videbatur, versabatur (e). Cum prope locum castris destinatum venissent, Tribuni & Centuriones cum *Metatoribus* (f) præmittebantur, qui locum aptum castris eligerent, eaque *metarentur* eo modo, quem jam descripsimus: *metari* enim nihil aliud est quam *suis finibus & metis locum aliquem secare* (g). Vexilla autem quatuor suis quæque locis, & hastæ in singulis *strigis* (ita dicuntur ordines in longitudinem ducti; ut qui in latitudinem ducuntur, *scamna* (h)) deponebantur, ita ut milites tanquam in urbem sibi notam & ordinatissimam ingrederentur; præsertim quia *Castra*, ut diximus, fere semper uniformia erant.

S. VII. De Exercitiis Operum.

Exercitia Operis quoque stupenda fuerunt in obsidionibus urbium, aliisque occasionibus, ut in vallis struendis, fossis ducendis, &c. adhibita (i). Quin in pace etiam, vel per ocium perite & affabre opera quædam struebant, ut vias, basilicas, &c. (k), imo tota oppida: (ut de *Lugduno* nobili illa Galliarum urbe testatur *Dio Cassius* (l),

(z) *Schel. in Polyb. 1110. T. X. Thes. Græv.*

(a) *Dion. Hist. IX. 58.* (b) *Vid. Sall. Jug. 100.*

(c) *V. Varr. citatum a Scal. ad Fest. V. Compilare.*

(d) *Sall. Catil. 15.* (e) *Id. Jug. 45 omnino.*

(f) *Veget. II. 7.* (g) *Vid. Ovid. Fast. I. 309.*

(h) *Hygin. de Castram. Inis. T. X. Ant. R. Græv.*

(i) *Lucan. VI. 38. seqq.*

(k) *Tac. Hist. II. 67. Vopis. Probo 9.*

(1), & inde hodieque apud nos supersunt *fossæ Drusiana & Corbulonis*; quarum illa hodie nobis de *Yssel*, hæc de *Uliet* vocatur, quæ a *Leida* urbe ad *cataraclas*, ut vocant, *Maaslandie*, sive ad ipsum fere *Mosæ fluvii* ostium extenditur: in *Britannia* vero reliquæ *valli Severi* *Scotiam* ab *Anglia* separantes etiam hodie conspiciuntur; ut omittam vias illas celeberrimas, de quibus prolixius agendi hic locus non datur. Nec tamen in ipsis legionibus tot erant fabri, ut hæc omnia perficere potuissent; sed milites ipsi longo usu hoc opus erant docti (m); licet aliqui tamen fabri iis fuerint admixti, quibus præerat *Præfectus fabrorum* (n).

S. VIII. De Exercitiis Armorum.

Tertium denique *Exercitii* genus fuit *Armorum*; quod tam pacis, quam belli tempore quotidie fiebat (o); & absque ulla exceptione ab omnibus; a veteranis vero semel (p). Imo ipsi Duces & Imperatores, ut *Scipio* (q), *Pompejus* (r), alique (s) hoc exercitii genere gavisi sunt. Et præcipue quidem in *Hibernis* Exercitia instituebantur, dirigente ea *Centurione* aliquo, vel notæ virtutis veterano (t). Nec tempore pluvio, vel ventoso cessabant; sed loca quædam testa huic usui habebant (z). *Exercitiorum*, quæ *armorum* diximus, genera porro fuerunt varia: ut primo, *Ambulatio*; in qua maxime spectata fuit celeritas & æqualitas: itaque ter singulis mensibus milites educebantur, & armati, imo aliquando onera ferentes decem millia passuum (a) (vel potius, nisi mendosus sit *Vegetius* (b), viginti mil-

N
lia)

(1) L. XLVI. vers. fin.

(m) Tac. Hist. IV. 30.

(n) Vege. II. 11.

(o) Joseph. de bell. Jud. III. 5.

(p) Vege. II. 21.

(q) Sil. Ital. VIII. 361. seq.

(r) Plur. Pomp. p. m. 653. A. Vege. 9. ex Sall.

(s) Liv. VII. 33.

(t) Plin. Paneg. 3. p. 55. edit. Lips. Tacit. Agr. 28.

(z) Vege. II. 21.

(a) Ibid. I. 27.

(b) I. 9.

lia) *militari gradu*, hoc est, *maxima celeritate* ire & redire jubebantur (c). Secundo, in usu erat *Decursio*; cum ordine servato quatuor millia passuum in armis & sub signis decurrebant (d); cuius, ut & præcedentis Exercitii, finis erat celeritatis comparatio. Tertio *Saltus*; quem exercebant, ut in occasione fossas transilire (e), vel altitudines superare possent. Quarto admodum commendata fuit Romanis *Natatio* (f); quæ in mari, vel flumine castris vicino, vel etiam Romæ in Tiberi juxta campum Martium exercebatur (g). (Unde proverbium: *neque literas, neque natare doctus*) Quinto *Palaria* erat, quando tiro-nes palum tamquam hostem variis ictibus petebant (h); quod fiebat præsentem magistro. Sexto *Armatura*, sive *sagittarum, aliorumque jaculorum missio* (i), quæ proprie leviorum armatorum erat. Septimo denique occurrit *Salitio*; quem equites gladiis strictis in equum ligneum insiliebant (k), qui etiam cursus & flexus equorum, similiaque discebant: sed præter hæc etiam plura alia Exercitia fuerunt, ut *portatio ponderis, &c.* (l).

§. IX. De Legibus Militaribus.

Tertia Disciplina militaris pars consistit in *Legibus*; inter quas una fuit severissima contra *farta* (m), (de cuius poena etiam vide *Catonem apud Front. Strat. 1. c. 4.*) qua fustuarii poena statuta erat in eum, qui vel nummi unius argentei valorem abstulisset (n). Quin nec in hostico promiscue prædari licebat, sed pars Exercitus ad eam rem mittebatur; verum ita, ut omnis præda com-

(c) *Plaut. Pseud. IV. IV. 31.*

(d) *Liv. XXIII. 35. XXVI. 31. XXIX. 23.*

(e) *Veget. 1. 9.*

(f) *Vid. Suet. Aug. 64. Tibull. I. IV. 71. III. v. 130.*

(g) *Veget. 1. 10.*

(h) *Vid. Cic. de Sen. 16. Juvén. VI. 247.*

(i) *Veget. 1. 13.*

(k) *Id. 1. 12.*

(l) *Id. 1. 10.*

(m) *Vid. Cincium ap. Gell. XVI. 4.*

(n) *Vid. omni. Spartian. Pescenn. Nigro 10. & Front. Strat. IV. 31. 13.*

communis esset (o), eaque a Quæstore vendita, a Tribunis pecunia ex ea redacta viritim distribueretur: itaque nemo prædandi causa ordinem suum deserebat, cum sciret se etiam ita partem suam de præda habiturum. Ad leges etiam spectat, quod milites extra castra litigare non cogebantur; & quod a militibus iudicabantur (p).

§. X. De Stipendiis.

Stipendia militibus apud antiquissimos Romanos nulla prorsus fuerunt constituta usque ad A. U. 347. sed quisque suo sumptu militabat (q). Inde ad Julium Cæsarem usque habuere stipendium diurnum quinque circiter assium, sive duorum obolorum (r), qui denos denarios menstruos, sive unum nummum Philippæum faciunt. Id Julius Cæsar duplicavit (s); Augustus vero decem asses diurnos * iis tribuit (t), & postea ita excrevit stipendium, ut tempore Domitiani (z) quatuor aureorum in singulos menses, sive decem nummorum Philippæorum esset, ut quidem vult Lipsius *de Milit. Rom.* v. 16. sed rectius, ut videtur, *Schælius* loco paulo antea in margine citato, & *Jo. Frid. Gronovius* ὁ πᾶν de Pecun. Vet. III. c. 2. aureos duodecim annuos dicunt; quos vide. Hujus summae duplum Centuriones, triplum Equites accipiebant (a); & etiam quibusdam propter virtutem majus solito stipendium dabatur, qui inde *Duplicarii* sunt dicti (b), (quorum mentio est apud *Livium* II. c. 59.) & Græcis (c) διδραχμοὶ ὀπλίται: & etiam quandoque duplicem annonam virtutis

N 2

caus-

(o) *Polyb.* excerpta ex L. X. 17.

(p) *Juven.* XVI. 15. seq.

(q) *Liv.* IV. 59.

(r) *Vid. Rhod. Herm. Scholium differt. ad Polyb.* 3. in *Thes. Grav. T. X. p. 1195.*

(s) *Suet. Jul.* 26.

* (Hanc errorem, quem Lipsio debet, egregie corrigit *Gronov.* de Pec. Vet. p. 127.)

(t) *Suet. Aug.* 49. *Sed. omn. Tacit. Ann.* 1. ibique *Lips.*

(z) *Suet. Domit.* 7.

(a) *Polyb.* VI. 17.

(b) *Varro* & L. L. IV. 16.

(c) *Pollux* IV. 22. fin.

caussa consequerentur (d) : quo alludit forte Apostolus, cum Presbyteros, qui bene præsunt, *duplici honore dignos* pronunciat (e). Præterea militibus præbebatur frumentum, ne inopia ad rapiendum cogerentur, modii Romani quatuor in mensum; quantum etiam *dimensum servorum* (f) erat) illudque vendere nefas erat (g). Hic similiter Centuriones duplum, Equites triplum accipiebant; non quod eorum venter plus caperet, sed quod servos quosdam haberent; iisque præterea hordeum ad equos dabatur. Sociis peditibus tantumdem frumenti, Equitibus modii tantum octo dabantur; quia scilicet non ita erant opulenti, neque tot servos habebant, ac cives. Hæc autem omnia Sociis gratis præstabantur, quia scilicet etiam gratis militabant; Romanis & pro frumento, & pro armis certa quædam, sed exigua pecunia de stipendio detrahebatur (h). Sal quoque, legumina quædam & laridum salitum (i) aliquando præbitum fuit, inferiore utique ævo; unde *cibi militares* pro *vilibus* dicuntur (k). Nemi- ni vero cibum sumere licebat, nisi signum publice datum esset (l); quod bis quotidie fiebat: & prande- bant quidem parcius (ut mos Romanis) cibo plerumque incocto (m) utentes, idque stantes. In coenando vero paullo prolixius se excipiebant (n); sed tamen cibus propria manu paratis (o). Potus militum erat aqua, vel *posca* (Græcis *ὄξυ- κρατος*) hoc est, aqua aceto mixta; quæ etiam servorum erat (p); & Domino quoque nostro cruci adfixo præbita fuit (q).

§. XI.

(d) Liv. VII. 37. (e) 1. Timoth. v. 17.

(f) Donat. ad Ter. Phorm. 11. 9.

(g) Suet. Galba 7. Sall. Jug. 41.

(h) Vid Tacit. Ann. 1. 17. Plut. Græch. p. 837.

(i) Spartian. Hadr. 10.

(k) Id. Pescenn. Nigro 11. (ex 1. Edit. add. Lamptid. Alex. Scv. 51.)

(l) Vid. Joseph. de bell. Jud. III. 6.

(m) Vid. Sallust. Jug. 45. (n) Polyen. Strateg. VIII. 16.

(o) Herodian. IV. 7. Frontin. IV. 1. ex 2. quem loc. in- feliciter a Lipsæ esse tentatum didiceram ex App. Hisp. 303. cum vidi idem esse observatum a magno Schelio not. in Polyb. 2. T. X. Ant. R. Græv. qui etiam citat VIII. 16. 2. Ergo hic meo, quod in prioribus edit. dixeram.

(p) Plaut. Mil. Gl. 111. 2. 25. (q) Vid. Joann. XIX. 29.

§. XI. De Præmiis militaribus.

Premia & Supplicia vincula sunt Reipublicæ, & præsertim rei militaris : ideoque Romani diligentissime eorum rationem habuerunt . Et primum quidem inter commoda militiæ referri potest , quod extra Castra litigare non cogerentur (r) ; tum etiam quod de peculio castrensi testari possent (s) . Est autem *peculium castrense pecunia* , quam filiusfamilias occasione militiæ armata a rationibus paternis separatam acquisivit : ad cujus similitudinem etiam dicitur *peculium quasi castrense*, quod occasione militiæ togatæ, sive causis in foro agendis quæsitum est . Præterea bene meritis militibus ab Imperatore victoriam adepto *Premia* dabantur : nam Imperator ea occasione re divina facta (t) exercitum in concionem convocabat ; & donandos juxta se statutos publice collaudabat (u) , iisque gratias agebat (x) . *Premia* porro erant vel *Majora*, vel *Minora*. *Minora*, ut *hasta pura* (y), sive non ferrata ; qua donabatur miles , qui singulari certamine hostem percussisset . Qui hostem dejecisset & spoliasset , si pedes esset , *Armilla* (z) ; si eques , *Torque*, vel *Phalera* (a) aurea vel argentea donabatur . *Phalera* autem differt a *Torque*, quod illa laxior & ad pectus demissa penderet (b) ; hæc vero collum magis stringeret . Aliquando etiam *Vexillis* donabantur (c) ; quæ erant vel plura , vel pluribus coloribus & auro distincta (d) . Catellas etiam & fibulas donatas legimus (e) . *Majora* Præmia fuerunt *Coronæ* varii generis ; quorum prima & præcipua fuit *Corona obsidionalis* ; (Gr. πολιορκητικὸς σίφαρος (f)) qua donabatur, qui cives obsidione

N 3

libe-

(r) Juven. XVI. 15.

(s) Pr. Instis. quid. non est penna. fac. testam.

(t) Hirtius de bell. Afric. 86.

(u) Sall. Jug. 14. Liv. XXIV. 16.

(x) Vid. Dion. Hal. VI. 94. IX. 13. Plut. Coriol. p. m. 212.

(y) Serv. ad Virg. Æn. VI. 760.

(z) Vid. Fest. v. Armilla.

(a) Juven. XVI. vers. ult.

(b) Sil. Ital. XV. 255. (c) Sall. Jug. 85.

(d) Vopisc. Aureliam 13. (e) Liv. XXIX. 31.

(f) Dion. Hal. X. 37. ubi videre licet cur data fuerit.

liberasset : hæc omnium dignissima habebatur (g) & plectebatur e gramine ex loco, intra quem obsessi fuerant, decerpto (h). Hanc dignatione sequebatur *Corona civica* (πολιτικός στέφανος (i)); quæ cur e quercu fuerit, vide apud Plutarchum *Coriolana p. m. 214.*) plexa e quercu, quæ dabatur ob civem servatum, & eodem tempore hostem occisum : dabatur (k) autem decreto Imperatoris ab eo, qui servatus erat, servatori suo; quem etiam per omnem vitam reliquam parentis loco colebat (l). *Corona Muralis* aurea (m), in formam *muri* pinnis & turribus distincta (n), dabatur ei, qui primus urbis obsessæ *murum* conscendisset : & huic fere similis erat *Castrensis*, sive *Vallar*is Corona, data ei, qui primus hostium *castra* pugnans introisset (o), vel *vallum* superasset. *Navalis* Corona aurea dabatur ei, qui primus in *navem* hostilem armatus transiisset (p) : sed ab hac distinguenda venit Corona *Classica*, sive *Rosstrata* (quæ soli civicæ dignitate cedebat), data ei, qui insigni aliqua victoria hostem mari vicisset; qualis *M. Varroni*, & postea *M. Agrippæ* contigit (q). Fuerunt præterea coronæ *aureæ* nulla appellatione peculiari distinctæ, sed virtutis quorundam militum causa datæ (r). Et verbis potius, aut rebus non suo pretio metiendis, quam pecunia milites donabant; ut intelligeretur, solum honorem, non divitias virtutis præmium esse (s). His donis etiam alii honores erant juncti; ut scilicet ita ornati ludos spectarent (t), & Equites etiam in solempni sua Transvestitione ea sibi præferri curabant (u).

Spa.

(g) Vid. omn. Plin. H. N. XXII. 3. seq.

(h) Fest. v. Obsidionis. Gell. V. 6. ubi de varis coronarum generibus agit.

(i) Dion. Hal. l. d.

(k) Vid. Plin. H. N. XVI. 4.

(l) Gell. d. l. Cic. pro Plane. 30.

(m) Vid. Suet. Aug. 25.

(n) Sit. Ital. XLII. 366.

(o) Fest. V. Castrensis.

(p) Gell. d. l.

(q) Plin. H. N. XVI. 4.

(r) Val. Max. III. 2. 24.

(s) Vid. Cic. Phil. V. 13. 17.

(t) Liv. X. 47.

(u) Dion. Hal. VI. 32.

Spolia, five *Exuvias* ab hostibus captas (z) in maxime celebri ædium parte figebant (a), quæ revellere etiam venditis ædibus (b), vel collapsa reficere nefas erat (c). *Spolia* vero *Opima* (d) erant, quæ Dux aliquis (scilicet etiam ex inferioribus, ut ex exemplo *Coss.* patet (e)), Duci hostium in acie detraxerat; eaque in templo Jovis Feretrii figebantur; quod ter tantum (f) toto Reipublicæ Romanæ tempore accidit. Sunt autem dicta *Opima* ab *Opere*, (g) juxta quosdam; juxta alios ab *Ope*, Saturni uxore, quia hæc (utpote quæ terra signatur) omnes *opes* humano generi tribuat (h): vel denique, quod verius videtur, ab *opibus*, five *divitiis* dicta sunt; unde etiam *triumphus opimus* dicitur apud Horatium *Odarum* IV. 4.

S. XII. De Triumpho & Ovatione.

Honores, qui Duci decernebantur, fuerunt *Imperatoris appellatio* (i), quæ re bene gesta Duci a militibus dabatur (k), a Senatu confirmabatur (l); eamque appellationem Dux retinebat donec triumphasset. Ultimus ex privatis Imperator dictus est *Junius Blæsus*, *Sejani* avunculus (m): licet sua ætate illud adhuc factum dicat *App. Al. Civ. L. II. n. 455*. Secundo, victoriam sequebatur *Supplicatio*, quæ erat (n) *Publica gratiarum Diis actio a Senatu decreta*; & etiam *Gratulatio* dicitur (o): eaque uni Ciceroni, post oppressam conjurationem *Catilinariam*, togato est concessa (p).

N 4

Omnium

(z) *Virg. Æn. II. 504. & ibi Serv.*

(a) *Tibull. 1. El. 1. 13. Liv. X. 7. sine num. 36.*

(b) *Plin. H. N. XXXV. 2.*

(c) *Plur. Quest. Rom. p. m. 273.*

(d) *Fest. v. Opima.*

(e) *Vid. Cl. Periz. Animadvers. Hist. 7.*

(f) *Liv. 1. 10.*

(g) *Plur. Romul. p. m. 27.*

(h) *Fest. l. d.*

(i) *Tac. Ann. III. 74.*

(k) *Cæs. B. C. II. 16.*

(l) *Cic. Philipp. XIV. 5.*

(m) *Tac. Ann. III. 74.*

(n) *Vid. Catonis Epist. ad Cic. Famil. XV. 3.*

(o) *Cic. pro Marcell. 4.*

(p) *Ipse Famil. XV. 4. & alibi sapius.*

Omnium vero honorum bellicorum culmen erat *Triumphus*; (Græcis *Σπίαμβος*) qui decernebatur a Senatu (licet aliquando a Populo (q) invito Senatu impetraretur) Duci, qui ultra quinque milia *hostium legitimorum* (r), sive *justo & hostili bello*, ut dicit Cicero *pro Rege Dejotaro* c. 5. (ex civili enim bello non triumphabant (s)) una acie, suis auspiciis (unde sub Imperatoribus privari, quia auspicia non habebant (t), vix triumpharunt) occidisset; ita, ut victoria illa Imperium Romanum esset augmentum (u). Neque etiam exercitus ex provincia deportabantur, nisi ea perdomita & pacata successori fuisset tradita (x). Aliquando tamen nullo bello gesto triumphatum fuit (y). Triumphus porro hoc modo celebrabatur. Die certo a Senatu constituto Imperator, veste triumphali indutus (z), & laurea corona ornatus (a) currui pretioso (b) quatuor equis albis * plerumque tracto insistens (c), per Urbem ad Capitolium, pompa per circos, *Flaminium* primum, inde *Maximum* ducta (d), vehebatur præcedente Senatu, & comitante magna civium turba, qui omnes albis vestibus erant induti (e). Ante Imperatorem vehebantur spolia bellica, & imagines urbium ac religionum devictarum (f). Eum etiam currum præcedebant Reges, vel Duces captivi cum sua familia (g) catenis aureis, vel argenteis vincti (h), eosque Imperator, statim ac de foro in Capitolium flectere iter inciperet, in car-

(q) *Dion. Halic.* XI. 50. (r) *Val. Max.* II. 2. 1.

(s) *Ibid.* 7. (t) *Horat. Od.* IV. XIV. 33.

(u) *Val. Max.* d. l. 4.

(x) *Liv.* XXVI. l. XXVIII. 9. XXIX. 29.

(y) *Id.* XI. 38. (z) *Dion. Halic.* III. 62.

(a) *Horat. Od.* IV. III. 6. (b) *Id. Epod.* IX. 21.

* (Ovid. l. art. 214. quod post Camilli ob Velos captos triumphum obtinuisse videtur, qui triumphus) quod primus curru equis albis iuncto urbem inactus esset Camillus (in vulgus clarior quam gravior fuit. Rationem refert Livius v. 24. Itaque Propert. 12. El. 1. 33. per prolepsin Romulo triumphanti albos equos dat. Vide etiam Broukhuf. ad Tibull. 1. El. VIII. 8.)

(c) *Ovid. Trist.* IV. El. 18. 33. in qua elegia plurima sunt de totius triumphii ratione. (Id. 11. Pont. 2. 21. seq.)

(d) *Vid. Jos. de B. J.* VII. 24.

(e) *Juven.* X. 45.

(f) *Ovid. d. l. 20. Quinfil.* VI. 3. *Claud. de laud. Silie.* III. 23.

(g) *Ovid. d. l. 23. seq. Propert.* II. I. V. 33.

(h) *Vesp. Aureliano.* 34.

carcerem duci, & ibi necari jubebat (i). (Ignobilium captivorum multitudo sub corona veniebat *) Post hos erant victimæ immolandæ. Imperatorem vero proxime sequebantur ejus cognati & affines (k); & denique victor exercitus: ex quo, si quis præmium accepisset, illud præ se ferebat. Milites (qui sicuti omnes, qui triumpho aderant, erant *laureati*) (l) acclamabant, *io triumphe* (m); & carmina quædam triumphalia, ac petulantia (n) in ipsum Imperatorem canebant, ne nimium sibi placeret (o); ac propter eandem rationem servus quidam publicus eodem curru pone Imperatorem vehebatur (p): & fascinus quoque ad placandam Nemesein de curru dependebat (q); vel, ut alii, tintinnabulum cum scutica, sive flagro, si fides *Zonaræ* (r). Ita per vias suffitu repletas (s) & floribus sparsas in Capitolium pervectus Imperator (t) sacra faciebat, bobus albis a *Clitumno* maxime fluvio petitis (u), & auream in gremio Jovis deponebat (v): quod postea etiam videtur factum, etiamsi non triumphatum esset (w). Tum quoque epulum in Capitolio celebrabant; ad quod invitati Consules deinde rogabantur, ut venire supersederent; ne quis eo die, quo Dux triumphasset, majoris in eodem convivio esset imperii (x).

Qui Hostes mari vicisset, *Triumphum Navalem* agebat; quod primum victis Carthaginensibus fecit A. U. 494. K. *Duillius* (y): nam circa hoc

N 5

tem-

(i) *Cic. in Verr. V. 30.*

* (Liv. V. 22. pr. Vid. Briffon. Form. p. 494.)

(k) *Suet. Tib. 6.*(l) *Plin. H. N. XV. 30.*(m) *Horat. Od. IV. 11. 49.*(n) *Martial. L. 4. Suet. Jul. 30. 31.*(o) *Vid. Dionys. Halic. VII. 72.* (in originem huius moris inquit Histot. Acad. Litt. Paris. Tom. II. p. 136.(p) *Juven. X. 41.*(q) *Plin. H. N. XXVIII. 4.*(r) *Ann. II. in rebus Camilli.*(s) *Ovid. Trist. IV. 11. 4.*(t) *Ibid. 55.*(u) *Virg. Georg. II. 146.*(v) *Senec. cons. ad Helv. 10.*(w) *Suet. Domit. 6.*(x) *Valer. Max. II. VIII. 6. Plut. Quest. Rom. 79. p. 23.*(y) *Flor. II. 2.*

tempus primum Romani cum classe mare ingressi sunt; quorum naves tunc *caudicariae* sunt dictae (z), quod *caudices* arborum iis adhuc adhærent; & inde eius classis dux *Appius Caudex* fuit dictus. In illius vero Duillii honorem columna fuit crecta, quæ *Rostrata* dicitur, quia *rostra* navium ei erant adfixa, cujus hodieque inscriptio in Capitolio legitur antiquissimum Latinæ linguæ monumentum (a).

Si legitima quadam conditione deficiente Senatus triumphum negasset, aliquando in monte Albano triumphabant; quod primus fecit *Papirius Maseo* A. U. 622. (b).

Post Augustum Imperatorem raro triumphatum fuit; & fere non nisi ab ipsis Imperatoribus. Nam cum Agrippa Augusti gener triumphum recusasset, privati non amplius eum ambire sunt ausi, quanquam tamen sub Justiniano Imperatore *Belisarius* ex devicta Africa triumphum egisse legamus (c); aliis vero Ducibus, si bene rem gessissent, ornamenta triumphalia sunt concessa (d).

Si res triumpho minus digna foret, vel ἀκονίτι, sine pulvere, sine certamine esset gesta, concedebatur *Ovatio*, quæ erat quasi minor quidam *Triumphus* (e), [ὁ ἡλαττων θριαμβος (f), & ὁ πεζὸς θριαμβος (g)] & in multis ab eo differebat: nam Ovans pedibus incedebat, vel equo vehebatur, non curru; myrto coronabatur, non lauro; ovem, non taurum immolabat, unde ipsa *Ovatio* est dicta (b).

§. XIII. De Pœnis Militariis.

Pœnarum (i) irrogatio. Tribunis & præfectis cum consilio suo, vel etiam Imperatori (k) compete.

(z) Fests. V. *Caudicaria*. Senec. de brev. vit. 13.

(a) Quod explicatum vid. a Ciacconio in Thes. Grav. Tom. IV. 1811. (& ab Ub. Folieta de Ling. L. Ufu & Praft. P. m. 153. seqq. edit. Moschen.)

(b) Val. Max. III. 6. 5.

(c) Procop. Vandal. II. (d) Suet. Tib. 9.

(e) Gell. V. 6. omnino.

(f) Dion. Halic. VIII. 67.

(g) Id. IX. 36. Vid. eund. IX. 71. inf.

(h) Serv. ad Æn. IV. 559.

(i) Vid. de his præcipue titulum l. 3. ff. de re milit.

(k) Polyb.

petebat, a quo nulla erat provocatio (l): quod tamen post legem Porciam latam A. U. 556. aliter obtinuisse videtur (m). Puniebantur autem milites vel *Castigatione*, vel *Ignominia*: *Castigatio* consistebat in *multae ditione*, *pignoris captione*, vel denique *verberatione*. *Verberatio* rursus erat vel *ad mortem*, & dicebatur *Fustuarium* (n), cum *fustibus*, vel lapidibus, qui deliquissent, a commilitonibus occiderentur ob graviora delicta; (exempli gratia, ob furtum, perjurium, præmium falso postulatam, desertionem, armorum amissionem, vigiliis neglectas, &c.) vel *non ad mortem*; cum cives *vite* (o), alio fuste, vel etiam virgis socii caderentur (p). Si plures peccassent, *Decimatio* (q), *Vicesimatio*, vel denique *Centesimatio* (r) pro gravitate delicti adhibebatur. *Ignominia* (poenæ autem plus turpitudinis, quam cruciatus habentes, militiæ maxime conveniunt (s)), *ignominia*, inquam, erat, ut primo, cum hordeum pro tritico alicui daretur (t); secundo, cum aliquis stipendio, vel parte ejus (x), privaretur, qui dicebatur (y) *ere divutus*; & hæc poena potissimum erat *infrequentium* (z), hoc est, *eorum, qui a signis abfuisse*; ad quod poenæ genus etiam referri posset alterum, ne scilicet stipendia militaria ante delictum facta procederent (a). Tertium ignominia genus fuit, cum extra vallum tendere juberentur (b); quæ timidorum sere poena erat. Quartum cum discincti, (c) & turpi habitu, ut effeminati prostituerentur; quod plerumque fiebat in Principiis, ubi etiam reliqua supplicia peragi solebant

N. 6

lebant

(l) Cic. de L. L. III. 3. Dion. Hal. XI. 43.

(m) V. Pighit annales ad eum annum.

(n) Cic. Philipp. III. 6. Liv. V. 7.

(o) Juven. VIII. 247.

(p) Livii Epit. 37.

(q) Dion. Halic. IX. 50. (V. omn. Liv. II. 59. f.)

(r) Capitol. Macrin. 12.

(s) Vid. Bernegg. ad Justin. XXXII. 3.

(t) Liv. XXVII. 13. Suet. Aug. 24.

(x) Liv. XL. 43.

(y) Varro ap. Non. 12.

(z) Facere alludit Cic. Verr. V. 13.

(a) Liv. XXVII. II.

(b) Id. X. 4.

(c) Id. XXVII. 13.

lebant (d); atque eo habita aliquando etiam opus facere coacti sunt (e). Denique aliquando ex honestiore militiæ genere in minus honestum (ex Triariis exempli gratia, in Hastatos, vel Velites) transcribebantur (f). Fuerunt etiam plura poenarum genera; sed minus usitata, quæ silentio transmittimus. (v. omn. Suet. Aug. 24.)

S. XIV. De *Missione & exaucloratione*.

Ultimum, quod in hac materia militari considerandum venit, est *Missio & Exaucloratio*. *Missio* est vel *iusta*, vel *injusta*. *Iusta* rursus est vel *honestæ*, quæ sit emeritis stipendiis (g); (nam, qui ante id tempus se subduxisset, morte, vel servitute puniebatur (h)) vel *causaria*, quæ sit ob morbum, vel vitium (i), & interdum honestæ missioni præmiis æquatur. Honestæ missione missi in *beneficiarios* referebantur; & ex iis sæpe erant *Evocati* (k): *Injusta missio* vel per gratiam ab Imperatore impetrabatur (l); vel erat *ignominiosa*, cum ob crimen aliquis militia solveretur (m).

Sub Augusto Imperatore in usum venit *Exaucloratio*, cum onere militiæ, nisi pugnae, soluti milites (*) *Veterani & Vexillarii* (n) fierent; & sub *vexillis* plena militiæ commoda exspectarent. *Missio* vero post hæc tempora fuit illorum, qui hæc commoda (o) accipiebant; quæ sub Augusto erant duodecim millia nummorum sestertiorum, sive trecentorum Imperialium (p). *Prætoriani* vero milites ab Augusto instituti post sexdecim annos viginti millia sestertiorum, sive

(d) Suet. Aug. 24.

(e) Plut. Lucull. p. m. 501. Frontin. L. IV. 1. 45.

(f) Val. Max. II. 7. 15. ubi plura de hac materia visum digna. Frontin. L. IV. 1. 18.

(g) Vid. Liv. XLIII. 25. (h) Vid. Epit. Liv. 35.

(i) L. 2. §. 2. ff. de his, qui not. inf.

(k) Vid. Cæs. B. C. III. 28. (l) Liv. XLIII. 15.

(m) D. l. 2. ff. Vid. Hirt. de B. Afr. 44.

(*) (de Veteranis lectu digna exhibent Memor. Acad. Paris. T. V. p. 366.

(n) Vid. omn. Grav. ad Cic. Phil. II. 40. Tacit. Ann. I. 36.

(o) Vid. Suet. Aug. 49. (p) Dio 35.

sive quingentos Imperiales accipiebant: sed utri-
que summæ medium deduxit Cajus Imperator (q);
quippe cui ad incredibilem, quo gaudebat, lu-
xum vix ullæ opes sufficiebant. Aliquando etiam,
post bella præcipue civilia, agri vel in Italia vel
in Sicilia ipsis sunt dati (r).

(XV. *Deditonem* facientes clypeum solebant
abjicere, aut convertere, capitive imponere: quod
ex *Appian.* II. Civil. *Ammian.* L. 26. *Themist.*
Or. IX. docuit *Rubenius de Gemma Tib.* Prover-
bia, hastam abjicere, herbam vel manum dare
s. porrigere, exposuere *Erasmus in Chil.* alii-
que.)

(q) *Suet. Cajo* 44.

(r) *Virg. Ecl.* I. 71. (& IX. 2. 5.) *Horat. Serm.* II 6.
55. (de Exauctoratis milit. vid. *Tac. A.* I. 36. 4. ac Du-
ker. de Latinit. vet. JCr. p. 269. & 487. FR.)

S E C T I O S E X T A.

De Vita private Romanorum.

C A P U T P R I M U M.

De Re Vestiaria.

§. I. De Toga.

PRæcipua & propria (a) vestis Romanorum fuit *Toga*, sicuti Græcorum *Pallium* (b). Ea autem Quiritium ita propria fuit, ut pro ipso nomine Romano ponatur apud Horatium *Od.* III. 5. quem locum imitatus videtur Florus IV. c. 2. & *Togatus* absolute pro *cive Romano* (c). Erat autem *Toga* vestis lanea, rotunda & clausa, sine manicis; unicoque injectu totum hominis corpus involvebat, ita, ut dextrum brachium superne exereretur, sinistrum imam Togæ oram sublevaret; qua ratione efficiebatur illud, quod dicitur *sinus* (d). *Toga* non nisi in publico gestabatur; & a divitibus quidem & delicatis laxior (e), a pauperibus vero & frugalioribus angustior (f). Color Togæ ordinariæ fuit *albus*; qui distinguendus est a *candido*, sive *splendente*, qualis erat cum cretam togæ aderent; talemque gestabant, qui magistratum petebant; unde appellati sunt *Candidati*, quemadmodum jam supra diximus (g); & hinc etiam *cretata ambitio* dicitur *Persio Satyr.* V. VI. 177. Festis vero diebus togas recens lotas sumebant; unde tunc *alati* (h) dicebantur: *albus* enim color gratus est, contrarius *niger*; unde *dies letos albo*, *contrarios nigro lapillo*.

(a) *Suet. Aug.* 47. ex *Virgilio. Lucan.* II. 386.(b) *Plautus Curcul.* II. III. 9.(c) *Cic. in Verr.* II. 62. & vid. *ibid.* 60.(d) *Vid. Ferrar. de Re Vest.* I. 6. *Quintil. Instit.* X. 13.(e) *Hor. Epod.* IV. 2. & *Epist.* I. XVIII. 30. *Cic. in Casil.* II. 30.(f) *Hor. Epist.* I. XIX. 13.(g) *Sest.* I. 7. §. 2.(h) *Horat. Sermo* II. 14. 60.

lo notare dicimus (i). Et hinc etiam *albus* pro *homine probo*; *niger* pro *improbo* ponitur (k). Eugentes Toga *pulla* erant induti (l), quam vulgo nigram interpretantur. *Isaacus Vossius* vero ad *Catulli Attin.* vers. 23. putat fuisse *ferrugineam*. Hac autem confundenda non est cum *Toga sordida*, quæ erat reorum (m); obsoleta scilicet, & maculis inquinata, ut ita miserabiliores viderentur: unde *squalor* proprie reis tribui solet (n). Olim quidem Toga omnibus in publicum prodeuntibus tam viris, quam mulieribus erat communis (o); sed matronæ postea *stolis* sunt usæ, togis meretricibus (p) (unde *jocus* *Martialis* II. n. 39. & X. n. 52.) & ancillis relictis. Sub Imperatoribus jam inde ab *Augusto* (q) *Togæ* in defuetudinem abire cœperunt; nec nisi ab honestioribus fere, & ab eorum clientibus, & anteaambulonibus (r) sunt usurpatæ: & merito amissa libertate, etiam usus ejus vestis, quæ liberorum tantum fuerat, amissus est. *Togæ* varii generis fuerunt, ut primo loco legimus de *Toga Prætexta*; cui limbus purpureus erat *prætextus*. Hac toga utebantur puellæ (s) donec nubarent; pueri ad annum ætatis fere decimum septimum (t): unde *prætextata verba* dicuntur *obscœna*, quæ coram tenera illa ætate proferre nefas (u); & *prætextati mores* idem significant, quod *impudici* (x). Nam magnam verecundiæ curam gerebant Rom. ita ut ephebi etiam semper manum veste cohiberent (y). Tum hi adolescentes *sogam virilem* [Græce (z) τέλειον ἱμάτιον] sumebant, quæ etiam *Pura* (a), & *Libera* (b) est.

di-

(i) *Id. Od.* I. 36. 10. *Plin. H. N.* VII. 40.(k) *Catull.* 93. *Horat. Serm.* I. 85.(l) *Juven.* III. 213.(m) *Vid. Liv.* XLV. 20.(n) *Juven.* XV. 115.(o) *Serv. ad Virg. Æn.* I. 283.(p) *Horat. Serm.* I. 11. 63.(q) *Suet. Aug.* 40.(r) *Martial.* XIV. 123.(s) *Cic. in Verr. Act.* II. 44. *Propert.* IV. XII. 33.(t) *Vid. Ald. Manut. de toga Rom.*(u) *Fest. V. Prætextum Suet. Vesp.* 12.](x) *Juven.* II. 170.(y) *Cic. pro Cal.* 5. *Suid.* V. Εφελος.(z) *Plus. Anton.* p. 949. C.(a) *Catull.* 69. (b) *Ovid. Trist.* IV. X. 28.

dicta. Qui autem ea sumebant, *Tirones* (c) dicebantur: & ipse actus hujus vestis sumendæ, *Tirocinium* (d); quod potissimum fiebat *Liberalibus* (e); & tum quoque *bullam auream*, vel *scorream*, si libertini essent (f), (*Macrobius loco in margine citato*, proprie dicit *lorum* pro *bullâ* fuisse) quam de collo pendulam gesserant, *Diis laribus* suspendebant (g). Atque inde magno amicorum comitatu in forum deducebantur, ut vitam civilem auspicarentur; quod *forum attingere* dicit Cicero (h), & *in forum venire* (i). Præterea *Prætextam* gerebant *Sacerdotum præcipui*, ut *Pontifices*, *Augures* (k), *Quindecim-viri sacris faciundis* (l), *Salii*, &c. tum *Magistratus majores* (m), & hi etiam in *coloniis* & *municipiis*; *Magistri vicorum*, cum *ludos curarent* (n); & denique *Senatores ludorum Romanorum* diebus.

Secundo, etiam fuit *Toga Piæta* auro & purpura (o) opere Phrygio, quæ triumphantium propria erat (p); & *Palmata* etiam quandoque dicta videtur (q); licet alii eam distinguant (r). *Dionysius Halicarnassensis* L. v. c. 37. *ποικίλην καὶ χρυσαίσημον* eam vocat; *ἀλουργίδα χρυσόπασον* *Xiphil.* in excerpt. *Dion. Cassii* L. LVIII. *πορφύρεα ἀέρον χρυσῶν ἐνυφασμένον* *Appian. Alex. in Punic.* p. 59. ed. *Tollii*.

Tertio, *Trabea* (quam *τήβιονον* vocat *Dion. Halic.* L. V. c. 47.) etiam *Togæ* species fuit; licet

(c) *Plin. H. N.* (Suet. Aug. 26. Tib. 54.) VIII. 42.

(d) *Suet. Cajo* 10.

(e) *Ovid. Fast.* III. 771. seqq. ubi causas hujus instituti reddit.

(f) *Macrobi. Sat.* I. 6. *Ascon. ad Cic. in Verr.* I. 58.

(g) *Perf. S. V.* 31. (h) *Famil. V.* 2. XV. 16.

(i) *Ibid.* XII. 10. (qui tirocinii dies quovis modo celebrabatur. *Suet. Tib.* 54.)

(k) *Vid. Cic. pro Sext.* 69.

(l) *Liv. XXVII.* 37.

(m) *Cic. post red. in Sen.* 9.

(n) *Id. in Pis.* 4. *Fest. V. Prætexta.* *Liv. XXXIV.* 7. locus dignus, qui videatur.

(o) *Vid. Juven. X.* 12.

(p) *Plin. H. N.* VIII. 42.

(q) *Martial. VII.* 2. *Vid. omn. J. Rycq. de Capit. Rom.* 10.

(r) *Vid. Emin. Noris. epist. consuet.* 485, *Tom. XI. Ant. R. Grav.*

cet alii Chlamydem eam fuisse velint. Hæc fuit del deorum e sola purpura; vel Augurum e purpura & cocco; vel denique Regum e purpura (s) & albo, quæ postea etiam ab Equitibus (r) in transvectione usurpata fuit; eorumque maxime fuit propria (x).

§. II. De Tunica.

Togæ supponebatur *Tunica*, quæ etiam lanea erat & alba; sed Toga angustior & brevior ad medium circiter crus pertingens: nec olim manicas habebat (hoc enim delicatum nimis & molle videbatur (y)) quod postea tamen aliter obtinuit (z); eratque virorum & foeminarum communis. Super hanc Tunicam cingebantur, in publicum certe prodeuntes (nam domi fere erant discincti (a) & delicates quidem laxius (b)); ita ut Tunica magis dimitteretur (c); quod tamen probrosum & mollitiei indicium habebatur (d), & Mæcenati olim vitio versum fuit (e). Soliti autem erant Romani duas plerumque tunicas (nam aliquando pluribus utebantur (f)) gestare, *exteriolem*, quæ proprie *Tunica*; & *interiorem*, quæ si virorum esset, *Subucula* (g), vel *Interula*, (recentioribus nempe; nam *Tertullianus* primus ea voce utitur (h)) si mulierum, *Indusium* (i) dicebatur; & non nisi posterioribus temporibus e lino fuit: atque ideo (quia scilicet vestibus non nisi laneis utentes levi negotio sordes contrahebant) frequentissime balneis utebantur; quod ex infinitis veterum locis constat; ita ut etiam ditiores balnearia domi haberent, eaque tum æstiva, tum hiber-

(s) *Sueton. ap. Serm. ad Virg. Æn. VII. 612.*

(r) *Dion. Hallc. VI. 13. Stat. Sylv. IV. 11. 32.*

(x) *Vid. Lips. ad Tac. Annal. III. 2.*

(y) *Vid. Suet. Jul. 45.*

(z) *Vid. Serm. ad Virg. Æn. IX. 616. Cic. in Catil. II. 10.*

(a) *Horat. Serm. II. I. 73.*

(b) *Suet. Jul. 45.* (c) *Horat. Serm. I. II. 25.*

(d) *Vid. Plaut. Pœn. V. V. 24.*

(e) *Senec. Epist. 114.*

(f) *Suet. Aug. 82.*

(g) *Horat. Epist. I. I. 95.*

(h) *Voss. de vitis Serm. Lat. III. 16.*

(i) *Vid. Varr. de LL. IV. 30. qui illud cum palla vel aliebi jungit.*

berna (k); nec unquam, nisi loti mensæ accumbebant (l). Infima plebs in Urbe (m); & in agris & municipiis etiam ditiores Tunica sola ferre erant contenti (n). *Tunica* autem *chiridota*, sive *manuelata* indecora priscis & muliebris (o) habebatur; præsertim si etiam *salaris* esset (p).

Senatores gerebant *Tunicam laticlaviam*, hoc est, eam, cui *clavus purpureus* latioꝝ erat *insusus*; Equites vero *angusticlaviam* (q), cui *angustus* (r): & hinc *latus*, vel *angustus clavus* pro ipso ordine Senatorio, vel Equestri ponitur (s). Tribuni etiam militum sub Imperatoribus in *Laticlavios* (t), & *Angusticlavios* (u), quorum minor erat dignitas, fuerunt distincti. Erat autem *clavus* linea ad instar fasciæ oblonga quadrata, non rotundus pannus, aut frustum clavi capiti simile; quæ linea a summo per medium pectus ad imum porrigebatur, ut probavit Alb. Rubenius de Re Vestiaria l. c. 2. & vid. Cl. Grævium Prefatione ad Tom. VI. Antiq. Rom. Sub Imperatoribus Senatorum liberi una cum virili toga latum clavum fumebant, unde locus Ovidii modo citatus est explicandus (v).

Tunica Palmata erat purpurea, clavum aureum *palme* latitudine intextum habens. Hæc triumphantium (vv), & pompam Circensem ducentium propria erat (w).

Tunica recta videtur fuisse ita texta, ut fila a summa ad imam vestem *directa*, non vero transversa per mediam vestem ducerentur (y): vel forte ita dicta fuit, quod non cingeretur, sed *recta* deflueret; quemadmodum Pollux Onom. VII. c. 13. n. 48. *περίχρῳρος ἐπὶ ῥαδίῳ* verba faciens docet, qui omnino videndus est. Dabatur autem hæc tunica tironibus cum toga pura (z).

§. III.

(k) Cic. Att. XI l. 19.

(l) Plaut. Amph. II. II. 170. Id. Stich. I. III. 10.

(m) Horat. Epist. I l. 65. (n) Juven. III. 179.

(o) Virg. IX. V. 616 Gell. VII. 12.

(p) Cic. Catil. I. 16. (q) Ovid. Trist. IV. 35.

(r) Stat. Sylv. IV. V. 41.

(s) Vid. Vell. Patere. II. 88. de Mecenatē.

(t) Suet. Dom. 10. (u) Id. Oct. 10.

(v) Vid. & Suet. Aug. 38. 94. Dial. de Orat. 7.

(vv) Vid. Fest. V. Picta.

(w) Juven. XI. 192.

(y) Vid. Fest. V. Recta.

(z) Plin. H. N. VIII. 48.

§. III. De aliis Vestium generibus.

Vestis militaris dicebatur *Sagum*, vel Græcæ voce *Chlamys* (a); unde *saga sumere* pro *ad bellum se parare* dicitur (b): & *Sagarii* (c) vocantur, qui eas vestes vendunt: Consulares vero togati esse solebant, cum in sagis civitas esset (d). (Periculis Reip. depulsis vel luctu publico cessante *ad vestitum*, vel *ad togas redire* dicebantur. Exempla dabit *Briffon. de Formul. II. p. 260.*) Hæc vestis tunicæ superinduebatur, & fibula connectebatur; nec tantum militum, sed etiam iterfacientium erat (e). Imperatoris vero *sagum Paludamentum* dicebatur (f); eratque purpureum, vel (g) coccineum. Aliquando tamen privatis etiam tribuitur paludamentum (h).

Chlamydi forma fere similis erat *Iæna* (i), Græcis *χλαίνη*, quæ, cum densior vestis ac villosa esset, arcendo frigori fere fuit adhibita (k). Hæc etiam hyeme in cœnis & balneis tunicæ superinjecta fuit (l); (*χλαίναν ἰμάτιον ἐπὶ τῷ χιτῶνι* vocat *Pollux On. VII. c. 13. n. 46.*) atque ita forte hæc est *Syntbesis*, sive *Vestis* (m) *convivalis*, cujus aliquando apud veteres fit mentio (n).

Lacerna etiam densa & villosa vestis sub interitum demum Reipublicæ (o) usurpari cœpit; & initio tantum in castris (p). Fuit hæc *Chlamyde* longior & laxior; & in Urbe pluviae vel frigoris causa Togæ (q), vel Tunicæ superinduebatur; eamque delicati homines ætate leviolem habebant, & superbi coloris (r). Huic plerumque iungebatur *cucullus*, qui caput & humeros tegeret (s).
Pæ-

(a) *Plaut. Rud. II. 2. 9.*(b) *Cic. Phil. V. 12. Liv. Epit. 72. & seqq.*(c) *Schol. Juven. ad Sat. VI. 591.*(d) *Cic. Phil. V. II. II.* (e) *Plaut. Merc. V. 2.*(f) *Juven. VI. 400.* (g) *Horat. Epod. IX. 27.*(h) *Liv. I. 26. XLI. 40.* (i) *Fest. bac v.*(k) *Martial. XIV. 134.* (l) *Perf. I. 32.*(m) *Juven. III. 283.*(n) *Martial. XIV. 141. & alibi.*(o) *Vid. Cic. Phil. II. 30. Suet. Aug. 40.*(p) *Ovid. Fast. II. 746. Propert. IV. 3. 18.*(q) *Juven. IV. 28.*(r) *Id. I. 27.*(s) *Id. VI. 339. Martial. XIV. 137.*

Pænula quoque tempore pluvio fumebatur (t); sed ad tempora *Flaviorum*, sive Imperatoris *Vespasiani* filiorumque ejus extra *Urbem* tantum (u). Hæc fuit vel e pelle, & dicebatur *Scorsea* (x); (*δερματοχίτων*, sive *δερματινὴς χίτων*, *tunica pellicea in Glossis antiquis*) vel e lana: eratque clausa, ut toga, sed strictior & brevior, & utroque brachio subducebatur. Hæc vestis etiam a mulieribus aliquando gestata fuit (y).

§. IV. De Vestibus Mulierum.

Mulierum ingenuarum & honestarum vestis fuit *stola* (z), sive *Tunica manicata & talaris*, purpura (a) plerumque & segmentis, vel limbis aureis ornata; ejusque imam partem *instita* adfuta ampiebat: unde hæ voces, *stola* scilicet & *instita* quandoque *castimoniam & gravitatem matronalem* notant (b).

Stolæ circumjiciebatur pallii genus (c) quod *Palla* vocabatur, & quæ, ut etiam *Stola*, ita mulierum propria erat (d), ut viri sine probro ea uti non possent (e).

Utebantur etiam mulieres Romanæ *Mitra* (f) tegumento capitis, & præterea *Reticulo* (g), quo comam cohibebant, quam matronæ etiam *vittis* ligabant; unde *Vitta* pro *insigni pudoris* (h) quandoque ponuntur. Caput tegebant *Flammeo*, præcipue nubentes, quod olim lutei coloris erat (i), unde etiam a colore *flammeo* *Flammeum* dicebatur.

§. V.

(t) *Juven. V. 76.*

(u) *Vid. Cic. præ Sext. 38. pro Mil. 20. Att. XIII. 33.*

(x) *Martial. XIV. 128. vel, ut alii, 130.*

(y) *l. 21. §. 2. ff. de aur. arg. leg.*

(z) *Horat. Serm. I. II. 66.* (a) *Martial. X. 5.*

(b) *Horat. d. l. 29. Ovid. de Arte Am. I. 31.*

(c) *Id. 153.* (d) *Plaut. Men. III. II. 47. 9. & IV. 2. 56.*

(e) *l. 23. §. 2. ff. de aur. arg. leg.*

(f) *Vid. Virg. Æn. IX. 616.* (g) *Vid. Juven. VI. 120.]*

(h) *Vid. Ovid. de Arte I. 31.* (i) *Luc. II. 350.*

§. V. De Calceis.

Initio Reipublicæ Romani calceos altiores ex crudo corio gestabant tam Senatores, quam alii, qui dicuntur *Perones*: sed soli illi, qui Magistratum Curulem cœperant, crepidas, sive calceos humiliores *mulleos*, sive *rubros*, aut *puniceos* ex aluta (k); quod tamen de diebus solemnibus duntaxat intelligendum videtur. *Mullei* autem sunt dicti, non a colore, sed quod repandi essent: nam *μυλλῶ* est *καμπύλω*, *flexus*, *incurvus* (l). Postea vero Romani omnes cœperunt uti calceis ex aluta: sed patriciorum calcei altiores (m) erant ad medium usque crus pervenientes, & quatuor corrigias, sive ligulas habebant (n); cum plebejorum calcei unicam tantum haberent (o). Patriciorum autem calceis *lunula* erat adluta, sive *nota numeri centenarii*, quod initio Patricii Senatores *centum* fuerunt (p); eamque notam etiam ante ætatem senatoriam gestabant (q). Plebejorum autem Senatorum calcei lunati quidem non videntur fuisse; sed tamen a plebejis diversi. In Urbe vero *soleati* duntaxat sæpe fuisse videntur (r). *Tibialia* veteres non habuerunt: sed delicatiores, aut infirmiores crura fasciis obvolvebant (s).

C A P U T II.

De Ratione Conviviorum.

§. I. De Ratione accumbendi.

Romani antiquissimis temporibus ad mensam sedebant (*), quod a mulieribus verecundiæ causa aliquamdiu etiam retentum fuit (a):
fed

(K) Cato ap. Fest. V. *Mulleos*.

(l) Vid. Salm. ad Terr. de Pall. p. m. 391. Voss. de Idol. IV. 5.

(m) Horat. Serm. I. VI. 27. (n) Ibid. Orig. XIX. 34.

(o) Vid. Senec. de Tranquill. an. II.

(p) Ibid. l. d. (q) Stat. Sylv. V. 2. 18.

(r) Horat. Epist. 1. XIII. 15. Plaut. Trac. II. 14. 12. 16.

(s) Varro in Catone p. 160. ed. ops. sive Dord. ap. Non. p. 138. ed. ops. Plant. 1965.

(*) (Serv. ad Virg. Æn. VII. 176. (a) Val. Max. II. 1. 20.

Sed postea æque ac viri mensæ accubuerunt. Erat autem mensa Romanorum rotunda & humilis: & pauperiorum quidem tripes (b); lautiorum vero citrea (c) aut acerna, pede eburneo affabre facto sustentabatur (d); unde tales mensæ *Monopodia* sunt dictæ, quæ infano pretio emebantur (e): præsertim si pluribus essent distinctæ maculis (f). Hæ mensæ cum ipsis ferculis in triclinium illatæ convivis *apponebantur* (g); unde hoc verbum, (ut Græcis *ὑποτίθειν*) ut & simplex *ponere* mensarum propria vox fuit (h). Circum mensam tres plerumque lecti erant dispositi, unde *Triclinium*; rarius duo, unde *Biclinium* (i) locus, ubi coenabatur, est dictus. Lecti insternebantur stragulis (k) magis aut minus pretiosis pro opibus convivoris; & in quoque lecto tres plerumque erant convivæ, rarius quatuor (KK), & si plures essent, sordidum habebatur (l). Accumbebant veteres superiore corporis parte in cubitum reclinata (m), inferiore porrecta; ita, ut primus conviva pedes pone dorsum secundi extenderet, ille caput ad umbilicum primi reclinaret pulvillo interjecto; & sic alii porro: dignissimus autem habebatur locus medius (n), & post hunc summus. Sed hic ritus plane singularis obiter est notandus, Consulem scilicet, si convivio alicui adesset, in medio quidem lecto, sed loco infimo accubuisse, ut ita facilius adiri, & negotia, si quæ forte supervenirent, expedire posset (o). Convivæ vocati aliquando quosdam invocatos secum adducebant, qui *Umbræ* dicuntur, quia sicut *umbra corpus*, ita *ipsi vocatos convivas* sequebantur (p). Ad lecto-

rum

(b) *Horat. Serm. I. 3. 13.* (c) *Mart. XIV. 87. & seqq.*

(d) *Juven. XI. 121. seqq. Martial. II. 43.*

(e) *Plin. H. N. XIII. 15.*

(f) *Senec. de benef. XII. 9.*

(g) *Serv. ad Æn. I. 220.*

(h) *Juven. I. 141. Martial. I. 43.*

(i) *Plaut. Bacch. IV. IV. 69.*

(k) *Virg. Æn. I. 695.*

(KK) *Horat. Serm. I. IV. 86.*

(l) *Cic. in Pis. 27.*

(m) *Horat. Serm. II. IV. 39.*

(n) *Vid. Virg. Æn. I. 697.*

(o) *Plut. Sympos. II. 3.*

(p) *Horat. Serm. II. VIII. 22. & Epist. I. V. 28.*

rum autem pedes sedebant parasiti (q); vel etiam infimi ordinis amici (r), & denique etiam pueri (s).

Ante cœnam lavare (t) solebant Romani, quod luxuriosi etiam post cœnam faciebant (u). Mox vestem cœnatoriam (x), sive *Synthesin* sumebant; & soleas pedibus demebant (y).

§. II. De ipsa Cœna.

Cœna antiquissimis temporibus quidem simplicissima fuit, ex pulte (z) scilicet plerumque, vel oleribus (a), sed post auctas Romanorum opes in tres partes divisa est. Prima fuit *Gustus* (*), sive *Gustatio* (b), qua cibi appetitum moventes potissimum apponebantur (c), & præterea etiam ova; unde proverbium apud Horat. *Serm. I. 3. vers. 6. cansare ab ovo usque ad mala* (**), hoc est, per totum convivii tempus. Hæc pars cœnæ etiam *Antecœna* (d), vel *Antecœnium* (e) est dicta: ut & *Promulsis* (f), quia mulso primam sitim sedabant (g): unde *promulsis* aliquem conficere significat aliquem initio statim cœnæ saturum reddere (h). Hanc sequebatur ipsa cœna proprie ita dicta, cujus præcipuum ferculum *Caput cœnæ* (i) dicebatur. Qui autem fercula in mensa componebat *seruator* (k) dicebatur, & Græcis *τραπέζομοίος* (l), qui vero eâ scindebat, *carptor* (m), Græcis *χειρονόμος* (n), illudque accurata diligentia fiebat (o). Denique apponebantur *Mensa secunda*, sive *Pomorum* (p), in quibus erant *Bellarie* & similia.

Ini-

(q) *Plaut. Stich. III. VI. 33.* (r) *Suet. vita Terentii 6.*

(s) *Id. Aug. 63 & Claud. 37.*

(t) *Juven. VI. 410. Plaut. Pers. I. 2. 10.*

(u) *Hor. Epist. I. VI. 61. Juven. I. 143.*

(x) *Martial. XIV. 133.* (y) *Id. III. 50.*

(z) *Juven. XIV. 171. Plin. H. N. XVIII. 8.*

(a) *Juven. XI. 79.* (*) (*Martial. X. 48. 13.*)

(b) *Petron. 31.* (c) *Martial. XI. 53.*

(**) (*Martial. X. 48. II. & 18.*) (d) *Cic. Fam. XI. ep. 16. fin.*

(e) *Apul. Metam. II. p. m. 107.* (f) *Petron. 24.*

(g) *Horat. Serm. II. IV. 24.* (h) *Cic. Fam. IX. 16.*

(i) *Martial. 10. 31.* (k) *Juven. V. 120.*

(l) *Athen. IV. p. 160. ex Philena.* (m) *Juven. IX. 113.*

(n) *Id. V. 121.* (o) *Ibid. seqq.*

(p) *Serv. ad Virg. Æn. I. 723.*

Initio cœnæ *Magistratum* sorte legebant (q); (*Tbaliarcum* vocat Horatius (r)) qui leges convivio ferret, & modum bibendi statueret (s); ac, quo quisque ordine amores suos proponeret (t), ediceret: unde *regna vini sortiri talis* (*) dicit idem *Od. I. IV. vers. 18.* quæ *magisteria* vocat Cato apud Ciceronem *de Senect. c. 14.*

Convivæ fertis floreis (v), vel myrteis erant redimiti; &, si delicatior cœna esset, unguentis perfundebantur (x): quin totum quoque triclinium floribus sæpe conspergebatur.

Inter cœnandum luxuriosi quidem homines lascivas saltationes (y), pantomimos, vel gladiatores spectabant (z); frugaliore vero aliquid legi curabant (a); vel comœdos (b), aliosque poetas audiebant (c): tum etiam plerumque musicam adhibebant (d). (Quid *propter viam* facere sit, docet *Festus* & ad eum *Scal. V.* etiam *Macrob. Sat. II. 2.* & *Plaut. Rud. I. 2. 62. 3.* In *Memor. Acad. Litt. Paris. T. II. p. 449.* male *proserviam* facere scribitur.)

Olim Romani, frugaliore certe (e), semel tantum quotidie (f) cibum capiebant (g), hora scilicet nona (h) diei naturalis, sive nostra circiter tertia. Postea accesserunt *Jentaculum*, quod primo mane sumebant (i); *Prandium* circa horam sextam sumptum, quod cœna frugalius (erat); *Merenda* (k) inter prandium & cœnam; & denique post cœnam *Comessatio*, (l) quæ tamen non nisi gulonum & dissolutorum hominum erat (m); quibus omni-

(q) *Horat. Od. I. IV. 18.* (r) *Od. I. IX.*

(s) *Id. Od. II. VII. 25.* (t) *Propert. III. IX. 27.*

(*) (Ridiculus error Holzlini ad *Apoll. Rhod. L. 1. 5.* qui *talis* h'c exp. *τοῖς*.)

(v) *Juven. V. 36.*

(x) *Id. XI. 12.* *Horat. Od. II. 7. 7.* *Tibul. I. VIII. 58.*

(y) *Juven. XI. 162.*

(z) *Plut. sympos. VII. quest. 8. Liv. 12. 40.*

(a) *Juven. XI. 178.* *Plin. Epist. I. 15. III. 1. VI. 32.*

(b) *Vid. Pers. S. I. 30.* (c) *Suet. vita Terentii.*

(d) *Horat. Od. III. XIX. 18.*

(e) *Cic. Tuscul. Q. V. 31.* *Sall. Or. I. ad Caf.*

(f) *Serv. ad Æn. IV. 84.* (g) *Sall. or. I. ad Caf. 41.*

(h) *Martial. 4. 8.* (i) *Vid. Salm. ad Vopisc. Tacito II.*

(k) *Isidor. Orig. XX. 2.*

(l) *Vid. Suet. Domit. 21.*

(m) *Id. Vitell. 13.*

omnibus vomitandi consuetudine facile sufficiebant: licet etiam frugiliores vomitu sæpe postcoenam usi fuerint (n). Et hic *ὡς ἐν παρόδῳ* monendum est, *convivia tempestiva* dici, quæ a luxuriosis, vel etiam frugalibus, qui amicorum sermonibus delectabantur, maturius inibantur (o); *intempestiva* verò, quæ in multam noctem protrahabantur (p): unde non audiendus est *Salmafius ad Vopisci Florianum c. 6.* qui ubique, ubi apud veteres *intempestivorum conviviorum* mentio occurrit, *tempestiva* reponi jubet.

§. III. De Potu.

Potus Romanorum ordinarius erat *Vinum*, cui temperatiores aquam admiscebant; luxuriosi vero unguenta, vel aromata (q): eamque aquam vel frigidam, vel etiam calidam (r); imò hæc in deliciis habebatur (s). Vinum autem a Consulibus, quibus natum erat, denominabatur (t). Magister convivii, ut jam diximus, leges bibendi ferebat; scilicet quot cyathos biberent, & in cuius honorem (u); qui honor fere præstabatur vel amicæ (x), vel viro alicui insigni (y). Aliquando tot annos sibi precabantur, quot cyathos sumerent (z): aliquando rursus partibus assis numerum poculorum denotabant (a): aliquando denique tot cyathos bibebant (b), quot literis nomen ejus, in cuius honorem bibebant, constaret. Sed eo casu cyathos tot, quot bibere vellet, in unum poculum majus congefisse videntur (c). Tum sæpe jubebat Thaliarcus, ut quisque

(n) Vid. Cic. pro Dejotaro 7.

(o) Id. Cat. Maj. 14. (p) Suet. Caes. 45.

(q) Juven. VI. 303. Plin. H. N. XII. 3.

(r) Juven. V. 63.

(s) Plaut. Cure. II. III. 11. & in Mil. III. II. 21.

(t) Hor. Od. III. VII. II. Plin. H. N. XIV. 4.

(u) Plaut. Stich. V. IV. 27.

(x) Martial. I. 71. (y) Horat. Od. III. XIX. 9. seqq.

(z) Ovid. Fast. III. 531. locus festinus.

(a) Martial. I. 28.

(b) Id. IX. 94. & XI. 37. (VII. c. 21. seqq.)

(c) Vid. Hor. Od. III. XIX. II. Hist. de l'Ac. des bell. lett. T. I. p. 166. ed. d'Amst.

que epoto poculo suo quaestionem quandam amœnam proponeret (d): & denique eum, qui contra leges convivii fecisset, cyathi unius educatione mulcabat (e), quod *culpa potare magistra* dicebant. Et alia etiam lusuum genera usurpabant, ut, exempli gratia, *cottabum*; cum vini reliquiis e calice in pavementum profusis sonum elicere conarentur (f). Alii vero aliter hunc lulum explicant. Ludus etiam erat, quo recentis mali semina digitis primoribus veluti ejaculantes, si triclinii lacunar attigissent, bene; sin minus, male de amoribus suis augurabantur (g). Mensis secundis illatis *libabant* Diis, quos mensæ adesse credebant (h); vel etiam amicis honoratis (i); hoc est, *paullum vini ex patera in mensam, vel in terram profundeabant, voto pro eorum prosperitate addito* (k). Et mensam ipsam sacram credebant veteres, quia ejus communione hospitalitas & amicitia, quæ præstantissima hominibus a Deo data sunt, conciliantur (l). Unde etiam jurantes convivæ manu mensam, veluti aram, tangebant (m). Imo imagunculas quasdam Deorum in mensis, vel juxta eas ponebant; qualis fuit *Hercules Epitrapezius* (n).

CAPUT TERTIUM.

De Pecunia veterum Romanorum.

§. I.

Antiquissimi Romani, ut etiam aliæ gentes; pecunia signata usi non videntur; sed vel permutatione mercium (a), præcipue pecoris: unde

(d) Vid. Cic. de senect. 14. Gell. XVIII. 2.

(e) Horat. Scem. II. II. 123. vid. tamen quæ ad hunc loc. notavit Celeb. R. Blentejus.

(f) Vid. Plin. H. N. IX. 22. (Horat. II. Od. 14. f.)

(g) Horat. Serm. II. III. 273. (Graeci *πλαταγώνισμα* in similem finem usi. Vide Theocrit. Eid. III. 29. & Interpretum Polluce.)

(h) Ovid. Fast. VI. 306.

(i) Horat. Od. IV. V. 31. Ovid. Fast. II. 637.

(K) Tibull. II. 1. 31. Ovid. Fast. 637.

(l) Vid. Schol. ad Lycophr. 132. seqq. Juven. II. 1104.

(m) Ovid. Amor. I. IV. 27.

(n) Stat. Sylv. 4. 6. (Martial. IX. 44.)

(a) §. 10. *lapis da empt. & vend.*

unde etiam verba emendi Græce proprie hoc significant, ut ἀρνυμαι, dato agno aliquid permuto; ἀνῶμαι, dato asino, πωλῶ, dato equulo (b): vel metallorum certum pondus adhibuerunt, unde varia monetæ nomina pondus etiam notant: ut apud Romanos *As*, & quæinde deducta sunt: apud Græcos *Talentum* & *Mina*; apud Hebræos *Siclus* &c. Imo etiam hodie apud nos, *Franco*, *Anglos*, & alios, idem, puto, obtinet.

Primus *Aes* Romæ signavit Rex Servius Tullius nota *pecudis*, unde quoque *pecunia* est dicta (c); licet alii (inducti inscriptione nummi, quem recensent Plinius H. N. xxxiii. c. 3. & Ovidius *Fastorum* i. vers. 239. & quæ forma in nummis antiquis frequentissime conspicitur (d)) Jano id falso tribuant. Argentum primo signatum fuit A. U. 484. (e) vel, ut alii, A. 499. alii vero nummum argenteum primum a Servio Tullio conflatum dicunt (f)) Aurum vero sexaginta circiter annis serius (g).

§. II. De Nummo æreo.

Nummus æreus fuit *As*, ejusque partes: nam *As* dicitur omne solidum, quod in partes aliquotas dividitur; quemadmodum *semissem Africa* dixit Plinius H. N. xviii. c. 6. (de hæredibus ex *asse* vel ex *parte* institutis v. *Instit.* ii. T. 14. §. 5. seqq. *Suet. Aug.* 101. &c.) Hic *As* primis quidem temporibus erat libralis (h), & solebat *appendi*, si summa scilicet majuscula foret; unde *pendere* pro *solvere*, *expensum ferre*, *tabulas accepti & expensi*, & similia dicimus (i). Inde etiam *stipendia*, a *stipe pendenda*, *impendia* similia que dicuntur. Sic etiam *σάτρη* Græcis denominatur a verbo ἵστημι, *pondero*; *τάλαντον* a *τάλαω*. Quin & Hebræorum *Sicli*, ut jam innuimus, inde deducuntur (K). Primo bello Punico sextan-

O 2

tarii

(b) Vid. Casaub. ad Cic. Att. I. 1.

(c) Ovid. Fast. V. 281. Pemp. Sabinus ad Virg. Ecl. I. 33.

(d) Vid. Vaill. gent. Afrania 2. Albia. 1. &c.

(e) Epir. Liv. 15.

(f) Varro p. 71. ed. Dordr. 1619.

(g) Plin. H. N. XXXIII. 3.

(h) Dion. Hal. IX. 27.

(i) Vid. omn. Plin. I. d.

(K) Vid. Steph. Morini exercit. de linguis IX. g. p. 265.

tarii asses facti sunt lege *Papiria*, secundo uncialis, & demum circa A. U. 575. semunciales (1). As nostra moneta valebat quatuor circiter chalcos; post legem vero *Papiriam* duos & semisem. Partes assis primus signavit Tarquinius Superbus; (ut quidam colligunt ex Festo v. *Ratium*) eaque sunt *Triens*, assis *tertia* pars, *Quadrans*, assis *quarta* pars, navis notam habens (m), qui etiam *Teruncius* dictus est; & denique *Sextans* (n), *sexta* assis pars: quæ partes in Triente quatuor, in Quadrante tribus, in Sextante duobus punctis notantur (o).

§. III. De Nummo Argenteo & auro.

Argenteus nummus erat *Denarius*, qui valebat nobis circiter sex stuferos; & *Drachma Attica* paullo major erat: alii vero æqualem statuunt (p). Hic etiam aliquando *Bigatus* (q), & *Quadrigatus* (r), a nota *Bigarum*, aut *Quadrigarum* ei impressa (s) est dictus. *Tetradrachmus* autem Atticus valebat tres circiter denarios (t); & Græcis etiam *Στατήρ* dicitur (u). Dimidius *Denarius* (x) *Quinarius* dicitur; vel etiam *Victoriat* (y) a signo *Victoriæ*, quod præ se ferebat. *Quarta* pars *Denarii* dicitur *Sestertius*, quasi *nummus semis tertius* (z), qui duos asses cum semisse (nostra moneta circiter stuforum unum cum dimidio) valebat: hic κατ' ἔροχην etiam *Nummus* dicitur, quia frequentissimus ejus in rationibus usus fuit: &, quod minutissimum id fere pecuniæ genus esset, *nummo sestertio aliquid alicui addicere* in auctionibus significat, *nullo, vel vilissimo pretio rem aliquam emptoris facere* (a). *Sestertii* nota fuit hæc, LLS. (b) vel potius

(1) *Plin. d. l.* (m) *Ovid. Fast.* I. 239.

(n) *Liv.* II. 33.

(o) *Vid. Vassant. G. Alburnia* 3. 4. &c. *Julia* 70.

(p) *Plin. H. N.* XXI. 14. *Vid. Liv.* XXXIV. *Vid. not. ad Pell. On.* IX. 6. 60.

(q) *Liv.* XXIII. 14. (r) *Id.* XXII. 52.

(s) *Plin. H. N.* XXXIII. 3. (t) *Liv.* XXXIV. 52.

(u) *Matth.* XVII. 27. (z) *Varro de L. L.* IV. 36.

(y) *Volusus Macianus in Thes. Grav. T.* XI. pag. 1708.

(z) *Ibid.*

(a) *Cic. pro Rab. Post.* 17. & *Ibid. not. in ed. Grav.*

(b) *Vid. Probum de notis Rom. inter auctores linguæ Lat. a Goshofredo editos.*

tius HS. significans *duas libras & semissem*: quæ postea vulgo in hanc HS. corrupta fuit.

Aureus nummus, sub Imperatoribus *solidus* (c) dictus, valuit *denarios viginti quinque*, sive nostra moneta *florenos Carolinos septem cum dimidio* (d). Hic etiam absolute *Nummus* dicitur (e).

§. IV. De Ratione supputandi.

Ratio supputandi apud Romanos fuit duplex, per *Asses* nempe, & frequentius per *sestertios*. Per *Asses* supputatio fiebat vel *expresso Assium* nomine, vel *tacito*; ut cum dicimus, exempli gratia, *binos aëris* (f), *centum aëris*, &c. ubi semper intelligendi *Asses*. Ad *Sestertios* quod attinet: Primo sciendum est, *Sestertios* masculino genere significare *singulos nummos sestertios*; *Sestertia* vero neutro genere (g), quando subauditur vox *pondo* (b), *singula millia nummorum sestertiorum*; exempli gratia, *centum sestertii* sunt *floreni septem cum dimidio*; *centum sestertia* sunt 7500. *floreni*; sic *mille sestertii* faciunt *florenos 75. mille sestertia* faciunt *florenos 75000*. atque ita porro. Secundo, cum adverbio numerandi utimur, *singula sestertia* centuplicantur: & sic *decies sestertium* idem valet, quod *mille sestertia*, sive *decies centies millies nummorum sestertiorum* (i), *quadragies sestertium* sunt *quater mille sestertia*; sive *centies mille nummi Philippii*.

§. V. De Divitiis & Luxu Rom.

Specimina quædam Divitiarum, & Luxus Romanorum subiciemus (k). *Quadragies sestertium* (100000. *Philipp.*) in margaritis gestantem *Lolliam Pauli-*

O. 3.

-
- (c) L. 1. §. 6. ff. de his qui off. vel del. comparata cum §. 3. Inst. de obl. quæ quasi ex del. nasc.
 (d) Vid. Suet. Osh. 4. collat. cum Tac. Hist. I. 24.
 (e) Vid. Plaut. Men. II. II. 16.
 (f) Liv. XXXIII. 42.
 (g) Horat. Epist. I. VII. 80.
 (h) Vid. Gronov. de sestert. I. 4.
 (i) Vid. Martialis. I. 103.
 (K) Vid. Meurs. de luxu Rom. I.

Paulinam vidit *Plinius* (l). *Sexagies fessertium* 150000. *Philippæis*) æstimatum fuit convivium Imperatoris *Veri* (m). *Sexcenties fessertium*, sive quindecim centena millia *Philippæorum* in gulam absumpsit *Apicius* (n), qui tum demum rationes inspicere coactus superfuturum sibi fessertium centies (*Philippæorum* 250000.) computavit: & velut in ultima fame victurus, si fessertio centies vixisset, veneno vitam finivit, narrante *Seneca* *conf. ad Helviam* c. 10. qui tamen fessertium milles in culinam eum congefisse dicit. *Bis milles*, sive quin ue *milliones Philippæorum* possedit *Crassus* (o) in agris & pecunia, præter supellectilem & servos: itaque negabat locupletem esse (p), nisi qui redditu annuo legionem tueri posset, sive, ut alii dicunt, exercitum (q). *Ter milles*, sive septem *milliones* & dimidium habuit *Seneca* (r) ille Philosophus. *Quater milles*, hoc est, *decem milliones* *Lentulus Augur* (s), *C. Cæcilius Claudius Isidorus* testamento suo edixit, quamvis multa civili bello perdidisset, tamen ferelinquere servorum quatuor millia centum & sexdecim*, iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta septem millia, in numerato *H. S.* sexcenties (t), sive *Philippæos* 1500000. (*Augustus* ex solis amicorum testamentis quaterdecies milles perceperat. *Suet. ult. cujus summæ valor est mille & quinquaginta tomæ auri* (*Vigies septies milles*, hoc est, circiter *sexaginta septem miliones Philippæorum* a *Tiberio* Imperatore relictos non toto vertente anno successor ejus *Cajus* absumpsit (u). Imo vitæ etiam frugalioris homines incredibiles quandoque sumptus fecisse leguntur: sic *Cicero* mensam citream habuit, quæ constitit *HS.*

de-

(l) *Ipsæ H. N.* IX. 35.(m) *Capitol. in Verō* 52.(n) *Martial.* III. 22.(o) *Plin. H. N.* XXXIII. 30.(p) *Ibid.*(q) *Plut. Crasso* p. m. 344. *Dio.* XL.(r) *Tacit. Ann.* XIII. 42.(s) *Senec. de benef.* II. 27.* (de incredibili servorum numero v. *Pignora*. [Præf. & p. 200. seqq. Adde *Denar.* ad 1. *Æd.* 799.](t) *Plin. loc. cit.*(u) *Suet. Calig.* 37.

decies, five 25000. *Philippæorum* (w) : idem donum a Crasso emit HS. XXXV. five 87500. *Philippæorum*. Julius Cæsar aliquando duas tabulas emit *octoginta talentis*, five *florenorum* 120. *millibus* (x) : (si talentum sit 1500. floren. Sed ipse deinde 1800. ponit : erunt ergo 144. millia.) T. *Anni* Milonis æs alienum fuit *sestertium septingentes*, quod facit nostra moneta *florenorum* 4375000. (immo 5250000. ex ipsius computo, quo denarius sex stufis valet : at enim in edit. prioribus denarium ad quinque stufes exegerat ; eaque ratione conficiunt 4375. millia) (y). Postremum autem hujus rei exemplum hoc elegans esto : M. Antonius dispensatori suo jusserat, ut decies HS, amico cuidam egenti numeraret ; cum vero dispensator summæ magnitudine obstupescens, ut eam Antonio ostenderet, argentum in medio proposuisset, præteriens Antonius rogavit, *quid hoc rei esset* ? Ille autem, *id quod donari jusserat* : respondit. Tum malignitatem ejus conjectans Antonius, *Ego vero*, inquit, *majorem summam decies putavi*. Hoc exiguum est. Itaque alterum tantum adjicito (z). (De Luxu V. Orat. Tiberii in Annal. Tac. III. 53. & Propert. El. XI. tota. it. *Fabris*. Bibliogr. Ant. cap. XXII. §. XI. seq. De sumtuosis ædificiis ac villis *Stat.* in *Silvis*, *Horat.* II Od. 15. *Pignor.* de *fervis*, *Casali* de splendore Rom. Imp. *Petron.* c. 119. & 120. vers. 25. seq. *Suet.* Gal. 37. & quem non ? De luxu matronarum vide *Mem. Litter.* Acad. Par. T. V. p. 297.)

§. VI. De Talento & Mina.

Licet *Minae* & *Talenta* Græcorum propria fuerint, frequens tamen eorum in scriptis Romanorum fit mentio. *Talenta* quæcumque constiterunt *Minis* sexaginta sui generis : ergo *Mina Attica* (nam de aliarum gentium *Talentis* tacebimus) valuerit *Drachmas*, five *Denarios* (ut jam exiguum discrimen, quod inter hos nummos fuit, mittamus) centum, qui faciunt nobis florenos triginta, palam est *Talentum* valuisse florenos *Holandicos* 1800. (a).

O 4

§. VII.

(w) *Plin.* H. N. XIII. 15.(x) *Ibid.* VII. 38. (y) *Plin.* H. N. XXXVI. 15.(z) *Plut.* M. Ant. p. m. 917. E.(a) *Vid.* *Gronov.* de *pec. vet.* III. 3.

§. VII. De Ponderibus & Mensuris.

Ut jam etiam breviter aliquid de *Ponderibus* & *Mensuris* Romanorum dicamus, rerum omnium unum pondus ipsis existit, scilicet *Libra*; cui vocis synonyma sæpe sunt *As* (b) & *Pondo* (c). Hæc tamen postrema vox aliquando ponitur pro *pondere in genere*: & determinatur per vocem adjunctam. Sic, ex. gr. *Columella* dicit (d) *mentæ viridis* pondo felißram; & *absinthii* pondo libram (e) &c. *Plautus* vero (f), *Neque piscium ullam unciam pondo bodis cepi. As*, sive *Libra* ad pondus *Parisiense* exacta valuit uncias 10. $\frac{1}{2}$ (g). Et dividitur in 12. *Uncias*; eæque uncia partes *Librae* faciunt suis nominibus distinctas. Sunt autem sequentes (h): *Uncia* ab uno: *Sextans*, sexta pars *Assis*: *Quadrans*, quarta: *Triens*, tertia: *Quincunx*, quinque uncia: *Semissis*: *Septunx*, septem uncia: *Bes*, octo; cujus vocis origo est obscurior (i): *Dodrans*, *As* dempto quadrante, id est, novem uncia: *Dextans* dempto sextante, sive decem uncia: *Deunx* dempta uncia, id est, undecim uncia. *Uncia* autem partes anxie recensere medici potius sit, aut *Præfetti* monetæ, quam a nobis requiratur. Itaque dicemus tantum, *Unciam* continuisse *Semuncias* duas, *Duellas* tres, *Sicilicos* quatuor, *Sextulas* sex, *Drachmas* octo, *Scrupula* aut *scrupula* viginti quatuor (k). *Libella* idem quod *As* valebat, & erat moneta argentea (l): *Sembella*, *libellæ* dimidium; & *Teruncius* idem quod *Quadrans* (m).

Mensurarum cavarum maxima fuit *Culeus* (n), viginti tenens *Amphoras*. *Amphora* tamen, sive *Quadrantal* (o) harum mensurarum præcipua, & cete-

(b) Varro de L. L. IV. 36.

(c) Plin. H. N. XVIII. 7.

(d) XII. 9. (e) lb. 35.

(f) Rud. IV. II. 2. (V. Synonym. nostra.)

(g) Lud. Saverus de numm. ant. P. III. 23.

(h) Varro l. d.

(i) Vid. tamen Scalig. ad Fest. hac V.

(k) Vid. Luc. Patum de Rom. & Græc. pond. v. 1664. T. XI. Theß. Antiquit. Rom. Græv.

(l) Plin. Capt. v. I. 27.

(m) Varr. l. d.

(n) Plin. H. N. XIV. 4.

(o) Plaut. Curs. I. II. 13.

ceterarum fere norma fuit : & cepit aquæ , vel vini octoginta pondo (p). Amphoræ dimidia pars *Urna* dicitur; nam capiebat *Sextarios* 24. (q); cum Amphora 48. *Sextarios* contineret. Octava pars amphoræ dicebatur *Congius*, qui ita cepit *Sextarios* sex, *Heminas* duodecim. *Sextarius* denique, sicuti *As*, dividebatur in 12. partes, quæ *Cyathorum* nomine intelliguntur; & tantum continebant, quantum unico haustu commode bibi posset (r). *Cyatho* paullo majus erat *Acetabulum*, quod quartam partem *Heminæ* capiebat (s). *Medius* solis aridis metiendis inserviebat (t): & capiebat tertiam partem Amphoræ; sive aquæ aut vini libras 26. $\frac{1}{2}$. (Frumenti pondus, quot ceperit, tradere incertius est; cum granum a grano plurimum differat) Quatuor modii erant *dēmenſum* servorum menstruum (u): Erat autem *Modius* sexta pars *Medimni* Attici (x).

Mensuræ Intervallorum suat vel partes *Pedis*, vel multiplicatione *Pedis* oriuntur. *Pes* dividitur in quatuor *Palmos*, (z): *Palmus* in quatuor *Digittos*, (a): licet quoque, quemadmodum *As*, ita *pes* in 12. uncias divisus fuerit, *Cubitus* constabat sex palmis, sive sesquipede (b): *Passus* habet quinque pedes porrectos (c): & mille passus faciunt *Milliarium*, quod tertia pars est *Milliarii Hollandici*, sive unius horæ itineris; quarta vero pars *Milliarii Germanici*. *Stadium*, mensura pedum (725. passuum * vero) 125. Græcorum propria fuit. *Fugerum* (d) erat mensura agrorum patens in longum pedes 240. in latum pedes 120 qui conficiunt pedes quadratos 28800. *Actus* est dimidia pars iugeris.

O 5

CA-

(p) Fest. V. Publica pondera: & V. Quadrantal.

(q) Colum. XII. 20

(r) Martial. I. 71. IX. 93.

(s) Plin. H. N. XXI. c. ult.

(t) Vid. Luc. Petum de Rom. & Gr. mensf. III. T. XI.

A. R. Græv.

(u) Cato de R. R. 36. Donat ad Ter. Phorm. I. I.

(x) Cic. Verr. III. 46. Nepos vita Att. 2.

(z) Vitruv. III. 1.

(a) Frontin. expos. formiv. p. 30. 37. ed. Gassii.

(b) Vitruv. I. 6. (c) Colum. de R. R. V. L.

* (Ex ipsius auctoris mente p. 309.)

(d) Ibid.

CAPUT IV.

De Nuptiis Romanorum.

§. I. De Sponsalibus.

Qui apud Romanos uxorem ducturus erat, ab eo, in cuius potestate ea erat, eam in matrimonium sibi datum iri *stipulabatur*, & alter, si conveniret, id *spondebat*; qui contractus mutuus *Sponsalia* dicitur (a): dum autem de iis ageretur, *Sponsus*, *Speratus*, *Sponsa* vero *Sperata* dicebantur (b). Sponsalia nudo consensu perfici poterant (c): sed plerumque tamen in tabulas referebantur, eæque præsentium annulis obsignabantur (d). Tum sponsus *annulum pronubum* quasi arrhæ (e), sive pignoris (f) loco Sponsæ dabat; qui Plinii (g) ætate ferreus, postea aureus fuit. His peractis dies nuptiis * eligebatur: certi enim dies mali ominis habebantur, ut omnes Kalendæ, Nonæ, Idus (h), & qui dies proxime sequuntur; tum Majus mensis (i), Parentalia, Saliorum festum &c.

§. II. De ipsis Nuptiis.

Nuptiæ contrahabantur tribus modis, *Usu* nempe, *Confarreatione*, & *Coeptione*. Primo: *Usu*, vel *usurpatione* contrahabantur nuptiæ, cum mulier matrimonii causa anno integro & continuo cum viro fuisset (k): Et talis mulier differt a *Concubina*, quod hæc consuetudinis tantum gratia ha-

(a) L. 1. ff. de Sponsal.

(b) Vid. var. not. ad Ter. Heaut. IV. V. 26. Epist. XI. 21. (videtur in animo habuisse Ovid. Epist. XI. & XXI. 59.)

(c) L. 4. pr. l. 7 ff. cod.

(d) Juvén. II. 119. & VI. 35.

(e) L. 38. pr. ff. de ritu nupt. l. 3. Cod. de Sponsal. l.

(f) (Juvén. VI.) V. 27.

(g) M. N. XXXIII. l.

* Terent. Andr. l. 1. 75.

(h) Macrob. Saturn. I. 25.

(i) Ovid. V. 490.

(k) Isid. III. 395. Gell. III. 22

habetur ; quæ res ex habentis animo plerumque censetur (l) : quanquam in liberæ & honestæ mulieris consuetudine semper nuptiæ intelliguntur (m). Secundo : fiebat Matrimonium *Confarreatione* (φάρραξια dicit Dionysius Halicarnassensis II. c. 25.) cum certis verbis adhibitis , testibus decem præsentibus , solemnique sacrificio (in quo farre utebantur) coram Pontifice peracto , mulier in manum viri conveniebat (n) : & huic confarreationi contraria fuit *Diffarreatio* (o) , cum matrimonium similibus ritibus solveretur . Hic autem erat antiquissimus & dignissimus matrimonii contrahendi modus ; unde γάμος καὶ τοὺς ἱερὰς νόμους dicitur (p). Denique : *Coemptione* , hoc est , *imaginaria emptione & venditione* (q) fiebant nuptiæ , quando nummis dicis caussa adhibitis , mulier in potestatem viri transibat .

§. III. De Nuptiarum solemnitiis .

Nullæ Nuptiæ (nobiliores certe ac legitimæ : V. Juven. X. 330. & 338.) fiebant , nisi adhibitis *Auspiciis* (r) , & sacris ante rite peractis , præsertim Junoni *nuptiarum præsidi* (s) : in quibus sacris *fel* ex victima abiciebant , ut ita omnem *amorem* a nuptiis abesse debere significarent t). Sponsæ (u) coma cuspide *bastæ* dirimebatur ; vel , ut *fortes* genituram ominarentur ; vel , quod *bastæ* Junoni sacra esset ; vel denique in memoriam raptus Sabinarum (w) . Tum coronabatur sponsa (x) ; & cingulo laneo cingebatur , quod sponsus deinde in lecto nuptiali solvebat ; idque faciebat *taciturnus & taxim* (y) : & hinc *zonam solvere* pro

O 6

(l) L. 4. ff. de connub.

(m) L. 24. ff. de ritu nupt. l. 34. ff. ad L. Jul. de adult.

(n) Servius Danielis in Virg. Georg. l. 31. & ana. Tab. Ann. IV. 15. & ibi Lips. Cic. Topic. 1.

(o) Fest. ea. V.

(p) Dion. Halic. II. 25.

(q) Serv. d. l. Cic. pro Mur. 10.

(r) Juven. X. 338 (Val. Max. II. l. I.)

(s) Virg. Æn. X. 59.

(t) Plut. præcept. conjug. p. m. 141. E.

(u) Plut. Romul. p. m. 26. Ovid. Fast. II. 360.

(w) Plut. 15. (x) Catul. carm. 62.

(y) Varro de yperdidact. p. 107. ed. Dordrecht.

pro pudicitiam mulieris imminuere dicitur (*z*) . Induebatur etiam tunica recta , qualem prima texuerat *Caja Cecilia* , quæ eadem *Tanaquil* (*a*) . Denique etiam *flammeo* pudoris ergo obnubebatur (*b*) . Ita ornata virgo e gremio matris, vel proximæ cognatæ abripiēbatur (*c*) ; tum, ut videtur, verecundiæ causa, ne ultro nuptum ire videretur ; tum ; ut ita raptus Sabinarum exprimeretur : atque ita vesperi (*d*) ad domum sponsi deducta domicilium mutabat (*e*) ; unde Junoni *Domiduca* cognomen adhæsit (*f*) . Pueri tres patrimi & Matrimi *Paranymph*i dicti sponsam deducebant (*g*) ; quorum unus facem (*h*) , sive tædam (*i*) *pineam* (non *spineam*, ut male legitur in quibusdam editionibus *Catulli carmine* in 60. *nuptias Juliae & Manlii* ; & exigit ratio : quia *pinus* est arbor resinifera , non vero *spina* ; atque ita jam olim correxit magnus *Scaliger* ; licet fateor , multos esse , qui e *Spina* fuisse dicant (*k*)) tædam , inquam , *pineam* manu tenebat (*l*) ; reliqui duo nubentem : illas autem faces *Ovidius Epist. Her. XI. vers. 101.* eleganter vocat *maritas* . Hi paranymphs autem Graecis etiam *νομφευταὶ* & *πάροχοι* dicuntur : item *κνμφαλωγοὶ* ; licet eo vocabulo etiam matrimonii contrahendī amici & amicæ interpretes veniant ; quæ etiam *προμνηστιαὶ* & *προμνησίδες* dicuntur (*m*) . Comitabantur præterea Sponsam ancillæ cum colo, fuso, & stamine (*n*) in laboris futuri argumentum : nam ad nullum opus nisi lanificii obligabantur Romanorum uxores (*o*) ; eique etiam femi-

(*z*) *Theocr. Id. XXVII. 34. Ov. ep. II. Phyll. 115. Y. crhno Scriv. ad pervig. Ven. 26.*

(*a*) *Plin. H. N. VIII. 48.*

(*b*) *Lucan. II. 359. Juven. VI. 214 (& X. 334-)*

(*c*) *Catull. carm. d.*

(*d*) *Id. carm. 63.*

(*e*) *L. 38. l. 3. ff. ad municip.*

(*f*) *August. de C. D. XII. 13.*

(*g*) *Ibid. XIV. 12.*

(*h*) *Hom. II. Σ. 491.*

(*i*) *Senec. Med. III.*

(*k*) *Vid. Rev. Fabric. Bibl. Græc. III. XXVI. p. 614.*

Turn. adv. XXI. 26. Meziriac. ad epist. Ovid. p. m. 185.

Plin. H. N. XVI. 18.

(*l*) *Vid. Propert. IV. XII. 46.*

(*m*) *Vid. Bud. comm. ling. Gr. 1089. F.*

(*n*) *Plin. H. N. VIII. 48.*

(*o*) *Plur. Romul. p. m. 26. D.*

minas principes deditas fuisse discimus ex exemplo *Lucretiae* apud Livium 1. c. 57. (p) & Augusti Imperatoris, quem haud temere alia veste usum, quam ab uxore & sorore & filia neptibusque confecta, tradit Suetonius *eius vita* c. 73. atque inde etiam in æde *Sangi* lana cum colo & fuso *Tanaquilis* reginæ servata est (q). Tum cognati, vicini, amici magno numero nuptialem pompam ducebant (r), sive officium (s) nuptiale celebrabant, aliquid utensilium donum nuptiarum quisque ferentes: puer vero impubes *Camillus* (t) dictus in vase operto, quod *Cumera* (u) dicebatur, crepundia nascituro infanti portabat: quæ erant ornamenta quædam infantis collo appendi solita (v). Ædium fores & postes frondibus, floribus & aulæis erant ornatae (vv); ad quas cum accessisset sponsa, interrogata quænam esset, respondebat: *Ubi tu Cajus, ego Caja* (x); quod, ut vulgo interpretantur, significabat: *Ubi tu dominus & paterfamilias, ibi ego domina & materfamilias* (y); erat enim ex lege Romuli omnium bonorum & sacrorum cum marito particeps (z); & hinc *Domina* absolute pro sponsa, vel uxore dicitur (a).

Tum laneis vittis postes ædium sponsa (b) ornabat, & adipe lupino, vel suillo (c) eos ungebatur; (qua ratione fascinationem averti credebant) & hinc *Uxor*, quasi *Unxor* est dicta (d). Limen non transibat sponsa, sed super illud tollebatur (e), ut quasi invita mariti domum ingredi, nec ad pudicitiae immutationem convolare videretur (f): vel, quia limen Vestæ Dearum castissimæ erat

fa.

(p) Ovid. Fast. II. 746.

(q) Plin. H. N. VIII. 48.

(r) Claudian. de nupt. Hon. & Mar. 286.

(s) Juven. II. 132. Suet. Cal. 25 & Claud. 26.

(t) Varr. de L. L. VI. 3. (u) Fest. ea V.

(v) Plaut. Mil. V. V. 6. Cistell. IV. 1. 11.

(vv) Juven. VI. 79. & 226.

(x) Quintil. Instit. I. 7.

(y) Plutarch. quæst. Rom. p. m. 271.

(z) Dion. Halic. II. 21.

(a) Catull. carm. LXII. 31. Virg. Æn. VI. 397.

(b) Lucan. II. 352. Serv. ad Virg. Æn. IV. 458.

(c) Plin. H. N. XXVIII. 9.

(d) Serv. ad Virg. Æn. IV. 456.

(e) Plut. Romul. p. m. 26. D. & Quæst. Rom. 29.

(f) Lucan. II. 358.

sacrum (g), quod ita non conveniebat calcari ab ea, quæ virginitatem jamjam esset amissura. Ingredienti domum Sponsæ dabantur *Claves*, quibus notabatur *cura rei domesticæ* (h); tum *aqua & ignis* ei offerebatur (i), quia ex humore & calore omnia gigni putabant (K): & hac aqua nubentium pedes lavabantur (l). Deinde sponsæ, ejusque comitibus a Sponso dabatur cœna nuptialis (m), quemadmodum in sponfalibus Sponsa, vel ejus parentes (n) cœnam dabant. In hac cœna tibieines adhibebantur, & convivæ *Talassionem* (o), vel *Talassum* invocabant (p) (ut Græci *Hymenæum*) (q) in memoriam *Talassii* (r) cujusdam, qui cum uxore sua a Sabinis rapta per multos annos felicissime vixerat: vel ob *lanificii* mentionem (s), quod Græcis *ταλαζία* dicitur. Mox *puces* (t) pueris spargebantur, cujus rei ratio verissima videtur fuisse, ut ita *res ludicras* se relinquere testarentur (x): & propterea etiam puppas suas Veneri consecrabant sponsæ (y). Pueri vero carmina quædam obscœna & lasciva cantabant, *Fescennina* (z) dicta; vel, quod ab urbe *Fescennia* primum allata essent; vel, quod *fascinum*, sive *artes magicas*, quibus sponso sæpe noceri credebant, averterent. Demum nupta a *Pro-nuba* (a) (quæ erat mulier univira (b)) in *lecto geniali* (ita dicto vel a *genendo*, sive *gignendo*; vel quod *Genio* sacer esset) collocabatur (c); & idem lectus post celebratas nuptias *Adversus* dicebatur (d); quia nempe erat e regione januæ (e). Discedenti autem *officia* sive amicis a cœna

na

- (g) Vid. Serv. ad Virg. Ecl. VIII. 29.
 (h) Vid. Cic. Philipp. II. 28.
 (i) L. 96. §. 1. ff. de don. int. vir. & ux.
 (k) Vid. Ovid. Fast. IV. 702. seq. & Varr. de Ling. L.
 IV. 10. (l) Serv. ad Æn. IV. 167.
 (m) Juv. VI. 203. (n) Cic. epist. ad Quint. fr. II. 5.
 (o) Vid. Martial. I. 35.
 (p) Plut. Romul. p. m. 26. B.
 (q) Serv. ad Æn. I. 655. IV. 99. 316.
 (r) Liv. I. 9.
 (s) Plut. Quæst. Rom. p. m. 271. E. Varro ap. Fest. V.
 Talasio. (t) Catul. carm. 62.
 (x) Vid. Pers. I. 10. (y) Pers. II. 70.
 (z) Senec. Med. 113. (a) Catull. carm. 62. vers. fin.
 (b) Fest. V. Pronuba.
 (c) Juv. X. 314. Tac. Ann. XV. 37.
 (d) Propert. IV. XII. 85.
 (e) Vid. Laber. ap. Gell. XVI. 9.

na abeuntibus munuscula auferenda, five *apophoreta* dabantur (f). Postridie nuptiarum epulæ apud novum maritum restaurabantur, quæ *Repotia* sunt dicta (g); & novæ nuptiæ munera a cognatis & affinibus mittebantur (h), qui a marito vicissim *Apophoreta* accipiebant: denique nova uxor libertatem uxoriæ auspicans in domo mariti rem divinam faciebat (i).

§. IV. De Divortio & Repudio.

Atque ita quidem matrimonium contrahabatur: solvebatur vero, præterquam morte etiam *Divortio*, ut sponsalia solvebantur *Repudio* (i). *Repudium Renunciantis* (ita enim loquebantur) (k) formula hæc erat: *Condisione tua non utor* (l); nam *conditio* proprie de *pactione nuptiarum* dicitur (m). Et hoc casu vir arrha, mulier duplo arrhæ pretio multabatur (n); sed si neuter repudio causam dedisset (o), multa cessabat. *Divortium*, si a parte mariti fit, dicitur *ἀποπομπή*; si a parte uxoris, *ἀπόλειψις* (p). *Divortium* lege Romuli viris, non vero mulieribus permissum fuit, si mulier veneficio circa prolem usa fuisset; si alienam pro sua supposuisset; si adulterium fecisset (q); si inscio marito vinum bibisset (r). Eaque causa in amicorum concilio examinari solebat. (s) Sed licet lege permissum esset, primus tamen *divortium* fecisse legitur circa A. U. 520. *Sp. Carvilius Ruga* ob uxoris sterilitatem (t): postea vero admodum frequentia Romæ *divortia* fuerunt (u). Hoc casu dos a marito reddebatur, & tabulæ sponsalitæ frangebantur (v). *Divortii*
for-

(f) *Juven.* VI. 203. *Mart. indice* L. XIV.

(g) *Horat. Serm.* II. 11. 60.

(h) *Vid. l. 13. ff. de admin. & per. tut.*

(i) *Macrob. Saturn.* I. 15. in f.

(j) L. 101. §. 1. l. 291. ff. de V. S.

(k) *Plaut. Aut.* IV. X. 52.

(l) L. 2. §. 2. ff. de divort.

(m) *Plaut. Aut.* III. V. *Stich.* I. II. 31.

(n) L. 3. Cod. de sponsal. (o) L. 3. & 4. eod. tit.

(p) *Vid. Salmas. de usur.* 4. *Kuhn. ad Polluc.* VIII.

VI. *Segg.* 31. (q) *Plut. Romul.* p. m. 31.

(r) *Gell.* X. 23. *Vid. Plin. H. N.* XIV. 13.

(s) *Val. Max.* II. IX. 2. (t) *Id.* II. 1. 4.

(u) *Juven.* VI. 223. *segg.* (v) *Id.* IX. 75.

formula erat, *Res tuas tibi habeto* (vv); (item *Collige sarcinulas: exi, vade foras*; de quibus vide Briffon. de form. L. VIII.) ejusque signum erat, si vir uxori claves adimeret (x). Si autem sine mulieris culpa factum esset Divortium, dos integra restituebatur; sin contra, pro singulis liberis sexta pars ad dimidium dotis usque retinebatur (y): sed adulteræ dotem, ejusque tertiam partem, & dona antenuptialia maritus retinebat, si filii non essent (z).

C A P U T V.

De Gentibus, Familiis, & Nominibus Romanorum.

§. I. De Gentibus & Familiis Romanorum.

Gentis (cujus synonymum est *genus*, quemadmodum *familie stirps* (a)) appellatio apud Romanos lateus quam *Familie* patebat, ita ut una *Gens* plures plerumque *Familias* complecteretur (b): exempli gratia in gente *Cornelia* fuerunt *Cornelii Maluginenses*, *Scipiones*, *Lentuli*, *Dolabellæ*, *Rufini*, qui postea *Sullæ*, *Scapula*, *Cinna*, *Merulæ*: sed *Cinna*, *Merulæ*, *Dolabellæ* plebeji fuisse videntur. In gente *Licinia* fuerunt *Crasii*, *Luculli*, *Muræna*, & sic porro in aliis. Aliquando autem eveniebat, ut in eadem gente aliæ familie essent patriciæ, aliæ plebejæ cognominibus distinctæ (c). Sic, verbi gratia, in gente *Tullia* fuerunt præter alios *Longi* & *Cicerones*, illi patricii: (*M. enim Tullius Longus* Consul fuit A. U. 253. (d) quo tempore solis patriciis aditus ad honores patebat) hi vero plebeji: in *Claudiorum* gente clarissima plures patriciæ familie fue-

(vv) L. 2. §. 1. ff. de divort.

(x) Vid. Cic. Philipp. II. 28.

(y) Paulus II. Instit. libr. iij. de dosibus.

(z) Novell. CXVII. 2.

(a) Cic. pro Ligario. Id Bruto. 16. Suet. Jul. 6. Id. Galba. 3.

(b) Liv. XXXVIII. (V. Synon. nostra.)

(c) Vid. Tacit. Ann. III. 48.

(d) Liv. II. 19. Ipse Cic. in Bruto, siye de clar.orat. 16.

fuerunt, *Regillenses*, *Pulchri*, *Nerones*; *Marcellarum* vero plebeja, & quidem patriciis ejusdem gentis familiis longe clarior. Hujus autem rei causa erat primo diversa generis origo, cujus rei exemplum est in *Sulpiciis* (e); secundo, si patricius aliquis se ad plebem contulisset; quod saepe ab hominibus factionis fiebat, ut ita plebejos honores capere, & inimicos suos, tribuniciis actionibus vexare possent; quemadmodum fecit insignis ille, non virtute, sed sceleribus P. Clodius (f). *Octavia* etiam gens e patriciis ad plebem se contulit, ac rursus magno intervallo per Divum Julium ad patriciatum rediit (g). Tertia hujus diversitatis causa fuit civitatis beneficium: qui enim civitate donati erant, cum liberti, tum etiam quibus virtutis causa id tributum erat, patricii non fiebant, sed plebeji (ut omnes a Sulla civitate donati, licet ejus, cujus beneficio in civitatem venerant, nomen adsumerent (h)). Addunt quidam his causis etiam adoptionem; sed minus recte: nam verum quidem est, adoptaticium adoptantis conditionem secutum fuisse, sed hoc personam ejus non excedebat: ita ut adoptaticii etiam duplicem tribum haberent, unam, in qua nati, alteram, in quam adoptati fuerant (i). Gentes vero singulas, & Familias Romanorum hic recensere instituti nostri brevitatis non patitur. Unum etiam observandum est, *novos homines* fuisse dictos, qui primi ex suis familiis ad honores pervenerant (K).

S. II. De Nominibus Romanorum.

Romani, nobiliores certe, tribus fere usi sunt. *Nominibus* (l): *Prenomine* scilicet, *Nomine* proprie dicto, & *Cognomine* (m): quibus aliquando *Agnomen* unum, vel plura addebant. Ex his *Prenomen* singulas personas, *Nomen* singulas gentes, *Cognomen*

(e) *Tacit. loc. prox. d.*

(f) *Suet. Jul. 30.*

(g) *Id. Aug. 1.*

(h) *Cic. ad Famil. XIII. 36.*

(i) *Vid. Grav. ad Cic. ad Att. IX. 16.*

(K) *Cic. pro Cluent. 40. Plut. Cat. Maj. init.*

(l) *Auson. Gryph. sernario 80.*

(m) *Juven. V. 127. (De Romanor. nominib. prater alias lege Hist. Ag. Litt. Par. T. 1. p. 188.*

agnomen singulas familias notabat: *Agnomen* vero proprie est illud, quod in adoptione ex antiquo nomine retinetur, ut *Scipio* in *P. Cornelio Scipione* a *Q. Cecilio Metello* adoptato; qui tum dictus est *Q. Cecilius Metellus Scipio* &c. (n) idque uni alicui personæ ex eventu aliquo impositum familiæ ejus deinceps inhærebat. Exemplo res clarior fiet: Magnus ille Carthaginienſium domitor dictus *P. Cornelius Scipio Africanus*; ubi *P.* quidem, sive *Pullius*, est prænomen; *Cornelius*, nomen; *Scipio*, cognomen; *agnomen* vero *Africanus*, quod a devicta *Africa* honoris ergo ei est datum. Hujus filius, cum infirma esset valetudine, liberisque careret, cognatum suum adoptavit, *L. Æmilii Pauli*, illius, qui *Perſen* Macedoniæ Regem vicit, filium; qui inde *P. Cornelius Scipio Africanus Æmilianus* est dictus: ubi *Æmilianus* alterum est *agnomen*, ut patris naturalis memoria retineretur, ab ejus gentili nomine formatum: hic vulgo a scriptoribus *Africanus* *Minor* dicitur; sed hoc nomen ei viventi non est datum; verum posteri, ut a superiore Africano distingueretur, eo sunt usi. Alterum exemplum habemus in *Q. Fabio Maximo*; qui tribus agnominibus quandoque designatur: *Ovicula* enim puer etiamnum a *morum mansuetudine*; *Verrucosus* deinde a *verruca*, quæ ei in superiore labio erat enata, est dictus (o): & denique *Cunctator* appellatus fuit; quod *Annibalis* impetum *cunctando* (p), & prælii aleam vitando fregerit. Hoc tamen verum est, *nomen* sæpe etiam pro *cognamine*, aut *agnomine* usurpari (q).

Prænomen est, quo fratres, aut ii, qui sunt ejusdem familiæ, inter se distinguuntur: sicut fratres fuerunt *Publius* & *Lucius* Scipiones, quorum ille *Africanus*, hic *Asiaticus* est dictus: agnati *Cajus* *Julius* Cæsar Dictator perpetuus, & *Lucius* *Julius* Cæsar Consul A. U. 689. Erat autem honorificum aliquem prænomine salutare (r): forte quod servi eo carebant; quodque liberti, quamvis

(n) Vid. Grav. Pref. ad T. II. Ant. Rom.

(o) Plut. ejus vit. init.

(p) Ennius Ann. XII. & ex eo Virg. Æn. VI. 845. seq.

(q) Quintil. Inst. I. 4.

(r) Horat. Serm. II. V. 324.

vis prænomen adepti, raro tamen aliter, quam cognomine, quod fere ex servitute retinebant, appellabantur (s). Nomine dignoscuntur Gentes, ut *Julii*, exempli gratia, *Cornelii*: Cognomine vero *Familie* ejusdem gentis, quemadmodum in gente *Fabia* fuerunt *Fabii Ambusti*, *Rulliani*, *Gurgites*, &c. Agnomen denique, ut dixi, ab eventu aliquo impositum posteros etiam sequebatur, & sæpe etiam (cognomen dicitur (t)). His autem omnibus nominibus sæpe etiam addebatur nomen Tribus, ut jam supra dictum est: u). Prænomina, quod ad usum tironum notandum, aliquando literis singularibus notabantur (w), ut *A. Aulus*, *C. Cajus*, (quæ litera inversa ita *D.* mulierem *Cajam* (x) significat) *D. Decimus*. *N. Numerius*, &c. aliquando binis, ut *Ap. Appius*, *Ti. Tiberius*; aliquando denique ternis, ut *Mam. Mamercus*, *Ser. Servius*, *Sex. Sextus*: *M.* singulare significat *Marcum*; hæc vero nota *M'*, vel etiam altera *M.*, *Manium*. Origo autem horum prænominum a Grammaticis peti potest. Et singularum Gentium nomina unde petita sint, in hocce compendio nostro explicare putidum foret. Cognomina vero vel ab *animæ* ducuntur, ut a *sapientia* *Cato*; (*Catus* enim veteribus *sapiens* (*) dicebatur) vel a *virtute*, aut *moribus*, ut *Frugi*, *Gurges*, *Nepos*, *Pius*, &c. vel ab *arte*, ut *Pictor*; vel ab *eventu*, aut *facto* aliquo singulari, ut *Papirius Prætextatus*: ita dictus, quod in *prætextatæ* ætate arcanum tegere potuisset; (si modo verum sit, quod de eo narratur (y).) & *Tremellius Scrofa* ab eventu facetissimo, quem narrat *Macrobius* loco in margine citato; vel a *corporis habitu*, ut *Calvus*, *Crassus*, *Macer*, &c. vel a *sacerdotiis*, ut *Augur*.

(s) *Facete Pers. Sat. V. 78.*

(t) *Vid. Cic. pro Muræna 14. & in somn. Scip. 2. Jac. Perizon. animadv. Hist. 2.*

(u) *Vid. Supr. Sect. I. c. 1. §. 3.*

(w) *Vid. Plur. Quest. Rom. p. m. 288.*

(x) *Quintil. Instit. l. 7. Vid. tamen etiam Petr. Servium ap. Cl. Gravium Pref. ad T. II. Ant. Rom.*

(y) (Ex 1. Edit. Ennius p. 217. Ed. Neap. & ibi Column. aut p. 121. Heffel.)

(z) *Apud Macrobi. Saturn. I. 6. (Gell. I. 13.)*

Augurinus, Camillus, Flaminius, Sacerdos; vel a *Piscibus, Orata, Muræna* (z); vel denique a *frugibus, vel agrorum cultu*, (qui priscis Romanis honestissimus habebatur) ut *Lentuli, Pisones, Cicerones* (Fabii) &c.

§. III. De mulierum & servorum Nominibus.

Mulieres olim quidem Prænominibus usæ videntur (a); sed postea gentili tantum nomine fere sunt dictæ: ita, ut si unica esset filia, *Cornelia*, verbi gratia, vel *Tullia* diceretur; si duæ, altera *Cornelia major*, altera *minor*; si plures denique, numeri nota, ut *Prima, Secunda, Tertia* (b), *Quarta* discernentur: & hoc aliquando ὑποκοριστικῶς, ut *Quartilla* (c), &c. Non tamen hæc nomina semper ordinem denotarunt; sed verorum prænominum naturam habebant; æque ac in viris *Quintus, Sextus, Decimus* (d). Et nomina quidem infantibus *die lustrico* (e) imponebantur, qui puellis erat octavus, pueris nonus: prænomina vero pueris non ante, quam togam virilem sumerent, puellis non antequam nuberent, imponi moris fuit (f).

De Servis.

Servi aut nascebantur, aut fiebant; qui enim nascebantur ex ancilla alicujus, domini sui fiebant, quia partus sequitur ventrem, & pater plerumque incertus est; licet inter servos nuptiæ proprie non essent; sed eorum commercium *contubernium* proprie dicebatur, ipsique *consurbernales*. *Servi* autem domi nati *Vernæ & Vernaculi* dicebantur, & procaciores plerumque erant; quia scilicet ipsis plus, quam aliis, indulgebatur. Fiebant servi vel *captivitate ex hostibus* (g), vel *venditione*, ut si pater filium suum venderet; quod olim passim permissum, postea nisi in extrema famis necessitate

(z) *Varo de R. R. III. 3. Colum. VIII. 16.*

(a) *Fest. V. Prænominibus. Vid. Voss. de Arte Gramm. III. 7.*

(b) *Suet. Jul. 50.*

(c) *Petron. 16. seqq.*

(d) *Vid. Perizon. anim. hist. 3. p. 111.*

(e) *Fest. hæc v. Suet. Ner. 6. Plut. Quæst. Rom. 100.*

(f) *Val. Max. de Nominibus.*

(g) *Horat. Epist. 1. 16. 69.*

tate concessum non fuit, & ne sic quidem, nisi etiamnum a matre rubentem (h). Servi antiquissimis temporibus paullo aliter inflexum domini prænomen ferebant, ita ut *Lucipores*, verbigratia; *Marcipores*, &c. dicerentur, quasi *Lucii*, vel *Marci pueri* (i), hoc est, *servi*: nam *puer pro servo* sine ullo ætatis respectu dicitur (k); recentioribus vero temporibus varia nomina tum Græca, tum Latina habuerunt, vel à gente, unde essent oriundi, vel ab aliis eventibus imposita; ut apud Comicos servi dicuntur *Syrus*, *Geta*, &c. apud Ciceronem vero *Tiro*, *Laurea*, *Dardanus*, & sic porro.

De Manumissione.

Servitute liberabantur servi per *Manumissionem*, quæ erat vel *Iusta*, cum justam libertatem & plenum jus civitatis Romanæ consequerentur; vel *minus iusta*, cum ex lege *Junia Norbana* fiebant *Latini Juniani*, quibus inferiores etiam erant, qui ex Lege *Ælia Sentia* fiebant *Liberti dedititii*, qui scilicet aliquando ob gravius crimen stigmatem notati, vel graviore poena affecti essent. *Iusta Manumissio* fiebat tribus modis; vel *per Censum*, cum servus, sciente vel iubente domino, cum reliquis civibus a Censoribus *in censum* relatus esset (l): vel *per vindictam*, (*) cum dominus cum servo Prætorem adiens, diceret: *Hunc hominem liberum esse volo jure Quiritium*; quod si Prætor causam probaret, *vindicta* (virgula quædam erat) capiti servi imposita pronunciabat: *Hunc hominem liberum esse dico jure Quiritium*: quo peracto vel *liætor*, vel dominus eum in gyrum circumagebat (m), potestatem abeundi, quo vellet, ei concessam esse significans. Tertius manumittendi modus erat, qui fiebat *Testamento*; de quo prolixè satis Imperator in Institutionibus juris.

Minus Iusta manumissio erat, quæ fiebat vel *inter amicos*, vel *per mensam*, cum dominus servum secum accumbere juberet, vel *per epistolam*. Qui autem manumittebantur, raso capite *pileum* acci-

(h) L. 2. Cod. de patr. qui fil. suos distr.

(i) Plin. H. N. XXXIII. 1 Quintil. l. 4.

(k) l. 204. ff. de V. S.

(l) Cic. pro Cæc. 34.

(*) (Quis primus *vindicta* liberatus fuerit vide ap. Liv. 21. 5.)

(m) Pers. Sat. V. 75. Horat. Serm. II. VII. 75.

accipiebant (n), qui libertatis insigne erat. Incredibilem autem servorum multitudinem divites illi Romani habebant (o), quos in varias decurias distinctos habebant (p). ita ut e exercitui multitudine comparentur (q). Liberti pristinorum dominorum nomina & prænomena assumebant, quibus cognominis loco pristinum suum nomen adiciebant; sic *Tiro* a *M. Tullio* Cicerone libertate donatus dictus est *M. Tullius Tiro*, (quî variis scriptis inclaruit, ut ex Gellio, Asconio & aliis discimus) *Eutychides*, *T. Cæcilii Attici* libertus, *T. Cæcilius Eutychides* (r). Idem autem homo *libertus* dicebatur respectu patroni sui; *libertinus* respectu aliorum (s). Qui civitatem Romanam consequiebantur (t), eorum, quorum beneficio, vel auxilio in civitatem venerant, prænomen & nomen assumebant (v); nominibus suis pristinis vero pro cognominibus utebantur, ut *C. Valerius Caburgus* a *C. Valerio Flacco* civitate donatus (vv); *A. Lutatius Diodorus* beneficio *A. Lutatii Catuli* civitatem adsecutus (x). Et hinc post Sullam tanta multitudo *Corneliorum* fuit; cum plurimis ipse civitatem dedisset (y). Postquam vero in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt (z), de cujusque arbitrio nomina sunt sumpta, ita ut plane alia eorum foret ratio, quam tamen operose hic explicare nihil attinet. (Liberti ac Libertæ apud patronos varia munia obibant, quod ex omni antiquitate satis notum: inprimis autem videndus *Pignorius*, & *Monum. seu Columbarium Libb. & servorum Livie Aug. A. 1727. Florentiæ editum*: unde unicum exemplum petam, quod a quodam Viro Do-

cto

(n) *Plaut. Amph. I. 1. 306. Serv. ad Virg. Æn. VIII. 564.*

(o) *Vid. not. ad Petron. 37. ed. Cl. Burm.*

(p) *Id. 47.*

(q) *Plin. H. N. XXXIII. 10. Senec. de tranq. an. 2.*

(r) *Cic. ad Att. IV. 15.*

(s) *Vid. Cic. I. in Verr. 47. Sigam. de ant. jur. Rom. I. 6.*

(t) *Vid. Jul. Cas. de B. G. I. 47.*

(v) *Cic. Famil. XIII. 35. Joqq.*

(vv) *Cas. l. prox. d.*

(x) *Cic. in Verr. IV. 17.*

(y) *Cic. pro Cornel. I. p. 567. ed. Grav. App. Al. Civ. I. 413.*

(z) *L. 17. ff. de statu hom.*

Non minus recte explicatum videtur. Quædam ibi inscriptio sic se habet: PHILEMATIO. AUG. L. SACERD. A. BONA. DEA. MATER. MAENALI. Durius, inquit, a bona Dea hic dicitur pro bona Dea. Sed nisi me fallo, Philemation sic dicitur Augustæ Sacerdos a bona Dea, ut pueri dicuntur a manu, a pede, a poculis: est enim credibile, Liviam pro sua impotentia matronarum aliarum sese longe inferiorum congressum familiarem atque in sacris parem fugisse, ideoque vices suas huic Libertæ ad ea sacra Augustæ nomine colenda transmississe.)

§. IV. De patria apud Romanos potestate.

Quia autem *jus Patriæ potestatis* apud Romanos plane singulare, & ab omnibus aliis gentibus diversum fuit, operæ pretium erit, ut paucis illud explicemus.

Est igitur *Patriæ potestas* (a) *jus*, quod Pater habet in liberos; quod Livius (b) vocat *patriam Majestatem*. Pater dico; Mater enim liberos in potestate non habebat; tum ob alias, credo, rationes; tum, quod præ nimio amore nimium iis indulgere soleant: αἱ μητέρες γὰρ φιλοτεχνότεραι inquit *Arist. Ethic. IX. c. 7. (c)*. Hæc autem potestas tribus modis acquiritur, *justis* nempe *nuptiis*, *legitimatione*, & *adoptione*. De nuptiis quod satis est diximus; de legitimatione dicere ad propositum nostrum minus facit: superest ut pauca de adoptione videamus. *Adoptio est actus legitimus, quo in locum filii adsciscimus eum, qui nobis extraneus est; ad eorum, qui liberos non habent, solatium inventus*: Græcis υἱοθεσία dicta. Est autem vel *adoptio in specie talis*, vel *arrogatio*. *Adoptio in specie talis est eorum, qui in aliena potestate sunt, & a patris naturalis familia in adoptivi familiam transferuntur*: ea quæsiebat apud quemlibet magistratum, apud quem legis actio esset, Prætorem puta, vel Proconsulem, patre naturali filium imaginaria emptione & venditione patri ado-

(a) Vid. *Dion. Halic. II. 26. seqq.*

(b) *III. 45 & alibi.*

(c) *Ter. Heaut. V. 2. 38.*

adoptivo mancipante (d). *Arrogatio* est eorum, qui, cum sui juris sint, se in potestatem alterius tradunt; ita dicta, quod non nisi rogatione ad populum lata fieret, (licet aliter sit in l. 2. ff. de adopt.) Comitibus scilicet curiatis (e). Verum translato a populo in Principem imperio, principali exinde auctoritate arrogationes fieri coeperunt: eaque (si impubes quidem arrogaretur) non fiebat, nisi causa cognita, an honesta esset, pupilloque expediret. Quia autem adoptio naturam imitatur, adoptans adoptivum plena pubertate, siue octodecim annis præcedere debebat (f). Effectus arrogationis perspicitur ex formula rogationis, quæ talis fere fuit: *Velitis, jubeatis, Quirites, ut L. Valerius L. Titio tam jure legeque filius sibi fiat, quam si ex eo patre matreque familias ejus natus esset; utique ei vitæ necisque in eum potestas fiat, uti patri endo filio est.* Patriæ autem potestatis apud Romanos effectus majores, quam apud aliam quamvis gentem fuerunt. Nam primo: Pater in filium habebat *jus vitæ & necis*; ita ut, si eum occidisset, non teneretur lege Pompeja de parricidis, nec lege Cornelia de sicariis (g). Sed eam potestatem postea tam Principes, quam Jurisconsulti coarctarunt (h). Secundo: Pater ex lege Romuli habebat *jus filium ter vendendi* (i); in quo major patris potestas fuit in filium, quam domini in servum: servus enim semel venditus, si a novo domino manu emittatur, sui juris fit; filius autem ter debebat vendi, & toties manumitti, antequam de potestate paterna exiret. Hæc vendendi licentia primum restricta fuit aliquatenus lege Numæ, in qua scriptum erat ad hunc sensum (k): *Si pater permiserit filio uxorem ducere, quæ ex legibus particeps sit sacrorum & bonorum, patri posthac nullum jus esto vendendi filium.* Jure vero Pandectarum filius neque vendi, neque

(d) L. ult. Cod. de adopt.

(e) Gell. V. 19.

(f) §. 4. Instit. b. 1.

(g) L. 11. ff. de lib. & post. l. fin. Cod. de patr. pot.

(h) L. 1. ff. ad L. Corn. de sic l. un. C. de his, qui par. vel lib. occ.

(i) Dion. Halic. 11. 27.

(k) Ibid.

neque oppignorari potest (1) : quanquam Constantinus sanguinolentos, id est, recens natos vendere in extrema famis necessitate permiserit (m). Tertio : quicquid liberi vel ex operis suis, vel aliunde acquirebant, illud eo ipso momento patri acquirebatur : ideoque etiam non bona filii dicebantur, sed *Peculium* (n). Hoc olim uniusmodi fuit pariter ac servorum. Jure vero novo quadruplex est : *Profectitium*, quod a patre, vel patris causa ab aliis ad filium profectitur, idque pleno jure patri acquiritur ; *adventitium*, quod aliunde filio advenit, a matre, puta, aut amicis, atque in eo pater usumfructum, filius vero proprietatem habet ; *Castrense*, quod occasione *militie castrensis* filius sibi acquisivit, & in eo pro patrefamilias habetur ; & denique *quasi Castrense*, quod occasione *militie togatae*, sive *exercitio fore* quaesivit, & est instar peculii castrensis. Quarto : Pater poterat filium exheredare nulla causa adjecta ; idque propter Legem xii. Tabularum, quae dicit : *Paterfamilias uti legasset super pecunia tutelave sua, ita jus esto*. Hodie filius non potest exheredari, nisi iusta causa exheredationis adjecta sit ; quales sunt, quae recensentur in Nov. XCV. c. 3. si aliter pater exheredaverit filium, per querelam inofficiosi petit filius, ut hereditas ei deferatur rescisso testamento eo colore, quasi pater tempore testamenti facti sanæ mentis non fuisset. Præterea olim filius invitatus cogebatur esse patris sui hæres : hodie tamen Prætor ei volenti facultatem concedit paternis bonis se abstinendi (o). Habebat præterea Pater jus filium *exponendi* : licet neque ex legibus Romuli, neque ex jure xii. Tabb. necare, aut exponere infantes recens natos, nisi sub certis legibus licuerit ; sed sequentibus demum temporibus aliud jus introductum fuit (p). Hodie si Pater filium exponat, extra ordinem est puniendus (q) : exponere enim

P

idem

(1) L. ult. ff. *que res pign. obl.* l. 6. Cod. *cod. l. 1. Cod. de par. qui lib. distr.*

(m) L. 2. Cod. *d. 1.*

(n) S. 1. *Instis. per quas pers. cuiq. acq.* V. Dion. Hgl. VII. 79.

(o) L. 5. 7. ff. *de acquir. her.*

(p) Vid. *Celeb. Noct. Julius Paulus 2.*

(q) L. 2. Cod. *de inf. exp.*

idem videtur, quod necare (r). Fraterrea poterat pater filium abjicere, ad parietem illidere, relegare ad opus rusticum; quæ etiam postea sunt abrogata. Poterat quoque pater filium noxæ dedere, pariter ut dominus servum; quod abrogavit Imperator Justinianus (s). Competebat vero hoc jus non tantum in liberos primi gradus, verum etiam in nepotes & pronepotes: qui enim in alterius potestate est, alium in sua potestate habere non potest (t); qui autem ex filia nascuntur, in potestate nostra non sunt, quia sunt in potestate patris sui.

Posset autem cuiuspiam mirum videri tantam & tyrannicam plane potestatem parentibus in liberos apud veteres fuisse concessam, nec tamen credendum est, Romanos hoc casu sine gravibus rationibus ita egisse. Quæ quidem rationes videntur fuisse sequentes: primo, ut esset aliquis quasi domesticus magistratus; secundo, ut ita patres ad tollendum liberos allicerentur, quo pertinet elegantissimus Senecæ locus *de Benef.* 111. c. 11. *Parentum, inquit, conditionem sacravimus, quia expeditas liberos tolli: sollicitandi ad hunc laborem erant, incertam adituri fortunam. Non poterat illis dici, quod beneficia dantibus dicitur: cui des elige ipse tecum. Si deceptus es, quære dignum; adjuva. In liberis tollendis nihil iudicio tollentium licet; tota res voti est. Itaque ut æquiore animo adirent aleam, danda illis aliqua potestas fuit.* Tertia denique ratio hujus rei fuit, quod benignitas patris non facile iniquum quid in liberos commissura crederetur.

Tollitur Patria potestas primum morte naturali (u); sed si moriente avo pater adhuc vivat, & in patris sui sit potestate, tum post obitum avi nepotes in patris sui potestatem recidunt. Secundo: morte civili patris aut filii, ut deportatione, quia deportatus civitatem, & exinde etiam jus

(r) L. 4. ff. de agn. & al. lib.

(s) C. ult. inf. de noxal. act.

(t) L. 21. ff. ad L. Jul. de adul.

(u) L. 15. ff. quando. dies leg. ced. l. 195. §. 2. de V. S.

Jus patriæ potestatis amittit (W). *Relegatio*, cum civitatem non tollat, etiam patriam potestatem non solvit. Tertio: labente Imperio dignitate *Patricius* patria potestas tollebatur. *Patricius* autem dicebatur, non ea notione, quæ Republicæ tempore obtinuit: sed summa plane dignitas erat, qua quis curulibus honoribus functus in consilium Principis adscisciebatur; & ejus quasi *Pater* vocabatur (x). Olim vero etiam Vestales, simul ac captæ essent, potestate patria exhibant (y). Quarto: solvitur, vel potius suspenditur patria potestas, si quis ab hostibus captus sit: nam captivus simul ac ad suos lares reversus est, omnia pristina jura fictione juris *postliminii* (z), qua fingitur numquam in hostium potestate fuisse, recipit. Quod si pater apud hostes decesserit, ab eo tempore, quo captus est, filius sui juris fuisse videtur per fictionem *Legis Cornelia*, qua fingitur ipso captivitatis momento obiisse. Quinto: tollebatur patria potestas *Emancipatione* (Græcis *Χειραφεσία*, *ἑξοικισμός* & *ἐκποίησις* (a); *emancipatus*, *χειραφετός*). Est vero *Emancipatio* legis actio, qua quis apud competentem judicem de potestate dimittitur: idque olim fiebat per imaginarias emptiones & venditiones, hodie vero sola declaratione paternæ voluntatis apud competentem judicem. *Mancipare* autem, vel *mancipio dare* proprie significat, proprietatem rei alicujus alicui tradere; unde eleganter *Lacretius* 111. vers. 985.

Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.

Et P. Syrus *Mimographus*:

Fortuna usu dat multa, mancipio nihil (b). Effectus emancipationis erat, Primo: ut filius plene sui juris fieret, & plenum dominium in bonis adventitiis acquireret, excepta tamen dimidia parte

P 2

te

(W) §. 1. Instit. quib. mod. patr. pot. solv.

(x) Claud. Prot. L. II. in Eurr. 40 & in ipso lib. V. 68.

(y) Gell. I. 12.

(z) Fest. V. Postliminio.

(a) Poll. On. VI. 33. 178. Vid. Bud. Comm. ling. Gr. n.

no. 141. seqq.

(b) Vid. & Senec. Ep. 72. Eurip. Supp. 534. loco elegantissimo.

te ususfructus, quæ patri velut in præmium emancipationis reservabatur. Secundo; ut pater idem fere jus in filium emancipatum acciperet, quod patronus in libertum: itaque ei ab intestato succedebat, & impuberi fiebat tutor legitimus (c). Non tamen usque adeo patrono parens exæquebatur, ut etiam liberi ejus ad successionem, aut contra tabulas bonorum possessionem venirent (d); aut etiam, ut *actio Calvisiana* parenti daretur (e); aut denique, ut recte stipularetur a filio operas. Quemadmodum autem filius invitus (*an supplendum est?* non) emancipabatur, sic nec pater cogi poterat, ut filium emanciparet, nisi certis quibusdam casibus: quorum Primus est; si quis impubes arrogatus, dein pubes factus, dicat se lasum esse arrogatione (f). Secundus casus est; si male contra pietatem filium adficiat, hoc est, nimiam adversus eum exerceat severitatem (g). Tertius; si quis legatum ea conditione, ut liberos emanciparet, relictum agnoverit (h). Quartus; si pater lenocinium exerceat, & filiabus suis peccandi necessitatem imponere velit (i). Quintus denique; si pater nuptias incestuosas contraxerit (K). Sexto & ultimo solvitur patria potestas, si ab aliquo ex adscendentibus quis adoptetur (l).

C A P U T S E X T U M.

De Ritu Funerum.

§. I. De iis, quæ mortem proxime sequebantur.

HUMANI dramatis postremus actus morte terminatur, eamque sequitur Funus *. Summo aut-

(c) Tir. Inst. de leg. par. sur.

(d) L. 1. §. 5. ff. si a pat. quis man. sit.

(e) L. 2. ff. de cod. (f) L. 3. ff. adopt.

(g) L. ult. ff. si a pat. quis man.

(h) L. 92. ff. de cond. & demonstr.

(i) L. 12. Cod. de Episc. aut.

(K) Novell. XII. 2.

(l) L. penult. Cod. de adopt.

* (Funus a funibus seu funeralibus dictum V. Lips. Excurs. ad Tac. Ann. III. 4.)

autem studio veteres funus curabant; quia credebant animas insepultorum ad sedes quietas non admitti, vel saltem centum annos juxta *Stygiam* paludem oberrare, antequam eam transmittere (a) possent; unde, si ipsis cadaveribus potiri non possent, *sumulum* tamen *inanem*, sive *κενοτάφιον* (quod tamen locum religiosum non faciebat (b)) ipsis statuebant (c): aut, si cadaver inhumatum viderent, glebas saltem aliquas ei injiciebant (d): (aut lapidabant, Petron. c. 214. i. e. lapidibus obruebant.) quique illud non fecisset, piaculum commississe credebatur, & porcam præcidaneam Cereri mactabat (e): unde nullum genus mortis æque abhorrebant ac naufragium (f). Et hinc maxime operam dabant, ut vivi sibi de sepulcro prospicerent (g). Ratio porro funeris curandi apud Romanos hæc fuit:

Cum aliquis jamjam esset moriturus, propinqui præsentem spiritum ejus ore excipiebant, sive legebant (h): &, qui morienti proximi erant (i), ejus oculos claudiebant (k) (ut horror mortis, puto, minueretur (l)), quos postea in rogo rursus aperiebant (m). Tum ter, vel quater per intervalla mortuum *inclamabant* (n); quo facto *Conclamatum* esse dicebatur (o): & hinc est, quod etiam *conclamatum* esse dicimus, cum res aliqua plane perit. *Deponebatur* inde cadaver humi: unde *depositus* pro mortuo dicitur (p): & hinc etiam *deponere* vino est ebrietate aliquem quasi sepebere (q). Mox aqua calida cadaver abluebatur

P 3

(r).

(a) Virg. *Æn.* VI. 324.

(b) l. 6. §. 1. ff. de relig. & sumpt. fun.

(c) Virg. *Ibid.* 504. l. 42. ff. de relig. & sumpt. fun.(d) Virg. *d. l.* 362. Hor. *Od.* l. XXVII. 23. & 35.(e) Fest. V. *Præcidaneæ agnæ*.(f) Vid. Ovid. *Trist.* I. II. 51.(g) Vid. Grut. *Insc.* p. 1127. 1.(h) Vid. Virg. *Æn.* IV. 684. (i) Id. *Æn.* IX. 420.(k) Hom. *Il.* A. 452. *Pædo Albin.* l. 157.(l) Vid. Suet. *Ner.* 49.(m) Plin. *H. N.* IX. 37. & Virg. *vidend.* *Æn.* IV. 1244.& IX. 435. Ovid. *epist.* *Penel.* 101. & *epist.* *Ariadne* 129.(n) Id. *Trist.* III. III. 43.(o) Terent. *Eun.* II. III. 36.(p) Ovid. *Trist.* III. III. 40.(q) Plaut. *Aul.* III. VI. 39.

(r), ut vitalis spiritus, si quis forte superesset excitaretur: & a *Pollenchore* (s) ungebatur, qui ex familia *Libitinarii* erat (t), ut etiam *Vespiliones*, *Præfica*, *Piatrices* (u), *Uffores*, *Custodes* (x), alique: *Libitinarius* enim in templo *Veneris Libitinæ* omnia vendebat (z), quæ ad funus procurandum necessaria essent: eaque merces *arbitria* dicebantur (a). Lotum & unctum corpus veste, quæ defuncti dum viveret honestissima fuerat, induebatur; cives scilicet de plebe, toga alba (b); Magistratus & Sacerdotes prætexta: & sic alii aliis. Tum cadaver (cujus ori quadrantem indebant, quem *Charonti* inferorum portitori (c) pro nanlo porrigeret, Græcis proprie *Δανάων* (d) dictum) cadaver, inquam, coronatum (e) custode appposito in vestibulo ædium componebatur (f) in lecto, ita ut facies & pedes, tanquam abituri, (unde *porrectus* pro *mortuo* ponitur (g)) publicum spectarent (h): & hinc *componere* (quod Græci aliquando *εἰλάν*, vel *συεἰλάν*, vel *παιεἰλάν* dicunt (i)) quandoque *ἀγρί τῷ sepelire* ponitur (K): & etiam Latini *compositum* pro *sapulto* dicunt (l). Ante ædes defuncti (dioris (m) certe) intuebatur arbor *Cupressus*, quæ funebris habebatur (n); & Diti, sive *Plutoni* sacra erat; quia semel recisa nunquam renascitur (o): licet alii dicant hoc factum esse, ne

Pon.

- (r) *Ennius ap. Serv. Æn. VI. 219.*
 (s) *Vid. Plaut. Prol. Pæn. 63.*
 (t) *L. 3. §. 8. ff. de instir. aB. (u) Vid. Fæb. hæc V.*
 (x) *L. 14. §. 4. ff. de relig. & sumpt. fun.*
 (z) *Vid. Suet. Ner. 30. Horat. Serm. II. VI. 19.*
 (a) *Cic. post red. in Sen. 7. & pra domo 37.*
 (b) *Vid. Juven. III. 171. seqq.*
 (c) *Virg. Æn. VI. 208. Juven. III. 267.*
 (d) *Hesych. hæc V. Suid. V. Πορδμήων.*
 (e) *Plin. Hist. Nat. XXI. 3.*
 (f) *Tacit. Hist. I. 47. (g) Catull. carm. LXVIII. V. 6.*
 (h) *Virg. Æn. XI. 20. Pers. Sat. III. 103. (De effigie mortui toto præfixa V. Lips. ad Tac. Ann. III. 3.)*
 (i) *Casaub. ad Aflor. V. 6.*
 (K) *Horat. Serm. I. IX. 23. Ovid. Fast. V. 426.*
 (l) *Catull. Carm. ad Mam. LXVII. 97. 98.*
 (m) *Lucan. III. 442.*
 (n) *Horat. Epod. X. 13. Serv. ad Æn. VI. 216. Ovid. Met. 41.*
 (o) *Fest. V. Cupressi.*

Pontifex imprudens ædes funestas intraret, atque ita pollueretur (p).

§. II. De ipsis Exequiis.

Octavo tandem (q), ut videtur, die, Populus per præconem certa formula (verbi gratia tali, *Exequias L. Titio L. F. quibus ire commodum est, jam tempus est* (r); *ollus effertur*) ad exequias convocabatur; ad quas magna frequentia convenire solebant. Itaque magno concessu (propriam hanc vocem nota (s)) efferebatur cadaver, si divitis alicujus esset, in lecto vel lectica, pretiosis stragulis strata (t); quæ ferebatur, vel a propinquis (u); vel, si summi viri fuissent, a viris plane honestissimis; quemadmodum Augustum a senatoribus (x), Julium Cæsarem magistratum (y) humeris elatos fuisse legimus, & Severi Imperatoris urnam a Consulibus portatam (z): pauperiores vero in *Sandapila* a quatuor vespillonibus efferebantur (a). At omnium honoratissimum erat funus, quod *Censorium* appellabatur (b). Post ultimam conclamationem pompa funebri procedere incipiebat, *designatore* (Belgis, *een bidder*) eam ordinante (c), qui tum etiam listoribus utebatur; & tibicine (d) (qui hac occasione proprio nomine *Siticen* (e), Græcis *συμβαύλης*, dicebatur) præeunte, qui *Neniam*, sive *cantilenam funebrem* (*ἐπιτύμβιον νόμον* (f)) defuncti laudes celebrantem canebat: procerum vero funeribus

E 4

etiam

(p) Serv. ad Virg. Æn. III. 64.

(q) Serv. ad Æn. VI. 212.

(r) Terent. Phorm. V. VIII. 17.

(s) Cic. pro Flacc. 17. (t) Propert. II. XIII. 21.

(u) Vid. Plut. Quæst. Rom. p. m. 267. Val. Max. VII. I. 1. Plin. H. N. VII. 44.

(x) Suet. Aug. 100. (y) Id. Jul. 24.

(z) Herodian. IV. 1. (Germanici cineres tribunorum censureturionumque humeris portati, Tac. Ann. III. 2.)

(a) Martial. VIII. 74. (& alibi.)

(b) Tac. Ann. IV. 15. & ibi Lips.

(c) Horat. Epist. I. VII. 6.

(d) Ovid. Fast. VI. 659. (e) Gall. XX. 2.

(f) Pollux Onom. IV. 10. 76. (De antiquitate cantus exequialia v. Falsteri Aman. Philol. T. II. p. 237.)

etiam cornua & tubæ (g) sunt adhibita, qua re testabantur (b), defunctum neque veneno, neque ferro interiisse. Quia autem defunctus iis laudibus sæpe erat indignus, hinc *nenia*, sive *mortualia* pro *augis* ponuntur (i). Træficæ, mercede conductæ (k), plangendi modum ceteris præstant, & laudes quoque defuncti cantabant (l); quibus sæpe sententias, ex celebrioribus poetis petitas, & rei præsentis convenientes miscebant (m). (Majoris ætatis funera ad tubam * facesque & candelas ** efferebantur: minoris vero ad tibias & cereos, immixtis tamen facibus. De *lectis* pluribus mortuo nobili sternendis vide, quos citamus, *** de Proverbio, *licet ad subicines mittas*, V. Comment. ad Petron. c. 129.)

In pompa funebri ferebantur insignia honorum, quos defunctus gesserat, & quidem inversa, ut etiam hodie fieri solet (n) (vel fracta ****); spolia hostium (o), ornamenta triumphalia, dona militaria, & similia (p). Tum etiam *Imagines* majorum, & totius gentis in perticis præferebant (q); nec facibus parcebatur (r). Servi ex testamento defuncti manumissi, funus pileati præcedebant (s); sequebantur propinqui, filii, si adessent, velatis, filia nudis capitibus (t), amici, alique habitu lugentium; scilicet capillo passim,

(g) Hor. Serm. I. 6. 43.

(h) Hyg. fab. 274.

(i) Plaut. *Afin.* IV. I. V. 63.

(k) Horat. de arte 43 (vers. Hor. est 431. Sed nihil probat, quia masc. gen. legitur: *Us qui conducti plorant in funere*. Nisi sit enallage generis, quod adfirmare non audeam. Vid. potius Plaut. Truc. 2. 6. 14. & Lucil. S. 22. F. R.)

(l) Nevius ap. Fest. V. *Præfca*.

(m) Suet. Jul. 84.

* (Serv. ad *Æn.* v. 138.)

** (Lips. Exc. ad Tacit. Ann. III. 4.)

*** (Cic. de Legg. II. 24. Serv. ad *Æn.* VI. 802. & 874.

(n) *Pedo Alb. de morte Drauf* 141. Tac. Ann. III. 2. (Virg. *Æn.* XI. 91. & ibid. Serv.)

**** (Pedo ad Liv. vers. 177.

(o) Suet. *ibid.*

(p) Lucan. VIII. 733.

(q) Propert. II. XIII. 15.

(r) Id. IV. 12. Ovid. *epist.* Cydipp. 172.

(s) Diom. Hal. IV. 24. l. un. §. 5. Cod. de Lat. lib. 28.

(t) Plut. *Quest. Rom.* 14. 5. p. 267.

so, in veste pulla, sive atra (u), ornamentis possitis, (ut exempli gratia, equites annulos aureos, & phaleras ponebant (x)) quod etiam in luctu publico fieri solebat (y): tum etiam, ut hodie, domus luctus tempore claudebantur (z). (In luctu vel moerore vestes etiam scindebant. *Virg. Æn.* V. 385. quod Hebræis perusitatum fuisse, S. literæ docent. Tum *Coss.* mortuo Druso sede vulgari sedebant; *Tacit. Ann.* IV. 8.)

Ita, si illustre funus esset, in forum (a) deferbatur (b), & a filio, vel propinquo (c) aliquo pro rostris oratione funebri laudabatur (d): quod vetus Romanorum institutum fuit, non vero, ut quidam voluere, a Græcis inventum (e). Quin originem a Poplicola habuisse docet *Plutarchus ejus vita p. m.* 102. quod institutum ad gloriam quidem & virtutem utilissimum fuit (f): historia tamen iis laudationibus mendosior facta est (g). Inde ad sepulchri, vel rogi locum procedebant; qui post legem duodecim Tabularum semper fuit extra Urbem; cum antea quisque fere domi suæ sepeliretur (h), & plerumque quidem juxta vias (i): quanquam, privilegio virtutis, vel dignitatis causa dato (k), quidam in Urbe sepulti sint (l); ut præter alios etiam Virgines Vestales (m).

(u) *Vid. Propert.* IV. XII. 97. *Juven.* X. 245.

(x) *Liv.* IX. 45. (& 7.)

(y) *Luc.* II. 18. 28. *Juven.* III. 212.

(z) *Tacit. Ann.* II. 82. *Juven.* XIII. 115. (Pecdo ad *Liv.* vel. 183.)

(a) *Dion. Hal.* IV. 40.

(b) *Horat. Serm.* I. VI. 43.

(c) *Suet. Jul.* 6.

(d) *Dion. Halic.* V. 17. omn.

(e) *Dion. Hal. d. l. & IX.* 54.

(f) *Polyb.* VI. 57.

(g) *Liv.* VIII. c. ult. *Cic. Bruto* c. 17.

(h) *Serv. ad Æn.* V. 61. & VI. 152.

(i) *Juven.* J. V. ult.

(k) *Cic. de L. L.* II. vers. fin.

(l) *Vid. Dion. Hal.* V. 48. qui paullulum variat. *Plut. Bo-*

lic. p. 109.

(m) *Serv. ad Virg.* XI. 206.

§. III. De Sepultura & Combustione.

Antiquissimis Reipublicæ temporibus Rōmani utebantur sepultura (n); (i. e. *humatione*, v. nos in Synon.) quāquam hoc perpetuum non fuerit, cum jam A. U. 253. cadavera cremata legamus. (o); nisi hoc forte factum, quod omnes sepeliendi otium tunc non suppeteret: verum etiam leges Decem virales clare de unctione loquuntur. Et male quidam Sullam primum crematum putant; quod primus ex gente Cornelia crematus fuisse dicatur (p). Quicquid ejus rei sit, florente maxime Republica usque ad extrema tempora Antoninorum, cadavera (honestiorum saltem) cremata sunt: at postea rursus ad sepulturam reditum est (q). Infantes etiam, intra septimum mensem mortui, non cremabantur, sed sepeliebantur (r). Ita loquor ex usu communi; licet sciam *sepelire* & *sepulcrum* etiam de *combustione* dici (s). Ad cadaver cremandum extruebatur *Pyra* in formam aræ (t); vel turris ex lignis, facillime ignem concipientibus (u), circumpositis cupressis. Hæc simul cum cadavere imposito liquoribus quibusdam pretiosis conspergebatur (u); & a proximis consanguineis averso vultu faces ei subiciebantur (w): ac vestis pretiosa, ornamenta, arma defuncti, &c., in *Rogum* (qui pro qualitate fortunarum fiebat, Serv. IV. Æn. 685.) (ita dicebatur *Pyra jam ardens* (x)) coniciebantur (y). Tum propinqui etiam (thus & aromata *, immo) comas suas detonsas in rogum mittebant (z). Dum cadaver cremaretur, sanguis humanus ante rogum effun-

de-

(n) Plin. H. N. VII. 54. Vid. Xiphil. Post. non longe ab init.

(o) Dion. Hal. v. 47.

(p) Cic. de LL. 11. 22. (Similia Scævii locus ad Virg. mihi excidit.)

(q) Virg. Æn. VI. 177.

(r) Plin. H. N. VII. 29. (citatio falsa.)

(s) Terent. Andr. 1. 1. v. 101. Plin. H. N. VII. 54.

(t) Virg. d. l. 214. seq.

(u) Id. 225. (x) Virg. Æn. v. 223. Mart. X. 97.

(w) Id. Æn. XI. 195. seq. (z) Serv. ad Virg. Æn. XI. 185.

(y) Id. ad Æn. X. 281. (falsa citatio. Sed. v. Æn. VI. 217. & Serv. ad vers. 233.)

* (Martial. VI. 85. 22. & X. 26. 6, Virg. Æn. VI. 225.)

(z) Ovid. epist. Canaces XI. 16.

debatur; quo manes defuncti placari credebant. Ille sanguis olim quidem erat captivorum, vel servorum (a); at postea gladiatorum (b), qui inde *Buſſuarii* sunt dicti: nam Rogus, cum plane jam consumptus esset, *Buſsum* dicebatur (c); locus ipse vero, ubi cadaver cremabatur, dicebatur *Uſtrina* (d).

Cadavere cremato, favilla, olim quidem vino (e), postea vero aqua exstinguebatur; & ossa ac cineres a proximis (f) in Urnam legebantur: iisque odores & flores odoratos miscebant (g). Poterant autem discerni ossa ex situ & collocatione cadaveris (h), quod non ipsi igni impositum, sed æstu potius flammæ circumlambentis in cineres reductum videtur; ita tamen, ut ramusculi cupressorum & particulæ rogi super cadaver conciderent (i): quod uncis & hamis, quantum possent, prohibebant. Post hæc præsentibus, ut lustrarentur, ter aqua pura a sacerdote conspergebantur (k): & jam discessuri extremum *Salve* & *Vale* mortuo inclamabant (l), hac vel simili formula: *Æternum vale; Nos te ordine, quo natura jufferis, cuncti sequemur*. Denique præfica, vel quis alius, novissimo verbo *Itices* omnes dimittebat (m). Urna inferebatur sepulcro, cui inscribebatur *Titulus* (n), & *Votum* (S. T. T. L. i. e.) *Ut terra mortuo levis esset* (o), vel: *Ut ossa molliter cubarent* (p): vel Græce ita, *Κοῦφῃ γὰρ τοῦτον* (q); vel denique, ut dicit Euripides *Alcest.* vers. 462.

... Κούφα σοι χθὼν ἰπείων τίσεις, γύναι (r).
P. 6 Qui

(a) (Virg. & Serv.) *Ibid.*

(b) *Horat. Serm.* II. III. 85. (c) *Fest. hac V.*

(d) *Fest. ibid.* (e) *Virg. Æn.* VI. 227.

(f) *Tibul.* I. III. 6.

(g) *Id.* III. II. 23.

(h) *Vid. Hom.* II. 2. v. 240.

(i) *Vid. Bexborn. Quest. Rom.* 25. *Kirchn. de funer.* III. 5. *Voss. de Idol.* v. 41.

(k) *Vid. Virg. Æn.* v. 229.

(l) *Id. Æn.* XI. 97.

(m) *Id. Æn.* VI. 231.

(n) *Propert.* IV. XI. 36. *Vid. Martial.* VI. 92.

(o) *Tac. Agric.* c. ult.

(p) *Ovid. Trist.* III. III. 76. *Contra Tib.* I. IV. 60. *Virg. Æt.* X. 33. *Perf.* S. I. 37. *Juvon.* VII. 207.

(q) *Suid.* v. *Κοῦφος*.

(r) *Vid. Bud. comit. ling. Gr.* 218.

Qui omnino etiam videndus est in *Helena*, v. 847. seq. Domum reversi amici cum cognatis funebri convivio excipiebantur, cum prius balneum ingressi fuissent (s), ut se a pollutione funeris purgarent. Et in illustri funere quandoque epulum Populo datum fuit (t); aut *Visceratio* (u) (Græcis *πρωονομία**) quæ est *crude carnis distributio* (v): quod epulum proprie *Silicernium* dicebatur; Gr. *περιδείπνον* (w). Nono etiam die, postquam funus elatum esset, celebrabantur sacra quædam *Novendialia* dicta, in Glossariis Græcis *ἐννατὰ ἐπὶ νεκρῷ ἀγόμενα* (x). Domus denique funesta purgabatur *Denicalibus* (scilicet feriis (y)); Græci enim *νέκυν μοιτῆν* dicunt, & *Εκνέτῃς* (z).

F I N I S.

Τῷ δὲ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφ' ὧν ἀρχή, ἀορά-
τῳ, μόνῳ σοφῷ θεῷ τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. 1. *Timoth. 1.*
vers. 17.

A P.

(s) *Cic. in Vat. 13. & ibi Abram.*

(t) *Suet. Jul. 26.*

(u) *Liv. VIII. 12.*

* (V. Glossaria Labbæi, ubi *πρωονομία* &c. dicitur; & Casaub. ad *Suet. J. C. c. 38.*)

(v) *Serv. ad Virg. Æn. 1. 211.*

(w) *Varro ap. Non. p. 76. ed. opt. Plant. Serv. Æ. v. 39. Suid. hac v.*

(x) *Vid. Poll. On. VIII. 14. & ibi not. Serv. ad Æn. v. 63.*

(y) *Fest. hac v. Cic. de leg. II. 22.*

(z) *Fest. v. Evertiater.*

APPENDIX I.

DE

NOTIS ROMANORUM,

Sive SIGLIS maxime memorabilibus.

A.

A Notat Abrogo. Absolvō. Anno. Annis. Ante. Apud. Augustus. Augusta. Augustalis. Aulus.

AA. Augusta. Augusti duo. } & similia similiter.
AAA. Augusti tres.

A. A. A. F. F. Auro Argento Aere Flando Feriundo.

AA. COSS. Augustis duobus Consulibus.

A. A. V. S. E. V. After Ambo Ve Si Eis Videbitur.

A. A. V. S. L. M. Apud Agrum Vivens Sibi Locum Monumenti, vel Legavit Monumentum.

AA. VV. CC. CONSS. Augustis duobus Viris Clarissimis Consulibus.

AB. IN. E. L. F. E. Abdicavit. In Ejus Locum Factus Est.

A. B. M. Amico (Amicæ) Bene Merenti.

ABN. Abnepos.

ABS. Absolutus.

AB. U. C. Ab Urbe Condita.

A. D. Ante Diem.

AD. FRU. EMU. Ad Fruges Emundas.

AED. CUR. Ædilis Curulis.

AEL. Ælius. Ælia.

AEM. Æmia tribu. V. pag. 8.

AER. Ærarium. &c.

AET. AUG. Æternitas Augusti.

A. F. A. N. Auli Filius Auli Nepos. Similia similit.

A. FR. A Fronte.

AFR. Africa. Africanus.

AG. Agrippa. Agro. &c.

AGON. Agonalia.

A. H. D. M. Amico (Amicus) Hoc Dedit (Dedicavit) Monumentum.

A. K.

A. K. Ante Kalendas.
A. L. Auli (Augusti.) Libertus (Liberta.)
A. L. A. Amico (Aram) Libens Animo.
A. L. F. (P.) Amico Libens Fecit (Posuit.)
A. L. V. S. Animo Lubens Votum Solvit.
A. M. P. Amico Monumentum Posuit.
An. A. U. C. Anno Ab Urbe Condita.
AN.C.H.S.E. Annorum Centum Hic Situs (Sita) Est.
ANN. Annonæ.
AN. P. M. L. Annorum Plus Minus Quinquaginta.
AN. V. P. M. II. Annis Vixit Plus Minus Duobus.
A. O. Amico Optimo. Alii Omnes.
AP. Appius. Appia *tribu.*
AP. CONS. Apollini Conservatori.
A. P. F. Auro (Argento) Publico Feriundo.
A. P. P. V. F. Ad Populum Plebem Ve Ferant.
A. P. R. C. Anno Post Romam Conditam.
AQ. Aquilifer.
AR. DD. Aram Dedicavit.
ARG. P. X. Argenti Pondo Decem.
ARM. Armeniacus. Armilustria.
ARN. Arniensi *tribu.*
AR. VV. D. D. Aram Votivam Dono dedit.
A. S. L. Animo Solvit Libens.
A. S. L. F. Amico suo Libens Fecit.
A. T. A Tergo.
A. U. C. Ab Urbe Condita. (Anno Urbis Condita.)
AUG. Augur. Augusta. Augustalis. Augustus.
AUG. LIB. Augusti Liberalitas (Libertus). (Augustæ Liberta.)
A. V. L. Animo Vovit Libens. Annos Vixit Quinquaginta.
AUR. Aurelia. Aurelius. Aurum.

B.

B Balbus. Beatus. Bene. Bonus.
B. *bus terminatio*, ut OMNIB^{us}, pro Omnibus.
B. A. Bonis Avibus (Auguriis. Auspiciis).
BASC. Basilica.
B. D. S. M. Bene De se Merito. (Merita. Merenti).
B. E. Bona Ejus.
B. F. (BF.) Beneficiarius. Benefecit. Beneficium.
Bona Fide (Fortuna). Bonum Factum.
B. F. P.

B. F. P. Bonæ Fidei Possessor.
 B. H. M. Bene Hic Maneat.
 B. M. Beata (Bonæ) Memoria. Bene Maneat
 (Merenti). Bonis Manibus.
 B. M. H. E. Bene Merenti Hoc Erexit. &c.
 E. M. M. P. Bene Merenti Monumentum Posuit.
 B. M. P. (S.) C. Bene Merenti Boni (Sepulcrum)
 Curavit (Condidit).
 B. O. Bene Optime. Bono Omnia. Bona Omnia.
 B. P. Bono Publico. Bonorum Possessor.
 B. P. D. Bono Publico Datum (Dedit).
 B. Q. (RE). Bene Quiescat. (Requiescat).
 B. R. (RP.) N. Bono Rei Publicæ Natus.
 B. S. Bona Sua. &c.
 B. V. Bene Vale. Valeat. Vixit).
 B. V. A. Bene Vixit Annis. Boni Viri Arbitratu.
 NB. B. in sequioribus potissimum monumentis
 pro V occurrit, ut BIAR. BIX. pro *Viarum*,
Vixit.

C.

C Cajus. Caja. Causa. Censor. Centum. Cen-
 turia. Civitate. Clarissimus. Cohors. Col-
 legium. Colonia. Comitialis dies. Condemno.
 Coniux. Consul. Cornelius. Cum. Curavit.
 C. Caja. Centuria. &c.
 C. Con principio vocis. Contra.
 CA. Camillus. Cato. Causa.
 C. A. Cæsar Augustus. Cæsarea Augusta.
 CAES. AUG. PON. MAX. COS. V. DICT. PERP.
 Cæsar Augur Pontifex Maximus Consul Quin-
 tum Dictator Perpetuus.
 CAR. Carissimus. Carissima. Carmentalia.
 C. B. M. F. Coniugi Bene Merenti Fecit.
 C. C. C. C. C. Causa Cognita. Coniugi Ca-
 rissimo, mæ.
 C. C. C. C. C. Censura Civium Capita. (Calumniæ Ca-
 vende Causa.)
 C. C. C. L. L. Cæjorum duorum. Con liberti.
 C. C. S. Curavit Cum suis. Curaverunt Com-
 muni Sumtu.
 C. D. Cæjus Drusus. Collegium Decurionum.
 Communi Dividendo.
 C. E. Curavit Erigi.
 C. E. C. C. Coloni Ejus Coloniz.
 CEN. Censar. Centum. Centuria. Centurio.
 CEN.

- CEN. P. Cenfor Perpetuus (Primus) .
 CER. Cerealia .
 C. F. Caji Filius (Filia) . Carissimus Filius . Cla-
 rissima Femina . Conjux (Conjugi) Fecit . Cu-
 ravit Fieri .
 C. F. C. Clavi Figendi Causa .
 C. F. M. Curavit Fieri Monumentum .
 C. H. Curavit Heres .
 C. H. M. Consecravit Hoc Monumentum . Cura-
 vit Hanc Memoriam .
 CHO. Cohors .
 C. I. C. Cajus Julius Cæsar .
 CL. Claudius . Claudia sibi . Clarissimus . Colonia .
 CL. V. Clarissimo Viro .
 C. M. Cæsar Maximus . Cajus Marius . Causa
 Mortis . Curavit Monumentum . Conjux Ma-
 rito .
 C. M. D. Conjux Marito (Conjugi Maritus)
 Dedit .
 C. M. F. Conjux Marito (Conjugi Maritus) Fe-
 cit . Curavit Monumentum Fieri . Clarissimæ
 Memorix Femina .
 C. M. S. Condidit Monumentum Sibi .
 C. M. T. Curavit Monumentum Testamento .
 C. M. V. Clarissimæ Memorix Viro . Curavit
 Monumentum Vivens .
 C. MUN. Curator Municipii .
 CN. Cnæus . Cnaea .
 C. O. Civitas Omnis . Conjugi Optimo , mæ .
 CO. Conjux . Conjugi .
 COACT. A. CONL. ABD. I. E. L. F. E. Coa-
 ctus A Conlega Abdicavit In Ejus Locum Pa-
 ctus Est .
 COER. Coeravit , i. e. Curavit . Coeravere .
 COH. Coheres . Cohors .
 COH. I. PR. P. V. Cohors Prima Prætoria Pia
 Victrix .
 COL. Collega . Collegium . Coloni . Colonia .
 Collocatum .
 COL. AA. PATR. Colonia Augusta Patrensis .
 COL. DED. Colonia Deducta . Colonis Dedit .
 CO. M. Communi Matri .
 COM. AS. ROM. ET. AUG. Commune Asiæ Ro-
 mæ Et Augusto .
 COM. HAB. C. Comitiorum Habendorum Causa .
 COMM. Commilitones . Commodas . &c .
 COMM.

COMM. CONS. Communi Consensu .
 COMP. Compari . Compitalia .
 (COM. R. P. Comes Rerum Privatarum .
 COM. S. L. Comes Sacrarum Largitionum .)
 CON. Congiarium . Conjux . Conlega . Consul.
 Consularis .
 CONCORD. EXERC. Concordia Exercituum .
 CONLAC. F. Con Lacrymis Fe it, i. e. *Cum*
Lacr. (*Ego lego* , Conlacrumantes Fecerunt .)
 CON. P. S. Consularis Provinciæ Siciliæ .
 CONS. Consiliarius . Consualia . Consul . Consu-
 laris . Consulatu .
 CONSEN. Consentibus *Diis* .
 CON. SEN. ET. EQ. OR. P. Q. R. Consensu Sen-
 natus Et Equestris Ordinis PopuliQue Romani .
 CON. SOL. D. Condendo Solum Dedit .
 CONS. S. Conservatori Suo .
 C. O. P. Comites Ordinis Primi .
 COR. Cohors . Cornelius . Cornelia *tribu* . Ce-
 rona . Corvinus .
 COR. VAL. II. Coronis Vallaribus Duabus .
 COS. Consul. Consules . Consularis .
 COS. DES. S. D. Consuli Designato Salutem Dicit .
 COS. ORD. Consul Ordinarius .
 COS. PRÆT. TRIBB. FL. S. P. PL. Q. R. Con-
 sulibus Prætoribus Tribunis Plebis Senatui Po-
 pulo PlebiQue Romanæ .
 COS. VIR. Consularis Vir .
 COS. V. P. P. Consul Quintum Pater Patriæ .
 C. P. Cinerarium Posuit . Curavit Ponendum .
 C. P. S. Curavit Poni Sibi .
 C. P. S. E. Curavit Pecunia Sua (Proprio Sumptu) Erigi .
 C. P. T. Curavit Poni Titulum .
 C. Q. S. S. E. Causa Quæ Supra Scripta Est .
 C. R. Civis Romanus . Cives Romani . Curavit
 Refici .
 CR. Creticus . Crispus .
 CRAS. Crassus .
 C. R. C. Cujus Rei Causa .
 CRUST. ET. SPORT. N. S. X. N. Crustulum Et
 Sportulas Nomine Suo Decem Nummos .
 C. S. Communi sumptu. Consulom Sententiæ Cum
 Suis . Curavit Sibi . Conjugi Suo . (Sux .)
 CS. Cæsar . Consiliarius . Consul .
 C. S. C. P. T. M. Cum suis Curavit Poni Titu-
 lum Monumenti .

C. S. F.

- C. S. F. Communi Sumptu Factum . Curavit Sibi
Faciendum . Cum Suis Fecit .
- C. S. H. Communi Sumptu Heredum . Cum Suis
Heredibus .
- C. S. H. S. S. S. V. T. L. Communi Sepulcro
Hic siti sunt . Sit Vobis Terra Levis .
- C. S. H. S. T. T. L. Communi Sumptu Heredum .
Sit Tibi Terra Levis .
- C. S. S. Cum Suis Servis . Curavit Sibi Sepul-
crum . Curavit Sibi Suis .
- C. V. Centum Vir . Centum Viri . Clarissimus
Vir . Consul quintum .
- C. V. J. CELSA . Colonia Vistrix Julia Celsa .
- CU. MA. F. AN. XV. Cum Marito Fuit Annos
quindecim .
- C. V. M. P. Contra Votum Memoriam Posuit .
Curavit Vivens Monumentum Poni .
- C. V. P. V. D. D. Clarissimus Vir Præfectus Ur-
bi De Dicavit (Dono Dedit.) Communi Volun-
tate Publice Votum Dederunt .
- CUR. Cura . Curator . Curavit . Curia . Curio .
Curulis .
- CUR. AED. SAC. Curatori Aedium Sacrarum .
- CUR. ANN. Curatori Annonæ .
- CURAT. OP. PUB. Curatori Operum Publicorum .
- CUR. D. S. Curavit De Suo .
- CUR. ET. SUB ASC. DED. Curavit Et Sub
Ascia Dedicavit .
- CUR. II. FRUM. COMP. Curator Iterum Fru-
menti Comparandi .
- CUR. P. P. Curator Pecuniæ Publicæ .
- CUR. RP. Curator Rei Publicæ .
- CUR. SAC. PUB. P. R. Curator Sacrorum Publi-
corum Populi Romani .

D.

- D** Data . Decimus . Decius . Decurio . Dedic-
avit . Dedit . Depositus . Devotus . Deus .
Dictator . Dies . Diis . Divus . Donavit . Domi-
nus . Domo .
- D. A. C. Divus Augustus Cæsar .
- DAC. Dacia Dacius .
- D. A. S. Divo Augusto Sacrum .
- DAT. ET. PP. Data Et Proposita .
- DAT. POP. Datum Populo .

D. B. I.

- D. B. I.** Diis Bene Juvantibus .
D. B. M. Dedit Bene Merenti .
D. B. S. F. De Bonis Suis Fecit .
D. C. Divus Cæsar . Decurio Colonia . Decurionum Collegium .
D. C. A. Divus Cæsar Augustus .
D. C. ND. L. De Causa NonDum Liquet .
D. CP. Datum Constantinopoli .
D. C. S. De Consilii Sententia .
D. D. Decurionum Decreto . Dedicavit . DeDicatum . Dedit Donavit . Dedit DeDicavit . Dono Dedit . Deo Domestico . Dis Deabus . Diis Dantibus . Dotis Distio .
DD. Dederunt . DeDicavit . DeDicaverunt . Dies .
D. DD. Dono Dederunt . &c.
D. D. D. Datum Decreto Decurionum , &c. Dono Dedit Dedicavit .
D. D. D. D. Dignum Deo Donum Dicavit . Dono Datum Decreto Decurionum .
DDD. NNN. FFE. Domini Nostri Felices tres .
D. D. D. S. Dono Dedit De Suo .
D. D. L. Dono Dedit Lugens . (Libens) .
D. D. L. M. Dono Dedit Libens Merito (Libero Munere) .
D. D. M. Dedicatum Dis Manibus . Dono Dedit Monumentum .
DD. NN. AUGG. Dominorum Nostrorum Augustorum .
D. D. O. P. Dis Deabus Omnibus Posuit .
D. D. Q. Dedit DonavitQue . &c. Dis DeabusQue .
D. D. S. Dis Deabus Sacrum .
DE. Decius . Defunctus .
DEC. Decessit . Decius . Decurio .
DEC. DEC. MUN. MAL. Decreto Decurionum Municipii Malacitani .
DEC. HS. XII. N. Decurionibus Sestertios Duodecim Numero .
DEC. * XII. AUG. XII. POP. XI. Decurionibus Denarios Tredecim . Augustalibus Duodecim . Populo Undecim .
DED. Dedicavit . &c.
D. F. HS. C. Det Fisco Sestertios Centum .
DEN. Denatus .
DEP. EST. IN. PA. Depositus Est In Pace .
DE. P. S. P. De Pecunia Sua Posuit .

D. E.

D. E. R. I. S. C. De Ea Re Ita Senatus Censuit.
DESS. Designati .

DE. VIC. S. PORT. F. COIR. De Vicanorum
Sententia Porticum Fieri Coiraverunt .

D. F. Decimi (Civi) Filius (Filia) . (Det Fisco .)

D. F. D. I. P. Decurionum Fide Dividenda In
Publicum . (*Possit etiam exponi* , Inter Plebem .)

D. G. Dedit (Donavit) Gratis . (*Quidni Gratus?*)

D. H. Donavit Heredibus . Dono Habuit .

D. I. Dari Jussit . Diis Immortalibus . Dis Inferis .

DIAL. Dialis *Flamen* .

DIC. Dictator .

DICT. SEDIT. SEDAN. ET. R. G. C. Dictator
Seditionis Sedandæ Et Rei Gerundæ Causa .

DIG. M. Dignus Memoria . Digna Mulier .

DIL. S. Dilectissimus Servus .

D. I. M. Deæ Iſidi Magnæ . Deo Inviſto Mithræ .
Dis Inferis Manibus (Malis) .

D. IMM. S.) Diis Immortalibus Sacrum .

D. I. S.) Dis Inferis Sacrum .

DIS. D. Q. Dis DeabusQue .

DISP. ET. TABUL. Dispensator Et Tabularius .

D. L. Dedit Libens (Locum . Lugens .) Dona-
vit Locum . Decimi Libertus .

D. L. A. P. Donum Libens Animo Posuit .

D. L. D. L. D. D. D. Dono Libens Dedit . Lo-
cus Datus Decreto Decurionum .

D. L. D. P. Dis Locum Dedit Publice .

D. L. M. Datus Locus Monumēti . Dedit Libens
Merito .

D. L. S. Dedit Locum Sepulturæ . Dis Iaribus
Sacrum .

D. M. Deæ (Deum) Matri . Dedit Mœrens .

(Monumentum) . Dis Manibus : Divæ Memo-
riæ . Divino Monitu . Dôlus Malus . &c. Do-
mus Mortui . (Dicatum Memoriar .)

D. M. A. Dolus Malus Abeſto .

D. M. AE. Deo Magno Æterno .

D. M. E. M. AE. Deo Magno (Dis Manibus)
Et Memoriar Æternæ .

D. M. F. V. C. Doli Mali Fraudis Ve Causa .

D. M. L. Datus (Dicatus) Memoriar Locus . Do-
dit Merito Libens .

D. M. M. I. Deæ Magnæ Matri Iſidi , (Ida-
æ) .

D. O. M. Deo Optimo Maximo :

D. M.

- D. M. P. Dis Manibus (Defunctæ Monumen-
tum) Posuit .
- D. M. V. F. Dis Manibus Votum (Vivens . Uni-
versis) Fecit .
- D. N. Dominus Noster .
- DNA. Domina .
- D.N. M. Q. E. Devotus Numini Majestati Que
Ejus .
- D. O. M. S. Deo Optimo Maximo (Diis Omni-
bus Manibus .) Sacrum .
- DON. DON. Donis Donatus .
- D. P. Dedit Publice . De Pecunia . Diis Patriis
(Penatibus) . Divus Pius . Donum Posuit .
- D. PEC. R. De Pecuniis Repetundis .
- D. P. M. V. Dies Plus Minus Quinque .
- D. PP. Data Proposita . Data Publicata . Dis Per-
petuis .
- D. P. P. De Pecunia Publica (Propria) .
- D. P. S. De Pecunia Sua . Dedit Proprio Sumptu .
Dis Penatibus (Perpetuis) Sacrum .
- D. P. S. D. L. D. P. De Pecunia Sua Dedicavit
Locus Datus Publice .
- D. Q. S. De Quo Supra . Dies Qui Supra .
- DR. Drusus .
- D. S. Data Subscripta . Deo Sancto , Deo Sacrum .
De Suo .
- D. S. B. H. S. S. De Suis Bonis Hoc Sibi Sum-
serunt (Suis) .
- D. S. D. D. De Suo Donum Dedit , &c .
- D. S. I. M. Deo Soli Invisio Mirræ .
- D. S. I. P. C. De Sua Impensa Poni Curavit .
- D. S. P. Deo Sacrum Posuit . De Sua Pecunia .
De Suo Posuit .
- D. S. P. P. De Sua Pecunia Posuit . De Suo Posuere .
- D. S. S. De Suo Sibi . De Senatus Sententia . De
Suo Sumtu .
- D. S. V. S. L. L. M. De Suo Votum Solvit Lu-
bentissime Merito .
- D. T. Dedit Testamento (Titulum . Tumulum) .
Dum Takat .
- D. V. Dedit Vivens . Devota Vestæ . Devotus
Vester (Vir) . Dies Quintus . Dis Volentibus .
Donec Vixit .
- DVL. Dulcis . Dulcissimus . &c .
- D. V. S. Dedit Vivens Sibi . Dis Universis Sacrum .
- DVVMV. Duum Vir . Duum Viratus .

E Ejus . Ei . Eorum . Eis . Erexit, &c. Est. Ergo .
E. B. Ejus Bona .

E. C. Ejus Causa . Erigi Curavit .

ED. Edicto .

E. D. Ejus Domus . (Dominus) .

EDU. P. D. Edulium Populo Dedit .

EE. Esse .

EE. N. P. Esse non Potest .

E. F. Egregia Femina . Erigi Fecit . Ejus Filius .

EG. Egrot . Egregius , &c .

EG. S. B. M. F. Erga Se Bene Merenti Fecit .

E. H. Ejus Heres .

E. H. E. Ex Heres Esto .

E. H. L. N. R. Ejus Hac Lege Nihil Rogatur .

E. H. T. N. N. S. Extraneus Heres Tumulum
 Nunc Non Sequitur . Externum Heredem Titu-
 lus Noster Non Sequitur .

EID. MART. Eidus Martias .

E. I. M. C. V. Ex Jure Manu Confertum Vocavit .

E. L. Ea Lege . Ejus Locus . Edita Lex .

E. M. Ejus Mater . Egregiæ Memoria (Mulie-
 ri ,) Erexit Monumentum .

EM. Emeritus . Emit .

EMP. Emptor . Empta .

EM. VR. Eminentis Viro .

EN. Endotercisus *b. e. Intercisus dies* . Enim .

EOR. Eorum .

EP. Epistola . Epitaphium .

EP. M. Epistolam Misit .

EPUL. INDICT. Epulum Indictum .

EQ. Eques . Equiria .

EQ. M. Equitum Magister .

EQ. M. P. Equum Meruit Publicum .

EQ. O. Equester Ordo &c .

EQ. P. Equus Publicus &c .

EQ. R. E. P. Eques Romanus Equo Publico .

EQ. SING. Eques Singularis .

ER. Erit . Erogator .

E. R. A. Ea res agitur .

E. S. ET. LIB. M. E. Et Sibi Et (Libertis Mo-
 numentum Erexit .

E. S. S. P. Q. R. Ex Sententia Senatus Populique
 Romani .

ESQ. Esquilina tribu .

E. T.

- E. T. F. I. S.** Ex Testamento Fieri Jussit Sibi.
ET. L. L. P. Q. E. Et Libertis Libertabus Posterisque Eorum.
ET. S. A. D. Et Sub Ascia Dedicavit.
ET. S. ET. S. LIB. L. P. Q. E. Et Sibi Et Suis Libertis Libertabus Posterisque Eorum.
E. V. Egregius Vir, &c. (Ex Voto.)
E. V. L. S. Ejus Votum Libenter Solverunt. Ei Votum Libens Solvit.
EVOC. Evocatus.
EXACT. TRIB. CIVIT. GALL. Exactor Tributorum Civitatum Galliæ.
EX. A. D. C. A. Ex Auctoritate Divi Cæsaris Augusti.
EX. A. D. K. Et Ante Diem Kalendas.
EX. A. P. Ex Argento Publico.
EX. C. C. Ex Civitatis (Coloniarum, Communi) Consensu.
EX. D. Ex Decreto (Decuria, Domo, Dono).
EX. E. Exheres Esto.
EX. EA. P. Q. I. S. AD. AER. D. E. Ex ea Pecunia Quæ Jussu Senatus ad Aerarium Delata Est.
EX. GER. I. Ex Germania Inferiori.
EX. H. L. N. R. Ex Hac Lege Nihil Rogatur.
EX. J. Q. Ex Jure Quiritium.
EX. M. D. Ex Monitu Dedit.
EX. NUM. FRUM. LEG. Ex Numero Frumentariorum Legionis.
EX. ORD. ARUS. Ex Ordine Aruspicum.
EX. PR. Ex Prætorio. Ex Prætoria Nave.
EXQ. Exquilina Tribu.
EX. R. Exactis Regibus.
EX. S. C. P. Ex Senatus Consulto Posuit. Ex suo Curavit Ponendum.
EX. S. D. Ex Senatus Decreto. Ex Suo Dedit.
EX. T. F. I. Ex Testamento Fieri Jussit.
EX. V. Ex quinta. Ex Visu. Ex Voto.
EX. V. S. P. Ex Voto Sacrum (Suo, Susceptor) Posuit.

F

F Faciundum. Factum. Fecit. Fieri. Familia.
 Fastus dies. Felix. Feliciter. Femina. Fides.
 Filius. Filia. Frater. Fronte. Fuit.

FAB.

- FAB.** Fabius. *Fabia tribu.* Fabrum.
FAL. Falerina *tribu.*
FAM. Familia. Familiaris.
F. C. Faciundum Curavit. Fidei Commissum. Fiduciæ Causa. Fraude Creditoris. Filio Carissimo, *vel* Filia. Fecit-Conjux.
F. D. Fides Data &c. Factum Dedicavit. Flamen Dialis.
F. E. Factum Est. Fecit Erigi. Fides (Filius) Ejus.
F. E. D. Factum Esse Dicitur.
FEL. P. R. Felicitas Populi Romani.
FER. Feralia.
FER. LAT. C. Feriarum Latinarum Causa.
FER. NEP. Feriæ Neptuni.
F. E. S. Fecit Et Sacravit. Fecit Et Suis.
F. F.) Fabrefactum. Fabricaverunt. Fecerunt.
) Fieri Fecit.
FF.) Filii. Filius Familias. Fratres. Flando
) Feriundo.
F. F. F. Ferro Flamma Fame. Flavii Filius Fecit (Fuit). (Flando. Faciendo. Feriundo).
F. FL. Fratris Filius.
FF. PP. FF. Fortissimi. Piissimi. Felicissimi.
F. F. Q. Filius FiliabusQue.
F. H. Fecerunt Hoc. Fecit Heres &c. Filius Heres. Femina Honestæ.
F. HC. Familiæ Herciscundæ.
F. I. Fide Jussor. Fieri Jussit.
F. I. A. P. Felix Julia Augusta Pia.
FI. B. Eide Bona.
FID. M. Fides Militum.
F. L. Favete Linguis. Fecit Lucum. Femina Levisissima.
FL. Filius. Filia. Flamen. Flaminica. Flaminus. Elayia *tribu.* Flavius.
FLCA. Falcidia *lex.*
FLO. Floralia.
F. M. Fati Munus. Fecit Monumentum (Memoriam. Mœrens. Merenti). Fieri Mandavit.
F. MART. CAR. MONET. Feriæ Martis Carnæ Monetæ.
F. M. I. Fati Munus Implevit. Fieri Monumentum Jussit.
F. N. C. Fidei Nostræ Commisit.
F. O. Fratri Optimo.

FONT,

FONT. Fontinalia.
FOR. Forum . Fortuna : Fortis .
FOR. RE. EX. S. C. Fortunæ Reduci Ex Senatus-Consulto .
F. P. Fastus primo . Fecit Patri (Publice) . Filius Patri . Filio Pater (Posuit) . Fas Prætori . Feriæ Publicæ .
F. R. Finium Regundorum . &c.
FR. Forum . Frater . Fronte . Frumentarius .
Fr. D. Frumenti Dandi .
FS. Familias . Fratres . Filiis .
F. T. C. Fieri Testamento (Titulum) Curavit .
F. V. C. Fidei Vestræ Commissum . Fieri Vivens Curavit . Fraudis Ve Causa .
F. V. S. L. M. Fecit Vivens Sibi Locum Monumenti . Fecit Voto Suscepto Libens Merito .

G.

G. Gaius . Gaudium . Genius . Gens . Genus . &c. Gesta . Gratia .
GAL. Galeria tribu . Galerius . Gallus .
G. B. D. M. P. Genio Bono Dicavit Monumentum Publice .
G. D. Germanicus Dacicus . Gratis Dedit .
GEM. Gemina legio . Gemellus .
GER. Germanicus .
GG. Gemina legio . Gesserunt .
G. L. Genio Loci . Gaji Libertus . &c.
GL. E. R. Gloria Exercitus Romani .
GL. P. Gloria Parentum (Populi . Patriæ) .
G. M. Genio Malo .
GN. Gens . Genius . Genere . Gnæus .
GN. N. T. M. D. D. Genio Numini Tutelari Monumentum (Merito) De Dicatum .
G. P. Galliæ Procurator . Genio Posuit (Parentum) .
GR. Gerit . Grex . Gratis .
GRAC. Gracchus .
GR. D. Gratis Dedit .
G. S. Genio Sacrum .
G. V. Genio Urbis . Gnæus Valerius . Gravitas Vestra .
G. V. S. Genio Urbis Sacrum . Gratis (Gratus) Votum Solvit .

Q

H. Ha-

H.

- H.** Habet. Heres . &c. Hic . Hoc . Honestus .
 Honor . Hora . &c.
H. A. C. Heres Amico Curavit .
H. A. E. C. Hanc Aedem -Ei Condidit . Hanc A-
 ram Erigi Curavit .
H. A. I. R. Honore Accepto Impendium Remiſit .
H. B. Heres Bonorum . Hora Bona .
H. B. V. P. Heres Bonorum Ve Poſſeſſor .
H. C. CU. Hic Condi Curavit .
HC. L. S. P. S. Hunc Locum Sepulturæ Poſuit
 Sibi .
H. D. D. Heredes Dono Dedere . Honori Domus
 Divinæ .
HER. S. Herculi Sacrum .
H. E. S. Hic Eſt Situs (Sepultus) .
H. ET. L. Heredes Et Liberti .
H. F. Heres Fecit . Hic Fundavit . Honeſta Fe-
 mina .
H. H. Heredes . Homo Honeſtus . (Hiſpaniarum .)
H. H. M. S. Heredes Hoc Monumentum Sequitur .
H. I. Hic Jacet .
HILAR. TEMP. Hilaritas Temporum .
H. K. N. Have Katiffime Nobis .
H. L. Hac Lege . Hic Locus . &c. Hoc Legavit .
 Honeſto Loco .
H. L. D. Heres Libens (Hoc Libens . Hunc Lo-
 cum) Dedit .
H. L. H. N. S. Hic Locus Heredes Non Sequitur .
H. L. N. Honeſto Loco Natus .
H. L. R. Hac Lege Rogatum .
H. M. Hoc Mandavit . Hoc Monumentum . Ho-
 neſta Mulier . (Hanc Memoriam .) Honeſta
 Miſſione . Hora Mortis .
H. M. AD. H. N. T. Hoc Monumentum Ad He-
 redes Non Tranſit .
H. M. D. M. A. Huic Monumento Dolus Malus
 Abeſto .
H. M. E. H. N. S. Hoc Monumentum Exterum
 Heredem Non Sequitur .
H. M. E. N. R. Hoc Monumentum Exterum Non
 Recipit .
H. M. G. N. S. Hoc Monumentum Gentiles Non
 Sequitur .

H. M.

- H. M. IN. F. P. X: IN. A. P. X. Hoc Monumentum In Fronte Pedes Decem, In Agro Pedes Decem. (*Vide Schol. ad Horat. Sermon. I. Sat. VII.*)
- H. M. S. M. Hoc Monumentum (Hanc Memoriam) sibi Mandavit.
- H. M. S. S. E. H. N. S. Hoc Monumentum Sive Sepulcrum Exteros Heredes Non sequitur.
- H. N. D. M. A. Heredi Non datur Monumenti Actio.
- H. O. Hostem Occidit. Hoste Occiso.
- HO. Homo. Honestus. Honor. Hora.
- HOR. Hora &c. Horatia scribo.
- HOS. Hospes. Hostis.
- H. O. S. Hic Offa Sita.
- (H. O. S. E. H. N. S. Hæc Ollarum Schola (Series) Exterum Heredem Non Sequitur.)
- H. P. Hasta Pura. Hic Positus. Hic Posuit. Hora Pessima.
- H. R. Hic Requiescit. Honestæ Ratio.
- H. R. E. I. Q. M. E. A. Hanc Rem Ex Jure Quiritum Meam Esse Ajo.
- (H. R. I. P. Hic Requiescat in Pace.)
- H. R. I. R. Honore Recepto Impensam Remisit.
- H. S. Herculi Sacrum. Heredem Solvi. Hic Situs &c. Hoc Sepulcrum. Hora Secunda. (Hoc Solus.)
- H. S. Sive HS. Sestertius. Sestertium.
- H. S. E. T. F. I. H. F. C. Hic Situs Est Testamento Fieri Jussit Heredes Faciendum Curaverunt.
- H. S. F. H. T. F. Hoc Sibi Fecit Heredes Titulum Fecerunt.
- H. S. H. N. S. Hoc Sepulcrum Heredes Non Sequitur.
- H. S. S. Hic Siti (Sepulti) Sunt.
- H. S. T. N. E. Huic Sepulcro Titulus Non Est.
- H. S. V. F. M. Hoc Sibi Vivens Fieri Mandavit.
- H. T. V. P. Hunc Titulum Vivus Posuit.
- H. V. Hispaniæ Utriusque. Honestus Vir. Honore Usus. Moris quinque. Hoc Volens. Hoc Vivus. Hoc Votum.

I.

- I. Immortalis. Imperator. In. Inferis. Inter.
- I. Invisio. Jovi. Iterum. Julius. Jussit. Semel.
- Unum. Affis nota.
- JAN. Januarius.

- JAN. CLU.** Janus Clusus . Janum Clusit .
IA. T. C. Intra Tempus Constitutum .
I. B. In Brevi .
J. C. Intra Circulum . Julius Cæsar . JurisConsultus .
J. C. E. V. Justa Causa Esse Videtur .
I. D. Inferis Diis . Jovi Dedicatum . Iſidi Deæ .
Juri Dicundo , &c. JurisDictionio .
ID. Idus , &c .
I. D. P. Idemque Probavit . Juri Dicundo Præest . &c .
I. D. T. S. P. In Diem Tertium Sive Perendinum .
I. E. Id Est . In Edibus . Judex Esto .
I. F. In Foro . In Frönte . Inter Fuit . Jussu Fecit .
I. F. P. R. E. A. D. P. In Foro Pro Rostris Et Ante Diem Pridie .
I. H. Jacet Hic . Justus Homo .
I. H. D. D. In Honorem Domus Divinæ (Deorum Dearum .)
II. Iserum . Secundum . Duo .
II. VIR. I. D. QQ. Duum Vir Juri Dicundo Quin . Quennalis .
I. L. Illius Libertus . (Liberta .) In Loco . Intra Limitem . Jure Legis . Justa Lex .
I. L. D. In Loco Divino . Ipse (Illi) Libens Dedit . &c .
I. L. P. (R. vel S.) In Loco Publico (Religioso . Sacro .)
IMM. II. HON. III. Immunis Iterum Honoratus Quartum .
IMP. Imperator . Imperatrix . Imperio .
IMP. RECEPT. Imperio (*Nonne præstat* , Imperatore ?) Recepto .
IN. MAG. M. E. IN. E. L. F. E. In Magistratu Mortuus Est . In Ejus Locum Factus Est .
INF. ÆR. PP. R. H-S. M. N. Inferat Ærario Populi Romani sestertios Mille Nummos .
IN. M. (PR.) O. E. In Magistratu (Prælio) Occisus Est .
IN. R. P. S. FUNCT. In Re Publica Sua Functus .
INTEG. FAM. Integræ Famæ .
I. O. M. C. Jovi Optimo Maximo Conservatori .
I. O. M. S. P. Q. R. V. S. PR. S. IMP. CÆS. QUOD .
PER. EU. R. P. IN. AMP. ATQ. TRAN. S. E. Jovi Optimo Maximo Senatus Populus-Que Romanus Votis Susceptis Pro Salute Imperatoris Cæsaris Quod Per Eum ResPublica In Ampliore Atque Tranquilliore Statu Est .

- I. P. In Pace . In Possessione . Indulgentis. Patrono . Justus Possessor . Jussit Poni .
 I. Q. Jure Quiritum .
 I. Q. P. Idem-Que Probavit .
 I. R. Jovi Regi . Junoni Reginae . Jure Romano (Rogavit) .
 I. S. In Senatu . In Suis . (In Suos.) Jovi Sacrum . Judicatum Solvi . Judicium Solvit . Judicio Senatus .
 I. S. C. In SenatusConsulto . Judex Sacrarum Cognitionum .
 I. S. L. M. Ipse Solvit Lubens Merito .
 I. S. M. R. Juno sospita Magna Regina .
 I. SN. R. In Senatu Romano .
 I. S. S. Inferius Scripta Sunt .
 I. S. V. P. Ipsa Sibi (Impensa Sua) Vivi Posuere .
 I. T. C. Intra Tempus Constitutum .
 IUD. Judex . Judicium .
 IUD. CAP. Judæa Capta .
 I. U. E. E. R. P. F. S. V. C. Ita Ut Eis E Republica Fideve Sua Videbatur Censuere .
 IUG. Jugali .
 IUL. Julius . Julia .
 JURID. Juridicus . Jurisdictio ,

K.

- K** Kæso . Kaja . Kalendæ . Kalumnia . Kaput .
 Karissimus . &c. Kardo . Karthago .
 K. C. Kalumniæ Causa . Kapite Cæsus (Census) .
 Karthago Civitas .
 K. D. Kalendæ Decembres . Kapite Deminutus .
 K. F. Kal. Febr. Kardo Finalis . Kariss. Fil.
 K. L. V. Kaput Legis Quintum .
 K. N. Kæsonis Nepos . Kal. Novembr. Karissime Nobis .
 K. P. Karissime Parens . Kardo Positus . Kastrum Posuit .
 K. Q. (S.) Kalendæ Quintiles (Sextiles) ;

L

- L** Laribus . Latinus . Latum . Legavit . Legio . Lex .
 Libens . Libertus . Libra . Locavit . Locus . Longum . Lucius . Lustrum . Quinquaginta . Ludus .
 L. A. D. Libens Animo Dedit . &c. Locus Alteri Datus .
 L. AG. Lex Agraria .

- L. AP.** Ludus Apollinis . &c.
L. B. M. D. Locum (Liberto, Libertæ) Bene-
 Merenti Dedit .
LB. S. Libens Solvit .
L. C. Latini Cives (Coloni) . Lege Cavetur . Li-
 bertatis Causa . Locus Concessus . Lūcius Cor-
 nelius .
L. D. P. Libertus Domino (Liberto Dominus)
 Dedit . Locus Datus Publice .
L. D. S. C. Locus Datus Senatus Consulto (Se-
 pulturæ Causa . Sententia Collegii .) Libens
 De Suo Curavit .
L. E. D. Lege Ejus Damnatus . Libens Ei Dedit .
 Locus Ei Datus .
LEG. Legatum . Legatus . Legavit . Lege . Legio . &c.
LEG. I. ADI. P. F. ANT. Legio Prima Adju-
 trix Pia (Fidelis) Felix Antoniana .
LEG. V. M. P. C. Legio Quinta Martia (Ma-
 cedonica) Pia Constans .
LEG. XIV. G. M. V. Legio Decima Quarta Ge-
 mina Martia Victrix .
L. E. LI. M. C. S. Lubens Et Libens Merito Cum
 Suis .
L. EM. Locus Emtus .
LEM. Lemonia tribu . Lemuria .
LEP. Lepidus .
L. F. Libens (Liberto . Lugens . Lustrum) Fe-
 cit . Lucii Filius .
L. F. F. O. M. M. D. S. Libens Fieri Fecit Omne
 Meliori Modo de Suo .
LG. Legatus . Legavit . Legio .
L. H. F. C. Libertus Heres (Locum Hunc . Li-
 bens , Liberto , Lugens Hoc Faciendum Curavit .
L. I. Lex Julia .
LIB. Liber . Liberalia . Liberalitas . Liberto . &c.
 Libertas .
LIB. LIB. P. Q. E. Libertis Libertabus Posteris-
 Que Eorum .
LIB. TABUL. Librarius Tabularii .
L. I. D. A. C. Lex Julia De Adulteriis Coercendis .
L. IU. REP. Lex Julia Repetundarum .
L. L. Libens Lubens . Libentissime . Libertis Li-
 bertabus . Lucii Liberto . &c.
L. L. Dupondius . Legibus . Liberti duo .
L. L. Q. S. P. Q. S. Libertis Libertabus Que Suis
 Posteris Que Suorum .

LLS.

L.S. Sestertius.

L. M. Legavit (Locavit) Memoriam (Monumentum . Libens Merito . Libero Munere . Locui Monumenti . (Mortuorum) . &c. Lucius Munera .

L. M. E. Locum Monumenti Elegit . (Erexit .)

L. O. Liberto Optimo . Libertis Omnibus .

L. P. Locus Proprius . (Propitius . Publicus .)
Lege Punitus .

L. P. C. R. Latini Prisci Cives Romani . Libens Poni Curavit Requitorium .

L. P. F. F. V. A. VI. Lugens Pater Filio Fecit Vixit Annos Sex .

L. PR. Locus Privatus . &c.

L. Q. S. Locus Qui supra .

L. R. Lege Rogatur . Lex Romana . Locus Religiosus . Locavit Requitorium .

L. S. Laribus Sacrum . Libens Solvit . Liberto Suo . Locus Sacer . Locus Sepulturæ .

L. S. M. C. P. Locum Sibi Monumenti Curavit Poni .

L. T. Legavit Testamento . (Titulum) . Legem Tulit . Lucius Tatus (Titius) .

L. V. Lex Vetat . Libens Vovit .

LUD. PLEB. IN. CIRC. Ludi Plebeji In Circo .

L. VOC. Lex Voconia . Lucius Voconius .

LUPER. N. P. Lupercalia Nefastus Primo .

LV. P. F. Ludos Publicos Fecit .

LUSTR. MISS. Lustrum Missum .

M.

M. Magister . Magistratus . Magnus . Manibus .

▲ Marcus . Marca . Mars . Mater . Memorix .

Menses . Miles . Militavit . Millia . Missio . Monumentum . Mortuus . Mulier .

M'. Manius .

MAC. AUG. Macellum Augusti .

MÆC. Mæcia tribu .

MAG. EQ. Magister Equitum .

MAG. QUINQ. COLL. FABR. TIG. Magister Quinquennalis Collegii Fabrum Tignariorum .

M. A. G. S. Memor Animo Grato Solvit .

MAI. Major .

MAM. Mamercus .

MAN. IRAT. H. Manes Iratos Habeat .

- MAR.** Marius . Maritus . Marmor .
MAR. ULT. Mars Ultor .
MAT. Matralia . (*Matris Matutæ festum .*)
MAX. POT. Maximus Pontifex .
M. B. Memoriae Bonæ . Merenti Bene . *Mulier Bona .*
M. B. M. F. Monumentum (- Matri . Mulieri . Marito) Bene Merenti Fecit .
M. C. Marcus Cato . (Censor . Cicero .) Memoriae (Mortis) Causa . Monumentum Condidit . (Curavit .) &c . (Matri (Mulieri) Carissimæ .)
M. CS. Marcus Cæsar .
M. C. T. Monumentum Curavit Testamento .
M. D. Manibus Dis . Matri Deum . &c .
M. D. M. I. Magnæ Deum Matri Idææ . (*Isidi .*)
M. E. Memoriam Erexit . Mortuus Est .
M. E. M. D. D. E. Municipibus Ejus Municipii Dare Damnas Esto .
MEN. Menenia (*tribu*) .
MERC. Mercator . Mercurius . Mercurialis .
MERK. D. Merkedonius (Mercedinus) Dies .
M. F. P. Malæ Fidei Possessor . Mater Filio Posuit .
M. H. Mulier Honesta . Mandavit Hoc . &c .
M. H. AD. H. N. T. Monumentum Hoc Ad Heredes Non Transit .
M. H. E. Mihi Heres Esto .
M. H. E. N. R. Monumentum Hoc (Heredem) Extraneum Non Recipit .
M. H. H. N. S. Monumentum Hoc Heres (*potius* Heredem) Non Sequitur .
M. H. S. M. Memoriam Hanc Sibi Mandavit . &c .
M. I. Matri Idææ . (*Isidi*) . Maximo Jovi . Monumentum Jussit .
MIL. COH. X. IU. URB. Miles Cohortis Decimæ Juvenum Urbanorum .
MI. ME. H. DD. S. Mihi Meisque Hoc DeDici Sepulcrum .
MIN. Minervæ . Minor . Minutia *tribu* .
M. L. Marci Libertus . Merito Lubens . Miles Legionis . Militis Locus . Monumentum Legavit . &c .
ML. CL. PR. RA. Miles Classis Prætoris Ravenatis .
ML. PR. Miles Prætorianus .
M. M. Magnæ Matri . (*Mœstæ Memoriae .*)
MM.

MM. Marci *duo*. Memoriar. Meritissimo. Milites.
M. M. D. Matri Magnæ Deum. Matri (Marito.
Merenti) Monumentum Dedit.
M. N. Marci Nepos. Meo Nomine. Millia Num-
mum.
M. P. Mille Passus. Millia Passuum. Memoriam
(Mœrens Mensam) Posuit &c.
M. R. Miles Romanus. Municipium Ravennas.
M. S. Manibus Sacrum. Merito Solvit. Municipi
Suo.
MS. Majestati. Menses.
M. S. A. Moneta Sacra Augusti.
M. S. C. Monumentum Sibi Constituit. &c.
M. S. P. Memoriar. Suæ Posuit. &c.
M. S. S. H. N. S. Monumentum Sive Sepulcrum
(Supra Scriptum) Heredem Non Sequitur.
M. T. C. Marcus Tullius Cicero.
M. V. Manibus Univerſis. Minervæ Victricis *le-*
gionis. Monumentum Vivens.
MUN. Munere. Municeps. Municipium, &c.
M. V. S. Merito Votum Solvit.

N.

N. Natione. Natus. Nefastus (*dies*. Nepos. Ne-
ptuno. Nobilis. Nomine. Nonis. Noster.
Numerarius. Numerius. Numero. Nummus.
NAT. Natalia. Natus. Natione. Natta.
N. C. Nero (Nobiliss.) Cæsar. Non Credo.
N. C. N. P. Nec Clam Nec Precario.
(N. D. D. Numini Dicatissimus. Devotissimus.)
N. D. F. E. Ne de Familia Exeat.
NEG. VIN. Negotiator Vinarius.
NEP. RED. Neptuno Reduci.
NEPT. Neptunalia.
N. F. C. Nostræ Fidei Commissum.
N. F. (G.) N. Nobili Familia (Genere) Natus.
N. H. V. N. AUG. Nuncupavit Hoc Votum Nu-
mini Augusto.
N. I. Nomine Ipsius. Numinis Jussu.
N. L. Nominis Latini. Non Licet. Non Liqueat.
Non Longe. Numero Quinquaginta.
N. L. M. F. ET. TU. Nobis (Nostrum. Novum)
Locum Monumenti Fecit Et Tumulum.
N. M. Non Minus.
N. M. N. S. Novum Monumentum Nomine suo.

- N. M. Q. E. D. Numini MajestatiQue Ejus De-
votissimus .
N. P. Nefastus Primo . Nomine Proprio .
N. R. Nazione Romanus . Non Restituerunt .
NR. CL. Nero Claudius .
N. S. Nomine Suo . Non sequitur . Novum se-
pulcrum . Numerii Servus .
N. T. M. Numini Tutelari Municipii .
N. TRAN. H. L. Non Transilias (Ne Transeas)
Hunc Locum .
N. V. N. D. N. P. O. Neque Vendetur Neque Do-
nabitur Neque Pignori Obligabitur .
N. VV. H. INF. S. Neminem Volumus Hoc In-
ferri Sepulcro .

O.

- O**btulit . Omnibus . Oportet . Optimo . Optio .
Ordo .
OB. AN. L. Obiit Anno Quinquagesimo .
OB. C. S. Ob Cives Servatos .
OB. M. E. Ob Merita Ejus .
OB. M. P. ET. C. Ob Merita pietatis Et Concor-
diæ .
OB. R. B. G. Ob Res Bene Gestas .
O. C. Omnis Civitas . Ope Consilio . Ordo Cla-
rissimus .
OC. Occasus . Occisus .
O. D. M. Opera Donum Munus .
O. D. S. M. Optime De Se Merito .
O. E. B. Q. C. Ossa Ejus Bene Quiescant Condita .
O. E. R. Ob Eam Rem .
O. F. Opus Fecit . Omni Fide .
O. H. F. Omnibus Honoribus Functus . Ossuarium
Hoc Fecit .
O. H. S. S. Ossa Hic Sita Sunt .
O. L. Operas (Ollam) Locavit .
OL. D. D. Ollam Dono Dedit .
O. L. O. C. Opere Locato . Opere Conducto .
O. M. Optime Merito . Optimo Maximo .
O. M. T. Optimo Maximo Tonanti .
O. P. Optimo Patri . (Principi . Patrono .)
OP. Opiter . Oportet . Oppidum . Optimo . Opus .
OP. ET. S. P. Optimo Et Sancto Patrono (Patronæ .)
OPIC. Opiconfiva .
OPIF. Opifera .

ORB.

ORB. PAR. Orbati Parentes.
 OR. M. Ordo Militaris. Ornamentis Militaribus.
 OSS. Ossarium. Ossuarium.
 O. V. F. Omnia (Omnibus) Vivens Fecit. Opti-
 mo Viventi (Viro) Fecit.

P.

P Pace. Pactum. Passus. Pater. Pecunia. Pe-
 des. Perpetuus. Pius. Plebs. Pontifex. Po-
 pulus. Possessor. &c. Posuit. Potestas. Prætor.
 Princeps. Pro. Provincia. Publice. Publia.
 Publius. Puer. Pupillus.

P. A. Pius Augustus. Posuit Aram.

PAL. Palatina *tribus*. Palilia.

PAP. Papia *tribus*.

(P. A. P. B. M. Patri Avo Patrono Bene Merito.)

PAR. Parenti. &c. Parilia. Parthicus.

PAR. INF. P. Parentes Infelicissimi Posuerunt.

PATR. Patricius. Patronus.

PATR. COL. CUR. R. P. II. VIR. MUNICIPAL.

PROC. AUG. VIÆ. OST. ET. CAMP. Patro-
 no Coloniae Curatori Rei Publicæ Duum Viro
 Municipii Procuratori Augustali Viæ Ostiæ Et
 Campanæ.

P. C. Pactum Conventum. Patres Conscripti. Pa-
 trono Coloniae. Pecunia Constituta. Pedes Cen-
 tum. Ponendum (Publice) Curavit. &c. Præ-
 fectus Castrorum. (Corporis) Pro Consul.

P. C. L. Publius Cornelius Licinius. Publii Con-
 Libertus.

P. C. N. Posuerunt Communi Nomine.

P. C. R. Ponendum Curavit Requietorium.

P. D. Patriciatus Dignitas. Publice Dedit. Po-
 nendum Decrevit.

P. D. S. Proposita Data Scripta. Posuit De Suo.

P. E. Posteris Ejus (Eorum). Publice Exerxerunt.

P. EQ. M. Publico Equo Meruit.

PER. Peregrinus. Permissu. Perpetuus. Pertinax.

P. EX. R. Post Exactos Reges.

P. F. Pia Fidelis. Pius Felix. Publice Fecit. &c.
 Pater Filio. &c.

P. H. C. Patrono Heres (Ponendum Hoc) Cu-
 ravit. Provincia (Prætor) Hispan. Citerior.

P. I. Pater Indulgentiss. Poni Jussit. Princeps Ju-
 ventutis.

P. I. A. V. P. U. D. Prætorem Judicem Arbi-
 trum Ve Postulo Uti Des.

Q 6

P. I. R.

- P. I. R. P. Q. I. S. I. F. P. R. E. A. D. P. Popu-
lum Jure Rogavit PopulusQue Jure Scivit In
Foro Pro Rostris Et Ante Diem Pridie .
- P. I. S. Pius in Suis (Suos) . Ponendum Jussit
Sibi . Posteris Item Suis . Publica Impensa Se-
pultus .
- P. K. Parens Karissime . Pridie Kalendas . Prætor
Kandidatus .
- P. L. Posuit Libens (Lugens) . Publii Libertus .
- P. L. C. Pecunia Lugduni Cusa .
- P. M. Passus Mille . Plus Minus . Patronus Mu-
nicipii . &c.
- P. M. T. P. IMP. P. P. Pontifex Maximus Tri-
bunitia Potestate Imperator Pater Patriæ .
- PO. Poblilia *tribu* . Populus . Posuit .
- POM. Pompejus . Promptina (*tribu*) .
- P. O. M. S. Parenti (Patrono) Optime Merito Sacrum .
- POPULIF. Poplifugium .
- PORT. Portumnalia .
- POST. Postumus .
- P. O. S. V. I. T. Posuit .
- TOT. Potestate .
- P. P. Pater Patratus . (Patriæ .) Parenti (Patro-
no . Populus . Publice .) Posuit . PerPetuus . Præ-
fectus Prætorio . PræPositus . Propria (Publi-
ca) Pecunia . Proprætor . Publii *duo* .
- PP. Papinia *tribu* . PerPetuus . PræPosita . PræPo-
situs . Posuere . PrimiPilus . Proposta .
- P. P. F. Pia Pollens Felix .
- P. P. L. V. Pro Præde Litis Vindictarum .
- P. PL. V. Populum PlebemVe .
- P. P. O. C. V. Præfectus Prætorio Orientis Clarif-
simus Vir .
- P. P. P. Pro Pietate (Propria Pecunia) Posuit . Pro-
Prætor Provinciæ .
- P. P. P. C. PrimiPilo Prætoriæ Cohortis . &c.
- (P. P. P. P. P. Præfecto Prætorio Per Provinciam
Pannoniam .)
- P. P. R. U. P. I. C. Pace Populo Romano Ubi-
que Parta Janum Clusit .
- P. Q. E. PosterisQue Eorum .
- P. Q. S. V. F. PosterisQue Suis Vivens Fecit .
- P. R. Populus Romanus . Pro Rostris . Posuit Re-
quitorium .
- PR. Pater . Præses . Prætor . Pridie . Princeps .
Primigenia .

PRAE.

- PRAE. AER. Praefectus Aerarii .
 P. R. C. A. Post Romam Conditam Annis .
 PR. CER. Praetor Cerealis .
 P. R. E. Post Reges Exactos .
 PRIM. Primipilus . Primo . Primus .
 PRI. STIP. H. S. E. Primo Stipendio Hic Situs
 Est .
 PR. M. S. Pro Merito Suo .
 PR. N. Pro Nepos .
 PRO. AUG. Providentia Augusti .
 PROC. Pro Consul. Pro Curator .
 PRO. MAG. L. D. Pro Magister Larium Divino-
 rum .
 PRON. Pro Nepos .
 PRO. PR.)
) Pro Praetor .
 PROPR.)
 PROQ. P. Pro Quaestor Provinciae .
 PRO. S. Pro Salute .
 PROT. Protector .
 PROV. Provincia . Providentia .
 PR. P. Praefes Provinciae . Pro Praetor .
 PR. PER. Praetor Peregrinus .
 PR. PR. Praefectus Praetorio . Pro Praetor .
 PR. P. R. E. V. Procurator Privatae Rei (Egre-
 gius Vir .
 (P. R. Q. Populo Romano Quiritium .)
 PR. Q. AER. ET. ALIM. Pro Quaestor Aerarii Et
 Alimentorum .
 PRR. Praetores .
 PR. S. Praetoris (Pro) Sententia . Patri Suo .
 PRS. P. Posteris Posuit . Praefes Provinciae .
 PR. TUT. Praetor Tutelaris .
 PR. UR. Praetor Urbanus .
 P. R. V. X. Populi Romani Vota Decennalia .
 P. S. Pecunia Sua . Plebiscitum . Posteris Suis .
 Posuit Sibi . Proprio (Privato . Publico .)
 Sumtu Proserpinæ Sacrum . Pro Salute . Publi-
 cæ Saluti .
 P. S. O. Pecunia Sua Ordinavit . Posuit (Suis Om-
 nibus .
 P. S. P. Q. P. (R.) Pro Se Proque Patria (Re-
 publica .)
 P. S. T. Q. H. Praecipito Sumito Tibique Habeto .
 PT. Pater . Praeter .
 P. T. S. Posuit Titulum Sibi .

P. V.

P. V. Pedes Quinque . (Perfectiss. Præstantiss. Pri-
marius :) Vir. Pia Victrix. Præfectus Vigilum
(Urbi.)

PV. Provincia. Publia *tribu* .

PUBL. L. Publico Luctu .

P. V. D. Postulo Uti Des. Pro Voto Dedit .

P. V. F. Posteris Universis Fecit .

PU. HO. Publico Honore .

P. VI. S. Pedes Sex Semis .

PUP. Pupillus. Pupinia (*tribu* .)

P. U. V. L. S. ProUt Voverat Lubens Solvit .

Q.

Q. Quadrati. Quæsitus. Quæstor. Quantum.
Quartum. Que. Qui. &c. Quinta. Quin-
tus. Quinquennalis. Quirites.

Q. A. Quæstor Ædilis.

Q. A. M. QuemAdModum.

Q. A. NQ. N. Quando Ais Neque Negabo (Ne-
gas.)

Q. B. F. Qui Bixit Feliciter.

Q. B. M. V. Quæ Bene Mecum Vixit.

Q. C. M. P. I. Quintus Cæcilius Metellus Pius
Imperator .

Q. D. C. Qua De Causa .

Q. D. E. R. F. P. D. E. R. V. I. C. Quid De Ea Re
Fieri Placeret, De Ea Re Universi Ita Censuerunt

Q. D. R. P. G. V. Qua De Re Peto Gravitatem
Vestram .

Q. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. DT. X. D.

P. F. Quanti Ea Res Erit Tantæ Pecuniæ Ju-
dicium Recuperatorium Dabo TestibusQue Dum-
taxat Decem Denuntiandi potestatem Faciam .

Q. F. E. I. S. F. D. C. S. Quod Factum Esse In
senatu Ferunt De Consulum Sententia .

Q. I. S. S. Qui Infra Scripti sunt . &c.

Q. L. F. Quem Locum (Qui Libens) Fecit .

QN. A. N. N. Quando Neque Ais Neque Negas .

Q. N. T. S. Q. P. Quando Negas Te Sacramen-
to Quinquagenario Provoco .

Q. P. Quæstor (Prætorius Provincialis . Publi-
cus .)

QQ. Quamquam. Quinquennalis. Quoque .

Q. Q. L. H. S. QuoQuo Vorsum Latitudo Huic
Sepulcro . (Latum Hoc Sepulcrum .)

Q. Q.

- Q. Q. V. P. L. Quo Quo Vorsum Pedes Quinquaginta.
- QR. Qua Re.
- Q. R. C. F. Quando Rex Comitavit Fas.
- Q. R. F. E. V. Quod Recte Factum Esse Videbitur.
- Q. S. N. T. E. PR. TR. PL. Q. D. E. Q. E. V. A. P. PL. V. F. Quod si Non Tulerit Eos Prætores Tribuni Plebis Qui Deinceps Erunt Quod Eis Videbitur Ad Populum Plebem Ve Ferant.
- Q. S. P. P. S. Qui Sacris Publicis Præsto Sunt.
- Q. S. S. S. Qui Supra Scripti (Quæ Supra Scripta) Sunt.
- Q. ST. D. F. Quando Stercus Delatum Fas.
- Q. V. A. Qui (Quæ) Vixit Annis.
- Q. V. F. COS. D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C. Quod Verba Fecit Consul De Ea Re Quid Fieri Placeret De Ea Re Ita Censuerunt.
- QUI. Quirina *tribu*.
- QUI. LEGIS. T. V. Qui Legis Titulum Vale.
- QUINQ. Quinquatria. Quinque. Quinquennialitas.
- QUIR. Quirina *tribu*. Quirinalia. Quirites.
- QUINQ. MAG. IV. Quinquennialitius. Magister Juvenum.
- QUOD. V. M. S. EX. EA. P. Q. I. S. AD. AE. D. E. Quod Viæ Munitæ Sunt Ex Ea Pecunia Quæ Jussu Senatus Ad Aerarium Delata Est.

R.

- R** Rationalis. Ravennas. Recte. Requitorium.
- Res. &c. Responsum. Respublica. Restituit Retro. Rogavit. Roma. Romanus. Rostris.
- RAP. Rapax *legio*.
- RAT. S. R. Rationalis Sacracrum Rationum (Remunerationum .)
- R. C. Romani Cives. Romana Civitas.
- R. CC. Remissio Ducentesimæ.
- R. D. Requitorium Dedit. Regis Domus &c.
- R. E. C. H. Requitorium Ejus Curavit Hic. (Ei Curavit Heres .)
- REGIF. Regifugium.
- R. G. C. Rei Gerundæ Causa.
- RG. F. Regis Filius. (Filia. Familia.)
- R. L. P. Recte Regi Possit.
- RO. Roma. Romani. Romilia *tribu*.
- ROB. Robigalia.

R. P.

- S. H. L.** Sibi Hoc Legavit .
SIGN. LEG. Signifer Legionis .
SIG. PR. SA. Signum Pro Salute .
S. I. M. Soli Invisito Mithræ .
SI. P. P. S. F. Signum Posuit Pecunia Sua Factum .
S. I. R. Sua Impensa Restituit . Sacrum Junoni
 Reginae .
SI. V. G. V. si Vales Gaudeo Valeo .
S. L. Sacrarum Largitionum . Sacrorum Ludorum .
 Senatus Legitimus . Solvit Libens . Suis (Libe-
 ris) Libertis .
S. L. M. N. Sibi Locum Monumenti Nuncupavit .
S. M. Sacrum Manibus (Memoriae .) Sine Malo .
 Solvit Merito . Sacra (Signata) Moneta .
S. M. A. G. S. Sacrum Memori Animo Gratis
 (Gratus) Solvit .
S. M. A. L. S. Sacrum Memori Animo Libens
 Solvit .
S. M. P. E. Sibi Monumentum Publice Elegit
 (Erexit .)
S. M. T. S. Sacra Moneta Treviris Signata .
SN. Senatus . Sententia . Sine .
S. N. C. Sestertios Nummos Centum .
S. N. L. Socii Nominis Latini .
S. N. S. Q. Si Negat Sacramento (Sacramentum)
 Quærito .
S. P. Sacerdos Perpetua . Sacri Palatii . Sacrum
 (Sibi) Posuit . Sua Pecunia . Sumtu Proprio .
SP. Spectatus . Spectavit . Sportula . Spurius . Sti-
 pendium . Supra .
S. P. C. S. Sibi Posuit Cum Suis . Sua Pecunia
 Curavit Sibi .
S. P. D. Salutem Plurimam Dicit . &c .
SPD. Supra Dictus .
SPEC. Spectavit . Speculator .
S. P. EJUS. C. C. Q. Q. Solo Privato Ejus Col-
 legium Consensu Quinquennialitiorum .
SPL. Splendidus . Splendidissimus .
S. P. P. Sibi Posteris Posuit . &c .
S. P. P. D. D. Sumtu Proprio Positum Dono De-
 dit , &c .
S. P. Q. Sibi PosterisQue . Senatus PopulusQue .
S. P. Q. R. CL. V. Senatus PopulusQue Romanus
 Clypeum Vovit .
S. Q. D. E. R. A. P. P. V. L. O. E. COSS. PRR.
TR. PL. Q. N. S. Q. E. V. A. P. P. V. F. si Quid
 De

De Ea Re Ad Populum Plebem Ve Latu Opus
Est Consules Prætores Tribuni Plebis Qui Nunc
Sunt Quod Eis Videbitur Ad Populum Plebem
Ve Ferant .

S. Q. S. S. E. Q. I. N. S. R. E. H. L. N. R. Si
Quid Sacri Sanctique Est Quod Jus Non Sit Ro-
gari Ejus Hac Lege Nihil Rogatur .

S. R. L. E. E. I. C. Q. O. R. E. Si Rem Lex
Ex Ejus Jussu Causaque Omnium Rerum Esto .

S. S. Sacri Scrinii . Sanctiss. (Sententia) Senatus .
Sibi Suis . Suo Sumptu . Supra Scriptus . &c .

SS. Sanctissimis . Sestertiis . Suavissimis . &c . Suis .

S. S. C. S. D. E. T. V. Secundum Suam Causam
Sicuti Dixi Ecce Tibi Vindictam .

S. S. S. Sancto Silvano (soli Sanctissimo) Sacrum .
Supra Scriptæ Summæ (Scripta Sunt .)

S. S. T. N. Supra Scriptorum Tantum Nomine .

ST. *Silentii nota* . Sententia . Stipendium . Sta-
dium . Statuit . Status .

S. T. A. Sine Tutoris Auctoritate .

STE. *Stellatina tribu* .

S. T. T. L. Sit Tibi Terra Levis .

S. T. V. B. E. E. Q. V. Si Tu Vales Bene Est
Ego Quidem Valeo . (& *similia similiter* .)

SUB.)

Suburrana *Sive* Sucufaria *tribu* .

SUC.)

SUF. Suffectus .

S. V. F. Sibi Vivens Fecit .

S. V. G. E. V. Si Vales Gaude Ego Valeo .

S. V. L. Q. V. V. B. E. E. Q. V. Si Vos Liberi-
Que Vestri Valetis Bene Est Ego ExercitusQue
Valemus .

S. V. P. HAC. F. Sponsione Utriusque Partis Hac
Facta .

SUSC. EX. Vis . Susceptum Ex Visu .

S. V. T. L. Sit Vobis Terra Levis .

T.

T. Tantum . Tempus . Terra . Testamento . Te-
stis . Tibi . Titus . Triarii . Tribunus . Tul-
lius . Turma . Tutela . Tutor .

T. *Nomini militis adpositum superstitem notabat ,*
uti ☉ ubicumque invenitur , mortuum .

T. A. Tutoris Auctoritate .

TAB.

- TAB. Tabulæ. Tabularius.
 TB. Tiberius. Tibi. Tribunus.
 TB. D. F. M. AD. Tibi Dulcis. Filio Meo Adoptato.
 T. C. Testamento Cavetur. (Constituit.) Titulum Curavit.
 TEMP. FEL. Temporum Felicitas.
 TER. Terentina *tribu*. Terentius. Tercenarius. Terminalia. Tertia. Tertium.
 TESS. Tesserarius.
 T. F. Titus Flavius. &c.
 T. F. I. EX. V. H. Testamento (Titulum) Fieri Jussit Ex Voluntate Heredis.
 T. F. L. (M.) Testamento Fieri Legavit (Mandavit.)
 T. H. R. Testamento Heredem Reliquit.
 TI. Tiberius.
 T. M. Titulum Monumenti. Testamento Mandavit &c.
 T. P. Terminum (Titulum) Posuit. Tribunitia Potestate.
 TP. B. Tempus Ponum.
 T. P. I. EX. ARG. P. C. Testamento Poni Jussit Ex Argenti Pondo Centum.
 TR. Æ. Tribuni Ærarii.
 TR. CAP. Triumviri Capitaless.
 TR. CEL. Tribuni Celerum.
 T. R. E. S. P. R. Terra Regesta Ex Sua Pecunia Restituit.
 TRO. Tromentina *tribu*.
 TR. P. Trevisis Percussa. Tribunus Plebis. Tribunitia Potestate.
 T. R. T. H. Tuas Res Tibi Habeto.
 TR. V. MON. Triumviri Monetales.
 T. T. F. V. Testamento Titulum Fieri Voluit. Titulum Fecit Vivens.
 T. V. Titulo Usus. Testamento Vovit.
 TVB. Tubilustrium.
 TVL. Tullius. Tullus.
 TVT. Tutela.

V

V Valeo. Vale. Vesta. Vester. Veteranus. Vic-
 cit. Victor. Victoriatus *nummus*. Vir. Vir-
 go. Vivens. Vivus. &c. Volero. Volusus.
 Vo-

- Vopiscus . Votum . Vovit . Urbs . Uxor . *Quin-*
que . Quintum .
- V. A. Veterano Adsignatum . Vixit Annis . Votum
 Animo .
- V. ÆT. Virtus Æterna .
- VAL. Valerius . Valeria . Valerianus .
- V. B. A. Viri Boni Arbitratu .
- V. C. Vale Conjux . Vivens Curavit . Vir Clarif.
 fimus (Consularis .) Urbis Conditæ .
- V. D. Vir Devotus . (Doctus .) Vivus (Votum)
 Dedit . Volentibus Diis .
- V. D. A. Vale Dulcis Amice (Amica . Anima .)
- V. D. N. V. Vale Deus Nostræ Urbis .
- V. D. P. R. L. P. Unde De Plano Recte Legi Possit .
- V. E. Verum Etiam . Vir Egregius (Excellens .)
 Vifum Est . Votum Ejus .
- VEL. Velina *tribu* .
- VE. Vellamen . Veteranus .
- VESP. Vespasianus .
- VEST. Vestalis . Vestalia .
- VET. Veturia *tribu* . Veteranus .
- V. F. Vale Feliciter . Verba Fecit . Vir Fortis , &c.
 Vivus (Notum) Fecit . Voluit Fieri . Usus
 Fructus .
- V. F. N. M. N. S. Vivens Fecit Novum Monu-
 mentum Nomine Suo .
- V. G. Verbi Gratia .
- V. I. Vir Illustris (Justus .)
- VI. Vixit . Sex .
- VIC. Vicarius . Vicit . Victor . Victoria . Victrix .
(Potest quoque notare Nonaginta Quatuor .)
- VIN. Vinalia .
- VIR. Virgilius . Virgo . Virtus .
- V. L. P. (S.) Votum Libens Posuit . (Solvit) .
- V. M. Vir Magnus . Vivens Mandavit . Volens
 Merito .
- V. M. M. Votum Merito Minervæ . (Magnæ
 Matri .)
- V. M. S. Voto Merito Suscepto . Votum Merito
 Solvit .
- V. MUN. Vias Munivit .
- V. N. Quinto Nonas . Urbs Nostra .
- VO. Voconius . Volero . Votinia *tribu* . Volusus .
- VO. DE. Vota Decennialia .
- VOL. Volcanalia . Voltinia *tribu* .
- VOLT. Volturnalia . &c.

V. OP.

- V. OP. Vir Optimus.
 VOT. E. Voti Ergo.
 VOT. QQ. MULT. X. Votis Quinquennialibus
 Multis Decennialibus.
 V. P. Vicarius Præfeti. Vir Perfectissimus. (Pa-
 tritius. Primarius. Probus. Prudens). Urbis
 Præfetus. Votum (Vivus) Posuit. Utriusque
 Pannoniæ.
 V. P. R. Veteri Possessori Redditum. Vota Pro
 Reditu.
 V. PR. (Q.) Vir Prætorius. (Quæstorius).
 V. R. Votum Reddidit. Urbs Roma. Uti Rogas.
 V. S. Vice Sacra. Voto Solemni (Suscepto.) Vo-
 tum Solvit. Vir Sacer (Sanctus.) Uxor San-
 ctissima. Vivens Statuit.
 V. S. C. Voti Sui Compos. &c.
 V. S. I. Vice Sacra Judicans.
 V. S. L. D. B. P. Voto Suscepto Libens Deæ Bo-
 næ Posuit (Dedit Bonò Publico).
 V. S. L. M. Vivens Sibi Locum Monumenti, &c.
 Votum Solvit Libens Merito. Voto Soluta Li-
 bero Munere.
 V. S. S. Vivens Sibi Statuit (Suis.) Votum Sa-
 crum (Susceptum) Solvit. &c.
 V. S. T. Voto Suscepto Tulit.
 V. T. F. I. Usus Titulo. (Vivens Titulum) Fie-
 ri Jussit.
 V. V. Virgo Vixtrix. Vestalis Valens. Votum
 Vovit. Voverunt.
 V. V. C. C. Viri Clarissimi.
 V. V. L. Virginum Vestalium Liberta (Libertus).
 V. V. M. Virgo Vestalis Maxima.
 VXO. C. L. B. P. Uxori Carissimæ Locus Pene
 Positus. (*Melius forte*) Uxori Conjux Lugens
 Bustum Posuit.

X

- X. Decem. Decimus. Denarius.
 X. E. Decimæ Erogator.
 XV. Decem Vir. Quindecim.
 XX. ANNALIB. Vicennialibus *Votis*.
 XX. Her. Vigesima Hereditatum.

Z

- Z. EN. Zenobius.

A P.

APPENDIX II.

Ad Pag. 233.

Quando non adolescentulos modo, sed & viros hæsitantes vidimus circa dies, ex Romanorum more numeratos, quod eos ad nostram rationem sine Kalendario ægre redigere sciebant; excogitavimus præceptum generale, quo id facillime potest confieri: modo hunc versiculum memoria teneamus:

Majus sex Nonas, October, Julius & Mays.

„ Scilicet Numerum Nonarum vel solum, vel
 „ additis Idibus, vel denique numerum dierum
 „ totius mensis auge binario: & ab summa datum
 „ diei numerum subtrahe, sive is dies Romanus
 „ est, sive hodiernus Europæus. Residuum dabit
 „ quod quærebas. *Ex causa.*

Queritur, qui dies Europæis hodie sint (1) III. Non. Quint. (2) V. Eid. Jun. (3) XII. Kal. Jan. & contra, (4) quo nomine 4. Januar. (5) 7. Maji, (6) 16. Maji Romani adpellaverint?

Hæc Problemata sic solvuntur.

(1) Quintilis VI. Nonas habet. Adde II. fiunt VIII. unde subtractis III. dato Nonarum numero, remanent V. Itaque III. Non. Quint. nobis est dies *quintus* Julii.

(2) Junius IV. Non. & VIII. Id. numerat, quarum summa est XII. additis II. habes XIV. hinc V. subtracta ostendunt IX. Junii.

(3) December diebus XXXI. constat. Itaque a XXXIII. subduc XII. habebis XXI. Decembris.

(4) Januarius IV. habet Nonas. Ergo a VI. subtractis IV. remanent II. Non. i. e. *pridie* Non. Januar.

(5) Majus VI. Non. habet. Si igitur ab VIII. subducantur VII. relinquitur I. adeoque sunt ipsæ Nonæ Majæ.

(6) Idem Majus VI. Non. & VIII. Idus numerat; ex quibus fiunt, additis duobus, XVI. unde si XVI. subducantur, remanet nihilum. Itaque dies hic in Kalendas incidit. Atqui Majus mensis numerat dies XXXI. adjice duo, & a XXXIII. subtractis XVI. habebis XVII. Kalendas Junias.)

A P.

APPENDIX III.

CALENDARIUM

ROMANUM.

JANUARIUS.

A 1	K. Janu.	Jani & Junonis . Jovi 51. Æsculap. in <i>inscr. Tib.Ovid.</i> Gabelia Junoni hoc mense celebrabantur , unde & mensis nomen .
b 2	4	Dies ater .
c 3	3	Cancer occidit . Tertia mensis cu- jusque Minervæ sacra . <i>Pausan.</i>
d 4	Pr. Non.	Votum pro salute Principis . <i>C.Tac.</i>
e 5	Nonæ.	Lyra oritur , tempestatem significat.
f 6	8	Idi <i>ἰδία</i> , id est , accessus . <i>Plut.</i> Octavus cujusque mensis .
B 7	7	Dies Neptuno sacer est apud Athe- niens. <i>Plut.</i>
A 8	6	Sacrificium Jani . Vetus Kal.
b 9	5	Agonalia . <i>Ovid.</i> Delphinus oritur .
c 10	4	Media hyems .
d 11	3	Carmentalia . Juturnæ ædes dic. in campo Mart.
e 12	Prid. Id.	Compitalia . <i>Gell. & Macrob.</i>
f 13	Idus.	Jovi . Octavius Augustus discus , &
B 14	19 K.F.	provinciæ in formam redactæ . <i>Ov.</i> & tibicines habitu muliebri urbem lustrabant . <i>Plut.</i>
A 15	18	Carmentalia Relata , & Porrimæ , & Postuertæ .
b 16	17	Concordiæ templum a Camillo po- situm .
c 17	16	Sol in Aquario .
d 18	15	
e 19	14	
f 20	13	
B 21	12	
A 22	11	

b 23

b 23	10	Lyra occidit .
c 24	9	Leonis quæ est in pectore clara stella occidit .
d 25	8	Sementinæ Feriæ . <i>Ovid. Varro, Fest. Macrob.</i>
e 26	7	Non statæ quidem, sed indictæ .
f 27	6	Castori & Polluci temp. ad Jutur- næ stagnum .
g 28	5	
A 29	4	Equiria in campo Mart. Vet. Kl.
b 30	3	Paci .
c 31	Prid. K.	Sacr. Deis Penat. Vet. Kl. qui Pa- trii & Urbani dicuntur .

F E B R U A R I U S .

d 1	K. Febr.	Sospitæ Templi Dic. Lucaria , ab Asyli luco . <i>Ovid. Fest. & item Jovi Sacr. de bidente . Dianæ sacra fie- bant , a cervis elaphobolia nun- cupata .</i>
e 2	4	Lyra & medius Leo occidunt .
f 3	3	Delphinus occidit .
g 4	Prid. Non	
A 5	Nonis .	Aug. dictus P. P. <i>Ovid. Aquarius</i>
b 6	8	oritur . Zephyrus flare incipit .
c 7	7	
d 8	6	
e 9	5	Veris initium .
f 10	4	
g 11	3	Arctophylax oritur .
A 12	Prid. Id.	
b 13	Idus .	Fauni Festum & Jovis . Fabiorum cædes .
c 14	16. K. M.	Corvus, Crater, & Anguis oriuntur .
d 15	15	Lupercalia . <i>Plut. Ovid. Varr.</i>
e 16	14	Sol in piscibus . Venti per sex dies vehementius flant .
g 18	12	Quirinaliorum Stultorum Feriæ <i>Fest. Ovid. Varro. Et Fornacalium indictio deæ Fornacali , quæ & For- nax dicta fuit, a quo indicta. Plin. Ovid. & D. Manib. Sacra Feralia.</i>
A 19	11	Deæ Mutæ .
b 20	10	Charistia . <i>Val. Max. Ovid. id est , sacra cognatorum . Vet. Kal.</i>

Seu Calendarium Romanum. ' 385

c 21	9	Terminalia. <i>Ovid.</i> Bedas vero VII.
d 22	8	Kal. & Regifugium. V. Kl. Mart. cui convenit locus bissexti.
e 23	7	Regifugium. <i>Ovid.</i> Quidam VI. Kl.
f 24	6	
g 25	5	
A 26	4	
b 27	3	Equiria in camp. Mart. <i>Varr. Fest.</i> & <i>Ovid.</i>
c 28		Prid. Kl. Tarquinii Superati. <i>Plut.</i>

M A R T I U S.

d 1	K.	Mart. Matronarum Dies <i>Fest. Porpb. Serv.</i>
e 2	6	<i>Ovid.</i> Matronalia. Junonis. Lucinae. Martis, Anciliorum Festum nec nubere bonum quousque condantur. Munychia sacra deæ Munichiae, id est, Dianæ.
f 3	5	Alter e piscibus occidit.
g 4	4	
A 5	3	Arctophylax occidit. Vindemiator oritur.
b 6	Pr. Non.	August. Pont. Max. Vestæ. <i>Ovid.</i>
c 7	Nonæ.	Pegasus oritur. Vejovis templum ad duos lucas Asyli. <i>Ovid.</i>
d 8	8	Corona oritur.
e 9	7	
f 10	6	
g 11	5	
A 12	4	
b 13	3	
c 14	Prid. Id.	Equiria Altera apud Tiberim, vel, si aquis increverit, in Cælio monte. <i>Ovid. Fest.</i>
d 15	Idus.	Annæ Perennæ, Parricidium, id est, cædes C. Cæs. <i>Plin. & Svet.</i>
e 16	17 K. A.	Scorpius medius occidit. Lyfander Athenis potitus. <i>Plut.</i>
f 17	16	Liberalia. <i>Varro.</i> quo virilem togam pueri ingenui sumebant. <i>Ov.</i> Agonia. <i>Varro.</i> Milvius oritur.
g 18	15	Sol in Ariete.
A 19	14	Quinquatria. Minervæ natalis, & Minerval magistris solvebatur.
		R b 20

b 20	13	Quinquatria alter Quinquatrum dies.
c 21	12	Quinquatr. Primus dies sæculi, quidam VIII. Bedas.
d 22	11	Quinquatr.
e 23	10	Quinquatr. Tubilustrium. Sacro-
f 24	9	rum tubæ lustrantur. <i>Varro</i> .
g 25	8	Æquinoctium vernum. Hilaria Ma-
A 26	7	tris Dium Festa. <i>Lamprid. Macro-</i>
b 27	6	Matris Deum. <i>Ammian. Marc. Herod.</i>
c 28	5	Megalesia. <i>Varro</i> .
d 29	4	
e 30	3	Jani Concordiæ, Pacis. Lunæ, id est, Dianæ in Aventino. <i>Ovid.</i>
f 31		Prid.

A P R I L I S .

g 1	K. Apr.	Scorpius occidit. Veneris Sacrum cum florib. & myrto. <i>Plut. Ovid.</i> Item Fortunæ Virili. Thargelia sacra Apollini & Dianæ. Mensis hic Græcis auspiciatissimus.
A 2	4	Plejades occidunt.
b 3	3	
c 4	Pr. Non.	
d 5	Nonæ.	Megalesia Matri Deum. K.E. <i>Ovid.</i>
e 6	8	Fortunæ Publicæ Primigeniæ in colle Quir. <i>Ovid. Varr.</i> Dianæ Nativitas.
f 7	7	Apollinis Dies Natalis, qui dies quoque Socrat. & Platon. sunt. <i>Laert.</i>
g 8	6	Ludi ob Victoriæ Cæs. Libra occidit, dies pluvius Orion occidit.
A 9	5	Cerealia Ludi Circen. instaurationis
b 10	4	dies Circensibus additus. <i>Macro-</i>
c 11	3	
d 12	Prid. Id.	Magna Mater Romam Adducta. T. <i>Liv. XXIX.</i>
e 13	Idus.	Jovi Victori & Libertati. <i>Ovid.</i>
f 14	18 K.M.	
g 15	17	Fordicidia vel Fordicalia, de forda bove, <i>Varro, Ovid.</i>

A 16

Seu Calendarium Romanum. 387

A 16	16	August. Imper. salutatus Hyades occidunt.
b 17	15	
c 18	14	Equiria in circo max. & Vulpium Combustio. <i>Ovid.</i>
d 19	13	Sol in Tauro.
e 20	12	
f 21	11	Palilia. Romæ natalis. <i>Varro, Ovid. Fest. Plut. alii.</i> Agonia altera, <i>Ovid.</i> quæ & Agonalia dicuntur.
g 22	10	
A 23	9	Vinalia Priora Jovi & Veneri. <i>Ovid. Plut. Varr. Plin. Fest.</i>
b 24	8	Ilil destructio.
c 25	7	Medium Ver. Aries occidit. tempest. signif. Canis oritur Robigalia. <i>Plin. Fest. Ovid Varro, alii.</i>
d 26	6	Latiniæ Feriæ in sancto monte. <i>T. Liv.</i> Apaturia etiam hoc mense agebantur, a Venere dicta. Tribus dieb. celebrantur: quidam Pyanepsione agi dicunt.
e 27	5	
f 28	4	Floralia <i>Plin.</i> Kl. u. <i>Ovid.</i>
g 29	3	
A 30	Prid. Kl.	Vestæ Palatinæ. <i>Ovid.</i> Hoc mense, ut <i>Plut.</i> in <i>Romulo</i> & <i>probl.</i> Laurentialia, & distinguit a Laurentalibus, quæ mense Decembr. celebrantur.

M A J U S.

b 1	K. Maji.	Capella oritur. Larib. Præstitib. arapposita. <i>Ovid.</i> & Bonæ Deæ Esacr. <i>Macr. Plut. Varr. Iactant. Ovid.</i> alii, & Florales Ludi triduo V. K. Umbraculorum festum, quæ <i>σχιος</i> dicuntur <i>σχιος</i> Pallas.
c 2	6	Argetes stare incipit. Hyades oriuntur.
d 3	5	Centaurus oritur.
e 4	4	
f 5	3	Lyra oritur.
g 6	Fr. Non.	Scorpius medius occidit.

R 2

A 7

A 7	Nonæ	
b 8		8
c 9		7 Lemuria quæ noctu agebantur, & triduo. <i>Ovid.</i>
d 10		6 <i>Var. Porph.</i> Malum nubere, & Luminar.
e 11		5 Lemuria. Vet. Kl. Orion. occidit.
f 12		4 Martis Ultoris. Bisultorem ait <i>Ov.</i> alii post Lem. Vet. Kl.
g 13		3 Plejades oriuntur. Æstatis initium. Lemuria. V. Kl.
A 14	Prid. Id.	Taurus oritur.
b 15	Idus.	Argentum simulacra scirpea de ponte in Tiberim, dejiciebantur.
e 16	17 K. Jun.	
d 17		16 <i>Dionys. Euseb. Plut. Ovid. Macro.</i> alii. Et Mercatorum Dies Festus. <i>Fest. Ovid.</i> Mercurium hoc die natum <i>Martialis</i> ait. Ædes dedic. T. L. & Fer. Jovi. Vet. Kl.
e 18		15
f 19		14 Sol in Geminis.
g 20		13
A 21		12 Agon. s. Agonalia Jani. <i>Ovid. Varr.</i>
b 22		11 Vejovi. V. Kl. alii superioribus diebus. Canis oritur.
c 23		10 Volcani Feriæ V. K. Volcanalis flamen rem diu. Majæ faciebat. <i>Macro.</i> Tubilustrium. <i>Varro, Ovid.</i> alii X. K. V. K. <i>Ovid.</i> alii XIII.
d 24		9 Regifugium alterum. V. Kl. <i>Ovid.</i> alii aliter.
e 25		8 Templum Fortunæ Datum. V. K. <i>Ovid.</i> Aquila oritur.
f 26		7 Arctophylax occidit.
g 27		6 Hyades oriuntur.
A 28		5
b 29		4
c 30		3
d 31	Prid. K.	

J U N I U S.

- e 1 K. Junii. Junonis Monetæ Ædes. *Macro.* Bedas. Carnæ Deæ in Cælio monte. Marti Sacr. extra port. Capenam. Tempestati delubrum. *Ovid.*

Ovid. Fabariæ Kl. Macr. Aquila oritur. Hecatombæ hoc mense plures, unde & illi nomen. Anni initium apud Atheniens. vel quod Sol Hecatombæus diceretur.

- f 2 4 Hyades oriuntur, dies pluvius.
 g 3 3 Bellonæ Sacr.
 A 4 Pr. Non. Herculis ædes in Circo.
 b 5 Nonæ. Templum Fidei. Sponsoris Jovis Dion. alii. Sacrum Fidio Semipatri. Vet. Kal. *Ovid.*
 c 6 8 Vestæ Templum.
 d 7 7 Piscatorii Ludi in Camp. Mart.
 e 8 6 *Ovid.* Fest. Mentis templum dic. *Ovid.* Vet. Kal. Arctophylax occidit.
 f 9 5 Vestal. Vet. Kal. *Ovid.* Afini coronantur. Ara Jovis Pistoris.
 g 10 4 Delphin. vesperi oritur. Matralia.
 A 11 3 Fortis Fort. Concordiæ ædes. Matris Matutæ. V. K. *Ovid.*
 b 12 Prid. Id. Idus. Jovis invicti. Minusculæ Quinquatrus Minervæ. *Varr. Fest. Censor.*
 c 13 17 K. Jul. Stercus ex Æde Vestæ Defertur. Fest. *Varr. Ovid.* Hyades oriuntur.
 d 14 16 Zephyrus flat. Orion oritur.
 e 15 15 Delphinus totus apparet. Æqui & Volsi a Postumo fugati.
 f 16 14 Sol in Cancro. Minervæ in Aventino. V. K.
 g 17 12 Ophiuchus oritur Summani Sacrum
 A 18 11 ad Circum Max. Vet. Kl. *Ovid.*
 b 19 10
 c 20 9 Flaminius victus a Pœnis. *Ovid.*
 d 21 8 Fortis Fortunæ. Vet. K. *Ovid. Varr.*
 e 22 7 Naves Coronatæ per Tiberim convivia ducebant.
 f 23 6 Orionis zona oritur. Solstitium.
 g 24 5 Jovis Statoris & Laris. *Ovid.*
 A 25 4 Quirini templum in colle Quirin.
 b 26 3 *Ovid.* Vet. Kl. III. Kal.
 c 27 Prid. K. Herculis & Musarum. *Ovid.* Populifugia in Junio dies. *Varro.*
 d 28
 e 29
 f 30

JULIUS.

- B 1** K. Julii. Hoc die apud Rom. fiebant migra-
A 2 6 tiones ex ædibus in alienas ædes,
b 3 5 id quod ex *Cicer. Suetonio*, &
Mart. colligunt docti.
c 4 4
d 5 3
e 6 Pr. Non. Capitol. incensum tempore Syl-
 læ.
f 7 Nonæ. Romulus non apparuit. *Lampr. in*
B 8 8 *Commodo*, *Plut.* Caprotinæ, Ju-
A 9 7 no Caprotina. Ancillarum Fe-
b 10 6 stum. *Macrob. Plut. Ovid. Var-*
ro.
c 11 5 Ludi Apollinares. *T. Liv. Vet. K.*
Varr. Livius alio loco tertio Non.
 ait.
d 12 4 Jul. Cæs. Natalis, unde mensis;
e 13 3 M. Anton. consule legem ferente,
f 14 Prid. Id. *Macr.* Fortunæ Mulieb. Dedic.
Dion. Liv.
B 15 Idus. Castoris & Poll. Equites Rom. ab
 æde Honoris in equis in Capit.
Plin. Vet. Kal. Dion.
A 16 17 K. A.
b 17 16 Allenfis Dies Atra. Sera. *Plin.*
c 18 15 *Tacit.* XVII. Kal. *Plut.* XVI. K.
d 19 14 in Camillo.
e 20 13
f 21 12 Mundi natalis. *Solinus* ex Ægyptio-
 rum sacerd. sententia.
22 11
A 23 10
b 24 9
c 25 8 Hoc mense rutilæ canes caniculæ
 sacrificabantur. Vide *Festum*.
d 26 7
e 27 6
f 28 5 Neptunalia etiam hoc mense. *Vet.*
B 29 4 Kl. & *Varro*.
A 30 3
b 31 Prid. K.

AUGUSTUS.

e 1	Kl. Aug. Spei. ad forum olitorium . V. Kl.	Consecratio templi Martis <i>Dion. in bistor.</i> Boedromia celebritas , hoc mense agebatur , unde & mensis dictus . Apollo etiam Boedromius vocatus . <i>Plut. Paus. Harpocr.</i> alii . Xerxes victus . <i>Plut.</i>
d 2	4	Feriae quod Cæs. Hisp. citeriorem vicit. Vet. Kl.
e 3	3	
f 4	Pr. Non.	
g 5	Nonæ.	Saluti in colle Quir. Vet. K. & Spei .
A 6	8	
b 7	7	
c 8	6	Solis indigetis in Quir. V. Kl.
d 9	5	
e 10	4	Aræ opis & Cereris in Vico Jugario . Vet. Kl.
f 11	3	Herculi Magno Custodi in Circo
g 12	Prid. Id.	Flam. Vet. Kal.
A 13	Idus .	Dianæ Sacra . <i>Martial.</i> Currebant
b 14	19. K. S.	in nemus Aricinum . Item Nata-
c 15	18	lis Augusti <i>Porph.</i> Dies Festus Ser-
d 16	17	vorum & Ancillarum . <i>Plut.</i> & Vertumno in Loreto majore . V. Kl.
e 17	16	Fortunalia ad pontem. <i>Æmil.</i> Vet. Kl. & <i>Varr.</i> Jano ad theat. Marcelli . V. Kl.
f 18	15	Consualia . <i>Plut. in Numa vel seq.</i> die Sabinarum raptus .
g 19	14	Augusti mors. <i>Dion. Hist. Suet.</i>
A 20	13	Vinalia Secunda . <i>Plin.</i>
b 21	12	Vinalia Rustica . <i>Varr. Festus</i> vero
c 22	11	XIV. Kal. idem & Vet. Kl. Mystéria magna . <i>Plut.</i> & Liber pater ex urbe in Eleusinem transferebatur .
d 23	10	Volcanalia in Circo Flam. Vet. K.
e 24	9	
f 25	8	Opiconsivæ in Capitolio . Vet. Kl. <i>Varro.</i>
g 26	7	

A 27	6	Volturnalia V. K. Varr. cujus feriæ mense Octobr. Vortumnalia.
b 28	5	Harpocratis festum hoc mense fiebat ab Ægyptiis <i>Plut.</i>
c 29	4	Orcanalia. <i>Festus.</i>
d 30	3	Mundus Cereris Patet.
e 31		Prid. K. Nat. C. Cæs. Germanici. Vat. K.

S E P T E M B E R.

f 1	K. Sept.	Volcani Tutela Septemb. V. K. Mæmactes Jupiter, & inde mensis. <i>Harpocr.</i> & alii.
g 2		4 Augusti Victoria Navalis ex M. Ant.
A 3		3 & Cleop. <i>Diaz.</i>
b 4	Pr. Non.	
c 5	Nonæ.	
d 6		8
e 7		7
f 8		6 Hierosolyma a Tito Vespas. capta.
g 9		5 Josephus.
A 10		4
b 11		3
c 12	Prid. Id.	
d 13	Idus.	Prætor. Max. Clavum Pangit. T.
e 14	18 k. O.	<i>Liv.</i> & Capitolii dedic. ab Horatio, <i>Plut.</i> T. L. Jovi, Vet. Kal.
f 15		17 Ludi V. Kl. qui Romani & Magni, <i>Asc. Ped.</i>
g 16		16 Ludi. Vet. K. Parentatio eorum; qui contra Persas pugnando oscubuerunt. <i>Plut.</i>
A 17		15 Ludi. Vet. Kal.
b 18		14 Ludi. Vet. Kal.
c 19		13 Thoth, idest, Mercurio Ægyptiæ sacrificant. <i>Plat.</i>
d 20		12 Romuli Natalis. <i>Plut.</i>
e 21		11
f 22		10
g 23		9 Natalis Augusti. <i>Dion. Hist. Suet.</i>
A 24		8
b 25		7 Veneri. Vet. Kal.
c 26		6
d 27		5
e 28		4
f 29		3

Seu Kalendarium Romanum: 393

g 30 Prid. kl. Epulum Minervæ . V. K. Meditri-
nalia hoc mense celebrabantur Me-
ditrinæ deæ , quo die primum
mustum bibebant . *Fest. Verr.*

O G T O B E R,

A 1 Kl. Oct. Martis Tutela Octob. Vet. Kl. Pya-
nephia hoc mense celebrabantur .

b 2 6

c 3 5

d 4 4

e 5 3

f 6 Pr. Non.

g 7 Nonæ .

A 8 8

b 9 7

c 10 6

d 11 5

e 12 4

f 13 3

g 14 Prid. Id.

A 15 Idus .

b 16 17

c 17 16

d 18 15

e 19 14

f 20 13

g 21 12

A 22 11

b 23 10

c 24 9

d 25 8

e 26 7

f 27 6

g 28 5

A 29 4

b 30 3

c 31 Prid. Kl.

Mundus Cereris patet . *Fest.*

Panopsia Apollini . Immo Pyane-
psia .

Eresione plectitur .

Oschophoria , id est , Ramaiia cele-
brabantur . *Plut. Suid. Comment.*
in Nicand.

Mercatores Mercurio . Virgilii Na-
talis . *Martial.* October equus Mar-
ti immolatur . *Fest. Plut.*

Chalcea Minervæ sollemnitas , vel
ut Phanodemus ait , Vulcani . Hy-
perides . *Harpocr.*

Mysteria minora hoc mense age-
bantur . *Plut. Gallenus .*

Sacrum hoc mense Libero fiebat .
V. K. Et Vertumni Feriæ . *Varr.*

N O V E M B E R.

d 1 K. Nov. Hoc mense Jovis epulum celebra-
 e 2 4 batur. V. K. Anthesteria hoc men-
 f 3 3 se agebantur, quæ & Bacchana-
 lia. *Theoph. Suid. Harpocr.*

E 4 Pr. Non.

A 5 Nonæ.

b 6 9

c 7 7 Mundum Patere. *Fest.*

d 8 6

e 9 5

f 10 4 Limna Baccho. *Thucyd.*

g 11 3 Maria clauduntur. *Veget.* alii, us-
 que in VI. Id. Mart.

A 12 Prid. Id. Choes. *Suid.*

b 13 Idus. Pithœegia.

c 14 18 K. N. Chytra. Alii in Lenæone mense
 constituunt. *Comm. in Hesiod.*
Harpocr.

d 15 17 Ludi plebei per hos dies. *Suet.*

e 16 16

f 17 15

g 18 14

A 19 13

b 20 12

c 21 11

d 22 10

e 23 9

f 24 8 Bruma quæ & Brumalia Festum

g 25 7 Romanor. Constant. *in re rust.*

A 26 6

b 27 5 Hic mensis fuit in tutela Dianæ.

c 28 4 V. K. & inferiæ fiebant Gallis

d 29 3 defossis & Gracis in fono Boario.
Plut.

e 30 Prid. K.

DECEMBER.

f 1	K. Dec.	Fortunæ Muliebris festum, quoniam hoc die bellum sublatum. Postea translatum in prid. Non. Quintil.
g 2		4 <i>Dion. Halic.</i> in VIII. rosidonia a
A 3		3 certamine Pallad. & Neptuni.
b 4	Pr. Non.	
c 5	Nonæ.	Faunalia. <i>Porphy.</i>
d 6		8
e 7		7
f 8		6
g 9		5
A 10		4
b 11		3 Alcyonii dies.
c 12	Prid.	
d 13	Idus.	
e 14	19 k. Jan.	Brumalia festum hoc mense & Am-
f 15		18 brosia. <i>Proclus in Hesiod.</i>
g 16		17
A 17		16 Saturnalia incipiunt, & per tres dies
b 18		15 durant: quib. adduntur Sigillaria, quæ septem dies complent <i>Macr.</i>
c 19		14 Opalia & saturnalia, <i>Macr. Varr.</i>
d 20		13
e 21		12 Angeronalia Angeronæ deæ. <i>Macr.</i>
f 22		11 Herculi & Cereri de mulsis <i>Macr.</i>
g 23		10 Feriæ Larib. Dicatæ. <i>Macro.</i> Compitalia Ludi Laribus <i>Plin.</i>
A 24		9 Feriæ Jovis Larentinalia vel Laurentinalia. <i>Plut. Varr. Ovid.</i>
b 25		8 Juvenalis Dies VIII. Saturn. additus. <i>Suet.</i> unde & Juvenales Ludi.
c 26		7
d 27		6
e 28		5
f 29		4
g 30		3
A 31	Prid.	December. Saturno Sacer. <i>Macr.</i> Tutela vero Vestæ. <i>Vet. Kl.</i>

- A** Blecti equites. Pag. 320
 Abominatio vastatrix apud
 Mattheum quid sit. 279
 Abraham ab Alexandro Imp.
 cultus. 162
 Accensi milites qui dicti sint. 272
 Accensi qui fuerint. 110
 Accumbendi ratio. 320
 Accusabant nobilissimi iuvenes.
 123
 Acerra quid fuerit. 221
 Aciei forma ordinata. 276
 Acrea Cæniensium rex. 136
 Actionem postulare quid sit. 114
 Actus mensura. 321
 Adamus per Saturnum signi-
 ficatus. 157. 158
 Addico quid prætori significet.
 69. 231
 Addicunt auspicia fausta. 191
Ἀδικοὶ ἡμέραι. 221
 Admi tant auspicia fausta. 191
 Adolescentes dicti etiam pro-
 vetæ ætatis viri. 23
 Adoptio quæ fuerit. 335
 Adoratio ritus. 217
 Adoratio unde dicta. 218
Ἀδράστεια eadem quæ Ne-
 mesis. 184
 Adversus lectus. 325
 Edificare hyberna. 281
 Ediles Cereales. 70
 Ediles Curules quando & cur
 creati. 69
 Ediles etiam iudices dicti. 68
 — Etiam Prætores. 50
 Ediles quinquennales. 72
 Ediles quatuorplices. 65
 Ediles unde dicti. ib.
 Edilium institutio. ib.
 Edilium munus. 170
 Edicti qui fuerint. 207
 Egessus. 2
 Egis scutum Minervæ. 201
 Egyptiorum sacra Romæ rece-
 pta. 185
 Emilii (M.) Scæuri theatrum
 magnificentissimum. 252
 Emilius (P.) Lepidus Censor
 sub Augusto. 92
 Emilius (M.) Lepidus Tri-
 umvir. 100
 Emilius (L.) ex prætura pro-
 consul. 102
Æneas. 2
 — In Deos relatus. 174
 Æneatores qui fuerint. 280
Enasii cura penes Senatum. 27
 — Penes Quæstores. 79
Ærarii qui fuerint. 205
Ærarium in æde Saturni. 157
Ære dirutus miles quia dica-
 tur. 305
Ærumæ proprie labores Hæ-
 culis. 171
Æs quando primum signatum.
 311
Æsculapius medicinæ Deus. 155
 — Epidauri maxime cul-
 tus. ibid.
 — Quomodo pingeretur. ib.
 — Per somnium remedia
 indicabat. ib.
Æsculus Jovi sacra. 135. 217
Ætas quæstus. 22
 — Senatoria. 15
Æthiopes Soli quadrigas albas
 offerunt. 169
 Affectiones animi pro Deabus
 cultæ. 182
Ætanius comœdias togatas scri-
 psit. 256
 Agamemnon Mycenar. Rex. 172
 Agmen pilatum. 288
 — Quadratum. ibid.
 Agnomen quid fuerit. 230
 Agon Capitolinus qui fuerit.
 258
 Agonales salii. 202
 Agonalia festum. 239
Ἀγοραῖος Mercurius. 150
Ἀγορανόμοι ædiles. 71
Ἀγραύλος, Dianæ epith. 144
Ἀγροτέρα, Dianæ epith. ib.
 Agrippa (M.) corona rostrata
 donatus. 234
Αἰρετὴ τυραννὶς, Dictatu-
 ra. 24
Αἰσυμένητης, Dictator. 23
 Ajus Locutius. 182
 Ala equitum quæ fuerit. 255
 Alabadenfes Romam pro Dea
 habuerunt. 183
 Alæ sociorum. 166
 Alba longa. 2
 Albani reges Sylvii dicti. ib.
 Album & candidum ut disse-
 rant. 42. 302
 Albus color gratus. 302
 — Albus pro homine pro-
 bo. ibid.
 Alcmena Herculis mater. 171
 Alesto Furis nomen. 166
Ἀλεξίκακοι θεοὶ. 181
 Allienus dies quis. 232
 Al-

- Allobroges** in Fabiorum clientela. 23
Allocutio Imperatoris. 279
Alma cur dicta Ceres. 142
Alphen pagi origo. 281
Altare & ara ut differant. 224
Αλουργίς χρυσόπασος ; toga palmata. 304
Ambarvalia sacra quæ. 105. 222
Ambitus crimine quis teneatur. 122
Ambulatio genus exercitii militaris. 289
Amburbialis hostia. 222
Amburbium sacrum. ibid.
Ambustum Fabiorum cognomen. 336
Amici primæ, vel secundæ admissionis. 103
Amphitheatra quando primum structa. 244
Amphora quæ fuerit. 320
Ampliatio in iudiciis publicis. 127
Amplissimus ordo dictus Senatorum. 21
Amulius. 2
Αναβάλλειν amplificare. 119
Anacharsis dictum de athleticis. 239
Αναεῖλλειν, submovere. 111
Anchises. 2
Ancilia scuta Marti sacra. 148
 302
Anclabre, mensa sacra. 318
Andabatæ gladiatores. 245
Angerona Dea. 181
Augusticlavii Tribuni militum. 269. 305
Augustus clavus Equitum insignis. 31. 334
Animadversio Cenforia qualis 89
Animadvertere listorum vox. 111
Annalis dictus Tappulus. 52
 lex quæ fuerit. 51
Annonæ cura penes ædiles. 71
 præfectus. 64
Annulus aureus Equitum insignis. 22
 pronubus quis. 322
Annus a Coss. denominabatur 59
 confussionis quis fuerit. 226
Ανοχαι, induciæ unde dictæ 95
Anquisitio quid fuerit. 130
Antecœna, vel antecœnium quid. 311
Antemnates victi. 5
Anteros alter Cupidinum. 147
Ανδερηνίων mensis. Ib.
Antepilani qui fuerint. 265
Antoninus consecratus. 174
Antonii lex de dictatura tollenda. 26
 (M.) liberalitas. 319
Anubis Ægyptiorum Deus. 187
Αορτῆς, lorum scuti. 278
Aper signum militare. 278
Απεψπισμένοι, ærasti. 90
Apex quid fuerit. 138
Apicii luxus. 318
Apis Ægyptiorum Deus. 185
Απόλειψις, divortium a parte uxoris. 217
Apollo unde dictus. 154
 accipiter ipsi sacer. 154
 eius. 154
Ακέρσεκόμης, seu intonsus. 155
Botanicæ inventor. 154
 idem qui Sol, seu Phoebus. ibid.
Jovis & Latoneæ F. ib.
Laurus ei sacra. 155
Ασῆας. 194
 Medicinæ, artis sagittariæ, musicæ, poetiæ, artis divinatoriæ præses. 171
 Oraculorum præses. 154
Palatinus. 194. 259
Patarzus. 194
 Quomodo pingeretur. 155
Προψιος. 154
 Angur. ibid.
Aphorocera, monuscula nuptialia. 327
Apollinæres Iudi. 28
Αποπομπάιοι Θεοί. 181
Αποπομπή, divortium a parte mariti. 327
Αποφράδες ἡμέραι. 211
Apotæcosis Impæ. 174
Αποτροπαῖοι Θεοί. 181
Appellatio & restitutio in integrum ut differant. 119
Appendi solebant nummi. 315
Appius cur Caudex dictus. 298
 Sacra Herculis servis tradit. 204
Apponere mensarum vox. 310
Απρακτοί ἡμέραι. 221
Aprilis mensis Veneri sacer & unde dictus. 147. 227
Απροσδιονύσως vox quid significet. 260
Aqua & igni aliquem interdiceret. 128. 131
Aqua & ignis cur sponsæ oblata. 325
Aquila aurea signum militare. 278
Jovi sacra. 235
 pro primopilatu. 227
 signum consecrationis. 174
 Aia

- Ara & altare ut differant.** 224
Ara a precantibus tacta. 211
 — pro iurando. ibid.
Arbiter quis proprie fuerit. 174
Arbitria, merces funeris. 342
Arbitri quomodo iudicant. 119
**Arbores variz variis Diis Sa-
 cræ.** 217
Arcadiz Deus dictus Pan. 176
Arcatii gladiatores dederunt.
 243
**Archigallus princeps Cybeles
 sacerdos.** 187. 160
Archon ἑπὶ πυλῶν Athenis. 59
Arenarii pro gladiatoribus. 245
**Arena pro spectaculo gladiato-
 rio.** ibid.
Apus, Mars. 148
**Ἀποθύρῃαι sacrificia quæ fue-
 runt.** 221
**Ἀργεῖοι homines straminei Sa-
 turno immolati.** 159
**Argentum quando primum signa-
 rum.** 215
Aries militaris qualis. 275
Aristippi dictum elegans. 245
**Arma proprie sunt, quibus uti-
 mur ad regendum.** 271
 — submittebant gladiatores vi-
 ti. 251
**Armata exercitii militaris ge-
 nus.** 290
Armilla donum militare. 297
**Arrogationes quæ & quomodo
 factæ.** 341
Arvales fratres. 195. 222
Aruspices unde dicti. 192
Aruspicum munus. 193
As pro pondere quid. 319
 — quid proprie significet. 315.
 319
Ascanius. 2
**Ἀσβεστίας δίκη, iudicium
 maiestatis.** 122
Aspergillum. 224
**Affamenta, seu axamenta dicta
 carmina Salaria.** 202
Ἀσυνόμοι, ædiles. 70
Asylum quid, & unde dictum. 4
Ætællæ fabulæ quales. 255
Ἀθήνη γλαυκῶπις. 142
Athenis maxime culta Minerva.
 141
**Athleticum seu gymnicum certa-
 men.** 238
Attilius Calatinus Dictator. 25
**Atinium plebiscitum de tribb.
 pl.** 75
Aui dies. 232
Attria unde dicta. 163
Atrium libertatis. 182
Atropos unde dicta. 155
Atys Cybeles amans. 160.
 204
Auctio etiam Sectio dicitur.
 110
**Auctoramentum merces gla-
 diatorum.** 248
Auctorati gladiatores qui. ib.
**Auctoritas patrum in comi-
 tiis.** 31
**Auctores in incertum comitio-
 rum exceptam fiebant patres.**
 ibid.
Audaciz sacra facta. 184
Averruncus Deus. 181
Auguraculum quid fuerit. 192
**Augurales cœnz pro lautissi-
 mis.** 196
Augures qui & unde dicti.
 190
Augurium ex pollis. 191. 192
Augurum munus. 193
Augustales ludi. 219
**Augusti consilium ad auctori-
 tatem Senatus minuendam.**
 17.
Augustus mensis unde dictus.
 227
 — pantomimos forte inve-
 nit. 187
Aulæa pro ipsis ludis. 254
Aulici gladiatores. 249
Aurata factio Circensis. 237
Aurea ætas sub Saturno. 158
**Aurelius Corra tribunos æra-
 rios instituit.** 125
 — (M.) tutelarem prætorem
 instituit. 64
Aureus nummus qualis. 217
Aurige Circensium. 236
Auria ima memoriæ sedes.
 113.
**Aurora eadem quæ Matura ma-
 ter.** 152
**Aurora Hyperionis & Tethyos
 filia.** 168
**Aurum quando primum signa-
 tum.** 30
**Auspicia: sine iis nihil pu-
 blice geri poterat.** 4. 31
**Auspicio suo rem gerebat so-
 lus Imperator.** 170
Auspices in nuptiis. 223
**Auxiliares & loci ut disse-
 rant.** 264
Ἀφροδίτη dicta Venus. 146
**Axamenta sive Affamenta di-
 cta carmina Salaria.** 202

B

Bacchæ quæ fuerint . 168
Bacchanalia sacra . ibid.
Bacchus quis & unde dictus .

166

— ejus Comites . 288
— Cornutus cur dictus . 167
— Dionysius unde dictus .

ibid.

— Idem qui Nimrothus . ib.
— Lenzus unde dictus . ibid.
— Liber & Liber pater cur dictus . ibid.

— Quomodo pictus . ibid.
— Tragedia in ejus honorem peracta . 253

Balbi theatrum . ibid.

Βαλβίς , carceres . 215

Balbus (Cornelius .) 27. 28

Balista , machina militaris . 275

Barritus clamor militaris . 280

Basilicæ . In iis Centumviri conveniebant . 116

Baturre , batualia (unde batallæ) quid fuerint . 244

Βδέλυγμα τῆς ἀρµωσεως
ap. Matth. quid sit . 278

Belisarius ex Africa triumphavit . 297

Bellicæ columna . 85

Bellona Dea . 149

Bellonæ templum . 106

Bellonarii sacerdotes . 249

Bellum indicabatur comitiis centuriatis . 38

Beneficarii Proconsul. qui fuerint . 165

Berecynthia dicta Cybele . 160

Bes , octo uncie . 320

Bestiarii qui fuerint . 241

Bibendi leges quæ fuerint . ib.

Bibendi leges quæ fuerunt . 313

Bibuli Jocus de se & Jul. Cæsar . 173

Biclinium quid fuerit . 370

Bidental locus fulmine tactus . 191

Bona Dea quæ fuerit . 316

Bononienses in clientela Antonii . 28

Bona verba dicere . 216

Βουλὴ p. loco Senatorum . 194

Bruti fratres primi publice gladiatores dant . 243

Brutus senatum legit . 11

Buccellatum , panis bis coctus . 237

Bucina , signum militare . 280

Bullam gerebant prætextati .

304

Bufris Neptuni F. 152

Bustarii gladiatores . 247

Bustum quid fuerit . ibid.

C

Cadaveribus damnatorum quid factum sit . 132

Cadere dicitur comœdia , quæ non placet . 256

Caduceus quid fuerit . 151

C. Cæcilius Claudii Isidori divitiarum . 318

Cænineses a Romulo victi . 9

Cæsariani gladiatores . 249

Cæstus qui fuerint . 239

Cæsi Imperatoris luxuria . 318

Calcei nigri senatorum insignes . 16

Calcei Romanorum . 309

Caliga pro militia . 274

Caligati pro gregariis militibus . ibid.

Caligula dictus Imp. Cæsar . ibid.

Calones , servi militares . 287

Calumnæ iudicium & poena . 128

Calumniari quid proprie sit . 118

119. 124. 128

Camilli & Camillæ sacerdotum ministri . 207

Camillus dictus Mercurius . 150

— in nuptiis quis . 315

— (Sp. Furius) primus prætor . 63

— vox quid notet . 150

Campus sceleratus quis fuerit . 206

Candidati Principes qui fuerint . 85

— qui fuerint . 36. 302

Candidatorum officiosissima natio . 45

Candicium & album ut differant . 42

Canes Dianæ sacre . 144

Canis larium comes . 163

Canis , iactus infelicitissimus dictus , omisum , sed v. Suet. Aug. 42

Cantare ab ovo usque ad mala . 322

Capi proprie dicebantur Vestales . 205

Capite censi qui fuerint . 35

Capitolini ludi qui fuerint . 252

Ca.

- Capitolium arx omnium nationum 142
 Cappadocia in clientela Cato-
 nis. 25
 Caput cœnz. 111
 Carceres dicti ostia Circi. 235
 Carmenta, Carmentalia. 239
 Carnifex quis fuerit. 112
 Carolus M. a S. P. Q. R. Im-
 perator factus. 62
 Carpor quis fuerit. 111
 Carvilius (Sp.) Roga primus
 divortium fecit. 127
 Cassis & galea ut differant. 272
 Cassius (L.) Longinus quæ-
 vit de incestu Vestalium. 121
 Caste ad Deos erat adeundum.
 211
 Castor Jovis F. 172
 Castores dicti Dioscuri. 173
 Castra hiberna qualia. 280
 Castrorum forma. 281
 Castrorum genera. 280
 Castrum Cereris. 176. Ididis 186
 Catapultæ quæ fuerint. 275
 Catervarii gladiatores. 249
 Catomidiare quid sit. 203
 Cato quæstor pro prætore in
 Cyprum missus. 106
 Cato scrib. rum audaciam repres-
 sit. 59
 Cato unde dictus. 331
 Catuli dictum de Consulibus.
 55. 56
 Cava pro amphitheatro. 244
 Causa plei genus. 247
 Celeres dicti Equites & unde.
 21
 Censere in senatu quid sit. 19
 — quid significet. 87
 Censores quando instituti. ib.
 Censorum dignitas. 91
 — munera. 88
 Census cur institutus. 36
 — equestri. 23
 — quid fuerit. 31
 — quomodo actus. 88
 — senatorius. 13
 Centesimatio poena militaris.
 299
 Centuria vox quid significet.
 266
 Centuriata comitia a quibus ha-
 bita. 38
 — quæ. 33
 Centuriatorum comitiorum caus-
 sz. 38
 Centuriones, s. ordinum du-
 ctiores. 267
 Centumvralis iudicii descriptio.
 175
 Cereales ludi qui fuerint. 258
 Ceres quæ & unde dicta. 142
 — arcana. 143
 — Θεσμοφόρος, legislera. ib.
 — pro frugibus. ibid.
 — Πυρφόρος. ibid.
 Χερσινόμων quis. 318
 Chlamys vestis militaris. 307
 Christus ab Alexandro Imp.
 cultus. 162
 Cibi militares pro vilibus. 268
 Cibum quantum ferrent mili-
 tes. 287
 Ciceronis consulatus ἀποδείξι-
 σις dictus. 58
 — luxus. 318
 Cicero Proconsul Ciliciz. 271
 Circe postea Marica dicta. 153
 Circenses ludi qui fuerint. ib.
 Circi maximi descriptio. 233
 Circuitio castrensis, ἐποδεία,
 qualis. 285
 Citatio quæ fuerit. 113
 Civitate donati quomodo no-
 minarentur. 334
 Classes Pop. R. quæ & quot. 33
 — συμμορίαι. ibid.
 Classici opponuntur iis, qui in-
 fra classem. 35. 36
 Classicum canere quid sit. 279
 Classis procincta: h. e. exerci-
 tus armatus. 169
 Claudii Mæcelli plebei. 27
 — Regillenses, Pulchri, Ne-
 rones patricii. 28
 Clavi figendi causa distaror
 creatur. 83
 Clavus in veste quid fuerit. 306
 Clepsydra, mensura horarum,
 deest.
 Clens quis & unde dictus. 28
 Clitumnus fl. hostias albas da-
 bat. 281. 297
 Clodius censuræ vim hami-
 nuit. 92
 — Ciceronis inimicus. 28
 — pollutorum sacrorum reus.
 66. 121
 Clocho Parcarnum una. 166
 Cluacina Venus. 145
 Cluere idem quod purgare.
 ibid.
 Clipeus & scutum ut differant.
 373
 Clytemnestra Agamemnonis
 uxor. 172
 Coactores qui fuerint. 111
 Coemptione contractæ nuptiæ.
 321
 Cognandi apud Rom. ratio. 311
 Cognomen quid fuerit. 331
 Cohors proconsulis quid sit. 103
 — militaris quæ fuerit. 269
 Co-

Coliseum quid sit.	245	Consuales Iudi dicti Circaenses.	
Collina tribus.	43	232	
Collis hortulorum campo Martio imminens.	45	Consulares legati sub Augusto.	
Coloniz Ubiorum urbis origo unde.	281	130	
Columna rostrata quæ.	258	Consulatus duratio.	61
Comessatio gulonum erat.	312	summus honos.	55. 57
Comites Proconsulis.	103. 104	Consul cur loco infimo accumbere.	310
Comitia a quibus habita.	29	Consulere quid significet.	55
curiata quæ.	30	Consules supra Praefectos Prætorum.	
habere quid sit.	29	ibid.	
Kalata.	32	minores iidem qui suffecisti.	62
quæ & unde dicta.	29	unde dicti.	55
tributa a quo habita.	48	Consulis locus in convivio.	310
tributa quæ.	46	Consulium alii ordinarii, alii suffecisti.	59
tributa quando habita.	49	insignia.	58
ubi habita.	30	potestas & munus.	57
Comitiales dies qui fuerint.		Consumere diem in Senatu quid sit.	19. 20
17. 232		Consus idem qui Neptunus.	151
Comitiatus maximus.	37	Contubernales Dii: <i>Εὐνυαδία</i> .	
Comitiis tributis prævalebat plebs.	49	210	
tributis quid peculiare.	16.	Præsidium.	103
Comitiarum genera.	30	Contubernium dictæ nuptiarum.	312
tempus.	45	in castris quid.	282
Comitiarum tributorum causa.	46	Convenire quando dicatur iudex.	116
Comitium.	29	Conversio ad elypeum, ad hastam, ad frenum quid sit.	273
Comœdiæ definitio.	255	Convivorum ratio.	309
Comœdia vetus, media & nova.	ibid.	Coriolani causa comitia tributa instituta.	47
Comparare provincias quid sit.	61. 102	Corneliæ gentis familia.	318
Comperendinatio, quæ eadem conditio.	117	Cornelius (P.) Scipio Africanus Æmilianus.	330
quemadmodum ab ampliatione differat.	126	Cornua audaciæ symbolum.	167
Comperendini dies qui.	216	signum militare.	280
Compita Laribus sacra.	163	Coronæ aureæ insignes Regum.	54
Compitalia festa.	167. 230	castrensis, sive vallaris quæ.	294
Compitalitii Iudi.	163. 258	civica.	ibid.
Componere cur aliquando sepelire dicatur.	342	classica sive rostrata.	ib.
se gladiatorum est.	350	muralis.	ibid.
Compositus pro sepulto.	342	navalis.	ibid.
Conceptivæ feræ.	329	obsidionalis quæ.	293
Concilia procerum tyrannidem ambientibus invisa.	10	Coronæ aureæ sine nomine.	294
Concilium & comitia ut differant.	29	sacrificantium quales.	214
Concordia Dea.	182	Coruncanus (Ti.) primus de plebe Pont. Max.	189
Concordiæ visilis templum.	ibid.	Cothurni tragœdorum calcei.	256
Concubina quæ fuerit.	323	Cottabus lusus qualis.	314
Condere lustrum quid sit.	37	Cottæ lex de tribunis.	77
Confarreatio contractæ nuptiarum.	323	Craffa Minerva aliquid facere.	142
Consius quæ mensura.	321		
Consectio causæ quid sit.	118		
Consecratio.	174		
Consecrati Dii qui fuerint.	114		
Consualia Neptuni festum.	151		

Craf.

- Crass divitiar. 318
 Crates machinarum militares. 275
 Crimen regni idem quod per-
 duellionis. 39
 Crustumina tribus. 8
 Crustumini a Romulo victi. 5
 Cruz servile supplicium. 232
 Cuba Dea. 188
 Cubiculum Principis in amphitheatro. 245
 — in circo. 234
 Cubitus mensura quæ. 221
 Cueullus cui usui. 207
 Culeus quæ mensura. 220
 Culter. 216
 Culpa magistra potare quid sit. 308
 Cumera quid fuerit. 325
 Cunctator dictus Fabius Maximus. 331
 Cunei certa aciei forma. 338
 — in amphitheatro quid fuerint. 246
 Cunina Dea. 188
 Cupidines gemini Eros & Amores. 247
 Cupressus arbor funebris. 342
 Curator frumenti populo dividendi. 98
 Curatores Cesaris qui fuerint. 207
 — Kalendarum. 100
 Curatores ludorum. 244
 Curæ quæ & unde dictæ. 8.
 195
 Curtara comitia. 30
 Curio maximus quis. 9. 195
 — maximus ubi creatus. 33
 Curiones qui fuerint. 195
 Curis, Sabini, hasta dicitur. 5
 Currendi in circo ratio. 217
 Currum certamen in Circo. 216
 Cursus pedestris certamen quomodo institueretur. 234
 Curules magistratus qui. 51
 Custodes in comitiis. 45
 Cyathus quæ mensura. 261
 Cybele eadem quæ Cybele. 160
 — unde dicta. ibid.
 Cyclopes Vulcani ministri. 153
 — Neptuni filii. 452
 Cymbala in Sacris Cybeles. 161

D

Δαίμων bonus Genius.

162
 Damium dicta sacra Bonæ Deæ. 177

Δαργάκη quid fuerit. 342

Decanus in castris quis. 282

Decemviri legibus scribendis. 58

— sacris faciundis. 193

— litibus iudicandis. 116

Decimatio poena militaris. 299

Decumana porta castrorum. 283

Decuræ Equitum, quæ fuerint. 266

Decursio genus exercitii militaris. 289

Dedicatio templorum qualis fuerit. 209

Deditio quomodo fiebat. 201

Definire templum quid sit. ibid.

Defraudare Genium suum. 201

Dejici, deturbari de statu mentis unde dictum. 250

Delatio nominis quomodo fiet. 124

Delia & Delius. 213

Delphines in Circo. 250

Delubrum quid & unde dictum. 210

Deludere, ludo abire. 252

Demensum servorum quale fuerit. 327

Denarius nummus. 316

Denicalia sacra quæ. 348

Dentes Romulus primus profectus Urbis. 94

Depelli gradu quid proprie sit. 210

Designati, qui dicti. 38

Designator in funere quis. 343

Dedecationes sacrorum. 32

Deus Deorum. 124. 135

Diana unde dicta. 137

— **Αγρεύλος**. 138

Diana **Αργοτίρα**, venatrix. ibid.

— Diva genialis. ibid.

— Eadem quæ Hecate, seu Proserpina. 145

— Eadem quæ Luna. 144

— Isthya. ibid.

— **Ιοχέαιρα**. 145

— Latonia virgo. 144

— Nostiluca. 145

— **Ορεία, ὀρειλόγη**. 144

— Parturientibus opem fert. ibid.

— **Πολυμάχος**, mul-

timamunia. ibid.

Quæ.

Quomodo pingeretur. 145
 Regina fideram. ibid.
 Τοξότης. ib.
 Dico, quid Pratori significet. 69
 Dictator quando creatus. 83
 quomodo creatus. ibid.
 unde dictus. 82
 Dictatorum potestas. 84
 Dictatura εἰρητι τυραννίς. ibid.
 quando sublata. 85
 Dictum pro summo imperio. 82
 Dci partes apud Rom. quæ. 128
 Dierum diversa genera. 298
 Dies Allicensis quis. 232
 atri qui fuerint. ibid.
 comitiales qui fuerint. 16. 231
 Fasti & Nefasti. 231
 interesi. ibid.
 Nefasti. ibid.
 Diespiter qui Idem Dijovis. 137
 Diffareatio. 322
 Digit mensura. 321
 Dignitas quorum proprie fuerit. 49
 Dii majorum & minorum gentium. 134
 Mance qui fuerint. 162
 παρεγγέγραπτοι. 9
 Indigetes. 170
 rustici. 175
 selecti qui fuerint. 155
 Sermones. 175
 Dilectus militaris habendi ratio. 261
 Dimachari gladiatores. 249
 Dimentum (servorum) quantum. 292. 321
 Diocesis quid fuerit. 97
 Dionysia Bacchi sacra. 168
 Dionysii tyranni locus in Æsculapium. 168
 Dionysus unde dictus Bacchus. 157
 Δίοσκυροι, Jovis FF. 118
 illorum templum solius Castoris dictum. 173
 Oebolii. 172
 quomodo pingeretur. 173
 Σωτήρης cur dicti. ibid.
 Therapnzi. ibid.
 Dix quæ eadem furæ. 166
 Distributores in comitiis. 44
 Discendendi in senatu formula. 20

Discessio. Scrum per discessum. 18
 Disciplinæ militaris partes. 284
 Designatores in spectaculis. 246
 Divinatio quale iudicium. 124
 Divisores in comitiis. 43
 Divitiarum Rom. specimina. 317
 Divortii formula. 327
 Dius Fidius quis fuerit. 172
 Doceri, διδάσκαλοι proprie dicuntur fabulæ. 259
 Δοκιμασαί. nummularii. 82
 Domidæus Deus. 188
 Domitianus Capitolium instauravit. 137
 Drachma nummus. 316
 pondus. 319
 Drusus pro Deo cultus. 174
 Ducenarii Iudices qui fuerint. 129
 Duella quale pondus. 329
 Duilius (K.) primus triumphum navalem egit. 297
 Duplicarii, διδραχμοὶ ὀπλίται qui fuerint. 298
 Duumviri navales. 100

E

Εκκλησία λοχίτις. 33
 centuriata comitia.
 φυλῆτις tributa. 46
 Edicta trasalaticia quæ fuerint. 104
 Edictum peremptorium. 1818
 perpetuum pratoris. 68
 pratorium quid fuerit. ibid.
 Editor, qui gladiatores dabat. 242
 Edusa, sive Edulia Dea. 1802
 Effarii templum quid sit. 209
 Εφείδροι, triarii. 276
 Εφόδοι, circuitores castrorum. 224
 Εισόδια, ἐξόδια, ἐμβολα Atellanar. genera. 255
 Ειρηνοδίκαι, εἰρηνοφύλακες, faciales. 196

Elia

- Elatio cadaueris.** 342
Eleusina Ceteris sacra. 143
Ellogium quid proprie fuerit. 90
Emancipare filium quando cogatur pater. 340
Emancipatio quid fuerit. 339
Εμβολα, Atellanarum genus. 213
Ημεραι λευκαί pro prosperis. 213
Ενταφιαστής, ένταφιο-πώλης, libitinarius. 147
Enyo dicta Bellona. 149
Επίχειν τάς γλώσσας, fave linguis. 215
Epho i Lucetemonior. similes Tribb pl. 76
Επιτάται in acie qui sint 277
Epona, vel Hippona Dea. 181
Epulæ sacrificales. 219
Epulæ septemvires, augurales, pontificales pro laudibus. 195
Epulones qui fuerint. ibid.
Equestris census. 23
— ordo Seminarium senatus. 24
Equites Rom. vestigalia conducebant, 23
Equitum arma. 274
— munus. 23
— 18 centurim. 22
— tres centurim olim. 21
— vendere jubebatur eques, qui ordine movebatur. 29
Equus Marti sacer. 149
— etiam Neptune sacer. 151
— Soli immolatus. 160
Erigolabi qui sint. 89
Erianyca dictæ Furæ. 166
Esquilina tribus. 7
Essedarii gladiatores. 249
Εστιατοριον, curia. 195
Evander Aneas. 176
Ευκαΐα sacrificia quæ fuerint. 221
Eumenides dictæ Furiæ. 166
Evocati milites qui fuerint. 264
Ευπατρίδαι, patricii. 26
Eu iphassa Solis mater. 268
Euripus in circo quis. 235
Eurythæus Mycenarum rex. 171
Ευδυνας όφλειν, dampnari repetundarum. 121
Εξαπίλεκος, Prætor. 65
Εξαρχος, Magister Saliorum. 202
Exauctoratio quæ fuerit. 309
Exaugurare quid sit. 271
Excitare, Spectaculorum vox. 246
Excitari dicuntur sententiam dicturi. 19
Excubitarum militarium ratio. 284
Excunear aliquem quid sit. 246
Exequiarum formula. 343
Exercitia militaria quæ. 286
Exercitus Consularis qui fuerit. 265
— unde dictus. 286
Eximere diem dicendo quid sit. 20
Exire & excedere pro vitare. 250
Εξόδια carmina quæ. 255
Exta consulere aruspicum munus. 219
Exta reddi proprie dicebantur. ibid.
Extemplo, vocis origo. ibid.
Extraordinarii equites qui. 266
Extraordinaria porta castrorum, sive Exortoria. 283
Exverria quæ fuerint. 325
- F**
- Fabia tribus.** 8
Fabii Luperci. 204
Fabius (N.) Buteo dictator sine magistro equitum. 26
— dictator senatui legendo. 12
— (Q.) Maximus Verrucosus Prodictator. 24
— turbam forenses in tribus urbanas coniecit. 7
— Celer tribunus celerum. 54
Fabulinus Deus. 180
Factiones aurigarum in Circo. 217
Facibus ora perungebant histriones. 256
Falsi crimen quid fuerit. 67.
123
Familia & Gens ut differant. 228
Familia gladiatorum. 244
— patricia & plebeia ex eadem gente. 318
Fava quæ & unde dicta. 210
Far cur in sacrificiis adhibetur. 216
Fasti dies a fando. 66
— δικάσιμοι, ένδικος. 231
Fatua, vel Fauna Fauni uxor. 177
Favete linguis formula sacrorum. 215
Favisse 2. generum. 213
Fau-

Fauni, noctium ludibria. 176
 Faunus Deus unde dictus. ib.
 Febri pro Dea habita. 184
 Februaria purgamina. 222
 Februaria sacra quæ fuerint. 221
 Februare pro lustrare, purgare. 222
 Februarius mensis, καδάρ-
 σιος. 227
 Februarius mensis unde dictus. 221. 227.
 Feciales qui & unde dicti. 196
 Fecialium munus. ibid.
 Felicitas Dea. 182
 Fel in sacris nuptialibus able-
 scunt. 223
 Fercula in Cære quæ fuerint. 236
 Ferentarii milites qui dicti sint. 272
 Ferix undæ dictæ. 229
 Ferrum recipere jubebantur gla-
 diatores victi. 251
 Fescennina carmina nuptialia. 326
 Fictores in sacris qui fuerint. 208
 Fides Dea. 188
 Fiscales gladiatores. 182
 Flamen Dialis. 199
 — Martialis. 148. 201
 — Pomonalis. 178. 201
 — Quirinalis. 170. 201
 Flamines Imperatorum. 115. 201
 — qui & unde dicti. 198
 — Majores & minores. 199
 Flaminia est domus flaminis. 200
 Flaminica test uxor flaminis. 201
 Flaminii & flaminiz qui fue-
 rint. 207
 Flaminium est sacerdotum fla-
 minis. 199
 Flavius (Cn.) scriba formulas
 actionum composuit. 115
 Flora florum Dea. 187
 — Gr. χλωρίς. ibid.
 Florales ludi. 252
 Floralia festum. 287
 Foederis faciendi ratio. 197
 Forceps certa aciei forma. 277
 Fori dicti gradus in Circo. 234
 Formula initialis legum. 44
 Formula actionum. 114
 (Formulas v. inter Proverbia.)
 Fors Fortuna. 183
 Fortuna Romæ culta magis,
 quam vietas. ibid.
 — Mala. ibid.
 — Muliebris. ibid.

— Primigenia. ib d.
 — Quid plebs; quid pruden-
 dentiores per eam intellexe-
 rint. ibid.
 Fossa Corbulonis, hodie de
 Vlies. 289
 — Drusiana, hodie de Vlies. ib.
 Fossæ urbium sanctæ. 18
 Fratres Arvales qui fuerint. 194
 Fulvius (A.) Flaccus dictator
 a pop. dictus. 84
 Funebris laudatio apud Rom.
 345
 Funibus distincta tribuum lo-
 cal. 49
 Fumus censorium quale fuerit.
 343
 — cur tanto studio curarent
 veteres. 340
 Furca servile supplicium. 132.
 133
 Fureifer servile opprobrium.
 ibid.
 Furix, s. Diræ quæ fuerint. 166
 Furius (Sp.) Camillus primus
 Prætor. 63
 Furta inter milites severe pu-
 nita. 260
 Fustuarium quæ pœna fuerit.
 290
 Futilia vasa quæ fuerint. 213.
 214

G

Galea & cassis ut differant.
 372
 Galli sacerdotes Cybeles unde
 dicti. 160. 204
 Ganymedes Jovis pocillator.
 136
 Genus cuique homini adest. 161
 — Naturæ Deus unde dictus.
 ibid.
 — quomodo coleretur. 162
 Gens apud Romanos quid fue-
 rit. 328
 Genua misericordiz sedes. 212
 Gladiatores in honorem Satur-
 ni dati. 159
 Gladiatorium quod idem aucto-
 ramentum. 247
 — spectaculum quale fuerit.
 249
 — origo ejus & initia. 242
 Gladiatorum diversa genera.
 248
 Gladius Hispanicus qualis. 272
 — quætionis signum. 63
 Gorgoneæ caput in clypeo Mi-
 neræ. 242
 Gue-

Gracchi lex de provinciis . 102
 Gracchus (C.) senatum auxilium
 se dicitur . 11
 Gratix Veneris comites . 147
 Gratianus Imp. in Deco rela-
 tus . 174
 Γραφον, auctor legis . 40
 Gustus, sive gustatio prima
 pars coenae . 311
 Gymnicum, seu athleticum
 cestamen . 238

H

Hæreditas sine sacris quæ
 sit . 34
 Haruga olim dicebatur hostia .
 192
 Hasta fortitudinis symbolum . 5
 ——— jurisdictionis signum .
 65. 116
 Hastæ cuspidis coma sponsæ di-
 repta . 323
 ——— velitares quales . 269
 Hastæ pura quæ fuerit . 293
 Hecate eadem quæ Diana . 145
 ——— Proserpina . 164
 Hecate Venereis & viriis præ-
 est . 165
 ——— Τριπιδίτις, Τρι-
 πορος, τριπρόσωπος .
 ibid.

Hedera Baccho sacra . 169
 Helena Diotcurorum soror .
 172
 Hemina quæ mensura . 321
 Hercules Jovis & Alcmenæ F.
 172
 ——— ejus sacerdotes Potitii
 & Pinarii . ibid.
 ——— Epitrapezitus . 314
 ——— Musagetes . 171
 ——— sacrificia humana . ib.
 ——— Sancus, vel Sanctus
 pater dictus . 172
 ——— Thebanus . 171
 ——— Theſaurus præſt . 172
 Hermæ quæ fuerint . 151
 Hermæthæ, Hermeracæ quæ
 fuerint . ibid.
 Hermuli in Circo . 295
 Heroes dicti Indigetes . 170
 Hersilia Romuli uxor Hora di-
 cta . ibid.
 Hiberna ædificare . 281
 Hiemare sub pellibus . 282
 Hippona, vel Epona Dea .
 181
 Histriones qui & unde dicti .
 255

—— infames erant . 259
 Hoc age sacrorum formula .
 218
 Honor Deus . 182
 ——— publicus quis & quo-
 duplex . 49
 Honorius gladiatores sustulit .
 243
 Hoplomachi gladiatores, antea
 Samnites . 243
 Hora dicta Hersilia Romuli u-
 xor . 171
 Horæ diei, in notis . 228
 Horæ foribus exili præſunt . 156
 Horatia tribus . 8
 Horatius Fulvillus Capitolium
 dedicavit . 137
 Horta Dea . 181
 Hostia & victima ut differant .
 214
 Hostiæ præcidanæ . 219
 ——— quales esse deberent .
 ibid.
 Hostiæ succidanæ . ibid.
 Hostilis facies quid sit in sa-
 eris . 211
 Hostis pro Peregrino . 216
 Hymæus Deus . 188
 ——— in nuptiis invocatus .
 326
 Hyperion Solis pater, vel ipse
 Sol . 168

I

Ianux a Jano dictæ . 215
 Januarius, mensis a Jano
 dictus . 156. 227
 Janus anni Deus ab eundo di-
 ctus . 156
 ——— vel potius ab Hebr.
 ajin . 157
 ——— Bisrons . ibid.
 ——— cur primus invocare-
 tur . 156
 ——— ejus templum clausum
 pacis signum . 157
 ——— idem cum Noacho .
 ibid.
 ——— Maturinus pater . 155
 ——— Oenotrius dictus ab
 οἰνός . 157
 ——— Pater peculiariter di-
 ctus . 156
 ——— Patulcius & Clusius .
 157
 ——— vini usum primus do-
 cuit . ibid.
 ——— Quadrifons . ibid.
 Idæa mater dicta Cybele . 219
 Idus mensium unde dictæ . 328

<i>Ἰσποχόρονες</i> qui fuerint . 110	Iris Junonis ministra . 139
<i>Ἰσποχόροι</i> aruspices . 192	_____ officium mortalibus . 139
Igo & perpetuus Vestæ . 82	_____ juxta Hom. . ibid.
Ignominia quid proprie . 78.	_____ Isiaci sacerdotes . 185
131	_____ Isis Dea . 184
Ignominiosæ poenæ militares quæ . 159	_____ sæpe cum matre Deorum confunditur . 186
Ilia Numitoris filia . 2	Judex quæstionis qui fuerit . 128.
Ilithya dicta Diana . 144	_____ quis proprie fuerit . 115
Imagines nobilium in atriiis . 163	Judices inferorum. <i>Μίνος, Ῥhadamantus, Eacus</i> , insere ad p. 166
_____ nobilium quales . 16	Judices quando ex senatu lecti . 121
Immolatio quæ fuerit . 216	Judicia popularia quæ fuerint . 129
Imperativæ feræ quæ fuerint . 129	_____ publica ordinaria , & extraordinaria . 129
Imperatores in Deos relati . 174	_____ tributis comitiis exercita . 48
Imperatoris nomen quid significet . 270	Judicii publici ordo . 123
Imperatoris insigne . 276	Judiciorum privatorum ratio . 113
_____ appellatio qualis honor . 295	_____ publicorum ratio . 120
Imperatoribus decernebatur supplicatio . 112	Judicium perduellionis ubi actum . 18
Imperatoribus vivis cultus divinus exhibitus . 174	Jugatinus Deus . 188
Imperium & potestas ut differant . 50. 102	Jugeri quantitas . 321
Impetratum esse dici, ut, cum faustum est augurium . 102	Julii Cæsaris scelus . 62
Impietatis crimen idem quod Majestatis . 122	Julius Cæsar comitia cum populo partiti . 48
Impolitæ culpa quæ . 90	Julius mensis unde dictus . 224
Inauguratum dicitur, cum faustum est augurium . 192	Junius mensis unde dictus . ib.
Indigetare est invocare . 170	Juno Kalendæ . 228
Indigetes Dii qui fuerint . ib.	_____ in Italia . 139
Inducæ , <i>ἑνοχαι</i> ; pro feriis Latinis . 95	_____ Divitiis & regnis præfider . 128
Indulgere Genio suo . 161	_____ Domiduca . 324
Indusium quæ vestis . 308	_____ <i>Γομφύλα</i> . 138
Insistentes milites qui dicantur . 299	_____ Jura . ibid.
Innominales dies qui fuerint . 238	_____ Lucina . 130. 144
Ino, quæ postea Matuta dicta est . 152	_____ Materfamilias . 138
Insignia Consulium . 56	_____ Matrimonii præf. ibid.
_____ Regum . 54	323.
_____ Senatorum . 11	_____ Matræna . 138
Innita quid fuerit . 308	_____ Moneta . 139
Interdicti dies qui fuerint . 311	Juno profunda dicta Proserpina . 164
Interpretes in comitiis qui fuerint . 41	_____ puerperarum præses . 139
Interreges qui . 91	_____ quæ & unde dicta . 138
Intemptiva convivia quæ fuerint contra Salmasium . 312	_____ quomodo picta . ibid.
Interula quæ vestis . 305	_____ Regina . ibid.
Invita Minerva aliquid facere . 143	_____ <i>Ζυγία</i> . ib.
Inuus unde dictus Pan , 176	Jupiter Deorum maximus . 134
Io vox triumphalis 297	_____ Capitolinus . 136
	_____ Cretensis . 137
	_____ Elicius . 136
	_____ <i>Ἐπιστάτης</i> . ib.
	_____ Feretrius . 78
	_____ Fulgurator . 138
	_____ Hospitalis . 138

Jupiter infernus, magicus, Sty-
gius dictus Pluto. 164

— Lapis. 137

— Latialis. 94. 136

— Linoetius. 137

— Ὀρδυσίος. 136

— Πολιεύχος. ib.

— Prodigialis. 137

— Quomodo pingeretur. 136

— Σκυλοφόρος. ibid.

— Stator. ib.

— Tarpesius. 136

— Tonans. ibid.

— Τροπαιεύχος. ib.

— unde dictus. 134

— Ξένιος, seu Hospitalis.

137

Jurabant mulieres per Junonem

suam, vel herem. 162

Jurantes mensam tangebant.

314

Jurare in litem. 118

— per Genium suum, vel

herem, vel Principis. 162

Juratores, Commis de vacher-

che. 125

— pro testibus juratis. 125

Jure vocatz centuriz quz fue-

runt. 45

Jurisdiclio Prætoris explicata.

66

Jus imaginum. 16

Jusjurandum calumniæ. 118

— gladiatorum. 147

— Romanorum. 119

Iusti dies qui. 133

Iustitium. 231

Juvenilis ætas quousque exten-

deretur. 25

Juvenia Dea. 187

K

Alata comitia quz fuerint.

30. 32

Kalendz quz & unde dictæ.

228

Καλλιερών, litare. 215

Κενοπέφρων, quid fuerit. 341

Κλοτή των δημοσίων,

peculatus. 122

Κρενωμία, visceratio. 343

Κυρβάσ.æ pileus, five gale-

rus Saliorum. 203

L

Abaron quid fuerit. 271

Lac dicebatur vinum in (sa-

cris Bonz Dez. 171

Lacerna qualis vestis. 304

Lachesis unde dicta. 161

Laena qualis vestis. 307

Lastrigones Nepruni filii. 152

Læva signa felicia. 314

Lanificium matronis Romæ. offi-

tatum. 324

Lanistæ qui fuerint. 244

Lapidare. 347

Laquearii gladiatores. 249

Lara, vel Larunda, Larium

mater. 164

Larentalla festa. 195

Lares θεοὶ πατρῶοι γενέ-

θαιοὶ κτήσιοι μύχιοι

ἑρκιοι. 141

Lares qui fuerint. 162

— Patrii. 163

— pro ipsi ædibus. ibid.

— quomodo culti. ib.

— unde dicti. ib.

Lar pro interiore parte domus.

164

Lartius (T.) Flavius primus

dictator. 83

Larium imagineulæ. 163

Latæculum, cetera aciei for-

ma. 277

Latinez festz quz fuerint. 94

Latini Juniani qui fuerint. 337

Latinorum commune templum

Dianæ. 125

Latinus Rex. 2

Latium unde dictum. 158

Latona Dianæ mater. 144

Latoria virgo pro Diana. ibid.

Latus clavus senatorum insignis.

15. 16. 306

Lavabant veteres ante sacra.

213

Laudatores in iudiciis adhibiti.

126

Laverna Dea. 141

Lavinia Æneæ uxor. 2

Lavinium urbs. ibid.

Laurum comedebant divinatori.

315

Laurus Apollini & poetis sa-

cræ. ibid.

— fascibus addita. 57

Leæti convivales. 370

Leætio lenatus. 11

Leæstiteras quz fuerint. 213

Leætus advefus quis. 121

funct.

funebrit.	348	do eos, qui Reip. causa abesse sent.	124
Genialis.	326	Porcia de capite civium Rom.	129
Leda Dioscurorum mater.	172	præsea de intervallo magistratuum.	53
postea Nemesia dicta.	353	Pubilia de minoribus magistratibus tributis comitiis creandis.	32 46
Legare sibi aliquem.	107	Roscia de loco separato Equitum in spectaculis.	23. 246
Legati Cæsaris pro Consule, vel pro Prætoribus.	ib.	Sempronia de capite civium Rom.	39. 129
Consulares qui fuerint.	ib.	Lex Sempronia de provinciis.	102
militares qui.	271	Servilia de iudicio repetundarum.	125
ex consularibus.	ibid.	socialis quæ est de pecuniis repetundis.	121
Proconsulum.	107	testamentaria eadem quæ de falso.	123
Legatio libera quæ fuerit.	108	Trebonia de tribb. pl.	74
Leges censoriarum quæ.	88	Valeria de provocatione.	18. 82. 84
12. tabb.		Libamina prima.	217
Horatia & Hortensia de plebiscitis.	77	Libare quid sit.	ib.
militares quæ.	290	Libatio quæ fiebat super mensam.	314
sumptuariorum.	91	Libella idem valore, quod AS.	120
tabularum, Gabinia.		Liberalia Bacchi festum.	168
Cassa.	44	Liber & Liber pater cur dictus Bacchus.	167
tributis comitiis lata.		Libertas Dea.	182
48		Liberti dediticii qui fuerint.	333
Valeriarum populares.	57	Libertinorum nominum ratio.	ibid.
Legio Romana quæ fuerit.	266	Libitina pro funere.	147
Lentuli auguris divitiarum.	318	Venus.	146
Levana Dea.	188	Libitinarius.	147. 341
Lex Ælia Sentia de libertis.		Libitinensis porta in amphitheatro.	251
333		Libra Rom. pondus.	320
87		partes.	ib.
Annalis, sive Annaria.	52	Libratores qui fuerint.	275
annua, edictum Prætoris.	68	Libri Sibyllini.	195. seqq.
antiqua de tribb. pl. creandis.	75	Licinia gentis familiarum.	128
Atria de multis.	131	Lictores cum fascibus & securibus regum insigne.	55
Babia de Prætoribus.	63	diversa a servis publicis.	111
Cornelia de ordine in magistratibus servando.	53	Limen cur sponsa non calcaret.	325
Cornelia de postliminio.	333	Linea ultima rerum mors.	325
provinciarum.	165	Linigera Isth.	186
Curiata.	104. 105	Litabilis hostia.	215
φρατρίδες.	31	Litare, καλλιστεῖν, quid sit.	ibid.
de Camillo revocando.	32	Litem suam facere quid sit.	218
de Cicerone revocando.	38	Litis contestatio quæ fuerit.	172
de imperio magistratibus dando.	32		S Li-
Domitia de sacerdotibus creandis.	49		
Fannia.	91		
Horatia de plebiscitis.	77		
de provocatione.	84		
Hortensia de plebiscitis.	77		
Norbana.	313		
Julia de Maritandis ordinibus.	57		
rationibus Procoff.	105		
Licina.	91		
L. Julii Cæsaris de civitate Italiae danda.	59		
Mammiæ de non accusan-			

Liquus auguram quid fuerit . . . 190

— Liquus signum militare . . . 179

Livius (M.) Drusus senatum augere voluit . . . 11

Lix a caloniis diversâ . . . 187

Locarii in spectaculis qui . . . 246

Λοχαγοί , ordinum ductores . . . 267

Λογοθέται μεγάλα qui fuerint . . . 81

Lollia Paulinae lorus . . . 118

Longi familia gentis Tulliae . . . 378

Lorica hamata . . . 274

— E squamis ferreis . . . ibid.

Lucerum tribus unde dicta . . . 6.

Luci dicti a lucendo . . . 211

Lucipus servi nomen unde . . . 312

Lucta & luctatores veterum . . . 221

Luctus . . . 303. 37

Lucullae festum Cyzicenarum . . . 105

Ludi conviviales . . . 314

— gladiatorum . . . 343

— Juvenales . . . 239

— Romani , sive Magni . . . 238

— Seculares . . . 239

— Votivi . . . ibid.

Ludorum cura ad aediles spectabat . . . 71

Ludorum divisiones variae , . . . 233. 257

— referarum . . . vid. Ca- nis . . .

— Troiae quis fuerit . . . 240

Luna eadem quae Diana . . . 143

— inter Deos selectos . . . 169

— Magis cantibus eam as- ſici credebant . . . ibid.

— Nectitruca in Aventino . . . ibid.

Lunula in calceis patriciorum . . . 309

Lupercalia Panis festum . . . 176

Lupercal locus ubi Pan colebatur . . . 203

Luperci Fabii , Quintii , Julii . . . 20

— ibid . . .

Luperci Panis sacerdotes . . . 176.

Lupus aliquando signum mili- tare . . . 278

— Marti sacer . . . 148

Lustrare pro ambire . . . 37.

— 212

— pro purgare . . . 274

Lustricus dies quid sit . . . 280

Lustrum condere quid sit . . . 37. 21

Lustrum pro tempore quin- quennali . . . 37

— unde dictum . . . ib.

M

MAsta hostia quae sit . . . 216

Macenas in ordine eque- stri consenuit . . . 25

— pantomimorum inven- tor . . . 196

— Menades unde dicta . . . 168

Bacche . . . 168

Magis cantibus Lunam affi- ci creditum . . . 159

Magister coenae quis fuerit . . . 311

— collegii augurum . . . 190

— Curiae quis fuerit . . . 195

— Equitum quis fuc- rit . . . 86

— morum fuit Augustus . . . 92

— Populi dictus Dicta- tor . . . 81

— Saliorum quis . . . 201

— societaria quis . . . 24

Magistratus & potestas ut dis- cerant . . . 30

— majores unde dicti . . . 51

— qui comitiis centuriatis creant . . . 38

— qui tributis . . . 47

— unde dicti . . . 50

Magistratum divisio varia . . . ibid.

Magistri collegii qui fuerint . . . 203

— militum sub Constanti- no . . . 96

Magna mater . . . 160

Magni Iudi , sive Romani . . . 258

Maja Atlantis filia . . . 130

Majesta vel Maja Vulcani uxor . . . 133

Majestas Dea Honoris & Re- verentiae F. . . 217

— nihil aliud est quam di- gnitas ex imperio & honore . . . 112

— patria quae fuerit . . . 335

— penes populum . . . 29

Majestatis crimen quid fuerit . . . 39. 122.

— Ma-

Majus mensis unde dictus .	Megalenses, vel Megaleſia lu-
di .	di .
226.	257
Mancipare quid proprie ſit .	Mellicerta qui poſtea Poſtumus .
341	212
Manipuli militum qui, & un-	Melliſſus (C.) trabeatarum
de dicti .	comœdiarum inventor .
269. 278	275
Manipulus ſignum militare .	Mellis inventor Bacchus .
281	168
Manſiones quæ fuerint .	Menelaus Helenæ maritus .
280	172
Manumiffionis ſpecies variz .	Menſæ Rom. quales .
339	310
Marcella feſtum Syracuſanor.	ſecundæ quæ fuerint .
103	311
Marcellorum gens plebeſa no-	Menſa veteribus ſacta .
biliffima .	314
329	Mens Dea .
Marciſor ſervi nomen unde .	182
323	Menſis Domitianus .
Marius Coriolanus .	227
46	Germanicus .
(C.) Rutilus primus	ib.
Cenſor de plebe .	ib.
24	ib.
Dictator de plebe .	ib.
ibid.	ib.
unde Cenſorinus di-	Mephitis Dea .
ctus .	181
91	Mercuriales ſtatuz quæ fue-
Manica dicta Circe .	rint .
153	151
Maritz faces quæ ſint Ovi-	Mercurii F. Pan.
dio .	179
324	Mercurius unde dictus .
Marius primus libertinos mili-	160
tes legit .	Artium, muſices, palæ-
262	ſtratum, gymnaſiorum,
Mars belli præſes .	aſtronomiz præſes .
148	151
A Rom. præcipue cul-	Deus ſermonis .
tus .	155
ibid.	Furum Deus .
ibid.	ib.
ex ſola Junone natus ,	Jovis & Majæ F.
ibid.	ib.
Gradius unde dictus .	Κερδαῖος, ἐμπολαί-
ibid.	ος ἀγοραῖος .
quomodo pingeretur .	ib.
ibid.	Κανὸς Ἑρμῆς .
Romuli & Remi pater .	151
ibid.	Λόγιος Ἑρμῆς .
Θῦρος Ἀπὸς .	ib.
ib.	Mercatorum & lucri De-
Ultor .	us .
ib.	ibid.
unde dictus .	Nuncios & Miniſter Deo-
ibid.	rum .
Martiales ludi .	15
258	Ψυχᾶγωγός & νε-
Mavore etiam dictus .	κροτομπός .
148	171
Martius menſis a Marte di-	Τοιχωρύχος .
ctus .	ib.
149	Quomodo pingeretur .
Mater Deum ſeu magna .	ibid.
160	Merenda quæ fuerit .
Mattalia Matutz feſtum .	159
Matronalia feſtum .	Merſidiam gladiatores .
279	249
Matura mater, Gr. Λευκαδία .	Merkedonius menſis interkala-
355	sis .
Medimus quæ meſſura .	226
321	Merkedona Dea ,
Meduſæ caput in clypeo Mi-	ibid.
neræ .	Μεσίγγυοι, ſequeſtres in
142	comitiis .
Medicinæ præſides Apollo &	43
Æſcuſapius .	Μεσοβασιλῆς, interreges .
154. 155	99
Μεθυον, unde dictum? .	Metæ in Circo quæ fuerint .
228	235
Megara furiarum una .	Metatores qui fuerint .
166	288
Megaleſia feſtum matris Deæ .	Metari quid ſit .
160	ib.
	Metellus (L.) primus vena-
	tionem dedit .
	241
	Metellus Scipio cenſuræ vim
	reſtituit .
	92
	Metropolis quid fuerit .
	97
	Miles unde dictus .
	6
	S 2
	Mis

I N D E X	
Milites ex honestioribus lecti : 478	Munerarius, Munerator, qui gladiatores dabat. 242
Milliarium Rom. quantum. 312	Munus cur dictum spectaculum gladiatorum. ib.
Milonis ingens et alienum. 318	— offendere, pronunciare, proponere. 249
Mimus poematis gentis. 356	Murcia Dea. 188
Mina Attica quæ fuerit. 319	Muri urbium sancti. 3
Minerva unde dicta. 141	Musarum dux Hercules. 171
— Architecturæ præsidet. ibid.	— Musarum nomina. 142
— Armipotens. ibid.	Mutare quid sit. 257
— Bellorum Dea. ibid.	Mysteria dicta sacra Bonæ Deæ. 177
— c Jovis cerebro nata. ibid.	
— Lanificii & oleæ in-ventrix. ibid.	
— Patrimonia. ibid.	
— Quadrigas & bigas invenit. ibid.	
— quomodo pingeretur. ibid.	
— sapientię & artium præses. ibid.	
Ministeria militum quæ. 284	
Minotaurus aliquando signum militare. 278	
Mirmilliones gladiatorum genus. 248	
Missio gladiatorum & rudis ut differant. 351	
— militaris iusta & in-justa. 300	
— Causaria. ibid.	
— Honesta. ibid.	
— Ignominiosa. ibid.	
— militaris sub Augusto. ibid.	
Mistus dicuntur 7. curricula Circensia. 338	
Mitra regumentum capitis. 308	
Modius quæ mensura. 321	
Mœnianum in Circo quid fue-rit. 234	
Mœror publicus. 231	
Moiæ quæ Latinis Parcæ. 165	
Mola salsa in sacrificiis. 216	
Monopodia quæ fuerint. 310	
Metatores, sive tabulæ qui fue-rint. 118	
More majorum puniri quid sit. 132	
Mors Dea. 182	
Moveri de statu mentis unde dictum. 250	
Mulciber dictus Vulcanus. 153	
Mulctam certare quid sit. 130	
Mulcta, s. Damnum, quid o-lim fuerit. 131	
Muliebrium nominum ratio. 332	
Mullei calcei quales. 309	
	N
	Nenia cantilena funebri. 343
	— Dea. 184
	Natio exercitii militaris nus. 289
	— Natio Dea. 188
	— officiosissima candidato-rum. 47
	Naves candidarum quæ fuerint. 297
	Naumachia qualis fuerit. 241
	Nεποδαπτης, libitinarius. 147
	Nefasti dies, ἀδικοι, ἄπρακτοι, ἀποπραδες. 231
	— dies aliquando pro infa-mibus ponuntur. ibid.
	Nemesis antea Leda dicta. 152
	— Dea. 184
	Neptunus quis & unde dictus. 151
	— ejus festum Consualia. 232
	— Ennosigæus & Σισίχθης cur dictus. ibid.
	— Equitandi artem invenit. ibid.
	— Idem qui Confus. ibid.
	Neptunus quomodo pingeretur. ibid.
	— Terræ motuum causa. ibid.
	Nicostrata verum nomen Car-mentis. 229
	Niger color ingratus. 302
	— pro homine improbo. ibid.
	Nixii Dii. 188
	Nobiles apud Rom. qui fue-rint. 26
	Noctua Minervæ sacra. 141
	Nolam gestabant rei, cum ad supplicium ducerentur. 131
	Nomenclatores qui fuerint. 43
	No-

Nomen tribus pro agnominē re-	Olympias & Iustrum ut disse-
liquis additum.	rant.
Nominum apud Rom. ratio.	Ominatis male verbis abstinē-
218	bant veti.
Νόμος <i>φρατρικός</i> , lex cu-	Opera militum quæ.
riata.	30
Nonæ mensium unde dictæ.	Ονοματολόγοι , Nomenclat-
228	tores.
Notarum s. singularum littera-	Opertum locus, ubi sacra hie-
rum explicationes vide in	bant Bonæ Deæ.
Appendice I. p. 350. seqq. &	Oppidum in circo quid fuerit.
in hoc Indice sub Tit. <i>Pro-</i>	180
<i>verbia</i> .	Ops dea.
Notæ mortuorum.	Optiones militares quæ fue-
Novendialia sacrificia. 223. 230	runt.
Novendialia sacra quædam su-	Oraculum Delphicum.
nebria.	315
348	Orbona Dea.
Nubentibus præerat Juno.	Orchestra, locus senatorum in
138	spectaculis.
Nuces in nuptiis cur sparsæ.	246
326	— quis locus in theatro.
Numeri Senatum formula in-	254
tercedendi.	Orcus unde dictus Pluto.
17	164
Numitor Albæ Rex.	Ordo in sententiis in senatu ro-
2	gandis.
Nummo sestertio aliquid addi-	18
cere quid sit.	— populi Rom. triplex.
316	26
Nummularii qui fuerint.	Orgia Bacchi sacra unde dicta.
82	148
Nummus absolutē pro auro.	— dicta etiam alia sacra.
316	ibid.
— aureus qualis.	Ornamenta dicta arma gladiat-
ibid.	orum.
— <i>κατ' ἑξοχήν</i> num-	Ornate provincias quid sit.
mus sestertius.	103
Nundinæ quæ & unde dictæ.	Orpheus ab Alexandro Imp.
40. 292	cultus.
Nuptiæ quot modis contractæ.	162
323	Oscines aves quæ fuerint.
Nymphæ Bacchi comites.	101
168	Osiris Isis frater.
Νυμφῆται, νυμφαγωγοί,	186
paranymphæ.	Ova in Circo quid fuerint.
324	238
	Ovatio quæ fuerit.
	298
	Ovicula unde dictus Fabius
	Maximus.
	330
	Ovile in comitiis quid fuerit.
	44

O

P

O Enunciare quid sit.	41
Obsecrationes gravi tem-	
pore fiebant.	213
Obsecrationes, sive supplicatio-	
nes, <i>προσοδοί</i> .	ibid.
Ostia gens.	329
Osiober mensis aliquando Li-	
vius dictus.	227
Officium consulare quid.	60
— Nuptiale.	325
Οἰωνίσται, Οἰωνοποῖοι,	
Augures.	190
Olci decus pro-præstanti athle-	
ta.	239
Oleum cui <i>μανίας φαρμακον</i>	
dixerit Anacharsis.	ibid.

P Pacem Deorum exorare.	215
Pacis templum.	194
Pænula qualis vestis.	308
Paganalia festum.	230
Palæstra vox quid significet.	
230	
Palatia exercitii militaris ge-	
nus.	250
Palatina tribus.	7
Palatini Iudi.	259
Pales pabuli Dea.	179
Palilia, v. Parilia, Romæ na-	
talis.	ibid.
Palladium quid fuerit.	140
Palla vestis muliebris.	308
Pallas pro oleo.	141

S 3

una

- unde dicta Minerva .ibid.
 Palliatæ comœdiæ , i. e. Græ-
 cæ . 255
 Pallor & pavor culti . 184
 Palmus mensura . 321
 Paludamentum vestis Imperato-
 ria . 270. 307
 Paludatus proficiscebatur Pro-
 consul . 103
 Pan pastorum Deus . ? 175
 — Arcadiæ Deus . 176
 — ejus cultus antiquissimus .
 ibid.
 — Fistulam invenit . ibid.
 — Innus unde dictus . ibid.
 — Lycæus . ibid.
 — quid eo significaverint .
 175
 — quomodo pingeretur . ibid.
 — Tegæcus . 176
 — unde dictus . 175
 Panisci , qui etiam Fauni . 177
 Panis festum Lupercalia , Sa-
 cerdotes Luperci . 176. 203
 Πανκρατίον quid fuerint .
 240
 Panthem , hodie Maria totun-
 da . 210
 Pantomimi quid fuerint . 257
 Papius prætextatus unde di-
 ctus . 331
 — Maso primus in monte
 Albano triumphavit . 208
 Parabatæ qui fuerint . 239
 Paræ unde dictæ . 165
 — Jovis & Themidis , vel
 solius Noctis filiz . 166
 — Μοῖραι dictæ . ibid.
 Paranympi qui fuerint . 324
 Παραστᾶται in acie qui sint .
 277
 Parazonium , sive pugio Tribu-
 norum insigne . 269
 Paria componere quid sit . 255
 Παρθος quale carminis ge-
 nus . 261
 Parochi qui fuerint ap. veti .
 195
 Παροχοι , paranympi . 324
 Parricidarum poena quæ fuerit .
 123
 Παρθένοι ἐσιαῖδες , Virgi-
 nes Vestales . 205
 Parturientibus operam fert Dia-
 na . 144
 Pascito linguam , εὐφημεῖ . 216
 Passavi urbis origo . 281
 Pater dictus Sylvanus . 377
 — patrus quis fuerit . 197
 Patres cur dicti Senatores . 20
 — Conscripti unde dicti . 212
 Patriz potestatis effectus . 330
 Patria potestas cur tanta Romæ
 fuerit . 338
 — quæ fuerit . 335
 — quomodo tollatur . 338
 Patriciatus dignitas sub Imp-
 339
 Patricii & plebesi ut differant .
 26 seqq.
 — qui & unde dicti . 9
 Patroni & clientes . 28
 Pavo signum consecrationis Au-
 gustarum , 175
 Pavor & pallor culti . 184
 Paulus Apostolus a Lystrensis
 bus cur Mercurius dictus .
 150
 Pecoris permutatione olim pro
 pecunia usi . 314
 Pectorale militum . 274
 Peculatus judicium quid fuerit .
 121
 Peculium castrense & quasi ca-
 strense . 293
 — filisam , profectitium , ad-
 ventitium , castrense & qua-
 si castrense . 337
 Pecunia olim appendi solita .
 314. 315
 — unde dicta . 315
 Pegmata in amphitheatris quæ
 fuerint . 247
 Penates qui fuerint . 162
 — unde dicti . 163
 — etiam penetrales dicti . ib.
 — Θεοὶ πατῶν ,
 γενεθλίοι , κατῆστοι ,
 μύχιοι , ἔρκιοι . ibid.
 Pendere pro solvere . 315
 Πένταδλον quid fuerit . 240
 Perduellis qui fuerit . 38
 Percussis Præf. Præf. sub Com-
 modo . 56
 Περιεῖλθεν pro sepelire .
 342
 P.iones quales calcei . 309
 Περισχινίσματα in comi-
 tiis . 44
 Permutatio rerum pecunia an-
 tiquior . 314
 Perspetuæ quæstiones quæ fue-
 rint . 66
 Personæ tragicæ quæ . 250
 Pes mensura . 321
 Petere & repetere gladiatorum
 verba . 250
 Phalera & torques ut differant .
 293

- Philoni (Q. Pubilio) primūq
provincia prorogata. 102
Piaculum quid proprie fuerit.
221
Piatrices. 341
Picus Matri sacer. 148
Pieras Dea. 183
Pilani, qui etiam Triarii. 269
Pilei Diæscutorum gestamen.
173
Πιλῶν τοὺς λόχους,
densare cohortes. 288
Pileus libertatis insignis. 252.
339
Pilorum descriptio. 273
Pilum cur *lentum* dictum. ib.
Pilus decimus, pilus primus,
pro decimo, primo ordine
triariorum. 268
Pinarii & Poritii Herculis sa-
cerdotes. 172. 204
Pinus Cybelæ sacra. 161
Piso quæstor pro prætoris in
Provinciam missus. 106
Planipedes dicti pantomimi.
237
Plausus comædiæ datus. 256
Plebei ludi. 258
Plebiscita quæ fuerint. 48
Plebs vox quid proprie notet.
26
Plutei machinæ militares. 275
Pluto inferorum Deus. 164
— Dis dictus a divitiis. ibid.
— quomodo pingeretur. ibid.
Plutus, digitarum Deus. 143
Podium in amphitheatro quid.
245
Pœnæ militares. 298
Pœnæ Mercuriales dicti. 150
Πολιούχοι θεοί, Penates. 162
Pollentia Dea. 281. 182
Pollinctor Libitinarii servus.
147
— quis fuerit. 341
Polluctum quid sit. 172
Pollutorum factorum quæstio.
67. 121
Pollux Jovis F. 172
Poltrons unde dicti. 263
Πολύμασος: multimammia
Diana. 144
Pomona, pomorum Dea. 178
Pomonalis Flamen. ibid.
Pompa Circensis quæ fuerit.
236. 241.
Pomptina tribus. 8
Pompejus M. tribunos pl. re-
stituit. 77. 78
— Eques R. bis triumphavit.
103
Pondo vocis vis. 320
Pondus cur notent nomina mo-
netur. 31
Ponere mensuram vox. 31
Ponticuli in comitiis. 49
Pontifex Maximus quis. 18
Pontifices, qui & unde dicti
182
Pontifices, majores & mino-
res. ibid.
Pontificum munus. ibid.
Popæ sacrorum ministri. 107.
218
Popinæ a popis dictæ. 218
Poplicola unde dictus Valerius.
* 57
Popularia dictus locus populi
in spectaculis. 246
Populi vocis significationes di-
versæ. 25
Populus Herculi sacra. 172
Porca facta immolabatur Cybe-
læ. 162
Porrectus pro mortuo. 342
Porricere extra quid sit. 219
Portæ castrorum. 263
— principales. ibid.
— urbium sanctæ. 3
Porta Libitinensis in amphithea-
tro. 251
— Sanavivaria an fuerit. ib.
— prætoris, sive extraordi-
naria. 283
Portunus portuum Deus. 152
— Gr. Παλαίμων. ibid.
Posca potus militaris. 293
Postliminii jus quale sit. 339
Postscennium quis locus. 254
Postulare actionem, sive judi-
cium. 114
Postulatii gladiatores. 249
Postulationes sacrificii genus.
221
Postumius Dictator Castrorum
templum struit. 173
Potestas & imperium ut disse-
rant. 102
— & magistratus ut dis-
ferant. 50
Potina, sive Potica Dea. 180
Potitii & Pinarii Herculis sa-
cerdotes. 204
Potus Romæ ordinarius. 372
Præcia, s. præclamitator fla-
minis. 101. 106
Præcinationes in amphitheatro
quæ. 68
Præconum Romæ munus. 290
Præfectus annonæ. 79
— amicus Imperatoris di-
ctus. 56
— fabrorum in castris. 289
— Urbi ab Aug. institutus. 95

- praefectus Urbi primus Denter
 Romulus . 94
 — Latinarum causa . ibid.
 Praefecti Praetorio ab Augusto
 instituti . 96
 — potestas . ibid.
 — quando jus dicere coepe-
 rint . ibid.
 — quatuor a Constantino in-
 stituti . ibid.
 Praefex . 341. 344
 Praemia militaria . 293
 Praenomen quid fuerit . 329.
 330
 Praepetes aves quae fuerint .
 191
 Praerogativa centuria quae fue-
 rit . 44
 — pro signo futurae volunta-
 tis . ibid.
 Praes & vas ut differant . 229
 Praefides qui fuerint . 107
 Praeful Saliorum . 202
 Praetextatae fabulae quae . 255
 Praetextati mores , praetextata
 verba . 303
 Praetextatus unde dictus Papi-
 rius . 311
 Praetor collega Coss . 163
 — fiscalis . 64
 — maximus dictus Dicta-
 tor . 81
 — peregrinus de repe-
 rendis aliquando quaesivit .
 67
 — peregrinus unde dictus .
 63
 — primus quando crea-
 tus . 62
 — tutelaris . 64
 — pro sacerdote . 50
 Praetores dicti olim omnes ma-
 gistratus . ibid.
 — fideicommissarii . 64
 Praetoris munera . 65
 Praetorium in castris . 281
 Praetorii legati sub Aug. qui .
 271
 Praetorium jus honorarium di-
 ctum . 63
 — pro hominibus in Prae-
 torio congregatis . 285
 Praetorum insignia . 64
 — numerus . 63
 Praeturae vilitas tempore Boe-
 thii . 69
 Praevaticatio quid sit . 128
 Praefana factio in Circo . 237
 Praecantium habitus . 211
 Praefare quid sit . 43. 110
 Priapus Bacchi & Veneris fi-
 lius . 168
 Principatus dignitas . 13
 Princeps cur dictus Imperator ?
 ibid.
 Principes militum genus . 265
 Principia in castris quis locus .
 283
 Principium in comitiis quid
 fuerit . 35
 Privilegia militum . 293
 Proas Sylvius Albanorum
 Rex . 2
 Processus Consularis quid sit .
 60
 procestria quae fuerint . 281
 Proconsulum honores . 105
 — quor fuerint genera . 101
 Procuratores qui fuerint . 285
 Procurare prodigia quid sit .
 221
 — proprium augurum ver-
 bum . 192
 Procuratores Caesaris . 107
 — ludorum . 244
 — provinciarum qui fuerint .
 107
 Prodi dicebantur Interreges .
 93
 Prodicere diem quid sit . 130
 Prodictator Fabius Maximus .
 84
 Prodigialis Jupiter . 221
 Profani a sacris ablegabantur .
 216
 Profecti dies qui . 231
 Proletarii qui fuerint . 35
 Proletarius sermo pro vili . ib.
 Προμνησται, προμνηστίδες
 quae . 324
 Promotionum militarium ra-
 tio . 267. 268
 Promulgare legem quid proprie
 sit . 40
 Promulsis prima pars coenae .
 317
 Pronuba mulier qualis . 320
 Proprietores & Procoff. ut dif-
 ferant . 105
 Prosa & Postverta Dea . 281
 Proscenium quis locus . 254
 Proscenare exta quid : propo-
 sitae , profecta quae fuerint . 218
 Proserpina Platonis uxor . ib.
 — eadem Hecate . 160
 Πρόσοδοι , observationes . 177
 Προστάντης , patronus . 48
 Πρωάγρια Diana Venatrici
 vota . 144

Pro-

*Proverbia, Formula ac Notæ,
in hoc opusculo explicatæ.*

A.	144. 127.	331
A. A. A. F. F.		82
Ab ovo ad mala.		311
A carceribus ad metas.		235
Ad clypeum, ad frenum, ad hastam.		273
Addixit, admisit avis.		191
Æternum vale &c.		347
Alio die.		41
Ampliare causam.		119
Andabatarum more.		249
Annulo aureo donari.		23
Annus suus.	43. 61	
Antestari.		113
Ap.		321
Auctoritas Senatus.	20. 77	
Auctor legis.		40

C.	45. 127.	331
Calceos mutare.		26
in Casto esse.	142.	153
Classici auctores.		36
Clavus latus, angustus.		306.
23 16.		
Cœna Salaris &c.		196
Coeritum tabulæ.		90
Commentari.	192. 244	
Conclamatum est.		341
Conditione tua non utor.		347
Conscripti Patres.		11
Creata ambitio.		302

D.		331
Decuriam emere.		109
Deponere vino.		341
Dictata dare.		244
Diem tollere &c.		20
Diffindere diem.		118
Digitum tollere.		251
Discedere in alia omnia.		18
Dividere sententiam.		19
Do, dico, addico.	69. 231	

Edere actionem.		114
Effutire.		312
Equum traducere.		25
Exsequias . . . quibus ire com- modum est.		343
Exemplo.		219

Fabula stat, cadit.		256
Forum agere.		104
in Forum venire.		304
F. P.		231

Genio indulgere. Genium de- fraudare.		161
--	--	-----

Hastæ subijcere.		110
Hastam cogere.		116

Heres ex affe &c.		319
H. I. V. I.		385
Hoc habet.		251
Licet.	219.	347
Imaginum ius.		26
In procinctu.		270
Integræ frontis.		128
Inter cæsa & porrecta.		219

K.		128
Lampadem tradere.		123
Lapillo nigro &c. notare.		302
Latus tegere &c.		350
Lupa.		3

M. M.		331
Majorum gentium.	11.	134.
170		
Mam.		331
Mars vigila.		148
Mercuriales viri.	150.	6
Minerva crassa, invita.		141
Minorum gentium.	11.	134.
170		

N.		331
N. L.	44. 118.	127
N. P.		231
Nec litteras nec natam doctus.		290

Non amplius te moror.		21
Non te peto, piscem peto.		249

Ordo maximus, minor.	21. 23	
Os pugilis.		239

Οὐδὲν ἴσως Διόρυτον.

253		
Panicus terror.		179
Pedibus ire in sententiam.		18
Pollicem premere &c.		231
Pollucere. Pollucibilis cœna.		172

Prætorium dimittere.		285
Princeps juventutis.		25
— Senatus.		12
Prodere flaminem.		199
Promulside conficere.		311
Propter viam facere.		312
Punctis omnibus.		45

Qui hoc censetis &c.		20
Redire ad rogas, ad vestitum.		307

Regie facere.		54
Res ad triarios rediit.		275
Res prolaræ. Res rediere.		231
Res tuas tibi habe.		327

Saga sumere.		307
Scriptum facere.		109

Sectio, Sector.		
Sedere, de iudice.		110
Sedere in XIV.		119
— S S	24.	246
Sc.		

Sedere in Senatu &c. 16.	255
Scr.	331
Servare de czelo.	191
Scz.	331
Sexagenarios de ponte.	44
in Simpulo fluctus excitare.	217
S. P. Q. R.	25
S. T. T. L.	247
Subhastare.	110
S. V. V. discedite Qpirites.	181
T.	77
Θ.	121
Ti.	331
Tabernaculum capere.	1190
ad Tubicines mittere.	344
Vadari &c.	114
Vasa conclamantur &c.	287
Ubi tu Cajus, ego Caja.	325
Venire sub corona.	297
Ver Sacrum.	211
Versis gladiis.	250
Veto.	76
Videant COSS. ne quid R. P.	
detrimenti capiat.	58
Videtur fecisse.	119, 117
Vir virum legit.	280
Vite donari.	268
Umbra.	310
Vortumnis natus iniquis.	178
U. R.	46

Zonam solvere. 323

Provinciarum non recte dicuntur
fœderati Belgii civitates. 101

Provincia pro quovis munere.
190

— quæ proprie dicatur. ibid.

Provinciarum imperium penes
Coss. 59

— ordinatio ab Augusto
instituta. 105

Provocatio Ἰπποκρίτης Gr.
dicti curiones. 195

Publica dicta sacra Bonæ Dæ.
237

Publicani honorari valde. 24

Pudicitia Parricia Dea. 182

— plebeja Dea. ibid.

Puerperarum præses Juno. 132

Pugilatu nobilis Pollux. 173

Pugiles qui & unde dicti. 239

Pullarii qui fuerint. 192, 208

Pulpitum quis locus. 255

Pulvinaria pro templis. 213

— quæ fuerint. ib.

Puncta sunt singulorum senten-
tiae. 49

purpureus pro candido. 44

Purpurea factio Circensis.
237

Πυρρόπος dicta Ceres. 147

Pyra qualis fuerit. 346

Q

Quadranta quid fuerit. 320

Quadrigatus pro denario. 316

Quæstiones dictæ judicia pu-
blica. 66

— perpetuæ quæ fuerint.
121

Quæstores fuerunt triplices.
78

— triennales. 81

— vel candidati principis.
ibid.

— unde dicti. 78

— Palatii. 87

— patricii qui fuerint.
121

Quæstorum in castris. 1201

Quæstorum origo & numerus.
78

— Provincialium munus.
60.

— Urbanorum munus. 79

Quatuordecim gradus equitum.
21.

Quatuorviri viales. 82

Quercus Jovi sacra. 176

Quietis ædes. 182

Quinarius nummus qualis. 316

Quindecimviri sacris faciundis
qui fuerint. 193

Quinquatrus Minervæ festum.
142

Quinqueritium quid fuerit. 240

Quinqueviri mensarii. 100

— muris turribusque re-
ficiendis. ib.

Quintana via castrorum. 185

Quintii Luperci. 203

Quintius (K.) primus vades
dedit. 129

Quirinalia festum. 170

Quirinalis Flamen qui fuerit.
ibid.

Quirinus unde dictus Romulus.
ibid.

Quirites unde dicti cives Rom.
5. 170

R

Ραβδούχος licitor. 111

Ramensium tribus unde
dicta. 6

Ram-

— Ramnès iidem qui Ram-
 bes. ib.
 Rationales Cæsaris qui fuerint. 107
 Recuperatores qui fuerint. 115
 Redemptores qui fuerint. 89
 Refragantur auspicia infesta. 191
 Regia dicta domus regis sacror. 198
 Regina dicta uxor regis sacror. ibid.
 Regium imperium consulum. 17
 Regnatum Romæ quamdiu. 14
 Regna vini quæ dicat Horatius. 111
 Regum insignia. 54
 — munia. ib.
 Relatio ad Senatum quomodo fieret. 19
 Relegati mitior poena quam exulis. 144
 Religiosi dies a nefastiis diversi. 231
 Rein satam haberi satisfactio. 117
 Repetundatum iudicium quod fuerit. 121
 Repotia quæ fuerint. 327
 Repudium quid sit. ib.
 Restitutio in integrum quæ sit. 110
 Retiarii gladiatorum genus. 148
 Rex sacrorum, sive rex sacrificulus quis fuerit. 108
 Rhamnusia eadem quæ Neme-
 sis. 184
 Rhea quid significatum fuerit. 160
 — magna mater. ib.
 — mater Deorum. ib.
 — Ops unde dicta. ibid.
 — quomodo pingeretur. ibid.
 — Sylvia eadem quæ I-
 lia. 2
 Robigus Deus. 186
 Robur locus in carcere. 122
 Rogatores in comitiis qui fue-
 rint. 45
 Rogus quis fuerit. 145
 Roma pro Dea. 181
 — quando condita. 3
 — unde dicta. 3.
 Romilia tribus. 8
 Romulus & Remus conditores
 Urbis. 3
 Rorarii milites qui dicti sint. 272
 Roscius Otho legem tulit de

loco separato equitum in spe-
 ctaculis. 27
 Rostrata columna quæ. 298
 Rudiarii qui fuerint. 251
 Rudis gladiatorum & missio ut
 differant. 250. 252
 — gladiatorum quæ. 244
 Rupertus (Christ. Adamus)
 contradicendi studio tenetur. 62
 Rustata factio in circo. 336
 Rusticæ tribus. 7

S

Sabinum bellum. 5
 Sacellum quid fuerit. 210
 Sacer, detestabilis. 76
 Sacerdotes qui comitiis curia-
 ris creati. 32
 — tribus comitiis crea-
 ti. 47
 Sacerdotum varia genera. 187
 Sacra hæreditaria quæ. 32
 Sacramenti militaris formula. 164
 Sacramentum in iudiciis quid
 fuerit. 117
 Sacrificia Deorum inferorum
 & superiorum ut differant. 219
 Sacrificia expiatoria *εὐχταῖα*
 & alia quæ fuerint. 221. 223
 Sacrificiorum divisiones variae. 220
 Sacrorum detestaciones. 32
 Sacrosancti fuerunt Tribuni
 pl. 76
 Sagarii. 107
 Sagum vestis militaris. 217. 307
 Salii Martis sacerdotes. 149.
 202
 Salii Palatini, Lollini & Ago-
 nales. 202
 Salisubuli & Salii saltatores
 sacri. ib.
 Salitio exercitii militaris genus
 290
 Saltus genus exercitii milita-
 ris. 188
 Salvius Julianus edictum per-
 petuum condidit. 68
 Salus Dea. 182
 Samnites gladiatores, postea
 hoplomachi. 249
 Sanavivaria porta amphithea-
 tri. 251
 Sanctissimus ordo dictus sena-
 tus. 21
 Sa n-

- Sangaris nymphe . 160. 305
 Sangi xdes . 324
Savides, legum tabulæ . 28
 Scitidatio judicatum solvi . 149
 302
 — rem ratam haberi . ibid.
 Satura . 106. 36
 Saturnalia festum quomodo celebraretur . 188
 Saturnus a *satu* dictus . 157
 — ab Hebræo, *Satar lasero*. 158
 — a Jove regno pulsus . ib.
 — Gr. *Χρόνος* . 157
 — idem qui Adamus; vel, ut alii, Noachus . 158
 — quid per eum intellexerint . 157
 — quomodo pingeretur . ib.
 — temporis Deus . ibid.
 Satyra poema quale & unde dictum . 196
 Satyri Bacchi comites . 166
 Scalz Gemoniz . 132
 Salaria dicta viz amphitheatrum . 246
 Scaptia tribus . 48
 Sceleratus campus qui fuerit . 206
 Scena quid fuerit, & quotuplex . 254
 Scenicorum ludorum genera . 255
 Scipio eburneus Conf. insigne . 27
 Scipio (P.) fratri suo L. legatus fuit . 271
 Scipio (P. Corn.) privatus cum imperio in Hispaniam missus . 101
 Scortea, pænula e pelle . 307
 Scribz magistratuum . 109
 Scribarum honestus ordo . ibid.
 Scriptuarii qui . 24
 Scripulum quale pondus . 320
 Scrofa (Tremellius) unde dictus . 331
 Scuta imbricata quæ . 273
 Scutum & clypeus ut differant . ibid.
 Secutores gladiatorum genus . 248
 Sedebant ad mensam antiquissimi Rom. 309
 Sedere in Equestribus . 23
 Sejanus Præfecturz prætorio vium intendit . 96
Seigneur vox Gallica unde . 10
 Sella curulis eburnea Regum & Consulum insigne . 57
 Selisterina, v. solisterina quæ sint . 213
 Sembella quale pondus . 374
 Sementinz feriz . 210
 Semones Dii unde dicti . 175
 Senatores majorum & minorum gentium . 10
 — pedarii . 15
 — quot adesse deberent, ut SCtum fieri posset . 17
 Senator qui esse posset . ibid.
 Senatoria xtas . 15
 Senatorius census . 14
 Senatorum insignia . 15. 16
 Senatum dimittendi formula . 20
 Senatus a Bruto suppletus . 21
 — a Populo nunquam lectus . 11
 — a quo habitus . 16
 — auctoritas quomodo a SCto differat . 20. 77
 — consulta ab xdilibus servata in xde Cereris . 73
 — consulta ubi servata . 20
 — consulti in summo discrimine formula . 58
 — elogium . 20
 — habendi ratio . 16
 — ictio .
 — origo & augmentum . 10
 — populusque Rom. formula . 25
 — quando habitus . 16
 — quomodo convocatus . ib.
 — recensio . 13
 Senatus seminarium ordo equestris . 24
 — sub Principibus in jura populi successit . 21
 — ubi habitus . 16
 Senatu movere quid sit . 10. 90
 Senecz divitiæ . 318
 Sententia in judiciis publicis quomodo lata . 126
 Sententiam quomodo pronunciaret Prætor . 127
 September mensis aliquando Tiberius dictus . 227
 Septemviri epulonum qui fuerint . 195
 Septum in comitiis quid fuerit . 44
 Sepelire etiam de combustione dicitur . 346
 Sepulchri locus . ibid.
 Sepultura quando Rom. in usu . ibid.
 Sequestres in comitiis qui fuerint . 43
 Serapis Ægyptiorum Deus . 187
 Serra, certa aciei forma . 277
 Sertor Regius auctor juris scialis . 198
 Servi ap. Rom. militare non poterant . 262
 pro

pro dominis torqueban-	Sponsalia quæ fuerint.	32
tur.	Stadium quæ mensura.	321
Servorum incredibilis multitu-	Stare dicitur comœdia, quæ	
do.	placet.	256
poenæ.	in statu de gladiatorii-	
Sestertia neutrius generis quæ.	bus dictum.	250
317	Στάσιμον quale carmen fue-	
Sestertius nummus quis. ibid.	rit.	ibid.
Sextius (L.) Sextinus Latera-	Στατήρ nummus unde. Ejus	
nus primus de plebe Conf. 61	valor.	315. 316
Sextula quid.	Stati dies qui.	233
Sibilis excipiebatur comœdia,	Statilius Taurus primum am-	
quæ non placuerat.	phitheatrum e lapide struxit.	
Sicilius quale pondus.	244	
Siculi in clientela Marcellorum.	Stativa (castra) quæ fuerint.	
Signa militaria quæ.	280	
_____ sacra.	Stativæ feriæ quæ.	239
ibid.	Statuæ ipsæ Dii dictæ.	212
Signiferi.	_____ quomodo cultæ.	ibid.
Silenus Bacchi comes.	Stellarina tribus.	8
Silicernium quid.	Στέλλειν περιστέλλειν	
Simulacra Deorum propria.	συστέλλειν pro sepelire.	342
Sinus togæ qualis fuerit.	Steturius Deus.	181
Siparia, aulaea scenica.	Στεφανοφόροι dicti Flamines.	
Sistrum quid fuerit.	108	
Siticea, τυμβεύλης quis.	Stilico libros Sibyllinos com-	
343	bust.	196
Socci comœdor. gestamen.	Stipendia quot quisque confice-	
356	re deberet.	261
Societates publicanorum.	_____ unde dictæ.	315
24	Stipendiorum militarium ratio.	
Socii & auxiliares ut differant.	201	
264	Στοιχεῖν in acie quid sit.	277
Sociorum militarium divisio.	Stola martensarum vestis.	303
200	308	
Sodales Augustales, &c. qui fue-	_____ pro gravitate matrona-	
rint.	li.	ibid.
195	Στρατηγός, Prætor.	67
_____ f. collegia sacerdotum	Strenæ, munuscula initio anni	
accipiebant Imp. defuncti.	missa.	156
174	Strenua Dea.	181
_____ Tirii qui fuerint.	Structor, τραπεζοποιός.	311
197	Subconsules aliquando dicti le-	
Soleati sæpe homines in Urbe.	gati.	271
523	Subitarii milites.	263
Sol inter Deos selectos.	Subsellia a tribunali ut disse-	
_____ quomodo pictus.	rant.	65
169	Subsidia pro triariis.	276
Solisternia, v. sellisternia quæ	Subucula quæ vestis.	305
sint.	Suburana tribus.	7
213	Succenturiones dicti optiones.	
Solizaurilia, vel suovetaurilia	267	
quæ.	Suggestus Principis in amphi-	
37	theatro.	245
Sordidum habitum sumebant	Sulla Capitolium instauravit.	
rei.	_____ senatum auxit.	12
125. 130	_____ tribunitiâ potestatem	
Sortitio iudicium quomodo fie-	minuit.	77
ret.		
125		
Σάκρα sacrificia quæ fue-		
rint.		
221		
Σωτήρες Θεοί.		
181		
Speculare in Equite: pro in qua-		
tuordecim,		
255		
Spécio augurum proprie erat.		
190		
Spes Dea.		
182		
Spina in circo.		
235		
Splendor Equitum proprius.		
24		
Spolia ædibus affixa.		
294		
_____ Opima quæ.		
295		
Spoliarium quid fuerit.		
249		

Σύμ-

Σύμβουλοι Dii Contubernales. 210
Συμπορίαι, classes. 33
σύνναοι Dii Contubernales. 210
 Suoventaurilia, vel solitaurilia quæ. 37. 222
 Supplicationis homines quæ. 295
 Supplicatio quid fuerit. 212
 Supplicia apud Rom. qualia fuerint. 130
 — pro supplicatione. 212
 Suppositicii gladiatores. 249
 Supputandi ratio apud Rom. 317
 Suscipere pulvinaria quid sit. 217
 Suscitare spectantorum vox. 246
 Susceptores, *nonnumquam*. 29
 Sylvanus quis & unde dictus. 177
 — Augusti quis. 178
 — pater dictus. 179
 Sylvii dicti omnes Reges Albanæ. 2
 Sylvius Postumus Æneæ F. ib.
 Synthesis vestis convivialis. 307
 317
 Syrma pro ipsa tragœdia. 256

T

T Abellæ judicium quot & quales. 127
 Tabella pro suffragio. 45
 Tabernarum comœdiarum. 255
 Tabularium, ubi tabulæ publicæ custodiuntur. 21
 Tages aruspiciæ auctor. 193
 Talentum quanti fuerit. 319
 Talaffio, vel Talaffus cur in nuptiis invocatus. 326
 Talio poena injuriarum. 231
 Talis ludere, *deest*.
 Tanaquilis fufus & colus. 325
 Tarpeia virgo. 5
 Tarpeius mons. ibid.
 Tarquinius Priscus senatum auxit. 10
 Taticonium tribus a T. Tatius dicta. 6
 Tatius Sabinorum rex. 5
 Taurobolium. 161
Ταξιάρχαι, centuriones. 268
 Tela proprie sunt quibus urimur ad petendum. 271
Τέλειον ἱμάτιον, toga virilis. 303

Tempestatis ædes. 189
 Tempestiva convivium quæ fuerint. 313
 Tempia a Diis incolis dicebantur. 212
 — augusta. ibid.
 Templum auguribus quid fuerit. ibid.
 — augurum quid sit. 190
 Templum effari quid sit. 208
 — Honoris. 16
 — quid & unde dictum. 16. 109
 Tentoria militum qualia. 281
 Terentius (A.) Arsa trib. pl. 157
 Terminalia festum. 129
 Termini mori poena. ibid.
 Terminus Deus. ibid.
 Teruncius idem quod Quadrans. 320
 — militaris qualis. 224
 Tesserarius quis. ibid.
 Testamenta Kalendis comitiis condita. 32
 Testes in judiciis quales. 126
 Testimonia in judiciis quæ fuerint. 125
 Testudo militaris duplex. 275
 Tethys Auroræ mater. 168
 Tetradrachmus nummus qualis. 318
 Theatra Apollini & Baccho sacra. 253
 — temporaria. 252
 Theatri partes. 253
 Theatrum Balbi. ibid.
 — Marcelli. ibid.
 — Pompeji. ibid.
 — Scuri. ibid.
 Theusæ in circis quæ. 236
Θεσφορύμενοι, Bellonarii. 256
 Thesauris præest Hercules. 294
 Thia Solis mater. 169
 Threces gladiatorum genus. 248
Θευσχόποι dicuntur haruspices. 192
Θυρεός seu tom unde. 273
 Thyrsus Bacchi gestamen. 167
 Thyrsus pro quovis stimulo vel impetu. ibid.
 Tiberis comitia penitus negligit. 40
 Tibialia non habuerunt veteres. 309
 Tibicinum usus in sacris. 207
 Tirones, tirocinium quid. 304
 Tisiphone furiarum una. 166
 Titanus Saturni frater. 118
 T.

T. littera SCto subscripta quid significet.	77	Tribus rusticæ quæ.	8
Toga propria Romanorum vestis.	302	unde dictæ.	6
— pila, vel palmata quæ.	304	urbanæ quæ.	7
— prætexta quorum.	303	Tributa comitia quæ fuerint.	46
— pulla quorum.	302	& vestigalia ut differant.	80
— pura, libera, virilis.	304	quæ occasione instituta.	46
— sordida quorum.	303	Tribu movere aliquem quid.	90
Togatæ comædiæ.	255	Triclinium quid fuerit.	330
Togati pro Romanis.	302	Trinundinum quid fuerit.	39
Tollere diem quid sit.	20	Tripudium solistimum quid fuerit.	192
Torques & Phalera ut differant.	293	Tritones Neptuni currui juncti.	152
Trabea equitum vestis.	24	Trivia Dea.	165
— quæ & quorum.	304	Triumphalia ornamenta.	295
Trabeatæ comædiæ.	255	Triumphii conditiones.	296
Tragica scena qualis.	249	— descriptio.	ibid.
Tragædiæ definitio & etymon.	256	Triumphus cur optimus dictus Horatio.	295
Tragædorum habitus.	ibid.	— in monte Albano.	298
Trajanus iococo gladiatorum dedit.	246	— navalis quis.	297
Transvestio equitum.	24	Triumviri ædibus sacris reficiendis.	190
Τραπεζοποῖος quis.	211	— capitales qui fuerint.	66
Triarii militum genus.	262	— coloniarum deducendarum.	100
ad Triarios res rediit. Proverb.	276	— monetales.	81
Tribunal editoris in amphitheatro.	246	— nocturni.	81
— in castris.	279	— Reip. constituendarum.	99
— Prætorum proprium.	65	— senatui legendo.	12
Tribunicia potestas in Imp. translata.	78	— valetudinis.	82
Tribuni angusticlavii, τριτόκλων.	269	Trojæ ludus quis fuerit.	240
— Comitiiati.	ibid.	Τρογοδαίμονες cur dicti auctoritates tragici.	256
— Laticlavii, οἱ ἐς βουλευίας ἐλπίδα.	ibid.	Tubarum forma.	279
— militum consulari potestate an p. unquam creati sint.	49	Tubicinum usus in sacris.	207
— militum consulari potestate.	117	Tubilustria dies quis.	ibid.
— lati & angusticlavii.	306	Τυμβαύλης, siticem quis.	343
— qui.	269	Tumultuarii milites.	262
— plebis quæ occasione instituti.	74	Tumultus bello gravior.	263
— Rutili, sive Rufuli.	269	Tunica angusticlavii Equitum insignæ.	33
Tribuni Semestres.	ibid.	— Angusticlavii quæ.	306
— voloptatum.	73	Tunica laticlavii senatorum insignæ.	16. 306
Tribunorum militum munus.	ibid.	— quæ vestis.	305
— plebis munus.	75	— Chiridota & talaris ignominiosa.	306
Tribunus Celerum quis.	54	— Laticlavii quæ.	ibid.
— vox quid significet.	73	— Palmata.	ibid.
		— Recta.	ibid.
		— Rubra Prætorio imposita signum pugæ.	299
		Tunicas cur non gestaverint candidati.	42
		Turis usus in sacris frequentiss.	217
		Turma equitum quæ fuerit.	266

Tur-

Turres militares. 275
 Terris, certa aciei forma. 277
 Turulus, s. Apex, insigne Pontificis Max. 190
 Tympana in sacris Cybeles. 161
 Tyndarus Ledæ maritus. 172
 Typhon Osirim interemit. 186

V

VAcuna Dea. 182
 Vadari & vadimonium promittere quid sit. 114
 Vale dicendi mortuis formul. 347
 Valerianus censuram gessit. 92
 Valli castrensis descriptio. 180
 — mascul. gen. ibid.
 Vallum jacere propria locutio. ibid.
 — Severi in Britannia. 182
 Varro (M.) corona rostrata donatus. ibid.
 Vas & præs ut differant. 129
 Vates, ὕμνωδός unus ex Sallis. 202
 Vestigalia ab Equitibus R. conducta. 24
 — & tributa ut differant. 20
 Veiovis quis & unde dictus. 137
 Velaria in amphitheatris. 247
 Velites militum genus. 272
 — qui fuerint. 265
 Venatio in circo quæ fuerit. 240
 Vendere filium quatenus permisum. 230
 Veneta factio in Circo. 237
 Ventilare quid proprie sit. 250
 Venus unde dicta. 145
 — Ἀποδίτῃ ἀπὸ τοῦ ἀποδοῦ. 446
 — Cluacina. ibid.
 — Erycina. ibid.
 — Genetrix. ibid.
 — Iustus faustissimus, ibid.
 — Jovis & Dionæ filia. ib.
 — Libitina. ibid.
 — Iubentina. 184
 — Mari orta, unde marina. 141
 — Mensis Aprilis ei sacer. 147
 — Myrtus ei sacra. ibid.
 — uxor Vulcani. ibid.
 Verberationis poena. 131
 Veri Imp. convivium sumptuosum. 318
 Vernæ & vernaculi qui fuerint. 332

Verrucosus unde dictus Fabius Maximus. 330
 Vespæ, sive Vespillones qui fuerint. 208. 342
 Vespasianus Capitolium instauravit. 137
 — cum filio censuram gessit. 92
 Vesta Major & Minor. 139
 — unde dicta. ibid.
 Vestales etiam licetorem habebant. 206
 Vestalium munus & honores. ibid.
 — incestuum poena. ibid.
 Vestitus Rom. 302
 Vetera, sive Santen urbs unde. 181
 Veturius Mamurius ancilium faber. 202
 Vexillum. 280
 Vexillum inter dona militaria 203
 Vexillarii milites qui dicti. 300
 Vix castrorum directæ & transversæ. 283
 Vix in acie quales. 276
 Vix in amphitheatro scalaria dictæ. 246
 Viatores qui fuerint. 111
 Vibillia Dea. 182
 Vicarius præfecti Prætorio. 91
 — Urbis. 96
 Vicorum præfecti. 8
 Victima & hostia ut differant. 214
 Victimarii qui fuerint. 207
 Victoria Romæ culta. 156
 Victoriatus nummus idem qui Quinarius. 316
 Vigiliarum militarium ratio. 284
 Vigintiviri. 81
 Villa publica. 17
 Villius (M.) Tappulus auctor legis annalis. 52
 Vinculorum genera. 131
 Vindicta manumittere quid sit. 339
 Vineæ quæ fuerint. 275
 Virgines Vestales. 140. 205
 Virgo Maxima Vestalium vestissima. 206
 Viri a sacris Bonæ Deæ arcebantur. 177
 Viriplaca Dea. 180
 Virtutes pro Diis cultæ. 181
 Virtuti Scipio templum structum. 183
 Vis publica & privata quid sit. 123
 Visceratio quid fuerit. 295
 Vi-

Vitem etiam gestabant evocati.	Vulcanus ignis & fabrorum Deus.	ibid.
²⁶⁴ Vitis in ægne cœntutionis.	— Claudus fingitur.	ibid.
Vivarium quis locus fuerit.	— eius uxor Maja, vel Maja.	ib.
²⁴¹ <i>Υμεῶδες</i> , Vates, unus ex Saliis.	— idem Muleiber, proigne.	ibid.
²⁰² Voluptas Dea.	— unde dictus.	ib.
¹⁸⁴ Vomitoria in amphitheatro.	Vulpes cur in sacro Cereris combatur.	144
²⁴⁵ Verrumnus quis & unde dictus.		178
<i>Υοθεσία</i> , adoptio.		335
Votiva sacra, seu <i>εὐχραια</i> .	<i>Ξένιος</i>	135
²¹⁴ Votivi ludī qui fuerint.	<i>Χυσσὺν & Χυστὺν</i> quid fuerint.	240
Votorum faciendorum ratio.		212
Vorum sepulchro inscriptum.		317
<i>Υπατοὶ</i> , Consules.	Z Ephyrus Floræ maritus.	33
Urbanæ tribus quæ.		7
<i>Υσσοί</i> , pila.	<i>Ζεὺς πολιοῦχος</i> .	274
Ustres qui fuerint.	— <i>Τροπαιοῦχος</i> , ἑ.	341
Ustrina quid fuerit.	<i>σχυλοφύρος</i> .	347
Utensilia militum.	— <i>Ορδᾶσιος</i> .	247
Uri rogas, formula in legibus ferendis.	— <i>Επιστάσιος</i> .	44
Vulcani festum quomodo celebratum.	<i>Ζυγίῳ</i> in acie quid sit.	153
— montes ardentes.		153

F I N I S.

NOI RIFORMATORI

dello Studio di Padova

COncediamo Licenza a *Gio. Battista Remondini* Stampator di *Venezia* di poter ristampare il Libro intitolato *Rituum, qui olim apud Romanos obtinuerunt, succincta explicatio &c. Auct. Nieupoort*, osservando gl'ordini soliti in materia di Stampe, e presentando le Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia e di Padova.

Dat. li 23. Dicembre 1760.

(Angelo Contarini Proc. Reff.

(Bernardo Nani Reff.

(Francesco Morosini 2. Cav. Proc. Reff.

Registrato in Libro a carte 73. al n. 142.

Giacomo Zuccato Segr.

23

62,

